**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА МИСТЕЦТВ

КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань

Випуск 15

ВІННИЦЯ 2018

ББК 74.560

Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасних освітніх закладів : збірник матеріалів регіональних педагогічних читань / Відп. за випуск: І.М. Лапшина, Л.В. Любчак, Н.Ю. Родюк. – Вип. 14. – Вінниця: ТОВ «Ландо ЛТД», 2018. – 268 с.

Друкується за рішенням вченої ради факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 4 від 14 листопада 2018р.).

Редакційна колегія:

Голюк О.А., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти, доцент

Старовойт Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мистецьких дисциплін дошкільної та початкової освіти

Хом'юк І.В., доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти

Грошовенко О.П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Демченко О.П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, заступник декана з наукової роботи факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв

Казьмірчук Н.С., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Комарівська Н.О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Кривошея Т.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Лапшина І.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Любчак Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Пахальчук Н.О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Присяжнюк Л.А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Родюк Н.Ю., кандидат філологічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Колосова О.В., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти

Хіля А.В., кандидат педагогічних наук, асистент кафедри дошкільної та початкової освіти

Збірник містить тексти виступів учасників регіональних педагогічних читань, присвячених дню народження В.О.Сухомлинського (8-10 жовтня 2018р.)

Тексти друкуються за редакцією авторів.

© Кафедра дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, 2018

ЗМІСТ

Матеріали пленарного засідання

Кіт Галина. Науково-дослідна робота студентів: обриси успіхів 8

Голюк Оксана. Реалізація ідей Василя Сухомлинського в процесі оновлення освітнього середовища закладів вищої педагогічної освіти 11

Майданик Олена. Використання ідей Василя Сухомлинського у процесі формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкової школи 15

Білоус Валентина. Творче надбання В.О.Сухомлинського – об′єкт популяризації та дослідження бібліотеки 17

Дусь Наталія. Формування професійної позиції майбутніх учителів на основі педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського 19

Присяжнюк Лариса. Професійний портрет керівника закладу освіти крізь призму аналізу педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського 24

Вацьо Михайло. Впровадження ідей В.О.Сухомлинського при викладанні предметів художньо-естетичного циклу в загальноосвітній школі 26

Ліхіцька Лариса. Школа починається з учителя 28

Луцинкевич Людмила. Педагогіка партнерства в контексті ідей Василя Сухомлинського 31

Подуфалова Любов. Впровадження порад В.О.Сухомлинського в практику підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти 33

Секція 1. ***Історико-педагогічний аналіз творчої спадщини Василя Олександровича Сухомлинського***

Амброжак Інна. Погляди Василя Сухомлинського на феномен дитинства 36

Березюк Тетяна. Інноваційність ідей В.О.Сухомлинського щодо валеологічної освіти дошкільників 38

Білоцерківець Світлана. Активна пізнавальна діяльність у поглядах В.О.Сухомлинського 40

Бобляк Людмила. Василь Сухомлинський про роль сім′ї у формуванні шкільної зрілості дитини 43

Бондарчук Тетяна. Питання морального виховання дошкільників у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського 45

Вжещ Ліна. Розвиток естетичної творчості молодших школярів у Павлиській школі 47

Воронюк Анна. Проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського 48

Гавронська Наталія. Внесок Василя Сухомлинського в розвиток проблеми організації проектного навчання в умовах школи І ступеня 51

Галузінська Алла. В.О.Сухомлинський про роль пісенного фольклору у вихованні школярів 53

Гордійчук Алла. Гуманістичні погляди В.О.Сухомлинського щодо змісту шкільної освіти 55

Гулько Лєна. Соціальне становлення дітей старшого дошкільного віку у педагогічній системі В.О.Сухомлинського 57

Гуцалюк Софія. Виховний вплив освітнього середовища на молодших школярів у працях В.О.Сухомлинського 59

Давимока Мирослава. Виховання громадянської свідомості молодших школярів у педагогічній спадщині Василя Сухомлинського 61

Коваленко Катерина. В.О.Сухомлинський про проблему мовленнєвого розвитку дітей 63

Колесник Альона. Естетичне виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського 65
Колодійчук Анна. Василь Сухомлинський про творчий розвиток молодших школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва 67
Кравець Оксана. Виховання гуманістичних цінностей молодших школярів у педагогічних ідеях В.О.Сухомлинського 69
Кравчук Валентина. Розвиток інтересу до рідної мови в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського 72
Кучер Світлана. Проблема формування пізнавальних інтересів молодших школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського 74
Кримчук Вікторія. Василь Сухомлинський про слово як засіб морального виховання 76
Максименко Яна. Василь Сухомлинський про перспективність навчання дітей культури мовленнєвого спілкування 79
Маринич Людмила. Виховання соціальних ролей у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в поглядах Василя Сухомлинського 81
Михальчук Юлія. Формування музичної культури молодших школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського 83
Мухомор Анастасія. Педагогічні погляди Василя Сухомлинського щодо взаємодії школи та сім'ї у моральному вихованні школярів 85
Новик Оксана. Педагогічні погляди В.О.Сухомлинського щодо національно-патріотичного виховання молодших школярів 88
Ольшевська Дарія. Виховання моральних якостей школярів у педагогічній системі Василя Сухомлинського 90
Паламарчук Тамара. Погляди Василя Сухомлинського щодо розвитку мислення молодших школярів у навчальному процесі 92
Пастушина Юлія. В.Сухомлинський про розвиток читацьких умінь учнів початкової школи 94
Педь Марина. Формування пізнавального інтересу молодших школярів засобами музичного мистецтва у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського 96
Прокопчук Олександра. Василь Сухомлинський про роль природи у формуванні особистості школяра 97
Рачковська Надія. Ідеї В.О.Сухомлинського про особливості національного виховання дітей дошкільного віку 99
Ротай Оксана. Василь Сухомлинський про шляхи формування пізнавальної самостійності молодших школярів 101
Рудюк Юлія. Погляди Василя Сухомлинського на формування культури мислення молодших школярів за допомогою дидактичної гри 103
Семенова Анастасія. Розвиток творчих здібностей у молодших школярів як кінцевий результат навчання у педагогічній діяльності В.О.Сухомлинського 105
Трохіна Наталія. Погляди Василя Сухомлинського щодо екологічного виховання молодших школярів 108
Чернецька Тетяна. В.О.Сухомлинський про значення ігрової діяльності в навчанні і вихованні дітей 110
Шрейтер Аліна. Погляди Василя Сухомлинського на формування обчислювальних навичок молодших школярів 112
Щербатюк Людмила. Зміст патріотичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського 114

Секція 2. ***Психолого-педагогічні аспекти реалізації ідей В.О.Сухомлинського у практиці роботи сучасних освітніх закладів***

Андрущенко Оксана. Моральні аспекти роботи з важковиховуваними учнями з ракурсу гуманістичних поглядів Василя Сухомлинського 117

Бадах Катерина. Концепція естетичного виховання в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинсмького 119

Безрученко Віта. Педагогічні особливості у формуванні екологічного мислення молодших школярів 122

Вітюк Алла. Сутність гуманізації виховання молодших школярів за В.О.Сухомлинським 124

Власюк Ірина. Формування валеологічної свідомості як провідне педагогічне завдання вчителя початкової школи 127

Гончарук Валентина. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи за педагогічними ідеями та поглядами В.О.Сухомлинського 128

Гуцол Лілія. Використання ідей В.О.Сухомлинського у моральному вихованні учнів сучасної початкової школи 131

Демчишин Любов. Використання казок Василя Сухомлинського як засобу виховання дітей молодшого шкільного віку 134

Заяц Наталія. Роль дитячої літератури у вихованні патріотичних почуттів старших дошкільників 137

Караульна Анна. Використання ідей В.Сухомлинського в коригуванні емоційних станів дітей 138

Кондратюк Тетяна. Естетичні домінанти педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського та їх роль у формуванні в дітей гуманного ставлення до природи 141

Лаврухіна Тетяна. Активізація пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами засобами казки 143

Лазаренко Оксана. Реалізація ідей В.О.Сухомлинського щодо формування позитивного морального досвіду молодших школярів 145

Марчук Ірина. Система заходів щодо формування у старших дошкільників культури спілкування з урахуванням інтегрованого підходу 147

Міщенко Катерина. Формування моральних якостей молодших школярів крізь призму літературної спадщини В.О.Сухомлинського 149

Нараган Богдана. Реалізація ідей сімейно-родинного виховання В.О.Сухомлинського в сучасній початковій школі 151

Наумова Олена. Екологічне виховання молодших школярів засобами народних традицій в контексті спадщини Василя Сухомлинського 153

Ноговська Оксана. Природа як засіб виховання молодших школярів (у контексті ідей В.О.Сухомлинського) 156

Олійник Анна. Художньо-естетичне виховання молодших школярів у контексті ідей В.О.Сухомлинського 158

Олініченко Еліна, Грига Тетяна. Система виховання молодших школярів у світлі настанов Василя Сухомлинського 160

Панасюк Вікторія. Використання досвіду В.О.Сухомлинського у навчанні та вихованні дітей 6-річного віку 162

Панасюк Марина. Розвивальне навчання в системі формування творчих здібностей молодших школярів (на матеріалі спадщини Василя Сухомлинського) 164

Печуляк Світлана. Педагогічні умови формування критичного мислення молодших школярів у контексті гуманістичної спадщини Василя Сухомлинського 166

Польгун Юлія. Основні напрямки позакласної виховної роботи для формування здорового способу життя у молодших школярів 169

Помпа Віта. Форми ефективної взаємодії закладу дошкільної освіти і батьків в ознайомленні дітей з природою (на основі використання ідей В.О.Сухомлинського) 171
Постолатій Тетяна. Проблема вибору методів самовиховання молодших школярів у контексті ідей В.О.Сухомлинського 175
Применко Ірина. Педагогічні аспекти навчання і виховання сучасних дітей дошкільного віку (на основі поглядів В.О.Сухомлинського) 178
Проніна Анна. Економічне виховання молодших школярів в єдиному освітньому просторі «сім′я - школа» 179
Рудь Валентина. Використання літературної спадщини Василя Сухомлинського у моральному вихованні молодших школярів 182
Сорока Наталія. Питання розвитку творчо активної особистості в контексті ідей В.Сухомлинського 183
Тиндик Ольга. Формування екологічної компетентності дошкільників крізь призму педагогічних ідей В.О.Сухомлинського 185
Федорик Людмила. Готовність дітей до навчання в школі у контексті ідей В.О.Сухомлинського 187
Федорчук Юлія. Діагностична функція вихователя групи продовженого дня 190
Хаустова Анна. Використання казки як засобу розвитку емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку у спадщині В.О.Сухомлинського 196
Шуляк Вікторія. Фінансова грамотність дітей молодшого шкільного віку крізь призму педагогічної спадщини Василя Сухомлинського 198
Юрчак Марина. Вплив фізичних вправ на активізацію розумової діяльності дітей дошкільного віку 201

Секція 3. ***Методичні аспекти впровадження ідей В.О.Сухомлинського у практику роботи сучасних закладів освіти***

Антонюк Оксана. Спостереження як засіб формування екологічних цінностей молодших школярів 203
Білявська Ірина. Реалізація середовищного підходу до ознайомлення дітей з природою в контексті ідей В.О.Сухомлинського 205
Боричко Тетяна. Формування екологічно доцільної поведінки дітей старшого дошкільного віку 207
Бурдейна Олена. Формування логіко-математичних понять у дітей старшого дошкільного віку під час пізнавальної діяльності 209
Ганзюк Ольга. Дидактична гра в процесі вивчення математики в початковій школі 211
Глодна Інна. Розумовий розвиток молодших школярів засобами природи у творчій спадщині В.О.Сухомлинського 213
Григоришина Марина. Реалізація наступності в еколого-природничій освіті дітей старшого і молодшого шкільного віку (за ідеями В.О.Сухомлинського) 215
Житник Тетяна. Реалізація ідей В.О.Сухомлинського у процесі формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку (з досвіду роботи КЗ «Дошкільний заклад № 24 м.Вінниці») 218
Здихальська Карина. Екологічна казка як засіб формування ціннісних орієнтацій молодших школярів 220
Козак Марія. Перспективність становлення навичок читацької діяльності учнів початкової та основної школи в контексті педагогічних настанов Василя Сухомлинського 223
Кондратюк Тетяна. Педагогічні умови формування природничих компетентностей молодших школярів у процесі вивчення природознавства 225

Король Леся. Методичні підходи до організації та проведення дидактичних ігор на уроках математики у початковій школі 228

Маринчук Тамара, Вічавська Олена. Використання спадщини В.О.Сухомлинського на уроках літературного читання 230

Мельник Галина. Творче впровадження ідей В.О.Сухомлинського щодо естетичного виховання дітей засобами музичного мистецтва у практиці роботи сучасних закладів дошкільної освіти 233

Мельник Олена. Реалізація ідей Василя Сухомлинського щодо шляхів формування монологічного мовлення молодших школярів засобами ейдетики 235

Наконечна Ольга. Інтегрований підхід на уроках математики у спадщині В.О.Сухомлинського 237

Олійник Олеся. Методичні аспекти впровадження педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського 239

Паламарчук Леся, Головатюк Альона, Бацінко Віталіна. Використання у фізкультурно-оздоровчій діяльності альтернативних вправ спортивного характеру 240

П′ятниця Вікторія. Вибір методів розвитку логічного мислення старших дошкільників на основі педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського 243

Ремета Олена, Димчак Тетяна. Профілактика травматизму під час організованої та самостійної рухової діяльності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку 244

Салюк Маріанна. Художнє слово як засіб економічного виховання дошкільників 246

Стасюк Анастасія. Спостереження як метод формування цілісної картини світу старших дошкільників 249

Тюхтій Яна. Формування здоров′язберігаючих компетентностей молодших школярів у процесі вивчення природознавства 252

Фурманець Тетяна. Особливості екологічного виховання молодших школярів на уроках природознавства 254

Цепла Дарина. Впровадження елементів інтерактивного навчання молодших школярів у контексті педагогічних настанов Василя Сухомлинського 256

Чимирис Тетяна. Використання творчими педагогами початкової школи творів Василя Сухомлинського на уроках літературного читання 258

Шадей Оксана. Реалізація ідей В.О.Сухомлинського щодо формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів 260

Швидка Ірма. Підвищення якості уроку математики в контексті педагогіки В.О.Сухомлинського 262

Шпирко Любов. Реалізація ідей Василя Сухомлинського в екологічній освіті молодших школярів у контексті освітньої інноватики 264

Кіт Галина,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної та початкової освіти
декан факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ: ОБРИСИ УСПІХІВ

Складний і суперечливий процес оновлення сучасного суспільства, націлюючи на пошук радикальних шляхів реформування усіх сфер політичного, економічного і духовного життя, передбачає насамперед здійснення перетворень у галузі освіти і виховання. Необхідність формування суспільноактивних, творчих особистостей диктує потребу у педагогах нового покоління, які готові до реалізації інноваційних проектів, застосування найбільш продуктивних і водночас гуманних методів і форм роботи, які здатні створити сприятливе середовище для розвитку особистості дитини, її обдарувань і здібностей, розкриття її потенційних сил і можливостей, які схильні до перебудови взаємодії в системі "педагог-дитина", утвердження демократичного стилю відносин між учителями й учнями, взаємоповаги і взаємодовір'я між ними.

Формування творчого вчителя, здатного приймати сміливі рішення, продукувати і реалізовувати у практичній діяльності перспективні ідеї, інноваційні проекти, які відображають нагальні потреби сучасної школи, має стати загальнодержавним завданням. Характерною ознакою сьогодення в галузі професійно-педагогічної підготовки учительських кадрів є підвищення їх загальнонаукового рівня, активізація самоосвітньої діяльності, ріст наукової компетентності. Принципово новою є орієнтація майбутніх учителів на поєднання навчально-виховної роботи в школі з науковими пошуками і на усвідомлення вчительської роботи як наукової діяльності у стінах школи. Бути успішним у розв'язанні цих та інших суспільно важливих педагогічних завдань може лише учитель-професіонал, що, як доводить наука і практика, має обов'язково володіти потужним дослідницьким потенціалом.

"Творчий педагог-дослідник з неординарним мисленням, що безупинно прагне професійного самовдосконалення, розв'язуючи нагальні проблеми освіти і виховання, - головний атрибут сучасної школи" [1, с.147]. Його постійний творчий пошук, дослідницька сміливість, здатність переосмислювати власний досвід, аналізувати реалії й спрямовувати свою діяльність на перспективні дії употужнюють педагогічний процес, роблять його більш ефективним і результативним. Перед учителем постійно виникає потреба творчого пошуку методів і засобів оптимізації своєї діяльності, досягнення її максимального ефекту. Бажання вчителя бачити свою справу, свою працю та їх результати кращими, ніж вони є зараз, стає могутнім джерелом дослідницького пошуку. Дослідництво учителя забезпечує практичне розв'язання найважливіших проблем навчання і виховання, які висуваються життям.

Обгрунтування творчо-пошукового, дослідницького характеру праці вчителя, який повною мірою відповідає потребам і реаліям сучасного педагогічного процесу, знаходимо у спадщині видатного українського педагога-дослідника В.О.Сухомлинського. Він випередив дослідження останніх десятиріч у ряді країн, які переконливо доводять, що провідним напрямком у підготовці вчителів має стати їх наукова підготовка, оскільки вона безпосередньо впливає на професійні успіхи, а вчительська робота може бути розцінена як наукова діяльність у стінах школи.

В.О.Сухомлинський наполегливо обстоював думку про спорідненість творчої праці вчителя з науковим дослідженням, про необхідність поєднання вчителем функцій безпосереднього шкільного працівника і функцій ученого. Він підкреслював, що вчитель це той же вчений, але його дослідницька лабораторія особлива, оскільки в ній він глибоко вивчає своїх учнів, невпинно веде пошуки більш досконалих методів і форм роботи з ними, творить людську особистість.

Природа педагогічної праці, її внутрішня логіка передбачає використання наукового дослідження. Більш того, як відзначає у багатьох своїх працях великий педагог, педагогічна

діяльність взагалі неможлива без елемента дослідження, оскільки вона, з одного боку, базується на міцній науковій теорії, а з другого – є джерелом нової думки, продукує нові теоретичні узагальнення. Звертаючись до директорів шкіл, він закликав: "Якщо ви хочете, щоб педагогічна робота приносила вчителеві радість, щоб повсякденне проведення уроків не перетворилося в нудну, одноманітну повинність, ведіть кожного вчителя на щасливу стежинку дослідження… Стає майстром педагогічної праці звичайно той, хто відчув себе дослідником" [3, с. 471]. Як директор школи В.О.Сухомлинський дає найвищу оцінку вчителям, які не лише люблять дітей, вміють з ними працювати, а й проявляють творчий інтерес до проблем науки. Хороший учитель, за словами видатного педагога, добре знає науку, закоханий у неї, знає її найновіші відкриття, праці вчених, здатний до самостійних досліджень [2].

Праці, ідеї видатного педагога перекликаються з сучасними освітянськими документами, зокрема, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Законом України "Про освіту", Законом України "Про вищу освіту", які вимагають здійснення підготовки студентів відповідно до викликів інформаційного суспільства і змін, що відбуваються в соціально-економічній, духовній і гуманітарній сферах, інтеграції вищої освіти України в європейський і світовий освітній простір. Потреба загальноосвітніх закладів у конкурентоспроможних, компетентних фахівцях, вмотивованих на постійне професійне й особистісне вдосконалення, підготовлених до ефективної педагогічної роботи на рівні світових стандартів, диктує необхідність формування вчителя нового типу мислення, з високим рівнем методологічної та дослідницької культури.

Така стратегія підготовки майбутніх учителів у закладі вищої освіти пов'язана з употужненням ролі навчально-дослідницької та науково-дослідницької роботи студентів в освітньому процесі, які розглядаються як важливі чинники професійного становлення майбутніх педагогів. Це передбачає розвиток у студентів готовності до інноваційної та дослідницької діяльності, потреби до постійного наукового пошуку, вміння проводити психолого-педагогічну діагностику з метою вдосконалення навчання й виховання дітей, підвищення рівня власної професійної компетентності.

Науково-дослідницька робота здобувачів вищої освіти є обов'язковою, невід'ємною частиною підготовки кваліфікованих фахівців в сучасному університеті як нерозривна складова освітнього процесу. Науково-дослідна діяльність є організованою підсистемою професійної підготовки фахівців у ЗВО, яка передбачає інтелектуальну творчу діяльність студентів, спрямовану на вивчення конкретного предмета (явища, процесу) з метою отримання об'єктивно нових знань про нього і їх подальшого використання у практичній діяльності.

Студенти факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (в минулому – інституту педагогіки, психології і мистецтв) беруть активну участь у наукових пошуках, стаючи, за крилатим висловом Василя Сухомлинського, на "щасливу стежину дослідництва", що допомагає їм поєднувати фундаментальні знання з інноваційною діяльністю, виходити за межі нормативної педагогіки, традиційного педагогічного досвіду, творчо діяти в нестандартних ситуаціях, оперативно знаходити нові шляхи практичного розв'язання найважливіших проблем навчання і виховання, які висуваються життям.

Так, за останні десять років (з 2008 по 2017 рік) студентами під керівництвом викладачів лише однієї кафедри (дошкільної та початкової освіти) було підготовлено й видрукувано **1562 публікації**. З них тез в збірниках матеріалів конференцій – 1253, в збірках наукових праць – 132, посібників, методичних рекомендацій – 156. Поряд з тим 21 студентська публікація вийшла друком у зарубіжних виданнях.

В цілому студенти факультету традиційно демонструють високий рівень теоретико-практичної підготовки на всеукраїнському рівні, беручи участь у Всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт та олімпіадах зі спеціальностей і виборюючи перемоги. Так, за період з 2010 по 2018 рік студенти здобули 19 призових місць: 7 перших, 7 других і 5 третіх. Кафедри і факультет в цілому пишається досягненнями таких колишніх і нинішніх студентів, як **Мосунова Світлана** (диплом І ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузі знань "Педагогічні науки", 2010 рік, наук. кер. – доц. О.В.Грушко),

Качайло Інна (диплом І ступеня у Всеукраїнській олімпіаді зі спеціальності "Початкове навчання", 2011 рік, наук. консульт. – проф. Г.С.Тарасенко, керівн. – канд. пед. наук О.П.Грошовенко, Л.А.Присяжнюк), **Кизлюк Ніна, Шибаєва Вікторія** (диплом ІІ ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузі знань "Педагогічні науки", 2011 рік, наук. кер. – доц. О.А.Голюк), **Гресько Людмила, Коліжук Ганна** (диплом І ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузі знань "Педагогічні науки", 2012 рік, наук. кер. – доц. Т.М.Кривошея), **Головюк Наталія** (диплом ІІ ступеня у Всеукраїнській олімпіаді зі спеціальності "Початкове навчання", 2012 рік, наук. керівн. – канд. пед. наук Л.А.Присяжнюк), **Марчук Ірина** (диплом І ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузі знань "Педагогічні науки", 2013 рік, наук. кер. – доц. Т.М.Кривошея), **Гук Любов, Береза Інна** (диплом ІІІ ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з галузі знань "Педагогічні науки", 2014 рік, наук. кер. – доц. О.А.Голюк), **Коляда Наталія** (диплом ІІІ ступеня у Всеукраїнській олімпіаді зі спеціальності "Початкове навчання", 2014 рік, наук. керівн. – доц. О.П.Грошовенко), **Похилюк Альона** (диплом ІІ ступеня у Всеукраїнській олімпіаді зі спеціальності "Початкове навчання", 2015 рік, наук. керівн. – доц. О.П.Грошовенко), **Шевченко Інна, Ставська Юлія** (диплом ІІ ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності "Дошкільна освіта", 2015 рік, наук. кер. – доц. О.А.Голюк), **Олійник Наталія, Фаліштинська Наталія** (диплом І ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності "Початкова освіта", 2015 рік, наук. кер. – доц. Г.Г.Кіт), **Слободянюк Наталія** (диплом ІІІ ступеня у Всеукраїнській олімпіаді зі спеціальності "Дошкільна освіта", 2016 рік, наук. керівн. – проф. Г.С.Тарасенко, доц. Л.А.Присяжнюк), **Голюк Роман, Мельник Тамара** (диплом ІІІ ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності "Дошкільна освіта", 2016 рік, наук. кер. – доц. О.А.Голюк), **Береза Марія, Олешко Тетяна** (диплом ІІ ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності "Початкова освіта", 2016 рік, наук. кер. – доц. О.О.Деркач), **Плахотнюк Юлія, Усенко Юлія** (диплом І ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності "Початкова освіта", 2017 рік, наук. кер. – доц.Барановська І.Г.), **Пилипенко Ярослава** (диплом ІІ ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з актуальних проблеми інклюзивної освіти, 2018 рік, наук. кер. – доц. О.П.Демченко), **Кривоконь Світлана, Кривоконь Тетяна** (диплом І ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності "Початкова освіта", 2018 рік, наук. кер. – доц. Т.М.Кривошея), **Білявська Ірина, Гук Ганна** (диплом ІІІ ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності "Дошкільна освіта", 2018 рік, наук. кер. – доц. Л.А.Присяжнюк), **Вольф Віолетта** (диплом ІІ ступеня у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт з навчальної дисципліни "Педагогіка", 2018 рік, наук. кер. – доценти Г.Г.Кіт, О.А.Голюк, О.П.Демченко).

Залучення студентів до науково-дослідного процесу в університеті, участь у науково-практичних конференціях, наукових конкурсах допомагає їм в оволодінні сучасними методами пошуку, обробки та використання інформації, визначенні власної педагогічній позиції та формуванні вміння відстоювати й захищати її, стимулює їх самоосвіту, сприяє професійному становленню. Майбутні педагоги освоюють технологію використання методів науки з практичною метою, вчаться застосовувати елементи дослідницької роботи на уроках, модифікувати способи наукового пошуку для розв'язання професійних завдань, що загалом збагачує методику навчально-виховної роботи.

Крім того, студент як педагог-дослідник освоює уміння працювати з досліджуваними, оволодіває мистецтвом спілкуватися, вчиться аналізувати найрізноманітніші педагогічні ситуації, визначати шляхи й засоби навчання і виховання дітей в умовах, які постійно змінюються, прогнозувати результати педагогічних впливів. Все це є невід'ємною складовою педагогічного професіоналізму вчителя.

Залучення студентів до наукових пошуків розширює науково-педагогічний і методичний кругозір майбутніх учителів, розвиває у них нахили до пошукової, дослідницької діяльності, до творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх

закладах, може стати початком серйозного наукового дослідження і перетворитися згодом на справу всього життя педагога.

Література:

1. Галина Кіт. Дослідництво – запорука успіху педагогічної праці // Наукові записки. – Випуск 78(1). – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2008. – С. 147-151.
2. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа // Вибрані твори: В 5-ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 5-390.
3. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.4. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 391-626.

Голюк Оксана,
канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної та
початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ОНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Оновлення системи вищої освіти на сучасному етапі розбудови нашої держави визначається загальносистемними, психологічними, загальнопедагогічними та практичними пошуками нової освітньої парадигми. У світовій практиці існують різні підходи до оцінювання діяльності закладу вищої освіти. На жаль, недостатньо представлена в них соціальна складова, що посідає одне з провідних місць у сучасних світових розробках проектування освітнього середовища. Це стосується комфортності освіти, розвитку особистості та особистісного потенціалу студентів, сприятливий соціально-психологічний клімат, визначеність та узгодженість спільних цінностей, культури, стилю керівництва, якості контактів, громадянської активності тощо (Т.Борисова, Ю.Мануйлов, О. Сидоренко, В.Слободчиков, С.Тарасов, І.Якіманська й ін.).

Визнання унікально неповторної цінності людини, її ролі в розвитку суспільства, посилення відповідальності особистості за побудову власного життєвого і професійного шляху є провідними характеристиками сучасної вищої школи. Таким чином, вища освіта України долає шлях від технократичної до гуманістичної. Гуманістичний підхід в методологічних документах розглядається як можливість подолати знеособлювання, зневагу до суб′єктів освітнього процесу, як кардинальна зміна спрямування діяльності закладу освіти взагалі [1, с. 63].

Аналіз наукових досліджень дозволяє стверджувати, що у наш час в центрі уваги багатьох фахівців вищої освіти, як в Україні, так і за її межами, постає проблема гуманізації освітнього середовища. Однією з важливих її складових є розвивальний потенціал закладу, перспективи для особистісного і професійного розвитку майбутніх фахівців. В основі таких змін прагнення вирішити протиріччя між орієнтацією суспільства та сучасної вищої освіти на вимоги до фахівців нового типу і реальною традиційною практикою професійної підготовки фахівця в системі вищої освіти; між необхідністю залучення фахівця у процеси педагогічної діяльності на рівні творчого мислення, соціальної активності й орієнтацією вищої освіти на репродуктивні методи і когнітивні функції у навчанні; між нагальною потребою теорії і практики в розкритті закономірностей процесу суб′єктного становлення здобувачів вищої освіти, з одного боку, і недостатнім використанням потенціалу освітнього середовища закладу вищої освіти в умовах динамічного розвитку суспільства, з іншого.

Гуманізація вищої освіти вимагає такого змісту вищої освіти та організації освітнього процесу , щоб кожен студент отримав реальну можливість розвинути свої здібності, задіявши свій творчий потенціал. Зміст освіти має впливати не лише на розум, але й на душу здобувачів вищої освіти, стимулювати їх гармонійний розвиток, зосереджуватись на засадах не тільки суспільних потреб, але й з урахуванням індивідуальних і соціально-психологічних особливостей студентів.

Гуманістична позиція вирізняла і видатного педагога-гуманіста, директора Павлиської середньої школи В.О. Сухомлинського, який стверджував, що творчу особистість учня може виховати лише творчий учитель. Віра в людину, її можливості – один з провідних принципів педагогічної системи Василя Сухомлинського: «Немає людини, у якої б не було ніяких здібностей, в якої б руки ні до чого не лежали» [3, с. 172].

Метою особистісного розвитку майбутнього фахівця дошкільної та початкової освіти є прагнення до самореалізації та самоактуалізації в соціальному середовищі. Навчання студентів педагогічних університетів має бути спрямоване передусім на особистісне зростання молоді, на розвиток самоповаги та поваги до оточуючих, здатності брати на себе відповідальність і приймати обмірковані рішення, спроможності планувати свої дії й узгоджувати їх з іншими людьми – на формування тих якостей, які становлять основу особистості.

Кафедра дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського робить впевнені кроки на шляху до гуманізації вищої освіти, спрямовує свою діяльність на найбільш повне задоволення освітніх потреб студентської молоді. Так, 12 студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв СВО «бакалавр» та «магіст» здобувають освіту за програмою «Подвійний диплом» у ВДПУ імені Михайла Коцюбинського та польських вишах (Старопольській Школі Вищій у м.Кельце, Вищій Школі Лінгвістичній у м.Ченстохова). Троє студентів факультету (Голюк Роман, Шкрабалюк Станіслав) задіяні у програмі «Еразмус+», підтвердивши достатній рівень володіння англійською мовою та продемонструвавши власний рівень педагогічних компетентностей.

У цьому році Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського вперше став базовим закладом для проведення Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціальності «Початкова освіта», а кафедра дошкільної та початкової освіти – його організатором. Студенти факультету Кривоконь Світлана та Кривоконь Тетяна (науковий керівник – доц. Кривошея Т.М.) отримали можливість довести свої наукові амбіції власне собі та студентам інших закладів вищої освіти України.

У жовтні 2017 р. за активної участі викладачів кафедри і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв проведено регіональний науково-практичний семінар «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами». Понад сто студентів факультету виголосили результати своїх наукових досліджень, для багатьох виступ перед шановним науковим товариством був вперше.

У квітні 2018 р. організовано IIу Міжнародну науково-практичну Інтернет-конференцію «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти», за результатами якої видано спецвипуск журналу «Молодий вчений» (наукометрична база Copernicus).

Викладачі кафедри наполегливо впроваджують елементи європейського досвіду гуманізації освіти, набутого під час стажування у вищих освітніх закладах Європи. У 2017-2018 навчальному році 11 викладачів кафедри дошкільної та початкової освіти пройшли закордонне стажування в найкращих університетах Польщі, Фінляндії, Словаччини та Чехії. Стажування у Західно-Фінляндському коледжі у м.Гуйттінен пройшла й Лілія Сірко, студентка 1-го курсу СВО магістр, спеціальності «Дошкільна освіта».

Задля реалізації суб′єктно-обумовлених цілей вищої освіти викладачі кафедри прагнуть задовольнити освітні запити студентів у таких формах активності, які в максимальній мірі відповідали б стилям їх індивідуальності: стилю розуміння, стилю самоактуалізації, стилю міжособистісних відносин.

У процесі викладання навчальних дисциплін усіма викладачами кафедри широко використовуються мультимедійні технології і засоби навчання (мультимедійні презентації, відеофрагменти уроків у початковій школі та занять в ДНЗ з подальшим аналізом тощо). У освітньому процесі активно використовуються можливості інтерактивних дошок та плазмових телевізорів. Під час практичних та лабораторних занять студенти презентують власну роботу засобами презентації, демонстрації фото- та відеоматеріалів як з накопичувача, так і он-лайн.

На лекційних, практичних та лабораторних заняттях з дисциплін «Історія дошкільної педагогіки», «Теорії та методики формування елементарних математичних уявлень», «Технології формування елементарних математичних уявлень» доц. Кривошея Т.М. використовує мультимедійні презентації, відеофрагменти занять в ДНЗ з подальшим аналізом, навчальні та ігрові комп'ютерні програми для дітей дошкільного віку «Логіка 1», «Гарфілд малюкам (розвиток мислення дітей 3-5 років)»; «Петрик П'яточкін. Лісові пригоди», «Петрик. Канікули в бабаусі», програми за методикою Г.Белошистої тощо.

В ході викладання дисципліни «Технології навчання освітньої галузі «Мови і літератури»» для ілюстрації можливостей використання мультимедійних технологій на уроках української мови та літературного читання у початковій школі доц. Родюк Н.Ю. застосовує спеціалізовані програми, створені лабораторією комп'ютерних технологій Інституту інноваційних технологій і змісту освіти НАН України та іншими авторами: «Видима мова», «Баба Яга вчиться читати», «Уроки тітоньки Сови», «Ігри для Тигри», «Подорож у країну Букварію», програмно-методичну корекційну систему «Вчимося читати».

У процесі вивчення дисципліни «Педагогічна майстерність з методикою організації ігрової діяльності дошкільників» ас. Сіваш Т.Д. практично ознайомлює студентів з різноманітністю комп'ютерних ігор для дітей дошкільного віку (як оф-лайн, так і он-лайн); з метою контролю рівня знань студентів застосовує тестовий контроль за допомогою програмного забезпечення «My test» та «Test-W2». У процесі співпраці зі здобувачами вищої освіти стосовно написання наукових статей Сіваш Т.Д. використовувала хмарну технологію Web 2.0.

Для викладання дисципліни «Інноваційні технології навчання» ас. Стахова І.А. розробила комплекс «Інноваційні технології навчання та виховання» (https://padlet.com/kachayloinna/7e1zaau382km), яким успішно користуються студенти магістратури заочної та денної форм навчання.

Під час викладання дисциплін «Основи математики з методикою навчання освітньої галузі «Математика», «Методика навчання інформатики» доц. Імбер В.І. використовує SMART-дошку для унаочнення та інтерактивного представлення лекційного матеріалу. Для діагностики рівня засвоєння навчального матеріалу з дисципліни «Основи математики з методикою навчання освітньої галузі «Математика» використовує колекцію інтерактивних засобів з пакету SMART Learning Suite. Студенти використовують інтерактивний додаток SmartLab, реєструються у класі викладача та проходять он-лайн тестування.

Систематичне тестування навчальних досягнень студентів за допомогою комп'ютера здійснює доц. Голюк О.А.: проведення модульних контролів з навчальних дисциплін «Теорія та методика виховання», «Виховні аспекти наступності в організації навчально-виховного процесу»; на практичних і лабораторних заняттях студенти презентують виконання індивідуальних завдань (презентацій, фото-колажів, різноманітних підборок методичного матеріалу з Інтернет-джерел, презентація відео-фрагментів з педагогічної практики тощо); під час проведення підсумкового контролю (екзамену) з «Теорії та методики виховання» та «Виховних аспектів наступності в організації навчально-виховного процесу» одне із завдань в білеті передбачає виконання комп'ютерних тестів.

Доц. Пахальчук Н.О. розроблені мультимедійні лекції «Методика навчання вправ спортивного характеру», «Методика навчання загальнорозвивальних вправ дітей дошкільного віку» (Методика фізичного виховання та валеологічної освіти).

Викладачі кафедри ДПО широко впроваджують в освітній процес інтерактивні методи і методики навчання, систематично використовують технології кооперативного навчання (робота в парах, робота в малих группах – ротаційні трійки, проект, акваріум, карусель), фронтальні методи (мікрофон, мозковий штурм, навчаючи-вчуся, кейс-метод, ажурна пилка, дерево рішень, два-чотири-всі разом, незакінчене речення), методи навчання у грі (імітація, рольові ігри, драматизації, тренінги), технології навчання у дискусії (дебати, ток-шоу, судове засідання, метод прес, обери позицію, безперервна шкала думок).

Викладання навчальної дисципліни "Організація колективних форм роботи учнів у різновікових групах" доц. Присяжнюк Л.А. повністю здійснює на інтерактивній основі. Зокрема, у роботі широко використовуються технології кооперативного навчання (робота в

парах за методикою поабзацного опрацювання текстів О.Рівіна, технології “Один навпроти одного”, робота в малих групах за технологіями “Діалог”, “Синтез думок”, “Спільний проект”, “Пошук інформації”) та ін.

Елементи дистанційного навчання впроваджуються викладачами кафедри дошкільної та початкової освіти в роботі зі студентами заочної форми навчання, частково – зі студентами денної. Найбільш вдалою така форма навчання виявила себе в роботі зі студентами, які з певної причини тимчасово не могли особисто бути присутніми на заняттях (хвороба, народження дитини тощо). Окрім того, елементи дистанційного навчання використовуються викладачами кафедри в роботі зі студентами, які навчаються за програмою «Подвійний диплом» у нашому університеті та у Польщі. Такі форми роботи активно використовують Голюк О.А., Демченко О.П., Комарівська Н.О., Кривошея Т.М., Лапшина І.М., Любчак Л.В., Родюк Н.Ю., Стахова І.А. та ін.

Доц. Присяжнюк Л.А. здійснює освітній процес з використанням авторського блогу http://prilar.blogspot.com/, в якому у вкладці “Інформація для студентів” розміщені інформаційно-методичні кейси до кожної із дисциплін, викладання яких вона забезпечує. В кейсах представлені робочі програми дисциплін, мультимедійні лекції, розробки практичних і лабораторних занять, інформаційні матеріали, освітні джерела, відео, завдання для самостійної та індивідуальної науково-дослідної роботи, завдання для самоконтролю й самооцінювання, запитання й завдання для підсумкового контролю, а також електронні журнали для фіксації результатів навчання студентів.

Викладачі Голюк О.А., Демченко О.П., Імбер В.І., Колосова О.В., Пахальчук Н.О., Сіваш Т.Д. та ін. для реалізації дистанційного навчання використовують хмарні технології та накопичувачі, а також соціальні мережі. Канд. пед. наук Хіля А.В. пропонує студентам окремі презентації та матеріали, які можна знайти на веб-сайті за адресою artex.in.ua.

До поширених новітніх технологій та інноваційних методик навчання, які використовують викладачі кафедри дошкільної та початкової освіти, варто віднести такі: ігрові технологій, зокрема, ділові та рольові ігри; методи проблемного, діалогічного навчання (доц. Голюк О.А., Грошовенко О.П., Кіт Г.Г., Колосова О.В., Кривошея Т.М., Любчак Л.В., Пахальчук Н.О., Родюк Н.Ю.).

Нові освітні технології та інноваційні методики впроваджували доц. Голюк О.А., Грошовенко О.П., Кіт Г.Г., Колосова О.В., Родюк Н.Ю., зокрема: особистісно-орієнтованого навчання, технологію групової навчальної діяльності студентів, інформаційну технологію навчання, комп’ютерні технології для презентації матеріалів, тем на заняттях, для показу фільмів, фото; індивідуальний та диференційний підхід у навчанні, активні та інтерактивні методи навчання (робота в малих групах, круглий стіл, броунівський рух, мозкові атаки, штурми, конференції, проведення брейн-рингів, КВК, тестові завдання, «доміно», складання та розв’язування кросвордів з предметів, складання та розв’язання педагогічних задач тощо), дослідницько-пошуковий метод, метод проектів, інформаційно-комп’ютерні технології.

Проф. Крутій К.Л. впроваджує в освітній процес едьютейнмент, кейс-стаді, кинодидактику.

Доц. Лапшина І.М. на заняттях зі студентами використовує рольові ігри, прийоми розвитку критичного мислення, роботу в парах та группах змінного складу задля взаємонавчання.

Під час практичних занять з дисциплін «Науково-дослідницька підготовка вихователя дошкільного навчального закладу», «Основи викладання методик початкової освіти» (СВО магістр) доц. Присяжнюк Л.А. систематично використовує такі стратегії та прийоми критичного мислення, як: методичний прийом опорних слів “телеграма тексту”, складання порівняльних й традуктивних таблиць, методичні прийоми “ромашка Блума”, “метаплан”, “fishbone” (“рибна кістка”), “синквейн” та ін.

Канд. пед. наук Хіля А.В. використовує тренінгові форми роботи, інтерактивні заняття та виставки, екскурсійно-практичні модулі, арт-терапевтичні технології налаштування на роботу, елементи психологічного тренінгу та соціальної роботи.

Гуманізація вищої освіти, в центрі якої знаходиться особистість людини, є однією з найважливіших проблем в філософії, педагогіці, психології, оскільки основним завданням

гуманізації є розширення можливостей суб′єктів освіти. Ця проблема не може бути вирішена лише зусиллями викладачів однієї кафедри, студентів одного факультету закладу вищої освіти. Треба об′єднати зусилля педагогічної теорії та практики. Саме тому в аудиторіях факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського з метою обговорення творчої спадщини педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського в 15-й раз збираються викладачі і студенти вишів Вінниці, Хмельницького, Бару, Івано-Франківська.

Література:

1. Сидоренко О. Проблеми гуманізації та гуманітаризації в освітній реформі в Україні / О. Сидоренко // Вища освіта України. – 2001. - №2. – С. 63 – 67.

2. Сухомлинський В.О. Праця, покликання, щастя / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибр. твори: в 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.5. – С. 167 – 176.

Майданик Олена,
канд. пед. наук, завідувач шкільного відділення
Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В умовах входження України в сучасний європейський освітній простір зростають вимоги до якості освіти. Виникає потреба в компетентних фахівцях із високою культурою, глибокою моральністю, зацікавлених у результатах своєї праці, здатних до інноваційної діяльності, зі сформованою системою цінностей і переконань, громадянською компетентністю і громадянською позицією, готових у професійній діяльності виховувати моральні й громадянські якості у своїх учнів.

З огляду на це, першочергове завдання, яке ставлять перед собою вищі навчальні заклади, у тому числі педагогічні коледжі, – це підготовка вчителя початкової школи нового покоління, у якого, крім соціально-педагогічних якостей, джерелом розвитку його професійної майстерності мають стати насамперед загальнолюдські якості і цінності, такі як: милосердя, чуйність і привітність, відповідальність, людяність, правильне бачення добра і зла, чисте сумління, толерантність, почуття власної гідності.

Серед видатних педагогів, мислителів, які приділяли цьому значну увагу, слід, передусім, назвати Василя Сухомлинського. Звертаючись до його педагогічної спадщини, доречно наголосити, що у своїх працях вчений приділяв велику увагу вчителеві, як наставнику, так і вихователеві, при цьому наголошуючи на тому, що «…необхідно, щоб особистість вчителя здійснювала найбільш яскравий діяльнісний і благотворний вплив на особистість учня» [4, 449]. Педагог пропагував і на практиці виховував у дітей ціннісне ставлення до іншої людини, зауважуючи, що людина – завжди найвища цінність.

Ідеї В. Сухомлинського набули піднесення в педагогічній діяльності сучасних науковців, як-от: І. Беха, В. Мовчан, Д. Пащенка, О. Савченко, Н. Скотної, О. Сухомлинської та ін. На їхню думку, передумовою формування особистості вихованця є індивідуальні та особистісні особливості педагога. Так, за твердженням І. Беха, з місією вихователя впорається той учитель, який «працює над розвитком у собі мотивації до оволодіння духовною культурою, поглиблює та урізноманітнює знання, орієнтується на систематичне вдосконалення своєї професійної майстерності» [1, 14].

Та водночас зауважимо, що сучасний учитель повинен володіти не тільки професійно-моральними якостями (чуйність, милосердя, повага до учнів, справедливість), а й якостями громадянина своєї країни, мати чітку громадянську позицію. Тому потрібно розглядати сформовану громадянську компетентність майбутніх учителів початкової школи як один із чинників готовності випускників педагогічного коледжу до професійної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про неоднозначність тлумачення поняття «громадянська компетентність». У змістовому аспекті дослідники часто номінують

його такими поняттями: «громадянськість», «громадянська позиція» тощо.

Сутність громадянської компетентності найчастіше розглядають у контексті поняття громадянськості як інтеграційної якості, котра найбільш загально віддзеркалює результат громадянського становлення особистості.

У Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності зазначено, що «громадянськість – це реальна можливість утілення в життя сукупності соціальних, громадянських прав особистості, її інтеграція в культурні й соціальні структури суспільства» [3, 7].

У своїх працях В. Сухомлинський конкретизував зміст поняття «громадянськість», зауважуючи, що впродовж усіх років навчання в школі учню слід давати не тільки систему знань основ наук, а передусім його треба вчити жити, вчити найважливішої мудрості буття – громадянськості. Педагог писав: «У знаннях, які ми даємо людині, що переступила поріг школи й буде під нашим виховним впливом до громадянської зрілості, на першому місці мають стояти знання про людину-громадянина, про велич і благородство тих ідей, які лежать в основі її високих моральних подвигів» [5, 424].

Близьким за значенням до «громадянськості» в контексті нашого дослідження є поняття «громадянська позиція».

Аналіз науково-педагогічних досліджень свідчить про наявність різних підходів до визначення сутності поняття «громадянська позиція». Науковці інтерпретують її як діяльнісно-поведінковий аспект громадянськості, що характеризується ініціативністю, подвижництвом, володінням адекватною тактикою реагування на різного роду ситуації; свідомістю поведінки в «межових» ситуаціях [3].

Зазначимо також, що громадянська позиція формується поступово в процесі розуміння дитиною того, що відбувається у світі, та передбачає становлення незалежного члена суспільства, добровільне дотримання стандартів поведінки, усвідомлення політичних та економічних обов'язків, участь у суспільних подіях, усвідомлення підтримки конституційної демократії, визнання людської гідності. Адже вже з перших кроків свого свідомого життя людина має «не тільки бачити і розуміти, а й любити, дорожити ним, вважати своїм, почувати себе частинкою світу, в якому народилася» [6, 539].

Формування громадянської позиції, що є результатом набуття молоддю громадянських знань і навичок, означає, що молодь набуває специфічної когнітивної й комунікативної компетентності в соціально-психологічному, політичному та педагогічному сенсах, формує особливе бачення світу та лінію поведінки, здатність аналізувати і діяти з погляду громадянськості.

Часто дослідники розкривають зміст громадянської компетентності через виокремлення комплексу громадянських якостей особистості: патріотизм, інтернаціоналізм, демократизм, громадянська свідомість, громадянська самосвідомість і самовизначення, громадянське мислення, громадянська відповідальність, почуття громадянської гідності, громадянські обов'язки, громадянська совість, громадянська мужність тощо.

На основі вищеназваних характеристик ми можемо стверджувати, що громадянська компетентність позначена сукупністю освітніх елементів, що охоплюють систему знань, умінь, навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості. Саме вони допомагають людині усвідомити своє місце в суспільстві, визначити свій обов'язок і відповідальність перед Батьківщиною і державою. Формування зазначеної якості слід розглядати як важливий компонент системи фахової підготовки, що дає змогу вести громадсько-виховну діяльність в освітньому процесі вищого навчального закладу.

Отже, проаналізувавши сутність громадянської компетентності майбутніх вчителів початкової школи та визначивши її теоретичні засади, висловлюємо ствердний висновок про те, що громадянська компетентність є системним утворенням, ключовим поняттям у сучасній педагогічній теорії і практиці. Важливість формування громадянської компетентності для вчителя початкової школи обумовлена його місцем і роллю в системі становлення особистості майбутнього громадянина, адже учитель є носієм духовної, моральної та громадянської культури й основне завдання, яке він має виконати, – виховати громадянина.

Література:

1.Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний збірник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.

2.Ігнатенко П. Р. Громадянське виховання учнів в умовах українського державотворення / П. Р. Ігнатенко., Н. І. Косарєва, В. А Поплужний // Рідна школа. – 1996. – № 3. – С. 31-50.

3.Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / Наук. творч. колектив : О. В. Сухомлинська (наук. кер.) та ін. // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7-13.

4.Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 521 с.

5.Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори. В 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.

6.Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Листи до сина. Т. 3. // В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.

Білоус Валентина,
директор бібліотеки
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ТВОРЧЕ НАДБАННЯ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО – ОБ'ЄКТ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ БІБЛІОТЕКИ

Ідеї педагога-новатора Василя Олександровича Сухомлинського, видатного українського педагога, засновника гуманістичної, новаторської педагогіки здійснили значний внесок в українську та світову педагогічну науку й освіту, увійшли органічною частиною в сучасну початкову школу України. Творчість В.О. Сухомлинського належить до тих здобутків української та всесвітньої педагогічної науки і практики, які є реально невичерпними, а його гуманістичні переконання – це ідеї майбутнього [3].

Окремі аспекти педагогічної діяльності В.О. Сухомлинського стали предметом вивчення світових та вітчизняних науковців (М.Я. Антонець, І.Д. Бех, В.І. Бондар, І.А. Зязюн, Г.Г. Кіт, В.Г. Кузь, І.М. Лапшина, Л.В. Любчак, Н.Ю. Родюк, О.Я. Савченко та інші). Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського та його вивчення неодноразово були предметом бібліографічних напрацювань співробітників ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського (П.І. Рогова, Л.Д. Березівська, Л.І. Страйгородська та інші). Неоціненний вклад у вивчення педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського його доньки – Ольги Василівни Сухомлинської, українського педагога, академіка НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України.

Одним із ключових завдань освітянських бібліотек є збереження, популяризація та дослідження творчої спадщини педагогів. Важливе місце серед постатей відомих педагогів належить В.О. Сухомлинському, творчий доробок якого є об'єктом популяризації та дослідження бібліотек і потребує відповідної бібліографічної систематизації.

З метою популяризації творчості В.О. Сухомлинського як в Україні, так і за її межами, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського видала низку бібліографічних покажчиків, у яких систематизовано педагогічну спадщину Василя Сухомлинського. У покажчиках представлено бібліографію праць та публікацій про життя і творчість В.О. Сухомлинського за зазначений період. Призначення покажчиків – розкриття сучасних проблем педагогічної та історико-педагогічної науки через постать В. Сухомлинського.

Особлива увага вивченню та популяризації педагогічної спадщини приділяється у 2018 році, коли вся освітянська спільнота відзначає 100-річчя від дня народження видатного педагога-гуманіста Василя Сухомлинського. Цю знаменну дата включено до Календаря знаменних дат та відзначатимуть на рівні ЮНЕСКО (рішення 39-ї Генеральної конференції ЮНЕСКО).

ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського у серії «Видатні педагоги світу» видано біобібліографічний покажчик «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річного

ювілею», де представлено бібліографію праць та дослідження, присвячені науково-практичній діяльності педагога та її творчому використанню, що опубліковані впродовж 1945-2017 рр. [4]. Видання – це один із результатів науково-дослідної роботи ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського «Науково-методичні засади розвитку освітянських бібліотек як важливого складника освітнього середовища». Представлені результати за темою дослідження мають науково-теоретичне, методичне та практичне значення. Вони сприяють: модернізації науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в умовах інноваційних змін; прискоренню процесу трансформації освітянських бібліотек у сучасні базові галузеві бібліотечно-інформаційні комплекси; використанню нових організаційних, теоретичних, методичних і технологічних засад формування бібліотечно-інформаційних ресурсів і нових методів надання доступу до них; зміцненню інформаційної бази системи національної освіти та розвитку бібліотек як освітніх та культурних центрів; координуванню діяльності книгозбірень мережі освітянських бібліотек для повноцінного інформаційного забезпечення фахівців освітянської галузі.

Бібліотека ВДПУ імені Михайла Коцюбинського є активним партнером ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського зі створення корпоративного каталогу освітянських бібліотек, здійснює обмін між освітянськими бібліотеками базами даними статей з періодичних видань і наукових збірників університету На корпоративних засадах співробітництва з освітянськими бібліотеками формується інтегрований інформаційний ресурс психолого-педагогічної тематики до всеукраїнської бази даних «Україніка наукова», проводиться реферування публікацій періодичних видань університету.

Чільне місце у фонді освітянської книгозбірні займають книги про життя та діяльність В.О. Сухомлинського. Велику вагомість у популяризації ідей педагога та вплив на масштаби розповсюдження творчого доробку і публікацій про видатного педагога займає бібліографія. Серед книг, які активно використовуються читачами університетської бібліотеки – твори В.О. Сухомлинського, бібліографічні та біобібліографічні покажчики. Активно пропагуючи інформаційний фонд, популяризуючи твори В. О. Сухомлинського та літературу про його життя, бібліотека проводить велику культурно-просвітницьку роботу щодо виховання молоді на принципах гуманізації, високої моралі, чутливо реагуючи на суспільний інтерес до педагогічних ідей педагога-новатора

Бібліотека Вінницького педуніверситету популяризує спадщину великого українського педагога і письменника, наріжний камінь якого – гуманне ставлення до дитини, гуманізм в усіх проявах складного шкільного життя, гуманізм, без якого будь-яка педагогічна система втрачає цінність. Колектив книгозбірні перебуває у постійному творчому пошуку, видозмінює існуючі, стандартні форми і методи роботи для того, щоб популяризувати спадщину В.О. Сухомлинського, його педагогічні ідеї та зацікавити сучасного користувача, здобувача вищої освіти, майбутнього вчителя. Бібліотека проводить перегляди та бібліографічні огляди, організовує книжкові виставки, презентує фонд, долучає до кращих педагогічних творів. Освітянська книгозбірня розширює діапазон своєї діяльності, здійснюючи просвітницьку роботу, створюючи у своїх стінах умови як для наукової роботи, так і для спілкування читачів, використовуючи традиційні форми та виходячи у відкритий простір Інтернету. Через сайт бібліотеки ведеться активна пропаганда читання, подається актуальна інформація, експонуються віртуальні виставки, перегляди нових надходжень, створюються блоги [1, с.20-21].

Бібліотека організовує заходи з питань вивчення спадщини видатного педагога, активним чином долучається до проведення загально університетських заходів, які сприяють вихованню у молодого покоління якісно нових ціннісних орієнтирів і пріоритетів. Щорічні регіональних педагогічні читання, присвячені дню народження видатного науковця, що проводяться на факультеті дошкільної, початкової освіти та мистецтв, стимулюють здобувачів вищої освіти та викладачів знову і знову повертатися до його творів, в інший спосіб пробувати аналізувати відоме, знаходити невивчені досі аспекти [2, с.71]. Бібліотека організовує цикл заходів «Освіта XXI століття» (книжкові виставки, бібліографічні огляди, перегляди «У творчих злетах суть його життя»).

Зазначу, що з метою популяризація творчої спадщини видатних педагогів у бібліотеці Вінницького педуніверситету започатковано серію «Педагоги Вінниччини», у якій вже вийшло ряд бібліографічних покажчиків, які знайомлять з вченими університету та популяризують їх педагогічні ідеї.

В.О. Сухомлинський належить до плеяди славетних вітчизняних педагогів, якими пишається Україна. Його спадщина, впроваджуючи у життя ідеї педагога-просвітителя ХХ ст. є справжньою скарбницею ідей і знахідок для творчого педагога, чудовим підґрунтям життєтворчості молодого вчителя, невичерпним джерелом педагогічної думки й активного фахового пошуку сучасного освітянина, тою невичерпною криницею для духовного відродження суспільства, оновлення любові до батьків, до своєї рідної землі. В.О. Сухомлинський жив і працював для майбутнього, тому є сучасним. Аналіз наукових праць В.О. Сухомлинського дає можливість переконатися, що погляди педагога щодо цінності особистості, значення моралі, духовності, значення сім`ї та родинного виховання, патріотизму і громадянськості залишаються актуальними й привертають до його творчості тих, хто хоче, щоб сучасне покоління українців жило в громадянському, демократичному суспільстві.

Література:

1. Білоус В.С. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського – цінне джерело фонду освітянської книгозбірні Вінницького педуніверситету / В.С. Білоус // Реалізація ідей В.О. Сухомлинського у практиці роботи сучасних освітніх закладів : збірник матеріалів регіональних педагогічних / відп. за вип. І.М. Лапшина, Л.В. Любчак, Н.Ю. Родюк. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2018. – Вип. 14. – С. 19-21.
2. Лапшина І. Деякі методичні аспекти спадщини В. Сухомлинського / І. Лапшина // Реалізація ідей В.О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: збірник матеріалів студентської наукової конференції / ред. кол.: Л.В. Любчак, Г.Г. Кіт, І.М. Лапшина. – Вінниця, 2004. – С. 71-76.
3. Рибальська К. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського в сучасній освіті / Катерина Рибальська. – Режим доступу: http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/ vseu krainska-studentska-naukovo-praktychna-internet-konferentsiia-vyvchennia-i-vprova dzhen nia-v-navchalno-vykhovnyi-protses-serednoi-ta-vyshchoi-shkoly-pedahohichnykh-idei-vasylia-sukhomlynskoho/sektsiia-1/5204-pedahohichna-spadshchyna-v-o-sukhomlynskoho-v-suchasniy-osviti
4. В.О. Сухомлинський: до 100-річного ювілею : біобібліографічний покажчик / НАПН України, ДНПБ України ім.. В.О. Сухомлинського ; упоряд. О. В. Сухомлинська, Л.Д. Березівська, Л.І. Страйгородська та ін. - Вінниця : Твори, 2018. – 395 с. – (Видатні педагоги світу ; вип. 12).

Дусь Наталія,
канд. пед. наук, завідувач кафедри педагогіки,
психології та фахових методик
Барського гуманітарно-педагогічного коледжу
імені Михайла Грушевського

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ НА ОСНОВІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Формування професійної позиції майбутніх педагогів здійснюється на основі педагогічної спадщини зарубіжних та вітчизняних педагогів-класиків, серед яких і Василь Сухомлинський. Досвід видатного педагога вартий ґрунтовного наукового вивчення та широкої популяризації в освітянських колах. Його педагогічна система пронизана філософськими ідеями гуманізму: «Навряд чи є інші професії, крім професій педагога й лікаря, які вимагали б стільки сердечності. У вас може бути не тільки сорок вихованців. Якщо ви викладаєте в старших класах, у вас буде сто – сто п’ятдесят вихованців. І кожному треба дати частинку свого серця, для радощів і прикростей кожного треба знайти місце в своєму серці. Чуйність, сердечна турбота про людину – це плоть і кров педагогічного покликання. Учителеві не можна бути холодною, байдужою людиною. Холодна безпристрасність і скрупульозне зважування всього, що відбувається, побоювання допуститися неточності в дотриманні всіляких регламентацій викликає в дітей насторожене ставлення до вчителя, недовіру. Занадто безпристрасного вчителя діти не люблять, вони ніколи не розкривають перед ним своє серце» [2, с. 423].

Одним із основних шляхів формування професійної позиції майбутніх педагогів, студентів Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського, їхнього наукового світогляду є вивчення фахових педагогічних дисциплін.

Пропонуємо ознайомитися із системою ознайомлення із педагогічною та науковою спадщиною В.О. Сухомлинського в процесі вивчення педагогіки.

В процесі проведення занять з педагогіки студенти виконують низку завдань, спрямованих на вивчення та аналіз педагогічної системи видатного педагога, зокрема:

- складання розгорнутого плану-тез наукової педагогічної статті на прикладі поради В.О. Сухомлинського «Що таке покликання до праці вчителя? Як воно формується» (Які специфічні властивості і якості педагогічної професії?; В чому полягає покликання до професії вчителя; Що таке учительська професія?; Що таке «Наріжний камінь педагогічного покликання?»; Які уміння необхідні вчителеві);
- обґрунтування принципів навчання у роботах класиків педагогіки;
- аналіз праці В.О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» з метою вивчення досвіду роботи педагога із всебічного виховання учнів початкової школи;
- підготовка та захист реферативних повідомлень (В.О. Сухомлинський про розвиток мислення та формування інтересу до знань; В.О. Сухомлинський про взаємозв'язок розумового виховання та духовного становлення особистості; В.О. Сухомлинський про трудове виховання та його принципи; В.О. Сухомлинський про виховання у дітей загальнолюдських духовних цінностей; В.О. Сухомлинський про значення природи у естетичному вихованні молодших школярів; В.О. Сухомлинський про значення мистецтва у формуванні естетичної культури школярів; В.О. Сухомлинський про значення виховних бесід у формуванні особистості школяра; В.О. Сухомлинський про значення прикладу педагогів і батьків у вихованні дітей; Педагогічні погляди В.О. Сухомлинського про вплив слова на особистість дитини; В.О. Сухомлинський про значення заохочень та покарань у вихованні дітей тощо);
- аналіз праць В.О. Сухомлинського з особливостей родинного виховання, ролі батьків у становленні особистості дитини;
- аналіз педагогічних поглядів В.О. Сухомлинського щодо використання проблем, методів та засобів виховання;
- аналіз педагогічних поглядів В.О. Сухомлинського щодо виховання особистості в колективі;
- вивчення поглядів В.О. Сухомлинського на зміст і завдання розумового виховання;
- вивчення поглядів В.О. Сухомлинського на значення морального виховання у формуванні особистості школяра;
- вивчення поглядів В.О. Сухомлинського на значення трудового виховання у формування особистості школяра, роль праці у вихованні дитини, завдання трудового виховання, особливості трудового виховання дітей різного віку;
- вивчення поглядів В.О. Сухомлинського на значення естетичного виховання у всебічному розвитку школярів, його зміст і завдання;
- вивчення поглядів В.О. Сухомлинського на значення фізичного виховання у формуванні особистості школяра;
- тезовий аналіз праці «Батьківська педагогіка»;
- вивчення поглядів В.О. Сухомлинського на проблеми управління та керівництво освітою і школою: проблема творчої співпраці педагогічного колективу; організація навчально-виховного процесу; система роботи директора школи; взаємини в шкільному колективі;
- вивчення поглядів В.О. Сухомлинського на роль керівника навчального закладу.

На заняттях із теорії та методики виховної роботи студенти:

- готують творчі проекти на основі освітньо-філософських концепції В.О. Сухомлинського («Мої уявлення принципу гуманну особистість та шляхи її виховання»; «Думки про виховання видатних діячів української культури та освіти»; «У чому полягає педагогічний талант і в чому – педагогічна майстерність»;

- захищають реферативні повідомлення («Мета національного виховання у філософсько-педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського»);
- готують методичні порадники класному керівнику щодо організації вербальних форм виховної роботи (на основі праць В.О. Сухомлинського) (методика проведення бесіди; методика підготовки та проведення класних зборів; методика проведення диспуту; методика проведення прес-конференції; методика проведення вікторини; методика проведення години спілкування);
- готують методичні порадники класному керівнику щодо організації наочно-образних форм виховної роботи (на основі праць В.О. Сухомлинського) (методика проведення екскурсії; методика проведення уроків милування природою; методика проведення виставки);
- готують методичні порадники класному керівнику щодо організації комплексних форм виховної роботи (на основі праць В.О. Сухомлинського) (методика підготовки та проведення усного журналу; методика підготовки та проведення свята; методика підготовки та проведення виховної години; методика підготовки та проведення вечору; методика підготовки та проведення фестивалю; методика підготовки та проведення колективної творчої справи;
- готують методичні порадники класному керівнику щодо організації роботи класному керівнику, розробляють методичні рекомендації класним керівникам щодо взаємодії школи з сім'єю, щодо організації батьківських зборів (на основі праць В.О. Сухомлинського).

Вивчаючи «Основи управління в початковій школі», студенти:

- вивчають погляди В.О. Сухомлинського на проблему управління та керівництво освітою і школою (проблема творчої співпраці педагогічного колективу; організація навчально-виховного процесу; система роботи директора школи; взаємини в шкільному колективі;
- вивчають погляди В.О. Сухомлинського на роль керівника навчального закладу;
- здійснюють тезовий аналіз праці «Павлиська середня школа»;
- готують творчий проект на тему «Творча робота на тему: «Модель ідеального керівника»;
- аналізують працю В.О. Сухомлинського «Розмова з молодим директором школи», розробляють методичні рекомендації сучасному керівнику закладу освіти щодо здійснення внутрішньо шкільного керівництва (функціональні обов'язки директора загальноосвітньої навчального закладу, його заступників; планування роботи загальноосвітнього навчального закладу; навчально-матеріальна база школи).

«Без постійного духовного спілкування вчителя і дитини, без взаємного проникнення в світ думок, почуттів, переживань один одного немислима емоційна культура як плоть і кров культури педагогічної. Найважливіший джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні взаємини з дітьми в єдиному, дружньому колективі, де вчитель – не тільки наставник, а й друг, товариш. Емоційні взаємини немислимі, якщо вчитель зустрічається з учнями тільки на уроці і діти відчувають на собі вплив педагога тільки в класі» [1, с. 15]. Тому студентами педагогічних спеціальностей вивчаться спецкурс «Основи педагогічного спілкування», мета якого – поглибити уявлення про основи педагогічного спілкування, розвинути уміння та навички його здійснення в умовах сучасної загальноосвітньої школи.

На основі педагогічної спадщини класиків, зокрема, В.О. Сухомлинського, вивчаються наступні теми:

- тема «Культура педагогічного спілкування вчителя як компонент його професійної компетентності»:
- підготувати реферативні повідомлення на теми: «В.О. Сухомлинський про педагогічне спілкування вчителя», «Г.Рибакова про культуру мовлення вчителя», тощо;
- підготувати творчий проект на тему: «Учитель, якого чекають», «Табу» сучасного учителя», «Учитель та учень: способи співіснування» тощо;
- тема «Мотиваціно-ціннісна основа педагогічного спілкування»:

- підготувати реферативні повідомлення на теми: «В.О. Сухомлинський про вимоги до особистості вчителя в контексті гуманізації освітнього простору», «Професійна позиція педагога як детермінантна основа педагогічного спілкування», «Сучасні дослідження проблеми співпраці учителя та учнів», «Співпраця в педагогічному колективі як об'єкт наукових досліджень», «Співпраця учителя та батьків учнів як об'єкт наукових досліджень», «Позиція учителя у спілкуванні та взаємодії зі школярами», «Терпимість педагога як ознака його гуманістичної позиції», «Такт педагога як вияв його терпимості», «Сучасні наукові дослідження проблеми педагогічного стилю в Україні», «Сучасні наукові дослідження проблеми педагогічного стилю у зарубіжжі», «Гуманність учителя як основа його професійної діяльності» тощо;
- підготувати творчий проект на тему: «Від гуманного педагога – до гуманної освіти», «Учитель та учень: шляхи співпраці», «Учитель в педагогічному колективі: проблеми та шляхи їх подолання», тощо (на снові філософсько-педагогічної системи педагогів-класиків, сучасників, зокрема, – В.О. Сухомлинського);
- тема «Компетенція комунікації у педагогічному спілкуванні»:
- проаналізувати педагогічної праці педагогів-класиків та вивчити їхні погляди на проблему формування майстерності вчителя у володінні основним знаряддям педагогічної діяльності – словом («В.О. Сухомлинський про комунікативні здібності учителя»);
- підготувати методичні рекомендації вчителям-практиками щодо здійснення ними комунікативної діяльності, дотримання вимог до монологічного та діалогічного мовлення вчителя, техніки вербального і невербального мовлення;
- підготувати творчий проект на тему «Спілкуватися, не розмовляючи: майстерність невербальної комунікації», «Слово – знаряддя професійної діяльності учителя» тощо;
- тема «Компетенція інтеракції у педагогічному спілкуванні»:
- підготувати творчий проект на тему: «Співпраця та педагогічна підтримка як вимога гуманістичної філософії В.О. Сухомлинського»; «Авторитет учителя як результат його взаємодії зі школярами (за В.О. Сухомлинським»;
- створити методичний порадник вчителю на тему «Конфлікт в системі «вчитель-учень-батьки»: суть та вирішення» (за В.О. Сухомлинським»);
- тема «Компетенція перцепції у педагогічному спілкуванні»:
- створити методичний порадник вчителю на тему «Взаєморозуміння – запорука продуктивності педагогічного спілкування» (за В.О. Сухомлинським»); «Перцептивні помилки учителя у спілкуванні» причини та шляхи подолання» (за В.О. Сухомлинським»);

Педагогічна система В.О. Сухомлинського вивчається безпосередньо і у ході вивчення курсу «Історія педагогіки»: змістовний модуль «Історія української школи і педагогіки», тема «Школа і педагогіка України у ХХ ст.»:

- презентація педагогічної діяльності та літературно-педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського у формі творчого проекту «В.О. Сухомлинський крізь призму сучасності» (вивчення біографії педагога; аналіз педагогічної спадщини; ілюстрування та інсценізація окремих літературних творів для дітей молодшого шкільного віку);
- створення авторських інформаційних бюлетенів, присвячених педагогічній системі В.О. Сухомлинського.

Безперечно, літературна спадщина педагога застосовується під час проведення занять і уроків в педагогічній практиці.

Зусиллями членів циклової комісії шкільної педагогіки, психології та фахових методик проводяться педагогічні читання: «Вчений, педагог, людина» до 90-річчя з дня народження В.О. Сухомлинського; «В.О. Сухомлинський про моральне виховання школярів»; В.О. Сухомлинський: листи з минулого».

У 2018-2019 навчальному раці було заплановано низку заходів до 100-річчя з дня народження В.О. Сухомлинського у рамках проведення Тижня кафедри шкільної, дошкільної педагогіки та фахових методик: Педагогічний проект «Феномен Василя

Сухомлинського в контексті розвитку педагогіки XXI століття»:

- «Вожатські фантазії» (звіт про проходження літньої педагогічної практики студентами педагогічних спеціальностей);
- мистецький вернісаж «Краса природи» (відвідування авторської виставки Н.Підгорної студентами спеціальності «Дошкільна освіта» та вихованцями закладу дошкільної освіти №1 «Берізка» м. Бар);
- «Веселковий світ дитинства» (художньо-мистецький захід з нагоди відзначення Всеукраїнського Дня Дошкілля);
- «Світ дитинства: творчість заради майбутнього» (еко-виставка виробів з природніх матеріалів);
- «В.О. Сухомлинський у XXI столітті» (методичний міст: дошкілля – Нова українська школа (за участі освітян міста, викладачів та студентів коледжу);
- «Милування красою осені» (проведення показового заняття за методикою еколого-естетичного виховання В.О. Сухомлинського на базі закладу дошкільної освіти №8 м. Бар);
- «Подорож стежиною любові і добра» (проведення показового виховного заходу за методикою морального виховання В.О. Сухомлинського на базі закладу загальної середньої освіти №4 м. Бар);
- «В.О. Сухомлинський – фундатор вітчизняної гуманістичної педагогіки» (випуск тематичної коледжової газети «Ластівка» до 100-річчя з Дня народження педагога; тематичний випуск радіогазети «Коледж-FM» до 100-річчя з Дня народження педагога);
- «Львів мистецький» (краєзнавча туристична поїздка студентів педагогічних спеціальностей).

Викладачі кафедри є керівниками курсових та дипломних досліджень студентів, присвячених педагогічній діяльності В.О. Сухомлинського. Студенти успішно захищають свої напрацювання на студентській науково-практичній конференції «Реформування освіти в Україні: проблеми та перспективи», друкують у збірнику тез та статей «Студентський науковий вісник. Серія: Педагогіка, психологія та фахові методики».

По-справжньому зрозуміти цінність ідей В.О. Сухомлинського та його самого як особистість та вчителя можна лише прочитавши і осмисливши його роботи, його творчі надбання та теоретичні узагальнення, адже, кожному педагогу, мудрому з досвідом, чи тому, що робить перші кроки по педагогічній ниві, слід пам'ятати слова класика: «Справжнє виховання не там, де педагог з вершин спускається на землю, а там, де він піднімається до тонких істин Дитинства. Піднятись, а не спуститися. Не сюсюкати з дитиною, не підладжуватися під «дитячу обмеженість» інтересів (немає такої обмеженості, якщо ми самі не обмежуємо інтересів дитини), а бути мудрим наставником. Мудрість влади людини над людиною, а тим більше дорослої людини над дитиною – це велика творчість, глибоке сердечне проникнення в світ дитячих думок і почуттів, це вміння розуміти мову дитинства, зберегти в собі краплю дитинства і водночас не стати на одну дошку з дитиною за рівнем розвитку» [2, с. 641]. Саме педагог як організатор педагогічного спілкування на засадах філософії гуманізму будує особистісно орієнтований виховний процес в Новій українській школі.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 томах. Том 3. – Київ : Радянська школа, 1977. – 670 с.

2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 томах. Том 2. – Київ : Радянська школа, 1976. – 670 с.

Присяжнюк Лариса,
канд. пед. наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ КРІЗЬ ПРИЗМУ АНАЛІЗУ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Реформування системи освіти в Україні, яке перебуває нині в своїй активній стадії, торкається практично усіх її ланок. Утім насамперед воно стосується сфери управління освітою, яка покликана модерувати всі нововведення, управляти процесом змін, забезпечувати реалізацію поставлених цілей. Цілком очевидно, що традиційна система управління, яка склалася роками в освіті, не здатна гнучко реагувати на виклики сьогодення. А тому потребують перегляду підходи до здійснення управлінської діяльності, до виховання генерації управлінців з новим управлінським мисленням, орієнтованих на виконання своїх функціональних обов'язків у нових соціально-економічних умовах.

Така вимога, зрозуміло, фокусує увагу на директорові закладу освіти, від якого залежить процес упровадження реформи та й, узагалі, розвиток установи, персональну відповідальність за яку він несе перед державою. Нині визнано, що сучасні освітні заклади мають очолювати керівники-менеджери, які однаково дбатимуть про якість освітнього процесу, піклуватимуться про створення і підтримку їхнього позитивного іміджу, що в умовах конкуренції є надзвичайно актуальним завданням, створюватимуть належні умови для ефективної діяльності персоналу тощо. Отже, проблема становлення керівника нової формації перебуває в центрі педагогічного дискурсу і є предметом наукових пошуків.

У процесі її дослідження цілком резонним є звернення до спадщини відомих педагогів, які приділяли велику увагу управлінській діяльності керівника освітньої установи. Особливо випукло, на нашу думку, вона представлена у спадщині видатного педагога-гуманіста ХХ ст. Василя Олександровича Сухомлинського, який, будучи директором школи, залишив неоціненний доробок – цілу низку порад, настанов, рекомендацій щодо того, якою має бути людина, поставлена керувати колективом закладу освіти. Його книги "Розмова з молодим директором школи", "Павлиська середня школа" та ін. стали своєрідними науковими бестселерами, присвяченими означеній проблематиці.

Характеризуючи особистісні якості директора школи, В.Сухомлинський переконаний, що він, насамперед, має бути *педагогом за покликанням*, нести у серці глибоку любов до дітей, перейматися їхніми інтересами і потребами, бути здатним зрозуміти їхній духовний світ, відчути в кожному з вихованців особисте, індивідуальне [1, с. 31]. Це потребує від нього глибокої емпатійності, чуттєвості – тих людських якостей, які роблять людську особу *людиною*. Директор школи, на думку педагога, повинен намагатися бути якомога ближчим до дітей, аби не втратити духовного зв'язку з ними. Дослідник писав: "Мені хотілося бути з дітьми, переживати їхні радості і невдачі, відчувати близькість дитини, яка для вихователя є однією з найвищих насолод творчої праці. Час від часу я намагався включитися в життя того чи іншого дитячого колективу: ішов разом з дітьми на роботу чи в похід по рідному краю, їздив на екскурсії, допомагав творити ті неповторні радості, без яких не модна уявити повноцінного виховання… Я відчував, що така єдність необхідна мені не тільки для радості творчої праці, а й для того, щоб учити своїх колег науки й мистецтва виховання" [3, с. 10]. В.Сухомлинський зазначав, що методи і форми керівництва, за яких директор є інспектором над учителями, чиновником-адміністратором, в обов'язки якого входить стежити, чи правильно педагог викладає програму, чи не сказав чого зайвого або помилкового, стали анахронізмом [3, с. 12]. Директор, на переконання педагога, – людина, яка з перших днів перебування дитини в школі до одержання атестата зрілості піднімається разом з нею із сходинки на сходинку, безпосередньо дбаючи про її розумовий, моральний, естетичний, емоційний, фізичний розвиток, має з нею спільні духовні інтереси, передає їй свої духовні багатства [3, с. 13].

Бути професійним, майстром педагогічної справи – наступна вимога до директора закладу освіти, на якій особливо наголошував В.Сухомлинський. Він зазначав: "Добре

керувати школою означає добре знати науку виховання, яка повинна стати основою наукового керівництва вихованням і освітою, організації роботи колективу школи, бути майстром освітнього процесу, володіти мистецтвом впливу на дитину, підлітка, юнака, дівчину" [1, с. 31]. На переконання педагога, прагнення до саморозвитку й самовдосконалення – важлива риса директора школи. Він писав: "Така природа нашої педагогічної справи: керувати нею – це означає насамперед самому збагачуватися й оновлюватися, бути сьогодні духовно багатшим, ніж учора. Керівник школи буде хорошим, ерудованим, авторитетним учителем учителів лише доти, поки він з кожним днем удосконалює свою майстерність – майстерність учителя, вихователя, поки для нього на першому місці стоїть сама суть шкільної справи – навчання і виховання, вивчення і знання дитини" [2, с. 398].

У своїх творах педагог зазначав, що на директора школи покладається велика відповідальність. Це в свою чергу висуває низку вимог до його духовного світу – моральності, інтелекту, вольових якостей. На думку дослідника, йому мають бути притаманні глибока людяність, висока культура, розвинений інтелект – все те, що впливатиме на формування стосунків у колективі. Лише індивідуальна, дружня, відверта, душевна розмова, на переконання В.Сухомлинського, може бути головним методом у роботі директора з учителем. Таку розмову дослідник порівнює із впливом музики на душу людини.

До професійних якостей директора школи В.Сухомлинський відносить також здатність аналізувати освітній процес, вміння пізнавати причинність педагогічних явищ, вникати в тонкощі педагогічної діяльності. Він зазначав, що учителем учителів можна стати лише тоді, коли з кожним днем усе більше заглиблюєшся в деталі педагогічного процесу, коли перед тобою відкривається все нові й нові грані того, що можна назвати мистецтвом впливу на душу людини [2, с. 398].

У праці "Розмова з молоди директором школи" В.Сухомлинський писав: "Директор, заступник директора, організатор позакласної роботи повинні бути посередниками між педагогічною наукою і практикою. Від них залежать не тільки пропаганда, впровадження наукових знань у практичну роботу, але й така організація педагогічного колективу, при якій об'єднуючим началом є творчий задум, ідея" [2, с. 398]. А відтак, на переконання дослідника, керівник закладу має насамперед попіклуватися про створення атмосфери творчої праці в колективі, і, більше того, самим бути ініціатором творчості в освітньому процесі. Адже керівництво без конкретного прикладу, без власного джерела творчості неможливе [2, с. 400]. Творчий задум, ідея управлінця – це ті об'єднуючі начала, які повинні лягти в основу роботи колективу закладу [2, с. 402].

Таким чином, змальовуючи професійний портрет директора школи, Василь Олександрович Сухомлинський, наголошував як на його особистісних, людських рисах, так і на професійних якостях. Порівнюючи цей портрет з тими, що пропонують сучасні наукові дослідження, переконуємося, що вони мають багато спільного. Однак, характеристика менеджерів освіти в сучасних джерелах дуже часто зводиться лише до номінального переліку певного набору якостей, якими гіпотетично має володіти керівник. Цінність порад В.Сухомлинського, на нашу думку, полягає в тому, що всі вони пройшли заломлення крізь призму власного досвіду, були відчуті і пережиті.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т.– К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – С. 7-385.
2. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – С. 392-626.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибр. твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7-279.

Вацьо Михайло,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТІВ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Педагогічна практика свідчить про те, що тільки знання, набуті самостійною працею, роблять суб′єкта освіти фахівцем, здатним творчо вирішувати професійні задачі та морально-етичні проблеми. Життя вчителя – обов'язок бути зразком, утверджувати ідеали правди, краси, добра. Учитель – це той, хто сіє зерно добра. Щастя для нього – гідні учні, які сяють, як сонце, наслідуючи його чесноти та продовжуючи його доброчинність. Саме про це говорив В.О. Сухомлинський: «У наших школах не повинно бути нещасливих учнів, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил учня, які породжують енергію для долання труднощів, бажання вчитися».

Навіть разове переживання успіху може докорінно змінити психологічне самопочуття учня. Адже успіх – спусковий механізм подальшого творчого руху особистості. Прямий вплив на розвиток творчого потенціалу учнів може забезпечити використання ідей В.О. Сухомлинського при викладанні предметів художньо-естетичного циклу. Видатний педагог стверджував: «…я побачив у малюванні один із засобів, які розвивають творче мислення і уяву». Ми переконані, що дитячий малюнок, власне створена пісня, цікава поробка допомагають посісти найвищу сходинку на шляху до логічного пізнання, розвивають у школярів естетичне бачення світу.

В.О. Сухомлинський прагнув, щоб світ із невичерпною новизною, дивовижною красою став для дитини могутнім джерелом живої уяви, яскравих уявлень. Тому сучасні творчі вчителі на уроках художньо-естетичного циклу вчать дітей уважно дивитися і вдивлятися, спостерігати і думати. Спостереження за навколишнім середовищем дає основу для творчого процесу. Наприклад, у хмаринках, які пливуть небом, діти можуть побачити різних фантастичний тварин (На що схожі хмаринки?). Бачення дітей супроводжуються фантастичними розповідями.

Ми переконані, що не потрібно нав’язувати дитині свою допомогу ні в плануванні задуму, ні в технічному виконанні. Учні реалізують творчий задум так, як їм подобається. На уроці в 4 класі діти можуть малювати запахи. Наприклад, у полину запах сіро-зеленого кольору, а сон-трава має яскравий малиновий колір.

Виконання практичного завдання доцільно розпочинати на основі певного сюжету, особливо, з учнями 3-4-х класів початкової школи. Необхідно, щоб дитина спочатку відчула, що вона – то «тяжка хмарина», то «усміхнене сонечко», то «жваве, веселе деревце», то «яскрава, спокійна травичка», тобто емоційно підготувати до відтворення своїх почуттів у композиції. З метою створення ситуації успіху бажано застосовувати колективну творчу справу. Наприклад, одні учні забезпечують головний сюжет малюнку, а інші – домальовують дрібні деталі – листя, ягоди, краплинки.

Неодноразово В.О. Сухомлинський наголошував на унікальності та незамінності музики як виховного засобу, «який має надати емоційного та естетичного забарвлення всьому духовному життю людини. Пізнання світу, почуттів не можливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає в світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури».

Музичне виховання Василь Сухомлинський розглядав у тісному зв'язку з вихованням громадянина – моральним, розумовим, естетичним. Найвищу мету музичного виховання підростаючого покоління у школі педагог-гуманіст обґрунтував так: «Музичне виховання – це не виховання музиканта, а насамперед виховання людини». В.О. Сухомлинський вважав, що для школярів дуже важливим є вміння слухати і розуміти музику як одну з елементарних ознак естетичної культури. Також він звертав увагу на «те, що неможливо сказати словом,

можна сказати музичною мелодією, бо музика передає безпосередньо настрої, переживання…».

Збагатити духовний світ підростаючого покоління, сформувати музичну культуру «як одну з найважливіших умов моральної культури» – у цьому вбачав він завдання музичного. виховання в загальноосвітній школі. Процес музичного виховання В. Сухомлинський тісно пов'язував із вихованням почуттів, емоційного світу школярів.

Василь Олександрович вважав, що виховання емоцій є не вузьким завданням, а суттю всього виховного процесу, становлення морального обличчя людини. Серед засобів впливу на юне серце важливе місце педагог відводив музиці, тому що її виключна емоційна насиченість, діючи на людину, торкається всіх сторін її духовного життя. Закладені в музичному творі виховні можливості можуть повністю реалізуватися тільки тоді, коли дитина вивчає музику активно та з розумінням, а тому треба, насамперед, навчати слухати та сприймати її.

Розгляд процесу музичного виховання у спадщині Сухомлинського як складного пізнавального акту, виділення в ньому емоційного та пізнавального аспектів, за безперечною перевагою емоційного, викликає значний інтерес. Йдеться про два боки пізнання, які тісно взаємопов'язані та доповнюють один одного. Важливе завдання, яке педагог повинен ставити під час слухання музики, – це визначення емоційної реакції на мелодію і водночас навчання дітей розуміти музику в усій її красі та неповторності. Розглядаючи емоційне ставлення до музики, В.О. Сухомлинський виділяв естетичне єство музичного змісту. Як відомо, емоції є основним засобом здобуття естетичного змісту музичних образів. Таким чином, Василь Олександрович ще раз наголошував на ролі музичного мистецтва у пробудженні естетичних відчуттів, у розвитку емоційної культури підростаючого покоління.

У своїй педагогічній діяльності В.О.Сухомлинський завжди пов'язував музику (в широкому та багатогранному розумінні) з життям. Найважливіше завдання під час сприйняття музичних, творів, як стверджував педагог, є надавання можливості відчути, «що джерелом краси музики є краса навколишнього світу». Саме такі переконання спрямовували педагога до залучення дітей до музики про природу. За його рекомендаціями, перед ознайомленням учнів із програмними музичними творами необхідно дати їм можливість відчути віч-на-вічі чарівну музику природи, «… яка є найважливішим джерелом емоційного забарвленим слова, ключем до розуміння і переживання краси мелодії».

Такі поради мають і теоретичну, і практичну цінність. Вони дають можливість підготувати учнів до сприймання мистецтва в асоціативному відчутті до навколишнього світу. Діти, слухаючи музику, розпізнають виконавців «природного оркестру» і разом із учителем знаходять схожі тембри та відтінки, притаманні музичним інструментам.

Багатство і красу рідного краю можна відчути через казку, творчість, фантазію. Василь Олександрович Сухомлинський свої уроки проводив у Кімнаті казок, щоб діти мали змогу повністю поринути в атмосферу чарівного світу казки. Саме казці він приділяв особливе місце в естетичному вихованні. На основі оповідань та казок В.О.Сухомлинського сучасні школярі створюють сюжетні малюнки, в яких проявляють сміливість і багатство фантазії, іноді використовують таке кольорове поєднання, яке надає зображенню таємничості і фантастичності.

Важливу роль в розвитку творчої уяви, відіграють подорожі в світ краси природи – екскурсії. Мандрівка берегом Південного Бугу наповнює учнів яскравими естетичними почуттями. Вони малюють Ранкову і Вечірню зірку біля річки, весняну повінь. Зображення того, що хвилює, вражає, це своєрідна оцінка навколишнього світу. «Якщо дитина зображує те, що втілює красу, переживання краси наче проситься в слово, пробуджує образне мислення» – стверджував В.О.Сухомлинський.

Творчість неможлива без праці, а праця без творчості. Скільки творчого натхнення вкладає кожен майстер своєї справи у власну працю! Про таких говорять: «Він – митець…».

«Ми працю любимо, що в творчість перейшла, і музику палку, що ніжно серце тисне. У щастя людського два рівних крила: троянди й виноград, красиве і корисне» (М. Рильський). Ці слова є гаслом для педагогічної діяльності вчителів образотворчого та музичного мистецтва. Неталановитих дітей немає. Всі діти трудолюбиві, їх треба захопити працею,

осяяти їхню працю творчістю.

В.О.Сухомлинський заповідав: «Музичне мистецтво в школі є фактично не вихованням музиканта, а перш за все виховання людини». Це стосується і предметів художньо-естетичного циклу, завданням яких є виховання людини з розвинутою творчою уявою, фантазією, образним мисленням, тобто людини, наділеної такими рисами, які знадобляться їй упродовж усього життя й в будь-якій галузі людської діяльності.

Література:

1. Деркач В. В. Примножуючи спадщину Павлиського добротворця: Ідеї і традиції В. Сухомлинського продовжують жити у Павлиші / В. В. Деркач // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 6–7.
2. Оповідання Василя Сухомлинського для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://mala.storinka.org
3. Сухомлинський Василь. Вічна тополя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrlit.vn.ua/article/208.html.
4. Сухомлинський Василь – видатний український педагог // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 2–5. 5. Сухомлинський Василь. Оповідання. // Світ барвистий, веселковий. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисін О. В, 2011. – С. 236–238.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк.,1977. – Т. 3. – С. 304.

Ліхіцька Лариса,
канд. пед наук, ст. викл.
кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти,
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

ШКОЛА ПОЧИНАЄТЬСЯ З УЧИТЕЛЯ…

В наш час особливо гостро постає важливе і невідкладне завдання – виховання справжнього громадянина, патріота рідної землі. Національна доктрина розвитку освіти стверджує, що держава повинна забезпечити виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, шанобливо ставиться до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин України.

Невичерпним джерелом у вирішенні завдань реформування освіти є використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського, все життя якого було присвячене вихованню людини – всебічно і гармонійно розвиненої, свідомої і активної. Його педагогічна й творча спадщина не просто продовжує жити – вона й сьогодні допомагає жити і працювати людям всього світу. Адже усі твори – золоті розсипи вистражданих і вивірених педагогічних думок, знахідок, спостережень, рекомендацій.

Слідом за В. О. Сухомлинським, вважаємо, що «всебічно розвиненій особистості повинні бути властиві освіченість, інтелігентність, любов до знань, уміння користуватися ними в своїй діяльності, культура мовлення, широке коло духовних запитів, наукове світорозуміння, здатність до фізичної і розумової праці на користь суспільства, потреба працювати, трудова культура, закоханість у праці творче ставлення до неї, ініціатива й самодисципліна в праці» [1, 344]. Над реалізацією цих ідей має працювати кожен вчитель, адже «школа починається з учителів, вихователів» [1, 411].

Для вирішення завдань освіти учитель сам має бути особистістю. Тому в щоденній педагогічній діяльності кожен педагог має розвивати в собі такі професійні якості, як:

- інтерес до дитини як особистості;
- вміння розуміти її інтереси;
- педагогічну спостережливість;
- зацікавленість у спільній справі, у сприятливому морально-психологічному кліматі педагогічного колективу;
- брати активну участь в соціальному житті;
- постійно займатися самовихованням і самоосвітою.

Останні слова з книги В.О.Сухомлинського «Виховання особистості» сприймаємо, як заповідь нащадкам: «Виховання великого, доброго серця – образно кажучи, турбота про те

віття, на якому зеленіють буйні паростки людяності, гуманності».

Найбільшу мудрість виховання людини В.О. Сухомлинський бачив у культурі спілкування. Слово педагога є найважливішим інструментом впливу на дітей. Саме тому основними вимогами, яких потрібно дотримуватися на уроках є логічність викладу матеріалу, правильність щодо фонетики й граматики, емоційність, виразність, багатство мовних засобів.

Цілеспрямоване навчання і виховання неможливе без знання психологічних особливостей дітей певного віку, яка вивчає закономірності оволодіння знаннями, уміннями і навичками, досліджує індивідуальні відмінності в цих процесах, закономірності формування у школярів активного, самостійного і творчого мислення. «За природою своєю дитина допитлива, жадібна до знань. Джерелом бажання вчитися є успіх, досягнутий у навчанні» [2, 157]. Є успіх – є й бажання вчитися.

Щоб учні добре вчилися, їх потрібно навчити вчитися. Актуальною і сьогодні залишається теза В. О. Сухомлинського про те, що «головною ланкою, за яку необхідно зараз узятися вчителеві, – техніка читання й грамотність. Все це взаємопов'язано. Передусім потрібно добитися, щоб учні вільно читали. Без цього не може бути й мови про грамотність» [2, 311].

Завдання вчителя полягає в тому, щоб нівелювати інтелектуальні відмінності учнів, якнайповніше розвивати уміння мислити, пізнавальні, творчі здібності кожної дитини відповідно до її можливостей, знаходити ту «золоту середину», яка б викликала у його вихованців стійкий інтерес до виучуваного, постійний пошук оптимальних умов навчальної праці.

Праця, як вважав В.О.Сухомлинський, може стати джерелом радості й задоволення лише за умови, коли в ній найповніше й найяскравіше розкриваються природні задатки людини. Тому вчителі всіляко мають дбати про те, щоб у творчій праці повною мірою виявлялися нахили і здібності учнів [3, 48].

Видатний педагог стверджував, що задоволення від праці людина одержує лише тоді, коли їй доступні також інші радощі, культурні та духовні цінності – художня література, музика, живопис, спорт, мандрівки рідним краєм.

Особливу роль у формуванні творчих здібностей, загальнолюдських цінностей В. О. Сухомлинський відводив сімейному вихованню. Адже саме тут забезпечується найтісніший емоційний контакт, виникають найсприятливіші умови для передачі досвіду старшого покоління молодшому. Саме з цієї причини у Павлиській школі з'явилися портрети «звичайних» трударів, заповіді про шанобливе ставлення до матері і батька, до односельців. З поваги, любові до батьків, до людей, які тебе постійно оточують, розпочинається формування почуття любові до всього людства. Отже, робить висновок В. Сухомлинський, «якщо в цей період немає належного виховання, якщо дитина позбавлена того, що необхідно для її повноцінного розумового розвитку, – вона не буде добре підготовлена до навчання. Те, що згаяно в цей період, ніколи не надолужиш». Тому треба не тільки забезпечувати дитину їжею, одягом, іграшками, а й створювати для неї таке людське середовище, яке стало б для неї джерелом знань про явища навколишнього світу. І першим, хто повинен забезпечити ці умови, мають бути батько й мати, адже, як справедливо зазначав Василь Олександрович, «без батьківського слова, без батьківського вдумливого погляду на розумовий світ дитини, без атмосфери багатого, цікавого, повноцінного духовного життя сім'ї – цього першого вогнища думки, почуття, рідного слова – немислимий повноцінний розумовий розвиток дитини, необхідний для навчання в школі» [2, 224]. Василь Олександрович Сухомлинський називав народну педагогіку «скарбницею народної мудрості», «усним багатотомним підручником», до якого кожне «покоління робить свій маленький коштовний внесок»[2, 237]. А родина є тим осередком, де виробляється, зберігається і поповнюється народний досвід формування і розвитку особи, підготовки її до навчальної і трудової діяльності.

З метою надання батькам необхідної допомоги в оволодінні зазначеними знаннями Василь Олександрович Сухолмлинський створив у Павлиській школі спеціально «Школу для батьків», заняття в якій спрямовувалися на вироблення у них батьківського авторитету.

Заслуговує на увагу й досвід В. Сухомлинського з організації відвідування батьками занять. Вони починалися ще до вступу дитини до школи і були розраховані саме на членів родин дошкільників. Одержуючи знання про особливості виховання дітей зазначеної вікової категорії, батьки отримують змогу довідатися про основні форми і методи підготовки малюка до школи, з тими вимогами, які висуваються до рівня його знань і вмінь, а також шляхами досягнення цієї мети в умовах сім'ї.

Важливим, якщо не сказати головним елементом педагогічної етики, є мовлення педагога. В. О. Сухомлинський закликав учителів бути зі словом надзвичайно обережними, «щоб слово не стало батогом, який, торкаючись ніжного тіла, обпалює, залишаючи на все життя грубі рубці. Слово оберігає душу... тільки тоді, коли воно правдиве і йде від душі вихователя, коли воно позбавлене фальші, упередженості...». Педагог-майстер завжди будує своє мовлення, передбачаючи можливу реакцію учнів на свої слова, навіть на тон, тембр цих слів. «В руках вихователя слово – такий же могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора». Культура слова, за В.О. Сухомлинським, виховує емоційну культуру, яка впливає на загальну поведінку людини. Педагог прагнув того, щоб «це життєдайне джерело – багатство рідної мови – було відкрите для дітей з перших кроків їхнього шкільного життя», домагався, щоб «діти відчували красу слова, дбали про його чистоту» [3, 172].

Обов'язковою передумовою ефективності професійного мовлення вчителя є також володіння ним технікою мовлення, що є не лише елементом культури педагогічної діяльності вчителя, а й передумовою позитивного сприйняття вчителя учнями, батьками, колегами. Мовлення вчителя може в різний спосіб впливати на учнів. Значною мірою це залежить від його комунікативних якостей, зокрема, такого важливого показника, як виразність. Для виразного мовлення характерними є також конкретність, безпосередність, здатність викликати у слухачів візуальні картини, яскраві бажання, відчуття і співпереживання. Різні ситуації педагогічного спілкування потребують використання відповідних типів мовленнєвої виразності.

Рекомендації видатного педагога не втратили свого значення й досі. Сьогодні, коли школа переорієнтовується на вимоги ринкової побудови всіх сфер соціального життя держави, найперше змінилася роль вчителя як центральної фігури в організації освітнього процесу. Школі потрібен учитель, який би виконував свою роботу професійно. Його характерні риси: професіоналізм, упевненість у собі, оптимістичне сприйняття світу, заповзятість, творчість. Такому вчителеві притаманне чуття педагогічної реальності. Він готовий завжди опановувати нові форми, методи, технології навчання й виховання, що дає йому впевненість у завтрашньому дні. Такий учитель утверджує оптимістичний підхід до дійсності, стійкий у стресових ситуаціях, сам соціалізується в умовах кризи і допомагає соціалізуватися учневі.

Сьогодні, коли іде процес відродження національної школи України, важливого значення набуває виховання вільної, незалежної, мислячої особистості. Не забуваймо, що майбутні громадські і державні діячі нашої незалежної держави ще сидять за шкільною партою. А це повинно кликати кожного вчителя до творчого неспокою, вивчення та впровадження в практику роботи педагогічної спадщини великого педагога з Кіровоградщини. Всім своїм життям, своєю самовідданою працею В.О.Сухомлинський став для нас, педагогів, прикладом беззавітної відданості благородній справі виховання підростаючого покоління.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Народження громадянина /В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти. Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 290-589.
2. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 2. – К. : Радянська школа, 1976. – С.147–417.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. - К. : Радянська школа, 1977 –Т. 3.– С. 9 – 279.

Луцинкевич Людмила,
магістр, викладач кафедри педагогіки
Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Реформа освітньої галузі на сучасному етапі передбачає її системну трансформацію, головною метою якої є нова висока якість освіти на всіх рівнях: від початкової школи – до вищих навчальних закладів. Зміни в освіті спрямовані на подолання негативних суспільних тенденцій, забезпечення соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку, конкурентоспроможності та інноваційної привабливості держави. Концепція Нової української школи, як основа реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти, передбачає перехід до педагогіки партнерства, заснованої на взаємній повазі до особистості, праві вибору й відповідальності за прийняті рішення усіх її суб'єктів діяльності. Впровадження педагогіки партнерства у сучасній школі ґрунтується на принципах гуманізму, творчого підходу до розвитку особистості й особистісно-орієнтованій моделі освіти, заснованої на ідеології дитиноцентризму [1, 18].

Розглядаючи педагогіку партнерства як вектор гуманного й творчого підходу до кожного учасника освітнього процесу, ми у котрий раз звертаємося до невичерпного джерела мудрих ідей Василя Олександровича Сухомлинського. Принципи партнерської педагогіки й ідеї дитиноцентризму є вихідними положеннями спадщини видатного українського педагога. «Віддаючи серце дітям» він наголошував, що учитель наближується до дитини за рахунок великої любові й писав: «Мова йде не про інстинктивну любов, не облагороджену життєвою мудрістю, що приносить інколи дитині велику біду. Мова йде про мудру людську любов, одухотворену глибоким знанням людського, розумінням усіх слабких і сильних сторін особистості – любов, що застерігає від нерозсудливих вчинків і надихає на вчинки чесні, благородні. Любов, що вчить жити, – така любов нелегка, вона вимагає напруження всіх сил душі, постійної віддачі їх. Разом з тим любов до дітей дає вихователю наснагу...» [4, 68].

Свою гуманістичну педагогіку В. Сухомлинський впроваджував у процесі управлінської діяльності. Як директор школи він багато зусиль докладав до створення сприятливого мікроклімату в закладі, що забезпечувало умови для зростання духовності як вчителя, так й дитини, її думок, почуттів, волі, забезпечувало розвиток творчих сил в умовах колективної співпраці. Педагог наголошував: «Наш педагогічний колектив – творче об'єднання однодумців, у якому кожен робить свій індивідуальний внесок у колективну творчість, кожен, збагачуючись духовно завдяки творчості колективу, водночас збагачує своїх товаришів» [2, 407].

Творчий колектив Павлиської школи у центрі освітнього процесу поставив дитину. Василь Олександрович писав: «Усі вчителі знали середовище, в якому формувалась особистість дитини, знали особливості мислення, індивідуальні риси характеру, здібності, інтереси, захоплення… З року в рік два рази на місяць збиралися всі педагоги школи на головну розмову – розмову про дитину» [3, 98].

Основу педагогіки партнерства складають суб'єкт-суб'єктні відносини вчителя та учнів, а також батьків. Усі рівноправні суб'єкти діяльності несуть відповідальність за її результати. Партнерські стосунки вчителя та дітей забезпечують свободу педагогічної та учнівської творчості; активність у навчально-виховному процесі, орієнтацію на особливості, інтереси, потреби, досвід учнів, практичну спрямованість навчальної діяльності тощо. Налагоджуючи стосунки в процесі навчання В.О. Сухомлинський зацікавлював учнів спільними справами, робив їх рівноправними й свідомими учасниками освітнього процесу. У «Школі радості», яка діяла під блакитним небом, на зеленій травичці, під гіллястою грушею, на винограднику, на зеленому лузі, на кургані, у першу зустріч Сухомлинський запропонував дітям зняти черевики й піти босоніж, як вони звикли ходити. Діти йдуть до виноградної алеї, вчитель вводить їх у дивовижний світ думки, співпраці, творчості й говорить: «Ось тут і починається наша школа. Звідси будемо дивитися на блакитне небо, сад, село, сонце…». Педагог добирає необхідні методи: «Я розповідаю казку й одночасно малюю її… » [3, 31].

В основу партнерства в сучасній школі покладено спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учитель має бути другом, а сім'я – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини. Для ефективної взаємодії з батьками необхідно створити відповідні умови, а саме: забезпечити їх готовність до співпраці зі школою на паритетних засадах, розуміння можливостей та особливостей впливу школи та родини на дитину тощо. Кращі зразки такого партнерства ми знаходимо аналізуючи досвід Василя Сухомлинського. У Павлиській школі він розпочав власний експеримент, запропонувавши батькам відправити дітей до школи за рік до офіційного початку навчання. Цей час вчений використав для того, щоб добре вивчити кожну родину та дитину, її індивідуальні особливості, інтереси, здібності, нахили, потреби. Педагог-новатор наголошував: «Перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати. Треба також добре знати індивідуальні особливості здоров'я кожного учня – без цього не можна нормально вчити. Вивчення внутрішнього духовного світу дітей, особливо їх мислення…» [3, 19].

Співпраця учителів, учнів й батьків в педагогічній системі Сухомлинського носила цілісний, дієвий характер, цьому є чимало прикладів, зокрема: «Сад Матері» – яблуні, груші, абрикоси, вишні, черешні, сливи, горіхи, персики, висаджені старшокласниками, батьками та вчителями, разом з Василем Олександровичем, який й дав назву саду; діяльність «школи для батьків», до якої батьки записувались за два роки до вступу їхньої дитини до школи; розроблені педагогом поради з основ взаємодії з батьками тощо. Він писав: «Час і батькам, й вчителям глибоко усвідомлювати, що ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть справитися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини» [2].

Педагогіка партнерства потребує оновлення освітнього середовища, в якому б переважати діалог, взаємодовіра, підтримка, активна співпраця у груповій ігровій, проектній, дослідницькій діяльності. Прикладами позитивного впливу на навчально-виховне середовище є започатковані Василем Сухомлинським мандрівки до джерел думки та мови, подорожі до першоджерел живого слова, створення «кімнати казки» та складання казок й оповідань учнями, інші форми роботи в Павлиській школі, які відкривали простір для творчої діяльності учнів, збагачення їх дитячої душі, проявів людської величі та краси.

Вирішальне значення в організації навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства відіграє компетентний вчитель. В.О. Сухомлинський надавав великого значення учителю, його професії, вважаючи її людинознавством, постійним проникненням в складний духовний світ людини. Висвітлюючи досвід роботи Павлиської школи, де панувала колективна співпраця на основі духовно-етичних цінностей усіх її суб'єктів, Василь Олександрович писав: «Ми добиваємося, щоб вчителів і учнів об'єднувала духовна спільність, при якій забувається, що педагог – керівник і наставник. Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного у серці дитини ніколи не з'явиться зло…» [3, 16].

Нова сучасна школа потребує перегляду ролі учителя з єдиного наставника та джерела знань на ролі коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини. Вивчення системи роботи Сухомлинського доводить, що видатний новатор володів усім арсеналом актуальних ролей у партнерстві з учнями, зокрема: підтримував їх у навчально-виховній діяльності через педагогічну взаємодію, допомагав при розв'язанні проблем, надихав на активність й творчість, індивідуально працював з кожною дитиною, виявляючи її освітні запити, проектуючи навчальну працю, професійні й життєві кроки.

Таким чином, розгляд гуманістичних ідей педагогічної системи В.О. Сухомлинського свідчить про їх актуальність у розв'язанні проблем сучасної освіти й розбудови загальноосвітньої школи на засадах педагогіки партнерства й дитиноцентризму. Вивчення та використання творчої спадщини та досвіду видатного Павлиського педагога сприятиме виконанню місії Нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти й можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками.

Література:

1. Нова українська школа : порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

2. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором // В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – К. : Рад школа, 1977. – Т. 4. – С. 7-626.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – К. : Рад школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-279.
4. Сухомлинський В.О. Як любити дітей / В.О. Сухомлинський // Рад. школа. – 1967. – № 7. – С. 68-74.

Подуфалова Любов,
викладач-методист вищої категорії
Барського гуманітарно-педагогічного коледжу
імені Михайла Грушевського

ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОРАД В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРАКТИКУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У ХХІст. зростає значення освіти, як соціально-економічного чинника, суспільного стабілізатора, рушія розвитку соціальних груп. Перед українською освітою постали два, на перший погляд протилежні, завдання: розбудова вітчизняної освітньої системи з пріоритетом національно-патріотичного виховання та інтеграція в європейський і світовий освітній простір. Успішно вирішувати ці завдання і покликана допомагати спадщина Василя Сухомлинського – педагога-гуманіста, педагога-просвітителя, педагога-новатора, педагогічні ідеї якого у вихованні і навчанні дітей не вмирають, а ще більше актуалізуються, розвиваються і втілюються в діяльність всіх ланок системи безперервної освіти України.

Сьогодні ім'я цього самобутнього педагога з власним оригінальним творчим почерком відоме освітянській спільноті в усьому світі. Його праці стали дороговказом для мільйонів вихователів, учителів, науковців, настільними книгами і дієвими помічниками в розв'язанні багатьох складних питань у роботі з дітьми.

Слід людини, який вона залишає по собі на Землі залежить від того, наскільки результати її діяльності є актуальними для наступних поколінь. Відзначаючи у ці вересневі дні 100-річчя з дня народження В.Сухомлинського, вся педагогічна спільнота знову переконується, що він залишив по собі «слід вічний». Спадщина В.Сухомлинського досить повно й образно відображає думки і почуття вченого і педагога-практика щодо місця і ролі рідного слова в освітньо-виховній роботі з дітьми впродовж їхнього навчання від дошкільного віку до випускних класів. Питання розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови і викладено у низці його праці і статей ("Серце віддаю дітям", "Слово рідної мови", "Рідне слово", " Слово про слово" та ін.).

У роботах ученого визначено принципи, завдання і методи навчання дітей рідної мови. Педагогічна спадщина Василя Олександровича різнопланова і багатоаспектна. Його творчість поза вимірами часу. Чи не на будь-яке актуальне питання педагогічної науки і практики знаходимо відповіді в цьому невичерпному джерелі інноваційної думки, багатій скарбниці педагогічного досвіду, знань, мудрості, натхнення. Ще з 1980-х років педагогічні погляди В.Сухомлинського почали активно проникати зі шкільної практики в дошкільну. Зазвучали пропозиції використовувати методичні відкриття великого вчителя, такі як «кімната казок», «школа радості», «уроки милування й мислення» і в роботі з дошкільнятами. Тому природно, що його ідеї використовуються в теоретичній підготовці майбутніх педагогів дошкільної освіти під час вивчення основних фахових дисциплін. Це насамперед педагогіка, методики розвитку мовлення і навчання елементів грамоти, ознайомлення дітей з природою, образотворчої діяльності, музичного, фізичного виховання, література для дітей, педагогічна майстерність і педагогічна практика.

Першочергове місце у спадщині В. Сухомлинського посідає принцип нерозривної єдності і взаємозв'язку держави, батьківщини і рідної мови. Цей принцип викладачами коледжу реалізується сповна у формуванні національної свідомості, громадянської позиції кожного студента. Як приклад, проекти: «Лист на фронт», «Шана героям» та ін.

Найголовнішою ознакою держави є її рідна мова. Рідна мова – невід'ємна частка батьківщини кожної людини, її вітчизни. Реалізація цього принципу в ранньому і дошкільному віці сприяє вихованню глибокого патріотизму, любові до Батьківщини.

Любов до рідної мови пронизує усі педагогічні праці В. Сухомлинського. Рідна мова, за його словами, - це безцільне духовне багатство, в якому народ живе, передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Звідси випливає перше й головне завдання у вихованні молодого підростаючого покоління – прищепити з раннього дитинства любов до рідної мови. Саме від того, що ввійде в період дитинства в розум і серце дитини з навколишнього світу, залежить, якого людиною вона стане завтра.

Учений виокремлює також шляхи виховання любові до рідного слова у дітей на етапі дошкільного дитинства. Це – любов до материнської пісні, материнського слова, хатньої близької і рідної для дитини мови. Народна дидактика здавна використовувала рідну мову як засіб виховання дітей. Під час педагогічної практики методисти активно опрацьовують та реалізовують ці шляхи.

Рідна мова є найважливішим, найбагатшим і найміцнішим зв'язком між нинішнім і майбутнім поколіннями народу, звідси випливає принцип народності, який відбито в образі рідного слова. Мова – найкраща характеристика народу, тому твори українського фольклору є одним з важливих засобів збагачення словника дітей. В своїй практиці роботи зі студентами ми постійно враховуємо цей принцип і широко використовуємо фольклор в роботі зі студентами різних курсів. Так, студенти ІІ-го курсу під час практики в групах раннього віку проводять пробні заняття з художньої літератури, пізнавального розвитку, використовуючи методи інсценування потішок, пісеньок, казок; в роботі з дітьми студенти ІІІ-го курсу постійно звертаються до таких перлин народної мудрості, як прислів'я, приказки, прикмети, загадки, народні ігри з використанням творів морально-етичного змісту («А серце тобі нічого не наказало?», «Ледача подушка», «Комірчина для дідуся», «Святковий обід») під час проведення пробних занять з ознайомлення із суспільним довкіллям; «А що там за лісом?», «Зелене поле», «Синій світ», «Курчата» - із природнім довкіллям. Тому і показові інтегровані заняття прагнемо заздалегідь обговорювати з вихователями та методистом. Доречно відмітити такі заняття, як «Сама собою річка ця тече» (вихователь ЗДО №2 Гуменюк І.С.), «Рідна мова! Як її не знати, як же не любити нам її…» (вихователь Кушнір М.О.); студенти 4-го курсу часто використовують український фольклор під час проведення свят та розваг у дошкільному закладі («Варварині вечорниці», «Свято Андрія», «Свято казки»).

Наріжним каменем лігводидактичної спадщини вченого є принципи національної спрямованості мовленнєвого розвитку дитини і навчання її рідної мови, який тісно переплітається з принципом урахування вікових особливостей дитини.

Досить яскраво простежується у працях В. Сухомлинського принцип уваги до краси і милозвучності мови. Педагог влучними виразами підкреслює красу і милозвучність рідного слова, порівнюючи його з неповторним ароматом квітки, мелодією співу пташок і рідної природи. Працюючи зі студентами, радимо їм кожне спостереження в природі закінчувати дидактичною вправою «Скажи своє слово про…(небо ,сонце, квітку)».

Принцип інтеракційної (взаємопов'язаної) діяльності в розвитку мовлення і навчання дітей рідної мови знайшов втілення у своєрідному підході В. Сухомлинського до навчання дітей розповідання і грамоти. Під час екскурсій, спостережень в природі діти малювали, складали розповіді, підписували малюнки літерами, вчилися писати, читати, малювати, розповідати, а також любити й охороняти рідну природу, рідну землю. Наше відкрите навчальне заняття за темою «Використання наочного матеріалу під час ознайомлення дітей з літерами» яскраво продемонструвало присутнім широкий аспект студентських папок-скарбничок та їхні практичні вміння і навички.

Тісно взаємодіє з попереднім принципом принцип сенсорно-лінгвістичного розвитку та навчання дітей рідної мови. Багаторічний досвід роботи з дітьми переконав у необхідності використання природи, як сенсорної, чуттєвої основи мовленнєвого розвитку дітей, "споконвічного джерела дитячого розуму і розвитку мовлення".

Принцип взаємозв'язку мислення і мовлення великий педагог бачив так: "Кожна подорож у природу є уроком мислення, уроком розвитку розуму".

За глибоким переконанням ученого, світ природи викликає у дітей глибокі емоційні переживання, вчить бачити і відчувати красу рідного краю, яка не тільки збуджує дитячу

думку, а й породжує їхню мовленнєву активність. Його поради щодо розповідання казок на лоні природи або в спеціально обладнаній кімнаті казки широко використовуються педагогами дошкільних закладів міста, де наші студенти мають змогу безпосередньо працювати з дітьми.

Значне місце у розвитку мовлення дітей відводив В. Сухомлинський розповідям на лоні природи. Розповіді вихователя – обов'язкова умова повноцінного розумового розвитку дитини, її багато духовного життя. Приділяючи велику увагу розповідям як методу навчання, великий педагог водночас висловив низку вимог щодо розповідання дітям:

- педагог має дотримуватися міри в розповідання. Не можна перетворювати дітей на пасивний об'єм сприймання слів, словесне пересичення – одне з найшкідливіших пересичень;
- розповіді вихователя мають бути яскравими, образними, невеликими. Не можна навантажувати дітей великою кількістю фактів, оскільки чутливість до розповідей у цьому разі притупляється і дитину нічим уже не зацікавиш;
- впливати на відчуття, уяву, фантазію дітей, поступово відкривати віконце у безмежній світ, не розчиняти його відразу, не перетворювати на широкі двері, через які вони можуть викотитися мов кульки;
- не закидати дитину інформацією, не вимагати розповісти про предмет вивчення одразу все, що ви знаєте – під лавиною знань можуть бути поховані допитливість і зацікавленість;
- відкривати перед дитиною у навколишньому світі щось одне, але так, щоб частинка життя заграла пере нею усіма барвами веселки.

Щоденна робота з розвитку мовлення у дітей на лоні природи сприяє розвитку поетичного слуху. Поетична творчість, за В. Сухомлинським, – найвищий ступінь мовленнєвої культури, яка виражає саму сутність людської культури. Вона доступна кожному і звеличує людину. У зв'язку з цим дуже важливо виховати в кожної дитини цю найтоншу сферу творчості.

Заслуговують на увагу свята на природничому на народознавчому матеріалі, які можна поєднувати з літературними ранками на різноманітні теми (Свято квітів, Зустрічі весни, урожаю).

Роботи видатного педагога – це невичерпне джерело корисних рекомендацій щодо організації розвитку мовлення дітей, які є актуальними, сучасними і заслуговують на увагу дошкільних педагогів. Що саме потрібно зробити, щоб мати цілком сформовану мовну особистість педагога? Як навчити педагога використовувати слово і мову як найважливіший засіб виховання? Такі запитання – роздуми ставив перед собою директор Павлиської школи.

Відповіді на ці запитання були на шпальтах газет, у статтях, брошурах, книгах, першим словом у назві яких було саме "слово", які становлять своєрідний "мовний кодекс", "мовний заповіт" педагога, якими мають керуватися дошкільні заклади освіти, школи, а також і заклади вищої освіти, що готують майбутніх педагогів. Мовна особистість починається з пробудження індивідуальної мовотворчості, що забезпечує вільне самовираження в різних сферах людського спілкування. Мова шліфує, карбує думку, а оригінальна думка, втілена у переконливому слові завжди знаходить визнання. Запит на таку «мовну особистість» залишається і в сучасній дошкільній освіті та новій українській школі.

Час вносить корективи як в ідеї щодо виховання і розвитку дитини дошкільного віку, так і у способи їх реалізації. Однак залишаються актуальними постулати В.Сухомлинського про цінність яскравого, самобутнього, неповторного життя дітей, необхідність побудови довірчих і дружніх взаємин з ними, важливість виховання прикладом дорослих (педагогів, батьків, національних героїв), про плекання почуттів, які допомагають вихованцям адекватно оцінити добро і зло та зайняти позицію добродійності.

Секція 1. ІСТОРИКО-КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Амброжак Інна,
студентка СВО магістр,
ВДПУ ім. М.Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. О.А.Шикирінська

ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ФЕНОМЕН ДИТИНСТВА

Проблема дитинства в системі сучасного наукового знання є домінантною. Унікальність феномена дитинства створює особливе його значення як об'єкта наукового дослідження. Створення цілісної концепції дитинства, науки про дитину, яка синтезувала б усі ці аспекти, дала б педагогам змогу будувати адекватні моделі освітнього процесу на основі філософсько-педагогічної концепції про дитинство та дитину, беручи до уваги її внутрішній світ, інтереси, потреби, по-філософськи осмислити загадковість її долі, призначення у житті. Реалізація такого підходу можлива лише за умови визнання категорії дитинства як цінності.

На основі здійсненого аналізу трактування понять «філософія» і «дитинство» провідними педагогами і філософами, дефініція «філософія дитинства» визначається як синтез філософії й педагогіки, який утворює напрямок філософсько-педагогічних знань про дитинство й дитину.

Аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури свідчить, що В.Сухомлинський вперше в педагогіці розглянув категорію дитинства в її цілісності, адже видатний педагог-гуманіст розглядав педагогіку як науку про виховання, підґрунтям якої є цілісне наукове уявлення про дитинство і дитину. Запропоновані ним ідеї філософії дитинства базувалися на наукових розробках відомих психологів (Л.Виготський, П.Зінченко, Г.Костюк). Тому звернення саме до його спадщини дозволяє окреслити чіткі орієнтири розвитку освіти XXI століття, спрямованої на формування творчої особистості через індивідуальний підхід до кожного учня, розвиток його нахилів та умінь. Своєрідним прообразом не тільки системи освіти, яку намагався збудувати видатний педагог, але й майбутнього суспільства, є парадигми, які пропагував Василь Сухомлинський.

Одним із перших у радянській освіті почав розробляти та запроваджувати гуманістичну педагогіку Василь Сухомлинський. Він володів здатністю бачити далеко попереду свого часу. У центрі виховної системи, створеної Василем Сухомлинським стоїть дитина з її інтересами, індивідуальними інтелектуальними та творчими здібностями. У праці «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» вчений наголошує, що «кожна людина вже в роки дитинства й особливо в підлітковому віці та ранній юності повинна осягнути щастя повноти свого духовного життя, радість праці та творчості» [1, 73]. Головне завдання вчителя на цьому шляху – забезпечити сприятливі, комфортні умови для формування та розвитку особистості. Виховання, як вважав педагог, – це не подолання недоліків дитини, боротьба з ними, а підтримка та розвиток того найкращого, що в неї є. «Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб, розкривши сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці. А це означає, що в навчанні має бути індивідуалізація – і в змісті розумової праці (в характері завдань), і в часі» [3, 436-437].

Належна увага в працях педагога приділяється проблемі виховання в дитини особистого ставлення до навколишньої дійсності, розуміння своєї справи і відповідальності перед рідними, товаришами й суспільством і, що є найважливішим, перед власною совістю. В.Сухомлинським було осмислено, розвинуто та творчо опрацьовано низку питань щодо шляхів та результативності педагогічних методів: того, що нам нині здається звичним, потрібним, сучасним, таким, що відповідає особистісно орієнтованій освіті – урахування індивідуальних особливостей дітей, необхідність особистісного сприймання навчального матеріалу, природовідповідність.

«Дитинство, – стверджував видатний педагог, – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а дійсне, яскраве, самобутнє, неповторне життя» [1, 15]. У праці «Серце віддаю дітям» В.Сухомлинський у контексті сказаного наголошує: «…перші уроки мислення повинні бути не в класі, не перед класною дошкою, а серед природи. Йдіть у поле, в парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми, які люблять знання. Сама природа дитячої думки потребує поетичної творчості» [2, 47-48].

Педагогу-мислителю вдалося створити універсальну для ХХ століття концепцію навчання, виховання та розвитку дитини. Прагнення обумовити цілісність і значущість дитинства були головним творчим рушієм наукової та педагогічної діяльності вченого.

Аналіз праць В.Сухомлинського з досвіду роботи керованої ним школи дає можливість стверджувати, що на відміну від багатьох науковців (педагогів, психологів, філософів), він, як практик, у першу чергу, і теоретик розглядав дитинство як єдину багатогранну систему, яка визначає початковий етап становлення особистості і проявляється у таких п’яти вимірах:

1) дитинство як віковий період життя людини;

2) дитинство як особливий, неповторний, своєрідний світ та спосіб буття дитини у ньому;

3) дитинство (вік дитинства) як сукупність дітей певного віку;

4) дитинство як світ відносин дорослих і дітей;

5) дитинство як середовище, в якому доводиться працювати вчителю.

Мудре слово самого Василя Сухомлинського також слугує джерелом для роздумів, висновків, формування ціннісних орієнтацій сучасної дитини. Багато висловів педагога, що містять глибокий зміст і стали крилатими, сприяють вихованню високих моральних рис, працелюбності, любові до своєї землі, до матері, розвивають поетичність у поглядах на природу. Підтвердженням цього є вислів: «Виховуй у собі людину – ось що головне».

У праці «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський наголошує: «...перші уроки мислення повинні бути не в класі, не перед класною дошкою, а серед природи. Йдіть у поле, в парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми» [3, 436]. Споглядання краси і милування нею на уроках мислення серед природи В. Сухомлинський відносить до одного з найдоцільніших шляхів, видів і методів морально-естетичної діяльності та патріотичного виховання школярів. Наслідуючи видатного педагога, вихователі дошкільних закладів і вчителі початкової школи, ознайомлюючи дітей із природою, звертають увагу на її красу, розмаїття, багатство. У результаті діти отримують уявлення про те, які тварини живуть в наших лісах, які дерева ростуть, за яким деревом можна відразу визначити Україну («Без верби й калини нема України»), які квіти квітнуть на українських луках і полях (кульбабка, волошка, мак, сокирки, деревій, барвінок, безсмертник). Читання дітям оповідань «Дуб під вікном», «П’ять дубків» учать їх не лише оберігати природу, а й примножувати її. З вихованцями 6-7 року життя вивчають назви міст і сіл, в яких вони мешкають, як називається головне місто країни. Діти дізнаються, що наша країна велика, гарна, в ній є ліси і поля, гори, ріки, долини, моря, що вирощують на полях, садах, та фермах, що з цього виготовляють, для чого воно потрібне.

У червні 2016 р. видано книгу «Філософія для дітей», створену за спадщиною видатного українського педагога і дитячого письменника Василя Олександровича Сухомлинського та присвячену морально-етичному розвитку дошкільнят та школярів. Укладачем збірки означних творів є Ольга Василівна Сухомлинська, донька педагога і найглибший на сьогодні, послідовний і невтомний дослідник та збирач його спадщини. Окрема частина нової книжки – це вибрані уривки з твору Василя Сухомлинського «Як виховати справжню людину», що складається з 59 бесід про найважливіші проблеми морального виховання. Кожен новий день віддаляє нас від того часу, в якому жив і творив Василь Сухомлинський, але, як це завжди буває, думки і справи великих людей з часом не тільки не застарівають, не тільки не втрачають свого значення, а стають ближчими, потрібнішими новим поколінням. Так і гуманістична педагогіка Василя Сухомлинського продовжує активно втілюватися і розвиватися в житті сучасної нової української школи.

Література:
1. Сухомлинський В. О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 55-206.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 5-279.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 417-654.

Березюк Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Присяжнюк Л.А.

ІННОВАЦІЙНІСТЬ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини задекларовано нині одним із провідних завдань дошкільної освіти в Україні [1]. А відтак, зусилля педагогів – науковців і практиків – зосереджені на валеологічній освіті дітей, мета якої полягає у формуванні оздоровчої свідомості дошкільників, орієнтації на здоровий спосіб життя. Це спричинює пошук педагогічних інструментів, які б забезпечили реалізацію означеної мети. Звісно ж, сучасна педагогічна наука і практика пропонує низку ефективних здоров'язбережувальних і здоров'яформувальних методик і технологій, які дозволяють виробити вміння й навички догляду за власним здоров'ям, починаючи з раннього дитинства. Однак, аналізуючи спадщину педагогів минулого, переконуємося, що цій проблемі завжди надавалася пріоритетна увага. Такою, зокрема, є і педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського, яка містить багато цінних порад щодо збереження і зміцнення здоров'я дітей.

Слід зауважити, що педагог вважав піклування про здоров'я дітей одним із найважливіших завдань педагогічного колективу закладу освіти. Він був переконаний, що турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Адже від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили [3, 103]. Дослідник писав: «Добре здоров'я, відчуття повноти, невичерпності, фізичних сил – найважливіше джерело життєрадісного світосприймання, оптимізму, готовності подолати будь-які труднощі. Хвора, квола, схильна до захворювань дитина – джерело багатьох негод» [2, 125].

Василь Олександрович вважав, що фізичне здоров'я дитини тісно пов'язане з її психічним і духовним здоров'ям, а відтак, впливає на її почуття, емоції, інтелектуальні процеси тощо. Він зазначав: «З кожним роком нам стає дедалі зрозумілішою і зрозумілішою залежність духовного життя дитини – інтелектуального розвитку, мислення, уваги, пам'яті, посидючості – від «гри» її фізичних сил [2, 125]. Це ще більше переконало педагога в необхідності піклування по здоров'я його вихованців.

У Павлиській середній школі існувала ціла система заходів, що сприяла збереженню і зміцненню здоров'я дітей. У закладі суворо відслідковувався стан здоров'я кожного учня, велися записи в медичних книжках щодо його погіршення, проектувалася робота щодо його зміцнення. В.Сухомлинський зазначав: «Ми стараємося запобігти розвиткові хвороби; зміцнити захисні сили організму: разом з батьками дитини встановлюємо для неї режим праці і відпочинку, режим харчування. І добилися того, що діти, в яких уповільненість розумових процесів є наслідком загальної слабкості організму, а звідси й млявості, пригніченості клітин кори півкуль головного мозку, навесні, влітку і восени сплять просто неба, одержують їжу, особливо багаті на вітаміни і фітонциди (мед, молоко, масло, яйця, м'ясо, фрукти). Усе це справді чудодійно впливає на їхнє здоров'я і розумовий розвиток [2, 126]. З кожним роком ми все більше переконуємося, що запобігання хворобам і схильностям до захворювань, зміцнення організму – головна умова повноцінної праці і всього духовного життя дитини [там же].

У своїх працях В.Сухомлинський формулює основні засади освітньої роботи педагогів і

батьків щодо збереження і зміцнення здоров'я дітей. Найперші з них стосуються дотримання режиму. «Режим фізичної і розумової праці та відпочинку, – писав педагог, – дуже важлива умова міцного здоров'я і бадьорого духу. Свідоме додержання режиму – серйозний фактор вольового самовиховання» [2, 129]. Центральним моментом режиму дослідник називав правильне чергування праці і відпочинку, неспання і сну. Нерівномірність праці, чергування періодів бездіяльності з періодами надмірного, неприпустимого напруження, на його переконання, є серйозним бичем не тільки для здоров'я, а й для моральності. В.Сухомлинський зазначав: «На заняттях батьківської школи і в бесідах нам довелося довго доводити батькам і матерям неприпустимість того, щоб дитина пізно лягала спати. Недосипання, млявість, що переходить у хронічне нездужання, негативно позначаються й на самопочутті, і на розумовому розвитку» [2, 130-131].

Наступна умова збереження і зміцнення здоров'я дітей, за В.Сухомлинським, – правильне харчування. На думку педагога, воно повинно бути не тільки достатньої калорійності, а й багатим на легкозасвоювані продукти (молоко, масло, цукор) і компоненти, що відіграють велику роль у формуванні організму (особливо білки і вітаміни) [2, 136]. Педагогічний колектив Павлиської школи звертав велику увагу на те, чим і як харчуються діти (у школі та в домашніх умовах), проводилася робота з батьками по роз'ясненню необхідності правильного харчування.

Велике значення в зміцненні здоров'я, на переконання педагога, мають гімнастичні вправи і купання. У школі існували певні традиції щодо заняття гімнастичними вправами, які він описує у своїх працях: «Крім зарядки після пробудження (вдома), у школі проводяться гімнастичні вправи перед уроками – спеціально для вироблення постави. Перед 30-хвилинною перервою вчителі проводять фізкультурну хвилинку (за спеціальним комплексом для кожного віку)» [2, 137]. На ставку було обладнано кілька майданчиків для купання, також майже у кожного школяра вдома був літній душ.

З перших тижнів виховання, розпочинаючи зі «Школи радості», В.Сухомлинський надавав великого значення спортивним іграм. З допомогою старших школярів у школі було обладнано ігровий майданчик. З другого класу діти починали грати в настільний теніс, захоплювалися метанням диска і м'яча, лазанням по жердині й канату.

Відслідковували у школі і стан зору вихованців. Якщо в дитини помічено хоч найменшу ненормальність у розвитку очей, писав В.Сухомлинський, вживалися заходи для зміцнення всього організму, щоб запобігти захворюванню очей чи слабкості зору (посилене харчування, особливий режим роботи) [2, 130].

Зміцнення здоров'я вихованців педагог вважав чи не найважливішим завданням закладу освіту. А відтак, у Павлиській школі проводився цілий комплекс заходів, спрямований на загартування дітей. Основним фактором, що сприяє цьому, В.Сухомлинський вважав природу. Тому заняття у «Школі радості», яку відвідували діти передшкільного віку, проводилися на лоні природи. Дослідник писав: «У нас стало правилом: жодної хвилини в осінні, весняні і літні дні діти не повинні бути в приміщенні. В перші 3-4 тижні «Школи радості» діти проходили щодня 2-3 кілометри; на другий місяць – 4-5, на третій – 6. І все це серед полів і лук, у дібровах і в лісі. Пройдена за день відстань непомітна для дітей, тому що не ставимо за мету пройти стільки-то кілометрів; рух, ходьба – засіб досягнення іншої мети» [3, 49]. Бути в русі, вважав педагог, – одна з найважливіших умов фізичного загартування [3, 51].

Педагог називав повітря, насичене фітонцидами злакових рослин – пшениці, жита, ячменю, гречки, а також лугових трав, еліксиром здоров'я. Він радив батькам: посадіть під вікном спальні ваших дітей кілька горіхових дерев. Ця рослина насичує повітря фітонцидами, що вбивають багатьох хвороботворних мікробів [3, 110]. З метою створення «фабрики кисню» біля школи, на шкільній садибі, було посаджено багато дерев (більше десяти дерев на кожного учня). У весняні й осінні місяці частина уроків у 1-2 класах проводилася в зелених класах – на відкритому повітрі, на зелених лужках, оточених з усіх боків виноградом. Тут також проводилися заняття групи продовженого дня. «Ми не припускаємо, – зазначав В.Сухомлинський, – щоб учні молодших класів займалися розумовою працею в закритому приміщенні більше трьох годин на день [2, 129].

Одним з нововведень педагога, спрямованого на загартування дитячого організму, було ходіння босоніж. Таку роботу він розпочинав з дошкільниками ще зі «Школи радості», така робота мала продовження і під час систематичного навчання дітей у школі. В.Сухомлинський зазначав: «Загартовування ніг – це дуже важлива умова вироблення захисних сил організму проти захворювань. У моєму розпорядженні медичні картки 980 дітей, які з 7 до 14 років ходили босоніж, не боячись ні дощу, ні спеки. Ніхто з них жодного разу не хворів» [2, 135].

Проте не тільки фізичним здоров'ям вихованців опікувався Василь Олександрович. Він чітко усвідомлював ту залежність, в якій перебувають фізичне, психічне і духовне здоров'я людини. Тому багато уваги було ним приділено відновленню і зміцненню духовних сил організму. З цього приводу він писав: «Турбота про людське здоров'я, тим більше про здоров'я дитини, – це не просто комплекс санітарно-гігієнічних норм і правил, не перелік вимог до режиму, харчування, праці, відпочинку. Це насамперед турбота про гармонійну повноту всіх фізичних і духовних сил, і вінцем цієї гармонії є радість творчості» [3, 109].

Таким чином, аналіз педагогічної спадщини В.Сухомлинського доводить, що проблема збереження і зміцнення здоров'я дітей була однією з головних для педагога. У її розв'язанні він дещо випередив свій час, пропонуючи нетрадиційні підходи в освітній роботі з вихованцями і батьками. Прикметно, що висновки педагога ґрунтувалися на результатах досліджень в галузі медицини, фізіології й анатомії, якими він постійно цікавився. Цілком очевидно, що ідеї дослідника нині не втратили своєї актуальності й активно застосовуються у роботі сучасних дитячих садків.

Література:

1. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14
2. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т.– К. : Рад. школа, 1976, – Т. 4. – С. 7-385.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977 – Т. 3. – С. 7-279.

Білоцерківець Світлана,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. Губіна С.І.

АКТИВНА ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПОГЛЯДАХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У сучасному динамічному і складному світі для діяльності людини важлива не стільки сума знань, скільки вміння самому здобувати знання й користуватися ними доречно. Особливої уваги набуває вміння мислити, тобто вичленовувати й аналізувати явища, помічати в них суттєве, робити певні висновки, давати оцінки й приймати своєчасні виважені рішення.

Пильна увага вчених, методистів до проблеми пізнавальної активності школярів у процесі навчання характерна для всіх періодів розвитку школи. Виникнення її відносять до «сократівських дискусій». Дидактичні теорії А.Я.Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І.Г.Песталоцці, А.Ф.Дістервега містили думки про необхідність розвитку пізнавальної активності в процесі навчання.

Теоретичні та експериментальні дослідження психологів переконують, що активізація навчального процесу виявляється не тільки у збільшенні об'єму потрібної інформації, її ущільненості та комплексності, а й у створенні дидактичних і психологічних умов осмисленості навчання учнями, залучення їх до пізнавальної діяльності на рівні не лише інтелектуальної, але й особистої і соціальної активності.

Знання вчителем психологічних закономірностей розвитку пізнавальної активності школярів дозволяє розуміти і правильно оцінювати діяльність учнів, аналізувати різноманітні суперечливі результати навчальної роботи.

Термін «активність» походить від латинського activus і означає діяльний, енергійний, ініціативний. Щодо поняття «пізнавальна активність», то в психологічній та дидактичній літературі немає єдиного підходу до його визначення.

На основі аналізу різних підходів до трактування поняття «пізнавальна активність» можна виділити в них спільну рису – це якість особистості, яка виявляється в направленості і стійкості пізнавальних інтересів, потягу до ефективного оволодіння знаннями і способами діяльності, в мобілізації вольових зусиль, спрямованих на досягнення навчально-пізнавальної мети.

Активізація навчальної діяльності учнів - одна з головних умовсвідомого засвоєння ними навчального матеріалу. Учень повинен не просто засвоїти певну систему знань, а й навчитись аналізувати, порівнювати, узагальнювати.

Пізнавальна активність – ціннісне та складове навчання школяра, яке інтенсивно формується в шкільні роки. Прояви його в кожному віці ширші й багатші; вони впливають на продуктивність навчання, активізацію всієї навчальної діяльності. Цінність уроку частіше всього визначають через активість учнів.

Пізнавальну активність можна вважати підготовчою сходинкою самостійності. Вона пов'язана з ініціативою, пошуком різних шляхів вирішення навчально-пізнавальних завдань без участі дорослих та допомоги інших. Від розвитку самостійності залежить активність дитини в майбутньому, її вміння вирішувати складні життєві ситуації.

Вияви пізнавальної активності та самостійності різноманітні, їх важко обмежити. Вони виражаються:

- в цілеспрямованості пізнавальних дій;
- в характері знань, умінь, способів діяльності, мобільності їх використання, змісті питань, звернених до вчителя;
- в бажанні розширити і поглибити пізнавальну діяльність через широке коло знайомства з довідковою, науковою літературою.

Активність та самостійність учнів виявляється у психологічному настрої їх діяльності: зосередженості, уважності, розумових процесах, в інтересі та особистій ініціативі.

В. О. Сухомлинський, зокрема, писав, що «мислення – це дискретна робота мозку: мозок вмить відключається від однієї думки і переключається на іншу, потім знову повертається до першої і т.д.» [1, 89]. Ця особливість мозку і є механізмом мислення, вважав він.

Аналіз педагогічних праць В. О. Сухомлинського засвідчив, що до вирішення досліджуваної проблеми автор підходив цілісно. Видатний педагог не тільки вказав на важливість формування інтелектуальних умінь молодшими школярами, а й обґрунтував психофізіологічні та психологічні основи вирішення цієї проблеми. Так, щодо психофізіологічних особливостей сприйняття, мислення та розумової праці дітей В.О.Сухомлинський зауважує: «Дитина мислить… Це означає, що відповідна група нейронів кори півкуль її мозку сприймає образи (картини, предмети, явища, слова) навколишнього світу і через найтонші нервові клітини – як через канали зв'язку – ідуть сигнали. Нейрони «обробляють» цю інформацію, систематизують її, групують, зіставляють, порівнюють, а нова інформація в цей час надходить, її потрібно знову і знову сприймати, «обробляти» [2, 33-34].

Поступово дитячий мозок засвоює більш складну операцію – викликавши почуття, він закріплює його у вигляді образу. Як відомо, художні твори впливають на думки та почуття дитини за допомогою образності. Накопичення дитиною неусвідомленої словесної інформації, позбавленої природного зв'язку з почуттями, емоційно-образною пам'яттю, уявою, мисленням, перетворює дитячу психіку у примітивний механізм.

Таким чином, В. О. Сухомлинський стверджував, що «переключення думки, яке є суттю мислення, можливе лише тоді, коли перед дитиною або наочний, реальний образ, або настільки яскраво створений словесний образ, що дитина ніби бачить, чує, відчуває те, про що розповідають (ось чому діти так люблять казки)» [3, 32].

Педагог неодноразово підкреслював, що знання мають засвоюватися під час активного, самостійного виконання учнями мислительних операцій – порівняння, аналізу, синтезу,

абстрагування, узагальнення та конкретизації: «Я ставив мету: зафіксувати у свідомості дітей яскраві картини дійсності, домагався того, щоб процеси мислення протікали на основі живих, образних уявлень…» [4, 64]. Цим вчитель готує необхідну психологічну основу для формування дійових знань.

У своїх працях В. О. Сухомлинський розкриває різні джерела розумового розвитку дітей. Важливим серед них вважає природу, оскільки краса природи загострює сприймання і пробуджує мислення дітей. «Першоджерело розуму, думки, мислення – у навколишньому світі, в тих явищах, які людина бачить, пізнає, які викликають у неї інтерес» [5, 178]. Характерною особливістю дитячого мислення є те, що воно тісно пов'язане з яскравими предметами і явищами. Учений-педагог конкретизував свою думку так: «Дитина мислить образами. Це означає, що, слухаючи, наприклад, розповідь учителя про подорожі краплини води, вона малює в своїй уяві і срібні хвилі вранішнього туману, і темну хмару, і гуркіт грому, і весняний дощ. Чим яскравіші всі уявні ці краплини, тим глибше осмислює вона закономірність природи» [6, 33].

Досвід роботи В. О. Сухомлинського та його колег підтвердив, що мислення дітей, які читають «Книгу природи», має чудову властивість: «оперуючи абстрактними поняттями, дитина в думці звертається до тих уявлень, образів і картин, на основі яких ці поняття сформувалися» [1, 15].

Організовуючи роботу з дітьми, учений передусім піклувався про розвиток їхнього мислення і мовлення, для чого використовував красу навколишнього: серед природи, багатої на живі образи, легше думати, краще фантазувати, швидше добирати слова з найтоншими відтінками. «Я прагнув, щоб перш ніж розгорнути книжку, по складах прочитати перше слово, діти прочитали сторінки найпрекраснішої у світі книги – книги природи» [6, 33].

На думку педагога, перші уроки мислення мають починатися не в класі, не перед класною дошкою, а серед природи. Це не відхід від уроків, не втеча від книг, підручників. Навпаки, уроки серед природи у «школі радості» збагачували, поглиблювали знання учнів, розширювали їх кругозір. Тут стає дітям у пригоді малювання. «Процес навчання письма й читання буде легким, якщо грамота стане для дітей яскравим, захоплюючим шматком життя, сповненим яскравими образами, звуками, мелодіями. Те, що дитина повинна запам'ятати, насамперед має бути цікавим. Навчання грамоти треба тісно пов'язувати з малюванням» [2, 79]. Кожна літера у свідомості дитини пов'язується з наочними образами, тому легко запам'ятовується і все слово, і кожна літера («…крапелька роси висить на стеблині трави, – так він уявляє літеру Р. – Скоро вона скотиться на землю…» [2, 81]).

Спостерігаючи за молодшими школярами, В.О.Сухомлинський помічав і враховував особливості їх розвитку. Він сам писав твори для дітей, щоб посилити емоційний компонент змісту початкової освіти, активізувати наочно-образне мислення, яке ґрунтується на уявленнях і образах, та наголошував на тому, що «перш ніж навчитися глибоко проникати в сутність причино-наслідкових зв'язків явищ навколишнього світу, людина повинна пройти в дитинстві період мислительних вправ. Ці вправи являють собою бачення предметів і явищ; дитина бачить живий образ, потім уявляє, створює цей образ в своїй уяві. Фантастичний образ казки сприймається, осмислюється дитиною і створюється нею самою як яскрава реальність. Створення фантастичних образів – це найкращий ґрунт, на якому розвиваються буйні паростки думки» [3, 42].

Під час великого емоційного сприйняття мислення дитини стає повноцінним, а запам'ятовування відбувається найбільш інтенсивно.

В. О. Сухомлинський «глибоко переконаний, що без емоційного підйому неможливий нормальний розвиток клітин мозку», а що саме найважливіше, що «емоційна насиченість процесу навчання, особливо сприйняття навколишнього світу, – це вимога, висунута законами розвитку дитячого мислення» [3, 43].

Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського містить цінні теоретичні та практичні положення, реалізація яких сприятиме ефективному вирішенню питання розвитку творчої особистості школярів, а саме: цілісність підходу до вирішення зазначеної проблеми з урахуванням психофізичних і психологічних особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку; розкриття розвитку образного мислення; реалізація індивідуального підходу

до дітей у навчально-виховному процесі; уроки мислення як невичерпне джерело розвитку розумових здібностей учнів.

Література:

1. Паламарчук В.Ф. Уроки мислення у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського і в сучасній школі / В.Ф.Паламарчук // В.О. Сухомлинський і сучасність. – Чернігів, 1996. – Вип. 2. – С. 89-98.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані тори: в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976–1977. – Т. 3. – 1977. – 670 с.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський. − К. : Радянська школа, 1988. – 288 с.
4. Василенко В. А. Проблема совершенствования урока в педагогическом наследии В. А. Сухомлинского: [моногр.] / В. А. Василенко. – Кировоград, 1999. – 84 с.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1978. – 263 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Т. 5. Школа і природа. – К. : Радянська школа, 1977. – 549 с.

Людмила Бобляк
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Казьмірчук Н.С.

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ШКІЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ ДИТИНИ

Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління.

З перших днів появи дитини на світ сім'я покликана готувати її до життя та практичної діяльності, в домашніх умовах забезпечити розумну організацію її життя, допомогти засвоїти позитивний досвід старших поколінь, набути власного досвіду поведінки й діяльності. Сім'я протягом усього подальшого життя людини залишається тим тлом, на якому відбувається її особистісне зростання. Саме тому державна політика в галузі освіти обумовила визнання позитивної і провідної ролі сім'ї у вихованні дітей. У статті 8 Закону України «Про дошкільну освіту» передбачено: «Батьки або особи, що їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання і навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності» [1]. До того ж сім'я має значні можливості для становлення ціннісних орієнтацій дитини.

Сім'я являє собою невід'ємну ланку соціальної структури суспільства, соціальну групу, об'єднану сукупністю відносин, що сформувалися у процесі спільної діяльності. Ці відносини функціонують у площинах «чоловік-дружина», «батьки-діти», «діти-батьки», «дитина-дитина» та проявляються в сукупності ціннісних орієнтацій, установок, у стилі сімейного виховання, любові, прив'язаності, турботі один про одного.

Аналізуючи праці В. Сухомлинського, можна дійти висновку, що провідну роль у підготовці дитини до школи відіграють батьки. Саме вони формують уявлення дитини про школу, її психологічно налаштовують. Швидкість адаптації до нових умов та діяльності напряму залежить від позитивності створеного образу у свідомості дитини [4].

Батьки, у поглядах В. Сухомлинського, – не лише головні вихователі і наставники, а й перші вчителі і просвітителі дітей, оскільки саме в ранньому дитинстві закладаються основи їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Тому педагог радив батькам постійно надавати серйозної уваги розвиткові у дітей спостережливості, вміння мислити, уявляти, фантазувати, орієнтуватися в різноманітних життєвих ситуаціях [3, 56].

Складним для дошкільника є перехід від ігрової до навчальної діяльності, якщо не враховувати його живе прагнення спілкуватися, пізнавати світ, фантазувати, гратися й прагнути дорослішати. Педагог стверджував, що дитину необхідно виховувати, орієнтуючись на майбутнє. Якщо брати до уваги те, що незабаром дошкільник має стати школярем, то його успішність великою мірою може визначатися тим, наскільки готовим він буде до цієї нової й складної для себе діяльності [4].

У системі підготовки дітей шестирічного віку до школи Василь Сухомлинський

використовував увесь арсенал краси навколишньої природи, мистецтво музики, ліричність і образність слова, народний фольклор, ігри. Такий підхід спричиняв розвиток дитячої фантазії, полегшував входження у світ науки, зближував різних за світосприйняттям, розвитком та темпераментом дітей із вчителем і допомагав у входженні до шкільного життя [4].

Готовність до навчання у школі є інтегративною характеристикою психічного розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи. Цей феномен постає як загальна (психологічна) і спеціальна готовність до навчання у школі, в якій розкриваються рівні розвитку тих психічних якостей, що найбільше сприяють нормальному входженню у шкільне життя, формуванню навчальної діяльності. В. Сухомлинський вважав за потрібне враховувати вікові особливості психічного розвитку дитини у процесі її підготовки до навчального процесу; з цією метою поєднувати безпосереднє та опосередковане знайомство дітей з навколишнім світом, застосовувати у цьому процесі гру, твори різних видів мистецтва. Особливого значення у підготовці дитини до школи Василь Олександрович надавав відповідній роботі з батьками майбутніх школярів.

Система поглядів В. О. Сухомлинського на підготовку дітей до школи ще довгий час буде залишатися актуальною і невичерпною. Реалізація ідей педагога допоможе краще вирішувати питання підготовки дітей до навчання в школі та сприятиме формуванню нового громадянина України [4].

Творча спадщина В.О. Сухомлинського переконує нас у різноманітності педагогічних підходів до формування особистості учня. Нині, у період активних пошуків ефективних методів виховання гуманістичних цінностей, практична діяльність Василя Олександровича є надійним помічником у вирішенні цих важливих завдань. Творчість Сухомлинського з кожним роком залучає все більше пильної уваги світової наукової і педагогічної громадськості, як у нашій країні, так і за кордоном. І це не випадково. Розроблена ним педагогічна система не тільки збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями і положеннями, внесла вклад як у теорію, так і в практику утворення і виховання, але і склала значний, революційний етап у розвитку вітчизняної педагогічної думки [7].

Аналіз наукових праць В. О. Сухомлинського дав можливість переконатися, що головним завданням педагога є пошук тих форм роботи, які б сприяли розвитку кожної дитини, становленню її індивідуальності. Погляди Василя Сухомлинського щодо цінності особистості, значення моралі, духовності, формування культури почуттів, значення сім'ї та родинного виховання, патріотизму і громадянськості залишаються актуальними й привертають до його творчості тих, хто хоче, щоб сучасне покоління українців жило в громадянському, демократичному суспільстві [6].

Видатний педагог В. О. Сухомлинський був одним з тих вчених, які піднімалися вище інтересів свого класу, які висували прогресивні педагогічні ідеї, що відмежовувалися від офіційної педагогіки. Саме ці ідеї складають основу наступності педагогічної науки і стимулюють її розвиток. Дитинство, підкреслював В. Сухомлинський, твориться з того, що ми, дорослі, залишаємо у своїх дітях. А виховання – це не сума заходів і прийомів, а мудре спілкування дорослого з живою душею дитини [3].

З точки зору В.О.Сухомлинського професія вихователя близька до науково-дослідницької. Педагог має аналізувати факти, передбачати наслідки виховного впливу інакше він перетвориться на ремісника. Він повинен любити дітей, відчувати радість від спілкування з ними, добре знати свій предмет, педагогіку і психологію, досконало володіти методикою викладання навчального предмету. Високий рівень педмайстерності дасть можливість підійти нестандартно до навчально-виховного процесу. Творче використання педспадщини В.Сухомлинського дозволить збагатити свій досвід для навчання і виховання підростаючого покоління юних громадян України [7].

Література:

1. Авдіянц Г. Г. Взаємозв'язок формування духовних потреб дитини з типологією родини / Г. Г. Авдіянц // Гуманізація навчально-виховного процесу : Наук.-метод. зб. – Вип. IX / За заг. ред. Легенького Г. І., Сипченка В. І. – Слов'янськ: ІЗМН - СДПІ, 2000. – С. 158-165.

2. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А. Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
3. Горецька О. В. Психологічні особливості ставлення батьків до дитини дошкільного віку / О. В. Горецька // Актуальні проблеми практичної психології: [зб. наук. праць]. – Херсон : П. П. Вишемирський, 2009. – Ч. 1. – С. 277-287.
4. Дічек Н. Духовні домінанти В.О.Сухомлинського // Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 5-7.
5. Закон України «Про дошкільну освіту» / Освіта України. – 2001. – № 33.
6. Карпінець С. Родинні взаємини і проблеми виховання дітей / Карпінець С., Кіндратюк Б., Ковальчук Л., Ковбас Б., Костів В. / АПН України; Прикарпатський ун-т імені В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1995. – 48 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – Т. 53: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. – К. : Рад. школа, 1977. – 670 с.

Бондарчук Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Казьмірчук Н.С.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

У нових реаліях розвитку суспільства завдання морального виховання молоді набуває першочергового значення. Сьогодні окреслену проблему означено на загальнодержавному рівні. Вона розглядається як основа реалізації національної освітньої політики.

Успішне вирішення порушеного питання можливе за умови використання нагромадженого віками досвіду в світовій та вітчизняній педагогіці. Помітне місце в окресленому процесі посідає художня дитяча література, що виступає важливим засобом виховання, зокрема морального. Сьогодні її виховний потенціал потрібно реалізовувати з урахуванням нових соціокультурних обставин. Василь Сухомлинський писав: «До вступу в зрілий вік кожна людина мусить викохати, випестити, виплекати своє дерево людяності, щоб перші кроки самостійного життя збіглися з цвітінням квітів, з дозріванням плодів на цьому дереві. Хай же зерно людяності проросте й дасть живучі пагони ще у дитинстві; животворними соками землі і яскравим сонячним промінням для цих пагонів є турбота про людину. Добрі почуття потрібні не для того, щоб людина милувалася власною добротою, а щоб була доброю до людей» [3, 327]. Саме в цьому повинен дітям допомагати вихователь.

В основі морального виховання дітей та молоді лежать загальнолюдські цінності – моральні норми, які виробили люди в процесі історичного розвитку суспільства (чесність, порядність, гуманізм, відповідальність, гідність, честь, працелюбність, обов'язок, толерантність, повага до старших, милосердя, совісність, справедливість) та нові норми, породжені сучасним розвитком суспільства, а саме громадянськість, повага до Конституції, державної символіки, патріотизм та інші.

Моральне виховання – це безперервний процес, який починається з народження людини і триває все життя. Саме тому в дошкільному віці продовжується закладатись фундамент моральності в особистості. Передумови морального розвитку, які були раніше, більше не повторяться, і те, що було упущено раніше, надолужити в наступних вікових періодах та мікроперіодах виявиться важким чи неможливим.

Василь Сухомлинський учить: «Людина повинна бути великою, духовно багатою і красивою у всіх сферах життя, в усіх відношеннях. Вона має бути готовою і для того, щоб доглядати хворого, прикутого до ліжка, щоб, почувши серед темної ночі стогін самотньої старої людини, прийти їй на допомогу без будь-якого стороннього заклику – просто по велінню свого серця. Вона повинна бути люблячим щирим турботливим сином своєї рідної матері – без цього вона не має морального права називатися людиною, вона повинна читати людську душу, вміти побачити, зрозуміти розумом і серцем горе, сум, хвилювання свого співвітчизника, прийти на допомогу» [2, 657].

Твори, які вивчають діти, мають виховну спрямованість, їх зміст дозволяє здійснювати систематичне моральне виховання. Саме на зразках художньої літератури й

нарисів про нашу землю виховуються такі якості, як любов до Батьківщини не як абстрактне поняття, а як конкретне, що виявляється у прив'язаності до рідної оселі, вулиці, рідного краю, де народився та виріс. На основі опрацьованих оповідань та науково-пізнавальних статей про нашу багатонаціональну Україну вчитель збудить в учнів почуття патріотизму. Читання оповідань та віршів про духовний світ людини та її відданість Батьківщині покликане збудити в дітей гордість за людину, що працює. Кінцевою метою роботи над такими творами є досягнення того, щоб прочитане запалило дітей до активної участі у великих справах дорослих, а саме: у дбайливому ставленні до природи, до державного, громадського майна, у сумлінній праці.

Засвоєння морально-етичних норм дітьми відбувається більш успішно за умови вмілого і систематичного опрацювання творів художньої літератури, які не тільки збагачують дитину знаннями про життя, а й вводять її в особливий світ людських почуттів та переживань, вчать розуміти внутрішній стан інших людей, мотиви їхніх вчинків, а тому сприяють засвоєнню морально-етичних норм.

Оцінюючи виховні можливості навчального матеріалу уроків читання в морально-етичному та громадянському вихованні дітей, треба додержувати міри, щоб слова про високі моральні якості дитина не засвоювала формально. Тому учитель має ставити перед собою конкретні виховні завдання, які посильно розв'язати на даному уроці читання і відповідно підкріпити текстом підручника.

Моральний образ дитини залежить від того, як складаються її щоденні стосунки з оточенням. У другому класі діти вже добре знають один одного, і, крім товариських відносин, між ними виникають і дружні контакти. Вчитель, використовуючи тексти для читання, може розширити уявлення дітей про товариство і вірну дружбу, про необхідні для цього якості (чуйності, справедливості та взаємодопомоги), показати їм, що заважає справжній дружбі.

У виховному відношенні дуже важливо зацікавити дитину тією моральною проблемою, яка вміщена в оповіданні, байці, казці, вірші. У зв'язку з цим вихователю, на думку В.Сухомлинського, необхідно виразно прочитати художній твір, адже від цього буде залежати сприйняття його дитиною. Аналізуючи зміст прочитаного, необхідно привернути увагу дітей до окремих аспектів змісту етичного виховання.

З художньої літератури починаються перші уявлення про добро і зло, про справедливість і несправедливість. Впливаючи на поведінку дитини, вихователю не завжди достатньо пояснити певні правила і норми. Знання про те, як поводитися, мають перетворитися на переконання, а для цього їм треба пройти через почуття дитини, «включити» її емоційний досвід.

Саме в процесі морального виховання вихователі найчастіше звертаються до творчої спадщини В.О.Сухомлинського. Кожен вихователь, виховуючи моральні якості в дитини, звертається до дитячих творів та праць, написаних видатним педагогом, адже вони проникнуті глибокими почуттями. Адже «... почуття – це кров, плоть і серце моральної переконаності, принциповості, сили духу; без почуттів моральність перетворюється на сухі безбарвні слова, що здатні виховати лицемірів. Ось чому, образно висловлюючись, стежка від морального поняття до морального переконання починається із вчинку, із звички, насичених глибокими почуттями, особистим ставленням до того, що дитина робить, що робиться навколо неї [3, 155].

Моральний розвиток людини – процес, що триває протягом усього її свідомого життя. І педагогам потрібно пам'ятати, що основи моральної поведінки в дорослому житті закладаються в дошкільному та молодшому шкільному віці. Проблема морального виховання дітей дошкільного віку передбачає доцільне поєднання найбільш результативних методів, форм і засобів морального виховання, адже тільки в гармонійному їх поєднанні можна виховати людину з високими моральними переконаннями. Видатний педагог прагнув, щоб у дітей за допомогою слова вчителя, прикладу в дитячій душі утверджувалися моральні цінності.

Література:
1. Сухомлинська О. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2006. – №1. – С. 2-8.
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський. − К. : Радянська школа, 1988. – 279 с.
3. Сухомлинський В. О. Слово вчителя в моральному вихованні / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори: У 5-ти т. – Т.5. – К., 1977. – С. 321-330.

Вжещ Ліна,
студентка СВО бакалавр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер.– канд. пед. наук, доц. Старовойт Л.В.

РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПАВЛИСЬКІЙ ШКОЛІ

Естетичне виховання є невід'ємною складовою виховної системи початкової школи. Воно реалізується в єдності з моральним, фізичним та трудовим вихованням молодших школярів. Саме в початковій школі закладається фундамент підготовки до життя, забезпечується інтелектуальне, духовне та фізичне становлення особистості. Саме в ранньому дошкільному віці в дітей пробуджується інтерес до мистецтва, відбувається залучення до музики та художньо-творчої діяльності. Тому одним з головних завдань сучасної школи є створення такої системи навчання й виховання, яка б забезпечувала освітні потреби кожного учня відповідно до його нахилів, інтересів, можливостей.

Питання естетичного розвитку особистості знайшли своє відображення в працях: А.Бурової, В.Бутенка, Н.Ветлугіної, Н.Вітковської, І.Гончарової, Б.Лихачова, О.Петренко, Н.Тарапаки, Р.Хмелюк, О.Цокур та інших. Вивчається і широко популяризується і педагогічна спадщина В.Сухомлинського. В останні роки з'явилося чимало праць науковців і педагогів-практиків, присвячених його дослідженню (Ю.Азаров, М.Антонець, А.Борисовський, В.Бондар, В.Бутенко, І.Зязюн, М.Мухін, О.Савченко, М.Ярмаченко). Спадщина видатного педагога надзвичайно велика та охоплює різні проблеми навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку.

В.Сухомлинський – відомий український педагог-гуманіст – упродовж десятиліть наполегливо працював над системою роботи вчителя – основою його професійної діяльності. Відмовившись від авторитарної концепції виховання, він прагнув створити кожному вихованцю умови для саморозвитку. Роль учителя в цьому процесі особлива: це і поводир, і керівник, і високоосвічений фахівець, і водночас – друг, товариш дитини, високий авторитет якого тримається на силі духовності та інтелекті самого учителя.

Учитель, вихователь, наставник, на думку В.Сухомлинського, має сприяти саморозвитку та самовихованню в учнів, гармонізувати оточення дитини, створювати умови для естетичної творчості. Для розвитку естетичної творчості своїх вихованців у Павлиській школі директор і вчителі використовували навколишню дійсність, яка внаслідок спільних зусиль вдосконалювалась, збагачувалася, як і самі вихованці та вихователі. Джерелом естетичної творчості була музика – «мова почуттів, переживань, найтонших відтінків настрою», живопис, природа – «вчимо дітей слухати музику природи», літературні спроби учнів, щоденники – яскраве свідчення потреби у творчості, екскурсії й туристичні походи [4, 567].

У школі мають створюватись умови для естетичної творчості всіх без винятку учнів. Усе, що бачить дитина, переступивши поріг нашої школи, – зазначав педагог, – усе, з чим вона тут стикається, має бути красивим. Привабливий загальний вигляд школи, яка потопає в зелені; гарні зелені кущі винограду з янтарними гронами; красиві троянди, що в'ються вздовж доріжки від одного шкільного корпусу до інших. Гарні в усі пори року крони дерев у шкільному саду. Красиво обрамлений диким виноградом ганок головного входу до школи [1, 58].

Гармонія речей, які оточували дитину, мають підсилювати значущість того, щоб про неї дбав кожен школяр. Нехай поряд з пшеничним колосом цвіте хризантема, поряд із

соняшником – троянда, поряд з кущем картоплі – кущ бузку. У Павлиській школі кожен клас у першу осінь свого шкільного життя саджав свій кущ троянди і доглядав за ним. Багато видів дитячої праці були синтезом творчості з прикладним мистецтвом (випалювання, випилювання, ліплення, вишивання тощо) [4, 544].

Для В.Сухомлинського важливим було те, що вчитель обов'язково повинен володіти умінням бачити красу природи, мистецтва, людських відносин, і за допомогою образного, виразного слова формувати це уміння у своїх вихованців. В естетичному вихованні, підкреслював педагог, недопустимий дидактизм, штучне замилування природою.

В.Сухомлинський будував освітній процес так, щоб сприймання творів мистецтва, музики, живопису чергувались «з виходами на природу», де дитина може зримо, наочно відчути співзвучність полів і лук, шелесту дібров і співу жайворонків. Свій ідеал естетичного виховання талановитий педагог убачав в тому, щоб кожна дитина, побачивши прекрасне, зупинилася перед ним у подиві, зробивши його частинкою свого життя. Пізнання прекрасного, переживання радості у зв'язку з його створенням збагачують дитину, примножують сили, цементують світогляд [2, 56].

Велике значення в естетичному вихованні відіграє слово вчителя. Пізнання краси слова – перший і найважливіший крок у світ прекрасного. «Слово, – писав В. Сухомлинський, – є в певному розумінні єдиним засобом виховання. Слово – могутній засіб відточування виховання витончених почуттів. Уже в роки дитинства найважливіше виховне завдання полягає в тому, щоб слово з його багатогранною, радісною, облагороджуючою красою стало невичерпним джерелом і засобом пізнання прекрасного, внутрішнім духовним багатством і водночас засобом вираження цього багатства. Без подорожей, без джерел рідного слова я не уявляю повноцінного естетичного, емоційного і морального виховання [4, 545].

Видатний педагог надавав великого значення естетичному вихованню дітей, зокрема формуванню у них естетичних почуттів, оцінок, суджень та ідеалів; основою духовного життя вважав природу, оточуючий світ, мистецтво; вбачав у спілкуванні дітей з природою розвиток творчості, сферу докладання їхніх духовних сил. Таким чином, щоб створити емоційно-естетичне багатство кожної дитини, педагогу варто проникнути в розум, серце, духовний світ вихованців.

Література

1. Кузь В.Г. Педагогіка В.О. Сухомлинського – педагогіка XXI століття / В.Г. Кузь // Педагогіка і психологія. – 2000. – №1. – С. 113 -120.
2. Майборода В.К. Творча особистість вчителя у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського / В.К.Майборода. – К. : Веселка, 1990. – С. 126.
3. Калінічено Н. «В.О.Сухомлинський про роль естетичної творчості у становленні особистості» / Н.Калінічено // Початкова школа. – 2008. – №9. – С. 15-16.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 670.

Воронюк Анна,
студентка СВО магістр
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Кривошея Т.М.

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

У даний час суспільство розвивається все швидше і швидше, а разом з тим і швидше розвиваються діти – наше майбутнє покоління. З плином часу моделі навчання, виховання і розвитку йшли досить різними шляхами: від заучування і бездумного відтворювання до вільного виховання особистості відповідно до природи дитини. Погляди одних педагогів кардинально відрізнялися від поглядів інших, у результаті чого створювалося щось якісно

нове. Сьогодні в освітньому середовищі широко розповсюджена ідея творчого розвитку особистості та її здібностей. Вона пронизана багатьма аспектами: починаючи від творчого розвитку уяви до творчості у звичайних буденних справах.

Проблема формування творчої особистості упродовж тривалого часу є важливим напрямом емпіричних пошуків та науково-теоретичних досліджень у галузі психології та педагогіки (В. І. Андреєв, Д. Б. Богоявленська, В. І. Загвязинський, В. О. Кан-Калик, Н. В. Кичук, Г. С. Костюк, В. О. Моляко, М. М. Поташник, С. О. Сисоєва, Н. Ф. Тализіна, А. В. Хуторський та ін.). Дана проблема знайшла своє відображення і в педагогічній спадщині видатного вітчизняного педагога В. О. Сухомлинського.

Зазначимо, що, незважаючи на численні визначення поняття «творчість», найчастіше у філософській, психологічній та педагогічній літературі воно зводиться до розуміння діяльності або процесу зі створення якісно нового. Такого ж розуміння дотримувався і В. О. Сухомлинський та розглядав це поняття як створення духовних і матеріальних цінностей високої суспільної значущості, вершину духовного життя людини, показник найвищого ступеня розвитку її інтелекту, почуттів та волі. Суголосно із більшістю дослідників цього феномену педагог вважав творчість необхідною умовою існування людини; діяльністю, без якої немислиме пізнання власних сил, здібностей і нахилів, неможливе утвердження поваги до себе. «Я б назвав творчість, – писав Василь Олександрович, – самою суттю життя в світі знань і краси.Творчість – це діяльність, в якій розкривається духовний світ особистості, своєрідний магніт, що притягує людину до людини» [1, 480-481].

Оптимістично звучить думка вченого про те, що творчість – це не винятковий процес, який стосується лише окремих особистостей, а пронизує життя кожної дитини. Особливістю дитячої творчості, як вважав педагог, є її тотальність, тобто вона властива усім безвинятку дітям, є їхньою природною потребою. Вона нібито виливається з серця дитини, прицьому не знаючи правил, не підкоряючись певним закономірностям [3]. А відтак важливим завданням педагогічного колективу школи й окремих учителів і вихователів є розкриття творчого потенціалу кожного учня, створення умов для розвитку та реалізації їхніх творчих здібностей.

При цьому слід врахувати, що природа наділила дітей різними потенційними можливостями, здатністю до різних видів діяльності. «В одній дитині виявляються нахили до творчої праці в галузі рослинництва, в іншої – до технічної творчості, у третьої – до музики, у четвертої – до поезії тощо. Школа повинна плекати кожний задаток, кожний талант…». Учений був глибоко переконаний, що творчості треба і можна вчитися [2, 364].

Ідею творчого розвитку дитячої особистості він розглядав майже у всіх своїх творах («Серце віддаю дітям», «Павлиська середня школа», «Народження громадянина», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Духовний світ школяра», «Як виховати справжню людину», «Методика виховання колективу» та ін.).

Зокрема, в праці «Сто порад учителеві» у 8 та 26 порадах В. Сухомлинський пропонує розвивати творчість учнів протягом усього навчання у школі: «Я виходжу з того, що в середніх і старших класах розум, що вчиться, не повинен завантажуватися одноманітними операціями, щоб якомога більше розумової енергії йшло на творчу працю. ...У багатьох розумних, від природи обдарованих дітей і підлітків інтерес до знань прокидається лише тоді, коли їх рука, кінчики пальців включаються в творчу працю» [7, 483]. Протягом семи років педагог учив дітей (з 7 – до 14-річного віку) працювати обома руками. Діти навчилися володіти двома різцями, уміли правою і лівою руками вмонтовувати вузли складних моделей, працювали лівою і правою рукою на токарному верстаті по дереву. З кожним роком діяльності цих дітей розвивався творчий елемент. Характерною особливістю творчості цих дітей було народження нових задумів, винахідливість. Майстри трудитися обома руками мовби бачили незрівнянно більше в тому ж явищі, яке розглядала людина, що уміла працювати тільки правою рукою. Обробляючи матеріал інструментом, малі майстри відрізнялися великою точністю, пластичністю трудового руху. Вони були закохані в свою розумну творчу працю [7, 522]. Посилаючись на психологічні аспекти, Василь Олександрович закликає до розвитку обох півкуль головного мозку. Адже кожна з півкуль

керує однією рукою, і розвиваючи обидві руки до виконання безлічі операцій, тим самим розвиває обидві півкулі, а отже, і мислення дітей розвивається швидше і краще, бо створюється більше нових нейронних зв'язків, які покращують передачу нервових імпульсів.

В. О. Сухомлинський наголошує на тому, що без розвитку творчості всі інші напрями виховання розвиватимуться неправильно, неповно, або й не будуть розвиватися взагалі. У творі «Серце віддаю дітям» він писав: «Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірний шлях до серця дитини» [6, 32]. Вся діяльність школярів Павлиської школи була просякнута ідеями розвитку творчості у мисленні, побутових справах, написанні казок, садівництві, допомозі іншим тощо.

Для здійснення поступального розвитку творчого потенціалу молодших школярів педагог використовував у процесі навчання завдання творчого характеру, що сприяли розвитку продуктивного мислення та формуванню навичок самостійного розв'язання певних протиріч чи проблем; також створював ситуації, які активізували творчу активність учнів (ініціатива у виборі завдань, їх розв'язанні, організації пошукової пізнавальної діяльність тощо). Великі можливості для організації творчої діяльності дітей мали і нестандартні уроки: уроки мислення, уроки-мандрівки, уроки творчості, уроки-ігри та ін.

«Учити творчості» молодших школярів, як вважав В. О. Сухомлинський, слід і в процесі позаурочної діяльності, зокрема, під час гурткової роботи. Так, у Павлиській школі щорічно працювало 40-45 гуртків, кількість яких у різні роки змінювалася, залежно від індивідуальних нахилів та інтересів дітей. Усі учні початкових класів із великим бажанням відвідували гуртки (юних столярів, слюсарів-конструкторів, будівельників, радіотехніків, садівників і лісників, тваринників, квіткарів, бджолярів тощо), адже ця форма роботи була зорієнтована на актуальні потреби та можливості дітей, активізацію та підтримку їхньої творчої ініціативи. Відтак, опинившись у школі, дитина потрапляла в атмосферу різноманітної творчої праці [2, 326-328].

В. О. Сухомлинський обладнав «Кімнату казки», де діти, потрапляючи в атмосферу загадкового чарівного світу, з великим задоволенням не лише слухали, читали та інсценізували, а й створювали казки.

Розвиток літературно-творчих здібностей відбувався і через залучення дітей до написання різних видів творів (творів-роздумів, творів-спогадів, творів-фантазій тощо). Починаючи з першого класу, учні складали усні й письмові твори-мініатюри про багряне небо, шкільний сад, першу весняну квітку, срібні павутинки «бабиного літа», про своїх товаришів, працю батьків та ін. Написання творів було улюбленою справою молодших школярів Павлиської школи. За період навчання в початкових класах кожна дитина створювала по 40-50 таких робіт [6].

Найвищим ступенем літературної творчості учений вважав поетичну творчість, яка актуалізується вже у початкових класах і доступна кожній дитині. «Нічого особливого в тому, що діти пишуть вірші, я не бачив: це нормальна гра духовних сил, звичайний творчий вогник, без якого не можна уявити повноцінного дитинства» [2,377]. Однак поетична творчість стає звичайним явищем, коли вчитель відкриває перед дітьми красу навколишнього світу й красу слова. «Дати дитині радість поетичного натхнення, пробити в її серці живе джерело поетичної творчості – така сама важлива справа, як навчити читати і розв'язувати задачі» [2,376].

Багаторічні спостереження переконали педагога, що формуванню творчої особистості молодшого школяра сприяє і художня творчість (малювання, ліплення, вишивання, випилювання тощо), у процесі якої розвиваються особистісні якості – активність, відкритість, свобода самовираження, творча уява, творча самореалізація та ін., що визначають у результаті характеристики творчої особистості. Великі можливості, на думку В. О. Сухомлинського, має такий вид художньої творчості, як малювання. За допомогою ліній і фарб молодший школяр охоче передає свої почуття, думки, переживання, прагнення; висловлює своє бачення і ставленнядо світу. Потяг до малювання у його вихованці вставав захопленням, діти не розлучалися зі своїми альбомами ні під час прогулянок, екскурсій чи туристичних походів. «Уже в 9-річному віці значна частина учнів після екскурсій до лісу, на поле, на будівництво електростанцій без порад і спонукань з боку педагога бралася за

олівець, малювала картини і явища, що найбільше вразили їх». Педагог радив використовувати малювання як джерело розвитку творчої уяви дитини. Так, починаючи з І класу учні складали оповідання в малюнках, малювали казки. У ІІ-ІV класах діти включали малюнок у творчі письмові роботи [7, 519].

Окрім малювання, розкрити творчий потенціал, розвинути творчі здібності молодшого школяра, як вважав учений, може і декоративно-прикладна творчість. Для цього у Павлиській школі працювали невеличка керамічна майстерня, гурток художнього випалювання і випилювання, де учні ліпили, виготовляли посуд, різні фігурки, створювали ляльки для шкільного театру тощо [4, 127]. Необхідною умовою виникнення дитячої творчості, його джерелом є також музична творчість.

Варто зазначити, що вчений неодноразово акцентував, що він не ставив своїм завданням підготувати майбутніх письменників, художників чи музикантів. Включення дитини в творчу діяльність необхідно не стільки для подальшого літературного чи художнього розвитку, скільки для особистісного духовного зростання, самоутвердження та самореалізації.

Отже, проблема розвитку творчих здібностей молодших школярів різноаспектно розкрита в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського, який у своїх працях описав не лише теоретичні основи даної проблеми, але й зміг реалізувати ідею гармонійно розвиненої особистості на практиці, зокрема в Павлиській середній школі.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 1. – С. 403–641.

2. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 7–390.

3. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 1. – С. 55–208.

4. Сухомлинський В.О. Розвиток індивідуальних здібностей і нахилів учнів / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 122-139.

5. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 391–626.

6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 1. – С. 7–282.

7. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С. 419–654.

Гавронська Наталія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Присяжнюк Л.А.

ВНЕСОК В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО В РОЗВИТОК ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЕКТНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ

Згідно з Концепцією Нової української школи сучасна початкова школа повинна стати для учнів школою партнерства, а її ідейним стрижнем має виступати дитиноцентризм [1]. Це потребує перегляду традиційних підходів до організації освітнього процесу, до добору педагогом методичних інструментів, які б технологічно забезпечували реалізацію закладених в Концепції ідей. До таких, на нашу думку, належить і технологія проектного навчання.

Педагогічна цінність технології в сучасних освітніх реаліях є незаперечною. Передусім це пов'язано з тим, що вона ґрунтується на засадах гуманістичної та дитиноцентристської педагогіки, коли у фокусі уваги педагога перебуває дитина з її особливостями, інтересами, потребами. Зокрема, дослідники наголошують, що в процесі проектного навчання:

- ✓ **знання перестають бути метою, а стають засобом освіти;**
- ✓ пошук вирішення практичних завдань актуалізує необхідність набуття знань;

✓ у поєднанні пізнавальної, дослідницької і перетворювальної діяльності в учнів підвищується рівень засвоєння навчальних умінь;

✓ навчальний матеріал сприймається цілісно та з орієнтацією на створення певного продукту;

✓ школярі отримують нові, нетрадиційні для школи знання, вміння та навички;

✓ учні виходять зі звичного дидактичного середовища, виконуючи завдання, в яких відсутній єдиний правильний розв'язок;

✓ навчальні предмети природним чином втрачають свій ізольований характер, використання знань та вмінь відбувається на рівні міжпредметних зв'язків;

✓ пошук необхідної інформації спонукає школярів до систематичної роботи з довідковою літературою [2, 4-5].

Зауважимо, що проблема реалізації проектного навчання в освітньому процесі не є принципово новою. Розробником технології вважають американського педагога У.Кілпатрика, учня Дж.Дьюї. На початку ХХ ст. метод проектів набув широкого поширення по всьому світу, в тому числі й у Радянському Союзі, до складу якого входила Україна. У працях сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців (Г.Ващенко, В.Гузєєв, І.Єрмаков, Є.Кагаров, В.Коваленко, О.Кондратюк, Л.Левін, О.Онопрієнко, О.Пєхота, Є.Полат, О.Сухомлинська та ін.) розкрито передумови становлення методу проектів як способу організації навчання, здійснено аналіз практики його використання в українській школі у 20-30-х роках ХХ ст. Аналізуючи процес становлення і розвитку проектного навчання, дослідники вказують на те, що цей метод зазнав невдачі в поширенні у вітчизняну масову освітню практику (1931 р. – рік офіційної заборони методу) і на тривалий час був забутий. Його відродження відбулося у 90-х роках ХХ ст., що пов'язано з реформуванням освітньої системи, оновленням змісту освіти як відповіддю на нові соціально-економічні й політичні виклики.

Таким чином, у середині ХХ ст. про метод проектів у вітчизняній освіті практично ніхто не згадував. Однак ідеї, які були йому притаманні, дуже часто реалізовувалися у практичній діяльності педагогів-реформаторів того часу. До таких, зокрема, відносимо й педагогічну спадщину Василя Олександровича Сухомлинського. І хоча дослідник не використовує напряму термін *«метод проектів»*, втім підходи, декларовані ним, часто збігаються із сутнісними характеристиками проектного навчання. Зупинимося на найважливіших з них.

В.Сухомлинський виступав противником знаннєво-інформаційного підходу в навчанні школярів, надмірної енциклопедичності в побудові освітнього процесу. Він писав: «Не обрушуйте на дитину лавину знань, не прагніть розповісти на уроці про предмет вивчення все, що ви знаєте, – під лавиною знань можуть бути поховані допитливість і любов до знань. Умійте відкрити перед дитиною в навколишньому світі щось одне, але відкрити так, щоб шматочок життя заграв усіма кольорами веселки. Залишайте завжди щось недомовлене, щоб дитині захотілося ще й не раз повертатися до того, про що вона дізналась» [4, 41]. Отже, на думку педагога, у навчанні завжди має бути місце для дослідництва, творчого пошуку. Це, на його переконання, значно активізує пізнавальну діяльність, ставить дитину в позицію суб'єкта освітнього процесу.

Педагог радив якнайчастіше залучати дітей до різних видів діяльності, стверджуючи, що лише в діяльності виявляють себе й розвиваються ті індивідуальні здібності, нахили, обдарування, які згодом (в юності і зрілому віці) визначають неповторну людську індивідуальність і від яких залежить повнота духовного життя людини, її щастя [3, 284]. Працю дослідництва і пошукової діяльності В.Сухомлинський називав найвищим благом і щастям. Він писав: «Дітей приваблює не лише гра. Їх цікавить діяльність, в якій яскраво виражені елементи як продуктивної, так і пізнавальної дослідницької праці» [3, 274]. Таким чином, педагог, наголошуючи на тому, що «дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу» [4, 32], стверджував основну ідею проектного навчання.

Предметом особливої уваги В.Сухомлинського була природа, яку він вважав джерелом думки, а відтак, основним фактором розумового розвитку дитини. Він радив: «Йдіть у поле, парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців

мудрими дослідниками, допитливими людьми, які люблять знання» [4, 47]. Тому невипадково дослідницьку діяльність він пов'язував саме з пізнанням природи. Зокрема, заслуговує на увагу практика організації дослідницько-охоронної діяльності дітей. У Павлиській середній школі створювались групи: по боротьбі з бур'янами, у справах охорони ґрунту, охорони рибного багатства колгоспу, життєзбереження бджіл. Майбутньому поколінню В.Сухомлинський заповідував: «… щоб кожен вихованець зростав мудрим мислителем і дослідником, щоб кожний крок пізнання облагороджував серце й гартував волю» [4, 32].

Таким чином, аналіз педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського переконує, що основні ідеї проектного навчання, яке нині трактують як інноваційну технологію, реалізовувалися педагогом ще в ХХ ст. Його думки щодо активного навчання, яке стимулює інтелектуальний розвиток дитини, щодо необхідності включення в освітній процес дослідництва й творчого пошуку, щодо побудови навчання на діяльнісній основі співзвучні з теоретичними засадами технології. Нині педагоги широко використовують педагогічні надбання В.Сухомлинського в процесі організації проектної діяльності школярів у сучасних умовах.

Література:

1. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf
2. Проекти в початковій школі : тематика та розробки занять : метод. посіб. / упоряд.: О. Онопрієнко, О. Кондратюк. – К. : Шкільний світ, 2008. – С. 4-5. – (Б-ка «Шк. світу»).
3. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 209-402.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 7-279.

Галузінська Алла
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук Коваль Т. В.

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ У ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Розвиток освіти на сучасному етапі характеризується зміною її концептуальних засад та утвердженням замість застарілого (знаннєвого) підходу нового (особистісно орієнтованого), за якого в центрі освітньої системи ставиться мета не накопичення дитиною якомога більшого обсягу різноманітних знань, а забезпечення гармонійного співвідношення її особистісних і творчих якостей, розвиток її неповторної індивідуальності та самостійності у розв'язанні життєвих проблем.

Зміна пріоритетів сучасної освіти вимагає розробки нових ціннісних підходів до формування особистості, тому в ракурсі зламу усталених поглядів на соціальний устрій, місце дитини в навколишньому світі, провідні фактори її навчання і виховання, винятково своєчасним є пошук ефективних форм і методів використання дитячого музичного фольклору в навчально-виховному процесі початкової школи.

Залучення до музично-фольклорного середовища викликає у вихованців позитивні емоції, підвищує рівень пізнавальної активності молодших школярів та якість їх навчальних досягнень, стимулює захоплення дітей музичною діяльністю, що сприяє ранній сформованості у них музичних здібностей, що є важливим фактором впливу на виховання загальної та пізнавальної активності, образно-асоціативного мислення, здібностей до інтерпретації, потреби до самореалізації [2].

Процес розвитку особистості у фольклорно-музичному середовищі є важливим фактором виховання естетичних смаків дітей молодшого шкільного віку, здатності до емоційно-позитивного сприймання навколишнього світу, становлення інтересів, прихильності до творчості [1].

Ґрунтуючись на співпраці, взаємній прихильності і симпатії, спілкування і взаємодія

дітей у музично-фольклорному середовищі сприяють особистісному зростанню кожної дитини, роблять музичну діяльність ефективною для музично-естетичного й творчого розвитку вихованців, інтелектуального, а отже, і загального гармонійного розвитку кожної особистості [2].

У працях українських фольклористів, етнографів, українознавців, етномузикознавців (О. Воропай, С. Грица, О. Дей, Г. Довженок, А. Іваницький, Р. Кирчів, В. Коваль, Ф. Колесса, З. Лановик, М. Лановик, О. Правдюк, С. Садовенко, В. Скуратівський, О. Семеног та ін.) здійснено глибокий аналіз музичного фольклору, в тому числі й дитячого, з позиції етнографії (обрядовість), історії (історичний зміст пісень), психології (розвиток мислення, зокрема, музичного, закони сприймання і творчості). Регіональні особливості фольклору представлено в дослідженнях О. Дудар, Ф. Колесси, К. Мошинського, А. Сторожук та ін. Педагогічний потенціал фольклору взагалі і музичного зокрема, можливості його використання у навчально-виховній роботі з дітьми і нині активно досліджуються науковцями. Як правило, ця проблема перебуває в полі досліджень з етнопедагогіки (Г. Волков, Г. Кіт, Н. Лисенко, В. Мосіяшенко, М. Стельмахович, Є. Сявавко, Ю. Ступак, Г. Тарасенко та ін.).

Утім найвагоміший внесок в розробку теоретичних і методичних основ гуманізації освіти в ХХ столітті, в практичне залучення школярів до спадщини світового та вітчизняного народнопісенного музичного фольклору належить видатному українському педагогу В.О.Сухомлинському, педагогічна спадщина якого має різноплановий і багатоаспектний характер.

Василь Олександрович вважав дитячий музичний фольклор виховним орієнтиром, який спрямовує дитину на успішний розвиток, навчання, виховання та здоровий спосіб життя. Втім, зрозуміло, що виховний ефект використовуваного дитячого музичного фольклору в навчально-виховному процесі досягається завдяки спеціальному добору дитячого музично-фольклорного навчального матеріалу, його систематизації і поданню дітям через музичні образи, поєднання слухового і візуального сприймання знань у здійсненні молодшими школярами музично-ігрової діяльності.

Загальновідомо, наскільки чуйно ставився В.О.Сухомлинський до дитячого музичного фольклору, який вважав незамінним джерелом розвитку почуттів, фантазії, творчості, олюднення дійсності. У природній для молодших школярів музично-ігровій діяльності, через емоційний, фізичний та психологічний контакт, діти пізнають світ, навчаються, розважаються, забавляються, проявляють творчість, насичуються звичаями та традиціями свого рідного краю.

Згадаймо, які образні назви добирають вихованці під художньо-естетичним впливом учителя: музичний альбом перетворюється на «музичну шкатулку», пізніше виникає потреба спілкування в «музичній кімнаті». Педагог вважав, що саме засобами музичного фольклору відбувається пробудження пізнавальної активності, самостійності. На думку В.О.Сухомлинського, цінність дитячих музичних фольклорних творів полягає і в тому, що за їхньою допомогою дорослий легко встановлює з дитиною емоційний контакт. Музика є одним із засобів гармонійного розвитку особистості, формування її культури. Педагог вважав, що музика збуджує думки і почуття, викликає натхнення і насолоду, збагачує духовний світ людини, адже «музика – це джерело думки…, музика – це найсприятливіший фон, на якому виникає духовна спільність вихователя і дітей» [4, 66].

Спираючись на образність мислення, використовуючи здатність до творчості, природні музичні задатки та нахили, пісенно-ігровий дитячий музичний фольклор позитивно позначається на роботі мозку молодших школярів. Стимулюючи мистецько-художні здібності, які мають емоційно-рухову природу, проявляються дуже рано і становлять основу психічного розвитку дитини, ми розвиваємо її творчий потенціал, активізуємо енергетичні процеси розвитку дитини.

Педагог стверджував, що естетичні смаки, художні здібності дітей формуються та розвиваються на численних піснях календарних та обрядових свят, які вчать шанувати працю, робити добро, бути милосердними, любити природу. Народні пісні, жарти, ігри, танці дають можливість проявити власні творчі нахили, розвиваючи природні музично-творчі

здібності. Взимку – це новорічні й різдвяні колядки й щедрівки, веселі різдвяні театральні дійства-вертепи, які виконуються господарям зі щирими побажаннями щастя, здоров'я, всілякого гаразду. Навесні співають веснянки, гаївки, заклички, примовки, пастуші ладкання – хорові пісні з іграми, танцями, в яких органічно поєднується мелодія, слово, міміка і жести [3].

З надзвичайним трепетом говорить В. О. Сухомлинський про народні колискові пісні. Адже колискова музична поезія є найважливішим жанром дитячого музичного фольклору. Вона відображає чуттєвий зв'язок між матір'ю і дитиною від самого народження. Колискові пісні вводять дитину в оточуючий її світ. Слухаючи колискові пісні, діти мимоволі запам'ятовують слова, різні їх форми та словосполучення, освоюють голосові та музичні інтонації. Незважаючи на невеликий обсяг, колискові пісні містять у собі невичерпне джерело освітніх і виховних можливостей.

Світ змінюється, наука невпинно летить вперед і робить нові відкриття, змінюються погляди людей і влада в країні, але одвічні людські цінності залишаються назавжди – це доброта, милосердя, чуйність, щирість, щедрість і ота свята любов, яка робить людину світлою. І саме досвід В.О.Сухомлинського розкриває, доводить та підтверджує значний виховний потенціал дитячого музичного фольклору в навчанні та вихованні дітей, а щоденна робота вчителя полягає в тому, щоб розкрити їм дивину природи, чарівність цього світу, красу людських стосунків, заставити їхні серця радісно битися, споглядаючи прекрасне, тягтися до всього доброго і бути не байдужими спостерігачами, а активними будівниками свого майбутнього [5, 357].

Отже, здійснений аналіз педагогічних ідей та поглядів В.О.Сухомлинського переконує, що вони не втратили актуальності на сучасному етапі розвитку школи першого ступеня, чільним завданням якої залишається успішне втілення в життя української національної ідеї, що сприятиме духовному становленню підростаючого покоління, засвоєнню ним утверджених століттями і кристалізованих у підвалинах народної пам'яті загальнолюдських чеснот і цінностей. З нашого погляду, ідеї, методичні положення та рекомендації В.О.Сухомлинського можуть бути творчо використані вчителями початкової школи в їх практичній діяльності, адже вони передбачають цілеспрямований, системний, регульований педагогічний вплив на особистість вихованця.

Література:

1. Іваницький А. І. Український музичний фольклор : підручник для вищих учбових закладів / А. І. Іваницький. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 320 с.
2. Семеног О. Український фольклор : навч. посіб. / О. Семеног. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. – 254 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 9-278.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський ; редкол.: А. Г. Дзеверін та ін. – К. : Рад. шк., 1979. – Т. 3. – С. 283-659.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський ; редкол.: А. Г. Дзеверін та ін. – К. : Рад. шк., 1979. – Т. 2. – С. 157-443.
6. Тарасенко Г. С. Взаємозв'язок естетичної та екологічної підготовки вчителя в системі професійної освіти : монографія / Г. С. Тарасенко. – Черкаси : Вертикаль, 2006. – 308 с.

Гордійчук Алла,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Бриліна В.Л.

ГУМАНІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Великим гуманізмом відзначалась педагогічна діяльність В.О. Сухомлинського у керованих ним психологічній комісії, психологічному семінарі. Батьківською школою для батьків читався курс психологічних знань більший за обсягом, ніж в університетах. Усе це

спрямовувалось на створення практики системно-систематичного наукового вивчення особистості дитини.

Гуманістичні педагогічні нововведення В.О.Сухомлинського були освоєні і сприйняті кожним учителем з метою їх творчого використання у власній діяльності.

Слід відзначити що на основі художніх творів-мініатюр В.О.Сухомлинського у початкових класах проводилися уроки доброти і людяності. Своєрідну програму етичної освіти можна віднайти у відомій книзі педагога «як виховати справжню людину». Вміщені у ній поради, повчання становлять зміст конкретної етичної норми та авторські роздуми, адресовані дітям, підліткам, юним і дорослим.

Звертаючись до аналізу багатовікового досвіду рідного народу, історії власного педагогічного досвіду і досвіду своїх колег, В.О. Сухомлинський послідовно розвиває гуманістичну ідею величі, цінності людини. Він показує, яким мають бути ставлення до батьків, рідних, близьких, до людей і обов'язок перед ними; любов до Батьківщини, розуміння життя, добра і зла в ньому; виховання високих моральних якостей і норм поведінки, любов до знань, школи, вчителя; дружба, любов, сім'я, ставлення до краси в природі і суспільстві.

Гуманізм навчання і виховання В.О.Сухомлинський вбачав у особистій орієнтації і зверненні до дитини, у створенні умов, спрямованих на розвиток творчої індивідуальності кожного, у ставленні до учня як до мети, а не засобу в подоланні всіх видів відчуження, у відсутності зневаги до відмінностей у біофізіологічних і психічних можливостях школярів.

У такому ж гуманістичному руслі розглядається і діяльність педагога. Місія педагога, з погляду В.О.Сухомлинського, полягає в тому, щоб бути творцем дитячого щастя, лікарем і зцілителем дитячих душ. Почуття любові до дитини великий гуманіст називає плоттю і кров'ю вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини, тому і констатує: «педагог без любові до дитини – це все одно, що співак без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору» [1, 292].

Вчений педагог закликав учителів уникати озлобленості, грубості, не бути «товстошкірими», бо це негативно відбивається на атмосфері і засобах навчання і виховання. Він наголошував: «Найголовнішою рисою педагогічної культури має бути відчування духовного світу кожної дитини, здатність приділити їй стільки уваги й духовних сил, скільки потрібно для того, щоб дитина відчула, що про неї не забувають, її горе, її образи й страждання поділяють» [2, 167].

Виховання – це насамперед постійне духовне спілкування вчителя й дитини. «Виховувати дітей через учителів, бути вчителем учителів, учити науки й мистецтва, виховання – це дуже важливий, але тільки один бік багатогранного процесу керівництва школою. Якщо головний вихователь тільки вчить, як виховувати, але безпосередньо не спілкується з дітьми, він перестає бути вихователем» [3, 9].

В.О.Сухомлинський був новатором у галузі оновлення змісту шкільної освіти в умовах єдиних та одноманітних навчальних планів і програм. Навчально-виховний процес у Павлиській середній школі був органічно інтегрований з усім найкращим у досвіді української народної педагогіки, що стосується навчання, виховання, розвитку особистості.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 292.
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 167.
3. Сухомлинський В.О. Школа радості / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С.9.

Гулько Лена,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. Колосова О.В.

СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Соціальне становлення дітей старшого дошкільного віку має свої особливості, обумовлені специфікою навчально-виховного процесу з урахуванням обмеженого соціально-культурного простору. Переорієнтація завдань навчально-виховного процесу в дошкільних навчальних закладах на засади особистісно-орієнтованої освіти, спрямованість на гуманістичну модель, що містить в собі моральні ідеали і громадянські цінності, значно збільшує можливості вирішення проблеми соціального становлення особистості.

Реалізація поставленої проблеми відбувається в руслі цілісного підходу до організації навчально-виховного процесу. При розгляді значної частини актуальних педагогічних проблем орієнтуємося на педагогічну систему В.О.Сухомлинського, яка ґрунтується на основі глибокого розуміння сутності людини та її соціального становлення.

Виняткову увагу Василя Олександровича привертає глибоке проникнення у дитячий світ, ідея співробітництва, що найтісніше пов'язана з гуманізацією виховного процесу. Педагогічні погляди педагога втілюють думку про те, що суспільство через процес виховання не тільки передає поколінням культурну спадщину, традиції, але й готує кожну особистість до самостійного життя. Адже «правильна соціалізація ґрунтується на багатстві, ідейній повноцінності емоційного життя. Треба навчити дитину передусім відчувати й переживати. Почуття, переживання – це ніби малесенький магніт, закладений у дитячій істоті, який притягує її до інших людей, робить її чутливішою, сприйнятливішою до слів, повчань, ідей, настанов» [2, 451]. Принциповим, на думку Василя Олександровича, є розширення меж активності особистості дитини, введення її у сферу соціального спілкування, визначення шляхів та засобів досягнення соціально значущої мети.

Спілкування як сфера соціалізації особистості нерозривно пов'язана з діяльністю. При цьому розширення меж спілкування розглядається як примноження контактів з іншими людьми. Спілкування старшого дошкільника обмежене, однак відрізняється детальним знанням оточуючих. Учений стверджує: «якщо вам пощастило досягти того, що спілкування із своїм колективом стало для кожної особистості радістю, розкішшю, коли вихованцям хочеться зібратися просто для того, щоб поговорити про те, що кого хвилює, – ви виховали справжній колектив юних громадян» [3, 462]. Отже, процес соціального становлення старших дошкільників обумовлений оточуючим соціумом і здійснюється шляхом засвоєння суспільного досвіду через спеціально організовану діяльність і безпосереднє емоційне спілкування. Необхідно створити всі умови для змістовного спілкування з однолітками або спілкування в різновіковому колективі, вчити дітей цього, встановити довірливий контакт із вихованцями.

Важливим у соціальному становленні особистості є оволодіння навичками поведінки, сприйняття та засвоєння загальнолюдських та національних цінностей, у процесі якого, як підкреслює В.О. Сухомлинський, «поєднується усвідомлення моральних норм поведінки з особистим моральним досвідом, набутим в активній діяльності» [1, 365]. Для набуття дітьми соціального досвіду, уміння жити в громадянському суспільстві слід активніше залучати їх до різних форм діяльності на основі діалогу, співпраці. Саме через діяльнісний підхід в освітньо-виховному процесі старший дошкільник бере участь у моделюванні явищ суспільного життя, засвоює навички комунікації. Спільна діяльність передбачає міжособистісні стосунки, що сприяють встановленню соціальних стосунків між дітьми, створює можливості особистісного зростання, є засобом розширення суспільних контактів та їхньої успішної соціальної адаптації. Проблема адаптації дитини тісно пов'язана із задоволенням її потреб, що забезпечують умови для життєдіяльності. Всі види й форми спільної діяльності педагогів, дітей, батьків доповнюють одне одного, сприяють оптимальному розв'язанню поставлених задач.

Соціальне становлення старшого дошкільника відбувається за допомогою цілеспрямованої організації процесу взаємодії дітей. Цей процес характеризується позитивними чинниками, що сприяють розвитку соціальної активності. Це реальна можливість залучення до праці, дотримання народних традицій, життя в тісному зв'язку з природою, психологічна захищеність дитини від стресових ситуацій. Справжній майстер-вихователь попереджав, що коли не приділяти уваги соціальному становленню дітей, спрямуванню його соціально активної діяльності на суспільно корисні вчинки, то в сучасному закладі освіти може відбуватися збагачення розуму при зубожінні душі. Процес соціального становлення особистості передбачає духовний розвиток старшого дошкільника, «без якого немає прагнення до ідеалу, немає живої людської особистості» [5, 458]. Культурні традиції гармонізують стосунки особистості з навколишнім світом та сприяють її душевному і духовному здоров'ю.

Останнім часом суспільство вимагає від дошкільного закладу виконання соціальної функції, а саме введення дитини за допомогою навчання та виховання у розгалужену структуру соціальних ролей. З погляду особистісно-орієнтованого навчання ніяка зовнішня інформація, що пропонується дітям, не може бути перенесена всередину їх, якщо в дитини немає відповідної мотивації. В.О.Сухомлинський глибоко досліджував мотиваційну сферу особистості, механізм формування ціннісних якостей і розвиток потреб. Природно, що «немає абстрактного учня ... Мистецтво і майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб розкрити сили і можливості кожної дитини, дати їй радість успіху у розумовій праці» [4, 437]. Виявлення індивідуальних ресурсів кожної дитини, прогнозування її змін, може забезпечити реалізацію цих можливостей. Спільні дії сприяють позитивному впливу як на обсяг, так і на якість роботи. Як зазначає В.О. Сухомлинський, педагог виховує і тим, як він торкається своєю душею до душі дитини.

Вагомим засобом впливу на соціальний розвиток особистості є цілеспрямована організація навчально-пізнавальної діяльності. Навчальний процес слід будувати так, щоб діти мали можливість удосконалювати комплекс прийомів розумової діяльності, здібності до наукового мислення. Навчання дітей відбудеться як процес пізнання тоді, коли будуть збуджені внутрішні мотиви навчання на всіх етапах, і на цій основі забезпечиться цілепокладання: визначення разом з дітьми особистісно-значущих цілей взаємодії; формування знань й умінь, які будуть необхідні для пізнання навколишнього світу, забезпечена рефлексія пізнавальної діяльності; оптимальне поєднання репродуктивної й творчої діяльності старших дошкільників.

Значну роль у соціальному становленні старших дошкільників відіграє суспільно значуща діяльність, в ході якої розширюється досвід спілкування дітей, зокрема, участь в акціях по благоустрою, екологічних акціях тощо. Участь у різноманітних конкурсах, акціях, у корисних справах є початковими ланками соціалізації особистості, у процесі якої здобувається практичний досвід громадянської дії. Як зазначає видатний учений, «дух сучасності повинен проймати всю навчально-виховну роботу школи, все життя вихованців» [6, 365].

В.О. Сухомлинський закликав педагогів постійно дбати про те, щоб в умовах життєдіяльності дітей підтримувалася атмосфера вшанування традицій народної педагогіки. У практичній роботі вони мають використовувати елементи народних традицій, які дають вихованцям певні соціальні знання, доступно пояснювати взаємозв'язок людини із суспільством і природою, визначати правила поведінки в навколишньому середовищі. Основою змісту такої діяльності можуть бути національні свята, традиції мовленнєвого етикету українського народу, створення проектів.

Організація традиційних свят, відродження народних ремесел, вивчення історії міста (села), проведення краєзнавчої, екологічної робіт дозволяє дітям відчути свою причетність і взаємозв'язок з довкіллям, органічно увійти в систему стосунків, усвідомити відповідальність за збереження історії і культурного багатства краю.

Отже, соціальне становлення старшого дошкільника відбувається у навчально-пізнавальній діяльності, в організації різноаспектного життя колективу, у роботі об'єднань за інтересами, при виконанні того чи іншого соціального проекту. Рівень соціального розвитку

особистості залежить від успішності послідовного оволодіння нею цінностями сімейного, етнічного, суспільного, регіонального існування. Володіючи соціальною активністю та відносною самостійністю, дитина вибірково ставиться до зовнішніх обставин у процесі засвоєння соціального досвіду, приймає обґрунтовані адекватні рішення в ситуації міжособистісної взаємодії.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 209–400.
2. Сухомлинський В.О. Процес соціалізації / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 448–451.
3. Сухомлинський В.О. Спілкування в колективі / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 455–464.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419– 654.
5. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 283–582.
6. Сухомлинський В.О. З чого починається громадянин / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 359–366.

Гуцалюк Софія
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Кіт Г.Г.

ВИХОВНИЙ ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРАЦЯХ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Масштабне реформування освітньої ланки українського суспільства передбачає перехід від так званої школи знань до школи компетентностей XXI століття. Узагальнена мета нової школи полягає у формуванні вільної всебічно розвиненої особистості, що володітиме інноваторством, критичним мисленням, здатністю до творчої діяльності. Базові засади реформи подано у Концепції Нової української школи (НУШ), де знаходимо таке її обґрунтування: «Світогляд закладається саме в сім'ї та школі. У школі формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя» [1, 5]. Під час динамічних змін у вітчизняній освіті та орієнтації на європейське суспільство важливо не забути про цінні здобутки передових педагогів-новаторів, плеяду яких очолює Учитель з великої літери – Василь Олександрович Сухомлинський.

Погляди видатного педагога щодо організації та проведення навчально-виховного процесу значною мірою перегукуються із сучасними викликами суспільства та розробкою нової системи освіти. Співзвучними є принципи, на яких ґрунтується Нова українська школа та на засадах яких була створена унікальна педагогічна система Василя Сухомлинського: принцип орієнтації на загальнолюдські цінності, дитиноцентризм, природовідповідність, радість праці та творчості.

Провідну позицію в сучасній школі займає правильне облаштування освітнього середовища, яке буде для дітей безпечним, сприятиме їх креативній діяльності, не втомлюватиме, буде особистісно зорієнтованим для кожного учня, забезпечуватиме гармонійний розвиток. На думку Василя Олександровича, обстановка, яка оточує дітей, – це, по-перше, необхідна умова педагогічного процесу, і, по-друге, засіб формування поглядів, звичок молодших школярів, тобто їхнього духовного світу. До освітнього середовища він відносить не лише клас, школу, а й природу, працю та суспільну діяльність інших людей [2, 89].

Возвеличуючи неоціненну роль книги, педагог-гуманіст створив у школі кімнату для читання, де була величезна кількість книг як художнього жанру, так і науково-популярного. Цікаво, що дітям дозволялося брати книги додому. Їх різноманітність весь час

поповнювалася, що давало можливість вихованцям читати те, що їх цікавить, виходячи за рамки програми. Вчитель прагнув, аби читання стало улюбленим заняттям кожної дитини. Василь Сухомлинський називає дану кімнату «куточком постійного інтелектуального, морального, естетичного розвитку дитини» [2, 93].

Варто зазначити, що ще однією унікальною ідеєю директора Павлиської школи було обладнання кімнати Казки. Діти по своїй природі обожнюють фантазувати, мислити образами. «В казкових образах – перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного», – стверджує В.О. Сухомлинський [4, 176]. І справді, досить часто діти співвідносять себе з улюбленими казковими героями, прагнуть повторити елементи їх поведінки. Читаючи казки, школярі пізнають загальнолюдську мораль, відбувається становлення їх благородних почуттів, а саме прагнення до справедливості, уміння відчувати добро, бути щедрими та відповідальними.

В.О. Сухомлинський підкреслював: «Виховання середовищем, обстановкою, створеною самими учнями, речами, що збагачують духовне життя колективу, – це, на наш погляд, одна з найтонших сфер педагогічного процесу» [2, 89]. Створюючи щось своїми руками, учні переживають моменти одухотворення працею, піднесення творчістю, відчуваючи й успіхи, і невдачі, тому такі продукти діяльності стають пам'ятними для дітей, вони їх бережуть та цінують. Не дивно, що в школі, яку очолював педагог-новатор, така велика увага приділялась дитячим малюнкам, що висіли на стінах, різноманітним поробкам, аплікаціям, виробам із дерева, які були організовані у виставки.

Трудова діяльність крокує поруч з естетичною творчістю школярів, у процесі якої виховуються естетичні смаки та уподобання. Учитель має неперервно прищеплювати учням бажання творити красу, прагнути досконалості. На думку вченого, категорично неприпустимо, аби дитина була байдужа до якості своєї праці [3, 76].

Значну увагу педагог-гуманіст приділяє природі як частині освітнього середовища. Саме спілкування з природою сприяє всебічному та гармонійному розвитку дітей. Ставлення дитини до живих рослин та піклування про них визначає її внутрішній світ, такі моральні почуття, як щиросердність, здатність до співчуття, бажання допомагати. Сад троянд, про який видатний педагог пише у головній книзі свого життя «Серце віддаю дітям», спрямований пробуджувати у вихованців почуття краси. Туди можна приходити і для того, щоб помилуватися нею, і для того, щоб створювати її власними стараннями. Значно зростає мотивація дітей, коли вони бачать результати своєї праці. «Праця в ім'я творення краси облагороджує юне серце, запобігає байдужості. Створюючи красу землі, діти стають кращими, чистішими, красивішими», – так підсумовує свою розповідь автор книги [4, 218].

З особливим трепетом у своїх наукових доробках означує Василь Олександрович турботу про здоров'я дитини як одне з надважливих завдань вчителя-класовода. Видатний педагог у своїй книзі «Павлиська середня школа» обґрунтовує думку про тісний взаємозв'язок духовного життя учнів, а саме їх інтелектуального розвитку, мислення, уваги, пам'яті, із «грою» їх фізичних сил [2, 125]. Він постійно підкреслює, що ніяка креативна організація освітнього простору не зацікавить дитину, якщо та має погане самопочуття. Основною умовою, що забезпечуватиме ефективне навчання та міцне здоров'я учнів, є чергування розумової та фізичної праці і відпочинку. Важливо, аби діти не сиділи упродовж цілого навчального дня у шкільному приміщенні. Досить багато уроків Василь Олександрович практикував під відкритим небом. Свіже повітря, зміна обстановки, рухові переходи активізують учнів та дозволяють підвищити навчальну мотивацію.

Різноманітність видів розумової діяльності – ще одна особливість освітньої системи Василя Сухомлинського. Для першокласників він не практикував «чистих» уроків, тобто таких, що повністю присвячені лише одному предмету, оскільки вважав, що одноманітна праця значно знижує працездатність школярів. Василь Олександрович розробив таку систему, яка дозволяла дітям виконувати домашнє завдання вранці перед школою, адже його об'єм був незначним. В результаті, другу половину дня учні присвячували фізичній праці, активному відпочинку на свіжому повітрі, власним інтересам, що забезпечувало стрімкий інтелектуальний розвиток молодого покоління.

Можна зробити висновок, що передові, на той час, ідеї Василя Олександровича

Сухомлинського залишаються доволі актуальними і в наш час. Видатний педагог так організовував свою педагогічну діяльність, аби його вихованці прагнули ні дня не пропускати в школі. Велика кількість цікавих книг, надихаюча природа навколо, виплекана власними руками школярів, незвичайна кімната Казки, практичні та динамічні уроки, – усе це манило дитячі серця до школи. Вважаємо, що погляди Василя Сухомлинського стали фундаментальними при розробці та побудові Концепції Нової української школи. Однак творча спадщина педагога потребує ще багатьох наукових досліджень, її неоціненні скарби надихатимуть нові і нові покоління освітян.

Література:

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи // Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf
2. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В.О.Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 31-390.
3. Сухомлинський В. О. Розум і руки / В.О.Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 69-80.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-279.

Давимока Мирослава,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Казьмірчук Н.С.

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ СУЧАСНИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Обмірковуючи сутність морального виховання, необхідно мати на увазі, що мораль – це та галузь етичних цінностей, яка передусім визнається кожною людиною. В.О.Сухомлинський був переконаний, що виховання – це творення щастя кожного вихованця. «Виховання полягає в тому, щоб уміло, розумно, мудро, тонко, сердечно торкнутися до кожної із тисячі граней, знайти ту, яка, якщо її як алмаз шліфувати, засяє неповторним сяйвом людського таланту, а це сяйво принесе людині особисте щастя. Відкрити в кожній людині її, тільки її неповторну грань – у цьому полягає мистецтво виховання» [6, 17].

У повсякденному житті вихованість особи оцінюється за різними ознаками і властивостями. Найчастіше її визначають рівнем володіння нормами і правилами поведінки, що традиційно склалися. У народних оцінках вихованість передусім оцінюється гуманізмом, здійсненими добрими справами та вчинками. Тому завданням морального виховання є виховання доброти, чуйності, готовності прийти на допомогу будь-якій людині у біді, здатність співчувати, виховувати внутрішню потребу жити та діяти за принципами загальнолюдської моралі.

Завдання морального виховання полягає в тому, щоб соціально необхідні вимоги суспільства педагоги перетворили у внутрішні стимули особистості кожної дитини, такі, як обов'язок, честь, совість, гідність. Виховання у молодших школярів миролюбності, доброти, поступливості повинно стати найважливішим завданням виховної роботи.

Молодший шкільний вік – це особливий період у розвитку дитини, який знаменує початок навчання в школі. Провідною діяльністю цього віку стає навчальна діяльність. На її основі у молодших школярів виникає мислення, розвиваються здібності тощо, які є центральними новоутвореннями молодшого шкільного віку. У цьому віці в дітей відбувається становлення потреб і мотивів навчання. Молодший шкільний вік є сенситивним у засвоєнні моральних норм і формуванні саморегуляції, адекватної моральної самооцінки. Саме у ці роки дитинства, вважав Василь Олександрович, закладаються основи для формування моральних якостей особистості.

В.О.Сухомлинський був прихильником ранньої соціалізації дитини, її раннього прилучення до моральних і духовних цінностей суспільства. Педагог прагнув тонко і продумано організувати виховний вплив, розбудити у вихованця інтерес до предмета чи явища через почуття подиву і здивування. «Для дитини, – писав В.О.Сухомлинський, –

кінцева мета оволодіння знаннями не може бути головним стимулом його розумових зусиль, як у дорослого. Джерело бажання учитися, у самому характері дитячої розумової праці, в емоційному забарвленні думки, в інтелектуальних переживаннях. Якщо це джерело висихає, ніякими прийомами не змусиш дитину сидіти за книгою» [5, 65]. Ще більшою мірою це стосується процесів формування духовного світу особистості: «Емоційно-естетична оцінка ідей, принципів як найважливіший елемент ідейного виховання залежить від того, як глибоко здатна людина переживати такі почуття, як радість, милування, подив, сум, тривогу, сором, гнів, збурювання, зніяковілість, совість й ін.» [5, 220].

Видатний педагог якість морального виховання пов'язував з особливостями спілкування дитини, тому у своїх працях «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Листи до сина» проаналізував усі типи педагогічно значимого спілкування, торкнувся багатьох аспектів процесу спілкування дитини з природою, з навколишнім світом, із творами мистецтва, схарактеризував принципи спілкування дітей з педагогом, у колективі й один з одним, із представниками старшого покоління – дідусем і бабусею, батьком і матір'ю. «Тонкість почуттів, – писав Василь Олександрович, – виховується тільки в колективі, тільки завдяки постійному духовному спілкуванню з людьми...» [4]. При цьому ідею педагогічного спілкування він розглядав у єдності з діяльністю, із практикою.

Мета початкової школи – навчити дітей учитися, сформувати почуття любові до Батьківщини, свого народу, ненависті до її ворогів, допомогти дітям усвідомити свої творчі сили і здібності, тому що «у цьому усвідомленні сама сутність формування особистості» [5, 216]. В.О.Сухомлинський вважав важливим завданням педагога якомога раніше ознайомити дітей з моральними основами нашого суспільства, сформувати позитивне до них ставлення, викликати гострий інтерес до понять добра і зла, організувати виховний процес так, щоб участь, щирість, співпереживання, співчуття, людяність виявлялися в діяльності. Коли школяр вступає у вік отроцтва, школа, вихователь, суспільство, зберігаючи і розвиваючи те, що закладено в дитинстві, формують громадянина, для якого «моральні ідеї ... перетворюються в норми і правила поведінки. Цей процес можливий тільки при багатогранній духовній зрілості і без якої немає устремління до ідеалу, немає живої людської особистості» [5, 184].

У «Школі під блакитним небом» педагог пропонує прийоми фізичного загартування, розумового розвитку, духовного становлення, емоційно-естетичного росту, трудового прилучення дітей. Головними засобами педагогічного впливу виступають природа, мова, творчість, праця: «...Дитина за своєю природою є допитливим дослідником, відкривачем світу. Так нехай перед нею відкривається чудесний світ у живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, у казці і грі, у власній творчості, у красі, що надихає її серце, у прагненні робити добро людям» [5, 35-36]. Мову, слово Василь Олександрович трактував дуже широко (це і слово вчителя, і книга, і мова природи, і мова музики, живопису) і надавав їм великого значення. Слова покликані розбудити допитливу думку дитини, сприяти виявленню творчої індивідуальності; діти повинні зрозуміти нерозривний зв'язок мови з Батьківщиною, традиціями народу. У своїх працях педагог наголошував на практичній значущості казки, гри, музики у розвитку творчої особистості.

В.О.Сухомлинський стверджував, що моральне становлення дитини тісно пов'язане з її творчим розвитком і розглядав творчу діяльність учня не лише як вищу форму активності й самостійності, а й як найбільшу радість у духовному житті людини, за допомогою чого відбувається моральне виховання: «Творчість відкриває в дитячій душі ті куточки, в яких дрімають джерела добрих почуттів». У книзі «Серце віддаю дітям» широко представлена дитяча творчість як засіб і результат виховання. Створення казок, тонкі спостереження за природою, уміння передати відчуття свого нерозривного зв'язку з навколишнім світом – у цьому Василь Олександрович бачив злиття творчого сприйняття з аналізом, з міркуванням, з моральним, цивільним змістом. «Треба піти з дітьми до живого джерела думки і слова, домогтися того, щоб представлення про предмет, явище навколишнього світу ввійшло через слово не тільки в їх свідомість, але й у душу і серце. Емоційно-естетичне забарвлене слово, його найтонші відтінки – от у чому життєдайне джерело дитячої творчості» [5, 177].

Василь Олександрович стверджував, що при вирішенні головних проблем виховання дітей і формування їх наукового світогляду необхідно враховувати психофізіологічні особливості і протиріччя цього віку. Формуючи світогляд, вчитель одночасно формує і духовний світ дитини,

тому що «світогляд людини – це особисте його ставлення до істин, закономірностей, фактів, явищ, правил, узагальнень, ідей. Виховання науково-матеріалістичного світогляду є проникненням педагога в духовний світ вихованця». Педагог розкриває весь складний процес формування моральних якостей особистості: веде вихованця через ознайомлення з елементарними нормами моралі до пробудження моральних почуттів, а потім – до вироблення моральних звичок і через вправи в моральних учинках – до моральних переконань.

Отже, у своїх працях В.О.Сухомлиський неодноразово відстоював позицію, що моральне виховання дітей є пріоритетним напрямком у всебічному розвитку особистості. У зміст морального виховання видатний педагог вкладав моральні знання, цінності, моральну поведінку у ставленні до Батьківщини, рідних і друзів. Основними засобами морального виховання він вважав природу, мову, творчість, працю тощо.

Аналізуючи та переосмислюючи творчу спадщину В.О.Сухомлинського, доходимо висновку, що гуманістичні ідеї видатного педагога не лише належать минулому, вони знаходять втілення в сучасності і мають творче майбутнє.

Література:

1. Білоусова В. О. Теорія і методика гуманізації взаємовідносин учнів у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи / О. В. Білоусова. – К. : ІЗМН, 1997.
2. Деркач Л. Диво дитячої творчості / Л. Деркач // Початкова школа. – 2013. – Січень, № 4. – С. 31-33.
3. Лімонченко В. Феномен дитинства в контексті педагогічної культури / В. Лімонченко. – Львів : Світ, 2007. – 360 с.
4. Савченко О. Я. Екологія дитинства: В. О. Сухомлинський і сучасна початкова школа / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2000. – № 2. – С. 1-4.
5. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям / В.А.Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1984. – 288 с.
6. Сухомлинський В О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976–1977. – Т. 1. – С. 209-396.

Коваленко Катерина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Комарівська Н.О.

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПРОБЛЕМУ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ

Процес мовленнєвого розвитку учнів початкової школи є багатогранним і складним. Він посідає важливе місце у формуванні особистості молодшого школяра. У педагогічній думці щодо мовленнєвого розвитку дітей наукова спадщина Василя Сухомлинського займає особливе місце, оскільки цій проблемі автором присвячено цілу низку наукових праць та написано збірки художніх творів для дітей з навчально-виховною метою і переосмислюються як найбільш дієві та цікаві у практичному використанні.

Василь Сухомлинський був справжнім шанувальником рідного слова. У своїй педагогічній діяльності він часто звертався до слова як найважливішого засобу впливу на особистість учня, на формування його почуттів і переконань. До сьогодні залишається актуальною порада видатного педагога-практика: «Якщо ви прагнете, щоб ваше виховання стало мистецтвом, відточуйте слово. Шукайте у невичерпній скарбниці нашої рідної мови перлини, які запалюють вогник захоплення в дитячих очах. Слово – це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним – велике мистецтво. Словом можна створити красу душі, а можна спотворити її. Тож оволодіймо цим різцем так, щоб з-під наших рук виходила тільки краса!» [1, 167].

Висока культура усного і писемного мовлення – невід'ємна риса всебічно розвиненої, освіченої особистості. У зв'язку з цим особливо вагомою є проблема взаємозв'язку мовної освіти і мовленнєвого розвитку учнів. В.О.Сухомлинський наголошував, що художнє, образне мислення треба розвивати з того часу, як дитина починає говорити. Отже, потрібно навчати її правильно висловлювати свою думку реченням з перших днів навчання. Поступово в процесі розвитку зв'язного мовлення доречно виховувати в молодших школярів бажання передати красу за допомогою слова, тобто прагнення до творчості [2, 147].

Крім того, маючи багатий практичний досвід, В.Сухомлинський, стверджував, що однією з причин неграмотності людини є вбога, примітивна мова в дитинстві та ранній

юності – у роки, коли формується особистість, утверджуються її пізнавальні й творчі сили.

Шлях боротьби за високу успішність, вважав він, лежить, передусім через мовну культуру, бо мовна культура – це живодайний корінь культури розумної.

Українська мова в школі є не тільки об'єктом пізнання, а й засобом оволодіння іншими шкільними дисциплінами. У зв'язку з цим додержання мовного режиму має стати законом як на уроках, так і під час позакласних заходів з усіх предметів. Будь-які висловлювання учнів в усній і письмовій формі слід оцінювати з урахуванням не лише змісту, але й мовного оформлення.

Формування комунікативного мовлення, як діалогічного так і монологічного, потребує розробки різноманітних ситуацій мовлення, які має використовувати вчитель у якості навчальних вправ. Важливо переорієнтувати вчителя на те, що мовні знання не самоціль, а засіб для удосконалення мовленнєвих умінь, розвитку умінь усного і писемного комунікативного мовлення, а не мовлення взагалі, нікому не адресованого, мовлення заради мовлення.

Видатний педагог-гуманіст В.О.Сухомлинський відстоював думку про те, що без інтересу, подиву, радості неможливе успішне навчання в початкових класах. Зацікавленість, впевненість у своїх силах, задоволення – усе це могутній стимул до праці. Усім відомо, що саме процес читання на початковій його стадії – надзвичайно важкий для дітей, потребує від них значних розумових зусиль. Літературне читання покликане виконувати широке коло завдань. Найважливіше з них полягає в активному застосуванні всіх видів мовленнєвої діяльності, а не тільки в набутті прийомів читання. Це значить, що на уроках літературного читання слід розвивати навички слухання і говоріння: ведення діалогу, уміння висловлювати свої думки, тобто всього тексту, що називається культурою мовлення.

Для розвитку мовлення слід використовувати тексти, опрацювання яких формує в учнів уміння слухати і розуміти, сприймати й аналізувати, виділяти головне. Варто вчити дітей створювати власні тексти: описувати, розкривати істотні ознаки предмета, явища, події; розповідати так, щоб адресат одержав чітке уявлення про мету і зміст пропонованого тексту. У результаті такої роботи можуть бути створені тексти різних типів – розповіді, описи, міркування.

Поєднання логічного та мовних аналізів забезпечує засвоєння емоційного та образного змісту тексту. В. О. Сухомлинський писав: «Найважливішим засобом впливу на дитину, що облагороджує почуття, душу, думку, переживання є краса і велич, сила і виразність рідного слова» [3, 127].

Процес оволодіння словом В. Сухомлинський розумів як закономірний ряд «природа – думка – слово». Так, під час спостережень він навчав дітей схоплювати найістотніше у предметах, явищах, виділяти їх ознаки у певній послідовності, та зображати ціле через подачу найхарактерніших ознак, властивостей. Уже в перший рік навчання учні Павлиської школи складали усні й письмові твори-мініатюри. Крім творів, В. Сухомлинський навчав молодших школярів складати казки, адже вважав їх чудодійним методом розвитку мовлення.

Василь Сухомлинський був переконаний, що потяг до творчого слова є закономірною і корисною віковою прикметою духовного зростання юної індивідуальності. Дитяча творчість починається з казки. «Немає дитини, – пише Василь Олександрович, – яка, вражена красою поетичного слова, не створила б власного образу. У Павлиській Кімнаті казки оживають чарівні образи: тут і хатина на курячих ніжках, і дрімучий ліс, і гуси-лебеді, казковий палац, і берег моря, на якому бачимо доброго дідуся-рибалку та його злу дружину; у цій кімнаті – Червона Шапочка, Попелюшка, полохливий Зайчик, хитра Лисиця, хижий Вовк, Царівна-жаба та багато інших персонажів, відомих дітям [2, 256].

У Кімнаті казки сама обстановка стимулювала дитячу творчість: «Я дбав, − писав Василь Олександрович, − щоб на очах у дітей у різних куточках Кімнати казки були найрізноманітніші предмети, між якими можна встановити якийсь реальний чи фантастичний зв'язок. Я прагнув, щоб діти фантазували, творили, складали нові казки…Ось маленький човник з веслом, поряд з ним жаба – все саме проситься у казку. Печера, з якої виглядає ведмежа, комаха і муха – неприродно великі порівняно з ведмежам (у казці і таке простимо), маленьке порося і умивальник з милом – усе це не тільки викликає у дітей

усмішку, а й пробуджує фантазію [1, 180]. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського переконує нас в тому, що мовленнєва творчість у дитинстві – засіб та умова всебічного гармонійного розвитку особистості.

Дитячі роки – це найсприятливіший період для оволодіння духовним багатством рідної мови. Формування словника учнів початкової школи повинно бути тією першоосновою, на якій будується подальше вивчення мови. Робота над словом завжди була в центрі уваги педагогічної діяльності В.О. Сухомлинського. У своїй книзі «Серце віддаю дітям» він писав: «Слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу. Відчуваючи, переживаючи красу побаченого й почутого, діти сприймали найтонші відтінки слова, і через слово краса входила в їх душу» [3, 216].

Література:

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1997. – Т. 3. – 670 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т.5.– 638 с.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. − К. : Радянська школа, 1988. – 279 с.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 1. – С 55-209.

Колесник Альона,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Комарівська Н.О.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У початковій школі естетичне виховання починається з перших днів перебування дитини в закладі освіти й здійснюється в органічній єдності з навчанням та іншими видами виховання (моральним, фізичним, розумовим тощо). Саме в цьому віці здійснюються перші свідомі кроки в світ прекрасного, від яких залежить успіх роботи на наступних етапах навчання, а нерідко й естетичні запити і вподобання дорослих людей.

Естетичне виховання – це педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси [1, 120]. «Краса − могутній засіб виховання чутливості душі, – писав В.О.Сухомлинський. – Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння і почуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса – це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкривається істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиренним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я б назвав красу гімнастикою душі, вона виправляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання. Краса – це дзеркало, в якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе» [6, 414]. Естетичний розвиток людини виявляється у її ставленні до навколишнього світу. Саме тому під естетичними почуттями слід розуміти ті емоції, які викликають у дітей предмети навколишнього світу, переживання й усвідомлення їх з точки зору краси, добра, правди. Розвиток емоційної сфери – складний процес, бо молодші школярі ще важко усвідомлюють свої переживання, розуміють своє власне Я.

Великий педагог писав, що «естетичне виховання починається з багатого емоційного підтексту відносин між членами колективу; чуйності, сердечності, задушевності. У гармонійному поєднанні краси, що оточує людину, і краси самої людини повідна роль належить красі людських взаємин. Дитина ще не може збагнути суті цієї краси думкою, свідомістю, але вона відчуває її серцем; краса для неї – у справедливості» [7, 534].

В. Сухомлинський надавав великого значення природі як одному з основних засобів естетичного виховання підростаючого покоління і називав її «школою під голубим небом». Він стверджував, що «природа є джерелом добра, її краса впливає на духовний світ людини тільки тоді, коли юне серце облагороджується вищою людською красою – добром, правдою,

людяністю, співчутливістю, непримиренністю до зла. Притуплення почуття людської гідності веде до того, що людина не бачить краси природи. Краса природи як засіб емоційного, естетичного й морального виховання звучить тільки в загальній гармонії всіх засобів духовного впливу на особистість. Краса природи виховує витонченість почуттів, допомагає відчути красу людини» [7, 534]. Важливу роль у системі естетичного виховання Василя Сухомлинського відіграють подорожі, екскурсії, спостереження й аналіз явищ природи, адже вона є носієм і джерелом естетичних цінностей: кольору, пропорції, ритму, гармонії.

Ще одним могутнім засобом естетичного виховання є мистецтво. «Пізнаючи цінності мистецтва, – писав великий педагог, – людина пізнає людське в людині, підносить себе до прекрасного, переживає насолоду. Пізнання мистецтва – широке, багатогранне поняття. Справжнє пізнання мистецтва починається там, де людина осягає прекрасне для себе, для повноти свого духовного життя, живе в світі мистецтва, прагне долучитися до прекрасного» [7, 544].

Досліджуючи проблему цілісного художнього розвитку особистості, науковці все частіше розглядають кожен вид мистецтва (поезія, література, музика, живопис та ін.) як одиничність цілого органічного мислення суб'єкта, в основі якого взаємодіють різні види творчої діяльності, включаючи як індивідуальні, так і узагальнені характеристики кожного з мистецтв (Б. Юсов, Т. Сухова, О. Єрмолинська, Л. Савенкова, Т. Строганова, Г. Шевченко, О. Щолокова) [4, 59].

Враховуючи психолого-фізіологічні особливості молодших школярів, оптимальним для них є використання трьох видів мистецтва: літератури, музики, образотворчого мистецтва. Саме цей цикл відіграє вирішальну роль у формуванні естетичних почуттів до дійсності. Тому, беручи до уваги особливості національного характеру мистецтв – високу емоційність, яскраву образність, ліризм, динамічність, педагогіка за їх допомогою має сприяти розвитку в дитині емоційної чутливості до прекрасного, спрямованості на самопізнання через красу природи, предметів, явищ оточуючого світу, формуванню естетичних почуттів.

Предмети естетичного циклу – література, образотворче мистецтво, музика забезпечують учням елементарні знання і навички практичної творчості, естетичної поведінки [5, 429]. Василь Сухомлинський вважав, що досягти успіху в естетичному вихованні можна лише за умови, якщо весь комплекс засобів, які забезпечують вплив краси на почуття дитини, сприятиме втіленню в життя вироблених естетичних ідеалів. Тому вся діяльність вчителя має давати учням матеріал для естетичних переживань. Тоді краса міцно ввійде в коло інтересів дитини, в її думки, прагнення, вчинки і дії [3].

За матеріальними ознаками література – мистецтво слова, тобто такий вид мистецтва, в якому матеріальним носієм образності є слово, словесний образ, скульптура – мистецтво каменю, живопис – мистецтво фарби, танок – мистецтво ритмічних рухів тіла, пантоміма – мистецтво жестів і міміки, музика – мистецтво звуків тощо. Специфіка властивостей матеріалу кожного з видів мистецтва реалізується в тому, що, з одного боку, надає йому певних переваг перед іншими стосовно можливості якнайбільш повного охоплення різних сторін зображувального предмета і, з іншого боку, одночасно обмежує міру його зображувальних можливостей [2, 85-86].

Твори літератури покликані збагачувати людські почуття, формувати відповідне ставлення до навколишнього світу, перетворювати зовнішні почуття на внутрішні. Спілкування з книгою розвиває у дитини культуру читання й культуру сприйняття. Широке висвітлення питання розвитку в учнів образного мислення, емоційно-чуттєвої сфери, уяви знайшло відображення в працях Н. Волошиної, Б. Ананьєва, Н. Миропольської та ін. Зміст художнього твору маленький читач сприймає не тільки розумом, а й почуттям. В. Сухомлинський слушно зауважує: «Коли на перше місце висувається розуміння ідейних і естетичних критеріїв цінності художнього твору, глибоко особисте емоційно-моральне ставлення до естетичних цінностей, тоді художня література має неоціненний вплив на людину, розвиток її духовної культури» [6, 226].

Отже, у вихованні підростаючого покоління варто, вважав Василь Сухомлинський, великого значення надавати умінню бачити і відчувати красу. Для цього необхідно

спостерігати за природою, аналізувати художні твори, розглядати витвори образотворчого мистецтва, слухати музичні твори. Сфера дії живопису і музики починається там, де закінчується мова. Те, що неможливо передати словами, можна сказати гармонією фарб, мелодією.

Література:

1. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н.П. Волкова − К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
2. Галич О. Теорія літератури: Підручник / О. Галич, В Назарець, Є. Васильєв. – К. : Либідь, 2005. – 488 с.
3. Лугова Н. Інтеграція естетичних знань на уроках / Н. Лугова // Початкова освіта. − 2001.− № 15.− С.9.
4. Мартьянова Г. Взаємодія мистецтв у поліхудожньому розвиткові учнів / Г. Мартьянова // Рідна школа. − 2001.− № 5.− С.59-61.
5. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н.Є. Мойсеюк. − К, 2001. – 608 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т.5.– 638 с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1997. – Т. 3. – 670.

Колодійчук Анна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Казьмірчук Н.С.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Сьогодні в умовах гострих протиріч між технічними досягненнями людства і низьким рівнем моральності, що загрожує знищенням антропосфери, особливої ваги набувають виховання підростаючого покоління на засадах краси і моральності.

Результати наукових досліджень дають підстави стверджувати, що із загального числа проявів національної культури найбільший вплив на формування творчої особистості, що відбувається найінтенсивніше в дитячому віці, справляє мистецтво. Це пов'язано з тими функціями, котрі мистецтво виконує як елемент суспільної та індивідуальної свідомості. Щоправда, судження щодо конкретного їх переліку в окремих учених дещо розходяться. Так, А Блатух головною для мистецтва вважає функцію самореалізації особистості, причому цей процес пов'язує в першу чергу з трудовою діяльністю [1, 12]. А Канцедикас, поряд із функціями творчої самореалізації особистості та пізнавальною, акцентує увагу на об'єднуючому, колективізуючому впливі мистецтва на його комунікативних можливостях. Під комунікацією він розуміє інформаційно-емоційний зв'язок між попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями [2, 56]. Своєрідне баченням впливу мистецтва на людину характерне для М.Кагана [3, 35]. На його думку, мистецтво є неодмінним елементом усіх видів людської діяльності: пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної і перетворюючої.

Здійснення освітньо-виховної роботи з молодшими школярами має виключно важливе значення. За висновком Б.Неменского, народне мистецтво, як найдоступніше дітям, повинно слугувати педагогам за підґрунтя, за вихідну точку. Народне мистецтво є тим початком шляху, з якого дитина має вирушати у багатоманітний світ мистецтва, світової художньої культури. Саме тому доцільно вчителям початкової школи якнайповніше забезпечувати учням повноту гостроти відчуття і глибокого усвідомлення художньої спадщини рідного народу [3, 32].

Особливе місце в народному мистецтві посідає декоративно-ужиткове мистецтво.

Декоративно-ужиткове мистецтво є стійкою системою створення образів, естетичних уявлень, історично сформованих у певному середовищі. Основне у виховних традиціях народного декоративного мистецтва – матеріал, техніка його обробки, характер виготовлення предметів, а також принципи і прийоми втілення образу. Вирішальну роль відіграють художні особливості сюжетних зображень, форми виробів, орнамент, виражені живописними, пластичними або графічними засобами. В історичному аспекті відбувається постійний процес відновлення і розвитку традицій, але принципи, особливості художньої

форми у мистецтві народу зберігаються віками, традиції відбивають ту якість, яку ми називаємо класикою мистецтва.

Педагогічна цінність пізнання декоративно-ужиткового мистецтва пояснюється такими важливими причинами: твори цих видів мистецтва дозволяють виховувати у школярах культуру сприйняття матеріального світу, сприяють формуванню естетичного ставлення до дійсності, допомагають глибше пізнати художньо-виразні засоби інших видів зображувального мистецтва. Знайомство школярів з декоративною образністю, особливо у творчості народних майстрів, сприяє розвитку у них естетичного ставлення до дійсності. Джерела декоративної виразності народного мистецтва – в умінні майстрів естетично осмислювати природу.

Значення творів декоративно-ужиткового мистецтва для формування художнього смаку молодших школярів обумовлюється ще й тим, що в них специфічно переломлюються виразні засоби інших видів зображувального мистецтва – живопису, графіки, скульптури, архітектури. У деяких видах декоративно-ужиткового мистецтва – кераміці, художній обробці дерева, каменю, кістки та рогу – переважають скульптурні якості. Вчитель повинен допомагати дітям зрозуміти художній задум твору, пояснити основні принципи декоративно-ужиткового мистецтва, яке виявляється, по-перше, в необхідності взаємозв'язку форми предмету з його функціональним призначенням, по-друге, в співвідношенні форми та матеріалу, і по-третє, форми та оздоблення.

Людина з розвиненим художнім смаком, здатна зрозуміти і оцінити стильову єдність предмету, відчувати зв'язок декоративного мистецтва з естетичними вимогами свого часу або минулих епох, хоче створити власноруч такий виріб.

Декоративно-ужиткове мистецтво – це результат творчості багатьох поколінь майстрів, що з безлічі підручних матеріалів (дерева, тканини, глини, каменю, металу) створювали значні естетичні цінності. Вивчення декоративно-ужиткового мистецтва створює умови для розвитку творчої спрямованості учнів початкової школи і залучення їх до народних традицій і культури. Одна з цілей вивчення декоративно-ужиткового мистецтва – це гармонійний розвиток пізнавальної діяльності і художніх здібностей школярів, пробудження та розвиток творчих здібностей молодших школярів. Чудових результатів у вивченні національної творчої спадщини та мистецьких традицій можна досягнути, використовуючи методи виховної роботи як на уроках, так і в позаурочний час.

Методи і прийоми роботи, які застосовуються у процесі формування творчої активності молодших школярів, узгоджуються з імпровізаційним стилем роботи народних майстрів та особливостями образотворчості й емоційним характером дитячої творчості.

Історико-педагогічний аналіз творчої спадщини В. Сухомлинського дає підставу стверджувати про намагання педагога розв'язати проблему гармонійного виховання людини і громадянина, яке виражалося у його надзвичайній обізнаності як з досвідом, методами, підходами та засобами народного виховання, у зв'язках з культурою, звичаями і традиціями українського етносу, так і в його творчому підході до застосування у практичній діяльності ідей прогресивних діячів і педагогів. Висунута В. Сухомлинським ідея формування людини, її світогляду найяскравіше проявляється у процесі патріотичного виховання, яке, на думку педагога, є саме тією сферою духовного життя, що проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина [5, 3].

Педагог створив принципово нову систему виховання, в центр якої поставив учня як суб'єкта виховання, спрямувавши виховний вплив на його внутрішній світ, духовність. Зокрема, весь процес національного виховання вчений будував на психологічній основі поступового переходу від зовнішніх регуляторів активності молодшого школяра у внутрішні детермінанти його поведінки і діяльності. Формування ж і виховання національних переконань та ідеалів базувалося на психологічних закономірностях: розуміння учнем моральних цінностей; усвідомлення і переживання моральних понять у реальних взаєминах з людьми; суб'єктивне ставлення школяра до істин і сприйняття суспільно значущих моральних цінностей у сферу особистісно значущих; психологічна готовність молодшого школяра діяти відповідно до переконань; мотивація вчинків, діяльності учнів і морального задоволення їх результатами в розвитку моральної свідомості.

При цьому він підкреслював, що, по-перше, патріотичні і моральні ідеї трансформуються в стійкі духовні утворення – погляди, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації – за умови, коли особистість добуває їх дослідницьким, трудовим, евристичним шляхом з певної системи знань, відомостей, художньо-естетичних образів, національних традицій, звичаїв тощо. По-друге, удосконалення в учнів світоглядної свідомості патріота відбувається шляхом оновлення змісту освіти, який за своїм обсягом і характером має відображати насамперед ідейно-ціннісне багатство рідного народу і вищі здобутки світової культури, сприйняті крізь призму національної свідомості. По-третє, участь школярів у суспільно корисній праці, яка має патріотичне спрямування, повинна носити дієву форму розвитку обов'язку і відповідальності перед Батьківщиною. По-четверте, ставлення вихованця до свого фізичного і психічного здоров'я необхідно розглядати не тільки як особисту справу, а й як вияв відповідальності перед суспільством і державою. По-п'яте, необхідність реформування педагогічної думки вимагає, щоб учитель був переорієнтований з ролі інформатора і контролера, організатора виховних заходів на старшого товариша, друга, духовного орієнтира, наукового консультанта, організатора самостійного здобуття знань, творчості школярів, їхньої самоосвіти і виховання [3, 451].

Суть національного виховання В. Сухомлинський вбачав у праці, в тому, щоб кожна людина пішла тим життєвим шляхом, на якому яскравіше проявиться її талант, нахили, здібності для служіння Вітчизні. Тому трудова діяльність школярів носила характер набуття морального досвіду служіння Батьківщині в процесі перетворення особистісних і суспільних бажань, прагнень у практичні діла.

Формування особливого емоційно-психологічного стану усвідомленої єдності з історією народу і минулими поколіннями забезпечувалося широким використанням ученим народної спадщини: традицій, обрядів, ритуалів, фольклору тощо. Це сприяло як осягненню етнічної унікальності свого народу, його національної сутності, ментальності, так і залученню дітей до різних елементів національної культури – мови, традицій, історії, мистецтва, звичаїв, національного одягу тощо.

Таким чином, педагогічна спадщина В. Сухомлинського є невичерпною скарбницею виховання патріота, для якого моральна вихованість, духовне благородство досягається тим, що він бачить світ через свій обов'язок перед Батьківщиною; найдорожчою святинею для нього є її честь, слава, могутність і незалежність. Як справжній патріот свого рідного краю, педагог прагнув, щоб діти бачили життя своєї Вітчизни очима громадянина, зацікавленого в її розквіті, славі, могутності.

Література:

1. Блахут А. Роль эстетического воспитания в развитии творческих спосібностей личности / А.Блахут. – К., 1984. – 21 с.
2. Канцедикас А. Искусство и ремесло : К вопросу о природе народного искусства / А.Канцедикас. – М. : Изобразительное искусство, 1977. – 120 с.
3. Казьмірчук Н.С. Школа народних ремесел : навчально-методичний посібник / Н.С.Казьмірчук. – Вінниця : ВДПУ, 2014. – 123 с.
4. Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховання громадянина». – Слов'янськ : СДПУ, 2007. – 223 с.

Кравець Оксана,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. Колосова О.В.

ВИХОВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЯХ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Життя нашого суспільства переконливо свідчить про те, що без відродження у молоді таких важливих моральних цінностей як добро, совість, відповідальність, людяність, почуття власної гідності, толерантність не можна сподіватись на покращення морально-етичної ситуації в країні, подолання духовної кризи в суспільстві.

Моральні засади особистості формуються насамперед у сім'ї. У шкільні роки виховання здійснюються цілеспрямовано, з урахуванням багажу, який дитина отримала у дитинстві. Несформованість першооснов моральної культури, особистісних новоутворень у молодшого школяра в попередні роки навчання в майбутньому може призвести до негативних наслідків поведінки, взаєминах, процесі спілкування, в контактах особистості з оточуючим світом, значно ускладнить процес її соціалізації.

Основоположні ідеї теорії цінностей відображені у філософських працях (В. Василенко, О. Дробницький, А. Здравомислов, В. Момов, В. Ядов та інші.). Логіко-гносеологічний, соціально-культурний і психолого-педагогічний аспекти категорії «цінності» розкриті філософами В. Гречаним, О. Москаленко, В. Сержантовим та ін. Психологи (Б. Ананьєв, В. Мясищев, С. Рубінштейн, Л. Рувинський, П. Якобсон та ін.) розкрили суть оцінної діяльності як процесу ціннісного ставлення до навколишнього, його творчого освоєння.

Під цінностями розуміють предмети, явища, процеси, а також їх якості і властивості. Їхнє призначення – здійснення соціального прогресу і розвитку людської особистості. Ті цінності, об'єктом і суб'єктом яких є представники людського суспільства, відносять до моральних. Вони, на нашу думку, є гуманістичними цінностями, якщо їх зміст наповнений, пронизаний цінностями етики добра і справедливості, гуманізму, усвідомлений індивідом суб'єктивно, а інша людина стає об'єктом його ціннісного ставлення. Це – мир, свобода, рівність, праця, істина, краса, совість, добро, гідність, обов'язок, честь. Людина виступає організуючим центром цієї системи. Вона – їх носій.

На індивідуальному рівні буття людини базовими є такі цінності як добро, совість, відповідальність. Добро – по своїй суті духовне утворення, що фіксує певний стан людської душі. Добро – це і позиція відкритості світу, прийняття світу і себе, здатність і готовність культивувати людяність в собі і навколо себе є передумовою практично дійового ставлення людини до світу. Змістовий аспект доброти – здатність людини творити добро, добродіяння. Цей моральний феномен має багатофункціональні прояви і включає такі моральні якості: справедливість, повага людської гідності, безкорисна допомога, вміння прощати і просити пробачення, протидія злу і насиллю. Складові духовно-емоційної сторони доброти: чуйність, співчуття, співпереживання, милосердя, співучасть, співрадування. Форми вираження доброти: миролюбність, терпимість, великодушність, делікатність, поступливість, вимогливість. Доброта може знайти дійове застосування у ставленні не тільки до людини, але й до природи.

Важливою суттєвою характеристикою добра є відповідальність людини за здійснене, визнання нею своїх помилок, своєї провини, готовність та вміння брати на себе відповідальність, відповідати за наслідки здійсненого. Істотними ознаками відповідальності також є самостійність, справедливість, альтруїзм, самодисципліна. Відповідальність як базова моральна цінність у молодших школярів може розглядатися як інтегроване особистісне новоутворення, яке для дітей цього віку виявляється у здатності усвідомлено брати на себе певні зобов'язання, виконувати певні обов'язки, чітко дотримуватись їх виконання, вимогливо ставитись до себе та інших, бути послідовним у словах і вчинках, передбачати наслідки власних дій, відчувати межу припустимої поведінки.

Поняття «відповідальність» має багато взаємозв'язків з іншими морально-етичними категоріями. Так, В. Сухомлинський розглядав відповідальність як похідну від таких важливих морально-етичних понять, як совість, обов'язок, провина і свобода. Він визнавав, що ця якість формується особистісно-індивідуальною сферою. Одним з перших видатний педагог вказував на тісний взаємозв'язок поняття «відповідальність» і «совість» [1, 479-480].

Совість є важливою моральною цінністю людини, її внутрішньою етичною інстанцією, морально-етичним регулятором міжлюдських стосунків. Вона властива лише особистості, вона включає в себе знання, принципи обґрунтування цих ідей, норм, принципів, ставлення, причому ставлення оцінне – оцінка своїх думок, вчинків, почуття, практичні дії тощо. Вона є внутрішнім регулятором і контролером її дій, вчинків. Найтоншою сферою процесу формування духовного світу особистості В. Сухомлинський вважав виховання совісті. Педагог визначав її так: «Совість – це знання, багато разів помножене на переживання, почування, а похідними цієї дії є сором, відповідальність, обов'язок, повинність» [3, 261].

Для молодших школярів показниками совісті є сформованість моральних якостей, які, у свою чергу, мають певні ознаки: чесність, справедливість, самооцінка.

Згідно із сучасними науковими дослідженнями вже у дітей старшого дошкільного віку «зароджується відповідальність як базова якість особистості, важливий морально-етичний регулятор міжлюдських стосунків, стимулятор активної діяльності, запорука продуктивного життя». У цьому віці вже формуються начала совісті як внутрішньої етичної інстанції, розвивається уміння поводитись згідно з моральними нормами не лише за умов контролю дорослого, а й поза ним. Усе це слід враховувати в роботі з учнями 1-4 класів. Необхідною умовою виховання базових гуманістичних цінностей у дітей молодшого шкільного віку є розуміння та врахування їх вікових особливостей, врахування тих морально-етичних надбань, з якими дитина приходить до школи.

На цьому віковому етапі у дитини формується ядро особистості, її моральні почуття, цінності, переконання, дитина набуває досвід моральної поведінки. Вона вчиться не лише виконувати вимоги колективу, а й бере активну участь у постановці вимог, виборі доручень, справи, яка їй до душі. У школярів виникає ще одне новоутворення – відносно стійкі форми поведінки і діяльності, які в майбутньому становлять основу формування її характеру. У дітей подальшого розвитку набуватимуть такі моральні почуття: провини, сорому, обов'язку, відповідальності, справедливості, власної гідності, сумління.

Пріоритетну роль серед методів і форм морально-етичного виховання учнів 1-4 класів мають займати активні методи, які спрямовані на самостійний пошук дитиною істини морального вибору, формування творчості, ініціативності, критичності мислення. Значне місце в роботі з дітьми має бути відведено методу незакінченого оповідання (використовуючи твори В. Сухомлинського для дітей), методу створення проблемних ситуацій та їх аналізу, етичному оцінюванню та співвіднесенню з іншими еталонами гуманної поведінки, комунікативним іграм, «проективним» методикам, етичним тренінгам, методу виявлення самооцінки з елементами бесіди, гри, ігрaм-бесідам, ігровим вправам, театру-експромту тощо.

Головним предметом у школі Василь Сухомлинський вважав «людинознавство». У Павлиській школі ним були впроваджені для молодших школярів уроки «людяності, доброти», на яких розкривався зміст основних моральних цінностей, ставлення людини до суспільства, людей, природи, до світу. Тому, на нашу думку, доречними для учнів 1-4-х класів будуть виховні заняття з метою виховання гуманістичних цінностей, уявлень про певні моральні категорії, таких як: цінність людського життя, цінність людини, добро, обов'язок, любов, терпимість, милосердя, повага гідності, совість, відповідальність, щастя, Батьківщина, природа, праця тощо. З цією метою можна проводити такі заняття: «Життя людини – найвища цінність», «Людина – найвища цінність», «Любов. Любов – милосердя», «Добродійні справи людини», «Совість», «Гідність. Повага гідності інших. Самоповага», «Коли я щасливий», «Пам'ятай про інших», «Зубів немає, а людину гризе», «Як стати людиною», «Кожна людина неповторна», «Квіти людської душі», «Як зробити правильний вибір», «Моя Україна – моя Батьківщина, мій рідний край».

Отже, творче використання педагогічної спадщини Василя Олександровича Сухомлинського залишає простір для подальших творчих пошуків, педагогічного доробку вчителів та вихователів початкової школи у напрямку морально-етичного виховання молодших школярів.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Виховання обов'язку / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 479-488.
2. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором. Бесіда 4 / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 491-525.
3. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 149-416.

Кравчук Валентина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Комарівська Н.О

РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ ДО РІДНОЇ МОВИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Становлення людини, розвиток її інтелекту, емоційної сфери, виховання особистісних якостей, громадянськості здійснюється під час засвоєння рідної мови. Методична спадщина Василя Сухомлинського є невичерпним джерелом для наукових досліджень і практики викладання української мови в сучасній школі. Великий педагог зазначає: «Рідна мова – то безцінне духовне багатство, у якому народ живе, за допомогою якого передає з покоління в покоління свою мудрість, славу, культуру і традиції» [6, 30]. Урокам мови В. Сухомлинський відводив особливе місце в системі освіти: надзвичайно велика роль їх у прищепленні дітям любові до слова, розвитку образного мислення, становленні мовної особистості, зміцненні патріотичних почуттів, у вихованні національно свідомих та естетично розвинених громадян України.

Особливо вимогливим В. Сухомлинський був до слова – першооснови мови й художніх творів, до його чіткості, яскравості та сили впливу на уроках. Як свідчать численні записи видатного педагога, він виховував у вчителів та учнів ставлення до слова як до живої істоти, щоб людина відчувала красу, виражальну його силу чи, навпаки, незграбність побудованої фрази. А якщо думку викладено вдало, афористично, то це повинно збуджувати позитивні почуття, як від споглядання картини краєвиду чи гарної запашної квітки.

В.Сухомлинський велику увагу приділяв мовленню дітей. Якщо учень відповідає на уроці уривчастими фразами, слабо пов'язаними між собою, мовлення його сіре, безбарвне, то це має викликати у вчителя занепокоєння, тривогу. Такий учень потребує індивідуальної допомоги. Педагог наголошував, щоб вчителі уважніше ставилися до мовлення вихованців, бо саме це значною мірою визначає стан і рівень мислення учнів. Коли діти звикають говорити як-небудь, зауважував В.Сухомлинський, то це перетворюється на погану звичку, оскільки хаотичне мовлення притупляє мислення й негативно впливає на інтелектуальний та емоційний розвиток особистості. Користування сумішшю з двох мов – одне з найтривожніших явищ загальнопедагогічного характеру. В.Сухомлинський писав: «Говорити такою скаліченою мовою – це все одно, що грати… на розстроєній скрипці» [4, 53]. Проблема і в наш час архіважлива. Василь Сухомлинський звертав увагу на випадки, коли учні складали речення зі словами, зміст яких вони як слід не розуміли. На його думку, вчитель повинен домогтися, щоб діти глибоко усвідомлювали й відчували значення кожного вжитого ними слова, уміли пов'язувати, узгоджувати слова так, як вимагають цього мовні норми.

Учений уважав, що жоден урок не повинен проходити без роботи, пов'язаної із збагаченням лексичного і фразеологічного запасу учнів. На кожному уроці слід записувати нові фразеологічні звороти, які б збагачували мовлення школярів, а також привчати їх висловлювати найтонші відтінки думки. Набуттю таких навичок сприятиме робота з лексичними і фразеологічними словниками, які треба читати й перечитувати, прагнучи запам'ятати слова й застарілі звороти.

Велике значення у збагаченні словника дітей має мова вчителя. Вона завжди є зразком для учнів, а тому й повинна бути не лише правильною щодо побудови, а й багатою, змістовною, різноманітною за своїм словниковим складом. Важливе місце у словниковій роботі на уроках рідної мови В. Сухомлинський відводив вправам із синонімами, за допомогою яких можна найточніше, найяскравіше висловити думку.

Знання граматичних і стилістичних правил, зазначав В. Сухомлинський, не повинні бути мертвим вантажем для пам'яті. Слід навчити дітей практично користуватися набутими знаннями в усному й писемному мовленні. У практичному застосуванні вивченого матеріалу він убачав основу міцних і глибоких знань школярів.

В. Сухомлинський приділяв велику увагу добору дидактичного матеріалу. До уроків

мови, радив учений, треба добирати такий дидактичний матеріал, щоб викликав у дітей найсміливіші мрії про найблагородніший порив любові до України. Тільки тоді учні залишатимуть у творчих роботах такі чудові думки, як залишили свої спогади учні Павлиської школи. Додамо, що ці поради Василя Олександровича активно реалізуються в сучасній школі.

Любов до України неможлива без любові до рідного слова. Тільки той може осягнути своїм розумом і серцем красу й велич рідної мови, хто відчув відтінки й пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю. В.Сухомлинський чи не перший дав визначення рідної мови, що перегукується зі словами ще одного великого українця – І.Огієнка. Це визначення вже стало хрестоматійним. Рідна мова, на його думку, – то безцінне духовне багатство, у якому народ живе, за допомогою якого передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Віками народ творив це багатство, відкладаючи у скарбницю рідної мови найдорогоцінніші перлини думки, уяви, фантазії, пісні, казки. У кожному слові рідної мови є не тільки звукове позначення явищ, подій, речей, а й найтонші відтінки почуттів і переживань. Поетично про слово рідної мови казав В. Сухомлинський: «Кожне слово рідної мови має своє обличчя, як у квітки, у нього свій неповторний аромат і відтінок забарвлення – а цих відтінків у кожного кольору тисячі» [6, 25].

У вихованні молодого покоління, особистості учня, перед нами, говорив учений, стоїть важливе завдання – прищепити молоді любов до рідної мови, щоб рідне слово жило, трепетало, грало усіма барвами й відтінками в душі молодої людини, щоб воно говорило їй про віковічні багатства народу, красу землі, народні ідеали та прагнення. В. Сухомлинський писав: «Зробити рідне слово надбанням духовного світу дитини – це значить разом з його звучанням донести до дитячого серця ту красу і ті почуття, які вклав народ у слово, творячи і відшліфовуючи його протягом століть» [6, 17]. Якби ми хоч частково виконували цей заповіт великого патріота, стан володіння рідною мовою наших громадян був би значно кращим.

В. Сухомлинський наполегливо радив: «Якщо бажаєте, щоб діти полюбили рідне слово, йдіть з ними до живих джерел – у поле, ліс, садок – весною і влітку, взимку і восени. Відкривайте перед ними чисті джерельця, пийте з них живу воду, і душі ваших вихованців не вгамують спраги – бажання збагнути чарівну красу рідної мови» [6, 24].

У слові рідної мови перед дитиною розкривається емоційне забарвлення всього, що творив і творить український народ своїми руками. То ж треба вести дитину цією стежкою, відкривати вікно у світ за допомогою рідного слова, доносити до найпотаємніших куточків дитячих сердець музику й аромат найдорожчого духовного багатства народу – рідну мову.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т.– К. : Радянська школа, 1976. – Т.1. – С. 403-613.
2. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т.– К. : Радянська школа, 1977. – Т.3. – С. 283-580.
3. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т.– К. : Радянська школа, 1977. – Т.4. – С. 393-628.
4. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови / В.О. Сухомлинський // Українська мова і література в школі. – 1987. – №7. – С. 52-61.
5. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови / В.О. Сухомлинський // Українська мова і література в школі. – 1989. – №1. – С. 38.
6. Сухомлинський В.О. Щоб у серці жила Батьківщина / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1965. – С. 10-36.

Кучер Світлана,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. Колосова О.В.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

На сучасному етапі реформування освіти одним з головних завдань є створення необхідних умов для повноцінного розвитку і самореалізації кожного громадянина України. Відтак, запорукою ефективності навчальної діяльності та процесу учіння молодших школярів є результативність пізнавальної діяльності, від якої залежить цілеспрямованість розумової активності, розвиток інтелектуальної рефлексії та природжених задатків учнів тощо. Тобто важливим є вплив пізнавального інтересу на результативність навчання в початкових класах.

У психологічній і педагогічній літературі висвітлені результати спеціальних досліджень, в яких розкривається роль інтересу в навчально-виховному процесі (Н. Бібік, О. Киричук, Г. Костюк, Л. Проколієнко, О. Савченко, Н. Скрипниченко та ін.) [1, 2]. Усі автори надають винятково важливого значення інтересу до пізнання в процесі шкільного навчання. Виховання активного ставлення до знань, науки взагалі й до навчальної діяльності зокрема неможливе без розвитку допитливості, потягу до знань, інтересу до пізнання.

На нашу думку, в процесі підвищення ефективності навчальної діяльності молодших школярів важливим є виявлення в них внутрішньофункціональної структури пізнавальної сфери. Аналіз пізнавальної сфери молодших школярів дозволяє зазначити, що властивості уваги не втрачають значущості, зберігаючи свою рівновагу упродовж навчання учня в початкових класах. Фактор обсягу слухової пам'яті набуває вагомості в другому класі і зберігається надалі, а зорової - лише в третьому. Такі фактори як логічне мислення, моторна активність, сприймання інформаційних сигналів майже не змінюються в структурі пізнавальних чинників навчальної успішності упродовж трьох років періоду початкової освіти. Виявлені внутрішньо-функціональні зміни в структурі пізнавальної сфери молодшого школяра є основою динамічних змін у навчальній успішності учнів, перебудовуючи міні-структури процесу засвоєння предмета протягом всієї навчальної діяльності.

У спадщині В. Сухомлинського рельєфно виступає проблема розвитку пізнавальних інтересів, яка була і завжди буде однією з головних ланок навчально-виховного процесу [4, 445]. Він був переконаний, що майстерність учителя виявляється в умінні вчити дітей мислити. «Повноцінне навчання, тобто навчання, яке розвиває розумові сили і здібності, було б немислимим, якби не спеціальна спрямованість, скерованість навчання – розвивати розум, виховувати розумну людину навіть за умови відносної незалежності розумового розвитку, творчих сил розуму від обсягу знань», – писав В. Сухомлинський [2, 97].

Мислення учня розвивається тоді, коли в нього з'являється потреба відповісти на питання, і викликати її – найважча справа і найбільш вірний показник педагогічної майстерності. Важливо, стверджує В. Сухомлинський, створити в школі загальні умови цілеспрямованої праці, постійної розумової діяльності без стомлювання, без ривків, поспіху і напруги духовних сил. Треба, щоб дитина трудилася не для отримання оцінки, а щоб нею керувало бажання пізнавати навколишній світ. Педагог розкриває засоби розвитку пізнавальних інтересів дітей, одним з яких є природа. «Краса природи, – говорить В. Сухомлинський, – загострює сприйняття, пробуджує творчу думку, наповнює слово індивідуальним переживанням» [3, 61-62]. Але не природа сама по собі, а виникаючі в процесі спостережень питання, розкриття причинно-наслідкових зв'язків і взаємозалежностей є джерелом розвитку мислення, уяви і мови дітей: «Я намагався до того, щоб здивування перед таємницями природи, переживання радості пізнання служили якби поштовхом, який пробуджує і активізує дітей» [3, 128].

Сучасні умови діяльності школи висувають підвищені вимоги до організації розумової праці школярів. Як правило, діти дошкільного віку охоче йдуть до школи та прагнуть

навчатися. Але настає час, коли вони стикаються з труднощами, що призводить до зниження інтересу до навчання. Тому вчителю потрібно шукати засоби та способи зацікавлення школярів завданнями і використовувати їх на уроці. Привернути увагу учнів до того чи іншого завдання можна різними способами: інтеграцією (поєднанням) уроків, казкою, працею, грою тощо. Наприклад, інтеграція змісту математики і природи важлива у пізнанні дітьми цього віку найбільш загальних і фундаментальних законів природи, на основі яких у майбутньому створюється база для формування їхнього світогляду. Аналіз літературних джерел, практика свідчать, що найбільш поширеним прийомом, який дає змогу підготувати урок математики з інтегрованим змістом, є розв'язування математичних задач з природничим сюжетом на основі краєзнавчого матеріалу свого довкілля. Така інтеграція змісту досить результативна під час вивчення в початковій школі елементів геометрії (зокрема, тем: «Промінь», «Відрізок, пряма», «Кут», «Площа», «Периметр фігури», «Коло» і т.д.). Під час вивчення цих тем у вчителя є можливість організувати систему практичних завдань, які доцільно провести в позаурочний час як самостійні дослідження в природі свого довкілля. Учитель може запропонувати учням після теоретичного вивчення певних геометричних понять відшукати в природі рослини, листки яких мають форму кола; визначити, які кути утворюють листкові пластинки, наприклад, клена чи якихось інших рослин. Запропонувати дітям дослідити листки одного якогось дерева, віднайти однакові тощо. Ці прості вправи дають можливість учням застосовувати набуті знання з основ геометрії в нових умовах, розвивають їхній пізнавальний інтерес, творчість та самостійність.

В. Сухомлинський завжди підкреслював, що думка дитини невіддільна від її почуттів і переживань, що емоційна насиченість процесу навчання, сприйняття навколишнього світу – важлива умова розвитку пізнавальних інтересів у дітей, творчого мислення. Дитяче мислення і пам'ять живляться яскравими образами, картинами, уявленнями. Такою яскравою емоційною насиченістю відрізняються казкові образи, тому слухання і створення казок – найсильніший засіб розвитку мислення і мови дітей. Педагог виняткову роль відводив впливу на розвиток мислення дітей казок, які розкривають дітям на доступному рівні філософію життя, сутність загальнолюдських цінностей. Він пише: «Казка, гра фантазія – животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень. Багаторічний досвід переконує, що естетичні, моральні та інтелектуальні почуття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, стимулюють потік думки, який пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення» [3, 176-177].

Важливим засобом формування пізнавальних інтересів, вказує В. Сухомлинський, є праця. Він пише: «Праця – могутнє джерело розумового розвитку. Спілкуючись активно з природою, людина не просто набуває знання, а здобуває їх; напруження фізичних сил зливається з напруженням сил розумових. Ніде думка не набуває такої яскравої форми пошуку, ніде немає такої глибокої потреби в думанні, як у праці…» [5, 561]. Інтерес до праці пробуджує в дітях дух дослідження, допитливості, цікавості, намагання знайти у процесі праці відповідь на хвилюючі питання.

Розвиток пізнавальних інтересів В. Сухомлинський не мислить без дитячої гри, яка розкриває перед дитиною навколишній світ і її творчі здібності. У процесі гри в учнів виробляється звичка зосереджуватись, самостійно думати, розвивати увагу, спостережливість, кмітливість. У грі всі діти займають активну позицію. Ігри на уроках, пов'язані з розвитком пізнавальних інтересів школярів, розвивають усне мовлення та логічне мислення. Адже гра дає змогу привернути увагу і тривалий час підтримувати інтерес до тих важливих і складних завдань, властивостей і явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу не завжди вдається. Наприклад, одноманітне розв'язування завдань на уроці математики стомлює дітей, виникає байдужість до вивчення предмета. Проте розв'язання цих самих завдань у процесі гри стає для дітей вже захоплюючою цікавою діяльністю через конкретність поставленої мети – в кожного виникає бажання перемогти, не відстати від товаришів, не підвести їх, показати всьому класу, що він вміє, що він знає.

Важливим засобом активізації думки, на переконання В. Сухомлинського, є самостійна робота учнів. Розумові сили розвиваються, коли учень зустрічає труднощі та самостійно їх

долає. Процес активної розумової праці, пов'язаний з аналізом, дослідженням, порівнянням, продовжується під час виконання домашніх завдань, якщо вони поєднують у себе читання книги зі спостереженням і працею. Основним видом праці під час виконання домашніх завдань, за В. Сухомлинським, має бути не заучування, а читання, розмірковування, аналіз фактів, тобто творча праця дітей.

Із завданням розвитку мислення В. Сухомлинський тісно пов'язує інтерес до навчання. Кінцева мета оволодіння знаннями для дитини, вважає Василь Олександрович, не може бути головним стимулом розумових зусиль, як для дорослої людини. Для неї джерело бажання вчитися – сама розумова праця. Чим більше учень оволодіває навичками розумової праці, тим більше зростає в нього інтерес до навчання, а невміння трудитись породжує лінощі: «Навчання може стати для дітей цікавою, захоплюючою справою, якщо воно осяяне яскравим світлом думки, почуттів, творчості, красоти, гри» [5, 131]. Успішність навчального процесу залежить від самого учня, від його бажання працювати. В. Сухомлинський підкреслював, що виняткову роль відіграє вміння вчителя скерувати хід думки учнів так, щоб вони активно, зосереджено прагнули побачити невидиме у звичайному.

Аналіз досвіду видатного педагога дозволяє зробити висновок, що весь процес навчання, усі види діяльності учнів Василь Олександрович пов'язує з розвитком їх пізнавальних інтересів. Головна умова успіху в цьому процесі, на думку В. Сухомлинського, – навчання із захопленням, постійна турбота вчителя про те, щоб кожний учень досягав успіху, відчував впевненість у своїх силах. Отже, розвиток психологічних чинників навчальної успішності, внутрішні функціональні зміни в структурі пізнавальної сфери учня, динаміка інформаційної ваги психічних функцій навчальної успішності молодших школярів залежать від ефективності розвитку їх пізнавальних інтересів.

Література:

1. Нестандартні уроки з математики: 1-4 кл. / О. Корчевська, Н. Кордуба. – Тернопіль : АСТОН, 2003. – 158 с.
2. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатні українські педагоги : підручник / А.М.Бойко, В.Д.Бардінова та ін.; за заг. ред. А.М.Бойко. – К. : Професіонал, 2004. – С. 542-571.
3. Сухомлинський В.О. Розумове виховання і всебічний розвиток особистості / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.
4. Сухомлинський В.О. Розумове виховання і освіта підлітка / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
5. Сухомлинський В.О. Розумове виховання / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 4. – 640 с.

Кримчук Вікторія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – доктор пед. наук, проф. Герасимова І.Г.

В.СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО СЛОВО ЯК ЗАСІБ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Проблеми етики, духовних цінностей, пошуку методів і засобів морального виховання дітей не втрачають актуальності протягом багатьох століть, гостро постають у період розбудови нової української школи. Аналіз освітньо-виховної практики показує, що спостерігається протиріччя між задекларованими моральними ідеалами та реальним рівнем вихованості школярів, кризовими явищами, пов'язаними з домінуванням матеріальних цінностей серед дітей і молоді, поширенням негативних явищ і молодіжних субкультур.

У низці документів («Концепції національного виховання», «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», «Національній програмі виховання учнів», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» тощо) формування моральної культури дітей визнано одним з пріоритетних завдань вітчизняної системи освіти та національного виховання. У Концепції «Нова українська школа» [3] запропоновано модель випускника закладу середньої освіти як всебічно розвиненої особистості, патріота, серед домінантних якостей якого

представлено й моральні. Така особистість має сформувати активну позицію, навчитися діяти згідно з морально-етичними принципами і бути здатною приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права інших людей.

На думку І.Беха [1], у психології та педагогіці категорія «моральне виховання» є широковживаною, але немає її «чіткої визначеності». Аналіз праць сучасних дослідників (О.Матвієнко, В Ягупов та ін.) дає підставу стверджувати, що моральне виховання розглядається як: *процес формування* принципів загальнолюдської моралі; системи моральних цінностей; складний і багатогранний *процес*, який включає педагогічні та соціальні впливи; *організація умов*, які забезпечують планомірний, цілеспрямований вплив на морально-емоційний розвиток людини і сприяють формуванню її духовної, емоційної, світоглядної сфери та поведінки тощо.

Реалізовуючи завдання морального виховання, вчитель початкових класів добирає ефективні методи, прийоми та засоби виховання. Зокрема, результативність виховної роботи великою мірою залежить від правильного використання педагогічних засобів. У педагогічній літературі *засоби виховання* – це сукупність прийомів виховання; як правило, це предмети матеріальної та духовної культури, що використовуються у виховному процесі для вирішення конкретних виховних завдань. Засобами виховання є художня література та інші книги, газети, журнали, радіо, телебачення, кіно, театр, виставки, музеї, ігри, спорт, художня самодіяльність, цікавий співрозмовник, різноманітні предмети культури і природи [2, 362].

Особливу роль у формуванні моральної свідомості як основи морального виховання дітей відіграє слово, під впливом якого діти можуть глибше зрозуміти суть морального життя суспільства. Слово є першоелементом літератури, яке, за теорією О.Потебні [4], має триєдину структуру: єдність членороздільних звуків (зовнішнє значення); уявлення (внутрішнє значення); саме значення (первинне).

Важливого значення слову як засобу морального виховання дітей надавав В.Сухомлинський, який у низці праць висвітлив навчальні та виховні можливості мови, усного і друкованого слова. Знаючи, яку необмежену владу має над людиною слово, вчений відстоює його право бути провідним засобом і методом у педагогіці. У творах В.Сухомлинського знаходимо низку цінних ідей щодо значення та особливостей використання слова у виховній роботі з дітьми.

✓ *Слово має великий емоційний потенціал, але залежно від позитивної чи негативної забарвленості, від того, як людина його використовує, може мати різні наслідки.* Педагог асоціює такий засіб з «ніжною запашною квіткою і живою водою, що повертає віру в добро» чи «гострим ножем, і розжареним залізом, і брудом». За переконанням В.Сухомлинського, «мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити й вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і зародити невіру, надихнути на працю і скувати сили душі. Одна з граней педагогічної мудрості полягає в тому, щоб учити людину і говорити, і мовчати. Виховувати слово так, щоб воно було сміливим і скромним, нестримним і сором'язливим, безстрашним і обережним» [7, 279].

✓ *Майстерність володіння словом учений називає мистецтвом та порівнює його з іншими видами творчої діяльності.* На думку В.Сухомлинського, це «такий же могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля – живопису, без мармуру й різця – скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність» [5, 160].

✓ *Виховний плив слова залежить від особистості вчителя, його внутрішнього світу та моральних переконань.* В.Сухомлинський був переконаний, що одні слова є «кволі й потворні, як кретини; немічні й безкровні, як тінь затихаючої стеблини», а інші – навпаки, «яскраві і незгасні, як вічні зірки, що вказують людині шлях» [6, 585]. Він пояснював різні наслідки словесного виховання тим, що «поряд з кожним вихованцем повинна стояти

яскрава людська особистість»; …саме завдяки цьому слово вихователя стає могутнім і тонким інструментом в його руках» [7, 154].

✓ *Під яскравою особистістю вчений розумів передусім морального педагога, слово саме такої людини має етичний зміст.* У такому контексті він зазначав, що «не треба бути якимось ангелом, щоб мати моральне право виховувати справжню людину, треба самому бути справжньою Людиною – жити *правильно*, любити людей, берегти свою гідність патріота, громадянина, трудівника, сина або дочки, матері або батька. Якщо ваше слово етичного повчання співзвучне з вашим внутрішнім духовним світом, одухотворене вашими переконаннями, воно, як магніт, притягає тих, хто втратив віру в людину, ви стаєте для них опорою і провідним вогником» [7, 155].

✓ *Домінантними якостями вчителя, який є носієм морального слова, мають бути чесність, правдивість, щирість,* оскільки діти дуже тонко відчувають фальш і лицемірство: В.Сухомлинський був переконаний у тому, що кожний прояв педагога повинен відбивати його особистість, його моральність, людяність, доброту, правдивість. Багато духовних багатств треба мати вихователеві, щоб постійне самовиявлення його особистості діяло на учнів як стимул до самовдосконалення. Скільки б хороших слів не проголошував учитель, вони будуть для вихованців порожнім звуком, якщо в житті свого наставника вони не побачать втілення всіх цих слів і закликів» [4, 330].

✓ *Важливим критерієм виховного слова є те, що воно має підкріплюватися конкретними вчинками педагога*. Педагог, який «транслює» дітям моральні цінності, в різних сферах суспільного життя повинен демонструвати моральну дію. За словами В.Сухомлинського, вчителеві необхідно прагнути до того, щоб думка й слово одухотворялися ділом, працею; щоб за звучанням слова стояла брила справи» [8, 600].

✓ *Особлива роль у моральному вихованні належить художньому слову.* За глибоким переконанням педагога, книжка пробуджує внутрішні духовні сили, допомагає дитині побачити щось незрівнянно вище й значніше, ніж повсякденний світ особистого життя. Невичерпне джерело збагачення й розвитку мови дитини він вбачав у творах українських письменників і поетів, де їхнє художнє, поетичне слово, на його думку, допомагає збагнути красу природи, людини та почуттів.

✓ *Важливого значення В.Сухомлинський у моральному вихованні дітей надавав казкам.* Він був переконаний, що казки є духовним багатством народної культури, вивчаючи які дитина пізнає серцем життя народу. На його думку, читання, розповідь, інсценізація, творення казки – могутній засіб виховання розуму і добрих людяних почуттів. Казкова алегорія, на думку педагога, краса рідного слова, зворушує дитину, будить почуття власної гідності, посилює враження, утверджує моральні поняття про добро і зло, справедливість і несправедливість, красу і потворність.

Казки, написані В.Сухомлинським, насичені глибоким етичним змістом, наштовхують учнів на роздуми, примушують аналізувати власну поведінку, робити висновки. Для виховання в молодших школярів моральних цінностей, любові до книжки в Павлиській школі було створено Кімнату казки, де, завдяки книжці, в душах маленьких вихованців починали закладатися перші громадянські почуття та формувалася їхня свідомість. Добираючи казки для дитячого читання, слухання, інсценізації, В. Сухомлинський вважав найголовнішим те, щоб казка мала глибоку думку, і діти замислювалися над нею та співчували. Бо саме казка певною мірою сприяє вихованню в молодших школярів відповідальності за свої вчинки, слова, ставленню до навколишнього світу, любові до Батьківщини.

Отже, слово вчителя та художнє слово є засобами морального виховання, мають великий вплив на моральність людини за умови емоційності, переконливості, правдивості, дієвості. У педагогічній системі В.Сухомлинського знаходимо думки щодо необхідності й важливості вербального впливу на свідомість і почуття дитини. Педагог наводить вагомі аргументи та дає важливі поради щодо педагогічно доцільного використання слова в моральному становленні особистості дитини.

Література:

1. Бех І. Моральний розвиток особистості як предмет історико-дискурсивного осягнення / І.Д.Бех // Освіта України. – 2003. – 19 грудня (№95). – С. 8-9.
2. Зайченко В. Педагогіка : підручник / І.В.Зайченко. – 3-тє видання, перероб. і доп. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 608 с.
3. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/konczepcziya.pdf.
4. Потебня А.А. Язык и народность / А.А.Потебня // Мысль и язык. – К. : Сиета, 1993. – С. 158-185.
5. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 4. – 640 с.
6. Сухомлинський В.О. Слово вчителя в моральному вихованні / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 321-330.
7. Сухомлинський В.О. Слово про слово / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 160-169.
8. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С. 419-654.
9. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С. 147-416.

Максименко Яна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Комарівська Н.О

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЄВОГО СПІЛКУВАННЯ

У національному відродженні нашого народу, розбудові й зміцненні України як суверенної держави, в розвої самобутньої української культури, складовою якої є рідна мова, багато важить рівень мовленнєвого спілкування, зокрема культури усного і писемного мовлення. Адже культурне мовлення не тільки основа духовного життя нації, а й честь її та гідність. Однак мовленнєва культура не є вродженою властивістю людини, її потрібно повсякчасно формувати й розвивати.

Щоб сформувати свідомо мовну й культурну особистість, потрібно дати їй не тільки мовні знання, а й знання закономірностей функціонування мовних явищ, соціальних, ситуативних і контекстуальних правил, яких дотримуються носії мови. У цьому руслі важливим є оволодіння українським мовленнєвим етикетом – системою характерних для українського етносу правил мовленнєвої поведінки, що реалізуються в системі стійких формул і висловів.

Формування етично-мовленнєвої культури поведінки особистості є однією з нагальних проблем сьогодення. Для її успішного розв’язання необхідно звернутися до цінних практичних порад щодо всебічного мовленнєвого розвитку молодших школярів, вироблення в них навичок культури мовлення і культури спілкування.

На особливу увагу заслуговує досвід Василя Сухомлинського. Він стверджував, що боротьба за високу культуру мовлення повинна включати в себе роботу з виховання в усіх членів суспільства навичок правильного користування багатющим фондом одиниць мовленнєвої поведінки. Визначальним для максимального культурного і мовленнєвого розвитку людини педагог називає початковий період навчання.

Значення і функція початкової школи в системі безперервного навчання і виховання визначається не тільки наступністю її з іншими ланками освіти, але й, передусім, неповторною цінністю рівня становлення і розвитку особистості дитини. Молодший шкільний вік є початковим етапом власне соціалізації дитини. Саме зі вступом її до школи стає можливим цілеспрямований педагогічний вплив на особистість. До того ж риси духовного світу дитини найбільш інтенсивно формуються в молодшому шкільному віці.

Український педагог писав: «Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, усього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності. Щоб правильно розмовляти й писати, треба прагнути до удосконалення своїх знань, набутих раніше, треба любити українську мову й свою справу» [3, 119].

Роботу над формуванням і розвитком в учнів уміння ввічливо поводитися, доречно і правильно вживати в мовленні так звані ввічливі слова видатний вчений і практик вважав дуже важливою, необхідною і радив починати її уже з молодшими школярами. Василь Олександрович рекомендував проводити з дітьми спеціальні бесіди, присвячені окремим ввічливим словам і тим почуттям, які по крихітці вкладав у них наш народ протягом багатьох століть. Він зазначав: «Тонка грань людських взаємин захована в словах, «Здрастуйте», «Добрий день», «Дякую», «Пробачте»… Я спеціально проводжу з дітьми бесіди… Мені здається дуже важливим, щоб ці слова в устах дитини звучали як тонка музика людських почуттів, поривань, бажань, прагнень» [2, 193].

У праці «Як виховувати справжню людину» В. Сухомлинський писав: «Ми говоримо один одному: *здрастуйте, доброго вам здоров'я*. У цих словах криється глибокий моральний зміст, у них – сама сутність доторкання душі до душі. Ми говоримо один одному: *дякую, спасибі*. У словах подяки… виражається наше побажання, щоб добрій людині завжди було супутником добро. Справа не тільки в тому, щоб уміти сказати ці слова в потрібний момент, скільки в сердечній чуйності, в умінні відповідати на добро порухом своєї душі» [2, 190].

Не можна не згадати ще одну мудру пораду педагога: вивчення основних правил мовленнєвого етикету буде неповним, якщо воно не матиме виходу в практику живого спілкування учнів у школі та поза її стінами, зокрема вдома, в сім'ї, серед друзів. Навіть протягом одного дня у школі буває безліч ситуацій, коли мудре втручання вчителя застереже дитину від необачності й спрямує на дотримання ввічливості як у словах, так і у вчинках. Саме такі дії вихователя в реальних обставинах живого спілкування найбільше важать у прищепленні навичок мовленнєвого етикету.

В.Сухомлинський не тільки висловлював цікаві думки щодо формування у дітей умінь і навичок мовленнєвої поведінки, а й поділився творчими знахідками. Описані ним уроки й бесіди – це уроки життя. Видатний педагог неодноразово підкреслював, що володіння мовленнєвим етикетом – це елементарно людське, без чого нам загрожує невігластво.

Зрозуміло, що вивчення правил мовленнєвого етикету не може обмежитися тільки принагідною бесідою на вступному уроці. Сюди належать і тематичні бесіди з кожної визначеної ситуації спілкування, і бесіди на основі спостережень, і бесіди за малюнками, і бесіди на основі прочитаних творів тощо.

Важливим методом формування етичних знань, умінь і навичок є приклад, який можна використовувати і самостійно, і в комплексі з іншими методами – розповіді, бесіди тощо. Найкращий результат цей метод дає під час роботи над художніми текстами і казками. У казкових оповідях відбився світогляд народу, його морально-етичні принципи, норми спілкування. Казки містять яскраві приклади культури мовленнєвої поведінки. В. Сухомлинський радив звертати увагу дітей на етикет вітання при зустрічах героїв народних казок. Діти дуже люблять казки, а тому на прикладах казкових героїв вчаться культури мовленнєвого спілкування. Прикладом може бути робота над українською народною казкою «Дідова дочка і бабина дочка»:

Дай відповідь на запитання.

1. Як поводилась дідова дочка, коли до неї зверталися з проханням яблунька, криничка, собачка, піч? Що можна сказати про мовлення дівчинки? А як відповідала бабина дочка?

2. Чого вчить казка?

На такому прикладі можна побудувати роботу школярів з оповіданнями В.Сухомлинського «День народження Ніни», «Образа». Діти засуджують негативну поведінку героїв творів – своїх ровесників. Учитель записує на дошці народну мудрість: «Загоюється рана, заподіяна стрілою, знову піднімається ліс, вирубаний сокирою, але ніколи не загоїться рана, заподіяна злим словом».

Надзвичайно важливо з перших днів навчання дитини розвинути інтерес до мовленнєвої діяльності в цілому і до мовленнєвого етикету зокрема. На уроках, присвячених опрацюванню основних правил мовленнєвої поведінки, необхідно передусім створювати позитивне емоційне становлення дітей до роботи шляхом використання цікавих текстів, створення мовленнєвих ситуацій тощо. Досягти реалізації цих завдань можна за рахунок таких методів навчання і виховання, як розповідь, бесіда, приклад, ігрові методи.

Систематична, багатогранна робота над вивченням правил мовленнєвої поведінки українців сприятиме розвитку інтересу, любові й поваги до мови, стимулюватиме бажання досконало оволодіти нею.

Література:

1. Стельмахович М.Г. Мовний етикет / М.Г. Стельмахович // Культура слова. – 1981. – Вип. 20. – С. 6-12.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський.– К. : Радянська школа, 1976. – Т.2. – 670 с.
3. Сухомлинський В.О.Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – 169 с.

Маринич Людмила,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. Колосова О.В.

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОГЛЯДАХ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

Головною метою соціального розвитку сучасного суспільства є повага до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію в соціум усіх верств населення, у тому числі й осіб з обмеженими можливостями здоров'я. В основу інтеграції закладено принцип доступності та дотримання прав людини щодо рівного доступу до здобуття якісної освіти.

Враховуючи особливості психофізіологічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, особливу увагу слід приділити підготовці підростаючого покоління до самостійного життя та діяльності в соціальному оточенні відповідно до суспільних норм. Таким чином, навчально-виховна робота з учнями має проводитись з метою стимулювання подальшого психічного розвитку та допомоги вихованцям стати повноцінними членами сім'ї та суспільства.

Процес соціалізації – це взаємодія типу «Я – Я», «Я – Ми», «Ми – Ми», яку дитина обирає та розвиває в особистісному зростанні. Для дитини дошкільного та молодшого шкільного віку сім'я була, є і завжди залишатиметься першим соціальним середовищем, яке визначає її особистісний стрижень, ціннісні орієнтації, уподобання, культуру. У перші роки життя вплив на дитину батьків як найавторитетніших людей є визначальним, безперечним, домінуючим. Те, що дитина в дитячі роки набуває в сім'ї, вона зберігає протягом всього подальшого життя. «Сім'я як різновіковий колектив представлена певною системою закріплених традиціями, звичаями, моральними й правовими нормами стосунків між старшими й молодшими, батьками й дітьми. Під їхнім впливом формується світогляд дитини, ставлення до довкілля й, зокрема, соціуму. До психологічних механізмів сімейної соціалізації, в умовах якої відбувається функціонування персонального середовища розвитку дитини, відносяться її інтереси, потреби, смаки, прагнення; цілеспрямоване формування поведінки, що відбиває систему норм, схвалених суспільством» [3, 195].

Значущість ролі сім'ї в соціалізації дитини, її переходу у світ взаємин з дорослими ми знаходимо в спадщині В.Сухомлинського, який вказує на те, що «в сім'ї дитина пізнає багато речей, все для неї нове, все її хвилює: і сонячний зайчик у кімнаті, і казка про Івасика-Телесика, і барвистий метелик, і далекий ліс на обрії, і біла хмаринка в небі, і сива голова дідуся. Але відкривається перед дитиною й інша людина» [4, 41]. Виходячи з необхідності врахування особливостей статі в підготовці молоді до сімейного життя, В.Сухомлинський вважав, що хлопці повинні отримувати «чоловіче виховання» (загартування, важка праця, допомога старшим і дівчаткам тощо). Дівчатка, у свою чергу, повинні отримувати «жіноче виховання». Цій проблемі він присвятив дуже багато наукових праць: «Книга про кохання», «Жіночість і кохання», «Моральна гідність жінки».

З 5-6 років процес статево-рольової соціалізації ускладнюється, оскільки зразками для наслідування діти вибирають книжкових і кіно-, відео-героїв: у дівчаток це принцеси, панночки, персонажі казок. Наслідування жіночим образам нерідко підштовхує дітей до

розвитку художніх здібностей. Наприклад, зображуючи улюблену героїню, дівчатка пританцьовують, співають, розповідають власні твори. Усе це говорить про натхненність статевої ідентифікації, підвищення естетичної культури дівчаток. У сучасних хлопчиків носіями чоловічої поведінки, на жаль, часто стають далеко не позитивні герої, персонажі мультфільмів, фільмів-бойовиків, комп'ютерних ігор. У результаті в поведінці хлопчиків почастішали не такі нешкідливі, як здається на перший погляд, форми поведінки: зухвалість, грубість, які помилково розцінюються як прояви мужності [1, 131].

Досвід сімейної соціалізації, здобутий у процесі різноманітної життєвої практики спілкування і взаємодії з батьками розкривається та поповнюється з однолітками. Отже, наступним соціальним інститутом для старшого дошкільника є група однолітків у дошкільному закладі та однокласників у школі, в якій він здійснює свою модель соціальної та статевої поведінки. Структурними елементами соціалізації виступають дитячий колектив (однолітки, дитячі угруповання), дитячий навчальний заклад (вихователі, педагоги, дорослі). Дошкільний заклад, школа і дитячий колектив допомагають освоювати ті закони, за якими живе дорослий світ, способи існування в рамках цих законів. Саме тут відбувається накопичення знань про соціальну дійсність і ширше – про довкілля, діти опановують досвід, практику взаємодії, спілкування, схваленої в суспільстві поведінки з представниками різних соціальних груп, у різних життєвих ситуаціях [2, 236].

Група однолітків у дошкільному закладі, школі виконує низку педагогічних функцій: соціальне навчання, регулювання поведінки дитини на основі соціально усталених норм, формування ціннісних орієнтацій, формування адекватної самооцінки дитини. Сама специфіка дитячої групи, її структурні, динамічні й функціональні характеристики, статус дошкільника в системі міжособистісних відносин є джерелом багатьох позитивних емоцій, які визначають її комфортність. Група однолітків представляє собою неформальні дружні групи, де можна не дотримуватися правил поведінки, бути самим собою. Лише світ, створений дітьми «для себе», повною мірою здатний надати їм простір для реалізації всього багатства соціальних та статевих ролей. Дитячий колектив надає різноманітні можливості і побудови нових відносин із самим собою та з іншими, допомагаючи дитині зрозуміти себе, своє призначення, дозволяючи відчути ризик і спробувати сили в ситуації змагання. В.Сухомлинський надавав особливої ролі постаті педагога в духовному житті колективу та особистості. У зв'язку з цим він писав: «Колектив – це дуже чутливий інструмент, який творить музику виховання, необхідну для впливу на душу кожного вихованця, – творить тільки тоді, коли цей інструмент настроєно. А настроюється він лише особистістю педагога, вихователя, точніше: настроюється він тим, як дивляться вихованці на педагога як на людину, що вони в ньому бачать і відкривають…» [5, 442].

В. Сухомлинський вважав важливим якомога раніше ознайомити дітей з моральними основами нашого суспільства, сформувати позитивне до них ставлення, викликати загострений інтерес до понять добра і зла, організувати виховний процес так, щоб участь, щирість, співчуття, людяність виявлялися в діяльності. Коли школяр вступає в вік отроцтва, школа, вихователь, суспільство, зберігаючи і розвиваючи те, що закладено в дитинстві, формують громадянина, для якого «моральні, політичні ідеї ... перетворюються в норми і правила поведінки. Цей процес можливий тільки при багатогранній духовній зрілості, без якої немає устремління до ідеалу, немає живої людської особистості» [6, 384]. Тепер у центрі уваги педагога – питання формування громадянства, світогляду, почуття громадського обов'язку, виховання культури почуттів, працьовитості, відповідальності перед колективом і своєю совістю, розвитку здатності до самооцінки, самовихованню, поваги до людської особистості, збереження багатства кожної індивідуальності. Головними засобами педагогічного впливу тут виступає природа, мова, творчість, праця. За переконанням В. Сухомлинського, дитина по своїй природі – допитливий дослідник, відкривач світу. Так нехай перед ним відкривається чудесний світ у живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, у казці і грі, у власній творчості, у красі, що надихає його серце, у прагненні робити добро людям [6, 35-36].

На думку соціологів, процес засвоєння дітьми соціальних ролей може супроводжуватися багатьма порушеннями як у змісті, так і у формах вияву, у поєднанні

різних рис та у часі їх появи. Педагоги у даній проблемі вказують на те, що в статево-рольовій соціалізації до значних ускладнень може призвести засвоєння ролей, які не відповідають здібностям і нахилам дитини. Тим часом засвоєння ролей, які дитині подобаються, але які не властиві її статі, може вести до кращого психічного пристосування, але до гіршого соціального. Через це важливо знайти оптимальне співвідношення між урахуванням індивідуальних особливостей дитини та спонуканням її до засвоєння загальноприйнятих стереотипів поведінки, яке призводить до конфлікту статевої самосвідомості.

Наявна проблема соціалізації у дітей дошкільного віку та молодших школярів вимагає створення ефективного розвивального соціального середовища, здійснення якого можливе в умовах активної взаємодії навчального закладу і сім'ї. Співпраця педагогів з батьками має будуватися на принципах системності, послідовності та неперервності, створення сприятливого клімату в означених соціальних інститутах, а впровадження інноваційних методик оптимізації процесу статево-рольової соціалізації дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку сприятиме реалізації означених психолого-педагогічних завдань.

Література:

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 130-137.
2. Кононко О. Л. Статева самосвідомість як складова морального розвитку дошкільника / О. Л. Кононко // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – К. : Пед. думка, 2000. – С. 234-238.
3. Кононко О. Л. Ціннісне ставлення до себе як складова соціальної компетентності дошкільника / О. Л. Кононко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – 2005. – № 8. – С. 193-199.
4. Столярчук Л. И. Педагогические аспекты полоролевого воспитания / Л. И. Столярчук // Педагогика. – 2003. – № 5. – С. 38-44.
5. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу // Педагогіка : хрестоматія / Уклад. : А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К., 2003. – С. 436.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 35-495.

Михальчук Юлія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – доц. Вацьо М. В.

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Василь Олександрович Сухомлинський був одним з перших українських педагогів, який комплексно вивчав та масштабно впроваджував засоби мистецтва в художньо-естетичному розвитку дітей всіх вікових груп. Педагогічні поради В.О. Сухомлинського щодо гармонійного всебічного розвитку дітей пройшли довгий шлях від надання конкретних порад щодо виховання дітей засобами мистецтва («Серце віддаю дітям») до створення цілісної, авторської, оригінальної, самобутньої системи гармонійного виховання у Павлиській середній школі. В. О. Сухомлинський писав, що одним із засобів гармонійного розвитку особистості, формування її культури є музика. Вона збуджує думки і почуття, викликає натхнення і насолоду, збагачує духовний світ людини, адже «музика – це джерело думки…, музика – це найсприятливіший фон, на якому виникає духовна спільність вихователя і дітей» [2, 66**].**

Видатний педагог порівнював мистецтво з часом і простором, в якому живе краса людського духу. На власному практичному досвіді він переконувався, що мистецтво випрямляє душу людини, як гімнастика – тіло. В.О. Сухомлинський підкреслював, що пізнання навколишнього світу не може бути безпристрасним, беземоційним. Твори музичного мистецтва утверджують у душі молоді почуття краси. Краса – могутній засіб виховання чутливості душі [4, 97].

Одним з провідних видів мистецтва, що має великий вплив на людину В.О. Сухомлинський вважав музику: «Музика поєднує моральну, емоційну та естетичну сфери людини. Музика є мовою почуттів. Мелодія передає найтонші переживання, недосяжні слову. Музика починається там, де закінчується слово» [2, 67].

За словами В. О. Сухомлинського, музика – це мова почуттів. Музика тісно пов'язана з ліричною поезією і є ніби наступним етапом у духовному ровитку особистості. Музика об'єднує моральну, емоційну й естетичну сфери людини.

Мелодія передає найтонші відтінки переживань, які не може передати слово. Музика розпочинається там, де закінчується слово. І якщо словом обмежується проникнення в найпотаємніші куточки юного серця, якщо після слова не починається глибоке проникнення – музика, виховання не може бути повноцінним [1, 98].

Музичне мистецтво в школі – не тільки навчальний предмет, а й могутній засіб виховання, який повинен емоційно й естетично окрасити все духовне життя людини. Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику і отримувати насолоду від неї. «Якщо в ранньому дитинстві донести до серця красу музичного твору, якщо у звуках дитина відчує багатогранні відтінки людських почуттів, вона підніметься на такий рівень культури, якого не можна досягти ніякими іншими засобами», – зазначав педагог [4, 97].

У книзі «Народження громадянина» В. О. Сухомлинський наголошував, що важливість виховання полягає в тому, щоб зробити мову почуттів доступною юній душі, навчити володіти цією мовою, слухати і користуватися нею як засобом самовираження. Якщо музика – це книга для читання мовою почуттів, то буквар цього предмету починається зі слухання музики природи, з пізнання краси звуків, які народжуються навколо нас. У дитинстві вихованці великого педагога любили слухати музику саду, що цвіте, музику поля, на якому зацвіла гречка, музику весняних луків і осіннього дощу. Вони відчували, переживали красу навколишнього світу, і це духовно збагачувало їхні душі. Але якою б прекрасною не була музика природи, це ще не музика. Це букви, і якщо людина їх вивчить, зможе розпочати читати книгу на мові почуттів. Вихованці В. Сухомлинського від слухання музики природи вже в дитинстві поступово переходили до музичної творчості – грали на багатьох музичних інструментах. Але не для всіх дітей ця творчість була улюбленим заняттям. Це не дивувало В. О. Сухомлинського. Він вважав, що головна мета музичного виховання – виховати не музиканта, а насамперед людину [1, 99].

Першими і найяскравішими сторінками для читання мовою почуттів у Павлиській школі були народні пісні, що їх діти слухали разом з В. О. Сухомлинським. Ось як згадує про це педагог: «Велике враження справила на дітей українська народна пісня «Ой, на горі та й женці жнуть»… Вона пробуджувала яскраві картини далекого минулого нашого народу, його героїчної боротьби проти загарбників. Лише пісня може розкрити красу душі народу. Мелодія і слово рідної пісні – це могутня виховна сила, що розкриває перед дитиною народні ідеали і прагнення» [2, 103].

У своїй педагогічній. діяльності В. О. Сухомлинський завжди пов'язував музику (в широкому та багатогранному розумінні) з життям. Найважливіше завдання під час сприйняття музичних творів, стверджував педагог, є надання можливості відчути, «що джерелом краси музики є краса навколишнього світу» [2, 154].

Одним з важливих засобів пробудження інтересу до навчання видатний педагог вважав творчий характер застосування активних методів роботи під час уроку. Особливу увагу він звертав на активізацію розумової діяльності учнів під час занять, зокрема, музичних. Музика пробуджує фантазію дитини, загострює сприйняття навколишнього світу, поглиблює уявлення про предмети та явища, тобто активізує творчі сили розуму. «Без музичного виховання неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини» [4, 157].

Отже, ми торкнулися лише деяких аспектів досвіду В. О. Сухомлинського з музичного виховання. Творчий спадок видатного українського вченого-педагога актуальний і в наш час. Це підтверджується і тим, що більшість його положень знайшли подальшу реалізацію в змісті програми з музичного мистецтва для загальноосвітніх шкіл.

Література:

1. Галас О.В., Дзямулич Н.І. В.О.Сухомлинський про значення музичного виховання у формуванні гармонійної особистості людини / О. В. Галас // Збірник науково-методичних праць викладачів та студентів Луцького педагогічного коледжу (Випуск 2). – Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 2009. – С. 97-103.
2. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 53-206.
3. Сухомлинський В. А. Письма к сыну / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1987. – 128 с.
4. Сухомлинський В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1973. – 288 с.

Мухомор Анастасія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, ст. викл. Губіна С.І.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Сформованість моральних норм як внутрішніх регуляторів поведінки суттєво впливає на життєдіяльність особистості, забезпечуючи її моральний і духовний розвиток. Важливу роль у вихованні моральних основ взаємодії дитини з іншими людьми, формуванні її ставлення до навколишнього світу через його сприйняття відводиться сім'ї як первинному осередку суспільних відносин, зокрема міжособистісних взаємин. У сім'ї створюються умови для соціалізації дитини, оволодіння духовною культурою, моральними цінностями нації. Рівень взаємодії школи та сім'ї у вихованні дитини визначає якість психічного, емоційного та морального її розвитку, підготовки її до різнорівневих контактів поза сімейним мікросередовищем.

Сучасна українська сім'я, пристосовуючись до економічних, соціальних і культурних змін у країні, повною мірою не реалізує своїх головних функцій, насамперед виховну. Зростання психологічного напруження, збільшення кількості стресових ситуацій деструктивно впливає на зміст і характер взаємодії школи та сім'ї в моральному вихованні дитини. Відсутність системності та послідовності в сімейному вихованні призводить до неповноцінного спілкування дорослих і дітей, його змістового збіднення, нехтування нормами моралі. Усе це актуалізує потребу вивчення проблеми взаємодії школи та сім'ї у моральному вихованні дитини, культури взаємин батьків і дітей.

Головним обов'язком учителів і вихователів у контексті проблеми морального виховання є утвердження у школярів принципів загальнолюдської моралі; виховання в них поваги до батьків, старших за віком, до народних традицій та звичаїв, національних і культурних цінностей України, її державного й соціального устрою; підготовка їх до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди тощо. Але в сучасній школі серед дітей чимала кількість із досить стійкими негативними й нездоровими нахилами, що віднаходять свій вияв у різних негативних вчинках та діях, зокрема в явно умисних порушеннях норм та правил поведінки, в ігноруванні обов'язкових вимог вчителя тощо. Провідне місце в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського займає ідея гуманізму, людяності та доброзичливості. Про моральну досконалість педагог говорив як про складову всебічно розвиненої особисті.

Мета статті полягає у вивченні поглядів В.О.Сухомлинського на проблему взаємодії школи та сім'ї в моральному вихованні школярів.

Добро, толерантність, радість, зло, ненависть, насильство – моральні категорії, за допомогою яких оцінюються поведінка і вчинки людей, життєві явища та події. Вочевидь нині назріла нагальна потреба у виокремленні спеціальної педагогічної галузі – педагогіки Добра, витоки якої чітко простежуються у спадщині В.О.Сухомлинського. Про це свідчать назви окремих статей і розділів монографічних творів видатного педагога: «Радість і доброта», «Розуміння життя, добра і зла в ньому», «Будьте доброзичливими», «Не можна прожити і дня без тривоги за людину», «Про радість праці» та інші, в яких добро є моральним кредо і стрижнем виховання маленьких громадян [1, 5].

В.О.Сухомлинський вважав найважливішим завданням виховання вплив на пробудження і розвиток у дітей кращих моральних, інтелектуальних і естетичних почуттів. На його думку, «... почуття – це кров, плоть і серце моральної переконаності, принциповості, сили духу; без почуттів моральність перетворюється на сухі безбарвні слова, що здатні виховати лицемірів. Ось чому, образно висловлюючись, стежка від морального поняття до морального переконання починається із вчинку, із звички, насичених глибокими почуттями, особистим ставленням до того, що дитина робить, що робиться навколо неї» [4, 155]. Праці, над якими він працював до останнього дня – «Як виховати справжню людину» (1989), «Хрестоматія з етики» (1990), присвячені формуванню духовності як визначальної, провідної якості особистості через морально-етичне виховання, прищеплення цінностей.

В.О.Сухомлинський визнавав пріоритет морального виховання учнів в багатогранній діяльності педагогічного колективу школи.

Завдання, які висуває життя перед школою, стають настільки складними, що без високої педагогічної культури суспільства і насамперед сім'ї зусилля вчителів, якими б значними вони не були, виявляться недостатньо ефективними. Усі шкільні проблеми – це і проблеми сім'ї, усі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, на думку В.О.Сухомлинського, сягають своїм корінням у сім'ю. Розвиток особистості залежить насамперед від того, якими людьми постають перед дитиною батько і мати, як пізнаються людські стосунки і суспільне оточення на прикладі батьків. Школа справедливо вимагає, щоб сім'я зміцнювала її авторитет в очах дітей. Але і школа покликана зміцнювати авторитет сім'ї в очах дітей. Це один з основних принципів взаємовідносин школи і сім'ї.

Василь Олександрович постійно цікавився проблемами сімейного виховання, умовами і особливостями виховання дітей у різних сім'ях, вивчав позитивний досвід, підмічав найістотніші і найбільш типові вади та недоліки сімейного виховання, шукав їх причини. Вчений проводив велику виховну й освітню роботу з батьками, дорослими, навчав їх мистецтва сімейного і громадського виховання. У Павлиській середній школі батькам надавалась ґрунтовна педагогічна освіта. В.О.Сухомлинський вважав, що в сім'ї між батьками і дітьми повинні панувати взаємостосунки щиросердності, відвертості. І це вимагає особливої уваги від кожного, хто хоче збагнути таємниці батьківської педагогіки, а саме тонкої, інтелігентної, сердечної чутливості людини до людини, виховання добрих почуттів. У вихованні цих почуттів, на думку педагога, зв'язок сім'ї та школи повинен відігравати особливо вагому роль.

Атмосфера добра, сердечності, чутливості, яка оточує дитину з перших днів її шкільного життя, має пронизувати духовне життя сім'ї, взаємини між батьками і дітьми. Домагатися того, щоб батьки оволоділи мудрістю батьківської і материнської любові – у цьому В.О.Сухомлинський вбачав одне з найважливіших завдань школи. За його глибоким переконанням, «педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків» [3, 42]. Для цього у Павлиші не одне десятиліття працювала школа для батьків, до якої батьки записувалися за два роки до вступу їхньої дитини до школи, відвідуючи потім заняття до закінчення нею середньої школи. Основна форма занять – лекції та бесіди директора, завуча і найбільш досвідчених учителів. Теоретичні знання з психології та педагогіки тісно пов'язувалися з практикою виховання в сім'ї. Кінцевою метою програми постійного підвищення педагогічної культури батьків і матерів виступав ідеал всебічно розвиненої гармонійної людини. Найважче полягало в тому, щоб батько й мати разом з учителем бачили, розуміли духовний світ своєї дитини, вміли розібратися в причинах і наслідках, осмислювали виховання як цілеспрямовану педагогічну працю.

У сім'ї, де батько розуміє свої обов'язки лише як забезпечення матеріальних потреб дітей, а мати не стала центром їх духовного життя, дітей оточує атмосфера духовної порожнечі, убозтва. Вони живуть серед людей і не знають людей – це найнебезпечніше в таких сім'ях, оскільки їхнім дітям незнайомі й недоступні тонкі людські почуття, передусім ласка, співчуття, жаль, милосердя. Вони можуть вирости емоційними невігласами. Щодо цих дітей виховний обов'язок школи особливо великий: вони мають пройти в стінах навчально-виховного закладу спеціальну школу виховання почуттів [5, 543-544].

Батьківська любов має бути такою, «щоб у дитини пробуджувалась чутливість до

навколишнього світу, до всього, що створює людина, що служить людині, і, звичайно, насамперед до самої людини» [1, 145]. Василь Олександрович був твердо переконаний, що виховання людського благородства в дитячому серці починається з максимального олюднення ставлення до людей, одухотворення цього ставлення щирими, піднесеними почуттями поваги до людини, і, насамперед, – поваги до матері і батька. Отже, одне з найтонших завдань сімейно-шкільного виховання загалом і батьківської любові зокрема – навчити людину вже в роки раннього дитинства порівнювати свої бажання з інтересами, благополуччям, спокоєм людей, які живуть поруч, і, насамперед, – батьків. Бездумне замилування батьків кожним кроком дитини, задоволення всіх її бажань, примх, капризів – усе це призводить до того, що дитина стає немовби сліпою і глухою до душевних рухів близьких, не бачить горя, незгод, суму матері, батька.

В.О.Сухомлинський високо підносить як одну з найважливіших моральних цінностей – уміння дітей дорожити честю сім'ї, тим первинним середовищем, де людина вчиться творити добро. Василь Олександрович вважав, що школі і сім'ї треба особливо дбати про те, аби діти були чутливими, сердечними синами й дочками, щоб найдорожчою у світі людиною для них була рідна мати, щоб їм хотілося побути з нею, допомогти їй, взяти на себе її турботи. «З того часу, як дитина переступила поріг школи, – зазначає педагог, – ми дбаємо про те, щоб якомога більше своїх сил вона віддавала матері, батькові, бабусі, дідусеві. Своє важливе виховне завдання ми вбачаємо в тому, щоб праця дитини в ранньому віці була одухотворена турботами про матір. Саджаючи плодове дерево й присвячуючи його матері, даруючи їй перші плоди з нього, дитина вчиться вірності й відданості – найсвятішого й найдорожчого в житті людини» [2, 536].

На думку Василя Олександровича, «турбота про мир і спокій в сім'ї, про радість і щастя батьків повинна стати головним бажанням дитячого життя, яке, як кермо, керувало б усіма іншими бажаннями. Кожне своє бажання дитина повинна контролювати розумом, думкою, свідомістю: як це бажання відіб'ється на душевному світі батьків?» [1, 212]. Це одне з найважливіших етичних повчань про взаємостосунки між поколіннями. У розвиткові тонкого відчування дитиною переживань, думок, духовного світу батьків у цілому В.О.Сухомлинський вбачає винятково важливе виховне завдання.

Принципом Василя Олександровича було: «Якнайменше викликів у школу батьків для моральних нотацій дітям і залякування їх батьківською «сильною рукою», якнайбільше такого духовного спілкування дітей з батьками, яке приносить їм радість» [1, 213]. Василь Олександрович вважає дуже важливим притаманність дитині почуття сором'язливості перед батьком і матір'ю. Взаємостосунки дітей і батьків повинні будуватися тільки на бажанні дитини бути доброю, на тому, що вона приносить у сім'ю радість.

Вся мудрість шкільно-сімейного виховання та батьківської педагогіки полягає в тому, щоб діти ставали вимогливими до самих себе. Вимогливість до самого себе, чесність і правдивість наодинці з собою – це для батьків висока мрія, ідеал і досягається він тоді, коли любов, доброта, ласка поєднуються із суворою вимогливістю, з обов'язком, з непримиренністю до зла, неправди, обману. Отже, в ранньому дитинстві людина повинна пройти велику школу тонких, сердечних, людяних взаємостосунків. Ці взаємини – найголовніше моральне багатство, найголовніші моральні цінності сім'ї. Сім'я з її взаємостосунками між дітьми і батьками – перша школа морального, інтелектуального. естетичного і фізичного виховання. Батько, мати, старші брати і сестри, дідусь і бабуся є першими вихователями дітей у дошкільному віці і залишаються з ними, коли їх вихованці пішли до школи. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя – найважливіша умова успішного морального виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі. Шкільно-сімейне виховання не тільки дає змогу добре виховати молоде покоління, а й одночасно є дуже важливою умовою вдосконалення морального обличчя сім'ї, батька і матері. Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільства.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1978. – 263 с.
2. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори : у 5-ти т. –К., Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 405-637.
3. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори : у 5-ти т. – К., Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 7-390.
4. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 55-206.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 419-654.

Новик Оксана,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук Коваль Т.В.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Світ розвивається, а в ньому зазнає змін і наше сучасне життя. З огляду на сьогодення країни проблема розвитку української національної культури, зростання її ролі в державотворчих процесах, формування єдиного духовного простору, утвердження гуманістичних цінностей, національної самосвідомості, громадянськості та патріотизму набуває все більшої актуальності. Життя і становлення нації значною мірою залежить від патріотизму її народу, що формується з раннього дитинства шляхом засвоєння національних цінностей.

До проблем, пов'язаних з формуванням національно-патріотичної свідомості молодого покоління, у різні часи зверталися такі класики педагогічної науки, як Г. Сковорода, К. Ушинський, О. Огієнко. С. Русова, О. Духнович, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Г. Ващенко. Важливим внеском у вирішення цієї проблеми стали роботи сучасних світочів педагогічної думки О. Сухомлинської, О. Вишневського, О. Губко. П. Кононенка, Н. Косарєвої, В. Кузя, К. Чорної та інших видатних вчених. У своїх працях вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини [2].

Особливо цінною для сучасної практики є педагогічна спадщина талановитого українського педагога-гуманіста, педагога-новатора і філософа В. О. Сухомлинського. Запропоновані ним форми і методи освітнього впливу на дитячу особистість актуальні й сьогодні. Вони знаходять безліч прихильників у виховних системах різних країн світу. Педагог вбачав пріоритет у формуванні нового покоління справжніх патріотів, що по-справжньому люблять батьківщину, горді за свій народ та його історичне минуле, відповідальні за його майбутнє [1].

В. О. Сухомлинський своє завдання вбачав у тому, щоб відкрити перед кожним вихователем і вихованцем усі джерела, якими живиться могутнє почуття любові до свого народу, Вітчизни. У «Проблемах виховання всебічно розвиненої особистості» він стверджує: «Самі по собі слова дитини, підлітка, юнака про те, як він любить Батьківщину і готовий жертвувати заради неї, не завжди є справжнім критерієм патріотичної вихованості: мудрість вихователя полягає в тому, щоб ці слова наші вихованці не вимовляли безпристрасно і бездумно. […] Немислима справа – вчити говорити про любов замість того, щоб учити любити. Взагалі треба особливо суворо і вимогливо торкатися понять і слів Вітчизна, доблесть, героїзм, подвиг, так само як і змісту тієї діяльності, яка вкладається в ці поняття і слова» [4]. Це і мати з батьком, і рідне село чи місто, і природа рідного краю, і славне минуле народу, і сьогодення.

Виховання людини, її перше сприйняття і розуміння навколишнього світу, паростки любові до рідного краю, на думку Василя Сухомлинського, розпочинаються у лоні сім'ї. «У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини

культурної. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладаються коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави» [1].

Патріотичні думки, переживання, прагнення захоплюють душу, стають глибоко особистими завдяки моральному багатству духовного світу. «Патріотизм починається з колиски. Не може бути справжнім сином своєї Вітчизни той, хто не став справжнім сином матері і батька» [6].

Найважливішим засобом патріотичного виховання видатний педагог вважав рідне слово і зазначав, що «людину ми виховуємо словом і тільки словом. Все інше – вправи, звички, праця – від слова» [3].

На його думку, тільки той може осягнути своїм розумом і серцем красу і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки й красу рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини. Саме рідна мова формує національну психологію, характер, світогляд, свідомість та інші компоненти духовності народу, менталітет. Про роль слова в патріотичному вихованні педагог писав: «Тут ми маємо справу з однією з найтонших і найважчих речей, які є в патріотичному вихованні. Це життя слова». І далі: «У ті хвилини життя слова, коли його краса, його поетична грань допомагає вихователеві назавжди зберегти яскраві картини дитинства, у душах наших вихованців відбувається те, в ім'я чого ми взагалі переступаємо поріг школи: від кожного дитячого серця простягаються тисячі ниток до того великого і вічного, ім'я якому народ, його мова, культура, література, мистецтво, школа, сім'я, слава тих, хто пішов від нас, і прекрасне майбутнє нових поколінь» [4].

Важливе місце в системі педагогічних поглядів та практичній діяльності В.О. Сухомлинського посідає використання народних ігор – важливого засобу морально-етичного та національно-патріотичного виховання вихованців та формування творчої особистості. «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ, – писав В.О. Сухомлинський у своїй книзі «Серце віддаю дітям». Народні ігри – це джерело засвоєння загальнолюдських цінностей. У народних іграх відображається життя людей, їхній побут, національні традиції, вони сприяють вихованню честі, сміливості, мужності тощо [5].

Одним з методів виховання громадянських якостей В. Сухомлинський вважав формування почуттів, емоційних переживань, адже, на його думку, дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем. Також метод встановлення причинно-наслідкових зв'язків, за В. Сухомлинським, вчить маленьку дитину бачити наслідки кожного свого вчинку, уявно ставити себе на місце іншого, вводить її у складний світ людського.

У праці В. Сухомлинського «Як виховати справжню людину» подається моральний ідеал, який увібрав у себе найкращі риси менталітету українського народу. У вигляді настанов, правил, законів дружби розкрито основні принципи сьогоднішнього національно-патріотичного виховання: принцип національної спрямованості виховання, культуровідповідності, гуманізації виховного процесу, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, цілісності, толерантності, особистісної орієнтації й життєвої творчої самодіяльності [7].

Отже, взявши до уваги досвід видатного українського педагога-новатора Василя Олександровича Сухомлинського, справжнього громадянина нашої держави, можна упевнитись в тому, що тема виховання патріотичних почуттів у дітей не втрачає актуальності і в наш час. Для кожного вчителя використання здобутків видатного педагога, залишаються невичерпним джерелом розвитку сучасної педагогічної думки. Такі знання допоможуть виростити цілісносформованих особистостей, духовно багатих, цивілізованих людей, які повинні мати на меті вибудувати високоморальне, досконале, гуманістичноспрямоване суспільство.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 263 с.
2. Соціальна робота в Україні: теорія і практика // Науково-методичний журнал. – 2012. – № 2. – С. 58-67.

3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 3. – С. 283-565.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 59-218.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 9-79.
6. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 159-443.
7. Якубенко В. Від народознавства – до свідомого патріотизму / В. Якубенко // Дошкільне виховання. – 2002. – № 2. – С. 14-16.

Ольшевська Дарія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, ст. викл. Колосова О.В.

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

У сучасному світі простежується збільшення кількості асоціальних вчинків, нівелювання моральних цінностей, зростання дитячої агресії та жорстокості, що актуалізує проблему виховання моральних якостей школярів. Її вирішення потребує врахування досвіду попередніх вітчизняних поколінь і надбань зарубіжних педагогів, оскільки стратегічним завданням освітньої політики Української держави є створення національної системи освіти й виховання, орієнтованої на розвиток моральних якостей особистості.

Доцільним у цьому аспекті вважаємо вивчення педагогічної системи В.Сухомлинського, яка не втрачає актуальності і сьогодні. Новий особистісно орієнтований, гуманістичний підхід у педагогічній системі В.Сухомлинського спрямований на формування особистості, здатної до саморозвитку, самовизначення, самореалізації та самоактуалізації, як найголовнішої цінності.

Моральні якості особистості, на думку В.Сухомлинського, формуються в ранньому дитинстві. Їх джерелом є оточуючі дитину люди (переважно це батьки). Так, основні моральні якості закладаються в середині родини, оскільки дитина наслідує їх. З віком дитина стикається з іншими людьми (друзями, вчителями, сусідами тощо) і під їхнім впливом може змінювати власні якості, набувати нових. Як зазначає Л.Бондар, Василь Олександрович «один з перших повернув у теорію виховання такі категорії, як совість, сором, честь і порядність, щедрість душі, моральні емоції, повагу до батьків, до дідусів і бабусь, узагалі до людей похилого віку, культ матері» [1, 47].

У Павлиській школі вчили учнів сприймати прекрасне, трагічне, потворне, піднесене, низьке, комічне. Педагог знаходився поруч, завжди уважний, готовий дати пораду, співчувати, підтримати, посварити чи заохотити. «Розповідаючи на уроці про явища суспільного життя, про природу чи людину, про моральні чи естетичні цінності, якості, справжній учитель-вихователь ніколи не забуває того, що він не тільки дає знання, а й чимось збагачує духовне життя колективу» [4, 482]. Вчитель – це людина, яка любить дітей, пробуджує в їхньому серці бажання бути хорошим, почуття поваги до оточуючих і самого себе.

Виховання моральних якостей стало складовою морального виховання в школі В.Сухомлинського. Практична діяльність в цьому напрямі полягала в розробці класними керівниками планів виховання моральної культури, розрахованих на тривалий період. Один раз на тиждень проводились етичні бесіди. В.Сухомлинський особисто розробив їх тематику, що включає: «Кому зобов'язана людина (дитина, ти, я) тим, що він живе, радіє, користується щастям буття»; «Ти не завжди будеш дитиною – ніколи не забувай про це!»; «Найдорожче, ні з чим не зрівняне у світі – Людина»; «Людина залишає себе в людині. У цьому людське безсмертя»; «Якими своїми радощами буває безтактно ділитися з товаришами»; «Будь скромним. Бережи свою гідність».

Для виховання моральної культури учнів у Павлиській середній школі було

сформовано «азбуку моралі», що являла собою правила, заповіді, норми поведінки, які мали стати стійкими переконаннями кожного учня. Азбучні істини безпосередньо пов'язані з вихованням моральних якостей, які повинні розкриватись через яскраві образи, що пробуджують прагнення до ідеалу. Засвоєння загальнолюдських норм (азбуки моралі) виступало важливим елементом формування моральної культури особистості:

«1. Ти живеш серед людей. Кожний твій вчинок, кожне бажання відбивається на людях, які тебе оточують. Є чітка межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна. Перевіряй свої вчинки запитанням до самого себе: чи не чиниш ти зла, незручності чесним, хорошим людям? Роби все так, щоб хорошим людям було добре, а злим – нестерпно.

2. Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром.

3. Всі блага і радощі життя створюються працею. Без праці немислиме чесне життя. Народ учить: хто не працює, той не їсть, назавжди запам'ятай цю заповідь, умій бути гнівним, нетерпимим, непримиренним до неробства, лінощів, недбайливості, пустопорожнього базікання…

4. Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабким і беззахисним. Допомагай товаришеві в біді… Безсердечність породжує байдужість, байдужість породжує себелюбство, а себелюбство – джерело жорстокості.

5. Не будь байдужим до зла. Борись проти зла, обману, несправедливості. Будь непримиренним до того, хто прагне жити за рахунок інших людей, обкрадає суспільство. Найбільше зло – відступництво, зрада високих ідеалів» [2, 120].

Невід'ємною складовою виховання моральності в педагогічній системі В.Сухомлинського було виховання справжнього громадянина нашої держави. Основною формою громадянського виховання в Павлиській середній школі стала система бесід про громадянськість, що проводилися протягом усього періоду навчання в школі. Вона була побудована на розповідях про героїчні вчинки видатних особистостей та односельчан, наприклад, для учнів молодшого шкільного віку – про матір Марію, Януша Корчака та інших. Василем Олександровичем було розроблено тематику етичних бесід, складено посібники «Хрестоматію з етики для читання учням Павлиської середньої школи», що включала понад тисячу маленьких оповідань і казок з яскраво вираженим філософсько-етичним змістом, і «Хрестоматію моральних цінностей людства», в школі діяли «Кодекс людської порядності», «Внутрішні закони особистості», «Десять «не можна», Закони мужності, Закони дружби.

Для виховання моральних якостей особистості Василь Олександрович застосовував такі засоби: красу, доброту, дружбу, людяність, істину, радість, творення людям добра. «Для того, щоб істина виховувала, вона повинна запалювати, надихати. Справжнє виховання здійснюється там, де думка пробуджує й утверджує прагнення до ідеалу» [2, 114]. Для цього знання про героїчні вчинки видатних людей минулого, односельців, сусідів, батьків, ровесників повинні торкнутися душі дитини, сприяти її «пізнанню краси людини», якій притаманні найкращі риси: «героїчний дух, безмежна відданість Вітчизні, вірність переконанням, готовність й уміння досконало оволодівати всіма багатствами думки в ім'я щастя народу» [2, 115].

Процес всебічного розвитку учня в Павлиській школі ґрунтувався на засвоєнні дитиною норм, правил поведінки, що формують центральні принципи, навколо яких можуть зосереджуватися індивідуальні і соціальні цілі. Такий підхід, що базується на принципах народності, природо- і культуровідповідності, гуманізму і демократизму, самостійності, активності, громадянської зрілості, передбачає визначення кожного вихованця як унікальної особистості, визнання його прав на життя, щастя, свободу вибору, ставлення до нього як до суб'єкта власного розвитку.

Отже, процес виховання моральних якостей особистості складає основу педагогічної системи В.Сухомлинського, вони є складовими ідеалу людства протягом його розвитку і мають неминуче значення для виховання молоді в сучасних умовах гуманізації суспільства.

Література:

1. Бондар Л.С. Загальнолюдські цінності у спадщині В.Сухомлинського / Л.С. Бондар // Шлях освіти. – 1997. – № 2. – С.47-49.
2. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 55-206.
3. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С.209-400.
4. Сухомлинський В.О. Методика виховання колективу // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 403-637.
5. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С.149-416.

Паламарчук Тамара,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Комарівська Н.О.

ПОГЛЯДИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Одним з провідних завдань школи на сучасному етапі розвитку суспільства є розумовий розвиток учнів, озброєння їх методами і прийомами мислення, що сприяє загальному розвитку особистості, багато в чому визначає її всебічність і гармонійність. Одним з основних критеріїв розумового розвитку можна вважати рівень оперування розумовими діями.

Успішне навчання молоді сьогодні неможливе без глибокого вивчення і творчого впровадження в життя педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, яка стає особливо актуальною в умовах розбудови національної освіти. У своїй праці «Розмова з молодим директором школи» вчений наголошував: «Навчально-виховний процес має три джерела – науку, майстерність і мистецтво. Добре керувати навчально-виховним процесом – це означає досконало володіти наукою, майстерністю і мистецтвом навчання і виховання» [4, 92].

Василь Сухомлинський підкреслював, що виняткову роль відіграє вміння вчителя скерувати хід думки учнів так, щоб вони активно, зосереджено прагнули побачити невидиме, зрозуміти приховане, розгледіти незвичайне у звичайному. На уроці слід застосовувані такі форми і методи роботи, щоб учень був перш за все здобувачем знань, а не пасивно запам’ятовував знання під керівництвом учителя. При тому педагог зауважував, що активність має проявлятися в активності розуму, в усвідомленні учнями основних причинно-наслідкових зв’язків навчального матеріалу.

Великий педагог вказував, що одне з найважливіших завдань школи – «навчити користуватися знаннями. Якщо набуті уміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить зі сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захоплень» [5, 422]. «Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передувало нагромадження, аналіз, зіставлення і порівняння фактів. Спостерігаючи явища і картини природи, дитина оволодіває формами й процесами мислення, збагачується поняттями, кожне з яких сповнюється реальним змістом причинно-наслідкових зв’язків, помічених гострим зором допитливого спостерігача» [5, 496].

В.Сухомлинський рекомендував учителям навчати учня уміння аналізувати свої думки, а також вивчати креативну діяльність учня, щоб правильно керувати нею. «Це переключення відбувається вмить і від його швидкості залежить здатність зберігати і осмислювати в свідомості об’єкт пізнання» [1, 54]. Розумовий розвиток, вважав педагог, був би неможливий без спеціальної його спрямованості та розвитку розумових сил і здібностей дітей. Над цим учителі школи мають розпочинати працювати задовго до вступу дітей до школи. Водночас звертати увагу на те, як міркують діти, як проявляється дискретність роботи їхнього мозку.

Василь Олександрович стверджував, що обов’язково має бути об’єктивний зв’язок між будовою навчання та характером загального розвитку учня. Упродовж багаторічної праці ним була сконструйована система початкового навчання, високоефективна для загального

розвитку школяра. Вона дала змогу успішно формувати особистість молодшого школяра з високим рівнем розвитку мислення, практичних дій, спостережливості.

У молодшому шкільному віці переважає образне мислення. В.О. Сухомлинський закликав батьків і вчителів молодших класів «вводити дітей в обстановку, де є яскраві образи і причинно-наслідкові зв'язки між явищами, де діти захоплюються, переживають почуття подиву перед красою і водночас мислять, аналізують» [5, 521]. Великий педагог проводив «уроки мислення» на лоні природи. Пізнавальна частина оригінальних і нестандартних уроків обов'язково чергувалася із грою. Їх метою було ознайомити дітей з навколишнім світом, з різними явищами природи і більшу частину приділити екологічному вихованню.

Пошук учнями істотних ознак предметів і явищ навколишнього світу є необхідною передумовою мисленнєвого розвитку. У період навчання грамоти є можливість для розвитку всіх мисленнєвих операцій, наприклад, складання речень за аналогією, порівняння, пошук зайвого слова, узагальнення тощо. Урахування ідей В. О. Сухомлинського щодо розумового виховання дає змогу розвивати мовлення і мислення у взаємозв'язку.

Робота над розвитком мислення, усного і писемного мовлення в початкових класах потребує особливого вміння і старанності з боку вчителя. Василь Сухомлинський радив вести дітей в осінній сад, розповідати їм про красу золотої осені, різнобарвне вбрання дерев, про те, як усе живе в природі готується до довгої і холодної зими. Переконавшись, що діти переймаються багатством змісту й емоційним забарвленням слів, слід пропонувати їм розповісти про те, що вони бачать, відчувають. У праці «Урок і знання» вчений пише: «Вкладайте у свідомість дитини живе, трепетне слово, дбайте про те, щоб воно не перетворилося на засушену квітку, а вилетіло, як із гніздечка, співучою пташкою, раділо красі навколишнього світу» [1, 368]. У ранньому віці в дитини повинна закарбуватися краса рідного слова, краса довкілля, що її оточує. Педагог переконався, що чим ближче діти до світу, який живе навколо них, тим багатшою і виразнішою буде їхня мова.,

В.О. Сухомлинський багато уваги приділяв проблемі розвитку мислення і розумових сил дитини. «Дати знання – це лише один бік розумового виховання. Розвиток думки й розумових сил – це розвиток образного й логіко-аналітичного елементів мислення, а також вплив на рухливість розумових процесів, тобто усунення уповільненості мислення» [2, 149-157]. Надзвичайно важливим є сформувати у дітей уміння користуватись такими поняттями, як явище, причина, наслідок, послідовність, схожість, відмінність та ін., оскільки це відіграє дуже важливу роль як у розвитку абстрактного мислення, так і в аналізі явищ навколишньої дійсності. Ефективність методів навчання оцінювалася В. О. Сухомлинським на основі того, «... наскільки вони сприяють процесу загального розумового розвитку дитини, якою мірою процес навчання є водночас процесом розумового, морального, ідеологічного, естетичного виховання» [3, 238].

Розвиток мислення педагог тісно пов'язував з пам'яттю. Одна з важливих умов творчого мислення – зберігання в пам'яті необхідних знань. Дитині з поганою пам'яттю важко мислити, міркувати. Василь Олександрович був переконаний, якщо учень в початковій школі не зможе зберегти основ фундаментальних знань, то в середній та старшій школі він буде погано вчитися. Сухомлинський радив дбати про розвиток пам'яті тоді, коли дитині ще не надійшов час заучувати, запам'ятовувати ні на уроках, ні вдома. Треба піклуватися про те, щоб важливі істини про явища й закономірності навколишнього світу були засвоєні дітьми без спеціального заучування й запам'ятовування, тобто в процесі безпосередніх спостережень.

Отже, В.О. Сухомлинський був переконаний, що мислення починається там, де необхідно знайти відповідь на запитання або щось зрозуміти. Школяр вчиться думаючи, і думає навчаючись. Важливо враховувати, що розвиток мислення школярів здійснюється поступово від наочно-дійового в дошкільному віці до образно-мовленнєвого в молодшому та до понятійного, теоретичного в середньому та старшому шкільному віці.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 638 с.

2. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 209-400.
3. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 7-390.
4. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т.4. – С. 393-628.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т.2. – 656 с.

Пастушина Юлія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Комарівська Н.О

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Одним з основних завдань уроків літературного читання є розкриття сили слова, відчуття всіх його смислових відтінків, тому що словами письменник передає силу почуттів, переживань героїв та їхні думки. За допомогою художньої мови, яка виявляє себе як мистецтво, читач вчиться розуміти й пояснювати пережиті ним почуття, давати їм емоційну оцінку. Через слово він отримує життєву інформацію, його зміст викликає певні образи в уяві, створює певний емоційний стан, на основі якого складається враження від прочитаного твору.

Процес сприймання літературного твору є результатом складної внутрішньої діяльності людини, в якій бере участь пам'ять, чуття, свідомість, фантазія, спогади, надаючи самому процесу творчих рис та розвиваючи чуттєву сферу того, хто сприймає слово. Літературний твір, торкаючись різних чуттєвих зон читача, через уявлення та асоціації діє на його нервову систему, в результаті чого виникає певна емоційна реакція, яку ми називаємо естетичною, і яка ґрунтується на емоційному ставленні читача до прочитаного залежно від стану, викликаного твором [1, 25].

Одне з найважливіших завдань школи – навчити учнів добре читати. Василь Олександрович Сухомлинський писав, що «читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе» [3, 347]. Чим раніше дитина оволодіє навичками читання, тим легше їй буде навчатися в школі. Якщо дитина не навчилася читати і розуміти прочитане, неможливо добитися грамотного письма, немислимо навчитись розв'язувати задачі тощо. Вона буде переживати великі труднощі при виконанні домашніх завдань, їй не цікаво буде на уроках, читання не буде приносити задоволення. Тому пріоритетною метою навчання читання у початковій школі є формування читацької компетентності школяра.

Цікаві ідеї та методики для ефективного розвитку читацьких умінь учнів початкових класів знаходимо в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. Він уважав, що в учнів з перших днів навчання в школі слід пробудити інтерес до читання. Одним з дієвих засобів, який сприяє розвитку інтересу до читання та ефективному формуванню читацьких умінь учнів, є сповнений яскравими образами, звуками, мелодіями, цікавий, різноманітний навчальний процес, який проходить у світі казки, гри, фантазії, творчості та сприяє всебічному розвитку особистості.

Дитина, що тільки оволоділа технікою читання, вперше в житті входить у світ художніх образів. Вона входить у цей світ з тим запасом життєвих вражень, які накопичила за своє ще дуже недовге життя, їй ще просто недоступною є мова художньої умовності, у неї ще недостатньо розвинута здатність мислити словесно-художніми образами, яка формується на основі загального мовного розвитку. Дитина сприймає художню дійсність як інобуття життя дійсності. Аналіз твору в школі прямо й безпосередньо орієнтований на читача, на особливості його сприймання. Щоб досягнути найбільшої повноти осягнення змісту твору в єдності з художньою формою, учителю треба шукати найкоротший шлях до розуму і серця читача.

В.Сухомлинський говорив, що для того, щоб добре читати, потрібно володіти технікою

читання. Швидко й свідомо читати – це значить уміти «…сприйняти очима і в думці частину речення чи невелике речення цілком, відірвати свій погляд від книжки, вимовити те, що запам'яталося, і водночас думати не тільки про те, що читається, а й про якісь картини, образи, уявлення, факти, явища, пов'язані з матеріалом, що читається» [3, 360]. А для того, щоб читання дитини було швидким і свідомим, необхідна система вправ.

Василь Олександрович говорив, що не можна назвати свідомим читанням таке, коли «учень, який в процесі читання не може нічого сприйняти, по суті не вміє одночасно читати і думати» [3, 368]. Цікавою методикою В.Сухомлинського є такий спосіб перевірки швидкості і свідомості читання молодших школярів: учень перший раз читав текст, а на дошці вчитель вивішував яскраву картинку, пов'язану зі змістом твору. Якщо дитина, читаючи текст, не могла відірвати погляду від книжки, щоб до кінця читання добре роздивитися картинку, запам'ятати деталі, відсутні в тексті, це означало, що вона не вміє читати.

Важливу роль для розвитку читацьких умінь молодших школярів має відігравати індивідуальне читання. На думку педагога, це необхідна умова для вироблення стійкого вміння вільно читати й розуміти прочитане [3, 370]. Він говорив, що індивідуальне читання має бути духовною потребою дитини. У школі В.Сухомлинського кожен молодший школяр кожні 1-2 тижні читав нову книжку. Великий педагог хотів, щоб книжка увійшла в життя учнів і стала їх щоденною потребою. Виховання любові і поваги до книги є одним із найголовніших і найбільш складних завдань учителя.

Під час читання молодшими школярами художнього тексту в комплексі розв'язуються освітні, виховні й розвивальні завдання. Тому важливо не тільки *що* читати, але і *як* працювати з текстом. Особливо це стосується сприймання художньої літератури, оскільки ефективність засвоєння твору під час його сприймання залежить як від об'єктивних умов (тема, сюжет, образи), так і від суб'єктивних (внутрішній стан дитини, рівень розвитку психічних процесів, життєвий досвід, потреби та інтереси учнів). А врахування вчителем особливостей сприйняття художнього твору молодшими школярами забезпечить ефективність засвоєння його змісту.

Велику увагу Василь Сухомлинський приділяв вибору місця, де діти будуть читати. Він уважав, що це потрібно робити на природі або в спеціально відведеній кімнаті. Дітей має оточувати щось казкове, щоб під час читання вони могли відчувати себе героями історії. Саме книга допомагає дітям поринути у світ неймовірних пригод, розвивати їхнє зв'язне мовлення. Завдяки книзі ми можемо пробудити в дітях любов до природи, до Батьківщини, рідного краю, виховати їх добрими, ввічливими та чесними людьми [2, 156].

Перед тим, як запропонувати дитині книжку для читання, дорослий повинен прочитати її сам. За допомогою світу книжки можна розширювати кругозір учнів, здійснювати коригуючий вплив на риси характеру дітей. Тому вчитель має оберігати дітей від поганих книжок, діти мають жити у світі творів, які наповнені любов'ю та добротою, які є зразками справжньої українського та зарубіжної літератури [2, 178]. Василь Сухомлинський радив педагогам у початкових класах створювати куточки книжки, а батькам потурбуватися про домашню бібліотеку, у якій будуть доступні та цікаві для дитини книги.

Отже, видатний педагог приділяв значну увагу проблемі формування читацьких умінь молодших школярів. Він використовував різні методичні прийоми для формування інтересу та мотивації до читання. Навчання читанню В.Сухомлинський радив здійснювати у світі гри, казки, малюнка, музики, творчості. Саме завдяки цим прийомам і методам можливо досягти значних результатів, а діти із задоволенням зможуть пізнавати для себе світ за допомогою книги.

Література:

1. Руденко Л.А. Естетичне виховання учнів засобами слова: [Для шкіл гуманітарного нахилу, гімназій, ліцеїв, ЗОСШ з диференційованим підходом] / Л.А. Руденко // Початкова школа. – 1996. – № 3.– С. 25-28.
2. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1966. – 230 с.
3. Сухомлинський В. О. Слово про слово / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 638 с.

4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 279 с.

Педь Марина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – доцент Вацьо М. В.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Психолого-педагогічні надбання В.О.Сухомлинського, світ його професіоналізму надзвичайно складний і багатогранний. Його творчі доробки постійно осмислюються як науковцями, так і вчителями-практиками. Вони витримали випробовування життям, знайшли творче застосування в практиці тисяч освітян і здатні слугувати наступним поколінням.

Як людство складається з окремих особистостей, так і загальнолюдська культура створюється та постає єдністю особистісних культур. Отже, реалізація культурного компонента освіти є одним із провідних завдань педагога. «..від кожного дитячого серця простягаються тисячі ниток до того великого і вічного, ім'я якому народ, його мова, культура, література, мистецтво, школа, сім'я…», – писав В. Сухомлинський. І наголошував: саме заради цього зв'язку серця кожного учня з невичерпною духовною культурою народу вчитель переступає щодня поріг школи [5, 136].

У Павлиській школі, якій він віддав 22 роки життя, сповна розкрився талант учителя, керівника, педагога, дослідника, який навчав своїх учнів і вчителів дивитись і бачити, слухати і чути, спостерігати і відчувати, любити і берегти [2, 8]. Що слугувало основою такої діяльності? Відповідь на це питання однозначна – пізнавальний інтерес.

Видатний український педагог В.О. Сухомлинський вважав, що навчальний процес у сучасній школі повинен розвивати всемогутню радість пізнання, а школа повинна бути справжнім «будинком радості»: дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання» [6, 89].

Пізнавальний інтерес завжди є емоційно забарвленим (здивування, захоплення, радість від пошуку, переживання успіху, розчарування від невдачі) виявленням у вольових діях, спрямуванні вольових зусиль на пізнання нових сторін навколишньої дійсності. Щоб досягти результативності у формуванні особистісно-значимих мотивів навчально-виховної роботи, потрібно з'ясувати характеристики об'єктів, які беруть участь у ній.

В.О.Сухомлинський надавав важливого значення музичному мистецтву у формуванні пізнавального інтересу школярів. Він вважав музику мовою почуттів, яка поєднує моральні, емоційні та естетичні сфери людини. На його думку, музичне виховання – це не виховання музиканта, а перш за все виховання людини. У своїй праці «Народження громадянина» В.Сухомлинський наголошував на тому, що пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання – основа емоційної, естетичної, моральної культури [3, 454].

У праці «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський розповідає про той добродійний вплив, що справило на його вихованців виконання українських народних пісень. Рідна пісня, визначаючи поетичне бачення навколишнього світу, допомогла виховати в дітей естетичне ставлення до природи, тонкість сприймання, емоційну чуйність. Крім того, пісня розкрила перед дітьми рідне слово як величезне духовне багатство українського народу.

Дитячий фольклор – різноманітний, оригінальний і багатожанровий вид мистецтва, що включає цілу систему поетичних та музично-поетичних жанрів. Це казки, байки, колискові, забавлянки (утішки), ігрові пісні, дражнили, лічилки, небилиці, пісні-казки, заклички,

приповідки, скоромовки, приказки, прислів'я, загадки, жартівливі пісні.

Виконання фольклорних пісень, що визначають поетичне бачення навколишнього світу, допомогло виховати в дітей естетичне ставлення до природи, тонкість сприймання, емоційну чуйність. Крім того, вони розкрили перед дітьми рідне слово як величезне духовне багатство українського народу.

Один з найбільших науковців-практиків В.О. Сухомлинський значне місце у вихованні дітей відводить музиці, навчає дітей грі на сопілці: це дало можливість, за його словами, розвивати творчий потенціал, фантазію, мислення, конструктивні здібності, практичну активність. Діти в його школі не тільки грали на народних інструментах, але й самостійно їх виготовляли [3, 204]. На нашу думку, В. О. Сухомлинський ще й зберігав традиції народного музикування, використовуючи усну традицію в передачі музичних знань.

Отже, В. Сухомлинський розробив своєрідну концепцію музично-естетичного виховання підростаючого покоління. Головним у його педагогічній діяльності було виховання в дитини потреби в красі, яка визначає весь склад її духовного життя.

Видатний педагог був переконаний, що, тримаючи в руках скрипку, людина не здатна скоїти погане. Душа дитини – це душа вразливого музиканта. Дитинство неможливе без музики [4, 77].

Література

1. Денис Н.О. Формування пізнавального інтересу як ведучого мотиву навчальної діяльності молодших школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського / Н. О. Денис // Збірник науково-методичних праць викладачів та студентів Луцького педагогічного коледжу (Випуск 2). – Луцьк : Луцький педагогічний коледж, 2009. – С. 103-108.
2. Пантилейчук Н. Дивитись і бачити, слухати і чути, спостерігати і відчувати, любити і берегти / Н.Пантилейчук // Початкова школа. – 2008. – № 9. – С. 8-15.
3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина / В. А. Сухомлинський. – Кишинев : Лумина, 1979. – 624 с.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К., 1980. – Т. 3. – 300 с.
5. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 53-206.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 164 с.

Прокопчук Олександра,
студентка 2 курсу, 24-Ш(б) групи
Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Дровозюк Л.М.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО РОЛЬ ПРИРОДИ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

У наші дні актуальним стає формування екологічної свідомості підростаючого покоління. Це зумовлено зростанням техногенного навантаження на природу, вичерпуванням її багатств. Ці обставини спонукають звернутися до теоретичної спадщини і досвіду В.О. Сухомлинського щодо використання засобів природи для навчання і розвитку учнів та виховання ціннісного ставлення до неї.

На думку В. О. Сухомлинського, природа є джерелом дитячого мислення, почуттів та творчості. Однак вона не повинна стати якимось додатком, фоном, а самою суттю життєвого середовища [1, 543].

Василь Олександрович вважав, що спілкування дітей з природою збагатить їх світогляд науковими знаннями про взаємозв'язок природи та суспільства, допоможе краще зрозуміти значення природи для життя людини і чому її слід берегти.

Педагог організував школу під блакитним небом, яку діти називали школою радості. Він вважав, що «... дуже важливо не допустити, щоб шкільні двері закрили від свідомості дитини оточуючий світ» [2, 133]. Два рази на тиждень «... ми йшли в природу – вчилися думати» [2, 133], – зазначав він у творі «Серце віддаю дітям».

Ідея такої школи виникла ще в античні часи, коли філософ Платон в оливковому саду

навчав своїх учнів. Згодом цю ідею підхопили педагоги-гуманісти епохи Відродження, а пізніше Ж.-Ж. Руссо, який обґрунтував концепцію вільного, природного виховання. Василь Олександрович розвинув, поглибив і переосмислив ці ідеї. У його творах вони набули системного теоретичного обґрунтування.

Педагог зазначав, що чим більше дитина вивчатиме абстрактного матеріалу, тим більше вона потребуватиме спілкування з природою, звернення до джерела думки. Саме тому його учні багато спостерігали, слухали музику природи, зображували природу, думали і творили на природі.

Педагог розробив власну систему навчання дітей засобами природи і на природі. Він зазначав, що спілкуючись із природою, діти розвивалися, тренуючи мислення, спостережливість, а також обговорювали причини і наслідки природних явищ, вчилися відрізняти природні та неприродні явища за їх ознаками, шукали причинно-наслідкові зв'язки, описували природу. Завдячуючи такому навчанню, думки дітей поступово ставали чіткими та змістовними, а лексика – виразною та емоційно-забарвленою.

Щоб попередити споживацьке ставлення до природних багатств, В.Сухомлинський привчав дітей оберігати природу, допомагати їй. Учні збирали насіння рослин, дерев, висаджували його, доглядали за рослинами, облагороджували яри, пустирі, розчищали джерела. Так біля школи з'явилися парк, сад, виноградник, розарій. Усе навколо школи було засаджено. З'явилася навіть алея Думки. Вирощеними своїми руками фруктами діти пригощали матерів, квіти дарували вчителям, трудівникам села.

Василь Олександрович пояснював батькам, що природа – це також джерело здоров'я. Він радив загартовувати дітей, і сам ходив з ними у походи в усі пори року. Також він читав батькам лекції про користь для дітей тих чи інших натуральних продуктів, зокрема, овочів, фруктів, меду.

Суголосним сучасності є занепокоєння тим, що кожне нове покоління все більше віддаляється від природи, і що це матиме негативні наслідки як для людини, так і самої природи.

Важливим завданням сьогодення є те, аби учні отримали достатньо знань з природознавства, екології, оскільки ці знання розвивають у молодших школярів мислення, світобачення, ерудицію, мовлення, почуття, творчі та дослідницькі здібності, спостережливість, екологічну культуру, позитивні моральні якості, теоретичні й практичні способи діяльності.

Спираючись на ідеї видатного педагога, сучасним учителям потрібно навчати та виховувати дітей таким чином, аби вони бачили, цінували красу та значущість кожної речі в природі.

«Людина була і завжди залишаться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її залучення до багатства духовної культури. Світ, що оточує дитину, – це, насамперед, світ природи з безмежним багатством явищ, із невичерпною красою. Я бачу виховний зміст у тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала, як велику таємницю, прилучення до життя в природі…», – писав Василь Олександрович [2, 132].

Одним з дієвих способів прилучення дітей до світу природи та їх ефективного навчання В.О. Сухомлинський вважав екскурсію. І в наш час ця форма навчання не втратила актуальності. Зараз з природознавства передбачені уроки на природі, на яких учні мають можливість навчитися насолоджуватися природою, пізнавати її. Особливо важливо, щоб діти отримали також екологічні знання.

Вважаємо, що сучасна реформа освіти створює всі передумови для цього, а спадщина видатного педагога щодо ролі природи в розвитку дітей буде затребуваною і сприятиме розумовому, духовному та фізичному розвитку дитини, навчатиме відчувати, сприймати, мислити.

Література :

1. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 283-580.

2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 9-282.

Рачковська Надія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Казьмірчук Н.С.

ІДЕЇ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У дошкільному віці відбувається формування систем рухових умінь та навичок, створюються сприятливі умови для виховання фізичних здібностей, що позитивно впливає на розвиток інтелектуальних здібностей. Фізичне виховання пов'язане з іншими виховними аспектами, оскільки, як зауважував В.Сухомлинський, турбота про здоров'я дитини є не просто комплексом санітарно-гігієнічних норм і правил, а передусім турботою про гармонійну повноту всіх її фізичних і духовних сил. Стан здоров'я дитини є передумовою її успіху в будь-якій діяльності, адже повноцінний фізичний розвиток забезпечує загальну високу працездатність організму [6, 274]. Життєрадісність, висока працездатність під час розумового та фізичного навантаження більшою мірою виявляється у дошкільників, які систематично займаються фізичною культурою. В.Сухомлинський стверджував, що висока тренованість підвищує опір організму дитини до негативного впливу зовнішнього середовища. Фундамент фізкультурно-оздоровчої роботи складає руховий режим, до якого включають сукупність засобів та організаційних форм роботи з дошкільниками, які раціонально поєднуються між собою і послідовно використовуються, враховуючи вік, місце в режимі дня, сезонність.

Діти за природою емоційні, тому швидко зацікавлюються різноманітними рухами та швидко втрачають інтерес, якщо рухи монотонні та одноманітні. Рухи, які добирають для інтелектуального розвантаження, розучуються заздалегідь. Для підтримки розумової працездатності дошкільників використовують гімнастику, спеціальні вправи та ігри, масаж, ботмерівську гімнастику [1-4].

Фізичне виховання дітей на сьогоднішній день в Україні є одним із пріоритетних напрямків реформування освітянської сфери, що зумовлено формуванням у підростаючого покоління фізичного та морального здоров'я. На думку вчених [1-4], сьогодні в Україні склалася досить складна ситуація зі станом здоров'я дітей. Це спричинено посиленням негативних впливів екологічних, економічних, соціальних та інших факторів. Причинами різноманітних відхилень у фізичному розвитку і стані здоров'я дошкільників є недостатня рухова активність, обсяг якої щороку зменшується (С.Поспєлова, Р.Поташнюк, В.Язловецький); непідготовленість дітей до самостійного піклування про своє фізичне вдосконалення (О.Дубогай, О.Козленко); недостатня увага педагогів і родини до проблеми виховання у дітей позитивного ставлення до зміцнення свого здоров'я (В.Лесик, А.Мерлан).

Дослідження Е.Вільчковського, Г.Воробей, Е.Приступи та ін. підтверджують, що одним з найбільш ефективних шляхів фізичного виховання дітей є ігрова діяльність. В. Сухомлинський наголошував, що гра займає важливе місце в житті дитини, особливо в дошкільному віці, адже «гра – це найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку... Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань» [7, 95-96]. З огляду на це, підвищення ефективності фізичного виховання тісно переплітається з проблемами впровадження у практику елементів народної фізичної культури, які мають виховну, розвивальну та культурну цінність. Народна фізична культура включає ті види рухової активності та методи їх використання, які історично склалися як наслідок непрофесійної діяльності з метою фізичного, психічного та фізіологічного впливу на розвиток людини, адекватного пристосування до умов навколишнього середовища, підготовки до трудової діяльності та військової справи [2, 12-13]. Тому народні ігри мають велике педагогічне значення, що робить їх одним з ефективних засобів фізичного виховання.

Так, Б.Шиян та В.Папуша виокремлюють проблеми, що існують у теорії та методиці організації рухової діяльності особистості: недостатнє врахування соціально-культурних та психофізіологічних можливостей дітей; відсутність чіткої класифікації рухливих ігор за характером рухової діяльності; одноманітність у застосуванні народних рухливих ігор, зосередженість здебільшого на іграх з ходьбою, бігом, стрибками та метанням [4, 23].

С.Білітюк, проаналізувавши рухливі ігри, дійшов висновку про стародавнє фольклорне та ритуальне походження цих ігор. Так, народні ігри «Кіт потягується», «Гуси на воді», «Пташка», «Кіт і миша», «Лисиця і заєць», «Вовк і кози», «Незграбний ведмідь», «Яструб» тощо спираються на оспівані фольклорні образи тварин, які є знаковими для української культури і традиційно відтворювались у різноманітних обрядах та ритуалах, а згодом перейшли до дитячих рухливих ігор [1, 72]. Але рухливі ігри не зберігаються в первинному вигляді. Передаючись з покоління в покоління, їх зміст змінюється. Те, що стає для дітей нецікавим та незрозумілим, залишається в минулому, а найбільш вдале входить до ігрової практики. Вдосконалення народних рухливих ігор відбувається постійно. Українські народні ігри є, в першу чергу, засобом патріотичного виховання та формування національної свідомості. Їх виховна сила полягає в русі, якого так потребує дитячий організм, у словах, що промовляються самими учасниками та вчителем.

Важливу роль у реалізації народних ігор відіграє музичний супровід, що є своєрідними поетичним та музичним супроводом, який допомагає сприйняти ігрову ситуацію. Звучність, ритмічність, цікавість музично-рухового матеріалу викликають у дітей бажання повторити та запам'ятати його. Включення дітей у таку ігрову діяльність допомагає сформувати в них ритмічно-рухові уміння й навички. Взаємозв'язок образу, ігрової дії, слова, а іноді й музики становить стрижень ігрової діяльності, є засобом відображення навколишньої дійсності.

С.Садовенко рекомендує використовувати такі народні музичні ігри, що містять розвивальну функцію, як-от: «Ой до нори, мишко, до нори», «Мак», «Коноплі», «А ми просо сіяли», «Гра в лиса», «Кіт і миша», «Коза», «Огірочки», «Льон», «Ворота» та інші. Прикладом розвивального впливу може слугувати народна музична гра «Зайчику, зайчику». Учасники гри ходять по колу, взявшись за руки, і співають. «Зайчик» стоїть у середині кола і рухами відтворює все, про що співається, а насамкінець обирає замість себе іншу дитину.

Максимальний вплив українських рухливих ігор як засобу гармонійного розвитку особистості залежить від оптимально створених педагогічних умов їх організації, серед яких науковці визначають такі:

- систематичність проведення ігор упродовж дня;
- забезпечення взаємодії навчальної та позанавчальної діяльності з фізичного виховання;
- оптимальне поєднання прийомів і методів педагогічного керівництва грою в її підготовчій, основній і заключній частинах;
- використання педагогічних методів, адекватних значенню кожного етапів керівництва;
- грою для гармонійного розвитку особистості школяра [1-4 та ін.].

Таким чином, використання українських рухливих ігор з дітьми має суттєве оздоровче, гігієнічне, освітнє та виховне значення. Народні ігри емоційно збагачують особистість, викликають потребу до творчої діяльності, підвищують рухову активність учнів. В ігровій діяльності відбувається виховання національної гідності та почуття патріотизму, школярі ознайомлюються з народними звичаями, традиціями, обрядами. Будучи важливим засобом надбання і передачі соціального досвіду, народні ігри повинні увійти сьогодні в усі сфери виховної роботи.

Література:

1. Білітюк С. Рухливі ігри та фізичні вправи у дітей віком 7-10 років / С. Білітюк // Наукові записки ТДПУ : Педагогіка. – 2000. – № 7. – С. 70-75.
2. Бойко А. Педагогічний потенціал національно-культурних традицій / / Рідна школа. – 1999. – № 10. – С. 12-15.
3. Садовенко С. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору : навчально-методичний посібник / С. Садовенко. – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с.

4. Шиян Б.М., Папуша В.Г. Теорія фізичного виховання : навч. посібник / Б.М. Шиян, В.Г.Папуша. – Тернопіль : Збруч, 2000. – 183 с.
5. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1997. – Т. 4. – 391-626.
6. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 7-390.
7. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори : у 5-ти т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-279.

Ротай Оксана,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – доктор пед. наук, проф. Хом'юк І.В.

ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Завдання сучасної національної школи – розвивати кожну дитину як неповторну індивідуальність. З огляду на це велике значення має формування в учнів творчого потенціалу прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, вміння ставити і вирішувати нові проблеми.

«Увага до навичок пошукової роботи в початкових класах, – пише І.Я. Лернер, – полегшила б процес розвитку учнів, дала б змогу досягти вихідних рубежів значно раніше, забезпечила б прискорення процесу нарощування нових пластів і елементів розвитку на те, чого вже досягнуто. Інакше доводиться приділяти багато часу створенню умов для розвитку пізнавальної самостійності (формувати навички пошукової роботи), а не самому її розвитку» [1, 441].

Самостійна робота учнів – один із напрямів розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. «Якщо ви будете сподіватися тільки на видимі, помітні стимули, які пробуджують інтерес до навчання, до уроків, ви ніколи не виховаєте справжньої інтелектуальної працьовитості. Прагніть того, щоб учні самі відкривали джерело інтересу, щоб у цьому відкриванні вони відчували власну працю й успіх – само по собі це одне з найважливіших джерел інтересу» [2, 479]. Пізнавальна самостійність включає дві сторони: суб'єктивну – мотиваційну (спонукальну) та об'єктивну – володіння узагальненими знаннями, уміннями та навичками. Ці сторони тісно взаємопов'язані і складають органічну єдність. К.Д. Ушинський висловив думку, яка і нині є найважливішою для теорії і практики навчання: «Слід постійно пам'ятати, що потрібно передавати учневі не тільки ті чи інші знання, але й розвивати в ньому бажання і здатність самостійно, без вчителя, засвоювати нові знання» [3, 500].

Важливими шляхами формування пізнавальної самостійності є: 1) організація самостійної навчально-пошукової діяльності; 2) розв'язання пізнавальних завдань різних типів; 3) поєднання активних та інтерактивних методів навчання з використанням комп'ютерних технологій; 4) встановлення у процесі вивчення математики міжпредметних зв'язків [4, 157]. Організовуючи самостійну навчально-пошукову діяльність, з метою формування пізнавальної самостійності, слід враховувати як зовнішні, так і внутрішні фактори її організації в єдності. Зовнішніми факторами вважалися функції вчителя щодо створення певних умов: забезпечення у навчальному процесі позитивної атмосфери, налагодження діалогу між учнями та вчителем, врахування суб'єктного досвіду школярів тощо.

Василь Олександрович приділяв велику увагу взаєморозумінню між учнями та вчителем, між учителем та педагогічним колективом. Щоб сформувати добрі відносини, необхідно мати підхід до кожної особистості. Особливо це стосується відносин між вчителем і учнями, в яких провідну роль має відігравати соціальний досвід вчителя, його знання, почуття, що має слугувати для налагодження взаємовідносин та попередження конфліктних ситуацій в педагогічному колективі [2, 13-14].

Внутрішніми факторами організації самостійної навчально-пошукової діяльності виділяють пізнавальні можливості учнів, їх готовність виконувати самостійні навчально-

пошукові дії: орієнтовні – вміння аналізувати завдання, співвідносити його із власними можливостями; виконавські – прагнення до досягнення результату та контрольно-оцінні, які призначені для активного самоаналізу власної навчальної діяльності [3, 157].

Важливим у формуванні пізнавальної самостійності є використання різних типів завдань, розв'язання яких сприяє розвитку самостійності, критичного мислення учнів. Завдання слід групувати за двома критеріями: за рівнем складності (інформаційні, дослідницькі) та відповідно до прийомів розумової діяльності учнів (завдання на аналогію, порівняння, на передбачення, структурування навчального матеріалу та інші). В. О. Сухомлинський наводив приклад розподілу учнів у класі та організацію роботи на уроці. Клас поділяється на п'ять груп: а) найбільш підготовлені учні; б) старанні учні, які прикладають досить багато зусиль для виконання завдань; в) діти, які без проблем виконують завдання середньої складності; г) учні, які повільно опрацьовують та розв'язують завдання; д) окремі учні, які взагалі не можуть справитись із завданнями середнього рівня [2, 24-25]. Відповідно, вчителі мають добирати посильні для виконання різними групами учнів завдання.

Для вчителя дуже важливо весь час поповнювати арсенал методів навчання, намагатися урізноманітнити їх використання на окремих уроках. Ефективність навчання знижується, якщо вчитель на кожному наступному уроці використовує одні й ті ж самі методи і форми роботи.

Використовуючи проблемність у навчальному процесі, як один із шляхів розвитку пізнавального інтересу, В.О.Сухомлинський особливої уваги надавав дослідницькому підходу до предмету вивчення. Вчитель так створює проблемні ситуації, що прямої відповіді в підручнику школярі не можуть знайти. «Пізнання саме по собі дивний, незвичний, чудовий процес, який пробуджує живий і незгасний інтерес. У природі речей, в їх відношеннях і взаємозв'язках, у рухові й зміні, в людських думках, в усьому, що створила людина, – невичерпне джерело інтересу. Але в одних випадках це джерело, як струмок дзюрчить на наших очах – підходь, дивись, і перед тобою відкривається дивовижна картина таємниць природи; в інших – джерело інтересу приховане в глибині, до нього треба добратись, докопатися, і часто трапляється так, що сам процес «підходів», «підкопів» до сутності природи речей і їх причинно-наслідкових зв'язків є головним джерелом інтересу» [2, 479]. У дітей виробляється здатність досліджувати, пізнавати, вивчати факти і явища. «Добувати знання – це значить відкривати істини, причинно-наслідкові й інші різноманітні зв'язки. Це значить відповідати на запитання [5, 369].

В. Сухомлинський зазначав: навчати треба так, щоб учні самостійно здобували знання. Це потребує від учителя вміння спонукати школярів до розв'язання пізнавальних завдань; оцінки подій, явищ, вчинків, дій, висловлення своїх думок у процесі диспутів; установлення причинно-наслідкових залежностей, що допоможуть виявити щось нове, незнайоме в пізнанні істини, закономірностей навколишнього світу. Такий спосіб набуття знань педагог називав екскурсією в особисті думки, дослідженням своєї «комори» знань. Учитель має знати, що розповісти, а що залишити недомовленим, як своєрідну «приманку» для домислення школярами. Характер недомовленого визначається конкретним змістом навчального матеріалу, рівнем знань учнів [2, 42]. Завдяки самостійній роботі дитина відчуває радість від пошуку і пізнання істини, тому що, наголошує В. Сухомлинський, в основі самостійної роботи – новий для учня матеріал, нові пізнавальні завдання; захопливим є сам процес оволодіння новим матеріалом, а не лише форма його організації.

Проблемне питання або створення проблемної ситуації на уроках математики дозволяє створити сприятливі умови для мовленнєвої, творчої активності учнів, спонукає їх до активної пошукової діяльності. Проблемне питання повинно бути одночасно пов'язано із змістом попереднього матеріалу та вимагати залучення матеріалу, який учні самостійно засвоїли вдома. На цьому етапі можна застосувати метод «мозковий штурм». Дуже важливо створити ситуацію успіху та усвідомлення власної значущості кожним учнем. Цілком справедливо В.О.Сухомлинський зауважує: «Дайте дитині радість розумової праці, радість успіху в навчанні».

Отже, ідеї видатного українського педагога В. О. Сухомлинського є важливим

підґрунтям у вирішенні сучасних проблем освіти, зокрема проблеми формування пізнавальної самостійності на уроках математики в початковій школі.

Література:

1. Лернер И.Я. Дидактические основы познавательной самостоятельности учащихся при изучении гуманитарных дисциплін / И.Я. Лернер. – М., 1991. – С. 441.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 334-655.
3. Ушинський К.Д. Твори / К.Д.Ушинський // Вибрані твори : у 6 т. – К., 1984.
4. Щербакова Н.М. Шляхи формування пізнавальної самостійної учнів / Н.М. Щербакова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – 2013. – № 1. – С. 156-159.
5. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 7-427.

Рудюк Юлія
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд.філол.наук, доц. Родюк Н.Ю.

ПОГЛЯДИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

Одним з найперспективніших шляхів удосконалення підготовки майбутніх педагогів, озброєння їх професійними компетентностями є освоєння і впровадження активних форм і методів навчання, серед яких провідне місце посідає гра. Гра є одним з найпривабливіших видів людської діяльності, провідною діяльністю дошкільника, засобом його всебічного розвитку, важливим методом навчання як дошкільника, так і школяра.

Навчальні ігри створюють умови для залучення дітей до безпосередньої участі в навчальному процесі, самостійного пошуку шляхів і засобів розв'язання проблем, що виникають під час здобуття ними освіти. Проте вихователі та вчителі початкових класів часто мало уваги приділяють грі в процесі організації навчального процесу. Розв'язання цієї проблеми має ґрунтуватись на врахуванні історико-педагогічного досвіду в цій галузі, складником якого є педагогічна спадщина видатного вітчизняного педагога – Василя Олександровича Сухомлинського.

«Гра, – як зазначається у концепції, – сприяє формуванню у дітей ієрархічної структури мотивів, які становлять основу морального спрямування особистості. Вона є ніби першим щаблем в осягненні моральних взаємин, підпорядкуванні мотивів, які реалізуються дітьми і поза грою. Гру проводять для спонукання дітей до таких учинків, мотивів, взаємин, які не використані в реальній дійсності, для невимушеного усвідомлення знань, моральних норм, для застосування способів їхнього пізнання й перетворення. Крім того, гра – найлегший засіб для усвідомленого оволодіння надбанням культури, досвідом людських взаємин, знаннями, способами діяльності тощо» [1]. Отже, в педагогічному процесі важливо використати цей потенціал гри.

Високу оцінку грі давав В. О. Сухомлинський. Він писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості. То що ж страшного в тому, що дитина вчиться писати граючись, що на якомусь етапі інтелектуального розвитку гра поєднується з працею, і вчитель не так уже часто говорить дітям: «Ну, пограли, а тепер будемо трудитися!»» [3, 95].

Г. І. Лемко, аналізуючи виховну цінність гри, стверджує: «У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно, нецікаво. Буденність життя може викликати у них захворювання. В грі діти й підлітки перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати, відкривати таємниці і прагнути чогось прекрасного. За вмілого використання гра може стати незамінним помічником педагога» [1]. Гра допомагає задовольнити дитячу допитливість, залучити дітей

до активного пізнання навколишнього світу, оволодіти способами пізнання зв’язків між предметами та явищами.

Гра по своїй суті багатофункціональна, вона сприяє вихованню гармонійно розвиненої особистості. Наприклад, ігри на місцевості сприяють удосконаленню фізичних якостей, розширенню кругозору учнів. Є ігри, які допомагають розвивати допитливість дітей, тренують їхню пам’ять, увагу, логічне мислення. Ігри-жарти, ігри-забави не тільки сприяють веселому і невимушеному проведенню відпочинку, а й виховують почуття гумору, привчають до вмілого спілкування з товаришами, тренують комунікабельність тощо.

У грі створюються умови для прояву творчої активності, спрямування зусиль на досягнення мети. Гра привчає до погоджених дій, до відповідальності перед її учасниками. Ігри, які проводяться на повітрі, сприяють зміцненню здоров'я дітей; пізнавальні ігри розширюють кругозір, розвивають дотепність, пробуджують інтерес до різних галузей науки, техніки, мистецтва.

Гра тільки здається легкою. А насправді, як підкреслюють дослідники гри, вона потребує, щоб дитина, яка грається, віддавала грі максимум своєї енергії, розуму, витримки, самостійності. Узагальнюючи думки щодо освітнього значення гри, В. О. Сухомлинський з цього приводу пише: «Тисячу разів сказано: навчання – праця, і його не можна перетворювати на гру. Та не можна поставити китайську стіну між працею і грою. Придивімося уважно, яке місце займає гра в житті дитини, особливо в дошкільному віці. Для неї гра – це найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [3, 95].

У процесі розвитку дитини і формування її як особистості гра відіграє, безперечно, досить велике значення. Для дітей дошкільного віку гра виступає провідним видом діяльності. З цього приводу К. Д. Ушинський писав: «Якщо говорять, що ігри передбачають майбутній характер, майбутню долю дитини, то це правильно у двоякому розумінні: не тільки у грі виявляються нахили дитини і відносна сила душі, але сама гра має великий вплив на розвиток дитячих здібностей і нахилів, а відповідно і на майбутню долю» [2, 28]. Отже, саме у грі розвиваються не тільки психічні процеси: мислення, мовлення, пам’ять, увага, – а й такі важливі якості особистості, як наполегливість, уважність, уміння дотримуватися певних правил. Засобами гри виховуються такі почуття, як співчуття, вміння прийти на допомогу, дружити.

Батьки, вихователі, вчителі, піклуючись про становлення дитини як особистості, повинні дотримуватися цього правила. Гра для дитини є засобом проникнення в діяльність і взаємостосунки дорослих, засобом відображення навколишньої дійсності. У грі дитина реалізовує свої можливості, які недоступні їй в реальному житті. Отже, гра для дітей – це їхнє життя, яке не проходить без участі дорослих. Саме від дорослих буде залежати правильність організації предметно-ігрового середовища, в якому перебувають діти під час ігор.

На естетичному аспекті гри та потребі його врахування в педагогічному процесі зосереджував увагу В. О. Сухомлинський. Він розглядав гру як широке і багатогранне поняття. Педагог констатував, що діти грають не тільки тоді, коли бігають, змагаються у швидкості і спритності. «Гра може полягати й у великому напруженні творчих здібностей, уяви. Без гри розумових сил, без творчої уяви неможливо уявити повноцінного навчання», – пише Василь Олександрович. Починається гра, на думку Сухомлинського, там, де є краса [3, 95].

Отже, В. О. Сухомлинський у своїх творах наголошує на потребі ефективного застосування гри в процесі навчання і виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Гра, як підкреслює вчений, є важливою і найдоступнішою формою діяльності дошкільників і молодших школярів, яка відповідає їх фізичним і психічним можливостям. Гра забезпечує пізнавальну та творчу активність дитини в процесі навчання, сприяє формуванню низки якостей особистості, важливих для подальшого життя дитини в суспільстві. Гра – вкрай необхідне явище в житті дитини, оскільки вона є виявом природної потреби в діяльності, у якій дитина пізнає і перетворює навколишню дійсність, світ речей,

людей, саму себе, одночасно розвиваючи свої здібності. Гра – це не лише розвага і забава, що заповнює дозвілля школярів, але й один з найсерйозніших засобів педагогічного впливу на них.

Література:

1. Лемко Г. І. Значення гри для виховання дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: Materialy IV Mezinarodni vedecko-prakticka konference «Zpravy vedecke ideje – 2008». – Dil 7. – Pedagogika. Psychologie a sociologie. Hudba a zivot. – Praha: Publishing House "Education and Science" s.r.o., 2008. – S. 47–50.– Режим доступу до статті: http://www.rusnauka.com/29_NNM_2008/Pedagogica/36107.doc.htm
2. Макаренко А. С. Гра // Макаренко А. С. Твори : в 7 т. – К. : Рад. школа, 1954. – Т. 4. – С. 367-368.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти томах. – К. : Рад. школа, 1977. – Т.3. – С. 95-185.

Семенова Анастасія,
студентка 1 курсу магістратури
ВДПУ ім. М. Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Родюк Н. Ю.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК КІНЦЕВИЙ РЕЗУЛЬТАТ НАВЧАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Розвиток творчої особистості є головною метою української системи освіти. Особливої уваги дана тема потребує у час глобальних перетворень, появи нових соціально-економічних відносин, інтеграції у світовий освітній простір. Із цього випливає, що потреба у творчості є очевидною. По-перше, творчість – це засіб власного духовного розвитку особистості, це можливість робити кожен день життя цікавим і неповторним. По-друге, творчість – це двигун прогресу. Творчий розвиток школярів являється запорукою розв'язання кількох соціальних проблем одночасно: починаючи від культурного і технічного зростання нації і завершуючи соціальною сферою.

Становлення такої особистості починає формуватися ще в молодшому шкільному віці. Саме цей період є найбільш сприятливим для творчого розвитку дітей, оскільки в молодшому шкільному віці спонтанна і репродуктивна діяльність дитини поєднується з абстрактним та логічним мисленням. Саме на цьому етапі виникає можливість самостійної постановки цілей, мотиваційних спонукань, пошуку способів дії та контролю результатів, тобто освоєння всіх компонентів психологічної структури творчої особистості. Відтак формування творчої активності в молодшому шкільному віці, як найбільш сензитивному періоді для творчості, є одним із важливих завдань сучасної школи.

До питання творчих здібностей особистості та процесу їх впровадження зверталися відомі психологи та педагоги. Великого значення в організації роботи з формування творчої активності учнів набули праці видатних психологів Л. С. Виготського, В. М. Дружиніна, О. М. Леонтьєва, Я. А. Пономарьова, С. Л. Рубінштейна, в яких досить ґрунтовно описані психологічні аспекти формування творчої активності дітей, а також педагогів Ю. К. Бабанського, С. О. Гавриленко, М. О. Данилова, Т. А. Ільїної, І. Я. Лернера, В. О. Моляко, О. Я. Савченко, О. О. Федоренко та інших, які вивчали методи, умови розвитку креативності та принципи формування творчої активності учнів, в тому числі й молодших школярів. Особливий внесок у питаннях щодо даного питання представлений у працях Василя Олександровича Сухомлинського.

Вивченню та узагальненню педагогічних ідей В. О. Сухомлинського щодо розвитку творчих здібностей молодших школярів присвячена наша стаття.

Питання творчості є завжди актуальним, тому і поняття його з'явилося ще в давні часи. Цією проблемою цікавилися філософи ідеалісти XIX–XX ст., вчені епохи романтизму. Дану проблему описували А. Бергсон, Л. Виготський, Д. Локк, К. Маркс, Ф. Шеллінг. Не залишався осторонь і видатний український педагог В. О. Сухомлинський.

Аналізуючи роботи вище названих науковців, можна зробити висновок, що творчість – кінцевий підсумок активності людської істоти, переробки енергії та інформації шляхом діяльнісно-есенціального досягнення речових результатів і завдяки активізації духовних

процесів шляхом звернення до зовнішніх, загальних шарів духовності.

Повноцінним навчанням Василь Олександрович називав навчання, яке розвиває розумові сили і здібності. Організовуючи роботу з дітьми, учений передусім піклувався про розвиток їхнього мислення і мовлення, для чого використовував красу навколишнього середовища. «Я прагнув, щоб перш ніж розгорнути книжку, по складах прочитати перше слово, діти прочитали сторінки найпрекраснішої у світі книги – книги природи» [3, 541].

Із завданням розвитку мислення В. О. Сухомлинський тісно пов'язує інтерес до навчання. Кінцева мета оволодіння знаннями для дитини, вважає Василь Олександрович, не може бути головним стимулом розумових зусиль, як для дорослої людини. Для неї джерело бажання вчитися – сама розумова праця, інтелектуальні переживання, емоційні забарвлення думки. Чим більше учень оволодіває навичками розумової праці, тим більше зростає в нього інтерес до навчання, а невміння трудитись породжує небажання вчитися: «Навчання може стати для дітей цікавою, захоплюючою справою, якщо воно осяяне ярким світом думки, почуттів, творчості, красоти, гри» [2, 131].

Характерною особливістю дитячого мислення є те, що воно тісно пов'язане з яскравими предметами і явищами. В. О. Сухомлинський конкретизував свою думку так: «Дитина мислить образами. Це означає, що, слухаючи, наприклад, розповідь учителя про подорожі краплини води, вона малює в своїй уяві і срібні хвилі вранішнього туману, і темну хмару, і гуркіт грому, і весняний дощ. Чим яскравіші всі уявні ці краплини, тим глибше осмислює вона закономірність природи» [4, 284].

Розвиток мислення дітей відбувається під час сприймання навколишньої дійсності, осмислення сприйнятого, власних дослідів. Педагог пише: «Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передувало нагромадження, аналіз, зіставлення і порівняння фактів. Спостерігаючи явища і картини природи, дитина оволодіває формами й процесами мислення, збагачується поняттями, кожне з яких сповнюється реальним змістом причинно-наслідкових зв'язків, помічених гострим зором допитливого спостерігача» [4, 275]. Створити всі ці умови стало можливим на уроках мислення.

Під системою уроків мислення В. О. Сухомлинський розуміє школу думки, без якої не уявляється повноцінної, ефективної розумової праці на всіх уроках не тільки в початковій школі, а й у наступні періоди навчання та розумового розвитку. Ця школа є фундаментом творчих розумових сил, необхідних для опанування нових знань. «Уроки мислення» проходили не в буденній класній кімнаті, а на лоні природи, серед співу птахів, дзижчання бджіл, шелесту листя.

Уроки мислення – це не відхід від уроків, не втеча від книг, підручників. Навпаки, уроки серед природи у «Школі радості» збагачували, поглиблювали знання учнів, розширювали їхній кругозір. Тут ставало дітям у пригоді малювання. Педагог наголошував: «Процес навчання читання й писання буде ефективним, якщо грамота стане для дітей яскравим, захоплюючим шматком життя, сповненим яскравими образами, звуками, мелодіями. Те, що дитина повинна запам'ятати насамперед має бути цікавим. Навчання грамоти варто пов'язувати з малюванням [2, 79]. Кожна літера у свідомості дитини пов'язується з наочними образами, тому легко запам'ятовується і все слово, і кожна літера. Так, наприклад, букву Р учні асоціюють з крапелькою роси [2, 81].

Під час проведення таких уроків думка дітей поступово ставала дедалі яскравішою, багатшою, виразнішою, слово набувало, емоційного забарвлення, а перед учителями відкривалася надзвичайно творча грань педагогічної майстерності – можливість і вміння вчити дітей думати. Василь Олександрович стверджував, що «переключення думки, яке є суттю мислення, можливе лише тоді, коли перед дитиною або наочний, реальний образ, або настільки яскраво створений словесний образ, що дитина ніби бачить, чує, відчуває те, про що розповідають ось чому діти так люблять казки» [2, 32].

Таким чином, працюючи з учнями, Василь Олександрович докладав усіх зусиль, аби всі його вихованці гарно навчалися. Цьому сприяло і створення кімнати казки, яка з'явилась через три місяці після початку роботи «Школи радості» [2, 154]. До цієї кімнати учні ходили два рази на тиждень. У ній вони слухали казки і розповідали казки самостійно.

В. О. Сухомлинський вважав, що дитяча фантазія в кімнаті казки стає невичерпною. Варто дитині побачити новий предмет, як у його підсвідомості він пов'язується з іншим, народжується фантастичний образ, розвивається уява та мислення Тому в кімнаті в різних кутках – найрізноманітніші предмети, що збуджували уяву дітей. «Якщо мені вдалося домогтися того, що дитина, в розвитку мислення якої зустрічається серйозні труднощі, придумала казку, зв'язала у своїй уяві декілька предметів навколишнього світу – значить можна з упевненістю говорити, що дитина навчилася мислити», – говорив В. О. Сухомлинський.

Створення казок – один із найцікавіших для дітей видів поетичної творчості. Разом з тим це важливий спосіб розумового розвитку. Під час уроків в кімнаті казки діти створили багато казок, які донині зберігаються в музеї у Павлиші. Саме вони є доказом того, що в дітях вдалося запалити іскорку думок. Чим цікавіше казка і незвичайніша обстановка, в якій знаходяться діти, тим сильнішою є гра дитячої фантазії, тим стають неочікуванішими образи, що створюють діти.

Раз у 2-3 дні в кімнаті казки змінювалася обстановка, вирізалися нові фігури з фанери, створювалися головні герої, діти будували хатинки, замки, лаштували човни. Казки, почуті в цій кімнаті, діти запам'ятовували назавжди, оскільки, коли слово хвилює дитину своєю неповторною красою, воно завжди запам'ятовується. І від такого запам'ятовування не тільки не перевантажується, а й навпаки, стає ще гострішою.

Педагог радив не обтяжувати дитину лавиною знань про предмет, а вміти відкрити перед нею в навколишньому світі щось одне, але так, щоб залишилось щось недомовлене, щоб дитині захотілося ще і ще повернутися до того, про що вона дізналася. Саме здатність молодшого школяра до знаходження невідомого у відомому, незвичайного у звичайному, до постановки запитань, які фіксують невідоме, виступають як ланка народження проблеми, як етап, з якого починається розгортання розумового пошуку, якому В. О. Сухомлинський надавав великого значення у формуванні творчої особистості молодого школяра.

Таким чином, аналізуючи творчу спадщину Василя Олександровича Сухомлинського, можна зробити висновок, що головною умовою ефективного розвитку творчих здібностей педагог вважав формування мислення учнів, що передбачає активне, самостійне здійснення молодшими школярами розумових дій, формування дійових знань та проведення спостережень серед природи, яка є джерелом розумового розвитку дитини.

Праці В. О. Сухомлинського містять цінні теоретичні та практичні положення, реалізація яких сприятиме ефективному розв'язанню проблеми формування творчої особистості школяра (цілісність підходу до вирішення зазначеної проблеми з урахуванням психофізичних і психічних особливостей розвитку дітей молодшого шкільного віку; технологія розвитку образного мислення; реалізація індивідуального підходу до дітей в освітньому процесі; організація уроків мислення як невичерпного джерела розвитку розумових здібностей учнів).

До проблеми формування образного мислення в умовах сучасності привернута увага багатьох дослідників суміжних з педагогікою галузей науки, і всі вони так чи інакше потребують творчого використання спадщини В. О. Сухомлинського. Перетворення навчання в цікавий, захоплюючий процес пізнання дитиною навколишнього світу – це, напевно, одна із головних умов розв'язання складних завдань, які стоять сьогодні перед українською школою і учителем, і одна з кардинальних проблем сучасної дидактики і методик навчання в початковій школі.

Література:

1. Ковальчук М. О. Розвиток творчості молодших школярів [Електронний ресурс].− Режим доступу до статті: http://www.iod.edukit.cn.ua/

2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані тори: в 5-ти т.− Т. 3. – К. : Радянська школа, 1977. – С.7–283.

3. Сухомлинський В. О. Школа і природа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 536–551.

4. Сухомлинський В. О. Елементи творчості в діяльності молодших школярів / В. О. Сухомлинський //

Вибрані твори: в 5-ти т. – Т. 1. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 273–278.

Трохіна Наталія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, ст. викл. Колосова О.В.

ПОГЛЯДИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В умовах науково-технічного цивілізаційного поступу пріоритетними визнано глобальні екологічні процеси, адже техногенний тиск на природу сприяє погіршенню стану навколишнього середовища, а відтак впливає і на тривалість життя людини, її генетичне здоров'я, характер взаємодії людина – суспільство – природа. Завдання нової філософії, психології та педагогіки А. Толстоухов вбачає у формуванні нової ціннісно-світоглядної системи на основі комплексного осмислення тих сучасних проблем, що йменуються глобальними, наголошуючи на актуальності формування планетарного мислення [3, 283]. Очевидно, це стосується передусім екологічних проблем, що набули глобального масштабу.

У наші дні особливого значення набуває відповідальне ставлення людини до природи. Саме тому необхідно з раннього дитинства виховувати в дітей любов до природи, вчити з повагою ставитися до навколишнього світу, а також до інших людей.

Проблеми екологічної освіти й виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку відображено в наукових працях Н. Бібік, І. Звєрєва, Н. Лисенко, О. Крюкової, З. Плохій, О. Савченко та ін. Проблеми теорії та методики екологічного виховання в позашкільних навчальних закладах відображено в дослідженнях Г. Пустовіта, формування екологічної свідомості особистості – Н. Нестеренко, В. Малахів, Г. Тарасенко, етнопедагогічний контекст екологічного виховання – Р. Скульський, М. Стельмахович.

Велику спадщину щодо виховання молодших школярів через світ природи залишив нам видатний педагог В. Сухомлинський. Досвід гуманіста другої половини минулого сторіччя, який пропагував ідеї екологічного виховання дітей, який створив та очолив школу під блакитним небом, яка знаходилась на зеленій травичці, під гіллястою грушею, на зеленому лузі, залишається актуальним і в наш час. На думку педагога, природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості. Видатний педагог вважав, що формувати в дитини ставлення до рідного краю як частки природи слід починати з раннього віку. Він стверджував, що «... дуже важливо не допустити, щоб шкільні двері закрили від свідомості дитини оточуючий світ» [2, 133].

Два рази на тиждень «... ми йшли в природу – вчилися думати» [2, 133] – зазначає у своїй роботі «Серце віддаю дітям» В. Сухомлинський. Великий педагог розповідав дітям казки у світі природи, одночасно малюючи на папері певні образи й стимулюючи дітей до творення власних казок [1, 30-42]. В. Сухомлинський був глибоко переконаним, що тільки безпосередній контакт з довкіллям, живе споглядання і творчість наповнить їх серця любов'ю до всього живого (жучка, пташки, комашки, метелика тощо). Таким чином, екологічне виховання дітей дослідник розглядає в єдності є естетичним, розвиток їхнього мислення здійснює через безпосереднє чуттєве сприймання природного довкілля, пізнання його краси через відображення у живому слові, через яскраві, короткі, емоційно насичені розповіді малюків про предмети і явища навколишнього світу, які вони бачать своїми очима [1, 42].

У своїй педагогічній діяльності В. Сухомлинський використовував «уроки мислення» серед природи, які умовно можна поділити на два види: логічного типу, що спрямовані на формування системи наукових знань про закономірності розвитку природи і розвиток пізнавальних здібностей дітей («Живе і неживе», «Неживе пов'язане з живим»« «Все в природі змінюється», «Сонце – джерело життя»); художнього типу, що сприяли розвитку естетичних відчуттів, емоційної пам'яті, образного мовлення, бережливого ставлення до природи («Перший зимовий ранок», «Світ квітів серед зими», «Сонце після літнього дощу», «Веселка над річкою», «Дванадцять відтінків вбрання осіннього лісу – як їх назвати»).

В. Сухомлинський підкреслював, що треба навчати учнів розуміти природу, піклуватися за збереження і примноження її багатств. Найважливіші умови виховання бережливого ставлення до природи – це пізнання та вивчення рідного краю, розвиток в учнів позитивних емоційних відчуттів до об'єктів навколишньої дійсності, активна практична діяльність. Пізнання та вивчення природи краю слід починати зі спостережень у природі. Видатний педагог сформував низку порад щодо організації спостережень для підвищення їх ефективності: спостереження мають викликати почуття радості, супроводжуватися короткими, емоційно насиченими розповідями про об'єкт, що вивчається, а також необхідно звернути увагу на красу навколишнього світу.

В. Сухомлинський неодноразово відзначав, що сама природа не виховує, а виховує тільки активна дія в ній. «Мене вражало, – пише педагог, – що захоплення дітей красою переплiталося з байдужістю до долі прекрасного. Милування красою – це лише перший паросток доброго почуття, яке треба розвивати, перетворювати в активне прагнення до діяльності». В. Сухомлинський пропонує для реального втілення цього положення в дію створити живий куточок, де всі діти будуть брати участь у догляді за тваринами, організувати «пташині» і «звірячі» лікарні, висаджувати дерева. Також педагог вважає доцільним залучення учнів до роботи на пришкільній ділянці заради вивчення ними рослин у різні пори року, догляду за ними тощо. «Вважаю, – писав педагог, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа, і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Тільки через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо» [2, 303].

У педагогічній спадщині Василя Сухомлинського можна виділити основні напрямки реалізації екологічного виховання: 1) це отримання позитивних почуттів від навколишнього світу, які в подальшому матимуть велике значення для духовного становлення дитини; 2) це виховання учнів, які б бачили і усвідомлювали свою єдність з природою, переживали і турбувались про збереження і примноження навколишнього середовища, бережно ставилися до всього живого.

У цілому В. Сухомлинський обґрунтовував роль природи у формуванні екологічної культури молодших школярів за такими напрямками:

1) активна діяльність учнів у пізнанні природи: «Світ природи стає невичерпним джерелом знань завдяки тому, що знання надходять у дитячу душу складним шляхом: через руки, через працю, через взаємовідносини з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність» [2, 537-538];

2) спілкування з природою активно сприяє розвитку розумових здібностей, допитливості, працелюбності: «... ми намагаємося якнайбільше ввести дітей у світ праці серед природи, саме там, де і в явищах природи, і в людській праці безліч проблем, питань, таємниць» [2, 538];

3) використання активних методів навчання учнів: «...так зване проблемне викладання і вивчення матеріалу починається в активній взаємодії з природою. Якщо я хочу, щоб мислення дітей було особливим, інтенсивним, щоб у них виникло багато запитань (а чим більше відкривається незрозумілого під час осягнення зрозумілого, тим допитливішою стає людина), ми ідемо з дітьми в сад, на ділянку, у теплицю і засукуємо рукави» [2, 539].

В. Сухомлинський говорив, що екологічне виховання повинно забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства і кожної людини зокрема, сформувати потребу людини у спілкуванні з природою та прагнення брати активну участь у збереженні довкілля. Він вибудував «стрункy» педагогічну систему, зорієнтовану на природоохоронне навчання й виховання, метою якого є цілеспрямоване формування у кожної дитини системи екологічних знань.

Отже, В. Сухомлинський зробив значний внесок у впровадження екологічного виховання молодших школярів у навчальний процес. Його невичерпний досвід роботи з дітьми глибоко переконує, що джерелом високорозвиненої життєтворчої особистості дитини є природа як невичерпне джерело знань, естетичних відчуттів та практичних умінь.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-279.
2. Сухомлинский В.А. Трилогия, издание второе («Сердце отдаю детям», «Рождение гражданина», «Письма к сыну») / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1987. – С.15-234, 235-477, 479-536.
3. Толстоухов А.В. Людська особистість за доби глобалізації: імперативи та перспективи / А. В. Толстоухов // Психологічна і педагогічна науки в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. – Т. 2 : Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. – К. : Педагогічна думка, 2012. – С. 278-289.

Чернецька Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ ім. М. Коцюбинського
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Кривошея Т.М.

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ПРО ЗНАЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАВЧАННІ І ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Гра є одним з найпривабливіших видів людської діяльності, провідною діяльністю дошкільника, засобом його всебічного розвитку, важливим методом навчання як дошкільника, так і школяра. Дитяча гра – це діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, в якій дитина віддзеркалює враження від її пізнання. Водночас гра є могутнім виховним засобом, в якій, за словами К. Д. Ушинського, реалізується потреба людської природи.

Феномен гри привертав до себе увагу мислителів, філософів, соціологів, психологів і педагогів упродовж усієї історії людства. Філософсько-культурологічні та педагогічні підходи до гри як засобу взаємодії людини зі світом розробляли видатні мислителі минулого Аристотель, Платон, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Шиллер, Г. Спенсер, Дж. Локк, Я. Коменський, Г. Сковорода. Філософське трактування зародження й значення гри розкрили у своїх працях Г. Гегель, І. Зязюн, М. Каган, П. Лавров, М. Семашко та ін. Суспільно-орієнтовані та особистісно-орієнтовані підходи до оцінки ігрової діяльності обґрунтували Л. Виготський, Д. Ельконін, Р. Жуковська, О. Запорожець, С. Шацький та інші вчені. Зокрема, Л.С.Виготський зазначав: «Підпорядковуючи поведінку усім відомим правилам, гра вчить розумній і свідомій поведінці. Вона є першою школою думки для дитини…» [1, 127]. Творчі ігри соціального характеру у різних педагогічних аспектах розглядали Г. Волков, А. Макаренко, М. Стельмахович та ін.

Особливу увагу в своїй педагогічній діяльності В. О. Сухомлинський відводив грі та її використанню в освітньому процесі дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Педагог говорив: «Навчання може стати для дітей цікавою, захоплюючою справою, якщо воно осяяне яскравим світлом думки, почуттів, творчості, краси, гри» [2, 121]. Крім того, для дітей дошкільного віку «гра - це найсерйозніша справа. В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [2, 95].

Саме завдяки грі діти набувають нових знань, удосконалюють свої практичні навички, а педагог має змогу реалізувати великий потенціал дітей для розвитку довільності їх психічних процесів. Гра дозволяє дошкільнику самореалізуватися, адаптуватися до умов навколишнього соціуму, а також активно пізнавати навколишній світ. Важливо, щоб гра була багатоплановою та багатофункціональною, тобто водночас являла собою і метод, і форму навчання дітей, і засіб їх виховання й усебічного особистісного розвитку. Такі ігри ефективні під час навчання дітей математиці, мовленню, ознайомлення їх з довкіллям, а також для розвитку їх чуттєвої сфери, сенсорної культури дошкільнят.

Як зазначає В.Сухомлинський, «гра – широке і багатогранне поняття. Діти граються не тільки тоді, коли бігають, змагаються в швидкості й спритності. Гра може полягати й у великому напруженні творчих здібностей, уяви. Без гри розумових сил, без творчої уяви неможливе повноцінне навчання, особливо в дошкільні роки» [2, 95-96].

Гра дає можливість виявити творчу активність, спрямувати зусилля на досягнення мети, привчає до погоджених дій, до відповідальності перед її учасниками. У грі виховується багато вольових якостей: самостійність, наполегливість, самовладання, витримка, воля до перемоги – усе те, без чого не може бути успіху. Адже наявність усіх цих умов становить основу будь-якої діяльності. Недаремно В. О. Сухомлинський наголошував: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ людини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості і любові до знань» [2, 95].

Гра є незмінним важелем розумового розвитку дитини. Ігрова форма занять створюється за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які дозволяють активізувати пізнавальну діяльність дошкільників. Готуючись до заняття, вихователям слід чітко продумувати послідовність ігрових дій, організацію дітей, тривалість гри, її контроль та підбиття підсумків. Захопившись грою, дитина не помічає, що вчиться, запам'ятовує нове, орієнтується у надзвичайних ситуаціях, поповнюється запас її понять, уявлень, розвивається фантазія. Видатний педагог Василь Сухомлинський промовив фразу, яка стала основою всього того, що містить у собі гра. Він ніби закликав: «Навчайте граючись, а граючись навчайте».

Цікавими є поради В.О.Сухомлинського щодо навчання грамоти дітей за допомогою гри. Педагог зазначав: «Я переконаний, що навчання грамоти, тісно пов'язане з малюванням, з грою, якраз і може стати одним із місточків, що з'єднують дошкільне виховання і навчання в школі» [2, 96]. Своєрідною грою для дітей було вивчення букв через асоціації (прийом ейдетики). «Нехай діти ще не дуже добре вміють малювати літери – це не головне, за те вони відчувають, як пульсує життя в кожному малюнку» [2, 96].

Підвищенню ігрової активності дитини має сприяти втручання дорослого у цей процес. Разом з тим за дітьми повинна залишатися свобода та можливість реалізовувати власні ідеї доти, доки гра йде в правильному напрямку. В. О. Сухомлинський підкреслює: «Дитина має справжнє емоційне й інтелектуальне життя тільки тоді, коли вона живе у світі ігор, казки, музики, фантазії і творчості. Без цього вона не краща за здавлену квітку» [2, 179]. Батьки, вихователі, вчителі, піклуючись про становлення дитини як особистості, повинні дотримуватися цього правила. Гра для дитини є засобом проникнення в діяльність і взаємостосунки дорослих, засобом відображення навколишньої дійсності. У грі дитина реалізовує свої можливості, які недоступні їй в реальному житті. Отже, гра для дітей – це їхнє життя, яке не проходить без участі дорослих. Саме від дорослих буде залежати правильність організації предметно-ігрового середовища, в якому перебувають діти під час ігор.

Крім того, В.О. Сухомлинський наголошував на тому, що ввести дитину в складний світ людських стосунків - одне з найважливіших завдань виховання. І найкраще це можна зробити через гру. Ігри морально-етичного спрямування навчають дітей спілкуванню і спостережливості, розвивають моральні якості дитини і творчі здібності, виховують почуття взаємодопомоги і співпраці, розвивають уяву. В грі краще всього проявляються індивідуальні особливості і взаємовідносини у дітей. Через гру педагог може поступово впливати на характер дітей і поведінку, виховуючи співчуття, делікатність, турботливість, тактовність. Педагогічно доцільною буде організація ігор-емпатій на основі творів В.Сухомлинського, наприклад, це ігри: «Яке щастя!», «Соловей і Жук», «Як здивувався Мурко» та ін.

Отже, В. О. Сухомлинський у своїх творах наголошує на потребі ефективного застосування гри в процесі навчання і виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Гра, як підкреслює вчений, є важливою і найдоступнішою формою діяльності дошкільників і молодших школярів, яка відповідає їхнім фізичним і психічним можливостям. Гра забезпечує пізнавальну та творчу активність дитини в процесі навчання, сприяє формуванню низки якостей особистості, важливих для подальшого життя дитини в суспільстві. Гра – вкрай необхідне явище в житті дитини, оскільки вона є виявом природної потреби в діяльності, у якій дитина пізнає і перетворює навколишню дійсність, світ речей, людей, саму себе, одночасно розвиваючи свої здібності. Гра – це не лише розвага і забава, що

заповнює дозвілля школярів, але й один з найсерйозніших засобів педагогічного впливу на них. Тож дотримуючись мудрих настанов великого педагога Василя Олександровича Сухомлинського можна виховати всебічно розвинутих і здорових дітей.

Література:
1. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л.С.Выготский; под. ред. В.В. Давидова – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 9-279.

Шрейтер Аліна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – доктор пед. наук, проф. Хом'юк І.В.

ПОГЛЯДИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО НА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Основною метою початкової загальної освіти є всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, умінь і навичок здорового способу життя. В.Сухомлинський відзначав: «Початкова школа повинна давати учню тверде коло знань. Будь-яка неясність чи невизначеність у цьому питанні послаблює не тільки початкову школу, а й наступні ланки навчання. Без чіткого визначення знань, умінь, практичних навичок, які треба дати дитині, немає школи» [1, 101].

У формуванні ключової компетентності «вміння вчитися», особливе значення має креативний розвиток, забезпеченню якого сприяє вивчення математики. Саме математична галузь формує і розвиває: 1) здатність логічно міркувати, обґрунтовувати свої ідеї, використовувати їх за алгоритмом; 2) уміння застосовувати обчислювальні навички у практичних ситуаціях.

Центральним завданням навчання математики визначено опанування учнями предметних математичних компетенцій – обчислювальних, інформаційно-графічних, логічних, геометричних, алгебраїчних. Так, основу обчислювальних компетенцій утворює система обчислювальних умінь та навичок, які необхідні учням для використання у практичних ситуаціях. У змісті початкової математичної освіти до їх числа, зокрема, належать уміння порівнювати числа, виконувати арифметичні дії з ними, знаходити значення числових виразів; порівнювати значення однойменних величин і виконувати дії з ними тощо.

Однією з основ наук В.Сухомлинський вважав саме математику. Педагог підкреслював, що «з перших кроків навчання поняття і закономірності в царині математики стають важливим засобом пізнання і усвідомлення навколишнього світу, розвитку свідомості. Роль математики в розумовому вихованні виняткова. Математика – світоглядний предмет, який просягає всі науки, що вивчають і природу, і суспільне життя» [2, 487].

Дуже важливо з перших днів перебування дитини у школі розвивати логічне мислення, просторову уяву, формувати обчислювальні уміння і навички, спостережливість. Формування математичного мислення у школярів – одне з найважливіших завдань, саме воно допомагає учневі успішно вивчати всі інші шкільні дисципліни. «Математичне мислення, – писав В.О. Сухомлинський, – це не тільки розуміння кількісних, просторових, функціональних залежностей між числами, величинами, геометричними фігурами, але і своєрідний підхід до дійсності, метод дослідження фактів і явищ природи, суспільного життя, праці, економіки, засіб аналізу, причинно-наслідкових зв'язків між явищами… Математичне мислення необхідне для успішного вивчення всіх предметів» [2, 488].

У своїх роботах «Розумова праця і зв'язок школи з життям», «Розум і руки», «Людина неповторна» учений-педагог довів необхідність пов'язувати розумові зусилля з умінням користуватися здобутими знаннями в повсякденні. На його думку, в такому поєднанні виявляється готовність дитини до життя [1, 53-69]. У педагогічній системі В.Сухомлинського виявлено такі ознаки «компетентнісно зорієнтованого» змісту навчання, як інтегративність,

проблемний характер, міжпредметність, багатофункціональність, практична спрямованість. Оскільки наші наукові інтереси перебувають у сфері дослідження предметної математичної компетентності, цінними є висновки педагога про поліфункціональність змісту навчання математики, оскільки він включає різноманітні розумові процеси, інтелектуальні й практичні вміння, опанування ним дозволяє розв'язувати різноманітні проблеми в повсякденному житті.

Кожен педагог повинен розуміти, що формування математичного мислення у дітей – це основа їх трудової і творчої діяльності в школі і після її закінчення у подальшому житті. «…Математичні здібності – це яскравий прояв якостей розуму, які відіграють велику роль у пізнавальній, творчій і трудовій діяльності…» – так вважав великий педагог В.О.Сухомлинський [2, 235].

Одним з найважливіших завдань навчання математики в початковій школі є формування в учнів усвідомлених і міцних обчислювальних навичок – основи обчислювальної компетентності. У зв'язку з цим змістова лінія «Числа. Дії з числами» є наскрізною для всього курсу. Процес вивчення арифметичних дій базується на розкритті їх конкретного змісту, взаємозв'язків і залежностей між діями додавання й віднімання, множення й ділення, між компонентами й результатами цих дій. Зміст кожної арифметичної дії розкривають у процесі виконання практичних дій із предметними множинами.

Дехто з авторів сучасних досліджень зазначають, що з розвитком обчислювальної техніки і широкого використання її у всіх сферах життя питання формування обчислювальних навичок відходить на другий план. Але це не так. У початковій школі дуже важливо навчити дітей швидко і правильно виконувати письмові та усні обчислювання. Це потрібно як для продовження роботи з числами, так і в плані практичної значущості цих навичок для подальшого шкільного навчання.

Формування обчислювальних навичок тісно пов'язане із заучуванням та запам'ятовуванням табличних випадків арифметичних дій. Для ефективного заучування матеріалу необхідне його розуміння [3, 38-43]. Із цього приводу Василь Олександрович зауважує: «Запам'ятовування повинно ґрунтуватися на розумінні. Ведіть учня до запам'ятовування через осмислення, розуміння чисельних фактів, предметів, явищ. Не допускайте запам'ятовування того, що ще не зрозуміло, не осмислено. Шлях від осмислення фактів, явищ до глибокого розуміння абстрактної істини (правила, формули, закону, висновків) лежить через практичну роботу, яка саме і представляє собою оволодіння знаннями» [1, 318]. Розумову працю дітей педагог розглядав як засіб розвитку розумових сил і здібностей, засуджуючи механічне заучування і неусвідомленість знань.

Сухомлинський вказував, що перш ніж учити дітей запам'ятовувати, їх потрібно вчити думати, мислити, аналізувати факти і явища оточуючого світу. «Якщо повторення – мати навчання, то спостереження – мати обдумування і запам'ятовування знань» [2, 504]. Учень стане розумово-вихованим лише тоді, коли вчитель зможе запалити його глибиною своєї думки допитливістю, жадобою знань. Для цього вчителі Павліської школи користувалися на практиці класичним правилом Аристотеля: «...мислення починається з питання, з дива». Мислення на уроці починається там, де в учня з'являється бажання відповісти на питання, тому В. Сухомлинський завжди закликав учителів звертати увагу учнів при викладі матеріалу на так звані «вузлики знань».

Отже, організувати повноцінну розумову діяльність молодших школярів, щоб максимально забезпечити їхню активність на уроці, можливо за умови взаємодії двох аспектів:

- предметно-математичного, який стосується побудови системи навчальних завдань – ланцюжку вправ, які природно приводять учня до «відкриття» нового поняття чи способу дії, полегшують його усвідомлення й засвоєння, дозволяють формувати предметну математичну компетентність;

- технологічного, що безпосередньо пов'язується з організацією навчально-пізнавальної діяльності учнів за допомогою ефективного використання різних сучасних технологій та забезпечує не тільки розвиток предметної математичної компетентності, а й сприяє ефективному формуванню ключових компетентностей молодших школярів.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Розумова праця і зв'язок школи з життям / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – 615 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т. / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С. 487-488. – Т. 4. – С. 235-236.
3. Бантова М. Система формування обчислювальних навиків / М. Бантова // Початкова школа. – 1995. – № 11. – С. 38-43.

Щербатюк Людмила,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. О.А.Шикирінська

ЗМІСТ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Серед багатьох проблем перебудови системи дошкільного й початкового навчання однією з найскладніших є виховання в дітей доброти, чуйності, чутливості до всього живого, любові до України, пошани до державних символів. Педагогічна спадщина В.Сухомлинського з питань виховання духовності, патріотичних цінностей й естетичних почуттів є неоціненним вкладом в українську педагогіку й джерелом методичних порад для освітян-практиків. Потреба у вихованні справжніх патріотів-захисників Української держави, її рукотворних, інтелектуальних і природних надбань з одного боку, і постійний пошук вдосконалення ефективних шляхів освітнього процесу з іншого визначають актуальність визначеної проблеми.

Проблема становлення патріотизму, патріотичних цінностей особистості завжди цікавила вчених-педагогів. У тлумачному словнику поняття «патріотизм» визначається як любов до Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви і подвиги [2, 546]. Коріння патріотизму сягають давнини, коли відповідні почуття виникали на ґрунті спільності території, мови, звичаїв, суспільного устрою життя зі спільною власністю на знаряддя праці.

У педагогіці теоретичні й методичні засади патріотизму дітей та молоді, а також напрями його формування вперше було окреслено Я.Коменським, який вважав, що найбільш важливими для зростаючої особистості є такі моральні цінності, як справедливість, шанобливість, ввічливість, добродійність, готовність служити старшим, вміння тримати себе з гідністю. До патріотичних цінностей Я.Коменський («Велика дидактика») відносив благополуччя своєї батьківщини, готовність навіть життя своє віддати за її свободу й незалежність; навчання рідною мовою, яке повинно лежати в основі освіти.

У вітчизняній педагогіці проблема патріотичного виховання, формування патріотичних цінностей посідає чільне місце. Проблеми патріотизму, національних цінностей та особливості їх формування в учнівської молоді різного віку відображено в працях І.Звєрєвої, В.Коваля, О.Литовченко, А.Москальової, П.Онищука та ін. Проблеми формування національних і загальнолюдських цінностей в учнівської та студентської молоді в процесі освіти досліджували О.Вишневський, О.Гречаник, В.Іванчук, О.Попова, Л.Рибалко, М.Таланчук, А.Троцко та інші. Питання вивчення, узагальнення й використання досвіду організації національного виховання розроблялися Л.Киричук, М.Красовицький, О.Кузьменко та інші.

На думку академіка І.Беха, національні патріотичні цінності – це явища, які заслуговують бути гідними, важливими, знаменними, які заслуговують на те, щоб їх сприймали як безперечно значущі, «…це все, що може цінувати особистість, що є для неї значущим і важливим» [1, 7]. Для українців їх перелік може бути досить широким і різнобічним. Це українська ідея, українська мова, національна самосвідомість, національна гідність, національний характер, історична пам'ять, патріотизм, Конституція України, державні та національні символи, державний гімн, національна культура, традиції, звичаї, обряди, фольклор, мистецтво, етикет, побут, релігія, здоров'я громадян. У дошкільному віці

доцільно вести мову про формування початкового інтересу до національних цінностей, що є первинним етапом становлення національної свідомості і самостійності індивіда, моментом, коли закладаються основи майбутнього громадянина України.

Особливої уваги заслуговують погляди видатного українського педагога В.Сухомлинського, який розглядав патріотизм як сутність моральних і політичних ідей, моральних почуттів. На його думку, патріотичне виховання має здійснюватися шляхом гармонійного взаємозв'язку інтересів особистості й держави. Патріотичні почуття, зазначав педагог, трансформуються в стійкі духовні утворення – цінності, погляди, ідеали, переконання – тільки тоді, коли особистість здобуває їх дослідницьким, трудовим шляхом з певної системи відомостей, естетичних образів, національних традицій, знань. В.О.Сухомлинський упевнений, що вихователь є творцем людської душі, плугатарем і сіячем, він формує уявлення про щастя. Якщо йому не вдалося посіяти справді людське насіння щастя, то в душі може утвердитися інша святиня. Він називав народні традиції «живим, вічним джерелом педагогічної мудрості», «зосередженням духовного життя народу» [1, 24]. Шляхом відображення ідейно-ціннісного багатства рідного народу і здобутків світової культури, що сприйняті через призму національної свідомості можливе удосконалення в молоді світоглядної свідомості патріота.

Отже, спрямувавши виховний вплив на внутрішній світ, духовність вихованця як суб'єкта виховання педагог створив принципово нову систему виховання. В. Сухомлинський стверджує, що сила, ефективність патріотичного виховання, формування патріотичних цінностей залежить від того, наскільки глибоко ідея вітчизни проникне в духовний світ вихованця, наскільки глибоко він побачить світ і самого себе очима патріота, в який період відбудеться становлення громадянина-патріота. В.Сухомлинський зазначав, що любов до Батьківщини починається із захоплення красою того, що бачить перед собою дитина, чим вона милується, у що вкладає частку своєї душі. Захоплення красою землі, де жили діди і прадіди, де нам судилося прожити життя, повторити себе в дітях, постаріти і піти в землю, яка народила нас, – це найважливіше джерело любові до Батьківщини [3, 185-186].

Педагогічна творчість В.Сухомлинського, сповнена любові до рідної природи, поваги до старших поколінь, батьків, родичів, друзів, є взірцем виховання в душах маленьких вихованців патріотичних цінностей. Його твори для дітей «Колискова», «Тихо, тихо, бабуся відпочиває», «Материнське щастя», «Святковий обід» активізують інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ. Їх використання в освітньому процесі створює сприятливі умови для того, щоб поступово розкривати дітям зміст народної і культурної спадщини, етику людських взаємин, формувати перший практичний досвід спілкування з рідними, отчим краєм, його природою, історією, традиціями, рідною мовою. Дитинство, – писав В. Сухомлинський, – щоденне відкриття світу. Потрібно, щоб це відкриття стало насамперед пізнанням людини та Вітчизни [3, 22]. Якщо пізнання людини проходить у спілкуванні з різними поколіннями, то пізнання вітчизни починається з її природи, традицій і звичаїв в реальному житті й оспіваних в мистецтві, що водночас і є вихованням любові до рідного краю. Від любові і бережливого ставлення до всього живого у природі – до любові до кожної людини, до своєї Батьківщини – таким є одне з провідних переконань павлиського педагога-гуманіста.

Залучення В. Сухомлинським, вихованців до словесної творчості – складання дітьми власних віршів, оповідань, казок – виховує в дітей любов до рідної мови, розкриває перед ними її красу, багатство, милозвучність [3, 172-178]. Бесіди, зустрічі з відомими людьми краю, відвідування ферми, польових робіт, перегляд історично-документальних фільмів, читання літературних творів українських класиків, які проводив В. Сухомлинський, спонукають сучасних педагогів до включення дітей в активне життя громади, пізнання ними своєї батьківщини.

Отже, національно-патріотичне виховання передбачає визнання національних цінностей як визначальних. До них належать українська ідея, що втілює в собі прагнення до державності та соборності, патріотизм і готовність до самопожертви у випадку потреби захисту Батьківщини, почуття національної самопошани і гідності, історична пам'ять, повага до державних, національних символів та до Гімну України, любов до рідної культури, мови,

національних свят і традицій, повага до Конституції України і до обраних демократично владних чинників, орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави та прагнення побудувати справедливий державний устрій, протидія антиукраїнській ідеології, прагнення до розвитку духовного життя українців. Використання педагогічних напрацювань В.Сухомлинського з формування патріотичних цінностей у роботі з дошкільниками сприятиме формуванню свідомого громадянина України, патріота рідної землі.

Література:

1. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д. Бех. – К., 2014. – 29 с.
2. Новий тлумачний словник української мови / Укл. В.Яременко, О.Сліпушко. – К. : Аконіт, 2008. – У 3 т. – Т. 2. – 928 с.
3. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну / В.А.Сухомлинский.– К. : Радянська школа, 1987. – 544 с.
4. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа / Сухомлинский В.А.; сост. О.С.Богданова, В.З.Смаль // Избранные педагогические сочинения: в 3 т. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 2. – 384 с.

Андрущенко Оксана,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. біол. наук, доц. Сарафинюк П.В.

МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З ВАЖКОВИХОВУВАНИМИ УЧНЯМИ З РАКУРСУ ГУМАНІСТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

В умовах розбудови національної системи освіти посилюються вимоги до формування особистості, її освіченості, культури, моральних якостей. Різні життєві обставини змушують людину швидко адаптуватися та зберігати високу продуктивність в ситуаціях, що постійно змінюються. Посилення вимог до фізичних, моральних, психологічних якостей людини в певних екстремальних умовах життєдіяльності можуть стати об'єктивними причинами виникнення девіацій у дітей. Тому актуалізується проблема розвитку і становлення моральної особистості, здатної до перетворень у нашому реальному житті [7, 47].

Проблемі пошуку ефективних шляхів профілактики важковиховуваності в історичному аспекті приділяли увагу Л.М. Колесова, О.Я. Савченко, М.І. Сметанський, О.В. Сухомлинська, М.Д. Ярмаченко та ін. Концептуальні засади морально та духовно зрілої особистості обґрунтували І.Д. Бех, С.Д. Максименко, Н.А. Калініченко; необхідність соціально-правового забезпечення профілактики відхилень у поведінці серед учнівської молоді досліджували О.Б.Бовть, В.М. Оржеховська, В.М. Синьов, Н.С. Семенова, М.М. Фіцула. Яскравим прикладом розв'язання означеної проблеми є педагогічний досвід вітчизняного педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського, творча спадщина якого має велике теоретичне і практичне значення. Сьогодні, коли перед педагогічною наукою і всіма ланками системи освіти постали складні завдання, зокрема формування гуманістичних цінностей підростаючого покоління, а тим паче важких дітей, у науково-практичному доробку В.О. Сухомлинського можна знайти поради і шляхи для їх успішного вирішення.

У практиці виховання вживається безліч термінів для позначення соціально дезадаптованих дітей: недисципліновані, важкі, педагогічно та соціально занедбані, важковиховувані, діти з поведінкою, що має відхилення від норми, діти, схильні до правопорушень та ін. Найчастіше вони використовуються як синоніми; деякі автори розмежовують їх за ступенем наростання соціальної дезадаптації особистості. Проблема виховання педагогічно занедбаних дітей турбувала людство впродовж усієї його історії. Адже завжди були діти з відхиленнями у поведінці, знедолені, сироти, діти-правопорушники. На теренах колишнього Радянського Союзу спостерігалося кілька «спалахів» появи педагогічно занедбаних дітей. Це було зумовлено такими соціально-історичними й економічними причинами:

1) в період Першої світової війни (1914–1918 рр.) – військовою загрозою, сирітством дітей через загибель батьків на війні, окупацією;

2) у часи громадянської війни (1918–1922 рр.) – занепадом народного господарства, міграцією населення, безробіттям, хворобами, голодом тощо;

3) в 30-ті роки – штучним голодомором, масовими репресіями;

4) у період Другої світової війни (1939–1945 рр.) – смертю батьків, окупацією, голодом, сирітством, економічними труднощами.

В останні десятиріччя XX ст. – зниженням відповідальності частини батьків за виховання дітей, послабленням національних традицій, що живили процес виховання, необмеженим впливом «масової» культури, що спричинило «зомбування» частини молоді. Отже, проблеми важковиховуваних дітей пов'язані передусім із соціальними чинниками [1, 83].

Моральні порушення у дітей, за В.Сухомлинським, це – егоїзм, недисциплінованість,

жорстокість, хамство, невдячність, байдужість, підлість, лицемірство тощо. Всі ці якості він розкриває через долі різних дітей. Не засуджуючи їх, учений намагається делікатно проникнути у внутрішній світ кожної дитини, зрозуміти причини, що породили зло, знайти ключ до виправлення вад. Багаторічна практика виховної роботи В.О. Сухомлинського засвідчує, що причини важковиховуваності здебільшого пов'язані з вихованням, умовами, в яких зростають діти, а саме – в сім'ї. Адже те, що набувається в сім'ї, зберігається протягом усього життя. Від гармонійності і стабільності стосунків у сім'ї, її психологічного клімату, морального здоров'я, естетичних смаків та етичних норм поведінки залежить і рівень розвитку суспільства, бо «якщо дитина виростає в обстановці безсердечності, вона стає байдужою до добра і краси» [5, 92].

Причини, що штовхають дитину на порушення норм моралі, стосуються здебільшого розлучення батьків, пияцтва, побоїв, знущання над дитиною, постійних суперечок між батьками, поганого ставлення до дітей, непослідовності у вихованні – від суворості та жорстокості до ласки і догоджання, незадовільного стану здоров'я, збідненого духовного життя, неправильного виховання та ін. Діти з таких сімей схильні до скоєння злочинів, крадіжок та інших правопорушень.

В.О. Сухомлинський досліджував причини того, що діти стають важковиховуваними. Він звертав увагу на школу і шкільне життя. Деякі учні шукають асоціальні можливості для самоутвердження, неправильно розуміють поняття лідерства. Педагог добре усвідомлював причини, що призводять до моральних порушень, і шукав шляхи їх подолання, зближення з цими дітьми, щоб запобігти «емоційному безкультур'ю у ставленні до людей, що породжує егоїзм, який є коренем байдужості, антигромадських вчинків, злочинів» [5, 92].

Основним виявом моральних порушень у школі є порушення у сфері духовного життя дитини, які не варто виносити на загальний осуд: «погану поведінку, причини якої – негаразди в сім'ї дитини, особливо загострення стосунків між батьками, негідна поведінка або окремі вчинки, якщо причина їх криється в душевному надломі дитини, яка страждає від того, що в неї немає батька або він нерідний; необачні, непродумані вчинки, що об'єктивно є протестом дитини проти грубощів, сваволі або помилок батьків чи вихователя; відставання дитини у навчанні в тому випадку, коли вона хоче, але не може впоратися із завданням; вчинки, пояснення яких вимагає розповіді про глибокі особисті стосунки дитини із своїм другом» [там само, с. 93]. Василь Сухомлинський вважав, що велике значення для вирішення цієї проблеми має особистісна сутність учителя, його методика спілкування з дітьми. Видатний український педагог К.Д. Ушинський писав: «У вихованні все повинно базуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості. Ніякі статути і програми, ніякий штучний організм закладу, хоч би як хитро він був придуманий, не може замінити особистості в справі виховання» [6, 39].

На думку Василя Олександровича, найістотнішими якостями педагога, що забезпечують ефективнеморальне виховання, є:

– повага й довіра до дітей;
– професійна майстерність (учитель – джерело знань, інформації);
– високий моральний авторитет;
– творчий стиль діяльності;
– організаторські здібності;
– знання специфіки роботи з дітьми і врахуванняїхніх вікових особливостей;
– широкий культурний кругозір.

І, звичайно, найважливішою характеристикою вчителя-професіонала є володіння мистецтвом контакту. Розглядаючи фотографії, на яких зафіксовані моменти спілкування Василя Олександровича з учнями, варто звернути увагу на його манеру активного слухання дитини, що засвідчує зацікавленість до почуттів та переживань вихованця, любов, викликану не якимись надзвичайними рисами характеру або вчинками учня, а вже тим, що ця дитина просто є на світі. В.О. Сухомлинський завжди поруч із дитиною, обличчям до неї. Часом бачимо дотик руки, який немов гарантує маленькій людині відчуття психологічного комфорту, впевненості та захисту. Зосереджена увага вчителя говорить про те, що він уважно слухає дитину, не зупиняє її власними міркуваннями та зауваженнями. Така пауза

допомагає дитині розібратися у власних думках та переживаннях і водночас відчути увагу до своїх проблем. Тоді «розділена» радість подвоюється, а «розділене» горе зменшується; дитина розкривається, більше розповідає про себе, та й, відчувши позитивне ставлення до себе вчителя, стає здатною сама вирішувати свої проблеми. «Дати дітям радість праці, радість успіхів у навчанні, пробудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності – це перша заповідь виховання», – писав видатний педагог [3, 304].

А.С. Макаренко вважав, що справжній розвиток педагогічної науки пов'язаний з її здатністю «проектувати особистість», тобто визначати з певною метою ті її якості і властивості, що мають бути сформовані в процесі виховання. Таку саму думку неодноразово висловлював В.О. Сухомлинський, багатогранну педагогічну спадщину якого пронизує ідея проектування людини: «…проектування і творення людини, здатної стати активною силою суспільного розвитку і сьогодні, і в майбутньому, – це найважливіше завдання школи і кожного педагога зокрема» [2, 2-4].

В.О. Сухомлинський стверджував: «Виховання гуманізму, людяності здійснюється через творення людям добра» [4, 360]. Він зазначав, що найважливіші моральні ідеї розкриваються перед дітьми з першого дня їхнього перебування в школі, вважав основним завданням вчителя зробити безцінні моральні багатства людства особистим здобутком кожної дитини. Великий педагог прагнув народження доброти в серці кожного школяра, наголошував, що лише добро вміє захищатися.

Отже, фундаментальними принципами підходу В.Сухомлинського до виховання важковиховуваних дітей були визнання знедоленої дитини повновартісною людиною, соціально-ціннісною особистістю, повага до її гідності, самобутності та віра в її можливості і сили, індивідуально-диференційований підхід у вихованні цієї категорії дітей залежно від характеру їх відхилень у навчанні та поведінці, взаємодія педагога з сім'єю в роботі з важкими дітьми, взаємодія виховання та самовиховної активності дітей.Основною і незмінною умовою ефективності вихованняважких дітей на його думку є створення атмосфери захищеності та стабільності, взаєморозуміння між дорослими та дітьми, а також між самими дітьми, вимогливості та відповідальності. Аналіз системи роботи з важкими дітьми В.Сухомлинського засвідчив, що лікувальна педагогіка видатного педагога носила гуманістичний характер і сприяла емоційно-духовному збагаченню дітей та їх самоствердженню.

Література:

1. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях: навч. посібник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К., 2006. – 311 с.
2. Савченко О.Я. Екологія дитинства: В.О. Сухомлинський і сучасна початкова школа // Початкова школа. – 2000. – № 211. – С. 1-4.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – 718 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 364.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори у 5-ти т. – Київ.: Рад. школа, 1997.– Т. 3. – С. 7–278.
6. Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми педагогіки / К.Д. Ушинський; [ред. В.М. Столєтов]. – Вибрані педагогічні твори: у 2 т. – К.: Рад. школа, 1983. – Т. 1 – 488 с.
7. Шумбар О. Моральне виховання важких дітей у контексті гуманістичних поглядів В.О. Сухомлинського / Шумбар О. // Рідна школа. – 2014. - №7. – С. 47-50.

Бадах Катерина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер. – канд. пед. наук, ст. викл. Белінська Т.В.

КОНЦЕПЦІЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Педагогічний досвід видатного педагога сприяє теоретичному обґрунтуванню концепції естетичної освіти учнівської молоді в умовах відродження української національної школи. Вихідними позиціями є прагнення стверджувати естетичний потенціал передусім самої людини. Саме тому увага сучасних педагогів-дослідників звернена на проблеми, пов'язані з

розкриттям найважливіших сторін естетичної культури особистості. В.О.Сухомлинський підкреслює, що школа покликана створити необхідні умови для усвідомлення людиною своїх можливостей, виявлення активного ставлення до навколишньої дійсності. У зв'язку з цим пріоритетним є питання формування у молоді естетичного ставлення до найважливіших проявів людського спілкування. Естетичне ставлення є особливим видом духовно-практичного зв'язку з навколишньою дійсністю. Сприймаючи та оцінюючи предмети та явища, як прекрасні, піднесені, учні тим самим акцентують увагу не лише на прагматичних проявах, а й естетичних закономірностях і функціях життя людини.

Вітчизняна педагогічна наука значну увагу приділяє дослідженню спадщини В.Сухомлинського. Так, теоретико-методологічні основи розумового розвитку підростаючого покоління як однієї з головних ланок формування творчої особистості школяра в доробку педагога стали предметом дослідження М.Антонця, Н.Безлюдної, М.Дубінки, Є.Коваленко, К.Кривошеєнко, О.Савченко, І.Слюсаренка, О.Сухомлинської та ін.

Педагогічні засади естетичного виховання як одного з дієвих чинників розвитку та формування естетичної особистості школяра в спадщині В.Сухомлинського розкрито в працях Т.Будняк, С.Денисюк. М.Євтуха, Л.Масол, І.Наливайка, Т.Остапйовської, В.Проценка, І.Луценка, Н.Побірченко та ін.

У практичній діяльності сучасної школи значну складність викликає виховання в учнів уміння естетично ставитись до численних предметів і явищ, які оточують нас. Василь Олександрович, приділяючи багато уваги всебічному естетичному розвитку своїх вихованців, формував у них всю гаму естетичних потреб: необхідність постійного спілкування з природою, потребу у праці і формування естетичного ставлення до неї, прагнення пізнання різних видів мистецтва, потребу високої культури спілкування, поведінки, завжди бути красивому самому.

Розвиток естетичної сфери особистості В.Сухомлинський розглядав в органічному зв'язку і залежності з формуванням усіх інших сторін духовного обличчя дитини і, перш за все, – її моральних якостей. Причиною багатьох порушень і норм життя він вбачав у відставанні естетичного розвитку дітей, у нерозривності їхніх почуттів, переживань. Усвідомлення прекрасного є не менш необхідним, ніж оволодіння основами наук.

Без естетичної вихованості Василь Олександрович не уявляв собі формування широти мислення сучасної людини, її вміння аналізувати, порівнювати, давати оцінку фактам. Одну з основних причин втрати деякою частиною школярів інтересу до навчання, їхньої байдужості до пізнання педагог вбачав у відсутності чи убогості емоційно-естетичного, творчого начала в їхньому житті. Тому важливе значення для сучасної школи має теза видатного педагога про те, що чим ширше коло знань необхідно засвоїти дитині, тим глибшою і значущішою повинна бути естетична сторона пізнання, тим міцнішою – опора на емоції.

Під естетичним вихованням В.О.Сухомлинський розумів активне цілеспрямоване формування естетичного ставлення особистості до навколишнього світу з метою його вдосконалення, творення прекрасного в повсякденній діяльності, а також прилучення до культурних цінностей.

В сучасних умовах завдання естетичного виховання пов'язують з розвитком здібностей сприймати, відчувати, розуміти прекрасне (драматичне, ліричне, трагічне, комічне та ін.) в дійсності і мистецтві творити, творити за законами краси. Василь Олександрович Сухомлинський бачив виявлення специфіки естетичного в будь-якій сфері життя і навчання. На його думку, завдання естетичного виховання полягає в тому, щоб розвивати загальні здібності дитини, тобто здібності до сприймання, оцінювання; формувати естетичне ставлення до всіх сфер дійсності, які впливають на особистість.

Усю свою діяльність в галузі естетичного виховання він присвятив саме розвитку у дітей цих здібностей. Педагог значну увагу приділяв дослідженню проблем засобів виховання. Він ставить ефективність кожного засобу естетичного виховання в залежність від того, наскільки продумані, цілеспрямовані всі інші виховні засоби: «Між виховними впливами існують десятки, сотні, тисячі залежностей і зумовленостей, – писав він, – ефективність виховання зрештою визначається тим, як ці залежності і зумовленості враховуються, точніше реалізуються на практиці» [5, 244].

Простежимо, як у творах В.Сухомлинського «краса природи і музика життя» розкриваються за допомогою системи педагогічного впливу:

а) організація спостереження за народженням і розквітом краси (спостереження за забарвленням листя у різні року, за лісом у різні години доби, цвітінням садів тощо);

б) пошук куточків краси і хвилин краси, які залишають у серцях дітей незабутні враження;

в) розвиток в учнів емоційної пам'яті, пам'яті на сприймання прекрасного. Розвиткові емоційної пам'яті, загостренню естетичних почуттів учнів сприяє естетичне забарвлення слова вчителя, його розповіді, що відкриває школярам естетичну значущість спостережуваного. «Естетичний відтінок слова вчителя – це найголовніший ключик не тільки для емоційної пам'яті, а й до таємничих глибин мозку» [2,137];

г) естетичне бачення і переживання краси передбачає високий рівень культури відчуттів і сприймань, яке досягається систематичними вправами органами чуттів.

Ціннісним і актуальним є досвід використання художнього слова для підростаючого покоління. В.О.Сухомлинський виступав проти недооцінки виховної ролі літератури і мистецтва. Труднощі естетичного і будь-якого іншого виховання, на його переконання, нерідко полягають у тому, що інтелектуальне входження у світ не доповнюється розвитком емоційно-естетичної цінності, культури слова, або тим, що слово не живе в душі людини, як засіб творчості. Ці недоліки є однією з причин обмеженості, низької культури думок і почуттів. В.О.Сухомлинський вважав першорядним завдання школи – закласти основу для того, щоб художнє слово, рідна мова стали органічною потребою особистості.

Значну увагу видатний педагог приділяв питанням керівництва формування і сприйняття школярами творів літератури, живопису, кіно і театральних вистав, підкреслюючи при цьому, що повторне прослуховування або читання є необхідною умовою повної естетичної насолоди від тієї чи іншої художньої цінності. Такий метод повинен стати духовною потребою кожного школяра. Результат сприйняття дітьми прекрасного буде тим вагомішим, чим активніше вони виступатимуть в ролі співавторів, поетично домальовуватимуть почуте або побачене. «Повторний перегляд картини збагачує, розвиває емоційну пам'ять, виховує те, що можна назвати загостренням сприйняття краси. Саме завдяки повторному сприйняттю образотворче мистецтво входить у духовне життя підлітків» [3, 36]. В.О.Сухомлинський справедливо критикував таке прилучення учнів до світу живопису, коли в школі вивішуються імпровізовані «Третьяковські галереї» і висять там місяцями й роками. Значно більше користі, вважав педагог, дає створення домашніх картинних галерей, що розвиває індивідуальне життя дітей у світі мистецтва.

Особливе місце в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського з питань естетичного виховання школярів посідає їхня творча діяльність за законами краси. У працях учнів Павлиської середньої школи зустрічаємо багато цікавих педагогічних знахідок стосовно прилучення дітей до творчості, створення краси дітьми, підлітками, юнаками і дівчатами – ціла галузь виховної роботи.«До кожного віку у нас вироблено комплекс естетично насиченої праці. У цій праці – єдність потрібного і красивого» [1, 2-3].

В результаті пошуку, видатний педагог зробив ще одну цікаву педагогічну знахідку – мандрівки в природу в пошуках емоційно-естетичного звучання слова. Саме під час таких занять слово для дитини стає інструментом, за допомогою якого вона виражає своє захоплення красою навколишнього світу.

Цінні думки залишив педагог і з питань організації дитячої поетичної творчості. Актуальною є порада В.О. Сухомлинського про те, щоб слово зробити для учнів засобом активного бачення світу, щоб кожна дитина пережила радість творчості словом і зберегла її на все життя. Він висунув цікаві, оригінальної положення щодо організації таких видів дитячої творчості, як складання оповідань, творів, віршів, особливо казок. Кожна дитина – творець-художник. І дуже важливо розкрити перед учнями красу творчості. Створення казок, літературних творів, малюнків, музичних п'єс, участь у художній самодіяльності – все це сприяє утвердженню у свідомості школяра високого естетичного ідеалу. Без нього, на думку В. Сухомлинського, людина не може вважати себе по-справжньому щасливою. Його вихованці творили казки під час «подорожей у природу», «подорожей по хмарах», в

створених своїми руками «куточках краси», «кімнаті казки».

Отже, концептуальні ідеї естетичного виховання видатного педагога мають посісти чільне місце в умовах сучасної української школи. Його методичні розробки заслуговують на використання у роботі з сучасними учнями загальноосвітніх закладів. Саме естетична концепція В.О. Сухомлинського допоможе поліпшити духовну сферу, моральну поведінку учнів, що в наш час залишається надзвичайно важливим аспектом у вихованні справжньої людини та громадянина нашої держави.

Література:

1. Бех І. Світ емоцій у виховній системі В. Сухомлинського / І. Бех // Педагогічна газета. – 2005р. – вересень (№9). – С. 2-3.
2. Бутенко В.Г. Досвід роботи В.О. Сухомлинського з системної організації естетичної освіти / В.Г. Бутенко // В.О. Сухомлинський і сучасність: наук.-метод. збірник. – К.,1994р. – Вип.1. – 137с.
3. Гадлевська В.Г. Вчити мислити серед природи: З досвіду впровадження творчої спадщини В.О. Сухомлинського / В.Г. Гадлевська // Початкова школа . – 1993р. – №10. – С. 33-39
4. Лозовська В. В. Творча реалізація педагогічних ідей В. Сухомлинського / В. В. Лозовська // Педагогічна спадщина. – 2015. – №1–2. – С. 26–27. – Режим доступу: http://journal.osnova.com.ua/article/47601
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5т. – К., 1976. – Т.3. – С.244

Безрученко Віта,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. біол. наук, доц. Сарафинюк П.В.

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Історія людства нерозривно пов'язана з історією природи. На сучасному етапі питання традиційної взаємодії її з людиною виросли в глобальну екологічну проблему. Якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо ставитись до природи, вони знищать себе. А для цього треба виховувати екологічну культуру і відповідальність. І починати екологічне виховання, на нашу думку, треба з молодшого шкільного віку, оскільки в цей час набуті знання можуть надалі перетворитися в міцні переконання.

Проблема взаємовідносин людини і природи стала предметом вивчення багатьох мислителів різних галузей наукового знання минулого і сучасності. Ще в XVII столітті Ян Амос Коменський звернув увагу на природовідповідність всіх речей, тобто на те, що всі процеси в людському суспільстві протікають подібно процесам природи. Цю ідею він розвинув у своїй праці «Велика дидактика». Епіграфом до цієї книги послужив девіз «Хай тече все вільно, без застосування насильства» [3, 20]. Я.А.Коменський стверджував, що природа розвивається за певними законами, а людина – це частина природи, отже, в своєму розвитку людина підкоряється тим же загальним закономірностям природи [3, 23]. Найважливіше екологічне положення про невіддільність людини і природи і педагогічну цінність зміцнення гуманних відчуттів дитини засобами природи підкреслювали такі видатні педагоги як Ж.-Ж. Руссо (1762 р.), Г. Песталоцці (1781-1787 рр.), Ф. Дістверг (1832 р.) і багато інших мислителів, наголошуючи на вихованні у дітей «відчуття природи» як відчуття його ушляхетнюючого впливу на людину.

Не залишився в стороні від питань екології і великий педагог К.Д.Ушинський. Слід зазначити, що пізнання об'єктивного світу неможливе без пізнання екологічних зв'язків, реально існуючих в ньому. Їх вивчення, таке важливе в наші дні, треба розглядати як необхідну умову формування у школярів основ діалектико-матеріалістичного світогляду. Разом з тим вивчення екологічних зв'язків виконує важливу роль в розвитку у дітей логічного мислення, пам'яті, уяви. К.Д.Ушинський помітив, що логіка природи — є найдоступніше і найкорисніше для учнів [7, 245]. А логіка природи, як нам відомо, полягає у взаємозв'язку, взаємодії складових компонентів природи. Вивчення ж існуючих в навколишньому світі зв'язків служить однією з основних ланок формування екологічної культури школярів, необхідною умовою становлення відповідального ставлення до природи.

К.Д.Ушинський закликав розширити спілкування дитини з природою і нарікав: «дивно, що виховний вплив природи... так мало оцінено в педагогіці» [7, 246]. Проти вузького прагматизму і утилітаризму у ставленні до природи виступали російські просвітителі В.Г. Белінський, О.І.Герцен, Н.О.Добролюбов, Д.І.Писарев, Н.Г.Чернишевський. Вони підкреслювали роль природознавчих знань у формуванні моральних якостей особи, які регулюють поведінку людини в природі.

Одним із стратегічних напрямів у шкільній екологічній освіті було проголошено широкомасштабну екологізацію шкільних дисциплін. Проте в даний час єдиного трактування цього терміну поки немає. Так, на думку Н.Ф.Реймерса, екологізація – це проникнення екологічних ідей у всі сфери суспільного життя. Екологізація, - пише далі Н.Ф. Реймерс - зрештою розрахована на збереження можливості існування і розвитку довгого ланцюга поколінь людей в рамках закону єдності організм–середовище і правила відповідності умов середовища генетичної приреченості організму. У довгостроковому плані він охарактеризував екологізацію як шлях суспільного розвитку, що визначається глобальними екологічними обмеженнями [6, 54] . За словами Н.М.Мамедова: «Слід надати пильну увагу таким питанням, як екологізація системи освіти, формування екологічної свідомості, підвищення соціально-екологічної відповідальності особи» [4, 27].

Більшість учених та педагогів сходяться на думці, що актуальні питання щодо збереження природи, виховання в дітях турботи про навколишнє середовище, формування уявлення про нерозривний зв'язок між оточуючим світом і ними самими повинні формуватись ще у початкових класах.

Ми підтримуємо думку В.Б.Калініна, який вважає крайністю інформувати учнів про проблеми, не підкріпляючи це відомостями про можливість і шляхи рішення цих проблем. «Якщо діти не бачать позитивних прикладів вирішення проблем, - говорить він, - якщо освіта не даватиме їм можливості знайти власний досвід вирішення екологічних проблем на рівні своєї сім'ї, своєї школи, своєї місцевості – це приведе до апатії, невіри у власні сили, зниженню соціальної активності. Отже в екологічній освіті ...повинні бути збалансовані «світлі» і «темні» аспекти проблеми стану і охорони навколишнього середовища...» [5, 40].

Більшість вчителів у своїй роботі керуються однією з трьох загальноприйнятих позицій в екологічному вихованні учнів молодшого шкільного віку. Перша позиція – це створення абсолютно нового курсу, що не вливається в природознавство. З цієї точки зору цікавий досвід Л.Н. Єрдакова. Він відзначає, що в даний час існує немало літератури для пізнання екології. "Сюди можна віднести будь-яку дитячу книгу, де в цікавій формі описане життя тварин. Такими є і частина казок, де діють персонажі з світу тварин, а крім того, не порушуються екологічні правила (Вовк може з'їсти Бабусю і Червону Шапочку, але, мабуть, не стане їсти солоний огірок або пити чай з варенням)" [1, 7].

Багато вчителів (наприклад, Л.М. Хафізова, Н.С. Жестова) йдуть іншим шляхом: підсилюють екологічну спрямованість існуючих підручників природознавства. Наприклад, Е.А. Постникова пропонує вводити схеми для показу взаємозв'язку в природі [7, 31]. Це виховує в учнів абстрактне мислення. Взаємозв'язок, показаний у вигляді схеми, на перших етапах вводиться у вигляді динамічного малюнка. Наприклад, природа містить в собі два компоненти: жива і нежива природа. Нежива природа - вода, каміння, місяць, хмари, сонце і т.д., для неї вибирають умовний малюнок – сонечко. А поряд малюють зображення живої природи - тварина, рослина і т.д. Жива природа також неоднорідна і включає тварин, рослин і людей. Тварини – це звіри, птахи, риби, комахи й інші, вибираємо символічне зображення тварин. Людина живе в суспільстві, тому Е.А.Постникова пропонує намалювати два чоловічки на тому ж рівні що і зображення природи.

Третьою формою організації учбового процесу є екскурсія. Тому не дивно, що багато вчителів (Л.М. Хафізова, Н.С. Жестова і інші) прагнуть під час екскурсій дати дітям екологічні знання і прищепити норми екологічної поведінки. Наприклад, Л.М. Хафізова вважає, що "формування в учнів відповідального ставлення до природи – складний і тривалий процес. Його результатом повинне бути не тільки оволодіння певними знаннями і уміннями, а й розвиток емоційної чуйності, уміння і бажання активно захищати, покращувати, ушляхетнювати природне середовище" [8, 42].

Отже, можна зробити висновок, що питаннями екологічного виховання молодших школярів займається досить багато педагогів. І роблять вони це по-різному. Це походить від того, що питання екологічного виховання складне і неоднозначне в тлумаченні. Але головне те, що за всім цим різноманіттям методів і прийомів роботи учні початкових класів стають більш екологічно вихованими. Усі ці методи є дуже доречними та доцільними і вчителеві необхідно скомпонувати ці методи так, щоб вони були ефективні саме для його класу.

Література:

1. Єрдаков Л. Н. Екологічна казка для першокласників // Початкова школа. – 1992. – № 11-12. – С. 19-22.
2. Калинін В. Формула екологічного виховання // Євразія. Природа і люди. – 1997. – № 6. – С. 39-40.
3. Коменський Я.А. Вибрані педагогічні твори, т. 2 – М.: Учпедиздат, 1955. – 652 с.
4. Мамедов Н.М. Концепція стійкого розвитку і екологічного виховання // Екологія і географія. – 1995. – № 3. – С.24-28.
5. Постнікова Е.А. Екологічне виховання молодши школярів: Проблеми і перспективи. – М.: Просвіта, 1990. – 270 с.
6. Реймерс Н. Ф. Екологізація. Введення в екологічну проблематику: Навчальний посібник – М.: 1994. – 100 с.
7. Ушинський К. Д. Людина як об’єкт виховання. В 2-х томах. М, 1982. – 243 с.
8. Хафізова Л.М. Як знайомити дітей з правилами поведінки на природі // Початкова школа. – 198. – № 8. – С. 40-46.

Вітюк Алла,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер.- канд.пед.наук, доц. Любчак Л.В.

СУТНІСТЬ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗА В.О.СУХОМЛИНСЬКИМ

Почуття любові до людей, позитивне сприйняття індивідуальних особливостей іншої людини, визнання її прав і свобод, бажання співчувати і допомагати іншому, намагання робити добро і піклуватись про благо людей є основними засадами гуманізму.Гуманізація – це впровадження у взаємодію людей принципів гуманізму, формування і розвиток у стосунках між людьми гуманістичних почуттів.Сучасні науковці стверджують, що гуманізація стосунків є тим логічним центром, на основі якого можна конструювати розв'язання проблеми формування особистості, її внутрішнього світу, будувати ефективну систему виховання [2].

У своїй діяльності В.О.Сухомлинський багато уваги приділяв гуманістичному вихованню. Це засвідчують його численні монографії, брошури, статті та оповідання, його практична діяльність і, головне її результати – успіхи вихованців Павлиської школи, їхнє життя, моральна культура і, звичайно, гуманність, яка є візитною карткою кожного учня. Василь Олександрович створив оригінальну виховну систему, яка відповідала не лише вимогам свого часу, а й певною мірою випередила його. Вона виявилася життєздатною, тому що у своїй основі орієнтувалася на Людину, її почуття, переживання, емоції, на Людину, яка була рівною у правах та обов'язках з іншими, на Людину, як найвищу цінність.

Педагогіку В.О.Сухомлинського сучасні науковці називають гуманістичною, оскільки вона є джерелом розвитку теорії і практики національного виховання, в якому чільне місце належить вихованню загальнолюдських духовних цінностей. В.О.Сухомлинський був твердо переконаний, що «в житті людини не повинно бути жодної хвилини, коли б вона не набувала б духовних багатств» [1,142].

Павлиський педагог розглядає виховання як процес, наслідки якого залежать від утвердження в освітньому закладі гуманістичних взаємин, культури як основи навчання і виховання, визнання прав особистості дитини. Він був переконаний, що вимогливість, підпорядкування, керівництво, управління, система залежностей – не головні для створення колективу. Головними є гуманні людські взаємини між учнями, між вихователями і вихованцями, і на цій основі формуються єдині поняття про добро і зло [3].

Василь Олександрович, аналізуючи фактори гуманістичного виховання, підкреслює провідну роль сім'ї у формуванні гуманістичних цінностей. Адже те, що набувається в сім'ї, зберігається дитиною протягом усього життя. Від гармонійності і стабільності стосунків у

сім'ї, її психологічного клімату, морального здоров'я, панування естетичних смаків та етичних норм поведінки залежать і рівень розвитку суспільства, бо «якщо дитина виростає в обстановці безсердечності, Вана стає байдужою до Добра, краси» [4, 387].

Учений добре розумів, що є речі, яким не можна навчити і які розвиваються у процесі спілкування спочатку з найближчими людьми, а згодом утверджуються, міцніють, або ж, навпаки, атрофуються під впливом соціального середовища. Не можна в школі навчити дітей любити, якщо ця здатність не розвилася в сім'ї. Саме тому приязні стосунки між матір'ю і батьком, батьками і старшим поколінням є передумовою виховання у дітей доброзичливості, чуйності, поваги. Про такі стосунки В.О.Сухомлинський писав: «Як важливо, щоб перші думки про добре, сердечне, найпрекрасніше, що є в світі, – про любов людини до людини – пробуджувались на особистому досвіді, щоб найдорожчим для дитини стали батько й мати» [4, 325]. Материнська і батьківська любов не повинна бути сліпою, а має виховувати в дитині Людину, бути підтримкою, утверджувати віру в себе,у свої сили.

Багаторічні спостереження за розвитком молодших школярів дали підставу В.О.Сухомлинському зробити висновок, що діти, душі яких надломлені переживаннями, потребують особливої уваги, тому батьки мають щадити легко вразливу, хворобливу психіку дитини, оберігати дітей від зайвих переживань, пробуджувати життєрадісні почуття, ні за яких обставин не виявляти своє ставлення до них, як до хворих [4].

В.О.Сухомлинський вибудовував свою виховну систему на принципах етнопедагогіки, в якій образ матері посів значне місце. Матір у нього випромінює любов, чуйність та повагу до дитини; матір – джерело загальнолюдських цінностей, чеснот, Берегиня. Без перебільшення можемо сказати, що саме Василь Сухомлинський є єдиним педагогом радянського періоду, який створив «культ Матері». Матір у нього не всесильна, а звичайна людина, яка потребує уваги, чуйного ставлення, поваги, ласки, любові. Ні школа, ні суспільство не може замінити матір. А тому любов до матері, вважав педагог, потрібно виховувати і в школі у процесі формування стосунків між хлопчиками і дівчатами.

Не менш важливою, на думку педагога, у вихованні дитини має бути і роль батька, особливо коли в сім'ї підростає син. Для хлопчиків батько є еталоном мужності, хоробрості, сміливості, всемогутності, вони мріють бути схожими на своїх батьків. Ці якості назвали основними у своїх відповідях молодші школярі, відповідаючи на запитання: «В чому ви хочете бути схожими на батька?». В.О.Сухомлинський радив з пошаною ставитися до старших – надавати їм найпочесніше місце, систематично відвідувати; писати листи, вітати зі святами, днем народження, а звичайна щоденна увага до них – обов'язок кожної дитини. Проте одностороння любов батьків до дітей чи дітей до батьків не дасть потрібного, важливого для суспільства результату, якщо в сім'ї не пануватиме повага до дитини, яка досить часто підміняється імперативними стосунками чи наданням «тепличних послуг».Проводячи лінію співпраці школи і сім'ї у формуванні і духовному зростанні особистості, В.О.Сухомлинський найважливішу роль відводив моральному вихованню, зокрема вихованню гуманістичних цінностей. Людину педагог розглядав як взірець високої моралі, гуманізму.

Центральне місце у виховній системі Василя Сухомлинського справедливо посідало виховання гуманності, процес становлення якої відбувається за такими закономірностями: по-перше, знання мають перерости у звичку, а звичка, поступившись власними інтересами, стати традицією; по-друге, звички повинні бути підкріплені емоційною оцінкою власних вчинків; по-третє, має бути відповідність між принципами і вчинками. Гарантом цьому є цілеспрямована і систематично організована поведінка дітей. Вважаючи молодший шкільний вік періодом, коли «душа дуже піддатлива до емоційних впливів» В.О.Сухомлинський радить саме в цей час розкривати перед дітьми сутність загальнолюдських цінностей, учити їх жити за людськими законами.

Справжня гуманність не може бути вихована без такої риси, як правдивість. Для цього потрібно формувати у дітей звичку постійно говорити правду. І прикладом наслідування для дітей є дорослі, їхня глибока повага до правдивості як цінної людської якості. Коли дитина втрачає віру у правду, то, за словами В.О.Сухомлинського стає «або озлобленою, жорстокою, або ж безвільною і лицемірною, дволичною і брехливою – яким би бур'яном не

проросло насіння безвір'я, дитина стає морально товстошкірою, для неї не існують етичні цінності»[4, 255]. Говорячи словами В.О.Сухомлинського, «сім'я з її взаєминами між дітьми і батьками – перша школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання... Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя – найважливіша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі» [5,210]. Отже, дружні стосунки між членами сім'ї, доброзичлива атмосфера, злагода, взаємоповага, любов і поступливість батьків у ставленні одне до одного – головна сила виховного впливу на дитину.

Сутність гуманізації виховання В.О.Сухомлинського полягає у визначенні цінностей дитини як особистості, її права на свободу, щастя, соціальний захист, створення умов для вияву її здібностей, стимулювання внутрішніх сил до саморозвитку, усвідомлення свого «я», унікальності і неповторності особистого внутрішнього світу. Сьогодні гуманізація стосунків стає велінням часу. В умовах, коли гостро зростає роль самостійності людини, її здатність до творчого розв'язання завдань, уміння брати на себе відповідальність за доручену справу і прийняття рішень, сприймання і ставлення до інших. Гуманізація виховання будується на нормах, моралі, що є основою гуманних взаємин: визнання інтересів та потреб іншої людини, співчуття, співпереживання, безкорислива допомога, милосердя, добро, толерантність, сором, почуття вини, покаяння, великодушність, тощо.

Гуманізм системи В.О.Сухомлинського ґрунтується на положенні про самоцінність людини, її праві на свободу і гідність. В основі підходу, знання і розуміння дитини, віра, любов і повага до неї, чуйне ставлення до підтримки почуття її гідності, до фізичного, психічного і духовного розвитку вихованця. Гуманістичне виховання школярів, вважав В.О.Сухомлинський, полягає у спонуканні їх до постійної віддачі душевних сил конкретній живій істоті – людині, рослині, тварині, в перетворенні турботи про людину з обтяжливої повинності на найважливішу душевну потребу, у виявленні гуманного ставлення до людей через конкретні вчинки. «Ставленням до товаришів людина виражає складні людські почуття, – стверджував педагог, – точніше, в цьому ставленні народжуються, міцніють ці почуття – дитина пізнає світ серцем, а я, вихователь, пізнаю своїм серцем дитину» [5, 205].

Ми підтримуємо думку В.О.Сухомлинського, що виховання великого доброго серця – це турбота про те віття, на якому «…зеленіють буйні паростки людяності». Багаторічна творча педагогічна діяльність, тривалі спостереження, аналіз народної педагогіки, практичні роздуми над актуальними проблемами привели В.О.Сухомлинського до висновку, що дитина не народжується доброю чи злою, милосердною чи жорстокою, благородною чи егоїстичною. Ці якості формуються поступово в процесі пізнання дитиною навколишнього світу й спрямованого виховання.

Як бачимо, гуманізм виховання В.О.Сухомлинський вбачав в особистісній орієнтації і звернені до дитини, у створені умов, спрямованих на розвиток творчої індивідуальності кожного, у ставленні до учня як до мети, а не засобу, у подоланні всіх видів відчуження, у відсутності зневаги до відмінностей у біофізіологічних і психічних можливостях школярів. Нині, у період активних пошуків ефективних методів виховання гуманістичних цінностей, його практична діяльність є надійним помічником у розв'язанні цих важливих завдань.

Література:

1. Василь Сухомлинський. Чиста криниця. – К.: Веселка. – 1993. – 288с.
2. Лавроненко О. Гуманізм як домінанта виховної системи Василя Сухомлинського / О. Лавроненко // Рідна школа – 2005. – № 1. – С. 9-11.
3. Савченко О. Гуманізм педагогіки В.О.Сухомлинського // Освіта України – 2003. – 19 серпня (№ 62 - 63). – С. 5.
4. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О.Сухомлинський. – Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976-1977 . – Т.1. С. 209-403.
5. Сухомлинський В.О. На нашій совісті – людина / В.О.Сухомлинський. – Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976-1977. – Т.5. – С.203-223

Власюк Ірина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. біол. наук, доц. Сарафинюк П.В.

ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ПРОВІДНЕ ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАВДАННЯ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Здоров'я дітей є нагальною проблемою сьогодення, оскільки за будь-яких соціально-економічних умов воно визначає майбутнє держави, інтелектуальний, фізичний і моральний потенціал нації. Соціально-економічна модернізація українського суспільства передбачає активну участь працівників освіти у поширенні серед дітей та молоді валеологічних цінностей, знань, умінь і навичок організації здорового способу життя. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що пріоритетним завданням системи освіти є навчання людини відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищих суспільних та індивідуальних цінностей. За участю вчителів початкових класів виявляється можливим здійснення ефективної валеологічної освіти, медико-санітарного просвітництва, упровадження активних форм та методів збереження і зміцнення індивідуального здоров'я молодого покоління.

Науковці (Л. Аверіна, О. Шлюбуль та ін.) зауважують, що в сучасних умовах особливої значущості набуває валеологічна підтримка учнів, однією з функцій якої є озброєння дитини знаннями та вміннями, необхідними для зміцнення віри у власні сили, що потрібні для успішного подолання внутрішньо- та позаорганізмених труднощів, для задоволення нагальних потреб, зокрема збереження життя і здоров'я [7, 25]. Адже від того, що буде закладено в дитині з раннього дитинства, залежатиме її світогляд, спосіб життя і культура.

На думку В. Сокорева, серед умов, що негативно впливають на здоров'я, найбільше значення відводиться факторам, пов'язаним зі способом життя і з довкіллям, оскільки ці фактори підлягають корекції як на популяційному, так і на індивідуальному рівні. Водночас, зауважує вчений, катастрофічний стан здоров'я школярів – не лише результат впливу соціально-економічних, екологічних факторів, але й відповідної освітньої практики вчителя, який зорієнтований на «знаннєву» освітню парадигму, а не на виховання здорової людини, на використання здоров'явитратних методів навчання школярів, а не на реалізацію здоров'язбережувальних освітніх технологій [5, 110].

Зазначимо, що саме вчитель, зокрема початкової школи, повинен відігравати значну роль у валеологічній освіті зростаючого покоління, формуючи в дітей активне ставлення до власного здоров'я, мотивуючи їх на здоровий спосіб життя. Л. Татарнікова вважає, що валеологічна освіта передбачає усвідомлення й урахування індивідуальних особливостей учнів. Зокрема вона наголошує, що валеологічна освіта виявляється у феномені «гармонійної особистості», у саморефлексії, позитивному мисленні щодо своїх індивідуальних, інтелектуальних та енергетичних можливостей [6, 12]. В. Колбанов розглядає валеологічну освіту як систему освітніх заходів, спрямованих на формування валеологічного мислення й здорового способу життя людини [2, 10]. Проте, більшість науковців зазначає, що основною метою валеологічної освіти є збереження і зміцнення здоров'я учнів шляхом формування валеологічного світогляду, виховання свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я як головної умови реалізації творчого й фізичного потенціалу особистості.

С.Кондратюк вважає, що процес формування в молодших школярів здорового способу життя передбачає поєднання трьох напрямів виховних впливів. Перший напрям полягає в ознайомленні і розширенні уявлень молодших школярів про здоровий спосіб життя за умови збагачення змісту навчальних предметів фізіологічними, біоритмологічними, медичними та гігієнічними знаннями. Другий напрям пов'язаний з координацією впливу суб'єктів, що виховують (педагоги, медичні працівники та психологи, батьки) з метою формування у молодших школярів здорового способу життя. Третій напрям передбачає удосконалення організаційно-педагогічних умов виховання у молодших школярів здорового способу життя шляхом створення у навчально-виховних закладах служби управління вихованням здорового способу життя [3, 12].

Проблемі формування здорового способу життя молодших школярів під час позакласної виховної роботи присвячено дослідження С.Свириденко. Науковець доходить висновку, що у навчально-виховній системі початкової школи не приділяється належної уваги педагогічному впливу на ставлення дітей до власного здоров'я. Крім об'єктивних факторів (соціальне оточення, економічна ситуація, матеріальний стан сім'ї і т. ін.), наголошує С.Свириденко, у збереженні здоров'я значну роль відіграють суб'єктивні фактори (потреба бути здоровим, уміння підтримувати власне здоров'я, готовність протистояти шкідливим звичкам). Відтак, на думку вченого, саме на початкову школу покладається завдання формування здорового способу життя, а для цього необхідно залучати дітей до різноманітної діяльності, що сприяє формуванню вмінь і навичок здорового способу життя, відповідає бажанням молодших школярів, закладає основи ціннісної орієнтації, визначає напрями подальшого фізичного, психічного, соціального і морального здоров'я [4, 77].

О. Адєєва, на підставі аналізу наукових досліджень, доходить висновку, що валеологічна культура є складовою частиною загальної культури людства, яка містить у собі об'єктивні результати діяльності людей, що виявляються в рівні здоров'я людини і суспільства, суб'єктивні людські сили і здібності, що реалізуються в діяльності, спрямованої на забезпечення здорового способу життя кожної особистості. Валеологічну культуру особистості вона визначає як інтегральне утворення, певний спосіб діяльності й поведінки особистості, що сприяє здоровому способу життя і визначає дбайливе ставлення до власного здоров'я і до здоров'я людей, що оточують. Валеологічна культура особистості, зазначає науковець, – це привласнення на особистісному рівні концепції здоров'я, на підставі якої формується індивідуальна програма здорового способу життя, відбувається розвиток творчого оздоровчого мислення особистості [1, 15]. Відтак, валеологічна культура є складовою професійної культури вчителя.

Література:

1. Адєєва О.В. Підготовка майбутніх учителів до валеологічного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів:дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / 13.00.04 / Адєєва Ольга Вікторівна. – Одеса, 2009. – 211 с.
2. Колбанов В.В. К вопросу о валеологическом образовании педагога: материалы I Всероссийской научно-практ. конф. [«Здоровье и образование. Проблемы педагогической валеологии»] / В.В.Колбанов, Т.А.Берсенева. – Спб., 1995. – С. 9-13.
3. Кондратюк С.М. Інтегративний підхід до виховання у молодших школярів здорового способу життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.01 «Загальна педагогіка» / С.М. Кондратюк. – К., 2003. – 20 с.
4. Свириденко С.О. Формування ціннісних орієнтацій як чинник духовного здоров'я особистості / С.О. Свириденко // Проблеми освіти. – К.: Науковометодичний центр вищої освіти, 2002. – Вип. 29. – С. 72-78.
5. Сокорев В.В. Педагогические условия формирования культуры здоровья будущего учителя в процессе общепрофессиональной подготовки: дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук / 13.00.08 / Сокорев Василий Викторович. – Белгород, 2004. – 202 с.
6. Татарникова Л.Г. Педагогическая валеология: учебное пособие / Л. Г. Татарникова – СПб.: Петроградский и Ко, 1995. – 352 с
7. Физическая культура и спорт в XXI веке: материалы IV Международной научно-практической конференции (17-19 апреля 2008 г.). – Вып. 4/ Волжский гуманитарный институт (филиал) ВолГУ. – Волгоград: Изд-во «Экстремум», 2008. – 352 с.

Гончарук Валентина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – доктор пед.наук, проф. Хом'юк І.В.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ПЕДАГОГІЧНИМИ ІДЕЯМИ ТА ПОГЛЯДАМИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У «Педагогічному словнику» – творчість трактується як свідома, цілеспрямована, активна діяльність людини, спрямована на пізнання та перетворення дійсності, створення нових, оригінальних предметів, витворів тощо, які ніколи ще не існували, з метою вдосконалення матеріального та духовного життя суспільства.

Звернення до Концепції загальної середньої освіти підтверджує актуальність даної проблеми: в ній зазначається, що основним змістом педагогічного процесу має стати творчий розвиток учня. Головна мета школи – сприяти розумовому розвитку особистості, розкривати її творчі можливості, забезпечувати різноманітні умови для розквіту індивідуальності дитини з урахуванням її вікових особливостей. Інтерес у навчанні є своєрідним епіцентром активізації навчання, розвитку. Важливою проблемою сучасної школи є формування творчої активності учня. Для вчителя важливо зробити навчальний процес творчим, осмисленим, активізувати всю пізнавальну діяльність школярів [8, 57].

Сучасна національна школа ставить за мету насамперед виховання високо розвинутих, глибоко моральних, соціально активних громадян нашої країни, для яких уміння і бажання вчитися мають стати стійкими якостями особистості.

Головна увага звертається на таку важливу проблему початкової ланки школи, як формування в учнів інтересу до книжки, міцних навичок усвідомленого читання, вдосконалення підготовки дитини до самостійного вибору книжки. «Читання і письмо» – це два найнеобхідніших школяреві інструменти учіння і водночас два віконечка у навколишній світ. В.О. Сухомлинський зазначав, якщо у початковій школі не сформувалися міцні уміння і навички швидкого і свідомого читання, то надалі важко їх виробити. Його новаторські здобутки – це школа радості, школа під блакитним небом, уроки мислення серед природи, бесіди з людинознавства, Батьківська школа, літературні мініатюри для дитячого читання, поради вчителям («Сто порад учителеві») тощо.

Теоретична, літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога В.О.Сухомлинського увійшла до історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою. Його педагогічні, публіцистичні та літературні праці й учительський досвід значно вплинули на практичну діяльність школи, збагатили педагогіку України новими положеннями і думками.

В.О. Сухомлинський великого значення надавав становленню особистості маленької людини вже на початкових етапах шкільного навчання. Навчальну діяльність В.О.Сухомлинський розглядав, як необхідну умову формування духовно багатої особистості. Вона повинна бути активною і творчою, а цьому допомагає спеціальна організація розумової праці на уроках і в позакласний час, включення учнів до творчості у пошуковій роботі.

Видатний педагог був глибоко переконаний, що саме природа спонукає дітей до творчості – складати вірші, казки, оповідання, малювати. Дитяча творчість починається з казки. Під час створення казкових образів у школярів розвивається образне мислення, творчі здібності й мова.

«Творчість, – стверджував В.О. Сухомлинський, – не приходить до дітей з якогось натхнення. Творчості треба вчити… Спочатку діти повторювали мої власні твори, поступово вони переходили до самостійного опису картин природи, що схвилювали їх, – починався індивідуальний процес дитячої творчості» [5, 206]. Разом зі своїми учнями він створив півтори тисячі казок та оповідань, що були надруковані у збірках «Блакитні журавлі», «Чиста криниця», «Вічна тополя», «Вогнегривий коник» та перекладені багатьма мовами світу.

В.О. Сухомлинський дійшов висновку, що досягти мети в навчанні молодших школярів можна лише тоді, коли «в школі царює яскрава думка, живе слово і творчість дитини. На цих трьох китах має ґрунтуватися весь зміст навчання…» [1, 98].

За роки своєї педагогічної діяльності В.О. Сухомлинський переконався, що в ранньому шкільному віці створення казок є одним із засобів розвитку (пробудження) пізнавального інтересу. «Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, – зазначав Василь Олександрович, дитина вчиться мислити словами. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини,– неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови як певного ступеня людського мислення і мови» [3, 176-177]. Важливою умовою розвитку мислення є те, щоб діти пізнавали якнайбільше незрозумілого. Вивчаючи погляди В.О. Сухомлинського на проблему дитячого мислення, доходимо висновку, що він розглядав його як складову ширшої проблеми – розумового виховання. «Система уроків мислення,– писав він, – це наша школа думки, без якої ми не уявляємо повноцінної, ефективної розумової праці на всіх уроках не тільки в початковій школі, а й у наступні періоди навчання

та розумового розвитку. Вона, ця школа, є фундаментом творчих розумових сил, необхідних для опанування нових і нових знань… виховний смисл уроків мислення полягає передусім у постійному і невпинному застосуванні знань» [2, 429-430]. Правильно організоване навчання може й повинно сприяти розвитку розумових здібностей учнів. Творчість Василь Олександрович назвав самою «суттю життя в світі знань і краси», а творчу діяльність школяра розглядав як стимул розвитку пізнання. «Творчість, – писав він, – є щаблинкою самостійного мислення, на якій дитина пізнає радість власної думки, переживає моральну гідність творця» [2, 434].

В.О. Сухомлинський пропонував приділяти особливу увагу розвитку психічних процесів – пам'яті, мислення, уваги, уяви. Він був переконаний, що саме рівень їх досконалості є основою для розвитку творчих здібностей дитини. Творчість – це формування спостережливості, допитливості: «Гармонія знань і вмінь, зміцнення пам'яті, розвиток творчих здібностей – усе це залежить від того, що відбувається із знаннями: складаються вони в голові як мертвий багаж чи живуть, перебувають у постійному русі, тобто творчо застосовуються» [4, 100].

Він наголошував, що «від характеру праці й суспільного життя залежить розвиток природжених задатків як передумов індивідуальних нахилів особистості, розвитку її здібностей, талантів» [3, 233].

Творчість є великою потребою людини, саме вона дає насолоду й радість життя. Серед напрямів удосконалення роботи з підготовки учнів до творчої діяльності варто назвати такі, як забезпечення активності й закріплення творчої самостійності, актуалізація потреби в творчості. Школа повинна розпізнати, виявити, розкрити й виростити індивідуальний талант, створити умови для розвитку творчих можливостей учнів.

Розвиток творчих здібностей необхідно розпочинати з ранніх років, враховуючи наявні нахили дитини. Чим раніше починається розвиток здібностей, талантів, тим більше шансів на їх розкриття. У дитячому віці учень більш здібний до творчості, ніж у зрілому, тому що на нього не впливають різного виду стереотипи. Тому, перед вчителем стоїть завдання не тільки повідомити матеріал і перевірити знання, а виявити досвід учнів щодо викладеної вчителями інформації. Найголовніше завдання вчителя в будь-якій ситуації – створити творчу атмосферу, більше того, педагог повинен розуміти психологічну сутність цього процесу. Це насамперед не насильне навчання, а заохочення до пізнання, повага інтелектуальної сили дитини.

В початкових класах перевага надається розвивальній функції навчання, культу самостійності і нестандартності думки, який забезпечує здоровий інтелектуальний клімат класу. [9, 12]. Серед найважливіших засобів розвитку творчих здібностей, в педагогічній системі В.Сухомлинського виділялись природа в усіх проявах своєї краси, мистецтво література, живопис, музика, українське слово, казка, пісня.

В.Сухомлинський надзвичайно високо оцінював роль художнього слова у розвитку особистості, радив через літературу вести дітей до джерел рідного слова, до розуміння його краси. «Слово, – зазначав В.О.Сухомлинський – це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним – велике мистецтво» [9, 167]. Краса рідного слова для маленької дитини починається з народної казки, невичерпного джерела мудрості та виховання любові до рідної землі. Вихованці В.Сухомлинського не лише з захопленням слухали і читали казки, але й з неменшим захопленням створювали власні: про красу природи і навколишнього світу, про прекрасних людей-трудівників, саме перед початковою школою постає необхідність опанування технологією формування творчого потенціалу дитини, зокрема її творчих здібностей.

Вивчаючи твори В.О. Сухомлинського, аналізуючи особливості його педагогічної системи можна зазначити, що надзвичайно важлива роль у ній відводилась формуванню особистості дитини, розвитку її творчих здібностей. І які б корективи не вносило життя, як би не змінювалися наукові орієнтири, а ідеї В.О. Сухомлинського, який акумулював і пропагував найкращі традиції світової та вітчизняної педагогіки, є й будуть актуальними.

Література:
1. Савченко О.Я. Розвиток особистості школяра – стрижнева проблема творчості В.О. Сухомлинського / О.Я. Савченко // В.О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / Упоряд.: О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко; авт. кол.: О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко, В.С. Курило, І.Д. Бех та ін. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. – С. 97–105.
2. Сухомлинський В.О. Вчити вчитися / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 5. – С. 426–436.
3. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1.– С. 209–400.
4. Сухомлинський В.О. Проблема виховання всебічно розвиненої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 55–206.
5. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 4. – С. 393–629.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 3.– С. 7–279.
7. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2.– С. 419–654.
8. Станіславська Г.П. Розвиток творчих здібностей школярів / Г. Станіславська. – Тернопіль:Навчальна книга – Богдан, 2007.
9. Маценко Ж. Основи дбайливого ставлення до природи у молодших школярів / Ж. Маценко. // Рідна школа. – 2004. – № 8. – С. 21–24.

Гуцол Лілія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер.-канд.пед.наук, доц. Любчак Л.В.

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО В МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В розробку проблеми морального виховання вагомий внесок зробив відомий педагог В.О.Сухомлинський, який розглядав творчу діяльність учня не лише як вищу форму активності й самостійності, а й як найбільшу радість у духовному житті людини, за допомогою чого відбувається моральне виховання: «Творчість відкриває в дитячій душі ті куточки, в яких дрімають джерела добрих почуттів»[1].

Василь Олександрович був глибоко переконаний, що не лише розум варто тренувати, а й необхідно систематично працювати над розвитком почуттів учнів. «Емоційно-естетична оцінка ідей, принципів як найважливіший елемент ідейного виховання залежить від того, як глибоко здатна людина переживати в зв'язку з пізнанням навколишнього світу такі почуття, як радість, замилування, подив, сум, тривогу, сором, гнів, збурювання, зніяковіліть, совість й ін.» [1, 42].

В розвитку моральних почуттів молодших школярів важливу роль відіграє вчитель, який показує приклад етичної поведінки, гуманного спілкування. Видатний педагог усвоїх працях «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина» і «Листи до сина» приділив багато уваги складному і багатоплановому процесу педагогічного спілкування. В.О.Сухомлинський проаналізував усі типи педагогічно значимого спілкування, торкнувся багатьох аспектів процесу спілкування дитини з природою, з навколишнім світом, із творами мистецтва, схарактеризував принципи спілкування дітей з педагогом, у колективі й один з одним, із представниками старшого покоління - дідусем і бабусею, батьком і матір'ю. «Тонкість почуттів, - писав Василь Олександрович, - виховується тільки в колективі, тільки завдяки постійному духовному спілкуванню з людьми...». При цьому ідею педагогічного спілкування він розглядав у єдності з діяльністю, із практикою. В.О.Сухомлинський характеризує діяльність вихователя як педагогічно організований процес, спрямований на формування в дитини системи відносин до світу, до суспільства і до себе. Для успішної реалізації всіх умов виховання - активного пізнання, емоційного переживання, спілкування і діяльності – ВасильОлександрович спеціально організовував так називані «емоційні ситуації» (які трактує як педагогічні). Саме такі ситуації, на думку педагога, сприятимуть розвитку в учнів навичок моральної поведінки.

Для В.О.Сухомлинського шлях до багатства духовного життя є дуже складним: від індивідуального «внеску» кожного вихованця – до загального «багатства» колективу, віднього – до впливу на індивідуальне духовне багатство – і знову до збільшення приватного «внеску» у загальний фонд. І так до нескінченності [1].

Ціль початкової школи – «навчити дітей учитися», сформувати почуття любові до Батьківщини, свого народу, ненависті до її ворогів, допомогти дітям усвідомити свої творчі сили і здібності, тому що «у цьому усвідомленні - сама сутність формування особистості» [1, 216]. В.О.Сухомлинський вважав важливим завданням вчителя якомога раніше ознайомити дітей з моральними основами нашого суспільства, сформувати позитивне до них ставлення, викликати загострений інтерес до понять добра і зла, організувати виховний процес так, щоб участь, щирість, співпереживання, співчуття, людяність виявлялися в діяльності. Коли школяр вступає в вік отроцтва, школа, вихователь, суспільство, зберігаючи і розвиваючи те, що закладено в дитинстві, формують громадянина, для якого «моральні, політичні ідеї ... перетворюються в норми і правила поведінки. Цей процес можливий тільки при багатогранній духовній зрілості і, без якої немає устремління до ідеалу, немає живої людської особистості» [1, 84]. Тепер у центрі уваги педагога – питання формування ідейності, громадянства, світогляду, почуття громадського обов'язку, виховання культури почуттів, працьовитості, відповідальності перед колективом і своєю совістю, розвитку здатності до самооцінки, самовиховання, поваги до людської особистості, збереження багатства кожної індивідуальності.

У книзі «Серце віддаю дітям» широко представлена дитяча творчість як засіб і результат виховання. Створення казок, тонкі спостереження за природою, уміння передати відчуття свого нерозривного зв'язку з навколишнім світом – у цьому Василь Олександрович бачив злиття творчого сприйняття з аналізом, з міркуванням, з моральним, цивільним змістом. «Треба піти з дітьми до живого джерела думки і слова, домогтися того, щоб представлення про предмет, явище навколишнього світу ввійшло через слово не тільки в їх свідомість, але й у душу і серце. Емоційно-естетичне фарбування слова, його найтонші відтінки – от у чому життєдайне джерело дитячої творчості» [1, 177].

Важливою умовою успішного морального виховання є щира любов дорослих до дитини. Любити дітей – значить стверджувати їхню неповторність, унікальність не на словах, а на ділі, уміти побачити їх гарними і неповторними, вселити їм віру, що вони гарні.На думку В.О.Сухомлинського, єдина реальна рушійна сила виховання – прагнення дитини бути гарною. Називаючи дитину брехуном, ледарем, грубіяном (батьки, вчителі адже принципові і недоліків не терплять), ми зосереджуємо її на недоліках, і вона думає: «Я й справді – нічого не значу...», тим самим ми виховуємо брехунів, ледарів, грубіянів, слабких, невпевнених у собі людей.Любити дітей - значить уміти виразити любов у ласкавому слові, що схвалює посмішкою: «У тебе обов'язково вийде, ти – розумниця, постарайся ще...»[2, 143]. Потрібно бути терплячим, не відповідати лайкою на брутальність роздратованого підлітка, на його неслухняність, неохайність, варто знати, що негайна «віддача» у вихованні неможлива.

Василь Олександрович стверджував:«Ми повинні бути для підлітків прикладом багатства духовного життя; лише за цієї умови ми маємо моральне право виховувати» [1, 22]. Високі особистісні якості вихователя, його знання і життєвий досвід повинні стати для дітей незаперечним авторитетом. Під авторитетом Василь Олександрович розумів не піднесення, відгородження від дітей ерудицією, вимогами беззаперечної слухняності, формальне й авторитарне керування дитиною, а доводив, що без постійного духовного спілкування вчителя і дитини, без взаємного проникнення у світ думок, почуттів, переживань один одного немислима емоційна культура як плоть і кров культури педагогічної.

«Найважливіше джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні відносини з дітьми в дружному колективі, де вчитель не тільки наставник, але і друг, товариш» [1, 22]. У книгах «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина» і «Листи до сина» проблема вихованця займає центральне місце. Вирішуючи її, В.О.Сухомлинський виходив з необхідності враховувати, з одного боку, своєрідність розвитку кожної індивідуальності (характер, темперамент, розум, інтереси, бажання, емоції і т.д.), а з іншого

боку – ті суспільні відносини, у яких відбувається розвиток дитини (родина, вулиця, село, друзі, праця, тобто його мікросередовище).

В.О.Сухомлинський вважав за необхідне створити оптимальну систему педагогічного впливу на вихованця, спрямовану на всілякий розвиток його здібностей і формування основних духовних потреб, що в остаточному підсумку реалізуються у творчій праці. «Тільки праця у всій її багатогранності, спрямована на пізнання, освоєння світу, на самовираження, самоствердження особистості у творчості, тільки насичення вільного часу працею, що збагачує духовне життя, може дати людині щастя» [1, 75].

За словами В.О.Сухомлинського, у вихованні культури поведінки вагоме значення має зв'язок естетичного сприймання й естетичної творчості [2, 84].Художньо-мовленнєва діяльність шестирічних дітей різноманітна: вони слухають та переказують казки, оповідання, намагаються самі скласти, читають напам'ять вірші, прислів'я. Художньо-мовленнєва діяльність тісно переплетена з театрально-ігровою, у процесі якої діти драматизують невеличкі художні твори, фрагменти з них ставлять лялькові вистави. На думку В.О. Сухомлинського, «...красою художнього слова вихованці дорожать як величезним духовним багатством свого народу. В ранній юності читання художніх творів є такою самою потребою, як спілкування з товаришами, дружба» [3, 390].

О.Я.Савченко, автор підручників «Літературне читання» для початкових класів, підкреслює: «Спираючись на свій величезний педагогічний досвід, глибоке розуміння світу дитинства, знаючи безмежну довіру дітей до вчителя, Василь Олександрович поступово створює авторську педагогічну систему виховання і розвитку молодших школярів засобами художнього слова, яке він уважав найкращим виразником складних морально-етичних ідей»[4].

Аналіз підручників «Літературне читання» для учнів 2-4 класів засвідчує широке використання творів В.О.Сухомлинського з метою виховання у молодших школярів моральних якостей (автор Олександра Яківна Савченко, віце-президент АПН України, голова Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського)

Життєві цінності	Твори В.О.Сухомлинського
Ціннісне ставлення до себе; Цінність життя; Цінність знань; Ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей; Любов до Батьківщини; Совість, доброта, (гуманність), милосердя; Ціннісне ставлення до природи; Толерантність; Ціннісне ставлення до праці; Цінність і краса творчості	• «Як же все це було без мене», «Про що думала Марійка», «Кінь утік», «Я хочу сказати своє слово», • «Суперечка двох книг», «Спляча книга», «Горобчик і Вогонь», • «Навіщо кажуть «спасибі»?», «Який слід повинна залишити людина на землі?», «Чого ж ти вчора не шукав моїх окулярів?» • «Дідова колиска», • «Горбатенька дівчинка», «Покинуте кошеня», «Як Павлик списав у Зіни задачу», «Усмішка», «Красиві слова і красиве діло», • «Соромно перед соловейком», • «Соловей і Жук», • «По волосинці», «Гвинтик», • «Що таке Школа під Голубим Небом?», «Співуча пір'їнка»

Почуття власної гідності є основою моральності особистості. Якщо на особистість учня дивитися як на функцію певних соціальних (чи інших) сил, навіть найпрогресивніших, то не може виникнути і дозріти, бути усвідомленою ідея гідності особистості як «самозбереження таємної свободи. «Я не можу дозволити – нікому, ні в ім'я чогось, ніколи,жодного разу – мене образити, на мене накричати, мене принизити, заборонити моє переконання, перешкодити можливості його поширення; порушити абсолютну суверенність мого Я – таємне ядро моральної самототожності, і передусім не можу дозволити це самому собі [2, 57]. У цих словах прослідковується моральна позиція педагога по відношенню до себе і до учнів, глибинний смисл рівноправних діалогічних взаємин.Учень буквально хоче крикнути

«Не чіпайте мого Я!». Цей крик повинен бути почутим суспільством,найближчим оточенням і передусім педагогом. Відчуття власної гідності – ще не моральність, але є її необхідною умовою. Повага до себе, до іншого як рівноправного лежить в основі зародження моральної особистості.

Однак у педагогічній дійсності відчуття власної гідності на шкалі загальних людських цінностей займає далеко не перше місце, це спонукає особистість учня відмовитися від неї. Там, де є образа і приниження учня як людини, «там не має індивіда, здатного жити у горизонті особистості», тобто вільно, морально. Педагог, особливо молодий, спочатку повинен зрозуміти, що втрата учнем людської гідності – нещастя для педагога, сім'ї, громадськості. З такого учня може сформуватися «морально вироджена людина». Який би вчинок не скоїв учень, покарання не повинні «вбити» його гідність, принизити його. Успіхи В.О. Сухомлинського та його колег полягали у тому, що з самого початку вони створили ситуацію, в якій приниження людини (учня) не тільки з боку педагога, а й інших учнів було неможливим. Без цього неможливо було б створити «школу радощів», школу, у якій учень міг би «жити», а не «перебувати».

В.О.Сухомлинський стверджував, що при вирішенні головних проблем виховання учнів, формуванні їх наукового світогляду необхідно враховувати психофізіологічні особливості і протиріччя цього віку. Педагог бачив, що правильне співвідношення виховних впливів з особливостями віку – запорука успіху. Тому він докладно розкриває протиріччя, властиві отроцтву, і на цій основі будує свою педагогічну аргументацію, багато уваги приділяє питанням фізичного виховання, психічного розвитку, проблемам дружби, товариства, любові, додає особливо велике значення статевому вихованню і розвитку емоційної сфери. Педагог розкриває весь складний процес формування моральних якостей особистості. Він веде вихованця через знайомство з елементарними нормами моралі до пробудження моральних почуттів, а потім - до вироблення моральних звичок і через вправи в моральних учинках - до моральних переконань. Цей шлях є досить складним, тривалим та емоційно напруженим. Однак, він і досі є достатньо ефективним у розвитку моральних якостей сучасних учнів.

Література:

1. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В.А.Сухомлинский. – 5-е изд. – К.: Рад. школа, 1974. – 288 с.
2. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори:В 5 т. – Т. 4. – К.: Рад. шк., 1976. – С. 7-282.
3. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О.Сухомлинський. – Вибрані твори: В 5т. – Т.1. – К.:Рад. шк., 1976. – С. 209-403.
4. Савченко О.Я. Художні твори Василя Сухомлинського для дітей як джерело виховання цінностей / О.Я.Савченко. [Електронний ресурс]: Педагогічний дискурс, випуск 10. – Режим доступу:www. nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk…savchenko.pdf

Демчишин Любов,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Голюк О.А.

ВИКОРИСТАННЯ КАЗОК В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ЗАСОБУ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Казка – це народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил [9, 74]. З нею діти знайомляться із народження та не розлучаються із нею все життя. Саме вона є фундаментом знань дитини про ціннісні орієнтації, які включають в себе: добро, справедливість, гідність, патріотизм, відповідальність,совість, засудження жадібності,лінощів, пихи, гордині, хвалькуватості, тощо. Казка є інструментом виховання дитини для педагогів та батьків.

Казка сприяє вихованню ціннісних орієнтацій у дітей починаючи із дошкільного віку і продовжуючи у молодшому шкільному віці. Казка, як стверджував В.О. Сухомлинський, несе в собі невичерпні можливості розвитку уяви,образності мислення дитини, її мовлення, емоційного, морально-етичного, морально-естетичного, соціального виховання учнів,

молодших класів [10,4-5]. Особливу увагу В.О. Сухомлинський надавав казкам природничого, соціально-побутового та героїко-патріотичного жанрів.

Великого значення В.О. Сухомлинський надавав казкотворчій діяльності учнів 1-4 класів, яка здійснювалася на лоні природи. Це була колективна імпровізація, де кожна дитина намагалася передати свої враження від побаченого. Розповіді дітей перетворювалися на індивідуальні твори-мініатюри, які учні писали впродовж усього навчання у початковій школі [10, 11-15].

Наступним кроком у роботі з казкою було їх складання, які спочатку також спиралися на імпровізацію і створювалися колективно. Насамкінець кожен учень за допомогою учителя обирав для себе тему казки і вже самостійно працював над нею. У кінці року відбувалося Свято казки, на якому учні читали та інсценізували свої твори, а також складали альбоми з художньо оформленими текстами казок, оповідань та створеними власноруч ілюстраціями до них [10, 16-18].

Зауважимо, що В.О. Сухомлинський був широко обізнаний з казками як минулих епох, так і сучасності. Він розумів, що саме казка є містком переходу дійсності до дитячої душі. Дитина, за його переконанням, вже з казки повинна бути готовою до життя. Наголосимо, що ця думка видатного педагога перегукується з міркуваннями Я.Корчака про "дитину з салону", яку ведуть по життю батьки, родичі та ін., а сама вона ні до чого нездатна. Для Я.Корчака, як і для В. О. Сухомлинського, основною засадою виховання була редукція зла, розширення царини добра, "створення дітям радісного дитинства і ретельного виховання в дусі справжнього гуманізму"[1, 29].

Що стосується людини, то педагог розглядає її в трьох іпостасях: людина-культурна особистість, людина-громадянин, людина-трудівник. Отже, діяльнісне підґрунтя для розвитку особистості має бути основним для всієї системи соціальних відносин, у яку власне включається людина впродовж свого життя як індивіда. На думку вченого, це найбільш актуальне питання сьогодення, коли суспільство перебуває в пошуках найбільш продуктивної моделі виховання та засобів навчання підростаючого покоління і виховання їх як особистостей [3, 7-8].

Через поняття добра і зла в казці В.О. Сухомлинський розглядав сам і рекомендував учителям розглядати зміст таких понять, як відповідальність та свобода, де і перше, і друге має обмежуючий, редуктивний характер, але разом з тим, у рамках необхідності дає простір для реальних дій. Звичайно, як писав В.О. Сухомлинський, може так бути, що в казці немає прямого відношення до проблеми відповідальності, тому вчитель повинен підійти до тексту казки творчо. При цьому В.О. Сухомлинський наголошував, що педагог, який у казці акцентує увагу дітей на відповідальності за все сутнє, повинен бути сам щиро переконаний в тому, про що говорить.

Епістолярна спадщина видатного вченого, на думку В.Дьоміної, має потужний виховний потенціал, який ґрунтується на глибоких педагогічних принципах, зокрема гуманізмі, демократизмі, зв’язку теорії та практики, природовідповідності, безумовному позитивному ставленні до особистості, врахуванні вікових та індивідуальних особливостей вихованців тощо [6, 12-13]. А проблема виховання відповідальності й свободи учнів початкових класів за допомогою казки, яка перебувала в центрі уваги В. О. Сухомлинського, знайшла своє вирішення в сучасних теоретичних і практичних напрацюваннях педагогів, представників гуманістичної педагогіки, предтечею якої був видатний український учитель і представник сільської школи, натхненний науковець і далекоглядний мислитель [4, 5].

Уся творчість видатного українського педагога-гуманіста пронизана прагненням сформувати у дитини почуття прекрасного, справедливого, доброго. Утвердженням добра і неприйняттям у різних формах зла в душах і свідомості школярів просякнута його система педагогічного виховання всіх учнів у школі. Однак, на думку павлиського педагога, найважливішим це є для молодших школярів, оскільки саме в початкових класах закладаються основи моральних засад, які впродовж життя людини набувають досконаліших форм, зберігаючи зміст і серцевину ціннісних орієнтирів. Варто зауважити, що вперше в науковій педагогічній літературі діалектичний характер добра і зла в процесі формування світоглядних орієнтирів молодших школярів простежується саме в творчості

В.О.Сухомлинського. Прищеплення учням початкових класів засад добра, на думку педагога, є чи не найважливішим завданням педагогічної науки. Як слушно зауважує М.Антонець, людину, яка до добра і до зла ставиться байдуже, В.О.Сухомлинський називає людиною з порожньою душею [2, 13].

Як зазначав педагог і гуманіст В.О.Сухомлинський, учень початкових класів сприймає світ емоційно, через почуття, де духовні орієнтири набирають конкретних форм. І засобом їх конкретизації, на його думку, є казка, що є неповторною уявою, фантазією, висловленою дохідливо, переконливо і з урахуванням усіх вікових і освітніх рівнів. Доведено, що зміст казки особливо легко засвоюється дитячою душею, а згодом те, що закладено в казці, набуває свого вдосконалення в учнів старших класів і, раціоналізуючись, стає життєвою основою в подальшому існуванні людини. Тому вчителям треба докладати всіх зусиль, щоб використання казки не було випадковою окрасою уроку, а визначалося системою завдань навчально-виховного процесу в початковій школі [7, 3]. Адже чим глибше дитина занурюється в світ казок та чим просторіший цей світ, тим більше науково-теоретичних змістів вона згодом здатна сприйняти, видобути та кристалізувати [5, 177].

Казка формує почуття патріотизму в дитини безпосередньо і в цьому, як вважав В.О.Сухомлинський, її творча, гуманістична місія. Саме казка, на думку педагога, є тим своєрідним благодатним джерелом виховання любові до Батьківщини, яке з точки педагогічної теорії й практики нічим не можна замінити. Вже сама патріотична ідея казки – в глибині її змісту, а створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Аналізуючи зміст казки, як зазначав видатний педагог, бачимо, що вона виховує любов до рідної землі саме тому, що вона – творіння народу [8, 17].

Отже, казка в працях В.О.Сухомлинського займає провідне місце серед методів виховання дітей особливо молодшого шкільного віку.

Виразною ознакою авторських казок В.О. Сухомлинського є акцент на боротьбі добра і зла. Способи тлумачення природи і сутності добра і зла в його казках істотно впливають на визначення майже всіх категорій етики: справедливості, відповідальності, гідності, совісті тощо. Саме за допомогою категорій "добро" і "зло" визначається моральний феномен, моральний аспект діяльності людини в її взаємодії в суспільстві, у ставленні до природи. Зміст авторських казок В.О.Сухомлинського спрямований на виховання в людині добра, гідності, справедливості тощо. Його казки – справжня енциклопедія гуманізму, проголошення доброго, світлого, але не є чимось зовнішнім до людини, вони звернені до її єства, душі, серця.

Література:

1. WoioczynS. Korczak / S. Woioczyn. – Warczawa :WiedzaPowszechna, 1982. – 335 s.
2. Антонець М. Книга В. О. Сухомлинського "Як виховати справжню людину" в контексті діалогу щодо духовно-моральних цінностей / М. Антонець // Рідна школа. – 2009. – № 8-9. – с. 13
3. Бех І. Життя як цінність у культурно-виховній інтерпретації В. О. Сухомлинського / І. Бех // Рідна школа. – 2007. – № 1. – С. 7-9
4. Дічек Н. Духовнідомінанти В. О. Сухомлинського / Н. Дічек // Рідна школа. – 2008. – № 9. – С. 5-7.
5. Дубасенюк О. А. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищійшколі: [монографія] / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир :Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 284 с.
6. Дьоміна В. В. Виховний потенціал епістолярного жанру в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: 13.00.01 / Вікторія Володимирівна Дьоміна. – Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. – Мелітополь, 2012. – 20 с.
7. Кальчук М. Педагогіка В. О. Сухомлинського – педагогіка XXI століття / М. Кальчук // Початкова школа. – 2008. – № 9. – С. 1-3
8. Семез А. В. О. Сухомлинський про роль учителя у вихованні моральних цінностей учнів / А. Семез // Початкова школа. – 2003. – № 9. – С. 18-21., с. 177
9. Словник української мови. В 11 т. — Київ :Наукова думка, 1970–1980. (том4.с.74)
10. Сухомлинський В. О. Гірший за гадюку / В. Сухомлинський // Чиста криниця : Казки, оповідання, етюди : Для сімейного читання / Упоряд. О. В. Сухомлинської; Передм. Д. С. Чередниченка. – К. : Веселка, 1993. – 287 с.
11. Сухомлинський В. О. Казки. Складені учнями 1 класів Павлиської середньої школи. 1966–67 навчальний рік / В. О. Сухомлинський // Меморіально – педагогічний музей В. О. Сухомлинського. ЛВ – 1702. – 65 с.

12. Сухомлинський В. О. Казки. Складені учнями 2 класів Павлиської середньої школи. 1966–67 навчальний рік / В. О. Сухомлинський // Меморіально – педагогічний музей В. О. Сухомлинського. – ЛВ – 1750. – 88 с.
13. Сухомлинський В. О. Казки. Складені учнями 3 класів Павлиської середньої школи. 1966–67 навчальний рік / В. О. Сухомлинський // Меморіально – педагогічний музей В. О. Сухомлинського. – ЛВ – 1580. – 130 арк.
14. Сухомлинський В. О. Казки. Складені учнями 4 класів Павлиської середньої школи. 1966–67 навчальний рік / В. О. Сухомлинський // Меморіально – педагогічний музей В. О. Сухомлинського. – ЛВ – 1579. – 119 с.
15. Сухомлинський В. О. Наша творчість. Павлиська середня школа. Рукописний журнал 1–11 класів. 1965–66 навчальний рік / В. О. Сухомлинський // Меморіально – педагогічний музей В. О. Сухомлинського. – ЛВ – 1648. – 130 с.
16. Сухомлинський В. О. План роботи Павлиської середньої школи на 1950–51 навчальний рік. Розділ VII / В. О. Сухомлинський // Меморіально – педагогічний музей В. О. Сухомлинського – ЛВ – 1513. – № 3. – 120 с.
17. Сухомлинський В. О. План роботи Павлиської середньої школи на 1951–52 навчальний рік. Розділ VII / В. О. Сухомлинський // Меморіально-педагогічний музей В. О. Сухомлинського. – ЛВ – 1514. – № 4. – 60 с.
18. Сухомлинський В. О. План роботи Павлиської середньої школи на 1956–57 навчальний рік / В. О. Сухомлинський // Меморіально – педагогічний музей В. О. Сухомлинського. – ЛВ – 1519. – № 9. – 68 с.

Заяц Наталія,
студентка СВО магістр,
ВДПУ ім.М.Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Лапшина І.М.

РОЛЬ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Поняття «патріотичне виховання» пов'язане з розумінням сутності патріотизму, з формуванням особистості людини-патріота, яка любить свою Вітчизну, віддана своєму народові, своїй родині, вміє позитивними діями виявляти ставлення до людей, до іміджу країни, готова на все заради її процвітання.

Починаючи з дошкільного дитинства, дітей ознайомлюють із збіркою творів для дітей Т.Г.Шевченка «Кобзар: книга для дітей». Саме в цій збірці для маленьких читачів здебільшого укладено окремі ілюстровані видання – уривки із віршів поета, що містять чудові описи чарівної української природи. Зокрема, «Тече вода з-під явора», «Садок вишневий коло хати», «Зоре моя вечірняя».

Казка-п'єса Марійки Підгірянки «В чужому пір'ю» також допомагатиме виховати в дітях духовні цінності: любов до рідної землі та до найближчих людей, турботливе ставлення один до одного, почуття доброти та чуйності.

У педагогічній системі В. Сухомлинського щодо виховання щасливої дитини особливе місце посідає художня література. Ідеалом виховання, на його думку, є виховання справжньої людини, високодуховної, з витонченим внутрішнім духовним світом. Педагог-гуманіст надавав перевагу вихованню у дітей художньої сприйнятливості оточуючої дійсності, сприйманню краси природи, краси шедеврів мистецтва, краси людського подвигу, людських стосунків.

У творах В.Сухомлинського є все: уважне ставлення до сімейних оберегів, краса рідного краю, любов до свого народу, дбайливе ставлення до багатств рідної землі, збереження краси, створеної руками людини; про вміння помічати дива природи; про продовження свого роду, про відповідальність перед своїми батьками, своєю родиною; про прекрасну українську мову, з якої починається Вітчизна. Наприклад, засобами оповідання «Соромно перед соловейком» виховуємо у дітей відповідальне ставлення до природи: краса природи пробуджує серце і надихає людей на добрі вчинки. Турбота про довкілля необхідна для збереження краси на землі. Оповідання «Який слід повинна залишити людина на землі?» нас навчає, що людина, з'явившись на світ, пізнає його і залишає свій слід. Людина має продовжити свій рід, обдарувати своїх рідних теплом і ласкою, зробити багато гарних та корисних справ – це і є головний слід, який кожен має залишити після себе.

Для виховання в дітей старшого дошкільного віку любові до Батьківщини можна використовувати такі твори В.О.Сухомлинського, як: «Бабусин рушник», «Відлітають лебеді», «А що там за лісом?», «Про що ж тепер щебечуть ластівки?», «Мені захотілось додому», «Серед степу в липневий день», «Квітуча вишня», «Де ж тепер помостить

вивільга?», «Найважчий урок», «Червоні маки за хатою», «Бо за морем – чужина», «Старий і ластівка», «Курчата», «Синій світ», «Вічна тополя», «А пісня жива», «Соловей і Жук», «Не забувай про джерело», «Якби я стала невидима», «Дятел і дівчинка».

Отже, твори дитячої літератури сприяють вихованню у дітей патріотичних почуттів унікальними емоційними засобами, налаштовують дошкільнят на осмислення культурних цінностей, історії, системи моральних вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності за долю своєї родини і своєї країни.

Література:

1. Деркач О. До школи – з радістю та інтересом, або Казка на допомогу вихователю / О. Деркач // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2014. – № 4. – С. 38-46.

2. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору / Н. Комарівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – Вип. 46. – С. 30-33.

Караульна Анна,
студентка СВО бакалавр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук., доц. Демченко О.П.

ВИКОРИСТАННЯ ІДЕЙ В.СУХОМЛИНСЬКОГО В КОРИГУВАННІ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ДІТЕЙ

Одним з важливих завдань у контексті реалізації гуманістичної парадигми є створення комфортних психолого-педагогічних умов у закладі освіти для позитивного почуттєво-емоційного внутрішнього світу дитини, переживання нею радості дитинства і своєї самоцінності. Виховання емоційно-зрілої особистості, починаючи з перших років життя, постає як один з напрямів роботи вчителя початкової школи, оскільки почуттєве ставлення до навколишнього світу та до людей суттєво впливає на формування кожної дитини.

У межах психології емоції досліджували відомі персонологи: Б.Ананьєв, Г.Костюк, І.Зязюн, Л.Виготський, Л.Процай, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн та ін. Вони є складним науковим феноменом, у психологічній літературі [4] зустрічаємо їх пояснення як безпосереднє, тимчасове переживання якого-небудь більш постійного почуття. Наприклад, *емоцією* називається не саме почуття любові до якогось об'єкта світу як стійка особливість людини, а стан насолоди, захоплення, яке вона переживає у певний момент перебування в навколишньому середовищі. Вони можуть бути *позитивними* (радість, щастя, задоволення) і *негативними* (незадоволення, страждання, горе, страх, гнів, ненависть).

Проблема розвитку емоційної сфери молодших школярів залишається актуальною і в наш час, так як цей віковий етап є сенситивним для формування емоційно-ціннісного ставлення дитини до навколишнього світу, інших людей і самого себе. За твердження Л.Виготського [2], діти дошкільного й молодшого шкільного віку особливо схильні до емоційних переживань. Для їхньої поведінки характерними є імпульсивність, невміння приховувати почуття, емоційна відкритість, підвищена чутливість, безпосередність, наївність, легковажність, бурхлива емоційна реакція на події, здатність глибоко й болісно переживати є спільними характеристиками для малюків на межі дошкільного й шкільного віку.

Не лише психолог, а й учитель початкової школи має уважно вивчати афективну сферу дітей, для того, щоб з'ясувати спектр емоцій конкретної дитини та надати їй за потреби професійну допомогу. На думку О.Демченко [3], досвідчений педагог, який знає вікові особливості розвитку особисті в молодшому шкільному віці, з одного боку, та спостерігаючи за дітьми в різних видах діяльності та спеціально створених виховних ситуацій, з другого боку, може виявити проблеми в емоційному стані своїх учнів.

Апелювання до праць психологів, дозволило виділити характерні для молодшого шкільного особливості емоційної сфери, які потрібно знати та враховувати вчителеві початкової школи в процесі організації освітньо-виховної роботи:

- ✓ виражена властивість бурхливо реагувати на окремі явища, кожне з яких певним чином торкнулося дитини, викликає різко виражений емоційний відгук;
- ✓ стриманість у вираженні своїх емоцій – невдоволення, роздратування, заздрість, коли знаходяться в колективі класу, бо нестриманість у прояві почуттів викликає тут же зауваження, піддається обговоренню і засудженню;
- ✓ розвиток виразності емоцій молодшого школяра: більше багатство відтінків інтонацій у промові, розвиток міміки;
- ✓ зростання розуміння молодшими школярами почуттів інших людей і здатності співпереживання з емоційними станами однолітків і дорослих;
- ✓ вразливість, їх емоційна чуйність на все яскраве, велике, барвисте, тому монотонні, нудні уроки швидко знижують пізнавальний інтерес учня, ведуть до появи негативного емоційного ставлення до навчання;
- ✓ інтенсивне формування моральних почуттів у дитини: почуття товариства, відповідальності за клас, співчуття до горя навколишніх, обурення при несправедливості [4].

Вивчення багатогранної спадщини В.Сухомлинського [1] показує, що серед інших напрямів своєї роботи педагог надавав важливого значення створенню умов для формування позитивного емоційного стану дітей. Зокрема, він вважав, що формування емоційної сфери є важливою умовою розвитку особистості. За його переконанням, емоції тимчасові та часто дуже мінливі, особливо у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Дитина має вчитись контролювати свої емоційні переживання, не допускати виникнення афектів, легко переживати їх, не лицемірити у своїх емоціях по відношенню до друзів та однолітків та збільшувати емоційний досвід. Як зазначив А.Маслоу [2], справжні емоції тимчасові, але відкладаються у пам'яті та стають соціальним досвідом кожної людини, тому можна легко пригадати, які емоції людина відчувала у той чи інший момент.

Варто відзначити, що, з одного боку, В.Сухомлинський [5] турбувався, щоб кожен з школярів переживав позитивні емоції, радість успіху, спілкування. Він зазначав, що почуття успіху має важливе значення у розвитку дитини, оскільки воно безпосередньо пов'язане з його природною активністю, як основою породження всіх майбутніх видів діяльності й життєдіяльності в цілому. Педагог також висунув таке положення: «Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися».

Однак, з іншого боку, В.Сухомлинський [5] зазначав, що є частина дітей, у яких переважають негативні емоції, що виявляють агресивність. Він відносив дітей з недостатньо сформованими емоційними станами до категорії «важких». Серед найбільш типових відхилень у поведінці таких учнів педагог виділяв передусім агресивність, лінощі, упертість, егоїзм тощо. Вони проявляються у формі конфліктів з оточуючими людьми, безвідповідальному ставленні до навчання та свідомому ігноруванні вимог дорослих. На думку В.Сухомлинського [5], основними причинами такої поведінки є наслідки негативного фізичного та психічного досвіду, умови, в яких росла дитина та занедбаність у вихованні дорослих.

Цінними для вчителя сучасної початкової школи та для батьків є поради видатного вченого. На думку В.Сухомлинського [4], потрібно бути уважними щодо формування емоційної сфери їхніх дітей, адже при обмеженні спілкування, гіперопіці чи помилках у вихованні можуть сформуватись негативні емоційно-ціннісні якості, емоції неуспіху, невпевненість, невміння постояти за власні інтереси тощо. У дітей з такими порушеннями розвитку емоційної сфери проявляється незрілість, яка характеризується тим, що у них відсутня жвавість, яскравість емоцій, поверхневі та примітивні емоційні реакції, недостатністю позитивних переживань, у них менше проявів життєрадісності, а частіше проявляються емоції страху і гніву.

Варто також звернути увагу на думку В.Сухомлинського [6], що основним завданням у коригуванні емоційних станів дітей є необхідність створення умов для всебічного гармонійного розвитку, зміцнення здоров'я, розвиток емоційно-вольової сфери та самовиховної активності. Також важливе місце у допомозі дитині займає захисне виховання. В.Сухомлинський [4] називає це системою психолого-педагогічного впливу, спрямованого

на подолання або послаблення негативних і формування позитивних якостей особистості. Ідея коригуючого захисного виховання для дітей – це система засобів, які здійснюються в процесі всієї навчально-виховної роботи, а не просто окремі вправи з удосконалення.

Актуальним залишається досвід роботи педагога, який застерігав колег у процесі коригування емоційної сфери дітей уникати пустослів'я, байдужості та шаблонності. На його думку, слід дійсно допомагати, не можна діяти стандартно, адже кожен учень унікальний та заслуговує індивідуального підходу як у в навчанні, так і у корекції тих чи інших проблем. В.Сухомлинський [4] також вважав, що діти дуже звикають до лицемірства та в майбутньому самі стають тими, хто породжує нещирість. Він також був переконаний, що робота із важкими дітьми – це особлива індивідуальна творча місія учителя, що ґрунтується на глибокій любові та повазі до дитини.

Узагальнення педагогічної спадщини В.Сухомлинського [1] з проблеми коригування емоційної сфери дітей показує, що в процесі діяльності педагог виділив *основні принципи* системи роботи з емоційно нестійкими дітьми:

- ✓ гуманного підходу, що ставить на меті гуманізацію навчально-виховного процесу, в центрі якого перебуває дитина;
- ✓ індивідуально-диференційованого підходу до учнів, що у великій мірі залежить від характеру відхилень у навчальній діяльності та загальній поведінці;
- ✓ взаємодії педагога з сім'єю в процесі допомоги дитині.

Також, на думку педагога, для нормального розвитку та запобігання емоційно-нестабільних негативних станів є створення *сприятливих умов*:

- ✓ забезпечення почуття захищеності, стабільності дитини;
- ✓ забезпечення терплячої підтримки з боку дорослих та потреби в любові, прихильності дитини;
- ✓ забезпечення поваги до гідності дитини, віри в її можливості;
- ✓ забезпечення інтеграції зусиль педагогів, учня та сім'ї у досягненні успіхів виховання.

Отже, процес коригування емоційних станів дитини нелегкий і тривалий, він вимагає наполегливості та систематичності. Педагогам і батькам варто дотримуватись вище згаданих принципів та створювати умови, які допоможуть регулювати емоції та поведінку дітей. Також потрібно приділяти увагу психічному та фізичному розвитку дитини, розвивати самовиховуваність. Робота в такому напрямку матиме позитивні зрушення, коли діти будуть отримувати задоволення від спілкування, навчаючись контролювати свої емоційні стани.

Література:

1. Волошина В.Я. Гуманістична сутність дидактики В.О.Сухомлинського / В.Я. Волошина // Педагогіка і психологія. – 1998. – №3 – С.14-24.
2. Выготский Л.С. Эмоции и их развитие в детском возрасте / Л.С. Выготский // Психология. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – С.792-806.
3. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П.Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – Луганськ, 2009. – №5. – С.105-114.
4. Загальна психологія: підручник / [О.В.Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук та ін.]. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
5. Спогади про Сухомлинського / упор. С.П.Заволока. – К.: Радянська школа, 1990. – 223с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. – Т.4. Павлиська середня школа. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1977. – 640с.

Кондратюк Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук. доц. Присяжнюк Л.А.

ЕСТЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ В ДІТЕЙ ГУМАННОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ

У контексті реформування дошкільної освіти в Україні особливої актуальності набуває проблема гуманізації змісту освіти. Вона орієнтує на формування особистості, яка здатна до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, націлена на розвиток і гармонізацію суспільства. Сучасна екологічна освіта має бути спрямована в майбутнє, спиратися на ідеї гармонії природи та людини. У зв'язку з цим прицільної уваги потребують питання освіти, пов'язанні з розвитком творчої особистості дошкільника, формування його як людини культури.

Цілком очевидно, що такий підхід актуалізує проблему формування в дітей ціннісних орієнтирів, що виражаються у їхньому ставленні до навколишнього світу в цілому й до природи зокрема. Нині доведено, що саме суб'єктивне ставлення значною мірою моделює поведінку людини по відношенню до природного довкілля. А відтак, проблема формування ставлення дитини до природи повинна перебувати у фокусі наукових і прикладних досліджень.

Аналіз теоретичних джерел виявив посилений інтерес дослідників до означеної проблеми. Зокрема, теоретичні засади еколого-природничої освіти в дошкільному закладі дошкільної розроблені Г.Бєлєнькою, Н.Горопахою, К.Крутій, Н.Лисенко, Т.Науменко, С.Ніколаєвою, З.Плохій, Н.Яришевою та багатьма іншими ученими. Питанням формування в дітей ціннісного ставлення до природи присвячені праці О.Грошовенко, В.Маршицької, Л.Пєчко, М.Роганової, Г.Тарасенко та ін.

Здійснюючи аналіз творчої спадщини відомих педагогів минулого, ми знаходимо чимало думок про цінність естетичного сприймання дитиною світу, переживання нею краси природного довкілля. З цих позицій на особливу увагу заслуговує узагальнений в працях досвід педагогічної діяльності відомого педагога Василя Олександровича Сухомлинського.

Педагогічна спадщина В.Сухомлинського різнобічна і багатопланова. Уся система діяльності павлиського педагога перейнята високими принципами гуманізму, глибокою повагою до особистості дитини. Коли його запитували, що саме головне було в його житті, він відповідав: "Любов до дітей!"

Великого значення педагог надавав формуванню в дітей естетичних почуттів, які він вважав основою їх гуманності. "У світі є не тільки потрібне, корисне, але й красиве. Відтоді, як людина стала людиною, з тієї миті, коли вона задивилася на пелюстки квітки і вечірню зорю, вона стала вдивлятися в саму себе. Людина осягла красу... Краса існує незалежно від нашої свідомості і волі, але вона відкривається людиною, нею осягається, живе в її душі..." [4, с. 634].

Красі, як педагогічному інструменту, Василь Олександрович приділяв чимало уваги. У творі "Як виховати справжню людину" знаходимо слова, що звучать як своєрідний *гімн красі.* "Краса – могутній засіб виховання чутливості душі, – зазначав педагог. – Це вершина, з якої ти можеш побачити те, чого без розуміння й відчуття прекрасного, без захоплення і натхнення ніколи не побачиш. Краса – це яскраве світло, що осяває світ. При цьому світлі тобі відкриваються істина, правда, добро; осяяний цим світлом, ти стаєш відданим і непримиренним. Краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним. Я назвав би красу гімнастикою душі – вона випрямляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання…" [7, с. 414]. Ці слова переконують, що В.Сухомлинський, як ніхто інший, зумів глибоко зрозуміти і розкрити теорію краси і добра. Саме в творах Василя Сухомлинського найкраще розкривається "механізм" рятівної для людства місії Краси.

Прикметно, що у виховній системі В.Сухомлинського краса – на першому місці. Звернення до краси, облагороджування нею дитячої душі, переживання краси, на думку

педагога, знімає “товстошкірість”, стоншує почуття дитини настільки, що вона стає сприйнятливою до слова, а значить – виховується**.** *Педагог спочатку навчає відчувати красу природи, потім – красу мистецтва і нарешті підводить вихованців до розуміння вищої краси: краси людини, її праці, вчинків і самого життя.*

Дієвим засобом прилучення дітей до прекрасного, на переконання В.Сухомлинського, є природа. Педагог підкреслював, що “природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався біля джерела думки – серед наочних образів, і насамперед серед природи” [6, с. 34]. Про визначну роль природи у виховній системі педагога свідчать і такі його слова: “Людина була й завжди залишиться дитям природи, і те, що ріднить її з природою, має використовуватись для її прилучення до багатств духовної культури” [6, с. 17].

На думку Василя Олександровича, природа сама собою не виховує. Дитина стає розумною, прекрасною, доброю і непримиренною до зла лише за умови активної взаємодії з природою. З цього приводу педагог зазначав: “Активно впливати на природу, але при цьому залишатися сином її, бути вінцем її творіння і водночас володарем її сил, по-синівському бережливо ставитися до неї – ось яку позицію треба виховувати в дітей у процесі їх взаємодіяння з природою” [5, с. 554]. Педагог наголошував, що у дитини, яка вихована в умовах дефіциту спілкування з природою розвивається емоційна глухота, агресивність у ставленні як до людей, так і до об’єктів природи. Ось чому таким важливим є формування духовного світу дитини, де переважає почуття співпереживання до всього живого.

Найперше завдання, яке ставив перед собою педагог, полягало в тому, щоб розвинути в дітей здатність розуміти природу і відчувати її красу. Емоційність, зумовлена спогляданням краси природи, має естетичний характер, тобто є емоційністю вищого порядку, що наділена здатністю ошляхетнювати душу і розвивати розум. Це один із ключових концептів педагогічної системи Василя Сухомлинського. Емоційну культуру педагог вважав серцевиною людяності. Якщо добрі почуття не виховані в дитинстві, писав він, їх ніколи не виховаєш... В дитинстві людина повинна пройти емоційну школу – школу виховання добрих почуттів [6, с. 60].

Особливе місце у педагогічній системі В.Сухомлинського відведене формуванню культури почуттів, які він вважав поживним ґрунтом для високоморальних учинків дітей. Педагог писав: “Там, де немає чуйності, тонкості сприйняття навколишнього світу, виростають бездушні, безсердечні люди” [6, с. 87]. Ця ідея дослідника лягла в основу роботи “Школи під блакитним небом”, яка стала справжньою школою естетико-екологічної культури особистості.

Концепт виховання прекрасним – один із найбільш випуклих у педагогічній спадщині В.Сухомлинського. На думку педагога, саме прекрасне здатне народжувати гуманні почуття, “олюднювати” світ. “Я вбачаю великий виховний сенс у тому, – писав дослідник, – щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала, як велику таємницю, пробудження життя в природі. Перші весняні квіти і бруньки, що розкрилися, перші ніжні стеблинки трави, перший метелик, перше кумкання жаби, перша ластівка, перший грім, перша весняна купіль горобця – все це я розкриваю перед дітьми як красу вічного життя. І чим глибше вони переймаються красою, тим сильніше прагнуть творити прекрасне” [6, с. 78].

Свій ідеал естетико-екологічного виховання педагог вбачав у тому, щоб кожна дитина, побачивши прекрасне, зупинилася перед ним у здивуванні, зробила його частиною свого життя. Залучати дітей до світу прекрасного В.Сухомлинський радив виважено, враховуючи психологічні особливості сприймання малюків. Насамперед виховання прекрасним має ґрунтуватися на позитивних емоціях. Там, де починається хоч найменший примус дитячої душі, про естетичне виховання не може бути і мови. Заплакана дитина чи стурбований чимось школяр не сприймає вже нічого, навіть найпрекраснішого, що його оточує. Прекрасне тільки тоді може сприйматися і бути прекрасним, коли дитина емоційно підготовлена до цього, і з завмиранням серця, і з трепетом душі чекає зустрічі з ним.

Естетико-педагогічні ідеї В.Сухомлинського не носили лише споглядальний характер. Ставлення до природи, яке виховував педагог у дітей, завжди мало дієву спрямованість, матеріалізувалося в конкретних учинках. Зокрема, він пише: “Життя переконало мене, що, коли дитина виростила троянду, щоб милуватися її красою, коли єдиною винагородою за

працю є насолода красою і творення цієї краси для щастя і радості іншої людини, – вона не здатна на зло, підлість, цинізм, безсердечність" [6, с. 242].

Таким чином, аналіз педагогічної спадщини В.Сухомлинського переконує, що вся вона просякнута ідеєю формування гуманного ставлення до природи. Він послідовно вчив дітей милуватися і захоплюватися красою, співчувати і співпереживати природі. Педагог вірив, що сплав знань і почуттів обов'язково перетвориться у справжні ідеали, які виступатимуть для дитини своєрідними орієнтирами в ситуації морального вибору. Вчений ґрунтовно показав діалектичний взаємозв'язок між емоційно-естетичним розвитком, розумовою діяльністю, моральними вчинками; сформулював низку цінних рекомендацій щодо застосування різноманітних засобів естетичного впливу на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; наголосив на особливому значенні природи у формуванні духовного світу дитини.

Література:

5. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4-19.
6. Лисенко Н. В. Еко-око : дошкільник пізнає світ природи : навчально-методичний посібник / Н. В. Лисенко. – К. : Слово, 2015. – 352 с.
7. Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 "Дошкільна педагогіка" / В.В. Маршицька ; Ін-т пробл. виховання АПН України. – К., 2003. – 20 с.
8. Сухомлинський В. Листи до сина / В. Сухомлинський // Сухомлинський В. Вибрані твори : в 5 т. / В. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 585-659.
9. Сухомлинський В.О. Природа, праця, світогляд / В. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 552-562.
10. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. Сухомлинський // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 7-279.
11. Сухомлинський В. Як виховати справжню людину / В. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 2. – С. 145-415.

Лаврухіна Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер.- канд. пед. наук, ст. викл.Колосова О.В.

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

На сучасному етапі реформування загальноосвітньої школи все більше відчувається потреба постійного духовного самовдосконалення особистості й збагачення інтелектуального потенціалу як найвищої суспільної цінності. Взнаннях зосереджена краса життя і геній людства, тому активізувати розумову діяльність учнів, заохочувати вольові зусилля, сприяти усвідомленню ними потреби в знаннях - запорука успіху в навчанні.В.Сухомлинський у низці наукових та публіцистичних робіт розглядав процес навчання як радість пізнання, як красу розумової праці.

Останнім часом в Україні помітна тенденція до зростання кількості дітей, які мають порушення розвитку різних сфер – рухової, інтелектуальної, психічної. В них на перший план виступає уповільнене становлення емоційно-особистісних характеристик та довільної регуляції поведінки, переважає затримка розвитку різних сторін пізнавальної діяльності.Тож, актуальним стає питання організації та проведення роботи з такими дітьми, спрямованої на гармонізацію їх внутрішнього світу, покращення соціально-психологічної адаптації, підвищення рівня загального розвитку. Адже, тільки постійна стимуляція пізнавальної активності та створення умов для пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами забезпечує в подальшому їх успішну інтеграцію у суспільство. В. Сухомлинський стверджував, що головне – не допустити переживань цих дітей за свою «неповноцінність», запобігати появі в них байдужого ставлення до навчання, не притупити у них почуття честі і гідності [1,114]. «Від успіху до успіху – в цьому полягає розумове виховання важкої дитини», – переконував В. Сухомлинський [4, 512].

Одним із дієвих засобів активізації пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами є казка. Ш. Амонашвілі, Г. Бєлєнька, Н. Горопаха, О. Запорожець, Н.

Лисенко, З. Плохій, Н. Рижова та ін. зазначають, що казка служить містком, що з'єднує зовнішній світ із внутрішнім світом дитини. Кожна казка - це ланцюжок пригод, незвичайних ситуацій, що виникають у житті персонажів, а отже і їхніх дій щодо розв'язання певних завдань. Казкові проблеми та способи їх вирішення сприяють вихованню певних рис людини, підготовці дитини до сприймання світу. Зміст казки в більшості випадків спонукає дітей до активної діяльності. Казка забезпечує змістовне, цікаве, радісне виховання та навчання дітей, є засобом всебічного розвитку особистості.

Високо підніс роль казки В. Сухомлинський: «Казка - це зернина, з якої проростає паросток емоційних станів і ситуацій», «Казка, гра, фантазія - животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень... Через казкові образи в свідомість дітей входить слово з його найтоншими відтінками. Під впливом почуттів, що породжені казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Діти знаходять велике задоволення у тому, що їхня думка живе у світі казкових образів, в них - перший крок від яскравого, живого, конкретного до абстрактного» [5].

У роботі з дітьми з особливими освітніми потребами використовують різні види казок:

1. Психологічно-повчальні, структура яких підпорядкована дидактично-виховним функціям, розрахованих на стимулювання розвитку пам'яті, сприйняття та мислення дитини. Це твір, в якому описано переживання труднощів, героїв, які можуть спіткати кожну дитину у період зростання і розвитку (наприклад, перебування в лікарні, розлука з близькими, візит до стоматолога, перебування в таборі, конфлікти з однолітками чи батьками та ін. Цейрізновид казки має вплив на емоції, допомагає розібратися у власних почуттях, а через зв'язок з конкретною ситуацією, яка ці почуття викликає, полегшує їх розуміння, розширює словарний запас, заохочує до розмови про власні проблеми, під безпечним казковим «прикриттям», а також мотивує дитину до пошуку нових рішень («Червона Шапочка», «Сестриця Оленка та братик Іванко», «Пані Метелиця»).

2. Дидактичні казки, які передають дітям нові знання, вміння та навички. Найчастіше такі казки закінчуються завданням. Коло знань, умінь і навичок, яким навчає дидактична казка, велике: наприклад, навіщо потрібно уважно переходити дорогу, вітати своїх друзів зі святами, з днем народження, навчитися самостійно одягатися чи заварювати чай,навіщо бути ввічливими з оточуючими людьми. Таким чином дидактична казка допомагає дітям розвивати пізнавальну активність, є ефективним засобом емоційно-образного підсилення пізнавальних інтересів на інтегрованих уроках («Троє поросят», «Три ведмеді» та «Рукавичка»).

3. Казки з завданнями. Серед цікавих завдань особливу увагу займають казкові завдання, тобто завдання із казковими образами, казковими сюжетами. Здається, казка і математика - поняття несумісні, проте казкова форма дозволяє запровадити незвичні, захоплюючі ситуації у математичних завданнях. Читаючи такі казки із завданнями, дитина знайомиться з основними поняттями, такими як: «пори року», «розмір», «кількість», «якість», «положення в просторі», «емоції» та багатьма іншими. А ігрові завдання розвивають логічне мислення, пам'ять, увагу, уяву та сприймання, вчать розрізняти предмети за певними ознаками («Хлопчик-мізинчик», «Подарунки феї», «Вислюкова шкіра»).

4. Народні казки сприяють соціально-моральному розвитку дітей, тобто допомагають оволодіти навичками аналізу позитивних та негативних рис персонажів, адекватно реагувати на події та ситуації, емоційно сприймати зміст казки («Колобок», «Курочка ряба», «Ріпка»).

Аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського дозволяє виділити основні форми роботи з казкою, які на думку педагога, найбільш ефективно сприяють вихованню і навчанню молодших школярів: слухання казок; читання казок; бесіди про казки; виготовлення і добір ілюстрацій до казок; інсценізація казок (театралізація); творення казок. Так, читання та слухання казок дітьми з особливими освітніми потребами сприяє активізації думки та емоцій, оскільки діти прагнуть вплинути на події, про які йдеться в казці. Педагог вважав, що творення казок дітьми з особливими освітніми потребами – це один із засобів пробудження у них пізнавального інтересу, розвитку їхнього мовлення. Адже творення казки для дитини з особливими освітніми потребами є першою сходинкою творчості, в якій вона утверджує свої здібності, пізнає себе, переживає почуття гордості від того, що створює.

Василь Олександрович писав: «Творення казки – найщасливіші хвилини мого духовного спілкування з дітьми, а для них – незрівнянна радість мислення. У казці дитина утверджує свою гідність мислення» [3, 510].

Отже, аналіз казки як засобу впливу на розвиток пізнавальної активності дітей з особливими освітніми потребами дозволяє зробити висновок, що вона розвиває у них складові пізнавальної активності такі як: пам'ять, мислення, увагу, уяву, мовлення, сприйняття та стимулює до навчання. Таким чином, активізація пізнавальної діяльності дітей з порушеннями у розвитку в початковій школі є передумовою становлення особистості, цілісного розвитку потенційних можливостей дитини, формування бажання та вміння навчатися.

Література:

1. Заліток Л. М. В. О. Сухомлинський про роль казки у вихованні та навчанні дітей з особливими потребами / Л. М. Заліток // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2012. – № 9. – С. 114-120. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2012_9_14.
2. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 403-637.
3. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Т. 1. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 55-209.
4. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – Т. 4. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 393-625.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: в 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 3.

Лазаренко Оксана,
студен студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Родюк Н.Ю.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО МОРАЛЬНОГО ДОСВІДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Перед сучасною школою постає завдання виховати особистість, здатну до життєтворчої діяльності. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті зважаючи на власні можливості, буде ставити перед собою завдання самовдосконалення й саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. Важливою умовою здійснення школою своєї ролі в суспільному розвитку є зв’язок школи з життям, а також зв’язок розумового і морального виховання молодших школярів.

Спадщина В.О.Сухомлинського має колосальне значення для українського національного виховання, яке передбачає цілеспрямований, систематичний, регульований педагогічний вплив, розрахований на прищеплення вихованцям любові до України, рідної мови й культури, утвердження в їхній свідомості відчуття етнічно-національної, духовної й мовної єдності, національну неповторність і вагомість.[3]

Важливо, щоб дитина не тільки бачила навколишній світ таким, який він є, а й прагнула робити його кращим. Справжній педагог-вихователь має бути насамперед людиною, яка повинна прищеплювати у своїх вихованців любов до інших людей, до високих прагнень та ідеалів, життєвої мети. Ростити та виховувати справжню людину – такий основний зміст педагогіки В.О.Сухомлинського. Дістерверг говорив, що поганий учитель лише повідомляє істину, хороший відкриває її [1, 158].

Моральне виховання – це не тільки формування світогляду й переконань у процесі оволодіння знаннями і діяльності, а й особлива, специфічна виховна робота, яка має свої закономірності, потребує часу і певних форм та методів впливу на свідомість, характер, поведінку людини [2, 11].

Моральне виховання починається з перших кроків свідомого життя дитини. Саме в молодшому шкільному віці, коли душа дуже піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуки моралі. Загальнолюдську азбуку моралі ми прагнемо одухотворити громадянською активністю і

самодіяльністю. Привчаючи дітей до азбучних істин моралі, ми прагнемо, щоб кожна дитина могла жити щасливо і виховуємо в ній перші громадянські спонукання, першу турботу про інтереси колективу, суспільства.

Привселюдне зізнання, винесене в назву книги «Серце віддаю дітям», підтверджене трудами і щоденними діяннями великого вчителя. Він писав: «Що було найголовнішим у моєму житті? Не роздумуючи, відповідаю: Любов до дітей» [3].

Найголовнішим, найглибшим і найміцнішим надійним каменем педагогічної системи В.О. Сухомлинського є виховання у кожної дитини поваги до самої себе. Він вважав, що до того і часу, поки є самоповага, існує й школа. Коли зникає повага до самого себе – немає школи, немає ні особистості, ні колективу, одухотворених благородними цілями, а є випадкове збіговисько. На його думку, повага до людської гідності та виховання самоповаги є сферою педагогічної творчості і великого інтелекту педагога.

Виховання дітей 6-10 років В.О. Сухомлинський називав «школою сердечності». Він радив педагогам і батькам дітей вчити добру, любові, милосердю. Для цього треба, щоб діти постійно бачили гуманістичний зміст вчинків і поведінки тих, хто їх оточує: рідних, близьких, вчителів, дорослих. Дитина не повинна виростати байдужою, нечулою, черствою, вона має зростати у постійному піклуванні про навколишній світ рослин, тварин, людей, доглядати і допомагати їм. У своїх працях педагог переконує, що у процесі творення людям добра виховується людяність, сердечність.

Ці виплекані педагогом щирі мудрі поради, що йдуть від серця до серця і породжують розумові, моральні, естетичні почуття:

- *«Ти живеш серед людей. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують. Знай, що є межа між тим, що тобі хочеться, і тим, що можна. Перевіряй свої вчинки. Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре»* [2, 146]. Роз'яснюючи це моральне повчання, ми показуємо на прикладах, як поводити себе серед людей: ти щось хочеш, подумай, чи не завдаси ти людям неприємностей, зробивши так, як ти хочеш.
- *«Ти користуєшся благами, створеними іншими людьми. Люди дають тобі щастя дитинства. Плати їм за це добром»* [2, 147]. Насамперед, дитина усвідомить, що вона – громадянин свого суспільства і що це покладає на неї великі обов'язки, вона повинна навчитися платити добром за добро. Її совість не повинна дозволяти їй бути тільки споживачем благ і радощів.
- *«Усі блага і радощі життя створюються працею. Без праці не можна чесно жити. Нероба, дармоїд – це трутень, що пожирає мед працьовитих бджіл. Навчання – твоя перша праця. Йдучи до школи, ти йдеш на роботу»* [2, 148]. Щоб утвердити в дітей звичку до праці, виховати в них справжню працьовитість, як перший громадянський обов'язок у школі створюється атмосфера праці і суворої непримиренності до лінощів, недбайливості, неробства.
- *«Будь добрим і чуйним до людей. Допомагай слабким і беззахисним. Допомагай товаришу в біді. Не завдавай людям прикрості. Поважай та шануй матір і батька – вони дали тобі життя, вони виховують тебе, вони хочуть, щоб ти став чесним громадянином, людиною з добрим серцем і чистою душею»* [2, 149]. Утвердити в кожній людині доброту, сердечність, чуйність, готовність прийти іншому на допомогу, чутливість до всього живого і красивого – елементарна, азбучна істина шкільного виховання, з цієї істини починається школа.
- *«Не будь байдужим до зла. Борись проти зла, обману, несправедливості. Будь непримиренним до того, хто прагне жити за рахунок інших людей, завдає лиха іншим людям, обкрадає суспільство»* [2, 150]. Не можна допускати, щоб діти мовчки дивилися на марнотратство, лінощі, недбайливість, нелюдяність.

Моральні цінності повинні стати особистим духовним багатством кожного вихованця. Цього досягають за умови, коли моральна ідея, розкрита перед розумом і серцем вихованця в яскравому образі, пробуджує в нього глибокі морально-естетичні почуття [3].

В.Сухомлинський прагнув того, щоб уже в молодших школярів за допомогою слова та прикладу вчителя в дитячій душі утверджувалися моральні цінності, які виробилися

тисячолітньою історією народу. Розкриваючи суть моральних цінностей на конкретних прикладах, педагог розвивав і збагачував духовне життя дитини. Отже, проблеми морального виховання дітей молодшого шкільного віку передбачають органічне поєднання найбільш відповідних вимогам початкової школи методів, форм і засобів морального виховання, адже тільки в органічній єдності можна виховати людину з високими моральними переконаннями.

Література:

1. Дистерверг А. Избранные педагогические сочинения. – М. : Учпедгиз, 1956. – 378 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. – Т.4. – К. : Радянська школа, 1977. – 358 с.
3. Бусел І. Моральне виховання особистості в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського [Електронний ресурс]. − Режим доступу : http://teacher.at.ua/publ/moralne_vikhovannja_osobistosti_v_ pedagogichnij_ spadshhini_ vasilja_sukhomlinskogo/40-1-0-8742

Марчук Ірина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Лапшина І.М.

СИСТЕМА ЗАХОДІВ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ З УРАХУВАННЯМ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ

Суттєвий арсенал методів впливу на особистість з метою виховання у неї системи моральних цінностей знаходимо в педагогічній та творчій спадщині Василя Олександровича Сухомлинського. На його думку, велику роль має формування у дітей найтонших моральних почуттів – людяності, чутливості, співпереживання та милосердя, доброти та доброзичливості.

Зміст роботи із старшими дошкільниками по формуванню у них культури спілкування визначається умовами дошкільного життя, більш широкими, порівняно з раннім віком, його можливостями. Тому вихователі закладів дошкільної освіти таку роботу можуть проводити за такими основними напрямками: **ознайомлення з правилами поведінки у дошкільному закладі** (під час заняття, гри, прогулянки, сну, прийому їжі, екскурсії, виконання доручення); **правилами особистої гігієни та охайності**; **правилами спілкування з людьми**; **правилами поведінки вдома, на вулиці та у громадських місцях**, **правилами поведінки у гостях** та ін.

У дітей старшої групи дошкільного закладу багато нового – і розпорядок дня, й умови оточення, й обов'язки. Отже, насамперед важливо показати і пояснити дітям, як вони повинні поводитися в нових умовах. У роботі з дітьми старшого дошкільного віку особливе значення має наочність. Тому вихователь, готуючись до проведення роботи по прищепленню дітям правил ввічливості, велику увагу має приділяти добору відповідного ілюстративного матеріалу – малюнків, фото, карикатур, мультфільмів, кінофрагментів тощо.

Поряд із словесними формами роботи досвідчені педагоги запроваджують систему вправ, під час яких навички ввічливої поведінки закріплюються, конкретизуються. Всі ці вправи ознайомлюють дітей із способами поведінки у різних життєвих ситуаціях, збагачують їх досвід.

Значне місце у системі роботи по вихованню культури спілкування повинні посідати питання охайності, які виробляються у дитинстві. Дітей необхідно поступово привчати чисто умиватися, щоденно мити шию, ноги, чистити зуби, мити руки перед прийманням їжі, стригти і чистити нігті, охайно зачісуватись, прати і прасувати одяг, чистити взуття тощо. Привчають дітей до охайності щоденно, використовуючи різні форми і методи роботи. Якщо у старшій групі ЗДО вихователі приділятимуть увагу питанням охайності, то в початкових класах ЗПО можна буде розпочати роботу по формуванню хорошого смаку. У вирішенні цих питань істотне місце відводиться грі «У ляльковому ательє», де на прикладі ляльок діти обговорюють, як треба одягатися, що таке краса і скромність в одязі, гарний смак.

Першорядне місце у системі роботи по формуванню культури спілкування займає вироблення у дітей навичок культури спілкування з людьми, поведінки у сім'ї, на вулиці та у громадських місцях. При цьому важливе значення має виховання культури мовлення,

прищеплення способів правильної поведінки за столом, у кіно та театрі, на вулиці, у транспорті, правил поведінки з старшими і малюками, з старими і хворими, з сусідами по квартирі та з членами сім'ї.

Істотну роль у засвоєнні дітьми правил культури поведінки відіграють рольові ігри. Навичок піклування про малюків дошкільники набувають, беручи участь у шефській роботі в дошкільному закладі (співпраця старших і молодших груп) та у грі «Дитячий садок»; навичок спілкування з дорослими, а також з людьми, які потребують допомоги – в іграх: «У лікарні», «Ми їдемо у трамваї», «Я – мамина помічниця», «Ми у театрі», навичок поведінки на вулиці - в іграх «Світлофор», «Червоний, жовтий, зелений», «Ми – пішоходи» тощо.

Отже, чіткість колективних вимог, їх доступність для дітей цієї вікової групи, постійна правильна реакція колективної думки на порушення правил роблять їх важливим засобом формування культури спілкування старших дошкільників не на словах, а у різних видах діяльності.

Забезпечення ефективного розвитку моральних знань і емоційно-моральних ставлень старших дошкільників як важливої передумови становлення моральних переконань передбачає врахування в освітньому процесі ряду особливостей емоційно-когнітивної сфери.

Важливою умовою розвитку моральних знань дітей 6-7 років є позитивні зміни в їх мисленні. В цей період формуються операції мислення — аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Поняття, судження, умовисновки мають якісно іншу будову. Все це має позитивний вплив на формування моральної свідомості старших дошкільників. Разом з тим, враховуючи особливості моральної свідомості дошкільнят, особливо ті, які обумовлені обмеженістю морального досвіду, потрібно спеціально формувати у дітей прийоми аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення моральних явищ. Тому, крім аналізу природних моральних ситуацій, що виникають у спілкуванні з дорослими і однолітками, необхідна цілеспрямована виховна робота. При цьому важливі такі форми роботи, як колективне слухання / читання й обговорення оповідань з моральним змістом (казки та оповідання Василя Сухомлинського), створення на заняттях та в інших режимних моментах спеціальних проблемних ситуацій, в яких ставиться завдання навчити дітей аналізувати поведінку і почуття персонажів, порівнювати представлену в літературному творі моральну ситуацію з аналогічними життєвими ситуаціями (за художніми творами збірки В.О.Сухомлинського «Квітка сонця»). Завдяки цьому дошкільнята вчаться здійснювати «перенос» безпосередньо даного в оповіданні морального змісту на моральні явища із реального життя дітей.

Процес засвоєння моральних знань дітьми старшого дошкільного віку суттєвим чином залежить від навчання їх правильного сприймання моральної ситуації, адекватній оцінці моральних вчинків, розумінню моральних мотивів. Поряд з цим необхідно виховувати органічну єдність між правильним розумінням моральної ситуації і вмінням дошкільнят співпереживати, співчувати, тобто виховувати особистісне ставлення до тих чи інших моральних явищ, вчинків. Це, у свою чергу, є необхідною умовою виховання у дитини одного із важливих механізмів переконань — моральної потреби певним чином діяти, відповідно до засвоєних моральних норм і принципів.

Таким чином, ефективність процесу засвоєння моральних знань старшими дошкільниками, поряд із формуванням відповідних уявлень і понять, передбачає цілеспрямовану роботу, що сприяє формуванню у дітей:

- вміння правильно сприймати моральну ситуацію, представлену в літературному творі або виділену із реального життя;
- вміння дати оцінку, адекватну модальності ситуації, що аналізується;
- вміння правильно визначати мотиви морального вчинку;
- вміння співпереживати, співчувати іншій людині;
- особистісне ставлення до тих чи інших моральних ситуацій;
- моральної потреби діяти певним чином, відповідно засвоєним моральним знанням.

Усе це сприяє поступовому формуванню в дітей вміння до самостійного морального вибору.

Отже, педагогічні настанови Василя Сухомлинського щодо виховання моральної особистості і в наш час не втратили актуальності й постійно реалізуються творчими

вихователями закладів дошкільної освіти у процесі формування культури спілкування у дітей старшого дошкільного віку.

Література:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 144с.
2. Мамчур Л. Твори-мініатюри та казки у методичній спадщині В.О.Сухомлинського // Початкова школа. – 1998. - №6. – С.11-13.
3. Сухомлинський В.О. Народження добра. / В.О.Сухомлинський. //Вибрані твори. В 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т.5. – С. 217-223.

Міщенко Катерина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Родюк Н.Ю.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Однією з актуальних проблем сучасності є проблема підвищення ефективності процесу морального виховання підростаючого покоління. У «Національній доктрині розвитку освіти України» підкреслюється, що одним із пріоритетних напрямків державної політики щодо розвитку освіти є моральне виховання [1,4].

Василь Сухомлинський – видатний вітчизняний педагог-новатор, громадський діяч, праця й творчість якого набули визнання не лише в Україні, але й за її межами, в усіх розвинених країнах світу. Його досвід є особливо значущим, коли мова йде про моральне виховання молодших школярів на сучасному етапі. Василь Олександрович зробив спробу визначити систему виховання високих моральних якостей.

На думку В.О. Сухомлинського, виховати у дітей прагнення стати хорошими людьми можна насамперед через засвоєння ними азбуки моралі, простих правил, якими регламентується наше повсякденне життя: про норми людських взаємин, високу моральну сутність праці, гуманне ставлення до природи; дитина часто вчиняє погане не через злі наміри, а через те, що її навчають робити щось добре. Тому його система морального виховання орієнтована виключно на пробудження власної ініціативи до добрих вчинків, цінність яких полягає в тому, що дитина отримує радість від своїх дій.

На думку педагога, моральний ідеал стає реальністю, коли людина вчиться правильно жити, правильно діяти, правильно ставитися до інших людей і до самої себе. Дуже важливо, щоб з дитинства у школяра було духовне життя, сповнене світлом моральних цінностей. Виховання дітей – дуже складна та відповідальна справа. Адже кожен вчитель має виховати дитину з високими моральними якостями.

Провідною роллю у вихованні моральних якостей всебічно розвиненої особистості В. Сухомлинський вважає необхідність перетворення освіти в найважливішу життєву цінність. У зв'язку з цим педагог у своїй роботі велику роль приділяв формуванню у школярів допитливості, прагнення до практичної готовності до освіти і самоосвіти, використовував у просвітницькій роботі оповідання та казки, рекомендував вчителям добирати подібні твори й аналізувати їх. У своїй праці «Як виховати справжню людину», яку Василь Сухомлинський хотів би бачити настільною в кожній родині, він розробив «Десять Не можна» [5, 202-203].

На думку В. Сухомлинського, «…почуття – це кров, плоть і серце моральної переконаності, принциповості, сили духу; без почуттів моральність перетворюється на сухі безбарвні слова, що здатні виховати лицемірів. Ось чому, образно висловлюючись, стежка від морального поняття до морального переконання починається із вчинка, із звички, насичених глибокими почуттями, особистим ставленням до того, що дитина робить, що робиться навколо неї» [2, 155]. У творах педагога є ряд суджень, положень, синтез яких дає змогу розглянути його позицію щодо ролі самосвідомості в морально-духовному розвитку особистості.

Особливо цінними є літературні твори письменника у морально-етичному вихованні дітей шкільного віку, адже теми, порушені в цих оповіданнях та казках, доступні для дитячого сприймання й розуміння. У ранньому віці закладається фундамент взаємин між особистістю та людьми, які її оточують. Моральні норми поступово формують зміст вчинків, визначають, що саме слід робити, а культура поведінки розкриває реалізацію в поведінці учнів вимог моралі, наскільки органічно злилися вони зі способом життя дитини, стали для неї повсякденними життєвими правилами. Сучасна компетентна дитина – активна особистість, вона має не лише робити вчинки, а й відповідати за них, тому дуже важливо організувати в шкільному віці цілеспрямовану роботу з морально-етичного виховання.

Моральні якості, на думку педагога, можна виховувати на уроках літературного читання з молодшими школярами, виокремлюючи такі напрями за оповіданнями та казками:

– у яких розкривається милосердне ставлення до дітей: «Горбатенька дівчинка», «Кінь утік», «Як Сергійко навчився жаліти»;

– де стверджується необхідність пошанування, поваги: «Що краще?», «Соловей і Жук», «Хризантема і Цибулина», «Вороненя і соловей», «Найгарніша мама», «А серце тобі нічого не наказало»;

– про екологічну відповідальність людини: «Соромно перед соловейком», «Дивний мисливець», «Дуб на дорозі»;

– які утверджують цінність кожного життя: «Найкраща лінійка», «Співуча пір'їнка», «Чотири аркуші золотого паперу».

Інсценізуючи літературні твори В. Сухомлинського, учні початкових класів отримують емоційне задоволення («Літературне читання», 2-3 класи, автор О.Я. Савченко). Вони із задоволенням виконують усі ролі, які їм пропонує вчитель, а саме: ролі мами, дітей, бабусі, дідуся, тварин, сонечка, дерев, дощу («Сьома дочка», «Сива волосинка», «Найрідніша»).

У Павлиській школі В. Сухомлинський своїми силами створив дружний дитячий колектив, у якому діти поважали одне одного, турбувались один про одного, відвідували хворих, допомагали дітям, які відставали в навчанні. Спільними зусиллями Василь Олександрович та його колеги створили велику педагогічну ідею, що дитячий колектив тільки тоді стає силою, коли він підносить кожну людину, стверджує в кожній дитині почуття власної гідності, поваги до себе. В. Сухомлинський писав: «У виховній роботі було багато спеціально створених, передбачених, «побудованих» людських відносин, що мали своєю метою затвердити в душах вихованців повагу до людини як до вищої цінності, щоб з дитинства людина була другом, товаришем, братом для іншої людини» [6, 245]. У роки дитинства, вважав Василь Олександрович, це особливо дієво, адже в 6-11 років закладаються основи моральних якостей особистості.

У своїй школі педагог для успішної реалізації всіх умов виховання – активного пізнання, емоційного переживання, спілкування і діяльності – спеціально організовував так звані «емоційні ситуації» (які трактує як педагогічні). У своїх роботах він обґрунтовує це поняття і показує його практичне застосування («Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Школа під блакитним небом»).

Читаючи твори видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського, кожного разу захоплюєшся його мудрістю та педагогічним талантом. Його літературна спадщина має колосальне значення для сучасної початкової школи, яка у своїй роботі передбачає цілеспрямований, систематичний вплив.

Отже, дуже важливо та необхідно, щоб кожен учитель спрямовував моральні педагогічні погляди В.О. Сухомлинського на виховання моральних цінностей у молодших школярів читанням оповідань та казок. Педагог приділяв великої уваги проблемі морального виховання дітей у своїх працях. Тому його спадщина – це безмежне джерело педагогічних настанов, методичних рекомендацій та порад для вчителя.

Література:

1. Національна доктрина розвитку освіти України: Затверджена Указом президента України від 17 квітня 2002 року №347/ 2002 // Освіта України. – 2002. – 23 квітня. – С. 4-5.
2. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги / А.М. Бойко, В.Д. Бардінова та ін / За заг. ред. А.М. Бойко. – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 576 с.

3. Савченко О. Я. Літературне читання : Підручник для 3 класу. – К. : Освіта, 2013. – 192 с.
4. Сухомлинський В.О. Казки Школи під Голубим Небом : Казки, притчі, оповідання // Упоряд. О.В.Сухомлинська. – К. : Освіта, 1991.
5. Сухомлинський В.О. Слово вчителя у моральному вихованні / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори в 5 т. – Т.5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 321-330.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1976. – Т. 4. – 640 с.

Нараган Богдана,
студентка СВО бакалавр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Шикиринська О.В.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ СІМЕЙНО-РОДИННОГО ВИХОВАННЯ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

В Україні традиційно сімейне виховання мало неабияке значення. Сім'я вважалася духовним багатством народу, адже саме в сім'ї починалося як фізичне народження дитини, так і її виховання та становлення як особистості. Батьки були найпершими вчителями маленької особи. Своєрідне сімейне виховання продовжувалось усе життя і не закінчувалось навіть з появою внуків. Повага до батька-матері була ознакою дорослої сформованої особистості. У сім'ї закладається духовна основа особистості, її мораль, самобутність національного світосприйняття. Любов до рідних передбачала в подальшому любов до роду, нації, Батьківщини, до рідного слова, землі.

В наш час виникла необхідність поглибленої взаємодії школи та сім'ї в сенсі використання традицій сімейного виховання для гармонійного розвитку дитини. Це зумовлено насамперед низьким рівнем культури сучасного покоління, чинником економічного занепаду країни, через що багато батьків змушені заробляти кошти за кордоном або бути зайнятими пошуком додаткового заробітку в нашій країні, а діти в цей час проводять дні безконтрольно. Старше покоління часто проживає окремо. Інтернет та телебачення інколи показує продукцію далеко не морального спрямування. Відбувається зростання злочинності. Перед очима дітей щодня відбуваються якісь події, які вони змушені інтерпретувати самостійно.

Саме родина є основою держави. Родинне виховання – перша природна і постійно діюча ланка виховання. У сім'ї закладається духовна основа особистості, її мораль та розвиток. В родині повинна панувати атмосфера доброзичливості, чуйності, любові та взаєморозуміння. Будь-яка сім'я не в змозі без допомоги школи розв'язати всі питання виховного процесу. У свою чергу і школа без участі сім'ї не здатна виконати всі завдання, поставленні перед нею. В.О.Сухомлинський зазначав: «Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осередок суспільства, неможлива школа, як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільства» [5,405].

Василь Олександрович Сухомлинський – самобутня особистість, педагог-новатор, патріот, духовно зріла людина, вихователь багатьох поколінь школярів. Все своє життя він плідно працював на педагогічній ниві. І саме в цій роботі вбачав радість та мету власного життя.

У своїй батьківській педагогіці В.О.Сухомлинський вказував на цінність батьківського прикладу як методу виховання. Для дитини приклад батьків є дуже важливим. Саме на ньому в подальшому базуватиметься соціальна поведінка громадянина. «Сім'я в нашому суспільстві – це первинний осередок багатогранних людських відносин – господарських, моральних, духових, культурних, естетичних і, звичайно, виховних. Однак могутньою виховною та облагороджуючою силою для дітей вона стає тільки тоді, коли батько й мати бачать високу мету свого життя, живуть в ім'я високих цілей, що звеличують їх в очах дитини» [3,414], - вважав В.О.Сухомлинський.

Аби наше суспільство морально змінилося на краще, потрібно розуміти, що виховання дітей – це результат щоденної невтомної праці, а ще більше результат тих людських

стосунків, у які дитина включається з перших годин свого життя і супроводжує її всі наступні роки. Самостійно виховний процес не здатен виховати зрілу особистість, як би не був він грамотно вибудованим. Більш значний вплив на дитину матиме та атмосфера, ті конкретні взаємини, те ставлення одне до одного та ті цінності, які дитина змалку вбирає в себе. Про це свідчать слова В.О.Сухомлинського: «Справжньою школою виховання щедрості, душевності і чуйності є сім'я: ставлення до матері, батька, дідуся, бабуся, братів, сестер є випробуванням людяності. У сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості. Із сім'ї починається суспільне виховання. У сім'ї, образно кажучи, закладаються коріння, з якого виростають потім і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави»[4].

Виховний процес повинен включати спільну роботу сім'ї, школи і громадськості. Повагу до вчителя, як і взагалі до людини, до людської гідності дитина отримує ще вдома. Змалку дитя повинно бути оточене атмосферою тепла, любові, взаємопідтримки і з часом йому буде легко перенести ці цінності в собі до школи, на оточуючих. Слова В.О.Сухомлинського: «Сім'я з її взаєминами між дітьми і батьками – перша школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя – найважливіша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах… і в школі» [2,49]. Школа повинна тісно співпрацювати з батьками, а батьки – зі школою. Василь Олександрович у своїй педагогічній діяльності використовував різні методи співпраці: проводив роз'яснювальні заходи, батьківські збори, обговорення конфліктних ситуацій, читання та обговорення літератури на тему виховання. Він вважав, що немає важливішого у сфері виховання, ніж навчити батька і матір виховувати своїх дітей: «Без турботи про педагогічну культуру батьків неможливо розв'язати жодного питання, що стосується навчання та виховання. Батьківська педагогіка, тобто елементарне коло знань матері та батька про те, як істота, що народилася від людини, стає людиною, - це фундамент, основа всієї педагогічної теорії і практики» [5,390]. «Дитину треба не заставляти, а навчати бути доброю – у цьому головне спрямування виховних дій батьків» [1,173-174]. Навчання батьків повинно тривати стільки ж, як і навчання їхніх дітей.

Вимоги до вчителя були теж суворими. «Учитель повинен бути не тільки наставником, а й другом учнів, разом з ними переборювати труднощі, переживати, радіти і засмучуватися» [2,51]. Вчитель мав стати для учнів моральним зразком поваги та доброзичливості. «Доброзичливість треба виховувати, і виховується ця властивість душі тільки тоді, коли вона – взаємна, тобто коли педагог бажає добра учневі, а учень – педагогові» [6,287]. Авторитет вчителя неможливо повторно заслужити, тому педагоги повинні бути до себе вимогливі, навіть більш вимогливі, ніж батьки. В.О.Сухомлинський майбутнім батькам і педагогам у праці «Як виховати справжню людину» [7] дає поради вивчати історію свого народу, поважати рідних та близьких, старших членів родини, померлих. Вчитель повинен обирати педагогічну професію лише за покликанням, аби з любов'ю виховувати духовність дітей.

В.О.Сухомлинський велике значення приділяв взаємостосункам хлопчиків та дівчаток, намагався виховувати у хлопчиків повагу до «майбутніх матерів» та проводив окремі бесіди з дівчатками про моральні чесноти та чистоту стосунків.

У праці «Листи до дочки» [4] він писав: «Як бачиш, доню, не дарма я згадав мудру бабусину казку, не дарма завів розмову про те, що таке любов. Я хочу застерегти тебе від помилок, які допускають багато дівчат, і за ці помилки їм доводиться дуже дорого платити. Щастям, радістю, здоров'ям, а іноді й життям. Любов людська повинна бути не тільки красивою, відданою, вірною, але й мудрою і обачною, гострозорою і розбірливою. І лише тоді, коли вона буде мудрою і обачною, вона може бути красивою і щасливою, пам'ятай це, доню» [4]. Адже, В.О.Сухомлинський вважав, що виховання майбутньої матері починається ще з пелюшок.

Отже, педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського актуальна і нині. Школа повинна опиратися на родинне виховання. Лише у співпраці вчительського і батьківського виховання може сформуватися гармонійно розвинена особистість. Школа була і є носієм сімейних традицій. Саме в сім'ї закладається фундамент моральності, вихованості дитини, її повага до

старших, до роду, до Батьківщини, її вміння співіснувати в суспільстві та врешті її вміння бути щасливим громадянином.

Література:

1. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. пед. навч. закл.] / Михайло Васильович Левківський. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.
2. Логачевська С.П. Постійний взаємозворотний зв'язок – одна з передумов диференціації навчання / С. Логачевська // Початкова школа – 1999. – № 3. – С. 49-51.
3. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5–ти т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 410-414.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – 640 с.
5. Сухомлинський В. О. Мікроклімат вашого дому / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5–ти т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 385-418.
6. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5–ти т. – Т. 4. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 7-390.
7. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину // Вибрані твори. : у 5 т. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 147-416.

Наумова Олена,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер. – доктор пед.наук, проф. Хом'юк І.В.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ В КОНТЕКСТІ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Наше буремне сьогодення, на жаль можна охарактеризувати такими процесами як тотальною вирубкою лісів, ерозією грунтів, забрудненням атмосфери та водоймищ, що привело до знищення різних видів тварин та рослин. Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей. Сучасно звучать такі думки В.О. Сухомлинського, висловлені ще в 60-х роках XX століття: «Хотілося б, щоб у програмах з природознавства і, звичайно, у навчально-виховній роботі вчителя чіткіше виступали дві взаємопов'язані думки: ми живемо в такий час, коли природні ресурси перестали бути практично невичерпними… Тому під час екскурсій, взагалі, під час кожної зустрічі дітей з природою ми намагаємося показати їм світ таким, щоб вони задумались над тією істиною, що природа це наш дім, і якщо ми будемо безтурботними марнотратцями, ми зруйнуємо його; природа – частинка нас самих, а байдужість до природи – це байдужість до власної долі» [1, 555]. Саме тому, зі всією гостротою постає питання про поліпшення екологічної освіти підростаючого покоління.

Початкова школа покликана закласти основи екологічної культури, екологічного мислення, засвоєння екологічних знань. Дитина, що прийшла до 1 класу має ще не сформовані стійкі погляди, переконання, інтереси. Тому завдання вчителя – сформувати мислення та екологічну культуру кожного учня, навчити молоде покоління жити за законами природи, домогтися, щоб почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, турбота про збереження природи стали кожної людини важливим. Якщо послідовно, щоденно вчитель у своїй роботі з дітьми буде керуватись принципами екологічного виховання, то його маленьких вихованців буде розвинуте почуття відповідальності та збереження природи як важливого фактору існування людини. «Вважаю, – писав В.О. Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Тільки через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо» [2, 303].

Народні традиції ставлення до природи широко використовуються як метод екологічного виховання особливо серед учнів початкових класів.

Під народними природознавчими традиціями розуміється виховний досвід українського народу, його звичаї, пов'язані з природою, а також норми поведінки в ній, які склалися історично та передавалися із покоління до покоління через народний календар, усну народну

творчість, обряди, свята.

Доцільно показати школярам, що природа розумілась українським народом як цілісне утворення, і необхідність шанування її вбачалося обов'язковою умовою самого життя людини на Землі («Горнися до природи – не матимеш пригод»). Особливого значення народ надавав вшануванню Сонця, яке, за народним уявленням, своїм промінням знешкоджувало всі злі сили. Сонце обожнювалося народом, вважалося святим. В.О.Сухомлинський надавав особливого значення впливу природи на формування, становлення та розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку. «Людина була і завжди залишиться сином природи, і те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для її залучення до багатств духовної культури, – казав В.Сухомлинський. – Світ, що оточує дитину, це, насамперед, світ природи з безмежним багатством явищ та невичерпною красою. Я бачу виховний сенс у тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала велику таємницю життя в природі...» [2, 12].

Основними принципами екологічного виховання учнів і формування їх екологічної культури засобами народних природознавчих традицій є:

1) принцип міждисциплінарного підходу, що вимагає точного визначення місця і ролі кожного предмета в загальній системі екологічної освіти; взаємне погодження змісту, форм і методів роботи; логіку розвитку провідних ідей і понять, їх постійне вивчення і поглиблення;

2) принцип систематичності і безперервності вивчення екологічного матеріалу, що реалізується за умови урахування ступенів навчання (початкової, базової, повної загальної середньої освіти), вікових та індивідуальних особливостей учнів;

3) принцип єдності інтелектуального і емоційно-вольового компонентів у вивченні і поліпшенні учнями навколишнього середовища;

4) принцип взаємозв'язку глобального, національного і регіонального розкриття екологічних проблем у навчальному процесі [3, 27-29] .

Екологічні ідеї, і поряд з ними, традиції екологічного виховання, започатковані видатним педагогом, продовжують жити в сучасній школі і повноцінно використовуються вчителями початкової школи. Щоб запобігти безсердечності, школярів треба виховувати у дусі турботи, тривоги, неспокою про живе і красиве. «З перших днів перебування в школі, – писав В. Сухомлинський, – ми спонукаємо до такого: якщо ти побачив, що на дереві надламана гілочка, дбайливо підв'яжи її, змаж рану; якщо це зроблено вміло і своєчасно – гілочка приживеться. Ми постійно вчимо це робити, але це лише один бік справи. Головне в тому, щоб у дитини заболіла душа, коли вона побачила пошкоджене деревце» [2, 156].

Ще в далекому минулому діти пізнавали життя під час трудової діяльності: разом з батьками полювали, обробляли землю, оволодівали ремеслами. Перші моральні настанови і знання вони одержували через звичаї, обряди, традиції, народний фольклор. Великий образно-емоційний потенціал несла в собі казка, яка за язичницькою традицією втілювала ідею спорідненості життя тварин і рослин з життям людини, поетизувала роль надприродних сил, а також виховувала любов до природи. Ігри та ігрові пісні («Льон», «А ми просо сіяли», «Ворон», «Коза», «Гуси», «Зайчик», «Просо»), танці, загадки також мали природничий зміст і передавали досвід природо-відповідної поведінки.

Спілкування з природою повинно проходити у різних формах: через працю, спостереження, творчість, науковий пошук, милування. Першочерговим у екологічному вихованні є створення умов, за яких дитина могла б «торкнутися» природи не тільки рукою, а й розумом, серцем і душею. «Маленька людина, в якої відкрилися очі на світ, бачить корінь, стебло, листя і міркує про те, як взаємопов'язані ці частини рослини як єдиного цілого» [4].

Український народ бережливо ставився до деяких звірів, жаб, ящірок, вужів, комах і, особливо, птахів. Прикладом можуть бути народні повір'я: «Ластівки не обживають обійстя, де живуть погані люди», «Лелеки приносять щастя в оселю». На свято Воздвиження, яке український народ пов'язував з підготовкою птахів до вильоту у вирій та підготовкою до зимової сплячки, дітям забороняли ходити до лісу, щоб вони не заважали плазунам, звірям і птахам готуватися до зими. Дорослі не дозволяли дітям вилазити до пташиних гнізд, брати в руки яйця і пташенят, а також лякати птахів, які висиджують потомство. Вбивати птахів

вважалося великим гріхом.

Як і раніше, дітей потрібно з перших уроків в початковій школі привчати шанобливо ставитися до землі – головного багатства держави і гаранту її достатку. Природні прикмети відіграють велику роль у виховному процесі, з дитинства входять у свідомість, розвивають спостережливість, образне мислення, сприйняття кольорової гами навколишньої природи: «Червоне вечірнє небо –жди дощу», «Сухий квітень – голодний рік», «Весна багата на квіти, а хліба в осені позичає», «Ясний місяць дощу не бачить», «Зима біт, та снігу не їсть, а тільки сіно», «Як травень дощі сіє – жито половіє», «Трапляється такий год, що на день по сім погод», «Як у травні дощ не впаде, то і золотий плуг не виоре», «Не радій великому посіву, а радій гарному врожаю».

Етнографічні дослідження свідчать, що існували традиції бережного ставлення і до домашніх тварин. Це підтверджують і народні приказки: «Пошануй худобу раз, вона тебе десять раз пошанує», «Хто худобу б'є, той потім без неї буде». Сукупність соціальних орієнтацій, цінностей, норм і правил поведінки в природі акумулювалися і закріпилися у народних природознавчих традиціях і через засоби народної педагогіки: народний календар, усну народну творчість, обряди, свята, ігри, іграшки передавалися з покоління в покоління.

В практиці початкового навчання формування екологічної культури молодших школярів здійснюється у різноманітних видах діяльності: навчальній, трудовій, громадсько-корисній, таких, де учні поставлені в ситуації безпосереднього вияву турботи про природу та людину, надання допомоги і підтримки, захисту слабшого, молодшого, хворого. До форм виховання відносять спеціальні уроки, бесіди, відверті розмови, диспути, лекції, тематичні вечори, зустрічі свят народного календаря, благодійні заходи.

Працюючи з класом, В.О.Сухомлинський важливого значення надавав пізнанню та вивченню природи рідного краю і активній практичній діяльності. Він створив у Павлиській школі кімнату казок, куток краси, куток підводного царства, казкову гору, острів чудес. Діти складали казки, оповідання, вірші пов’язані з природою. Часто навчання проходило у «зелених класах», здійснювались подорожі у природу, проводились уроки мислення, свята Матері, троянд, польових квітів, весняних квітів тощо. Вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського показує, що ідеї виховання молодших школярів реалізовувались у «школі під блакитним небом». Видатний український педагог навчав дітей читати найпрекраснішу в світі книгу – книгу природи. Великий учитель вчив не лише милуватися красою природи, а й слухати музику природи – шелестіння листя, хор коників, дзижчання джмеля, дзюрчання струмка. Він давав дітям можливість під час їхнього спілкування з природою «послухати, подивитися, відчути...» [5, 62] і на основі цього намагався сформувати у них потребу турбуватися про живе і прекрасне.

Найбільшої різноманітності форм екологічного виховання учнів можна досягти в позакласній та позашкільній навчально-виховній роботі. Нині відбувається інтенсивний процес становлення позакласної та позашкільної виховної роботи на національній основі. У школах проводяться виховні заходи у формі свят: «Без верби і калини нема України», «Українські обереги», «Українська хата, піч і хліб», «Бабусині казки», «Зелений барвінок», «Мамин рушник», «Бабуся - берегиня роду» і т.д. В основі їхнього змісту – легенди, перекази, загадки, які відображають надзвичайно широке використання рослин у народній обрядовості, побуті, фольклорі, дають змогу виділити одну з провідних ідей – надзвичайно шанобливе і дбайливе ставлення народу до природного середовища, розуміння своєї органічної єдності з ним, відчуття позитивного впливу природи на людський організм, тобто його етичні і правові норми.

Аналіз педагогічного доробку В.О.Сухомлинського дає змогу стверджувати, що його ідеї і сьогодні є досить актуальними, мають велике практичне і теоретичне значення для розв’язання проблеми екологічного виховання учнів загальноосвітньої школи. Для успішного здійснення процесу екологічного виховання вчителю необхідно якомога більше використовувати на уроках цікавий матеріал, організовувати позакласні виховні заходи, учнівські конференції, вікторини, олімпіади, виставки на екологічну тематику. На уроках природознавства, пропонувати екологічні п’ятихвилинки, фізкультхвилинки екологічного спрямування, здійснювати виховний процес засобами народних традицій, використовувати

прислів’я, прикмети та обговорювати їх.

Література:

6. Сухомлинський В.О. Розумова праця і зв’язок школи з життям / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.5. – 615с.
7. Сухомлинский В.А. Трилогия, издание второе («Сердце отдаю детям», «Рождение гражданина», «Письма к сыну») / В. А. Сухомлинский. – К.: Радянська школа, 1987. – С.15–234, 235–477, 479–536.
8. Дерев’яненко В.О. Екологічне виховання учнів / В.О. Дерев’яненко // Початкова школа. –1989. – № 11. – С. 27-29.
9. Бех І. Життя як цінність у культурно-виховній інтерпретації В.О. Сухомлинського / Іван Бех // Рідна школа. – 2007. – № 1. – С. 7-8.
10. Сухомлинський В.О. Школа і природа / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.5. – С. 536-551с.

Ноговська Оксана,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер. - канд. пед. наук, доц. Любчак Л.В.

ПРИРОДА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО)

Важко назвати іншого класика світової педагогіки, який би приділяв виховному впливу природи на особистість дитини таку увагу як Василь Олександрович Сухомлинський. Ця тема є однією з провідних у науковій спадщині видатного педагога.

На початковому етапі навчання школярів постає питання пошуку найбільш точних впливів на духовний світ дитини. Як стверджував Василь Олександрович, неоціненне значення для всебічного розвитку особистості дитини в школі займають уроки на природі. Природу великий гуманіст розглядав як важливий засіб емоційного, естетичного, морального аспектів виховного процесу. І при цьому наполягав на повноцінному включенні природи як в навчальну, так і у виховну роботу. Природа є важливим засобом гармонійного всебічного розвитку дитини. В.О.Сухомлинський зазначав, що «природа – величезної ваги виховний фактор, що накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу» [5, 3-4].

Активне спілкування з природою народжує і зміцнює у дитини безцінну якість, властиву людській особистості – доброту. І найпростіший шлях до цього – спостереження за об’єктами природи. Особливо подобається дітям спостерігати за тваринами. Видатний педагог дуже тонко зазначав, що треба розвивати в дитини дбайливе й турботливе ставлення до безпомічних істот, яких так легко образити, але, захистивши яких, відчуєш себе добрим і сильним [3].

У процесі формування усвідомленого дійсного уявлення дітей про природу провідна роль належить дорослим – батькам, вихователям, які виступають не лише як носії знань, а й як зразок для наслідування способів, дій, прийомів тощо. Працюючи за ідеями В.Сухомлинського, педагоги повинні вчити дітей любити природу, жити за законами природи. Жоден з вихователів не в праві байдуже пройти мимо квітки, яка тільки-но зацвіла, повинен завжди звернути увагу дітей на те, що в цьому році чомусь дуже багато метеликів літають над клумбами і запитати у дітей: чому? Як ви гадаєте?, - а думок почують у відповідь безліч...[4, 149].

Першоджерелом знань для дітей молодшого шкільного віку, на думку Василя Сухомлинського, має стати природа рідного краю. Входячи в життя дитини з її найпершими відчуттями, вона стає для неї безпосереднім мірилом цінностей, багатим джерелом емоційних, естетичних і духовних багатств. Вивчаючи педагогічну спадщину В. Сухомлинського та досвід роботи закладів дошкільної освіти, які впроваджують у своїй діяльності гуманістичні ідеї великого педагога, вихователь повинен усвідомити необхідність проведення уроків милування, як ефективного засобу роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Але з групами молодшого віку можна проводити хвилинки милування, які поєднанні з класичною музикою, образотворчою діяльністю пробуджують в серцях дітей вічне, добре і

прекрасне. Ці заняття проводити щоденно не можна, бо вони втрачають свіжість, природність. Такі уроки проходять раз-двічі на місяць[6, 90].

Загалом видатний педагог обґрунтовував проблему використання природи в навчальному процесі за такими напрямками:

- активна діяльність учнів у пізнанні природи: «Світ природи стає невичерпним джерелом знань завдяки тому, що знання надходять у дитячу душу складним шляхом: через руки, через працю, через взаємовідносини з іншими людьми, через почуття і переживання, які забарвлюють діяльність».

- спілкування з природою для розвитку розумових здібностей, допитливості, працелюбності: «... ми намагаємося якнайбільше ввести дітей у світ праці серед природи, саме там, де і в явищах природи, і в людській праці безліч проблем, питань, таємниць».

- використання методів викладання і навчання учнів: « ...так зване проблемне викладання і вивчення матеріалу починається в активній взаємодії з природою. Якщо я хочу, щоб мислення дітей було особливим, інтенсивним, щоб у них виникло багато запитань (а чим відкривається незрозуміле під час осягнення зрозумілого, тим допитливішою стає людина), ми ідемо з дітьми в сад, на ділянку, у теплицю і засукуємо рукава» [4, 114-115].

Входячи в життя дитини з першими відчуттями, сприйняттями, поняттями, уявленнями, природа стає для неї наочним мірилом цінностей, джерелом багатств. У цьому факті закладено величезні можливості становлення гармонійної, всебічно розвиненої людини.

Досить доречні слова великого педагога: «Серед природи, багатої на живі образи, легше думається, краще фантазується, швидше добираються слова з найтоншими відтінками» [2, 229]. Його погляди тісно переплітаються із сьогоденням, бо йдеться про відповідальність за формування духовно зрілої, високоморальної, гармонійної, життєздатної, гнучкої, свідомої, творчої особистості.

В.О.Сухомлинський вважав, що духовне збагачення людини необхідно поєднувати з постійним спілкуванням з природою. «Краса природи, – говорив він, відіграє велику роль у вихованні духовного благородства. Вона виховує в душі дитини здатність відчувати, сприймати тонкощі, відтінки речей, явищ, порухи серця» [3, 43-44]

Василь Олександрович звертався до батьків, вчителів: «...ведіть дітей в обстановку, де є і яскраві образи, і причинно-наслідкові зв'язки між явищами, де діти захоплюються, переживають почуття подиву перед красою і водночас мислять, аналізують» [5, 10-11].Так учитель відкриє дітям красу природи, формує естетичні почуття у процесі спілкування з природою.

Вчитель початкових класів Староушицької спеціалізованої школи – Левко Лариса Афанасіївна (Кам’янець-Подільський район, Хмельницька область) у своїй роботі з формування у молодших школярів бережливого ставлення до природи практикує екскурсії в природу; практичну природоохоронну діяльність вихованців, реалізовану через різноманітні проекти; сенсорно-чуттєве дослідництво школярами природних об’єктів (роздивитися, послухати, доторкнутися, відчути); долучення дітей до художньо-творчого осмислення дійсності; участь в екологічних акціях та трудових десантах; уроки мислення серед природи; екологічні ігри, казки, фольклор, свята тощо.

Учні Лариси Афанасіївни беруть активну участь у роботі шкільного екологічного центру, проводячи екологічні акції («Збережемо первоцвіти», «Переможемо сміття», «Щоб повітря не бруднити, треба листя не палити», «Збережемо лісову красуню») та операції («Годівничка», «Друге життя сміття»); вивчають природу рідного краю, крокуючи стежками природи [1].

Педагогічний досвід В.О.Сухомлинського дає нам зрозуміти, що за допомогою природи у дітей можна виховати як естетичні смаки, так і моральні якості. Педагогічно правильно організована робота на лоні природи допомагає дитині вийти за межі чуттєвого пізнання. У наш час творча спадщина Василя Олександровича є великим скарбом у допомозі педагогу в роботі з дітьми. Краса природи – вагомий виховний фактор, який накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу. Адже, безпосередній контакт з довкіллям – найкращий шлях здобуття знань та виховання почуттів. Таке спілкування з природою примушує дитину

думати, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, здобувати реалістичні наукові знання та виховувати у собі важливі моральні якості.

Література:

1. Левко Л. А Досвід роботи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://levkolarisa.blogspot.com/p/blog-page_15.html.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1978. – 229 с.
3. Сухомлинський В. О. Школа і природа / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: В 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.5. –С. 536-551.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 2. – С. 149 .
5. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський //Вибрані твори: у 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1998– С. 3-117.
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – 283 с.

Олійник Анна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Казьмірчук Н.С.

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Головне завдання навчання і виховання – гармонійно розвинена особистість. А гармонійний розвиток неможливо уявити без естетичного виховання. Отже, актуальними є питання естетичного виховання і розвитку естетичної культури учнів початкової школи та дошкільників. Сучасна школа має на меті залучення учнів до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв`язку з цим важливо вивчати досвід відомих і шанованих педагогів із естетичного виховання та творчої діяльності. Тому ми звертаємося до педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського, який наголошував на важливості й місці естетики в навчанні й вихованні.

Теоретична, літературно-педагогічна творчість і практична діяльність видатного українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського увійшла до історії вітчизняної педагогічної думки помітною сторінкою. Його педагогічні, публіцистичні та літературні праці й учительський досвід значно вплинули на практичну діяльність школи, збагатили педагогіку України новими положеннями і думками. Спадщина його надзвичайно багатогранна, та в центрі його уваги, передусім, – дитина, особистість, людина, її духовний світ та моральні цінності. Ним запропоновано чимало оригінальних методів, прийомів навчання та виховання, спрямованих на розвиток творчих, розумових та фізичних здібностей молодої людини.

Ідеями естетичного виховання пронизані праці видатного педагога. Передусім він розглядав джерелом естетичного виховання – природу. Вчив дітей бачити красу навколишнього світу. Краса – писав педагог – могутнє джерело моральної чистоти, духовного багатства, фізичної краси. «У світі є не тільки потрібне, корисне, а й красиве. З того часу, коли людина стала людиною, з тієї миті, коли вона задивилася на квітку і вечірню зорю, вона стала вдивлятися в саму себе. Людина осягла красу. Краса – це глибоко людське! Краса існує незалежно від нашої свідомості й волі, але вона відкривається людиною і осягається нею, живе в її душі, – не було б нашої свідомості – не було б і краси. Краса – це радість нашого життя» [5, 159].

Найважливішим завданням естетичного виховання В.О.Сухомлинський вважав навчити дитину бачити красу оточуючого світу, красу людських стосунків, духовне багатство, доброту, щирість і на цій основі стверджувати прекрасне в самому собі. Саме естетичне виховання, на думку педагога, має різнобічні зв'язки з усіма сферами духовного життя особистості та колективу.

На основі аналізу педагогічної творчості В.О.Сухомлинського нами визначено, що педагог вважав естетичне виховання одним із найважливіших напрямків педагогічної роботи, могутнім фактором зростання людини. Адже прищеплюючи дітям любов до краси рідного краю, людей,

які в ньому живуть і трудяться, їх культурних надбань, традицій, етнічних витоків, ми разом з тим викликаємо в них прагнення зробити навколишній світ гармонійним і прекрасним. У своїх творах для дітей видатний педагог зупиняє увагу школярів на повсякденних, майже непомітних явищах і подіях; він спонукає їх до спостережливості, розвиває в дитячих душах здатність помічати прекрасне в звичайному: пробудженні лісу на світанку, сонячних переливах маленької краплинки роси, співі вранішньої пташини, непомітній квіточці і крихітній комашці.

Адже, якщо уважно придивлятися до навколишнього світу і прислухатися до нього, кожен день, кожна хвилина неодмінно даруватимуть нам яскраві, незабутні враження. Важко передати словами, що відчуває кожен із нас, коли заходить у сповнений дивовижних звуків і яскравих барв весняний чи осінній ліс, або милується неосяжною морською далечиною. Бурхливі водоспади в горах і далекі зоряниці в степу, величні ріки й снігові шпилі гір – усе це справляє величезне враження, викликає глибокі почуття.

Красу довкілля ми починаємо відчувати ще в ранньому дитинстві. Вона приходить до нас з материнською піснею, яскравою картинкою в книжці, цікавою та повчальною казкою. Ольга Сухомлинська згадує: «Батько любив повторювати, що саме казка – це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки й мови...». Мабуть, твори В.О.Сухомлинського для дітей можна вважати своєрідною квінтесенцією, його моральним кредо [3, 86].

Сьогодні особливо важливо донести до сердець молодших школярів естетичні ідеї В.О.Сухомлинського – ідеї про те, що треба бачити, відчувати і розуміти прекрасне, адже від розуміння краси оточення починається все найкраще, що є в людині, починається краса людських вчинків, моральність, розуміння одвічних цінностей – добра, гуманізму, людяності, щирості.

Для всієї творчості В.О.Сухомлинського, є характерним те, що він повсякчас використовує художньо-естетичний підхід: усі питання виховання й навчання дітей він розглядає крізь призму педагогічної етики та естетизму, причому провідне місце він відводить образному, художньому мисленню. Без виховання естетичних почуттів, формування естетичних смаків та уявлень не може розвинутися необхідна загальна культура людини. Слід допомогти дитині розкрити таємниці природи, примножити її багатства, навчити оберігати її скарби. Вчитель має навчити дитину поринати в неповторний світ музики, мистецтва, розвинути її фантазію, творчу уяву, образне мислення. Інакше ми ризикуємо виростити покоління «байдужостей», в якого немає повноцінного майбутнього. Як тут не пригадати крилату фразу педагога: «Від бездушності до жорстокості – лише один крок» [4, 12]. Творчість В.О.Сухомлинського кличе учнів на пошук емоційно-естетичного звучання слова, до джерел думки і почуттів.

При викладанні дисциплін художньо-естетичного циклу В.О.Сухомлинський радить враховувати емоційність, змістовність розкриття навчальної теми. Сприйняття художнього, образотворчого, музичного твору в цьому віці відбувається через сюжет, події, що зображені, побачені, почуті дитиною; через її емоційне ставлення. Оцінка естетичних явищ визначається конкретною ситуацією.

Таким чином, сучасним педагогам, які ведуть дитину в світ прекрасного – музики, живопису, природи, народних ремесел та традицій, – слід пам'ятати мудрі слова В.О.Сухомлинського: «Висока місія педагога... – бути творцем дитячого щастя, лікарем та цілителем дитячих душ, щоб в серці людському не оселилися горе та страждання...» [4, 11].

Узагальнюючи сказане зазначимо, що праця вчителя має бути визначена чіткими напрямками – розширення художньо-естетичного досвіду дитини, виховання в неї естетичного ставлення до дійсності та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, розвиток сенсорних здібностей учня, що значною мірою сприятимуть естетичному сприйманню довкілля та практичної діяльності людини; стимулювання художньо-образного мислення.

Література:

1. Березівська Л. В. Українські традиції як культурологічні засади спадщини В.О.Сухомлинського / Л.В. Березівська // Початкова школа. – 2006. – № 12. – С. 5-8.
2. Горобець Н. С. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва / Н.С. Горобець // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 46-49.
3. Зязюн І.А. Родчанін Є.Г. Морально-естетичні погляди В.О.Сухомлинського / І.А. Зязюн, Є.Г. Родчанін. – К.

: Товариство "Знання" УРСР, 1989. – 48с
4. Сухар Л.В. Естетичне виховання молодших школярів / Л.В. Сухар. - Х. : Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – С. 3-12.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 9-279.

Олініченко Еліна, Грига Тетяна,
студентки СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. Ліхіцька Л. М.

СИСТЕМА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СВІТЛІ НАСТАНОВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Як і усьому в житті, вмінню бути добрим, чуйним, уміти співпереживати і співчувати... теж потрібно вчити. Вчити цілеспрямовано і систематично (а не на виховних моментах), бо «моральне каліцтво може дозріти в дитині і тоді, коли ніхто не вчить злу, – достатньо не вчити доброму…». Саме тому розроблена В. О. Сухомлинським система з виховання співпереживання в молодших школярів була запропонована у вигляді гри–школи: «ЯКЩО ДОБРИЙ ТИ…»

Цілі і завдання системи.

Щоб досягти мети маємо розв'язати такі завдання:

1. Розвивати емоційну сферу дитини, тому що:

– переживання в засвоєнні досвіду людства – аналог розуміння;

– переживання, емоційне враження в насиченому думками середовищі – нова думка, відкриття (Еврика!);

– «в емоційно розвиненої свідомості більше здібностей до творчості, бо вона усвідомлює цілі раніше логічного аналізу» [1, 1].

2. Виховання моральних, пізнавальних, естетичних почуттів, адже почуття – продукт і регулятор нашої взаємодії з оточуючим середовищем, через почуття до нас доходить 90 % інформації, вся інша каналами пам'яті і мислення. «Ніщо: ні слова, ні думки, ні навіть вчинки наші не виражають так ясно і правильно нас самих, і наше ставлення до світу, як наші почуття. В них чути характер не окремої думки, не окремого речення, а зміст душі нашої та її ладу», – писав К. Д. Ушинський [5].

3. Першість – за вихованням позитивних і моральних почуттів:

- радість пізнання успіху, почуття задоволення, подиву, захоплення… викликає емоційне піднесення, коли «думка дитини стає особливо ясною, запам'ятовування відбувається найінтенсивніше…» [4, 147];

– енергія людини розтрачується негативними емоціями, а поповнюється позитивними.

4. Співпереживання – джерело людських почуттів:

– «відчуття людини не розбудиш без співчуття, співпереживання. Без вміння приймати в своє серце найтонші рухи душі другої людини» [4, 177];

– моральні цінності людства, досягнення і досвід не зробиш елементом свого духовного життя без "сприйняття їх серцем" /Ш.О.Амонашвілі/.

– "Переживання без сопереживания /сочуствия совести/ – опасно! Без этой частицы даже развитие способностей к творчеству может накликать беду" /Б.Неменський/ [1].

Зміст роботи та форми.

Співпереживання виховується з основою на доброту і християнську любов, милосердність, через чутливість і уважність до оточуючого світу, уміння "читати" міміку, жести, поведінку всього живого, ставити себе на місце інших, в здатності відгукнутися на біди чи радості інших.

Система роботи з виховання співпереживання, її зміст та форми розкриваються перед молодшими школярами через казку «Живе на нашій Планеті ДОБРА СІМЕЙКА»:

ДОБРА СІМЕЙКА намагається зробити світ добрішим: щоб люди любили один одного і братів наших менших; приходили на допомогу без нагадувань і благань; нікому не робили боляче ні словом, ні діями, вміли розділити і горе, і радість з рідними, друзями, незнайомими людьми чи, навіть, з птахами, тваринами!

Але ДОБРА СІМЕЙКА – це чарівники. Не можуть вони в одну мить перемогти чорне зло та його слуг: жорстокість, байдужість, заздрість, зазнайство, лінь… Перемоги можуть досягти тільки кропіткою щоденною працею. Тому кожного дня, тільки на небі з'явиться ласкаве сонечко – розсіває ДОБРА СІМЕЙКА насіння ДОБРОТИ у дитячих серцях! Чому саме в дитячих серцях? Тому, що тільки в маленькому дитячому серці може прорости будь-яке насіння і разом з дитиною вирости. Розквітнути чарівною квіткою, перетворивши серце на ніжне, лагідне; або, на жаль розростися чорним колючим бур'яном, з чорним безжалісним серцем.

Адже ЧОРНЕ ЗЛО теж не спить. Воно ліниве, встає значно пізніше – все ж встигає розкидати Зле насіння… Буває, ростуть в одному серці добро і зло, борючись одне з одним /тому інколи діти чинять хороші і погані вчинки/. Тоді все залежить від самої дитини, яке насіння захоче вона виплекати у своєму серці. Якщо ДОБРЕ, то вона вчиться творити добрі справи! "Добра дитина не падає з неба, її потрібно виховувати!" /В.О. Сухомлинський/.

ДОБРА СІМЕЙКА допомагає таким дітям – по всіх країнах вона розсилає помічників, які відкривають ШКОЛУ ДОБРОТИ; що має назву "ЯКЩО ДОБРИЙ ТИ…" і ознайомлюють дітей з правилами поведінки доброї людини, з правилами спілкування – правилами життя доброї людини, характеристикою і проявом добрих людських якостей. Запрошують на спеціальні уроки етики, до майстерні чи на спортмайданчик, на конкурси чи до театру…

Друже, спробуй і ти визначитись: яке насіння у своєму серці хочеш виплекати. Пам'ятай! Хто людям добра бажає, той і собі має. Доброму скрізь добре.

В основі системи роботи з виховання співпереживання можна визначити такі етапи:

1 клас – ознайомлення з поведінкою добрих людей; 2 клас – ознайомлення з зовнішнім проявом у вчинках, діях добрих почуттів. Йде накопичення моральних уявлень про поняття "доброта", "милосердність", "співпереживання". Ознайомлення з правилами спілкування доброї людини. 3 клас – ознайомлення з проявом добрих почуттів в манерах, мові, міміці, жестах, навіть думках. На цьому етапі відбувається оволодіння ознаками понять, що позначають добрі почуття. 4 клас – ознайомлення з характеристикою найкращих людських почуттів. Підводимо молодших школярів до оволодіння моральними поняттями, які є показником розвитку моральних знань, проявом їх у радості і горі, у відношенні до:

– **самого себе**;
– **рідних**;
– **однокласників**;
– **незнайомих** людей;
– **природи, особливо тварин**.

Моральна інформація в "ШКОЛІ ЯКЩО ДОБРИЙ ТИ…" сприймається і осмислюється вихованцями на трьох **рівнях:**

Перший рівень – спеціальний урок – гра з етики. Має назву, "УРОК ДОБРОТИ". Завдання уроку – довести певну моральну інформацію. Це теоретичні знання. Уроків не більше десяти у кожному класі, за три роки навчання – 30 уроків. Підкреслимо, що урок-гра в першому класі відрізняється від уроку-гри в третьому класі. Якщо в першому – це більше гра, то в третьому – більше урок.

Другий рівень – практичне застосування отриманих моральних знань у шкільному житті, участь у спеціально організованих цілеспрямованих урочистих та показових виховних заходах. У щоденному навчальному процесі на перший план виходять відносини, які складаються в учнівському колективі. І від того, які ці відносини, чи не протирічать вони виховним цілям, залежить значною мірою успіх у вихованні співпереживання.

Третій рівень – життя в сім'ї на основі моральних знань. Як би гарно не працювала школа, проте, якщо виховні цілі, вимоги не будуть підтримуватись в сім'ї, процес виховання надзвичайно ускладнюється і далеко незавжди даються позитивні результати. Робота в школі з виховання співпереживання може бути успішною лише тоді, коли батьки є однодумцями учителя, єдині в діях та вимогах. Саме єдність дій педагогів і батьків дозволяє примножити зусилля, забезпечить закріплення й удосконалення виховних впливів.

Ми розробили і пропонуємо дітям систему морально-етичних вправ в малюнках, оповіданнях, морально–емоційних ситуаціях, які створюємо штучно / Тиждень милосердя, вдячності, ніжності/, які також беремо із щоденного життя.

Система роботи з виховання добрих почуттів ставить перед усіма учасниками виховного процесу два головних **завдання**: НЕ ВИКЛИКАТИ ЗЛОГО ПОЧУТТЯ В СЕРЦЯХ ДИТИНИ, І ВИКЛИКАТИ ДОРБЕ БАЖАННЯ! Йти природнім шляхом виховання: від дитячої сліпої віри в добро, прищепленої батьками і прийнятої як дещо беззаперечне, через кризи сумніву, диспути, через особисті пошуки правди в людях, в житті, в книгах – до наукового світогляду, до глибоких і стійких моральних переконань. Варто пам'ятати: «Дитинство – найважливіший період людського життя, це не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, як пройшло дитинство, хто вів дитину за руку через дитячі роки, що ввійшло в його серце і розум з навколишнього світу, – від цього в значній мірі залежить, якою людиною стане теперішній малюк!» [3, 247].

Література:

1. Б. Неменський. Мистецтво належить дітям. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ce-studbaza.ru/schriebe.php?id=1414
2. Сухомлинський В. О. Народження громадянина /В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти. Т. 3. – К. :Радянська школа, 1977. – С. 290-589.
3. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 2. – К. :Радянська школа, 1976. – С.147-417.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти т. - Т. 3.
5. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / К.Д. Ушинский ; редкол.: В.Н. Столетов (пред.) и др. – К. : Рад. шк., 1983. – 488 с. – (Пед. б-ка).

Панасюк Вікторія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер. – канд.пед.наук, доц. Шикиринська О.В.

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У НАВЧАННІ ТА ВИХОВАННІ ДІТЕЙ 6-РІЧНОГО ВІКУ

Готовність до шкільного навчання є складним психолого-педагогічним показником розвитку 6-річної дитини. Його слід розуміти як своєрідну якість інтелектуального розвитку дитини та її психологічних особливостей, що утворюються під впливом системи педагогічних заходів у процесі цілеспрямованої підготовки до шкільного навчання, і без яких неможливо навчатися в загальноосвітній школі.

Готовність до шкільного навчання є важливим підсумком виховання та навчання дітей у дошкільному навчальному закладі і сім'ї. Прийнято виділяти наступні компоненти готовності до шкільного навчання: мотиваційний, розумовий, вольовий, емоційний. Кожен з цих компонентів потребує свого формування в процесі підготовки до шкільного навчання. На сьогодні, на жаль, значна кількість вихователів дошкільних навчальних закладів та батьків основним завданням у підготовці дитини шестирічного віку до шкільного навчання вбачають навчання лічбі, письму та читанню, недостатньо уваги приділяючи гармонійному розвитку всіх компонентів готовності.

Саме тому звернення до досвіду видатного педагога В.Сухомлинського у питаннях навчання та виховання дітей шестирічного віку на сучасному етапі реформування початкової освіти є надзвичайно актуальним.

Вчений назвав свій педагогічний експеримент підготовкою дітей до систематичного навчання і запропонував цілісну систему навчання дітей шестирічного віку. При цьому враховував такі особливості дитячого мислення, як образність, пластичність, емоційну збудливість думки. Саме на них спирався вчений, коли проводив з дітьми уроки «живої думки» на природі.

Загальновідомим є факт, що готовність дітей до шкільного навчання є важливою умовою успішного навчання. Передумовами, що сприяли б успішному навчанню дітей у

школі, на думку В. Сухомлинського, є: − сформованість інтелектуальних умінь: уміння спостерігати в довкіллі, проводити досліди в природі, розмірковувати, аналізувати й узагальнювати; відшукувати самостійно відповіді на запитання, порівнювати, зіставляти; − мовленнєві вміння: уміння читати вірші, переказувати тексти художніх творів, складати самостійно розповіді і казки, вміння влучно добирати потрібні слова; оволодіння семантикою і граматичною будовою мови, зв'язним мовленням, словесною творчістю; − морально-етична вихованість дитини: оволодіння азбукою морально-етичної поведінки: вміння поводити себе в колективі, в стосунках з дорослими і однолітками; − уміння читати і писати друковані літери [3].

В. Сухомлинський вважав, що за рік, який передує навчанню старших дошкільників у школі, можна реалізувати всі визначені ним передумови та повною мірою пізнати дитину: «Рік, що передував навчанню за партою, був потрібний мені для того, щоб добре взнати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості сприймання, мислення і розумової праці. Перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати. Треба також добре знати індивідуальні особливості здоров'я кожного учня – без цього не можна нормально вчити» [3, 19]. Вважаємо, що цей висновок є надзвичайно важливим в умовах підготовки 6-ти річної дитини до навчання в новій українській школі та потребує актуалізації для сучасного вчителя початкової школи.

Як відомо, використовувати спостереження у навчанні пропонували Ж.-Ж.Руссо, Л. М. Толстой, К.Д.Ушинський та інші педагоги. Однак В О.Сухомлинський по-новому використовує природу як широкий засіб загального розвитку дитини. Уроки серед природи підвищували у дітей здатність до кольорового та просторового відчуття. Педагог не просто вчив дітей спостерігати, але й спонукав помічати у звичайному − незвичайне, відчувати й емоційно переживати гаму різноманітних кольорів і відтінків [3,13].

В. Сухомлинський досліджував виховний вплив казки на особистість шестирічного школяра і в цьому теж виявив новаторство. У Павлиській школі вперше у ті роки була обладнана дитяча кімната казки, вона була незвичною не лише за інтер'єром, але й за змістом діяльності дітей у ній [3,78]. Спираючись на досвід відомого педагога, сьогодні також було б необхідно у школах і дитячих садках створювати куточки або виділяти окремі кімнати для роздумів та творчості.

Принципово по-новому впроваджував вчений і методику навчання грамоти, використовуючи при цьому образні порівняння природи. Також Василь Олександрович вчив розуміти і поважати людські взаємини.

Бесіди з першокласниками та їх батьками переконливо доводять, що сучасні діти мають яскраво виражену потребу в висловленні власної думки, яку вони не можуть реалізувати на уроках в переповнених класах. Тому використання вихователем дитячого садочку чи батьками досвіду В.Сухомлинського уроків на природі виявилося б надзвичайно ефективним.

Отже, для того, щоб ефективно навчати і виховувати дитину шестирічного віку, потрібно застосовувати такі форми, методи, засоби, які б зацікавили майбутніх учнів. В. Сухомлинський теоретично обґрунтував й систематизував результати експерименту із шестирічками та видав низку творівів, що містять поради вихователям дитячих садочків, вчителям та батькам.

Сучасна школа вже зазнала великих вдосконалень, але система поглядів В. Сухомлинського на підготовку дітей до школи ще довгий час буде залишатися актуальною і невичерпною. Реалізація ідей педагога допоможе ефективніше вирішувати питання підготовки дітей до навчання в школі та сприятиме формуванню творчого та свідомого громадянина України.

Література:

1. Божович Л. І. Психологические вопросы готовности ребенка к школьному образованию: учебн. пособие / Лидия Игоревна Божович. – М: Изд-во «Книга», 1972. – 123 с.
2. Бондаренко Т. М. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: спец. 13.00.01

«Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Бондаренко Тетяна Миколаївна; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2008. – 20 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1974 г. – 288 с.

Панасюк Марина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер. – доктор пед.наук, проф. Хом'юк І.В.

РОЗВИВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ (НА МАТЕРІАЛІ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО)

У психологічній літературі відзначається, що дидактична парадигма розвивального навчання базується на розумінні учня як суб'єкта пізнання, а навчальний процес розглядається не як діяльність, що спрямована на нагромадження суми наукових знань, їхнє засвоєння і відтворення, а на розвиток пізнавальних здібностей.

«Повноцінне навчання, тобто навчання, яке розвиває розумові сили і здібності, – писав видатний педагог Василь Сухомлинський, – було б немислимим, якби не спеціальна спрямованість, скерованість навчання – розвивати розум, виховувати розумну людину навіть за умови відносної незалежності розумового розвитку творчих сил розуму від обсягу знань» [1, 97].

У традиційному навчанні вчитель виступає як носій досконалих зразків, а дитина як більш-менш успішний імітатор дій досконалого: «Я роблю як вчитель». Такими взаємодіями між вчителем та учнями знищується найважливіша риса дитини молодшого шкільного віку – допитливість, без якої неможливо підтримати інтерес та бажання вчитися [2, 25]. Саме тому основа мета розвивального навчання – культивування найціннішої якості дитини – допитливості.

Продумуючи педагогічну «тактику і стратегію» своєї роботи в «Школі Радості», В. Сухомлинський писав: «…дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу. Так нехай перед нею відкривається чудовий світ у живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, у казці та грі, в особистій творчості, в красі, що надихає її серце, в прагненні робити добро людям. Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірний шлях до серця дитини.. Я буду так вводити малюків у навколишній світ, – наголошував Василь Олександрович, – щоб кожний наш крок був мандрівкою до джерела мислення й мови – до чудової краси природи» [3, 32].

Для того, щоб навчити маленького школяра, необхідно докорінно змінити зміст діяльності вчителя в розвивальному навчанні. Тепер його головне завдання не «донести», «пояснити», «показати» учням, а організувати спільний пошук розв'язання завдання, яке виникло перед ними. Головна мета розвивального навчання – забезпечення розвитку дитини, формування, активного, творчого учня, який поступово переходить до самостійного навчання.

У «Школі радості» В. Сухомлинський конкретно показав, як розвивати в учнів рухові компоненти мовлення, відчуття ритму, наголошеність або ненаголошеність, індивідуальні особливості голосу, логічні та емоційні паузи, світ звуків, барв, координацію рухів, образну пам'ять тощо. Він звертав увагу вчителів на те, як навчити дітей засвоїти мову жестів, писемні зображення чисел, нотну азбуку, топографічні символи. Саме все це стосується конкретного, предметного, художньо-образного мислення, тобто розвитку правої півкулі дитини.

Для розвитку уяви та фантазії учнів педагог пропонував користуватися різними прийомами: створення ситуації фантазування, згортання «Школи радості» в момент найбільшого загострення інтересу дітей до предмета спостереження або праці, якою вони зайняті, відсутність часової регламентації у діяльності, «мандрування у хмарах» тощо. «Світ, що оточує дитину, – це передусім світ природи з безмежним багатством явищ, з

невичерпною красою. Тут, у природі, вічне джерело дитячого розуму» [4, 17]. «...Треба розвивати мислення дітей, зміцнювати розумові сили дитини серед природи – це вимога природних закономірностей розвитку дитячого організму» [4, 34].

Розвивальне навчання передбачає педагогічно доцільну організацію навчального процесу, за якого учень має оптимальні умови для розумового розвитку відповідно до його можливостей. «Це так вибудована модель розвивальної взаємодії, яка забезпечує максимальний розвиток навчально-пізнавальної активності і учня, і вчителя», – зазначає Б.Скоморовський [5, 4].

В.О.Сухомлинський виходив з того, що вчителям не слід чекати природного дозрівання психічних функцій дітей, а за допомогою відповідного розвивального середовища, змісту і методики навчання прискорювати їх розвиток.

Дитина, яка під час виконання навчального завдання просувається тільки у визначених рамках і не прагне пізнати межі своїх здібностей, свого «можу – не можу», не здатна реалізувати творчий підхід у навчальній діяльності. Психологами визначено, що творчість – це процес створення особистістю нового, яке ніколи раніше не існувало. Це означає, що педагог, який вимагає від дитини повної ретельності, блокує виявлення в неї творчих здібностей. Творча реалізація учня залежить як від здібностей самої дитини, середовища в якому вона розвивається, так і від конкретних методів і прийомів, які застосовує вчитель у навчанні та вихованні.

«Творчість дітей – глибоко своєрідна сфера їхнього духовного життя, самовираження і самоутвердження, в якому яскраво виявляється індивідуальна самобутність кожної дитини» [4, 54].

Шкільна творчість, – на думку Василя Олександровича, – починається зі слова. Саме тому «в житті дітей перше місце повинно належати словотворчості. Завдяки їй діти стають чуйнішими до найтонших засобів впливу – до слова і краси. Убогість слова – це убогість думки, а убогість думки веде до моральної, інтелектуальної, емоційної, естетичної «товстошкірості »» [7, 536].

Важливе місце в процесі розвитку мовленнєвотворчих здібностей молодших школярів слід відводити ознайомленню дітей з виражальними засобами мови: порівняннями, епітетами, метафорами (без уживання термінів). Учні повинні правильно їх розуміти і навчитися доречно вживати у своєму мовленні. Важливість цієї роботи підкреслював В.О. Сухомлинський, зазначаючи, що «учень, який в дитинстві багато разів переживав красу слова, прагне виразити словами свої найпотаємніші думки» [7, 394].

Неперевершену роль в розвитку мовленнєвотворчих здібностей дитини В.О. Сухомлинський відводив казці і поезії. Казку він вважав «тим різцем, який відточує найтонші риси індивідуального мислення кожної дитини» [7, 538]. Щодо поезії, то великий педагог зазначав: «Пробудити в дитячому серці поетичне натхнення – це означає відкрити ще одне животворне джерело думки. Сила цього джерела полягає в тому, що слово передає не лише предмет, явище, яке воно позначає в людському мовленні, але й глибоко особисті сприйняття, почуття, переживання» [6, 225].

Таким чином, розвивальне навчання дозволяє реалізувати особистісно-орієнтований підхід до кожного учня, розкривати його творчий потенціал, а це можливо, перш за все, за умови активної співпраці вчителя й учнів на уроці.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п’яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 1. – 651 с.
2. Зміст, дидактичні структури та методичне забезпечення уроків у початкових класах (педагогічні та психологічні аспекти) / за ред. Г.П.Коваль. – Тернопіль : Підручники і посібники. – 2008. – 192с.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.3. – С.5-279.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п’яти томах / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 649 с.
5. Скоморовський Б.Г. Розвивальне навчання як педагогічна технологія / Б.Г.Скоморовський // Обріїї. – 1999. – №1. – С.3-6.

6. Сухомлинський В.О. Естетичне сприйняття і естетична творчість / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.4. – С.396-404.
7. Сухомлинський В.О. Творчість в колективі. Роль казки в колективному житті дітей / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.1. – С.535-539.

Печуляк Світлана,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер.-канд.пед.наук, доц. Любчак Л.В.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ГУМАНІСТИЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Одним із пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної критично мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини.Однією з освітніх технологій, що допомагає учню не тільки засвоювати певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення.

Проблема розвитку мислення досліджувалась вітчизняними та зарубіжними науковцями на основі результатів комплексного вивчення процесу мислення, обґрунтованого Б.Г.Ананьєвим, Г.О.Балом, В.С. Біблером, Л.С.Виготським, А.Маслоу, С.Л.Рубінштейном та іншими провідними психологами. У працях цих авторів мислительний процес характеризується як цілісне і системне явище, для дослідження якого необхідно вивчати властивості його структурних компонентів та зв'язки з іншими психічними процесами.

Критичне мислення – це здатність людини чітко виділяти проблему, яку необхідно розв'язати; самостійно знайти, обробити і проаналізувати інформацію; логічно побудувати свої думки, навести переконливу аргументацію; здатність мислити мобільно, обирати єдино правильне розв'язання проблеми; бути відкритим до сприймання думок інших і одночасному принциповим у відстоюванні власної позиції[4].

Для розвитку критичного мислення учнів необхідно створити певні психолого-педагогічні умови, обставини, від яких залежить успішність, ефективність досягнення конкретної мети. Умови – це зовнішні впливи, які забезпечують чи сприяють діяльності, функціонуванню певного феномену. Умови формування критичного мислення – це спеціально створені обставини в процесі навчання. Отже, характеристика педагогічних умов формування критичного мислення учнів початкових класів у процесі навчання включає в себе аналіз основних шляхів і засобів, які забезпечують ефективність і посилюють результативність досягнення цієї мети.

Результати експериментальних досліджень свідчать про те, що розвиток критичного мислення учнів неможливий поза активним обговоренням навчального матеріалу, створенням дискусійних ситуацій, у яких учні мають можливість брати участь для вирішення навчальних проблем разом з учителем на демократичних засадах.У живому, стихійному спілкуванні між учнями вихідною позицією є рівність партнерів. А у традиційному навчальному діалозі лідер, по суті, завжди один – це вчитель. Позиції вчителя і учнів жорстко фіксовані: вчитель навчає, наставляє, виховує – учень навчається, прислухається, підкоряється, приймає імпульс, певним чином реагує на нього[3].

Отже, важливим чинником розвитку критичного мислення в учнів є вміння учителя створювати дискусійні ситуації. Він підхоплює, висуває чи формує проблему, яка вимагає обговорення, і певною мірою, регулює обмін думками. Завдання в даному випадку полягає в тому, щоб допомогти учням набути досвіду партнерства у розв'язанні тих чи інших питань. І не останнє значення в цьому відіграє особистий приклад учителя. Культура висловлення своєї думки, оцінка явищ і фактів, терпимість до всіх виступів, спокійне роз'яснення помилок – все це є своєрідним еталоном поведінки для вихованців. Вони постійно

спостерігають і оцінюють вміння вчителя вислухати співрозмовника, аргументувати свою думку, робити висновки. Тому в класі повинні переважати погляди «Я думаю», «Мені здається», «Я вважаю» – замість проголошення встановлених істин. Тобто має бути діалог з учнями на рівних.

Надзвичайно важливою характеристикою взаємин у системі «вчитель – учень» мусить бути гуманізм. Стосовно взаємин між вихователями і вихованцями в умовах початкової школигуманізм означає органічне поєднання поваги й вимогливості до особистості. Про це влучно сказав А.С.Макаренко у своїй знаменитій формулі:» ...якомога більше вимоги до людини і якомога більше поваги до неї» [2, 18].

На думку видатного педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського, характер взаємин безпосередньо залежить від уміння вчителя заглибитись у внутрішній світ своїх вихованців, зрозуміти найтонші порухи душі дитини, підлітка, юнака, дівчини. Тільки таке глибоке знання особистості стає надійною основою для вироблення правильної стратегії взаємин[5, 9]. Численні конфліктні ситуації, поспішні поверхові оцінки, помилкові дії педагогів породжуються невмінням увійти в роль учня, поставити себе на його місце.

Гуманізм взаємин учителів та учнів органічно поєднується із справжнім демократизмом. Це зовсім не означає, як здається багатьом педагогам, приниження ролі вчителя, його авторитету як наставника учнів. Педагогічні позиції будь-якого вчителя в школі тільки зміцняться, якщо буде досягнуте ділове, дружне співробітництво з дітьми, якщо дорослі готові поділити з учнями свою владу, функції, не побояться спілкування з вихованцями на рівних. Демократизм взаємин між учителями та учнями передбачає справедливість дій і вимог вчителя, опору на спільну думку учнівського колективу у здійсненні педагогічних вимог.

Наші спостереження свідчать про те, що педагоги досить часто віддають перевагу на уроці питанням, відповіді на які не вимагають роздумів, а повинні підвести учнів до раніше запрограмованого висновку. Мало прикладів, коли учні виказують свої судження і вчитель погоджується з їх доказами або заперечує їх. В цьому виявляється «виховна установка» яка володарювала багато років – будь-якими шляхами досягти того, щоб учні повторили (при цьому неважливо, що вони самі думають) загальноприйняті наукові, моральні істини. Виховання самостійності учнівської думки забезпечується розвитком у класі, школі принципової, доброзичливої атмосфери. Це сприяє розвитку вміння дітей оцінювати власні недоліки й недоліки товаришів, виявляти їх причини, адекватно реагувати на критику, робити з неї відповідні висновки.

Велику значимість має стимулювання учнів до висловлювання власних думок з питань і проблем, що їх хвилюють. Таке стимулювання досягається уважним і чуйним ставленням до думки кожного учня, створенням таких ситуацій, в яких дитина відчуває потребу висловити власну думку, вислухати і зрозуміти позиції своїх товаришів, педагогів.Учень не повинен боятися виказувати свою позицію, сумніви, непогодження з певними положеннями, твердженнями учителя. Це, однак, не означає бездумного, обов’язкового погодження педагога, заохочення будь-якої поведінки учнів. Та в ситуаціях розходження думок повинні вступати в дію сила аргументів, спільний пошук істини. Заохочення та підтримка вчителем оригінальних, нестандартних думок, ідей, пропозицій учнів допомагає розвивати у дітей здатність мислити критично..

Відомо, що в учнів початкових класів виникають нестандартні, цікаві ідеї, питання, пропозиції. Це пов’язано з особливостями їх уяви. Образи уяви, що виникають у них у процесі творчої діяльності, так само як у дошкільників, ще вкрай нестійкі, й легко змінюються під впливом виниклих, іноді випадкових асоціацій. Тому й ідеї їх бувають нестандартні, оригінальні. В класі виділяється частина дітей, у яких яскравовиражені образи уяви. Вони прагнуть висловити своє бачення предмета, власні думки і т.п. Тому важливого значення для розвитку всіх аспектів дитячого мислення і, особливо, критичного набуває вміння вчителя підтримати будь-які ідеї, думки, навіть нереальні. Слід заохочувати будь-який вияв ініціативи, навіть якщо результат, досягнутий дитиною, є незначним. Але за спробу висловитись учнів необхідно всіляко схвалювати.

Часто вчителі відчувають побоювання чи невпевненість щодо того, як учні сприймуть

чи інтерпретують інформацію. Тому педагог іноді намагається керувати їх мисленням, вважаючи, що без такого керування думки учнів вийдуть з-під контролю. Насправді ж, відбувається якраз протилежне: коли учні усвідомлюють, що їхні думки цінуються, коли вони вірять, що вчитель поважає їхні ідеї та уявлення, вони демонструють більшу відповідальність і сумлінність. Учні і самі ставитимуться до власних думок з більшою увагою та значно серйозніше сприйматимуть будь-яку інформацію, не боячись висловлювати найнеймовірніші ідеї.

Коли від учнів вимагають лише переказувати те, що їм розповідали, те, що вони прочитали без будь-яких відхилень, вони швидко доходять висновку, що найціннішим є механічне повторення. Отже, важливо всіляко показувати учням, що саме їх думка має найвищу цінність. Важливо прищеплювати учням смак до нестандартних рішень, завжди зберігати час для обговорення навіть абсурдних ідей, пропозицій.

Наведемо зразки дидактичних засобів, які стимулюють розвиток критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку.

1. Розвивальні ігри, які дитина засвоює особисто: «Рамки та вкладники Монтессорі», «Унікуб», «Склади квадрат», «Цяточка», «Увага», «Цеглинки».Результати застосування дидактичних засобів: дитина розвиває здібності до асоціативного мислення, може встановлювати структуру і системні зв'язки ігор, співвідношення між цілим і часткою, системою як носієм надсумарних якостей. Це основа майбутніх властивостей, необхідних для винахідницької діяльності, обов'язкові якості вченого.

2. Ознайомлення з логікою системного аналізу через ігри дитини з дорослими. Ігри «Що у чому» (система-надсистема), зворотна гра «Підсистема-система». Послідовність – «Раніше-пізніше». Функціональний підхід: назвати функцію предмета, гра «Навіщо». Рухові ігри з елементами творчості – для досягнення мети треба розв'язати творчу задачу.Результати застосування дидактичних засобів: розуміння співвідношень між системою і підсистемою, системою і надсистемою, послідовності явищ, призначення предметів та явищ згідно з їх властивостями.

3. Ознайомлення з доступними елементами теорії вирішення винахідницьких задач та їх використання для розв'язання побутових проблем, зрозумілих дітям. Ознайомлення з основними засобами методу творчої уяви (частка теорії вирішення винахідницьких задач, що базується на вивченні фантастичної літератури) та їх використання для розв'язання казкових проблем та вигадування окремих казкових ситуацій. Засвоєння основних засобів теорії вирішення винахідницьких задач: системного оператора «розмір, час, швидкість, вартість» і його використання для зміни уявлень про доступні дітям предмети, явища; прийоми подолання протиріч, зрозумілі дітям, прийоми та методи фантазування. Мозковий штурм, метод «маленьких чоловічків», метод фокальних об'єктів, фантограма, пошук і використання ресурсних можливостей. Ігри «Добре-погано», «Навпаки», «Так-ні». Ідеальний кінцевий результат.

Результати застосування дидактичних засобів: уміння проводити системний аналіз, самостійно визначати головну і допоміжні функції, сформулювати ідеальний кінцевий результат. Знання основних методів та прийомів фантазування, вміння використовувати їх при розв'язуванні побутових та казкових проблем. Використання засобів ТРВЗ при розв'язанні побутових проблем, доступних дітям.

4. Перехід від навчання через гру до навчання через запам'ятовування. Навчання стає усвідомленою метою. Дидактичні засоби:тренінг асоціацій, створення казки і її розвиток за допомогою елементів теорії вирішення винахідницьких задач з виявленням та розв'язанням суперечностей. Використання типових прийомів розв'язання суперечностей для вирішення побутових питань.

Розвиток творчої уяви за допомогою символічної аналогії (синоніми, антоніми). Створення казок прийомом зміни героя на особу, ім'я якої співзвучне або близьке за звучанням до імені героя.

Результати застосування дидактичних засобів: знання методів і засобів асоціативного пошуку, доступних типових прийомів подолання суперечностей та їх використання для розв'язання казкових та побутових проблем через подолання суперечностей. Вміння

звільнятися від психологічної інерції, пов'язаної з однозначністю використаних назв та уявлень про предмети та явища, націленість на множинність варіантів мислення[1.]

Отже, важливими умовами, за яких застосування системи вправ та вся інша робота вчителів з метою формування в учнів критичного мислення може бути ефективною є:

– наявність високої педагогічної культури та критичного мислення у самих вчителів;

– спеціальна підготовка вчителів до формування критичного мислення учнів;

– забезпечення дискусійності (або діалогічності) педагогічного процесу;

– демократичний характер взаємин вчителів і учнів, повага до власної думки учня;

– заохочення та підтримка вчителем оригінальних, нестандартних думок, ідей, пропозицій учнів.

Слід зауважити, що дані умови можуть істотно впливати на процес формування критичного мислення молодших школярів, коли вони взаємопов’язані між собою. Важливе значення має загальний тон, культура викладання навчальних предметів, культура спілкування вчителів з учнями, коли критичне мислення виступає не як ізольований елемент методики, не як декларація, а як реальний елемент підходів до явищ дійсності, науки, взаємин.

Отже, технологія формування та розвитку критичного мислення є системою діяльності, що базується на дослідженні проблем та ситуацій на основі самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей. Критичне мислення є досить складним процесом творчої переробки інформації, пов’язаної з постановкою проблеми, продовжується пошуком і осмисленням інформації, закінчується прийняттям рішення щодо розв’язання поставленої проблеми.

Педагог, який працює творчо, який розуміє проблеми своїх учнів, особливості певного учнівського колективу, повинен уміти зорієнтувати їх на критичне осмислення будь-якої проблеми, своєї ролі в її розв’язанні, власної здатності до індивідуальної чи групової роботи. При цьому необхідно пам’ятати, що критично мислити учень може у будь-якому віці, але навчитися мислити критично не можна протягом одного уроку. Для цього необхідне систематичне застосування прийомів і методів, які б навчали учнів мислити критично та вдосконалювали і розвивали ці вміння.

Література:

1. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів / А.Кроуфорд, В.Саул, С.Метьюз, Д.Макінстер . – К.: Плеяди, 2006. – 217 с.
2. Макаренко А.С. Книга для батьків / А.С.Макаренко. – Київ: Радянська школа, 1972. – 336 с.
3. Макаренко В.М. Як опрацювати технологію критичного мислення / В.М.Макаренко, О.О.Туманцова. – Х.: Основа, 2008. – 96 с.
4. Марченко О.Г. Формування критичного мислення школярів / О.Г.Марченко. – Х.: Вид. Група “Основа”, 2007. – 160 с.
5. Сухомлинський В.О.Чиста криниця: Казки, оповідання, етюди: Для сімейного читання / Упоряд. О.В. Сухомлинська. – К.: Веселка, 1993. – 287с.

Польгун Юлія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. біол. наук, доц. Сарафинюк П.В.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління України належить до найактуальніших проблем, вирішення якої обумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації. Сьогодні сферою формування здорового способу життя дітей та підлітків є система освіти. Згідно державної програми «Освіта» (Україна XXI століття) та «Національної доктрини освіти України у XXI столітті» стратегічним завданням освіти є виховання освіченої, творчої особистості, всебічний розвиток людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров’я. Тому обов’язковим компонентом

національної системи освіти мають бути знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я.

Широкого розмаху в школі в останні роки набуває позакласна діяльність. Вона стає невід'ємним компонентом освітньої структури, який сприяє всебічному, гармонійному розвитку особистості учня, соціальній адаптації та самореалізації людини в суспільстві. Діяльність позашкільних закладів регламентується цілою низкою державних документів, серед яких, Закон України «Про освіту» [5, 7], Національна програма «Діти України» [7, 14.], Концепція позашкільної освіти та виховання [6, 19.], «Положення про позашкільний навчальний заклад» [8, с.25-27]. Основною метою позакласної діяльності є задоволення інтересів і запитів дітей, розвитку їх творчого потенціалу, нахилів і здібностей у різних сферах діяльності, формування здорового способу життя. Домінуюча роль в її організації належить класному керівнику, який є передусім організатором позакласних виховних заходів (організованої діяльності колективу, спрямованої на досягнення певної виховної мети), діє у співдружності з іншими педагогічними працівниками школи. Педагогічними умовами виховання основ здорового способу життя учнів у позакласній діяльності є: організація факультативних і гурткових занять, різноманітних виховних заходів з основ здорового способу життя у позаурочний час; залучення кожного учня до різноманітної виховної діяльності з урахуванням вікових та психофізичних особливостей; запровадження режиму дня та систематичне дотримання його підлітками як моделі здорового способу життя [4, 10].

Для успішного та вдалого формування здорового способу школярів у навчальних закладах необхідно вирішити наступні завдання:

1.Об'єднати увесь педагогічний колектив для розв'язання завдань щодо формування освіти про здоровий спосіб життя в школярів.

2.Довести всі елементи навчально-виховного процесу у відповідність із станом здоров'я і психофізіологічними можливостями учнів і педагогів.

3.Здійснювати оздоровче супроводження навчально-виховного процесу, передбачати такі напрямки роботи як: оздоровче обґрунтування та експертиза навчально-виховної роботи, діагностика й корекція здоров'я учнів, профілактичні заходи, допомога в розвитку дітей [3, 13-15].

Система позашкільної освіти – це освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади; інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час; гуртки, секції, клуби, культурноосвітні, фізкультурні та спортивно-оздоровчі заклади. Саме позашкільна освіта спроможна частково компенсувати недоліки у вихованні та розвитку дитини в сім'ї, запропонувати змістовне дозвілля, зайнятість за інтересами у позаурочний час. Основною формою позашкільної діяльності школярів є вільний час, а саме дозвілля. Дозвілля є своєрідною формою позаурочного часу, який може бути використаний учнями для поглиблення своїх знань з усіх навчальних предметів, для задоволення і розвитку інтересів, запитів та нахилів, духовного зростання, вдосконалення фізичних якостей та відпочинку [1, 72-76.].

Проблема дозвілля школярів, а також проблема формування здорового способу життя під час дозвілля має роздвоєний характер: з одного боку відсутність контролю з боку школи за позашкільною діяльністю дітей, з іншого боку відбувається майже повний контроль за діями школярів з боку сім'ї. Тому думка про те, що у позашкільній діяльності чітка взаємодія школи й сім'ї у сфері проведення школярами дозвілля досить часто є безсистемною – не правильна. Раціонально сформувавши використання школярами дозвілля, а саме з максимальним включенням до нього фізкультурно-спортивних заходів, сприяє формуванню, зміцненню та укріпленню їхнього здоров'я [9, 196-199].

Цього можна досягти лише у тісній співпраці педагогічного колективу та батьків. Ще однією формою позашкільної діяльності школярів, окрім фізичної культури, є гра. Це перший прояв активної діяльності дитини, яка служить для неї засобом пізнання навколишнього світу. Вони виявляють дуже сильну загальну фізіологічну дію на організм, гарно зміцнюючи їх нервово-м'язову систему поліпшуючи дихання, кровообіг, травлення, та підвищуючи обмін речовин. Участь у правильно організованих іграх розвиває у дітей вольові

якості, творчу ініціативу, винахідливість, відчуття товариства. Дитина стає дисциплінованою, у неї виховується самовладання, вміння стримувати свої егоїстичні пориви. У колективних іграх у дітей стають більш розвинутими організаторські здібності і наполегливість у досягненні мети, відповідальність перед товаришами за свої дії. Рухливі ігри, особливо на свіжому повітрі, виявляються кращою формою проведення дозвілля, гарним активним відпочинком після навчання та гарним засобом для покращення розвитку та здоров'я дітей. Поряд з рухливими іграми усім дітям корисно по можливості кожного дня займатись спортивними розвагами на свіжому повітрі: зимою кататися на санчатах, ковзанах, лижах, а літом плавати, кататися на човні, велосипеді [2, с. 221-225.].

Спрямованість і тематика зазначених напрямків складається і корегується спільними зусиллями школи, сім'ї, представників державних органів влади і приватних структур. Важливу роль при цьому відіграє суспільно-економічний і правовий стан держави, від якого залежить матеріально-технічне забезпечення зазначених вище заходів та обов'язковість їх виконання.

Література:

1. Брилін Б.А. Педагогічні проблеми організації вільного часу / Б.А. Брилін // Психологія і педагогіка. – 1996. – №4. – С. 72-76.
2. Васічкина О.В. Здоровий спосіб життя як складова життєвої компетентності учнів / О.В. Васічкина, В.О. Смоляр // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2007. – №11. – С. 221-225.
3. Волошин О.Р. Здоровий спосіб життя – через школу нового типу / О.Р. Волошин // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Х.: ХДАФК, 2007. – Вип.11. – С. 13-15.
4. Жабокрицька О.В. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя підлітків у позакласній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія виховання» / О.В. Жабокрицька; Кіровоградський держ. пед. ун-т імені В. Винниченка. – Кіровоград, 2003. – 20 с.
5. Закон УРСР «Про освіту» // Освіта. – 1991. – № 51. – С. 7.
6. Концепція позашкільної освіти та виховання // Інформаційний збірник Міністерства народної освіти України. – 1997. – № 7. – С.19.
7. Національна програма «Діти України»: психолого-педагогічні умови реалізації // Педагогічна газета. - 1996. – № 8. – С.14.
8. Про діяльність позашкільних закладів України в нових умовах. Методичний лист //МО України. Інформац. зб. – К., 1992. – Вип. 17-18. – С. 25-27.
9. Шеремет І. Раціональна організація дозвілля як ефективний засіб протидії алкоголізації старшокласників / І. Шеремет // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. - Харків-Донецьк: ХДАДМ (ХХПІ), 2005. – №22. – С. 196-199.

Помпа Віта,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Присяжнюк Л.А

ФОРМИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І БАТЬКІВ В ОЗНАЙОМЛЕННІ ДІТЕЙ З ПРИРОДОЮ (на основі використання ідей В.О.Сухомлинського)

В еколого-природничій освіті дошкільників, в різних видах природопізнавальної діяльності дітей чільне місце відводиться батькам. Законодавчо це підкріплено статтею 8 Закону України "Про дошкільну освіту", в якій зазначається, що батьки або особи, які їх замінюють, відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти мають забезпечити дітям дошкільну освіту в сім'ї [3], а, отже, сприяти екологічній освіті дітей. Нині доведено, що ефективність формування особистості дошкільника залежить від єдності виховних впливів на дитину як зі сторони закладу дошкільної освіти, так і зі сторони сім'ї вихованця. Це твердження актуалізує проблему співробітництва цих соціальних інститутів.

Доцільність такого співробітництва зумовлена також тим, що сім'я і дитячий садок пов'язані формою наступності, яка забезпечує безперервність виховних впливів. Тому його запровадження створює сприятливі умови для реалізації єдиних вимог щодо формування і розвитку кожної дитини як суб'єкта відносин і свідомої самодіяльності.

Згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, основним ресурсом, що

визначає поступальний рух суспільства, є гармонійний розвиток особистості дитини. Однією із засад оновленого Базового компонента дошкільної освіти виступає компетентнісний підхід до розвитку особистості, котрий передбачає спрямованість освітнього процесу на досягнення соціально закріпленого результату. Це зумовило необхідність чіткого визначення спрямованості змісту освітніх ліній: знає, обізнана, розуміє, уміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює. Такий підхід орієнтує освітян на загальний цілісний розвиток дитини, підкреслює важливість закладання в дошкільному віці фундаменту для набуття в подальшому спеціальних знань та вмінь [1].

Складовими природничо-екологічної компетентності дітей є знання й уявлення про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання, тобто відповідна діяльність і поведінка в природі. Формування цієї компетентності не може відбуватися окремо від загального розвитку дитини: ці два аспекти формування особистості дошкільника взаємопов'язані і взаємообумовлюють один одного.

Не випадково формування знань і уявлень про об'єкти природи, їхні зв'язки з навколишнім середовищем, про людину як частину природи й наслідки її діяльності відзначено першими в переліку компонентів природничо-екологічної компетентності дошкільників, хоча вони не є самоціллю. Екологічні знання та уявлення виступають основою екологічної свідомості, необхідною умовою для вироблення ставлення особистості до навколишнього світу.

Життя людини тісно пов'язане із природою. Природа – це могутнє джерело всебічного розвитку дитини, яке через спілкування формує її світогляд, виховує почуття. Людина – частина природи. Потяг до природи закладений у ній від самого народження.

Природа є основним фактором існування людини, вона й людство невіддільні одне від одного. Немає сумніву в тому, що виховання любові до природи треба починати з дошкільного віку. Саме в цей період дитина знайомиться з природним довкіллям, виявляє інтерес до його пізнання. Цю особливість помічали багато педагогів-дослідників, а тому й вбачали в природі надзвичайні виховні можливості, розглядали її як фактор індивідуального й особистісного розвитку дитини-дошкільника (Я.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Ф.Фребель, С.Русова, М.Монтессорі та ін.). Особливого звучання проблема виховання дітей дошкільного віку засобами природи набула в творчості Василя Олександровича Сухомлинського. Його авторська концепція побудована на визнанні виняткової цінності природи у вихованні гуманного ставлення дитини до світу, у розвитку її розумових і творчих здібностей. "Я прагнув, – писав педагог, – щоб перш ніж розгорнути книжку, прочитати по складах перше слово, діти прочитали сторінки найпрекраснішої в світі книги – книги природи" [5, с. 33].

Великого значення В.Сухомлинський надавав екологічному вихованню, яке, на його думку, повинно забезпечити молодше покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства і кожної людини зокрема, сформувати потребу людини у спілкуванні з природою та прагнення брати активну участь у збереженні довкілля. Він вибудував "стрункУ" педагогічну систему, зорієнтовану на природоохоронне навчання й виховання, метою якої є цілеспрямоване формування у кожної дитини екологічної культури.

На переконання педагога, спілкування дітей з природою повинно проходити у різних формах: через працю, спостереження, творчість, науковий пошук, милування. Першочерговим в екологічному вихованні він вбачав створення умов, за яких дитина могла б доторкнутися до природи не тільки рукою, а й розумом, серцем і душею. В.Сухомлинський підкреслював, що природа – найкращий вихователь дитячої душі. Тому заняття Школи радості він проводив на зеленій траві під грушею, на шкільній садибі, в лісі, полі або на березі озера. Спираючись на особливості мислення дошкільників і молодших школярів, яке є образним за своїм характером, педагог прагнув зробити зустрічі з природою емоційними, яскравими, відкрити перед дітьми прекрасний світ у живих барвах, яскравих та трепетних звуках, у казці та грі, у власній творчості, красі, що надихають дитячі серця і пробуджують бажання робити добро.

Особливо великого значення В.Сухомлинський надавав єдності духовного життя сім'ї і соціального виховання і навчання дитини. Ця єдність, на переконання ученого, має виявлятися по відношенню до різних аспектів виховання, зокрема, й до тих, що стосуються облагородження душі, формування моральних норм, цінностей дитини, в тому числі й щодо природи. Він писав: "Життя дає безліч можливостей для того, щоб маленька дитина близько до серця брала те, що з першого погляду її не стосується. Допомагаючи батькам побачити, відчути серцем ці можливості, ми вчимо їх виховання як творчості. Ось на вулиці, проти вашого будинку, росте чахле деревце, невідомо ким і коли посаджене. Якщо про нього не потурбуватися, воно загине. Відкрийте своєму синові очі на те, чого він досі не бачить і не побачить ніколи… Нехай доглядає чахле деревце, поливає його, оберігає від шкідників. Допоможіть його посадити ще три дерева – нехай він переживе перше почуття гордості від того, що зробив щось для людей" [6, с. 551].

Слід зауважити, що В.Сухомлинський приділяв дуже багато уваги питанню співпраці закладу освіти й сімей вихованців, вважаючи, що лише спільними зусиллями можна досягти гарних результатів у навчанні і вихованні. Він вважав, що без активної участі батьків у житті освітнього закладу, без постійного духовного спілкування і взаємного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я, неможливий освітній заклад і неможливий моральний прогрес суспільства. Таке переконання педагога втілювалося у глибокому вивченні особливостей сімейного виховання кожної дитини; в організації діяльності батьківської школи, де батьки ставали слухачами курсу психології і педагогіки; індивідуальних бесідах, в яких обговорювалися гострі, болючі питання сімейних стосунків, у проведенні свят, обов'язковими учасниками яких були батьки тощо.

Аналіз педагогічної спадщини В.Сухомлинського переконує, що лише при цілеспрямованій взаємодії педагогів і батьків, їхній продуктивній співпраці, яка передбачає рівність сторін, взаємну доброзичливість і повагу, можна здійснити рішучий поворот до особистості дитини, створити сприятливі умови до її самовизначення, самореалізації та розвитку.

Слід зазначити, що ідеї педагога нині широко використовуються у закладах дошкільної освіти, де робота з батьками посідає чільне місце. Щодо ознайомлення дітей з природою зміст такої роботи реалізується через різноманітні форми. Зокрема, серед традиційних форм найуживанішими в закладі дошкільної освіти є *батьківські конференції*, на яких вирішуються актуальні проблеми еколого-природничої освіти дітей, *батьківські збори*, які дозволяють приймати відповідні рішення батьківського колективу з багатьох важливих проблем, підвищувати педагогічну культуру батьків, їхню відповідальність та активність. Орієнтовними темами виступів на батьківських зборах щодо формування природничо-екологічної компетентності дітей можуть бути: "Формування у дітей дбайливого ставлення до домашніх тварин", "Організація догляду за кімнатними рослинами в домашніх умовах" та ін.

Найбільш доступною, поширеною формою встановлення взаємозв'язку педагога з сім'єю, його систематичного спілкування з батьками дитини є *бесіда з батьками***.** Мета педагогічних бесід – це обмін враженнями і досягнення єдиної точки зору щодо проблемних питань, надання батькам своєчасної педагогічної допомоги. Орієнтовними темами для бесід з батьками в контексті досліджуваної проблеми можуть бути: "Організація спілкування дитини з природою в різні пори року", "Цікаві експерименти у природі", "Природа: ідеї для творчості" та ін.

Важливе місце в роботі з батьками посідають *консультації*. Це одна з форм роботи, за допомогою якої успішно здійснюється диференційований підхід до сімей. Консультації проводяться систематично протягом усього навчального року і мають на меті надати батькам ті чи інші знання, наприклад, про те, як облаштувати куточок живої природи вдома й організувати роботу дитини в ньому тощо. Консультації не тільки дають знання, вони проводяться з метою заохотити батьків працювати разом із вихователями, вирішуючи певні педагогічні проблеми.

Групові семінари, практикуми, тренінги для батьків – це цікаві й ефективні форми співпраці з батьками, що призначені для людей, які об'єднані загальною проблемою. Така

робота передбачає як теоретичне ознайомлення з проблемою, так і практичне розв'язання конкретних ситуацій. Прикладом такої форми роботи може слугувати практикум "Вчимо бачити красу природного довкілля".

Слід також виокремити таку форму роботи з батьками як *"круглі столи"*, під час проведення яких учасники – батьки, педагоги – мають змогу вільно висловлюватися, спілкуватись одне з одним. Під час проведення "круглів столів" доцільно використовувати такі методи, як постановка дискусійних питань, аналіз педагогічних ситуацій, повідомлення фахівців із поставленої проблеми, обмін досвідом батьків, відповіді фахівців на їхні питання.

Зустрічі з батьками в "Батьківській вітальні" від звичайних батьківських зборів відрізняються тим, що вони є формою пізнавального дозвілля. Зустрічі можуть проводитися в цікавій, ігровій формі (н-д, у вигляді конкурсу "Екологічний брен-ринг").

Залучення батьків до сумісної з дітьми діяльності в умовах дошкільного закладу є ефективним прийомом їх активізації. Це може бути *залучення батьків до проведення свят і розваг, екскурсій, туристичних походів*, що організовуються у дошкільному закладі.

До наочно-інформаційних форм роботи із сім'ями вихованців відносяться *батьківські куточки, тематичні виставки, фотовиставки, скринька довіри* тощо.

На сьогодні особливо популярними як серед педагогів, так і серед батьків є нетрадиційні форми спілкування з батьками. Вони схожі на розважальні програми, ігри, спрямовані на налагодження неформальних стосунків з батьками, привернення уваги до дошкільного закладу. Серед інноваційних форм роботи з батьками поширення набувають: родинний міст, дні довіри, день добрих справ, батьківська школа, батьківські клуби, спільні проекти.

Заслуговує на увагу практика організації такої інноваційної форми співпраці освітнього закладу й батьків, як *Клуб турботливих батьків.* Мета роботи Клубу – створення системи особистісно-орієнтованої взаємодії дорослих з дітьми шляхом організації єдиного освітнього простору в освітньому закладі й сім'ї. Діяльність Клубу спрямована на вирішення багатьох психолого-педагогічних проблем, серед яких чільне місце посідає проблема формування еколого-природничої компетентності дошкільників.

Ефективним інформаційним засобом, який сприяє налагодженню взаємодії закладу дошкільної освіти і сімей вихованців, є *веб-сайт*. Веб-сайт закладу створює єдиний інформаційний освітній простір – систему, в якій задіяні на інформаційному рівні та пов'язані між собою всі учасники освітнього процесу: адміністрація, педагоги, батьки вихованців. Практично всі вони об'єднані між собою відповідними інформаційними потоками. У цьому інформаційному середовищі створюються сприятливі умови для роботи з батьками щодо підвищення їхньої педагогічної культури (в тому числі, аспектів, що стосуються формування природничо-екологічної компетентності дітей). Даний інформаційний ресурс передбачає інформаційно-презентаційну, консультативну, інформаційно-методичну, просвітницьку підтримку діяльності суб'єктів взаємодії.

Таким чином, проведене дослідження засвідчило, що ідеї Василя Олександровича Сухомлинського щодо взаємодії закладу освіти й сімей вихованців не втратили своєї актуальності. Нині визнано, що співпраця цих двох соціальних інститутів має значні можливості в розвитку особистості дошкільника, у формуванні в нього природничо-екологічної компетентності. Система такої роботи, будуючись на використанні цілої низки форм взаємодії – традиційних й інноваційних, – забезпечує узгодженість вимог і дій закладу освіти й сім'ї та активне залучення батьків до педагогічного процесу.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4-19.
2. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад. О. А. Рудік, І. В. Молодушкіна. – Х. : Основа, 2013. – 222 с. – (Серія "Дошкільний навчальний заклад. Вихователю").
3. Закон України "Про дошкільну освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – 651 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977 – Т. 3. – С. 7-279.

6. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419-656.

Тетяна Постолатій,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, доц. Любчак Л.В.

ПРОБЛЕМА ВИБОРУ МЕТОДІВ САМОВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Освіта і самоосвіта, як виховання і самовиховання – дві сторони процесу формування особистості. У Законі України «Про освіту» зазначено, що будь-який освітній заклад має створювати належні умови для саморозвитку, самовиховання, самоосвіти учнів. Спрямувати активність вихованця на створення власної особистості – значить перетворити його у співучасника процесу виховання, зробити союзником у досягненні виховної мети. Тільки за умови вирішення цього завдання повністю реалізується мета освіти і виховання в нашій країні, а саме гармонійний і всебічний розвиток особистості, у якому найважливіше значення починає відігравати не лише врахування академічних результатів учіння школярів, а й показників їхнього особистісного розвитку, в тому числі зусилля людини, спрямовані на самовдосконалення. Завдання вчителя полягає у тому, щоб навчити дитину свідомо організовувати свою діяльність та керувати нею, викликати мотивацію і допомогти у постановці мети свого вдосконалення.

Розвиток педагогічної думки впродовж багатьох століть нерозривно пов’язаний з історією світової культури. Тому питання навчально-виховної діяльності в цілому, і самовиховання школярів зокрема, були предметом прямої або опосередкованої уваги як вітчизняних, так і зарубіжних філософів, письменників, педагогів та відомих громадських діячів. Теоретичні розробки і методичні поради, присвячені даній проблемі, висвітлювалися у наукових публікаціях, художніх творах, публіцистичних статях Я.Коменського, Дж.Локка, Ж.-Ж.Руссо, Г.Сковороди, Л.Толстого, К.Ушинського, Л.Українки, М.Коцюбинського, А.Макаренка, В.Сухомлинського.

На важливості самовиховання наголошував видатний вітчизняний педагог В.О.Сухомлинський. Його праці пронизані ідеєю визначальної ролі самовиховання у розвитку дитини. Коли дитина оволодіває певною сумою соціального досвіду, вона починає усвідомлювати себе як особистість, у неї під впливом значного обсягу потреб виникає прагнення до самовиховання. У своїй науковій спадщині Василь Олександрович залишив вчителям ряд рекомендацій щодо стимулювання учнів до самовиховання.

Однією з перших порад В.О.Сухомлинського щодо правильної організації самовиховання учнів є своєчасність роботи з цього приводу. Видатний педагог стверджував: «Починати вчити людину самоорганізації, уміння, якщо це потрібно, «примушувати себе» треба в дитинстві і ранньому отроцтві, від 7 до 10-11 років. Якщо цей період пропущено, неминуче постане проблема самовиховання» [4, 232]

В.О.Сухомлинський велику увагу приділяв взаємозв'язку виховання і самовиховання. Він неодноразово зазначав, що всі методи виховання повинні сприяти тому, аби людина подивилась на себе саму, прагнула пізнати свій внутрішній світ, щоб усі сили її душі були спрямовані на те, щоб зробити себе кращою, досконалішою. Видатний педагог-гуманіст стверджував, що самовиховання – це не щось допоміжне у вихованні, а міцний його фундамент. Ніхто не зможе виховати людину, якщо вона сама себе не виховає. «Підліток стає справжньою людиною лише тоді, коли він уміє пильно вдивлятись не тільки в навколишній світ, а й у самого себе, коли він прагне пізнати не тільки речі і явища навколо себе, а й свій внутрішній світ, коли сили його душі спрямовані на те, щоб зробити самого себе кращим досконалішим» [4, 229].

Видатний педагог був глибоко переконаний, що тільки те виховання є справжнім, яке спонукає до самовиховання. Водночас Василь Олександрович визнавав: «Учити самовихованню незмірно важче, ніж організувати недільні розваги; незмірно важче і

складніше, ніж схопити підлітка за руку і не випускати його доти, поки він не вийшов із стін школи, поки його не сп'янило повітря, вільне від заборон і регламентацій. Тільки виховання, яке спонукає до самовиховання, може розв'язати цю важку проблему» [4, 236].

Формування в учнів позитивних особистісних якостей неможливе без їхнього бажання набути цих якостей. Здійснюючи цілеспрямовану роботу над вдосконаленнямвласної особистості, учні користуються певними методами самовиховання. Під ними розуміють способи і підходи, якими користується людина, щоб діяти на свою свідомість, почуття, волю з метою реалізації програми самовиховання. Основними методамисамовиховання є самопізнання, самооцінка, самопереконання, самопорівняння, самозобов'язання, самоуправління, самопримушування, самонавіювання, самозвіт, самоконтроль, самопокарання та інші. Враховуючи психологічні особливості молодшого шкільного віку, варто зазначити, що не всі з перерахованих вище методів підходять для молодших школярів [1, 40].

Самовиховання починається з самоусвідомлення – усвідомлення дитиною себе як особистості, свого місця в суспільній діяльності. Структурно воно постає як єдність пізнавальної (самопізнання), емоційно-оцінної (самоставлення) і дієво-вольової, регулятивної (саморегуляція) внутрішньої діяльності. Головною при цьому є вольова сфера, яка забезпечує саморегуляцію її внутрішнього світу, активізує діяльність залежно від мети, установок, мотивів поведінки, практичних завдань.

Важливим етапом у процесі самовиховання є самопізнання, тобто визначення учнем своєї спрямованості, з'ясування життєвих цілей, ідеалів, ціннісних орієнтацій, темпераменту, характеру, здібностей. Для учнів молодшого шкільного віку – це досить складний процес. Тому, без керівної ролі вчителя він не може бути успішним.

Самовизначення характеру передбачає з'ясування найзагальніших його властивостей: сили (уміння добиватися поставленої мети, переборювати труднощі, відстоювати переконання, виявляти мужність), слабкості (легкодухість, вагання, нерішучість, нестійкість поглядів, піддатливість) оригінальності (своєрідність особистості), цільності (комплекс ставлень людини до різних проявів життя, єдність слова і діла), твердості (послідовність, наполегливість у досягненні мети, обстоювання поглядів).

Молодші школярі, для яких в є характерна завищена самооцінка, не здатні адекватно оцінити себе та визначити свої сильні та слабкі риси характеру. Вчитель повинен керувати процесом самопізнання, а в подальшому і самовиховання. Самопізнання як складний процес внутрішньої роботи над собою передбачає такі його елементи, як самоспостереження, самокритика, самоаналіз [3].

Важливим методом самовиховання у початковій школі є оцінювання учнями себе та своєї діяльності. Воно є важливим регулятором поведінки. Від самооцінки залежать взаємини людини з її оточенням, її самокритичність, самовимогливість, ставлення до своїх успіхів і невдач. Впливає на ефективність діяльності людини і подальший розвиток її особистості. Учням молодшого шкільного віку можна пропонувати різні ігрові прийоми формування навичок самооцінки. Наведемо приклад одного з таких прийомів:

«*Чарівний магазин».*

Гра проводиться в умовах імпровізованого магазину. Вчитель розповідає про те, що це чарівний магазин і в ньому можна купити те, що зазвичай не продається: доброту, старанність, самостійність, доброзичливість, чуйність, правдивість, турботливість тощо. Назву кожної характеристики можна написати на мішечку чи бочечці. Кожна дитина отримує гроші-жетони, за які вона може «купити» собі характеристику, якої їй бракує. Після завершення гри проводиться обговорення.

Процес становлення повноцінного характеру можливий лише за умов високого рівня самостійної життєдіяльності людини, її паростки закладаються в перші роки життя дитини. Людина ще чимало осягне на життєвому шляху, вона зможе уточнювати свої морально-етичні чи світоглядні засади, розвивати свої здібності тощо, але якщо в ранньому віці не сформуються основи її самостійності й самовідповідальності, то все її життя буде залежати від інших людей. І вже ні освіта, ні творчі здібності не компенсують цього. Людина залишиться нездатною переборювати труднощі.

Зрештою, розвиток самостійності гальмується не тільки тоді, коли дитині грубо забороняють, але й тоді, коли на основі «демократичної» взаємодії сильного (вихователя) і слабкого (дитини) ініціатива стихійно перехоплюється батьками і вчителями. У таких випадках вони начебто лише «пропонують» свої варіанти рішень і обґрунтовують це тим, що ці рішення вигідніші, «раціональніші». Однак більшу користь для характеру дав би гірший, але власний вибір, ніж кращі рішення, але чужі. Навіть за умови добрих стосунків і теплого ставлення до учня можливий деспотизм і позбавлення його самостійності. Можна виховати людину з слабкою волею, якщо над нею постійно висить їхній авторитет, якщо дитина сама схиляється перед ним. Під впливом такого авторитету в небажаному напрямку йде самовиховання. Самостійність виховується лише в процесі самостійної діяльності, що ініціюється самим вихованцем. Вона також пов'язана з почуттям свободи. Сучасна школа і сучасне виховання повинні залишати розумний простір для самостійного життя серця і волі дітей, у якому тільки й можуть бути накопичені матеріали для майбутнього характеру [2].

Визначення молодшим школярем ідеалу, зразку, до якого він прагне відбувається внаслідок бажання наслідувати когось. Прикладом для наслідування можуть стати: хтось з найближчих у сім'ї, видатний громадський діяч, літературний герой, учитель, ровесник тощо. Некритичність мислення молодшого школяра дає можливість учителю та батькам спрямовувати вибір учнем свого ідеалу у потрібне русло.Функція вчителя тут дещо обмежена, але він повинен, з одного боку, бути корисним зразком наслідування для дитини, а з іншого стимулювати пошук взірця через ознайомлення дитини із життям, вчинками та поведінкою інших людей. Вважають, що найефективнішим методом виховання є демонстрування на власному житті та на власній поведінці тих поглядів, яких дотримується сам вчитель.

Важливим методом організації самовиховання учнів школи І ступеня є створення ними програм самовиховання та дотримання їх у своїй подальшій діяльності. На етапі створення програми самовиховання учень порівнює своє «Я» у теперішньому, «Я», яким його хочуть бачити інші, і «Я», яким він уявляє себе у майбутньому. На вироблення образу «Яким я повинен стати в процесі самовиховання» важливе значення має життєвий досвід, ідеали, мрії. План роботи над собою реалізується в процесі боротьби мотивів, зміни себе і обставин. В процесі самовиховання активно працюють всі програми: «Я тепер і в майбутньому», «Вимоги до мене і вимоги до себе», «Програма самовиховання і програма поведінки». Керівництво самовихованням на цьому етапі йде двома шляхами: зміною умов, що сприяють переоцінці себе і зміни програми самовиховання.

Отже, самовиховання є завершальним етапом шкільного виховання особистості. Цей процес супроводжуватиме її на наступних етапах саморозвитку і самовдосконалення. Уміння адаптуватися, орієнтуватися в непередбачених життєвих ситуаціях, вступати в боротьбу із непереборними обставинами чи свідомо обходити небезпеки, вирішувати конфліктні ситуації за допомогою компромісів, не розгублюватись в екстремальних життєвих ситуаціях тощо – саме до цього слід готувати дітей, озброюючи їх методами самовиховання вже в умовах школи першого ступеня.

Література:

1. Кочетов А.И. Организация самовоспитания школьников: Книга для учителя / А.И.Кочетов. – Минск, 1990. – 173с.
2. Крайг Г. Психология развития / Г.Крайг, Д.Бокум. – Санкт-Петербург, 2005. – 940 с.
3. Лаврук К. Самооцінка та самопізнання – компоненти самовиховання особистості / К.Лаврук // Освіта технікуми й коледжі. – 2005. –№2. – С. 73-75.
4. Сухомлинський В.О. Виховання і самовиховання / В.О.Сухомлинський. – Збірник творів у 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.5. – С. 229-239.

Применко Ірина,
студентка СВО бакалавр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер. – канд.пед.наук, доц. Шикиринська О.В.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ СУЧАСНИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (НА ОСНОВІ ПОГЛЯДІВ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО)

Сучасні реалії сімейного виховання є такими, що більшість батьків свідомо чи несвідомо сприяють захопленню дітьми комп'ютерним світом, усуваючись від виховання власних дітей, що врешті-решт призводить до неконтрольованого негативного впливу медіа-простору на незміцнілі дитячі душу і розум. Сучасна ж дитина дошкільного віку, так само, як і сто років тому, прагне уваги, тепла, любові, розуміння, підтримки рідних людей; у дитині так само потрібно виховувати чуйність, допитливість, прагнення та уміння розв'язувати свої дитячі проблеми. Тому сьогодні, як ніколи, важливим є звернення до педагогічної спадщини видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського.

Особливостями організації навчально-виховного процесу з сучасними дітьми дошкільного віку є умови для їхньої активності й розвитку фантазії, а також мислення та мовлення [1, 24]. Вивчаючи педагогічну діяльність В.О.Сухомлинського, зокрема методики, що практикувалися педагогом, можна погодитися, що багато сучасних освітян активно користуються цими підходами, методами та формами навчання і виховання сучасних дітей. Педагогічний експеримент В.О.Сухомлинського щодо навчання, став цілісною системою, а ідеї В.О.Сухомлинського полягали у тому, щоб проявляти любов до дитини, враховувати можливості творчих сил в умовах колективної співдружності та звернення до внутрішнього світу дитини, розвитку ідей «радості пізнання» та емоційного його сприйняття [2, 164].

Аналізуючи систему навчання та виховання сучасних дошкільних закладів та порівнюючи її з досвідом В.О.Сухомлинського – видатного українського вченого, педагога, філософа, який опікувався долею дітей, приходимо до висновку, що далеко не в усіх закладах використовуються ідеї В.О.Сухомлинського, а особистісно орієнтована модель, метою якої є індивідуальний розвиток кожного вихованця закладу дошкільної освіти є декларативною.

Виховання, на думку педагога, має починатися з малих літ за допомогою гри. Дійсно, гра в наш час має багатогранний вплив на психічний розвиток дитини дошкільного віку, і залучає до активного пізнання навколишнього світу. Тому доцільно проводити на заняттях різноманітні види ігор. А ще праця над творами й казками добре слугує для самовиховання почуттів, від якої залежить розвиток дітей, багатство їх духовного життя [3].

Кожний навчальний заклад може використовувати в навчальному процесі кімнату казки та кімнату думок. Скажімо, в кімнаті думки можна пропонувати дітям знайомитися з матеріалами про відомих людей своєї країни. За словами В.С.Сухомлинського «Сила і ефективність патріотичного виховання визначається тим, наскільки глибоко ідея Батьківщини оволодіє особистістю, наскільки бачить дитина світ і саму себе очима патріота» [3, 246], і це має сенс і в наші дні.

Тому такі аспекти як: глибокі патріотичні почуття, турбота за долю свого народу розглядаються на заняттях з народознавства. І вихователі можуть використовувати такі методи і засоби: розгляд картин, які відображають настрій, вивчення стану та поведінки дітей під час розгляду; читання художніх творів, особливо народних казок, в яких дуже добре змальовуються ситуації, що передують обговорення змісту.

Саме в дошкільному дитинстві ми маємо розвивати в душі кожної дитини задатки духовності, які з часом стануть вагомими здобутками. Так і В.О.Сухомлинський розглядав дитинство, як найважливіший період людського життя.

Тому за поглядами педагога, щоб сучасній малечі було цікаво пізнавати навколишній світ і навчатися, вихователеві ДНЗ доречно використовувати оповідання та казки. Використовуючи такі засоби В.О.Сухомлинського слід доповнювати новітніми, технічними засобами; завдяки оптимальному поєднанню можна досягнути високих результатів у навчанні.

Проаналізувавши педагогічні погляди В.О.Сухомлинського на естетичне виховання дітей, зрозуміло, що таке виховання має становити основу навчального процесу дітей дошкільного віку. В книзі «Серце віддаю дітям» педагог зазначав «…що перш ніж читати книгу, слова по складах, діти повинні прочитати сторінки найкращої в світі книги – книги природи» [4. с.30]. І це дійсно так, в сучасних умовах виховання доречно поєднувати дослідницьку діяльність та інтерес і бажання пізнати навколишнє середовище.

У своїй праці «Батьківська педагогіка» В.О.Сухомлинський зазначав, що сприйняття музичних творів неможливе без вражень від почутих звуків природи. Зважаючи на це корисно і дієво навчати дітей музиці серед природного довкілля. На думку педагога душа дитини дуже емоційна. Тому уроки серед природи розвивають у дітей сприйняття доброго слова.

Пісні, на думку видатного педагога, стверджують поетичне бачення світу [4,194-195]. Тому доцільно виховувати сучасних дошкільнят на формах роботи тіньового театру, театральних дійств та музичних свят. Педагогічні аспекти з виховання та навчання за поглядами В.О.Сухомлинського дуже актуальні та дієві в нинішній дошкільній освіті.

Література:

1. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному просторі / А. М. Богуш. – К., 2008. – 272 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1977. – Т. 5.
3. Максименко Д.С. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку. – Київ: ТОВ «Центр учбової літератури», 2018. – 192 с.
4. Мамчур Л. І. Лінгводидактична спадщина В. О. Сухомлинського /Л. І. Мамчур. - Умань: РВЦ "Софія", 2009. – 184 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1985. – 189 с.

Проніна Анна
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, ст. викл. Колосова О.В.

ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ЄДИНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ «СІМ'Я – ШКОЛА»

В умовах ринкової економіки існує об'єктивна необхідність формування єдиного виховного простору. Зміни, що відбулися в житті суспільства, зумовили порушення взаємозв'язків у системі «школа – родина – суспільство. Суспільство впливає на родину, формує певний побут її життя, а сім'я має зворотній вплив на соціальну організацію. Повсякденно більшість сімей стурбована розв'язанням економічних проблем, посилилася тенденція самоусунення батьків від виховання та особистісного розвитку дитини. Не володіючи у достатній мірі знаннями вікових та індивідуальних особливостей, актуальними для ринкового суспільства компетентностями, батьки здійснюють виховання інтуїтивно, що не дає позитивних результатів. З огляду на це, духовно збагачені економічні знання стають необхідними кожній людині, а особистісні якості, поведінка в нових економічних умовах мають формуватися якомога раніше.

Питання сімейного виховання завжди знаходилися у колі уваги науковців, зокрема цій проблемі присвячені праці Я. Коменського, Дж. Локка, А. Макаренка, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. С. Шацький сформулював методологічні підходи щодо організації взаємодії навчального закладу та середовища, частиною якого є сім'я. В. Сухомлинський теоретично розробив і реалізував у практиці Павлиської середньої школи систему шкільно-сімейного виховання, обґрунтував доцільність та необхідність участі сім'ї в освітньому процесі. Розуміючи важливість сімейного виховання для формування господарської культури дітей, їхньої соціалізації, економічному вихованню в родині присвятили праці А. Аменд, С. Бадмаєва, Д. Березовська, Л. Кураков, Б. Левін, М. Петрович, І. Сасова, А. Федоров та інші. Незважаючи на численні дослідження взаємодії в системі «школа – родина» варто наголосити, що в сучасних умовах вони

застосовуються обмежено. Сучасні дослідження залишають поза увагою проблему педагогічної співпраці педагога загальноосвітнього навчального закладу і батьків з духовно-економічного виховання дітей.

Родина – це суспільство в мініатюрі, від цілісності якого залежить безпечність всього великого людського суспільства, зазначає А. Адлер [1]. Вона виконує ряд взаємозалежних функцій: економічну, господарсько-побутову, психологічну, репродуктивну, виховну. Для кожної людини сім'я виконує емоційну й психологічну функції, які захищають людину від стресових і екстремальних ситуацій. Затишок і тепло домашнього вогнища, реалізація потреби людини в довірливому й емоційному спілкуванні, співчуття, співпереживання, підтримка – усе це дозволяє людині бути більш стійкою до умов сучасного життя. На думку В. Сухомлинського, сімейне середовище зберігає, утверджує і водночас формує ціннісно-смислову сферу дитячої особистості на основі прийняття останньою соціально значущих норм, переконань та ідеалів, а також через «велику школу тонких, сердечних, людяних взаємовідносин» [4, 103]. Виховання в родині – найважливіша функція, котрій підпорядковуються всі інші, економічна зокрема. Сутність і зміст економічної функції складається у веденні не тільки загального господарства, але й у духовно-економічному вихованні дітей, моральній, економічній підтримці всіх членів родини в період їхньої непрацездатності.

Безперечним є той факт, що родина щільно пов'язана з іншими елементами існуючої суспільної системи. Проте, дуже часто впливи шкільного закладу, родини на дитину різноспрямовані, що призводить до її соціальної дезадаптації, загострення відносин, взаємного непорозуміння між вчителем, родиною, дитиною, зниження ефективності виховних впливів на дитину як педагога, так і сім'ї, спостерігається «деградація особистості, вихід її смислової сфери за межі спектра загальнолюдських цінностей» [3, 412]. Діяльність батьків та вихователів в інтересах дитини може бути успішною, якщо вони стануть союзниками. У цьому ми спираємося на думку В. Сухомлинського, який наголошував на тому, що вдосконалення суспільного характеру виховання означає не зменшення, а навпаки посилення ролі батьківської педагогіки [3, 414]. Це дозволить краще зрозуміти, дізнатися про дитину, її індивідуальні особливості, здібності, побачити її в різних ситуаціях, сприяти формуванню ціннісних життєвих орієнтирів та компетенцій, подоланню негативних вчинків та проявів у поведінці. Педагогам важливо встановити партнерські відносини з кожною родиною, створити атмосферу взаємопідтримки та спільності інтересів щодо духовного розвитку дітей, захисту їх прав, соціалізації. Особливо це важливо в нових економічних умовах.

Духовно-економічне виховання розпочинається в родині при стиканні дитини з різноманітними соціальним інститутами. Дитина, що здійснила свою першу самостійну покупку, робить не менш значущий крок, ніж теоретичне знайомство з законом попиту. Саме тому перед батьками, вчителями постають різноманітні питання: про необхідність духовно-економічне виховання у початкові школі; про обізнаність батьків щодо виховної позиції вчителя, духовний зміст економічних категорій тощо.

Опитування батьків учнів початкових класів щодо означених питань виявило наступне. Близько 50% батьків вважають, що в сучасних умовах розпочинати духовно-економічне виховання потрібно з дошкільного закладу, 43,1% - з початкової школи, 5,3% - із середньої ланки, 1,6% - у старших класах. Майже 37% батьків мають уявлення про виховну позицію педагога, а інші – цікавляться в основному питаннями здоров'я, задоволення первинних фізіологічних потреб, навчальними успіхами дітей та матеріальними питаннями. Отже, в силу соціально-економічних умов сім'ї повністю передовірили виховання дітей школі. Щодо економічної обізнаності батьків, то 10% з них виявилися економічно обізнаними (на науковому рівні), 6% - змогли пояснити духовний аспект економічних понять. З'ясувалося, що 21% родин планують та контролюють виконання бюджету, в інших випадках гроші витрачаються відповідно поточних рахунків. У 70% сімей ведення бюджету авторитарне (грошима розпоряджується хтось один з батьків), майже у 6,7% родин застосовується спосіб сумісного ведення бюджету, у 15% - бюджет ведеться відокремлено батьками, тобто кожний розраховує на свої зароблені гроші. Тільки 8,3% батьків залучають дітей до розподілення

бюджету.

Переважна більшість батьків (92%) пріоритет у духовно-економічному вихованні надають школі з причин відсутності певних знань, освіти, часу тощо. Таким чином батьки усвідомлюють необхідність у духовно-економічному вихованні дітей, проте не можуть це зробити. Саме тому потрібно розпочинати роботу у цьому напрямі із з'ясування очікувань, думок, побажань батьків щодо виховання та навчання їх дітей, відродження партнерства школи та родин.

На нашу думку, ефективними формами співпраці батьків і школи в цьому напряму стануть тематичні батьківські збори, організація «Економічної школи для батьків», на яких вони зможуть ознайомитися із сутністю економічних понять, їх духовним аспектом, задачами й метою духовно-економічного виховання; з поглядами А. Макаренка на господарське виховання у родині, який головним у сімейному вихованні визначав організацію життя, побуту родини, залучення дітей до домашнього господарства, формування розумних потреб, уміння поводитися із грошима, необхідність поступово залучати дітей до обговорення сімейних фінансових проектів; вироблення звички не хвалитися дуже добрими матеріальними умовами перед іншими дітьми, сім'ями, необхідністю знайомства дітей з професіями, досягненнями, заробітком, складністю роботи батьків; із сімейним бюджетом, потребами членів родини; з людиноформуючими уроками Ш. Амонашвілі, В. Караковського В.Сухомлинського, проблемою взаємозв'язку економічного та духовного виховання у народних традиціях, поглядами різних релігій на ринкову економіку, питаннями виховання людини в умовах негативного впливу ринкової економіки на ціннісні орієнтації дітей тощо. Також батьків слід долучати до створення матеріально-технічної бази (книжкового фонду, виготовленні наочності), до підготовки та проведення виховних заходів (конкурсу «Кращий знавець економіки», свят «Дарові блага осені», «Ресурси для виготовлення Колобка», «Проблема вибору Кози-Дерези», вистави «Новий дім зайців-хазяйців» тощо).

Таким чином, ефективність духовно-економічного виховання дітей в родині знаходиться у прямій залежності від рівня освіченості батьків, ділових якостей та спрямованості їх інтересів, характеру та господарського оточення сім'ї, її матеріального стану, тобто від виховного потенціалу родини в цілому, спільної педагогічної діяльності родини та вчителів. Підтвердження вищезазначеного знаходимо у В. Сухомлинського: «Гармонійний, всебічний розвиток можливий лише там, де два вихователі – школа і сім'я – не тільки діють одностайно, ставлячи перед дітьми одні вимоги, а є однодумцями, поділяють ті самі переконання, завжди виходять з тих самих принципів, не допускають ніколи розходжень ні в меті, ні в процесі, ні в засобах виховання» [5, 511]. Тобто, ефективна спільна діяльність педагога з батьками з духовно-економічного виховання можлива, якщо між вихователем та батьками існують щільні та систематичні контакти, якщо їхні стосунки будуються на взаємній довірі та доброзичливості, якщо у такій діяльності вихователь опирається на позитивне в дитині, глибоко вірить в успіх співпраці з батьками.

Література:

1. Индивидуальная психология и развитие ребёнка [Электронный ресурс] / А. Адлер - М. : Институт общегуманитарных исследований, 2018. - http://www.studentlibrary.ru/book/ISBN9785731209243.html
2. Макаренко А.С. Вибрані педагогічні твори. Статті, лекції, виступи / За загальн. ред. Е.Н. Мединського та І.Ф. Свадковського / А.С.Макаренко. – Київ – Харків: Державне учбово-педагогічне видавництво Радянська школа, 1947. – 284 с.
3. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа. – Т.5. – 1976. – С. 410-414.
4. Сухомлинский В. А. О воспитании / В. А. Сухомлинский. – М. : Политиздат, 1975. – 272 с.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа. – Т. 2. – 1976. – С. 419-657.

Рудь Валентина,
студентка СВО бакалавр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – асист. Колеснік К.А.

ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРТУРНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Впродовж багатьох років не зникає інтерес до літературної спадщини В. Сухомлинського. Це пояснюється тим, що в працях великого педагога підіймаються теми людяності, гуманізму, доброзичливості, вивчення яких так необхідне для морального виховання підростаючого покоління.

Ця важлива проблема знаходить своє місце і в Законі України «Про освіту», де одним з головних завдань є всебічний розвиток людини як особистості, розвиток її талантів, здібностей, виховання високих моральних якостей, формування на їх основі свідомих громадян своєї країни. І важлива роль у цьому процесі належить як сім'ї, так і вчителю, який повинен виховувати дитину, формувати особистість, враховуючи вимоги, які ставить перед ним теперішнє суспільство. «Наша праця – формування людини, і це покладає на нас особливу відповідальність, яку ні з чим не зіставити» [4, с.163].

«Роки дитинства –це насамперед виховання серця», – казав Василь Олександрович [4, с.189]. Саме тому виховання дітей віком 6-10 років називав «школою сердечності». Він радив вчителям та батькам вчити дітей добру, любові, милосердя. Насамперед таке навчання полягає у правильному прикладі тих, хто найбільше оточує дитину: рідні, близькі, вчителі, адже вони є для дитини авторитетом, і саме їх поведінку та вчинки будуть наслідувати діти. Крім того, дитина не повинна зростати байдужою, черствою.

Педагог переконує, що найкращий спосіб виховати в дитині людяність, сердечність це піклуватись, допомагати, творити добро іншим, не важливо чи то рослина, тварина, людина. Дитин амає прагнути цього сама. Так, наприклад, у казці «Намисто з чотирма променями» дівчинка думала не про себе, а найперше хотіла допомогти своїм рідним, хоч сама потребувала допомоги. Але, зробивши добру справу, вона стала найщасливішою і невдовзі хвороба покинула її. Виховання гуманності, на думку вченого, це насамперед виховання чуйності, вміння співпереживати іншим. Нормальна соціалізація неможлива, якщо в дитини не розвинули ці благородні почуття. На думку В. Сухомлинського, байдужість дорослої людини небезпечна й огидна, дитяча ж байдужість – страшна.

Важливою умовою морального становлення особистості є виховання любові до праці. Педагога хвилювало те, що головним завданням школи було підготовити якнайбільше дітей, які в подальшому зможуть вступити до вищих навчальних закладів. За таких умов у школярів формувалось негативне ставлення до звичайної буденної праці. В. Сухомлинський наголошував, що кожен вид праці потребує індивідуальних здібностей, певних вмінь, докладання фізичних та духовних зусиль. Той, хто зверхньо ставиться до так званої «чорнової» роботи, ніколи не зможе досягнути великих успіхів у жодному виді діяльності. Праця, за словами В. Сухомлинського, це не просто виконання якихось дій - це елемент духовного життя. Оповідання «Найкрасивіше і найпотворніше» якнайкраще показує нерозривний зв'язок між ставленням до праці та духовним розвитком людини. Адже хлопчик зміг відчути та оцінити красу праці і те, що «людську працю пускає за вітром». Звідси випливає закономірність: чим вищий рівень духовного життя дитини, тим більшу радість буде приносити праця.

Важливе місце у моральному вихованні дітей В. Сухомлинський відводив природі як об'єкту пізнання, сфері активної діяльності та як одній зважливих частин дитячого життя. Досліджуючи цю тему, педагог дійшов висновку, що природа сама собою не виховує, досягнення необхідного результату можливе лише за умови активної взаємодії дитини з нею. «Краса природи – це могутнє джерело енергії думки, це поштовх, що пробуджує і ледачу, і сонну, і інертну думку. Перед красою кожна дитина така, якою вона є насправді, під впливом краси вона стає такою, якою вона повинна бути. Коли дитина опиняється віч-на-віч з природою, коли перед нею відкривається світ дивних речей – дайте волю дитячим вчинкам,

саме через вчинки вина й краще зможете спостерігати, як сприймає навколишній світ кожна дитина, що вона бачить, як думає» [3, с.344].

Василь Олександрович написав велику кількість праць, присвячених темі природи, серед яких «Школа і природа, «Природа, праця, світогляд» та ін. Тут він підкреслює, що в умовах школи, а особливо в умовах сільської школи, можливості взаємодії учнів з природою безмежні, і найбільше їх діяльність має бути спрямованою на піклування та збереження навколишнього середовища. Адже саме посильна участь дітей у догляді за природою, як зазначає педагог, вчить учнів пізнавати ціну праці, землі та хліба.

Крім праць, В.О. Сухомлинський написав багато оповідань (казок) присвячених цій тематиці: «Живе і неживе», «Білка і добра людина», «Верба над ставом», «Дуб під вікном» та ін. Ці казки допомагають дітям краще усвідомити єдність світу людини та природи, збагнути цінність рідної землі, її багатств, бачити та відчувати красу навколишнього світу і, беззаперечно, виховують в школярів любов до природи.

У моральному вихованні велику роль відіграє поведінка дитини, її взаємини в колективі, суспільно-корисна праця. Однак поведінка, взаємини, ставлення до праці головним чином залежить від процесів, які відбуваються в душі дитини, найважливішим засобом впливу на яку є слово. На думку В. Сухомлинського, саме вміння педагога говорити є одним з головних засобів виховання моральних цінностей у школярів. Але мова йде не просто про чітке та правильне мовлення, а про вміння вчителя за допомогою слова достукатись до серця дитини, до її душі [2, с.328].

Отже, проблеми морального виховання дітей молодшого шкільного віку передбачає органічне поєднання найбільш відповідних вимогам початкової школи методів, форм і засобів морального виховання, адже тільки в органічній єдності можна виховати людину з високим маральними переконанням, що досить чітко простежується у досвіді В. Сухомлинського. Таким чином, аналіз літературної спадщини великого педагога дозволяє зробити висновок, що педагог прагнув того, щоб уже в молодших школярів за допомогою слова вчителя, прикладу в дитячій душі утверджувалися моральні цінності, які виробилися тисячолітньою історією народу.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Казки школи під відкритим небом / В. О. Сухомлинський. – Київ: Освіта, 1991. – 191 с.
2. Сухомлинський В. О. Слово вчителя в моральному вихованні / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – К.: Радянська школа, 1977.– Т.3. – С.321-330.
3. Сухомлинський В. О. Чиста криниця / В. О. Сухомлинський. – Київ: Веселка, 1993. – 287 с.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.2. –С.149-657.

Сорока Наталія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Комарівська Н.О.

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

В умовах розвитку української державності особливої актуальності набуває зростання ролі творчої особистості вчителя. Творче натхнення – людська потреба, в якій особистість знаходить щастя. Переживаючи духовне задоволення від того, що вона творить, людина по-справжньому відчуває, що вона живе [3, 566]. Душу ж дитини творить учитель. Саме він стоїть біля витоків життєдайного, невичерпного джерела, яке дає силу і натхнення, розум і мудрість, вселяє віру й надію у справедливість, допомагає пізнати світ і відчути себе його володарем. Ті вчителі, які здатні спонукати дітей до творчості, можуть виховувати творчу особистість, а заодно і творити майбутнє.

Василь Сухомлинський неодноразово звертався до цієї проблеми у своїй творчій спадщині. Він наголошував на тому, що формування творчої особистості школяра залежить

від учителя-вихователя, здатного активізувати інтерес і потребу учнів у власному творчому розвитку. «Продовжуючи себе в своїх вихованцях, ми творимо не тільки людину. Ми творимо самий час. Дух часу, взаємовідносини між людьми – все це залежить від того, які ми з вами, від того, яка школа, що її народ вверяє своє майбутнє, від того, яке керівництво школою» [2, 394].

Великий гуманіст визначав творчість як «бачення людиною свого внутрішнього світу. Передусім свого розуму, свого напруження інтелектуальних сил, свого розуміння і творення краси внаслідок своєї праці, своїх зусиль. Може маленька дитина повторює те, що було зроблено, створено іншими людьми, але якщо їх діяння – плід її власних розумових зусиль, – вона творець; її розумова діяльність – творчість» [2, 415]. В. О. Сухомлинський підкреслював, що дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до нього, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, яке було дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму й серця з навколишнього світу, – від цього значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк [1, 15]. Тому дуже важливо ще з ранніх років привчати дитину до творчого виявлення своїх думок.

Педагог бережно ставився до дитячого мислення, наголошуючи на тому, що діти мислять образами: «Я бачу, що в однієї дитини потік думок тече бурхливо, стрімко, народжуючи все нові образи, в іншої – як широка, повноводна, могутня, таємнича в своїх глибинах, але повільна ріка» [1, 43]. Так дитина сприймає світ, який її оточує. Таке дитяче творення світу – своєрідна художня творчість. Образ, сприйнятий і в той же час створений дитиною, несе в собі яскраве емоційне забарвлення. Емоційна насиченість сприйняття – духовний заряд дитячої творчості [1, 45]. У Павлиській середній школі Василь Олександрович створював естетичне середовище, що підштовхувало дитячий розум до творчої фантазії: уроки під відкритим небом; «Кімната казки»; «Кімната для читання»; «Музична кімната»; «Кімната ручної праці» тощо. Педагогічний секрет В. Сухомлинського, на нашу думку, передусім виявився в тому, що навчання, розвиток, виховання дітей відбувалися в ситуації рівноправного партнерського спілкування, а не педагогічного керування мовленнєвою чи пізнавальною діяльністю дітей. Адже для творчого польоту душа мусить бути вільною, незалежно від того, який мистецький досвід творця. І тільки у спілкуванні, коли одна людина чує, відчуває іншу людину, відкрита до неї, вихователю, налагодженому на естетичну хвилю, на красу, загадку, таємницю, можливо викликати у вихованців відповідні почуття, тим самим спонукати їхню творчу активність.

Учень початкових класів прагне до самовираження переважно в літературній творчості, адже слово – перше із засобів творчості. В.Сухомлинський довів, що образне мислення, прагнення одухотвореним словом передати красу навколишнього світу, власні внутрішні переживання – це не ознака якоїсь виняткової обдарованості, а характерна для всіх дітей вікова особливість. З часом у більшості дітей іскорка творчості згасає. Але якщо це прагнення підтримати, молодший школяр не лише збереже на все життя любов до рідного слова, здатність побачити, оцінити, емоційно пережити, а й розповість іншим про те, що його схвилювало. Він уважав за необхідне не лише цілеспрямовано формувати вміння й навички творчої літературної діяльності, а й передусім виховувати потребу в цій діяльності. Педагог активно залучав до творчої літературної діяльності всіх учнів без винятку.

Так, під час спостережень він навчав дітей схоплювати найістотніше у предметах, явищах, виділяти їх ознаки у певній послідовності, та зображати ціле через подачу найхарактерніших ознак, властивостей. Процес оволодіння словом В. Сухомлинський розумів як закономірний ряд «природа – думка – слово». Уже в перший рік навчання учні Павлиської школи складали усні й письмові твори-мініатюри, наприклад, «Зоряна ніч», «Багряне небо», «Осінні заморозки». За три роки навчання кожен учень складав по 40-50 творів на теми з особистих спостережень.

Крім творів, В. Сухомлинський навчав молодших школярів складати казки. Йому належить заслуга пробудження інтересу до казки. «Я вважаю, писав він, – що в початковій школі ігноруються казка… Потрібно повернутися до неї! Казка – дитяча творчість. Без неї не можна уявити дитинство» [1, 184].

Творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобутті

раніше, стають засобом пізнання світу, при цьому людська особистість немовби зливається із своїм духовним надбанням [3, 566]. Відомо, що розвиток дитини є складним процесом становлення людської особистості. У навчальній, трудовій, побутовій діяльності реалізуються й розвиваються природні можливості дитини, набуваються нові фізичні та духовні якості, знання й уміння, формується свідомість.

Якщо вчитель буде творчо підходити до процесу навчання та виховання, скоріше й діти будуть засвоювати потрібні їм знання, норми та правила. Цю закономірність помітив і В. О. Сухомлинський, наголошуючи, що проблема творчості – одна з ділянок педагогічної цілини, і щоб розпочати її засвоєння, треба створити книгу про педагогічний аспект [3, 565]. Творчість учителя, думка, утілена в художнє слово, є іскоркою, що запалює вогник дитячої творчості. Завдяки цій творчості діти стають чутливими до найтонших засобів впливу – до слова і краси. Через усю творчу спадщину В. О. Сухомлинського проходить головна думка: бажання вчитися ніколи не згасає лише за тієї умови, якщо вихованець зайнятий творчою працею [3, 495]. А щоб підтримати цей вогник творчості, вчитель має стимулювати і надихати дітей, адже без творчих педагогів сучасно школа неможлива.

Отже, аналізуючи педагогічну спадщину та досвід роботи видатного педагога В.О. Сухомлинського, можна впевнено стверджувати, що його погляди, ідеї актуальні для сучасної української школи: визнання унікальності й неповторності кожної дитини; встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин із дітьми; вивчення нахилів, здібностей кожної дитини та проектування їх розвитку; проведення «уроків мислення серед природи»; створення атмосфери інтелектуальної творчості на уроках і в позаурочний час; залучення школярів до різних видів діяльності, що найбільше відповідають їхнім здібностям; залучення учнів до творчої праці (складання творчих книжок, творчих проектів, випуск журналів, створення музеїв тощо); системи письмових творчих робіт (оповідання, твори-мініатюри, твори-роздуми, твори-спогади та ін.).

Література:

6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський. – Вибрані твори у 5-ти томах– К. : Радянська школа, 1997 – Т. 3. – С. 9-283.
7. Сухомлинский В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинский // Вибрані твори : у 5-ти томах. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – С. 393-628.
8. Сухомлинский В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинский // Вибрані твори : у 5-ти томах. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С.419- 657.

Тиндик Ольга,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. О.А.Шикирінська

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

Становлення екологічного світогляду починається у період дошкільного дитинства, коли у процесі освітньої діяльності закладаються основи світорозуміння, екологічної свідомості і практичної взаємодії з природою. Екологічна криза, що викликана масштабними систематичними негативними змінами природного довкілля, пов'язаними з практичною діяльністю людей у природі, загрожує життю майбутніх поколінь, існуванню та розвитку людської цивілізації. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») визначає необхідність формування здатності людини здійснювати свою діяльність відповідно до законів природи, не порушуючи її гармонії й екологічної рівноваги.

Проблема формування екологічної компетентності в науково-педагогічній літературі висвітлена у працях видатних педагогів А.Макаренка, В.Сухомлинського, К.Ушинського та інших. Також цьому питанню приділяли увагу Г.Бєлєнька, С.Бондар, О.Кононенко, Л.Лєпіхова, Л.Хоружа, С.Шмалей. У дослідженнях науковці здійснювали спроби дати визначення узагальненому поняттю та конкретизувати його. Оскільки існують різні підходи до визначення поняття «компетентність», для подальшої роботи було обрано визначення

А.Богуш, що трактується як «комплексна характеристика особистості, яка включає результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання: складати творчі розповіді, малюнки і конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінювання, самоконтроль» [2]. За визначенням Г.Бєлєнької, Т.Науменко та О.Половіної, базову категорію дослідження «екологічна компетентність дошкільника», розглядаємо як складник його життєвої компетентності, що становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання [1, 10].

Сьогодні освітяни, відповідаючи на запит молодої української держави і потреби суспільства, ведуть пошук ефективних методик, технологій, підходів, засобів навчання і виховання, які б сприяли становленню високоосвіченої й екологічно свідомої особистості. Відповіддю на запит є педагогічна й творча спадщина славетного педагога і письменника В.О.Сухомлинського, який великого значення надавав екологічному вихованню засобами художнього слова. В. Сухомлинський був переконаний, що образне мислення дитини й естетичне сприймання ним природи взаємопроникають, живляться одне одним. За допомогою краси природи, любові до неї він творив і збагачував духовний світ дитини. Входження мистецтва в духовний світ дитини, за думкою педагога, повинно починатися з пізнання краси слова, бо слово – могутній спосіб відточення витончених почуттів. В.Сухомлинський вважав, що в дитячі роки слово з його благодатною красою повинно стати джерелом і засобом пізнання краси в природі, внутрішнім духовним багатством і водночас засобом вираження цього багатства [4].

Проблема формування екологічної компетентності дітей у творах В.Сухомлинського розглядається крізь призму людської етики, почуттів, переживань. Наслідуючи Василя Олександровича, сучасні педагоги проводять «Уроки під Голубим Небом», на яких школярі вчаться розуміти природу, піклуватися за її збереження і примноження. Серії уроків серед природи викликають допитливість, прагнення знати про навколишнє якнайбільше. Про це свідчать твори-відповіді на такі запитання як: «Чому соняшник повертає квітку за сонцем?», «Куди падають зірки з неба?», «Чому плаче верба?», «Для чого дятлові гострий довгий дзьоб?», «Звідки беруться хмари?», «Чому гримить і блискає?» та інші. Відповіді на ці та інші запитання розкривають неповторну красу навколишнього, вчать шукати причинно-наслідковий зв'язок між речами і явищами, бачити залежність між ними [3, 75].

У творах В.Сухомлинського висвітлюється широке коло проблем екологічного виховання дитини. Твори автора про повагу до старших, любов до Вітчизни, працелюбність, добро, чесність, вчать любити природу, оберігати її та примножувати. В.Сухомлинський радив використовувати різноманітні способи та прийоми організації навчальної діяльності, «уроки мислення» серед природи. Кожне таке заняття має передбачити певне коло речей і явищ для спостережень і передбачати такі дії: дивуватися і помічати, помічати і відчувати, відчувати і думати, думати і творити. Педагог надавав особливого значення добору тем для таких занять: наприклад, «Пробудження природи від нічного сну», «Як квіти зустрічають схід сонця», «Як співає жайворонок», «Як ліс готується до зимового сну» та інші. Отож, можливості змістового матеріалу творів Василя Олександровича досить великі, варто лише знати їх, правильно та влучно використовувати в освітньому процесі.

Формування екологічної культури не буде ефективним, якщо діти не зрозуміють, що мало любити й оберігати природу, потрібно старатися її ще й примножувати. Як це можна зробити вчать оповідання «Дуб під вікном», «П'ять дубків» та ін. Після прочитаного, кожна дитина захоче і собі посадити деревце та доглядати за ним. До того ж такий учень вже ніколи не зламає гілку, не зірве листочка, а, навпаки, – поллє зів'ялу рослину, підв'яже пошкоджену гілку. І всі ці зміни стануться тоді, коли дитяча душа «переживе», «опрацює», «усвідомить» ці твори В. Сухомлинського. Так, наприклад, під час бесіди «Чуєш голос природи?» діти ознайомлюються з оповіданнями «Конвалія», «Все в лісі співає», «Сергійко і Матінка», «Як дзвенять сніжинки». У розмові учні вчаться бачити і розуміти прекрасне. В. Сухомлинський говорив: «У серці кожної маленької людини закладено зачатки почуття краси. Потрібно лише вчасно показати їй це, зосередити увагу, розкрити очі» [3, 74].

Отже, твори видатного педагога допомагають дошкільникам зрозуміти складність і красу людського буття, орієнтуватися в людських стосунках, закладають основи самопізнання і саморозвитку. Завдання екологічного виховання – забезпечити перетворення знань про природу як систему екологічних понять у духовні переконання. Пропонована В.Сухомлинським технологія орієнтує, за нашим переконаннями, не стільки на отримання нових знань, скільки на їх оновлення й поглиблення, усвідомлення й узагальнення, перехід на нову якість – формування екологічно свідомої особистості. У процесі обговорення творів педагога-творця, дошкільники вчаться висловлювати найпростіші оцінні судження щодо поведінки та вчинків героїв, яскраво і образно будувати висловлювання про власне ставлення до змісту твору. Все це свідчить про перевагу пропонованої методики над традиційною у процесі формування в молодших школярів духовносі під час читання художніх творів В. Сухомлинського.

Література:

1. Бєлєнька Г. В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку / Г. В. Бєлєнька Т. С. Науменко О. В Половіна. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. – 115 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / За ред. А. М. Богуш. – К.:Вища школа, 2007. – 542 с.
3. Вашуленко М. С. Літературна творчість В. О. Сухомлинського у сучасному змісті початкової освіти / М. С. Вашуленко // зб. наук. праць Камянець-подільського державного університету : серія педагогічна. – Вип. XIII. – 2007. – С. 73–77.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям : вибрані твори у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. школа, 1977. – 283 с.

Федорик Людмила,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, доц. Любчак Л.В.

ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Активна розбудова системи національної освіти України, відродження та подальший розвиток духовно-моральної культури, інтелектуального потенціалу українського народу спонукає до пошуку ефективних шляхів виховання й навчання підростаючого покоління, підготовки майбутніх школярів до включення в активний процес здобуття нових знань і подальшого їх використання на практиці.

Готовність дітей до навчання у школі – проблема, що хвилювала педагогів і науковців упродовж декількох століть. Адже вступ дитини до школи – це важливий, складний і відповідальний етап в її житті. Це зустріч з новим світом – загадковим, бажаним, і водночас, дуже непростим. Дитина зазнає багато змін. Це не лише нові умови життя і діяльності – це й нові контакти, нові стосунки, нові обов'язки. Змінюється соціальна позиція, соціальний інститут навчання і виховання, освітня діяльність стає провідною. Змінюється все життя дитини. Саме в перші місяці навчання у школі починають формуватися системи відносин дитини зі світом і самим собою, стійкі форми взаємин з однолітками і дорослими, базові навчальні установки, які в істотній мірі визначатимуть у подальшому успішність її шкільного навчання, ефективність стилю спілкування, можливості особистісної самореалізації у шкільному середовищі.

Вступ дитини до школи – важлива подія у її житті. Діти по-різному переживають її залежно від психологічної готовності. Більшість дітей бажають іти до школи, і це дуже важливо, адже така потреба «відкриває» смислову сферу індивіда, робить її гнучкою і чутливою до нових соціально-значущих впливів і змін. Перехід дітей на положення школярів зобов'язує їх вчасно вставати, приходити до школи, дотримуватись правил шкільного життя незалежно від того, хочеться чи не хочеться це робити, виконувати обов'язкові завдання, переборювати труднощі в роботі тощо [1;с.48]. Однак, давно вже у психології відомий факт, що бажання першокласників є дуже поверхневим і необґрунтованим: дитина хоче оволодіти

новою соціальною роллю («школяр»), яка приваблює своєю зовнішньою атрибутикою (своя нова форма, портфель, книжки, свій куточок для підготовки уроків) та ритуальністю – в школу йдуть всі діти, там своє життя, захоплююче й цікаве, з роллю школяра пов'язане нове, більш поважне, «дорослe» ставлення з боку батьків та однолітків тощо. Тому, перед тим, як відправляти дитину до школи, потрібно обов'язково підготувати її до шкільного навчання, адже саме від цього залежить успішність її навчальної діяльності, якість формування освітніх компетентностей дитини. Не випадково особливу увагу цьому питанню приділяв видатний педагог ХХ ст. – Василь Олександрович Сухомлинський. Він наголошував: «Це велике щастя для батьків: готувати дитину до школи, потім спостерігати її перші кроки на великій стежці до знань. Але це не тільки радість і щастя. Це разом з тим багато турбот і праці. Бо виховання починається з сім'ї, з того часу, як дитина осмислено подивилася на світ і усвідомила себе як живу, активну, діяльну істоту» [2, 25].

Шкільне навчання, на думку педагога, як свідомий, систематичний і поступово організований процес здійснюватиметься успішніше і матиме кращі результати за умови спільної взаємодії педагогів і батьків. В. Сухомлинський особливої уваги приділяв створенню оптимально сприятливих умов для всебічного і гармонійного розвитку дітей у родині та школі, наголошуючи, що «…всі шкільні проблеми стоять і перед сім'єю, усі труднощі, які виникають у складному процесі шкільного виховання, сягають своїм корінням у сім'ю» [2, 34].

Батьки, у поглядах В. Сухомлинського, – не лише головні вихователі і наставники, а й перші вчителі і просвітителі дітей, оскільки саме в ранньому дитинстві закладаються основи їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Тому педагог радив батькам постійно надавати серйозної уваги розвиткові у дітей спостережливості, вмінню мислити, уявляти, фантазувати, орієнтуватися в різноманітних життєвих ситуаціях [3, 56].

В.О.Сухомлинський вважав, що гармонійний, всебічний розвиток можливий лише за умови, коли школа і сім'я будуть діяти одностайно і стають однодумцями у спільній роботі. У багатьох своїх творах педагог показав, як розвиток особистості залежить від культури батька й матері, як пізнаються людські стосунки і суспільне оточення на прикладі батьків. Спираючись на засади родинної народної педагогіки та власний досвід, В.Сухомлинський у книзі «Батьківська педагогіка» наголошував, що позитивні результати є тоді, коли батько і мати виступають у єдності, коли материнська і батьківська любов є мудрою, коли є рівновага і гармонія доброти, і суворості, ласки і вимогливості. Видатний педагог рішуче відкидав у родинному вихованні «вольові засоби». В.О.Сухомлинський створив чітку систему формування гуманістичної виховної позиції батьків, визначив шляхи впровадження її у практику.

Аналізуючи праці В. Сухомлинського, ми дійшли висновку, що провідну роль у підготовці дитини до школи відіграють батьки. Саме вони формують уявлення дитини про школу, її психологічно налаштовують. Швидкість адаптації до нових умов та діяльності напряму залежить від позитивності створеного образу у свідомості дитини.

В.О.Сухомлинський, працюючи з дітьми 6-ти років, шукав найбільш ефективні шляхи підготовки їх до навчання у школі. Саме школа під блакитним небом допомагала дітям бачити і відчувати прекрасне, створювати й збагачувати словник, розвивати творчу уяву, мислення, уміти порівнювати, фантазувати, спілкуватися з однолітками, дорослими. Василь Олександрович писав: «Дитина мислить… Це означає, що відповідна група нейронів кори півкуль її мозку сприймає образи (картини, предмети, явища, слова) навколишнього світу і через найтонші нервові клітини – як через канали зв'язку – йдуть сигнали…» [4, 33]. Педагог прагнув зробити навчання цікавим, бажаним. На його думку, спостерігаючи за красою навколишнього середовища, дитина набуватиме «добрих почуттів, сердечних стосунків», знайомлячись із довкіллям – набуватиме знань.

Відомо, що В.О.Сухомлинський був справжнім знавцем і дослідником психології людини, він глибоко розумів душу дитини, її переживання, почуття, прагнення і сподівання, досконало знав психологію взаємин батьків і дітей. Не випадково погляди вченого на готовність дитини до школи проникнуті усвідомленням її значення для формування особистості дитини.

В системі підготовки дітей до школи авторитетний науковець керувався принципом природовідповідності. Він звертав увагу на те, що у дитини в цей віковий період переважає наочно-образне мислення. Педагог-практик рекомендував поєднувати безпосереднє пізнання дійсності з читанням сторінок книг із малюнками про природу, оскільки вважав її найбільш доступним об'єктом пізнання, фактором величезної виховної сили, сферою активної діяльності, середовищем для активного розвитку мислення й мовлення.

Актуальною при вивченні готовності дитини до школи є ідея Василя Олександровича про те, що дитину необхідно виховувати, орієнтуючись на майбутнє. Якщо врахувати, що незабаром дошкільник має стати школярем, то його успішність великою мірою може визначатися тим, наскільки готовим він підійде до цієї нової й складної для нього діяльності. У процесі підготовки дитини до школи, на думку педагога, важливо враховувати, що об'єднує дошкільний та молодший шкільний вік.

У цьому сенсі В.О.Сухомлинський особливу увагу приділяє грі. Він вважає її цінною для навчально-виховного процесу в початкових класах. Педагог закликає уважно придивитись до того, яке місце гра займає у житті дітей. Він писав: «Для них (дітей) гра – це найсерйозніша справа» [4, 95]. У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно, нецікаво. Буденність життя, на думку деяких вчених, може викликати у них захворювання. В грі діти перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати, відкривати таємниці і прагнути чогось прекрасного. За вмілого застосування гра може стати незамінним помічником педагога.

В.О.Сухомлинський наполягав на тому, що застосування гри в навчальному процесі забезпечить поступове залучення дитини до навчального процесу, її повноцінний розумовий розвиток. З цього приводу вчений писав: «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань» [4, 95].

Маючи великий досвід підготовки дітей до школи, Василь Олександрович застерігав батьків від захоплення розвитком у малюків конкретних умінь, зокрема письма, читання, рахування, і наголошував на тому, щоб створювати загальні передумови успішного навчання. Особливу увагу вченого привертали аспекти фізичного розвитку дошкільника. Він доводив батькам, педагогам, що існує тісний зв'язок між станом здоров'я дитини, її розумовою й фізичною працездатністю, особливо навчальною, оскільки остання потребує постійного напруження емоційно-вольової сфери, фізичного, психічного здоров'я, витривалості.

Складним для дошкільника є перехід від ігрової до навчальної діяльності, якщо не врахувати його живе прагнення спілкуватися, пізнавати світ, фантазувати, гратися й прагнути дорослішати. Педагог стверджував, що дитину необхідно виховувати, орієнтуючись на майбутнє. Якщо брати до уваги те, що незабаром дошкільник має стати школярем, то його успішність великою мірою може визначатися тим, наскільки готовим він буде до цієї нової й складної для себе діяльності.

У системі підготовки дітей 6-ти річного віку до школи Василь Сухомлинський використовував увесь арсенал краси навколишньої природи, мистецтво музики, ліричність і образність слова, народний фольклор, ігри. Такий підхід спричиняв розвиток дитячої фантазії, полегшував входження у світ науки, зближував різних за світосприйняттям, розвитком та темпераментом дітей із вчителем і допомагав у входженні до шкільного життя.

Отже, готовність до школи значною мірою залежить від бажання дитини вчитися. Розвиток пізнавальних інтересів дошкільнят, формування позитивного ставлення дітей до навчання вдається лише шляхом оптимального поєднання зусиль дошкільного навчального закладу, сім'ї та школи. Потрібно пам'ятати, що це вимагає, зокрема, створення умов, наближених до шкільних: атмосфери доброзичливості, турботи, толерантності, підтримки. В.О.Сухомлинський вважав за потрібне враховувати вікові особливості психічного розвитку дитини у процесі її підготовки до навчального процесу; з цією метою поєднувати безпосереднє та опосередковане знайомство дітей з навколишнім світом, застосовувати у

цьому процесі гру, твори різних видів мистецтва. Особливого значення у підготовці дитини до школи Василь Олександрович надавав відповідній роботі з батьками майбутніх школярів.

Система поглядів В.О.Сухомлинського на підготовку дітей до школи ще довгий час буде залишатися актуальною і невичерпною. Реалізація ідей педагога допоможе краще вирішувати питання підготовки дітей до навчання в школі та сприятиме формуванню нового громадянина України.

Література:

1. Кононко О. Л. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні / О.Л. Кононко. – К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. – 243 с.
2. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В.О.Сухомлинський – К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
3. Сухомлинський В.О. Зв'язок школи з сім'єю / В.О.Сухомлинський – ЦДАВО України. – Ф. 50 97. Оп. 1. – С. 238.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В О.Сухомлинський. – Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – с. 356.

Федорчук Юлія,
студентка 2 курсу магістратури,
спеціальності «Початкова освіта»,
ВДПУ імені Михайла.Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Кіт Г.Г.

ДІАГНОСТИЧНА ФУНКЦІЯ ВИХОВАТЕЛЯ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

"Найголовніше для вчителя, – на думку Г.Г.Кіт, – знати дитину" [1, с. 150]. У праці "Розмова з молодим директором школи" В.О.Сухомлинський виділяє основні характеристики дитини, які є надзвичайно важливими для учителя: "… потрібно знати дитину, знати її силу і слабості, розуміти її думки, переживання, бережно доторкатися до її серця. Знати дитину – це та найголовніша точка, де стикаються теорія і практика педагогіки, де сходяться всі нитки педагогічного керівництва шкільним колективом" [4, с. 441].

У Павлиській школі, яку впродовж багатьох років очолював В.О.Сухомлинський, постійно діяв психологічний семінар, в ході роботи якого видатний педагог націлював класних керівників на глибоке і всебічне дослідження особистості учня. Він підкреслював: "Без знання дитини нема школи, нема виховання, нема справжнього педагога і педагогічного колективу…" [4, с. 449]. Слід вивчати індивідуальні особливості розумового розвитку, зокрема особливості протікання психічних процесів (сприймання, пам'яті, мислення тощо), мову, емоційну сферу дитини, джерела її розумової праці. Надзвичайно важливими є також середовище та обставини, в яких формується особистість школяра, позитивні та негативні фактори впливу на неї. Особливе місце належить сім'ї, впливу батьків на духовний світ підростаючої особистості, все те, що формує моральне обличчя дитини.

Вивчення вікових та індивідуальних особливостей учнів є важливим напрямом роботи і вихователя групи продовженого дня. Воно проводиться з метою подальшого підвищення якості навчання і виховання школярів. Кожному учневі групи треба допомагати в розвитку його здібностей і інтересів, усувати фактори, що можуть негативно впливати на нього.

Діагностична функція вихователя ГПД передбачає психолого-педагогічне вивчення окремих учнів групи і всієї групи в цілому. За допомогою діагностичних методик він отримує дані про стан педагогічного процесу, якості навчання й виховання, рівень знань і вихованості школярів, обробляє ці дані, аналізує й оцінює їх, коректує і прогнозує розвиток учнів та педагогічного процесу загалом.

Насамперед, вихователь групи продовженого дня повинен знати психологічні та соціально-педагогічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку, які науково й змістовно представлено в працях відомих учених І.Беха, В.Давидова, Д.Ельконіна, О.Менчинської, О.Савченко, Н.Тализіної та ін. Мають вивчатися не окремі риси особистості, а особистість у цілому. Якщо учень не встигає з якогось предмета або погано поводиться, то не можна звертати увагу тільки на ці сторони його діяльності. Слід з'ясувати й те, як учень вчиться з інших предметів, поводиться вдома і поза школою, виконує розпорядок дня тощо. Лише цілісне вивчення особистості допоможе відповісти на ті запитання, які виникають у

вихователя в процесі роботи. Доречно в процесі вивчення особистості учня використовувати програми, карти-схеми вивчення особистості школяра, які пропонуються сучасними дослідниками.

Як наголошує Я.Шуль [3, 76], вихователь групи продовженого дня повинен знати про кожного учня наступне:

1) *Сім'я учня*: з кого складається (батько, мати, брати і сестри, дідусь і бабуся); де працюють члени сім'ї, які в сім'ї побутові умови; якими були і якими є взаємини учня з окремими членами сім'ї. Що дозволяється і чого не дозволяється вдома робити. 2) *Стан здоров'я учня*: на що скаржиться; що в нього болить; який у нього зір, слух.

3) *Як навчається учень*: чим пояснюються його недоліки в навчанні, незадовільна робота на уроках, пропуски уроків (через хворобу або роботу вдома по господарству, несумлінне ставлення до навчання тощо).

4) *Нахили, здібності учня.* У процесі навчання і праці в учнів формуються нахили до окремих галузей науки, техніки, мистецтва, певні здібності в конструюванні та ін. Одні вихованці люблять техніку, інші захоплюються мистецтвом – музикою, співами, живописом, треті люблять природу – ліс, поле, річку, де можна почути пташиний спів, плескіт води, назбирати квітів, грибів тощо.

5) *Інтереси, прагнення, уподобання*. Певні прагнення, ідеали в житті з'являються у дітей рано. Прагнення ці в кожного обумовлені: в одних – красивою формою одягу (моряк), в інших – героїчними вчинками (льотчик-космонавт), у третіх – сімейними традиціями. Згодом, під впливом навчання в школі, позакласної і позашкільної роботи, прочитаних книг, переглянутих кінофільмів і театральних постановок, під впливом нашого бурхливого і багатогранного життя ці ідеали змінюються.

6) *Як ставиться учень до навчання і праці*, зокрема фізичної, до встановленого в школі порядку.

Вивчення особистості учня тісно переплітається з вивченням колективу (класу, групи). Життя і діяльність учнівського колективу – не лише могутній засіб формування особистості учня, а й важливий фактор пізнання кожного з вихованців. Ось чому вихователь повинен добре знати особистість учня і колектив у цілому – його згуртованість і організованість, громадську думку, роботу активу, авторитет активу серед вихованців тощо.

Як радять учені, організовуючи дослідження щодо вивчення особистості молодшого школяра, необхідно оптимально поєднувати комплекс методів, маючи на увазі, що таке поєднання покликане забезпечити отримання різнобічних відомостей про розвиток особистості, колективу або іншого об'єкта виховання чи навчання, а використовувані методи повинні забезпечити одночасне вивчення діяльності, спілкування та інформованості особистості. При цьому задіяні методи мають відображати динаміку розвитку окремих якостей як на певному віковому відрізку, так і впродовж усього процесу дослідження. Також слід забезпечувати постійне отримання відомостей про учня з якнайбільшого числа джерел від найкомпетентніших осіб, які постійно спілкуються, взаємодіють з ними. Це дасть змогу аналізувати не лише перебіг процесу, його результати, а й умови, в яких він відбувається.

Аналіз навчальних посібників, практикумів з психодіагностики виявив, що їх автори систематизували діагностичні методи, використання яких дасть вихователеві можливість різнобічно вивчати особистість кожного учня і стосунки в колективі. Так, М.Акімова і К.Гуревич представили наступні групи методик для дослідження різних сфер особистості [2]:

1. *Діагностичні методики когнітивної сфери особистості:* невербальні тести інтелекту, шкали виміру інтелекту Д.Векслера, групові тести інтелекту, тести креативності, тести і батареї спеціальних здібностей, тести досягнень.

2. *Діагностичні методики вивчення особистості (*опитувальники, проективні методики).

3. Методики діагностики міжособистісних стосунків.

4. Діагностичні методики батьківсько-дитячих та сімейних відносин.

5. Діагностичні методики динамічних аспектів поведінки особистості.

Насамперед, на думку вчених, вихователі продовженого дня, які щойно призначені на цю посаду в той чи інший клас (групу), *вивчають відповідну документацію*. З особових

справ учнів і класного журналу педагог дізнається про кількість у класі хлопчиків і дівчаток, про успішність колективу і кожного учня з різних предметів, про стан здоров'я і поведінку всіх тощо. Переглядаючи документи, вихователь робить для себе відповідні нотатки, які знадобляться йому в роботі [2].

Вихователь зобов'язаний знати і про те, як ведуть себе на уроках його вихованці, чи уважно слухають пояснення вчителя, як виконують самостійні роботи, хто де і з ким сидить тощо. Відвідування уроків допоможе вихователю глибше вивчити стосунки дітей, їхнє ставлення до різних педагогів, до роботи, їхню поведінку на різних уроках. Спостерігаючи за окремими учнями, вихователь водночас має можливість вивчати систему роботи окремих учителів.

На думку В. Бондаря і Б.Кобзаря, вихователь також повинен добре вивчати особливості педагогічної діяльності своїх колег-учителів: як вони готуються до уроків, їхню ерудицію, манеру триматися, вимогливість до учнів і до себе, як вони пояснюють, закріплюють, повторюють програмний матеріал на уроці, як оцінюють знання учнів, які дають домашні завдання. Це дасть можливість вихователеві узгоджувати з ними свою роботу в позаурочний час, ставити до вихованців певні вимоги при виконанні ними домашніх завдань.

Слід пам'ятати про те, що зміна умов діяльності своєрідно впливає на поведінку дітей. Інколи можна спостерігати таку картину. На уроках учень сидить спокійно, пояснення вчителя слухає уважно, а самостійно виконувати домашні завдання не вміє. Для того, щоб знати причини цього, вихователь повинен *відвідувати уроки* і уважно вивчати діяльність своїх вихованців під час навчання.

Вихователь вивчає учнів за допомогою різних форм і методів, серед яких важливе місце займає *спостереження* за їх навчанням і поведінкою, ознайомлення з документацією, що відображає стан здоров'я, успішність і поведінку учня, бесіди з учнями, батьками і педагогами тощо. Спостереження за роботою дітей дають великий фактичний матеріал для підготовки і проведення в групі бесід, зборів та інших заходів, що впливають на організацію життя, навчання, праці й відпочинку колективу. Яскраво виявляються індивідуальні особливості учнів під час виконання домашніх завдань і позакласної виховної роботи. На уроках вихователь тільки спостерігає за діяльністю учнів, а в позаурочний час він працює з ними безпосередньо. Вивчаючи індивідуальні особливості вихованців, треба обов'язково переглянути їхні підручники, зошити, щоденники, контрольні роботи і зробити відповідні висновки.

Серед методів вивчення особистості учня важливе місце займає *аналіз результатів діяльності учнів*, який передбачає уважне вивчення виконання ними навчальних завдань, малюнків, альбомів, виробів, виготовлених учнями. Ознайомлення з письмовими творами учнів дуже багато дає для вивчення їх морального розвитку, інтересів, нахилів, почуттів. За завданням вихователя діти можуть у письмовій формі поділитися своїми враженнями про кінофільм, книжку, екскурсію, похід, розповісти про те, як вони проводять своє дозвілля тощо.

Таким чином, щоденна робота з учнями та систематичне вивчення їх особливостей дає змогу вихователю отримати достатньо повну інформацію про вихованців та детально характеризувати їх.

На базі 3-Б класу середньої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2 смт Крижопіль Вінницької області, де навчаються 26 учнів, які у повному складі відвідують групу продовженого дня, ми провели дослідження, спрямоване на отримання різнобічної інформації про школярів з метою врахування їхніх індивідуальних особливостей у процесі організації навчально-виховної роботи. Представимо деякі результати дослідження.

У результаті вивчення документації класу, особових справ учнів, бесід з учителями ми з'ясували, що в 13 дітей (50%) часті проблеми зі здоров'ям, зокрема у 7 учнів – хронічні захворювання. Отримавши інформацію про стан здоров'я учнів, вихователь консультується з шкільним лікарем або медичною сестрою, інформує їх про зміни в стані здоров'я окремих учнів, допомагає організувати медичний огляд.

Нас цікавила інформація про сім'ї досліджуваних дітей, умови сімейного виховання, характер стосунків між дітьми й батьками. Виходячи із завдань нашої роботи та маючи на

увазі, що будь-яка окрема діагностична методика не може розкрити всю складність та глибину явищ, які досліджуються, для вивчення особливостей батьківсько-дитячих взаємин, батьківського ставлення, типу сімейного виховання, ми застосовували пакет методик, який складався із основної методики: "Опитувальник батьківського ставлення" (ОБС) та допоміжного блоку методик: бесіда, опитувальник "Аналіз сімейного виховання" (АСВ), "Малюнок сім'ї", "Малюнок людини під дощем".

У процесі аналізу результатів дослідження ми встановили, що більшість дітей виховується у повних, гармонійних сім'ях. Шестеро дітей проживають в неповних сім'ях: наприклад, батько Андрія В. – помер, батьки ще 5 дітей – розлучилися. Більшість батьків відвідують школу, спілкуються з вихователем по телефону, що забезпечує можливість співпраці у навчанні й вихованні молодших школярів. Три сім'ї, в яких виховуються діти, є неблагополучними, з низьким соціальним і матеріальним статусом, психологічна атмосфера в них є негативною.

Розглянемо приклади застосування деяких методик у процесі діагностики батьківського ставлення, загальної емоційної атмосфери в родині, визначення типу виховання та особливостей поводження батьків з дитиною, характеру самосприйняття дитини.

Інтерпретуючи малюнок сім'ї Максима Л. (9 років), ми виявили, що хлопчик зобразив усіх членів сім'ї, що свідчить про адекватне сприйняття дитиною кількісного складу сім'ї. Послідовність малювання членів сім'ї (сестра, мати, батько, фігура "Я") говорить про те, що Максим сприймає сестру як домінантну фігуру в сім'ї. Даний висновок підтверджується також більш ретельним вимальовуванням фігури сестри, розмірами фігури (вона приблизно однакова з фігурами батьків і більша за фігуру Максима, хоча Максим старший на один рік і вищий за сестру), а також тим, що фігура сестри має опору під ногами (в той час, як фігури інших членів сім'ї її не мають – їхні ступні виходять за межі аркуша).

Позиція сестри відокремлена від інших членів сім'ї, до того ж Максим і сестра найбільш віддалені один від одного у порівнянні з іншими членами сім'ї. Фігура сестри зображена з довгими руками (значно довшими за руки Максима). Це дає підставу говорити про певну конкуренцію, яка існує у взаєминах між сестрою та братом, і про те, що брат ревнує сестру до батьків, а також про можливі конфліктні взаємини між ними, що проявляються не тільки на емоційному, але, ймовірно, і на поведінковому рівні. Те, що Максим намалював себе поруч з батьками і те, що він протягує руку, немов би бажаючи поєднатися з батьком та матір'ю, вказує на прагнення дитини відчувати захищеність та єдність з батьками, передусім з батьком. Фігури матері, батька та сестри на малюнку значно більші за фігуру Максима, що може свідчити про домінування цих членів сім'ї у родинних взаєминах і негативне самосприйняття хлопчиком себе як члена родини.

У цілому результати аналізу психомалюнку "Моя сім'я" підтверджуються результатами інших діагностичних методів. Результати дозволяють зробити наступні висновки щодо характеру батьківського ставлення Олега Л. до сина: батько сприймає свою дитину поганою, непристосованою, невдахою. Йому здається, що дитина не досягне успіху в житті через свої погані здібності, невеликий розум, злі нахили. Здебільшого батько відчуває до дитини злість, досаду, роздратування. Він не довіряє дитині, не поважає її.

Важливу інформацію про ставлення дітей до сім'ї в цілому, до окремих членів родини, про умови сімейного виховання ми отримали під час проведення й аналізу результатів анкетування: «Шануймо своїх батьків», «Оцінка розвитку вольових якостей», «Взаємовідносини з батьками», «Мої улюблені справи», «Чи повторюєте ви свої життєві помилки?».

Наприклад, у результаті проведення анкети «Шануймо своїх батьків», ми визначили, що в дітей не до кінця сформоване ціннісне ставлення до своїх батьків. Про це свідчать результати анкетування: 79% – поважають своїх батьків, які є авторитетом для них; 12% – не поважають, між батьками й дітьми вже склалися негативні стосунки; 9% – не визначилися, вони затруднялися дати відповідь на запитання анкети (рис. 1.1.).

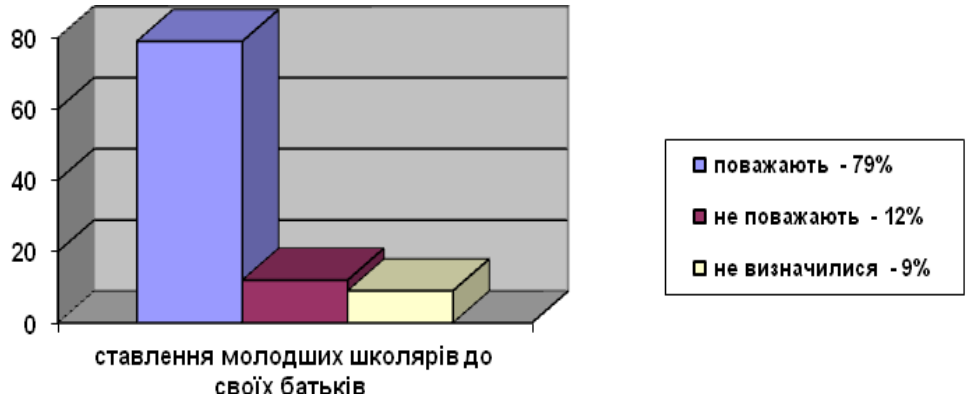

Рис. 1.1. Ціннісне ставлення учнів до своїх батьків

Використовуючи анкету «Чи повторюєте ви свої життєві помилки?», ми мали змогу визначити, чи користуються молодші школярі власним набутим досвідом, чи аналізують і роблять висновки з тих ситуацій, які з ними траплялися, чи діти покладаються на свій позитивний і негативний досвід. Аналіз учнівських анкет показав, що діти не вміють користуватися здобутим досвідом, повторюють по кілька разів ті самі помилки, що вимагає спеціальної роботи педагога з дітьми у відповідному напрямку.

Важливим для вихователя групи продовженого дня є врахування рівня навчальних досягнень учнів, їхнього ставлення до навчання, мотивів учіння, проблем і труднощів, які виникають у школярів під час навчання. З цією метою ми вважали за доцільне проаналізувати результати успішності з предметів початкової школи, вивчення яких потребує сформованості інтелектуальної сфери школярів: математики, української мови й читання, іноземної мови, «Я і Україна».

У групі нами виявлено серед 26 учнів 5 невстигаючих, які мають з деяких предметів І-й «початковий» (1-3 бали) та переважно ІІ-й «середній» (4-6 балів) рівень, що становить 19,2 % від загальної кількості учнів класу.

Ми поставили завдання виявити, як почувається дитина, яка не встигає. Нами виявлено, що діти по-різному сприймають і ставляться до своєї неуспішності. Одного учня з групи продовженого дня не хвилює успішність, до своїх негативних оцінок він ставиться байдуже. На поставлене запитання він відповів: *«я не можу вчитись краще, то що мені з цього?»; «не всі, хто добре вчаться, хороші люди»; «мене мама любить і такого»* тощо. Інший невстигаючий учень, який відвідує групу продовженого дня, виявив високий рівень тривожності й дав наступні відповіді: «*я відчуваю жах, коли виходжу до дошки», «у мене тремтять руки, і я все забуваю», «мені здається, що я кудись падаю, і в голові порожньо-порожньо».*

Важливим було встановлення причин неуспішності учнів. Ми вважаємо, що на ставлення учнів до навчання та результативність пізнавальної діяльності учнів впливає декілька чинників, але один із них може бути домінуючим. Наприклад, сім'я як найближче соціальне оточення, матеріальні й побутові умови, стосунки в сім'ї, її цінності, склад є важливими факторами, які обумовлюють успішність чи неуспішність дітей у навчанні. Встановлено негативний вплив неповної та неблагополучної сімей на емоційний стан, ставлення до навчання та успішність досліджуваних дітей.

Як позитивне, відмітимо той факт, що групу продовженого дня відвідують також учні з високим рівнем навчальних досягнень, які мають із визначених нами предметів середній бал у межах від 10 до 11. Таких учнів нами виявлено 6 серед 26 учнів групи продовженого дня, що становить 23,1%. Більшість учнів, які відвідують групу продовженого дня, мають переважно достатній рівень навчальних досягнень.

Проаналізувавши результати успішності учнів, вихователь групи продовженого дня повинен коригувати й диференціювати види допомоги учням під час самопідготовки, при необхідності проводячи індивідуальну роботу з невстигаючими учнями.

З метою виявлення мотивів учіння та інтересів учнів, які відвідують групу продовженого дня, нами було проведено анкетування. Представимо деякі результати.

Зокрема, перше питання анкети "Яку справу ти вважаєш для себе самою захоплюючою?" розкриває *включення навчального компонента в ігрову діяльність* (діяльність функціонування) і вибір школярами навчання в якості самої захоплюючої для них справи.

У досліджуваній групі різні заняття в якості захоплюючої справи розподілися так: 1 місце – комп'ютерні ігри, інтернет (35,5%), 2 місце – навчання (18,9%), 3 місце – телебачення (15%), 4 місце – музика, танці, образотворче мистецтво (12,6%), 5 місце – спілкування з друзями (7,1%), 6 місце – заняття спортом (5,5%), 7 місце – хобі (3,1%), 8 місце – читання (1,6%), 9 місце – допомога батькам (0,8%).

Про захоплення та інтереси учнів ми дізналися також за допомогою анкетування на тему «Мої улюблені справи». Тривогу викликає той факт, що у вільний час близько половини учнів надають перевагу комп'ютерним іграм (41,7%). Вони стверджували, що проводять за комп'ютером: у вихідні дні 3-4 год., у зимовий час 2-2,5 год., у дні навчання 1-1,5 год. Серед улюблених занять учнів важливе місце займає також перегляд телепередач (29,2%) учнів. У середньому вони дивляться різні телепередачі й телесеріали протягом 2,5 год. На жаль, читання є улюбленим заняттям лише для невеликої кількості опитаних (12,5%).

Для виявлення загального ставлення учнів до школи в цілому використовувалась також малюнкова методика «Школа і Я». Дослідження дозволило зробити аналіз динаміки загального ставлення до школи учнів початкових класів. Намалювали себе ззовні школи 79% учнів. Відповідно, намалювали *школу* – 21% учнів. Намалювали "*Я" зовні* школи 90% учнів. Зображення на малюнках *"Я" усередині* школи - на 5% малюнків. *Відсутній "Я"* – на 5% малюнків. Зображення *вчителя* на малюнках складає 6%. Зображення *навчальних атрибутів* є на малюнках у 10% учнів. Зображення дітьми *елементів природи* (сонце, дерева, квіти, метелики, птахи тощо) є у 12% малюнків.

Маючи необхідну інформацію про інтереси учнів, улюблені заняття у вільний час, вихователь може організовувати цікаві виховні заходи, екскурсії, мотивувати дітей до розвитку їхніх задатків і здібностей, влаштовувати конкурси талантів тощо.

Важливе значення для роботи вихователя ГПД має вивчення особистісної сфери школярів, в контексті якої важливе місце займає самооцінка. Для цього ми підібрали комплекс діагностичних методик: анкета *«Індивідуальне знайомство з учнем»,* метою проведення якої є визначення ставлення учня до власної особистості; методика дослідження самооцінки в структурі «Я-концепції» - *Символічні завдання на виявлення «Соціального Я»;* модифікація тесту «Будинок. Дерево. Людина», розробленого Дж. Буком «*Автопортрет*».

Шляхом проведення бесід з учителями, які працюють у 3-А класі, спостереження за учнями на уроках (насамперед під час перевірки домашнього завдання), перервах у процесі міжособистісного спілкування з однокласниками, старшими учнями, вчителями та проведення анкет ми виявили ставлення учнів до себе, внутрішнє самопочуття.

Подальше дослідження самооцінки учнів у контексті їхньої «Я-концепції» у процесі використання методики «*Символічні завдання на виявлення «Соціального Я»* дало нам інформацію про рівень самооцінки респондентів. За результатами тестування нами виокремлено групу учнів із завищеною самооцінкою (28%). До таких досліджуваних належить Антон К. Хлопчик, виконуючи перше завдання, позначив себе першим, тобто максимально лівіше, значно виділивши літеру «Я», що засвідчує про його неадекватно завищене ставлення до себе. У другому завданні він позначив себе поза трикутником, причому лівіше і вище від інших, що також засвідчує про високу самооцінку, відособленість, протиставляння себе іншим. При виконанні третього завдання Антон знову себе позиціонує першим. Найбільший зв'язок у хлопчика, за результатами тесту, з другом, найменший – із учителем. Виконання четвертого завдання засвідчує егоцентризм хлопчика, який зобразив себе в центрі, а всіх інших – навколо себе.

Велика частка досліджуваних (48%), за результатами проведеного тесту, виявила низький рівень самооцінки. Наприклад, до цієї групи належить невстигаюча учениця Мирослава К., яка зображає себе у процесі виконання завдань у самому кінці ряду кружечків, справа. У решти опитаних (24%) виявлено сформованість самооцінки, наближеної до об'єктивної, учні сприймають себе частиною групи, у них відсутня яскраво виражена

егоцентричність.

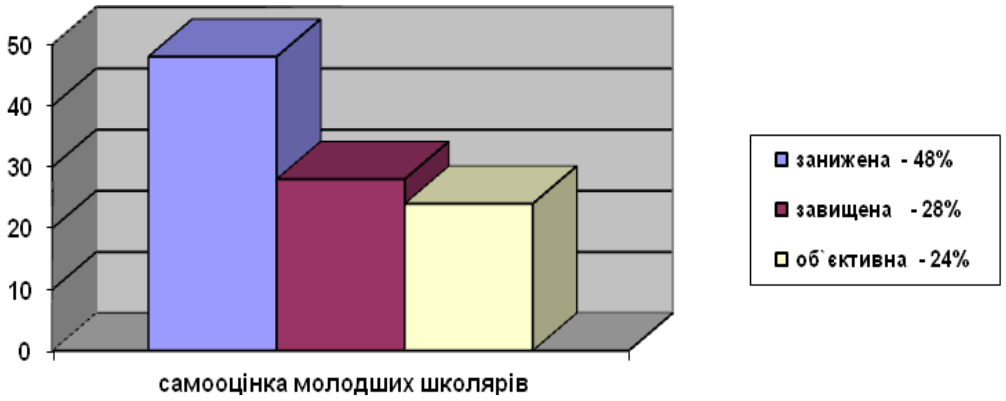

Рис. 1.2. Рівень самооцінки школярів групи продовженого дня

Підсумовуючи, наголосимо, що діагностична функція є надзвичайно важливою в структурі діяльності вихователя групи продовженого дня. Маючи різноманітну інформацію про дітей, вивчаючи їхні вікові та індивідуальні особливості, педагог може планувати систему роботи, належно організовувати навчально-виховний процес, забезпечувати умови для всебічного розвитку та особистісного зростання кожного вихованця.

Література:

1. Галина Кіт. Дослідництво – запорука успіху педагогічної праці // Наукові записки. – Випуск 78(1). – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2008. – С. 147-151.
2. Психологическая діагностика: Учебник для вузов / Под ред.М.К.Акимовой, К.М.Гуревича. – 3-е издание, дополненное и переработанное. – СПб.: Питер, 2008. – 652 с.
3. Робоча книга вихователя групи продовженого дня / Укладач Я. М. Шуль. – Т.: Астон, 2014. – 212 с.
4. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори: В 5-ти т. – Т.4. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 391-626.

Хаустова Анна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Казьмірчук Н.С.

ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

У сучасній психології та педагогіці проблема емоційного розвитку дітей по праву визнана однією із пріоритетних. Видатні педагоги стверджують, що саме морально–етичні настанови, отримані у ранньому віці, залишаються у людини на все життя. Розвиваючи духовну культуру дитини, передусім варто розвивати емоційну чутливість, закладати основи моральності, допомагати відчути єдність усього живого на землі. Саме у розв’язанні цих завдань допомагає спадщина Василя Сухомлинського.

В.О.Сухомлинський вперше у вітчизняній педагогіці показав роль почуттів, інтелектуальних емоцій у стимулюванні навчальної діяльності дошкільників, довів, що їх послідовний розвиток — реальна основа формування світоглядних переконань. Для Сухомлинського-педагога знання та почуття дітей завжди виступають у нерозривній єдності, у тісній взаємодії зі способом їхнього життя, в усьому його розмаїтті. Коли процес пізнання супроводжується емоційними переживаннями і збудженням почуттів людини, тоді знання набувають особистісної значущості, стають внутрішнім регулятором поведінки. Не слід відгороджувати дитину від хвилювань і тривог, а навпаки, створювати умови, за яких думка полонить серце, пробуджує почуття.

Василь Олександрович активно використовував в своїх роботах терміни “емоційна культура”, “емоційне виховання”, наголошуючи на важливості розвитку емоційної сфери вихованців, їх здатності до переживання широкої гами найтонших людських почуттів. Саме емоційна культура лежить в основі моральної вихованості особистості. “Виховувати почуття – це не значить говорити про почуття чи вчити переживати так, як вчать знати. ...Якщо

штучність, нарочитість у вихованні взагалі неприпустимі, то у вихованні емоційної культури вони особливо шкідливі" [1, 482]. Одним із ефективних засобів розвитку емоційної сфери дітей дошкільного віку виступає казка.

Чарівний і дивовижний, веселий і життєстверджуючий світ казок входить у душу кожної людини з дитинства, засіваючи її першими зернами добра, краси й справедливості. Жоден із жанрів літератури не користується у дітей такою популярністю, як казка. Справа в тому, що у казці все реально і все можливо, а крім того, події у казці завжди мають щасливе закінчення. Перші роки навчання видатний педагог назвав часткою багатого духовного життя, що дає розвиток дитині, цілющим джерелом її інтелектуального розвитку в світі фантазії. У практиці В. Сухомлинського казка виконує багато функцій: вона є засобом у розвитку емоційної сфери дітей, естетичного виховання, засобом розвитку дитячої творчості, вона сприяє формуванню основ світогляду. Також у працях видатного педагога наголошується, що завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем.

Сам великий педагог створив багато мудрих, цікавих казок. Його казки близькі дітям дошкільного віку, зрозумілі, легко сприймаються. Одним із прийомів емоційного пробудження почуттів у дітей В.О. Сухомлинський вважав створення казок самими дітьми. «Дуже важливо, щоб діти не лише слухали казку, а й самі її творили. Через казку, через неповторну дитячу творчість – вірна дорога до серця дитини». Створення казок дітьми – це не лише важливий засіб їх інтелектуального розвитку, а й один з найцікавіших видів творчості дошкільнят.

У педагогічній практиці В. Сухомлинський намагався розповідати казки дітям на лоні природи, поєднуючи спостереження з виявами фантазії. Це "Казка про Сонце", "Казка про хмари", казки "Про Бабу-Ягу", "Про жайворонка", "Про Темінь і Сутінок". Емоційне сприймання казки підсилюється і своєрідним казковим оточенням. В. Сухомлинський пропонує розповідати казки якщо не серед природи, то хоча б у спеціально обладнаній Кімнаті казок, щоб все тут нагадувало дитині про казку: вечірні сутінки, веселий вогник у пічці, казковий будиночок Баби-Яги, казкові персонажі, хатинка діда і баби, гуси-лебеді тощо [3, 189].

Усі його казки мають приховану виховну спонуку, спрямовують дітей до самостійного пошуку та осмислення людських відносин, наповнюють дітей усвідомленням таких важливих істини, як добро, моральність, сумління. Казки В. Сухомлинського, не зважаючи на лаконічність, відсутність фантастики, є надзвичайно змістовними та повчальними. Засобом казки видатний педагог намагався розв'язати важливі виховні завдання, як от: викорінення негативної поведінки, виховання поваги до людей, родини, милосердя. Казки чітко демонструють антагоністичні риси характеру: мудрість – нерозважливість, скромність – марнославство, працьовитість – ледачість, гуманність та добро – жорстокість і безжальність та, відповідно, антагоністичні моделі соціальної поведінки, що, на нашу думку, підвищує їх виховний вплив. Важко не погодитися з О. Любар та М. Стельмаховичем, які надавали таке визначення казкам В. Сухомлинського: «це дивосвіт малят, розкритий очима мудрого наставника, який не повчає дітей, не спонукає, не заохочує їх, а просто йде поруч дітлахів, радіючи разом з ними кожному відкриттю [4, 394].

Для того, щоб малечі було цікаво пізнавати навколишній світ з усіма його таємницями і загадками, рости вихованими і розумними дітьми, вихователі в навчально-виховній роботі повинні використовувати поради відомого педагога, а також його цікаві казки та оповідання. Використовуючи казки В.О.Сухомлинського, в поєднанні з новітніми, нетрадиційними методами роботи, педагоги досягнуть того, що діти старшого дошкільного віку підуть добре підготовленими до школи. Але праця над творами, казками – це не лише розвиток мовлення, а й самовиховання почуттів, розумовий розвиток, багатство духовного життя дитини. Казка – це школа творчості, яка необхідна дітям. Прилучаючись до спадщини В.О.Сухомлинського, ми вчимо дітей відчувати, пізнавати і творити.

Отже, однією з ключових ідей В. Сухомлинського є ідея про єдність емоційного і морального виховання, надаючи фундаментального значення емоціям та творчості. Творчості треба вчити, бо вона не приходить до дітей просто з натхнення. В основу системи освіти, вважав він, треба покласти живе слово і творчість дитини, не повторення чужих

думок, а творення власних. Водночас індивідуальному процесу творчості має передувати наслідування дій педагога, відпрацювання точності й доречності у доборі слів, іншого матеріалу, який буде потрібний дитині для її творчості [5, 328]. Наукові роздуми, методичні рекомендації ученого щодо організації сприятливого для розвитку емоційної сфери дітей і сьогодні мають величезне значення для теоретичного і практичного розв'язання проблеми дитячої творчості.

Педагогічні казки В.О.Сухомлинського нібито опосередковані, непомітні зовні, але активно та ефективно виховують у дітей найкращі емоції та почуття, формують перші навички людяності у взаєминах між юними особистостями, виховують духовні цінності, гуманістичні почуття, родинні цінності, естетичні почуття, бережливе ставлення до природи.

Література:

1. Сухомлинский В.А. Избр. пед. сочинения: в 3-х т. / В.А. Сухомлинский. – М. : Педагогика, 2001. – Т. 1. – 584 с.
2. В. Сухомлинський і дошкілля Полтавщини / автор-укладач О.П. Сімон. – Полтава: ПОІППО, 2008. – 200 с.
3. Сухомлинский В.А.// Избранные произведения в 5-ти т. –2005. – Т. 3. – С. 189.
4. Любар О.О. Історія української школи та педагогіки: навч. посіб. / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович. – Київ: Знання, 2006. – 447 с.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К. : 2012.

Шуляк Вікторія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – доктор пед.наук, проф. Хом'юк І.В.

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Сучасний світ влаштований так, що практично все, що хочеться придбати, неможливо зробити без грошей. Тому сьогодні, виховуючи дітей, тему фінансової грамотності обійти неможливо. Та й не потрібно цього робити. Навпаки, дітей обов'язково треба вчити правильно поводитися з грошима, допомагати їм ставати фінансово успішними. Часто батьки, вихователі та вчителі забувають про те, наскільки важливо виховувати правильне ставлення дитини до грошей, до того як їх правильно заробляти, як накопичувати й витрачати, як примножувати те, що зароблено. Все це можна формувати за допомогою математики, розвитку абстрактного, логічного мислення.

Формування фінансової грамотності є новою концепцією розвитку молодших школярів. Ураховуючи те, наскільки важливі для успішного життя навички управління фінансами, слід обов'язково ввести на уроках математики задачі, завдання, ігри для формування фінансової грамоти дітей молодшого шкільного віку. Адже ми всі намагаємося виховувати дітей всебічно розвиненими. Ми розвиваємо їх інтелектуальні, духовні та фізичні здібності. І тільки одна сторона розвитку часто залишається недоторканною, та, яка стосується фінансового виховання. А тому, педагогам, разом із батьками, важливо виховувати правильне ставлення дитини до грошей. Тоді і духовні стосунки між батьками і дітьми, взаємовідносини в дитячих колективах, набудуть високоморального рівня.

Пошуки сучасних концепцій формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики вимагають звернення до навчально-виховної системи українського вчителя-творця Василя Олександровича Сухомлинського.

Роль сім'ї у процесі формування фінансової грамотності учнів є незаперечною, адже економічна свідомість, як правило, закладається в сім'ї. Проте, однією з проблем формування економічної культури дітей є низька економічна культура дорослих, тому одним із завдань школи є організація фінансової просвіти батьків. Як писав В. Сухомлинський у праці «Моральні цінності сім'ї» – могутня духовна сила виховання закладена в тому, що діти вчаться дивитись на світ очима батьків, вчаться у батька поважати матір, бабусю, жінку, людину. Моральне багатство створюється взаємовідносинами, в яких тісно переплітаються любов і добро з обов'язком і працею, з особистим прикладом [1].

У багатьох своїх творах педагог доводив, що розвиток особистості багато в чому залежить від культури батька й матері, що людські стосунки і суспільне оточення пізнаються здебільшого на прикладі батьків. На думку В.О. Сухомлинського, ми не вчимо в школі головному – не навчаємо жити. Не замислюємося ми – ні педагоги, ні батьки, що найважливіша мудрість життя, яку має освоїти кожен наш громадянин – це людські взаємовідносини. «Я не перебільшую, – каже В.Сухомлинський, якщо скажу, що молоді батьки, які не вміють бути чоловіком та дружиною, часто такі ж безпорадні як і діти. Не всім бути фізиками й математиками, а батьками бути обов'язково всім» [2, 35].

Все це доводить, що фінансова грамотність теж потрібна не лише для розвитку дітей, а й їх батьків. Що в свою чергу зблизить рідних, створить коло спільних інтересів, покращить їх взаємовідносини, про що все життя дбав В.О.Сухомлинський. Таким чином, і батькам і дітям корисно здобувати знання фінансової грамотності.

Дітям корисно з молодшого шкільного віку показувати картину фінансових принципів, формувати у них фінансові звички, знайомити із правилами управління грошима. Під впливом навчання саме у молодших школярів розвивається теоретичне мислення, тобто вони засвоюють наукові поняття, закономірності, поступово оволодівають такими мислительними операціями, як аналіз, порівняння предметів, узагальнення істотних ознак і відкидання неістотних. Крім того, систематичне навчання сприяє і виникненню довільності психічних процесів, плануванню, контролю власних дій.

Дитина молодшого шкільного віку повинна знати, що таке: валюта, кредит, відсотки, інфляція, податки, для чого працюють банки, які бувають види доходів. Крім того, дитина повинна усвідомлювати, що не всі речі можна купити відразу, чому частину грошей потрібно відкладати. Важливо розповісти про те, як і коли необхідно витрачати гроші, що потрібно купувати, а що – не варто. Таким чином і закладається фундамент «розумного» розпорядження грошима, а також уже з дитинства формуються навички управління грошима, фінансові навички.

Дорослі люди, які успішно (чи інколи не дуже) планують власний бюджет, у більшості своїй не відмовились би від хороших порад у цій сфері. Часто дорослим бракує елементарних знань у сфері фінансів, але в сучасних учнів є можливість піти іншим шляхом. Слід готувати освічених дітей, які знають ціну грошам та вміють ними розпоряджатись. Це дуже актуально у часи, коли люди витрачають більше, ніж заробляють.

Своєрідно й творчо Василь Сухомлинський використовував казку у вихованні молодших школярів. «Через казку, фантазію, гру, через неповторну людську творчість – вірна дорога до серця дитини», – наголошував він [3, 53]. Глибокі за своїм змістом казки Василя Сухомлинського – як свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Казки В.О.Сухомлинського можна використовувати для формування фінансової грамотності молодших школярів, а також можна придумувати з дітьми, на уроках математики, власні казки для поглиблення знань фінансової грамотності.

У своїй педагогічній практиці Василь Олександрович Сухомлинський прагнув створити організовану систему впливів на вихованців, яка б сприяла всебічному розвитку дитини і була побудована на принципах гуманізму. Головна мета виховання – всебічний розвиток особистості. Важливим напрямом всебічного розвитку особистості є розумове виховання, яке потрібне людині не тільки для праці, а й для повноцінного духовного життя. Тому в процесі навчання дітей треба спонукати до самостійної пізнавальної діяльності, до самоосвіти. Цю роботу слід починати з малих літ, формуючи в дітей допитливість. У них постійна робоча установка: слухати, наслідувати, виконувати. Молодші школярі — «чомусики». Вони часто запитують дорослих: «Що це? Як це трапилося? Звідки взялося?» Діти неодмінно хочуть знати причину події, обставини, як і що відбувалося тощо. Тому саме цей віковий період є найкращим для сіяння зерен фінансових знань. За допомогою цікавих, творчих, життєвих задач, ігор на уроках математики можна ненав'язливо сформувати фінансову поведінку школярів. Саме від нас залежить, чи зможемо ми виховати покоління розсудливих споживачів, інвесторів, вкладників.

В.О. Сухомлинський вважав, що навчання не має бути для дитини тягарем, а повинно бути радісною працею. Його творчі знахідки щодо навчання: «школа під відкритим небом»,

уроки мислення на природі, кімната думки, культ книги, свято казки. На уроках математики, користуючись творчим підходом В.Сухомлинського, дітям легко можна пояснити про потреби, товари, послуги, ресурси, зарплату, сімейний бюджет, комунальні платежі, заощадження, доходи, прибуток.

Багато порад, які актуальні і сьогодні, в своїй науково-педагогічній спадщині залишив видатний педагог В.О. Сухомлинський. «… виховувати в учнів прагнення пізнавати навколишній світ, виконуючи складні розумові операції: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення; самостійно бачити причинно-наслідкові зв'язки; самостійно, без зовнішнього тиску оцінювати явища навколишньої дійсності; розвивати вміння доказово відстоювати свої думки і погляди; прагнення своєю розумовою та іншою працею щось довести, утвердити, відстояти; спостерігати, досліджувати, робити власні висновки з явищ навколишнього життя на основі прочитаного в довідковій літературі, наукових журналах» – це настанова педагога нащадкам усіх поколінь [4, 487].

У розумовій діяльності учнів великого значення В.О. Сухомлинський надавав мисленню, тому що повноцінне розумове виховання учнів можливо за умов розвитку мислення. Нагадаємо, що мислення – це психічний процес відображення дійсності, найвища форма творчої активності людини. Дослухаючись до порад В.О. Сухомлинського, слід зауважити, що дуже помиляються педагоги, які думають, що математику не слід вивчати всім у широкому обсязі, особливо тим, хто її не розуміє і не любить. «…Математичне мислення необхідно для успішного вивчення усіх предметів; математичні здібності – це яскравий прояв якостей розуму, які відіграють велику роль у пізнавальній і творчій трудовій діяльності. Задача школи – піклуватися про розвиток математичних здібностей всіх учнів» – ось про що мріяв видатний вчений [5, 487]. І далі Василь Олександрович пояснює: «…що вчителі математики виховують в учнів культуру наукового висловлювання думки, вчать обґрунтовувати наслідки з даних помилок. Культура мислення, яка у дітей формується в процесі вивчення математики, накладає відбиток на всю розумову працю в процесі навчання, на характер спостережень за явищами природи. Ідеї функціональної залежності і змінної величини, які відіграють велику роль при вивченні математики, розвивають діалектичне мислення, полегшуючи розуміння причинно-наслідкових зв'язків при вивченні інших предметів…» [5, 489].

«…Математичні методи доведення учні використовують при аналізі явищ природи, зокрема під час спостережень, пов'язаних з вивченням механіки» [5, 489]. Використання прийомів математичного мислення при пізнанні світу і у праці – одна з головних ліній зв'язку теорії з практикою. Даний зв'язок особливо важливий у процесі формування фінансової грамотності.

Досліджуючи наукову спадщину В.О.Сухомлинського, експериментальні методики, що практикувалися у Павлиській школі, можемо дійти висновку, що сучасна школа з метою формування фінансової грамотності активно може впроваджувати методи викладання математики, форми та засоби навчання і виховання молодших школярів, які відкрив для світу педагог.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Моральні цінності сім'ї / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – К.: Рад.школа, 1977. – Т.5. – С.436-440.
2. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1978. – 263с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О.Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1988. – 304с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 тамах / В.О.Сухомлинський. – К.: Рад.школа, 1979. – Т.2. – 670с.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 417–654.

Юрчак Марина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Пахальчук Н.О.

ВПЛИВ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ НА РОЗУМОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Процес навчання сучасна педагогічна наука розглядає як цілеспрямовану взаємодію педагога та дитини. Освіта, виховання та розвиток особистості – основні функції навчання, які тісно взаємопов'язані. У процесі різноманітних форм фізичного виховання діти отримують знання, в них формуються рухові вміння та навички, розвиваються фізичні якості, виховуються позитивні моральні та вольові риси характеру.

Пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку сприяє розвитку інтелекту і формуванню готовності до систематичного навчання. Тому так важливо розвивати кругозір дитини, насичувати діяльність доступними розумінню дітей заняттями, що дає поживу для розуму дитини і викликає потребу досліджувати природу того, що її оточує. В. Сухомлинський стверджував, що необхідно давати дітям міцні та глибокі знання і піклуватися про стан їхнього здоров'я, причому турботу про здоров'я педагог вважав найважливішим, оскільки від «життєдіяльності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили» [4, 141-142]. Основний напрямок у навчанні дітей дошкільного віку – здійснення поступового переходу від конкретних, емпіричних знань до більш узагальнених знань, що є необхідною умовою інтелектуального розвитку дітей.

Реалізація навчальних завдань органічно пов'язана з виховними завданнями. Поняття про виховний характер навчання є однією з основних закономірностей фізичного виховання. Відомий російський вчений П. Лесгафт розглядав фізичні вправи як дійові засоби впливу на психіку людини, на її особистість у цілому. За допомогою фізичних вправ та рухливим іграм діти одержують уявлення про моральні норми поведінки та позитивні вчинки (про чесність, товариськість, взаємодопомогу та ін.), систематичне заняття вправами розвиває в дошкільників вольові якості (сміливість, наполегливість, рішучість та ін.). Емоційна насиченість більшості фізичних вправ посилює їхній вплив на формування особистості дитини. Навчання фізичних вправ здійснюється переважно в колективних формах роботи (заняття, ранкова гімнастика тощо), де у дітей виховується почуття колективізму, дисциплінованості, організованості. Завдяки навчанню рухам у дітей зміцнюється здоров'я, покращується фізичний розвиток, розвиваються розумові здібності, виховуються позитивні моральні і вольові якості. Все це у тісному взаємозв'язку здійснює комплексний вплив на формування всебічно розвиненої особистості [1; 2; 6 та ін.].

Виконуючи фізичні вправи діти одержують уявлення про моральні норми поведінки та позитивні вчинки (про чесність, товариськість, взаємодопомогу тощо), систематичне вправлення в них розвиває у дошкільників вольові якості (сміливість, наполегливість, рішучість).

«Духовне життя дитини, – стверджував В. Сухомлинський, – її інтелектуальний розвиток, мислення, пам'ять, увага, почуття, воля – великою мірою залежить від «гри» її фізичних сил. Слабка, квола, нездорова, схильна до хвороб дитина швидко втомлюється, згасають її очі, стають млявими рухи» [3, 193]. Від стану здоров'я дитини залежить успіх в будь-якій діяльності, адже повноцінний фізичний розвиток забезпечує загальну високу працездатність організму.

У системі фізичного виховання дітей дошкільного віку одне з головних місць посідає розвиток основних рухів: ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння тощо. Основні рухи характерні для повсякденної та трудової діяльності людини. Вони є органічною складовою частиною дитячих ігор, важливим засобом фізичного виховання і становлять необхідну основу для загального всебічного розвитку дошкільників: допомагають їм глибше пізнати навколишній світ, активно сприймати його, долати труднощі на своєму шляху. В. Сухомлинський вважав, що «… правильний режим, повноцінне харчування, фізичне

загартовування – все це охороняє дитину від захворювань, дає їй щастя насолоди красою, навколишнім світом» [5, 51].

Ряд досліджень (О. Запорожець, М. Кистяковська, М. Кольцова тощо) підтверджують виняткову роль рухової діяльності не тільки для нормального фізичного розвитку дошкільників, удосконалення моторики, а й для формування психіки дитини. Доведено, що у дітей, які з народження обмежені в активній руховій діяльності, спостерігається відставання в інтелектуальному розвитку. М. Кольцова встановила, що рухи є важливим засобом, що сприяє розвитку мозку в цілому, а також таких його функцій, як мова та мислення. В експерименті зафіксовано стимулюючий вплив рухів пальців рук на процес дозрівання кори головного мозку. Були знайдені об'єктивні докази того, що у розвитку мови вирішальну роль відіграє загальна кількість рухів (особливо рук та пальців) та їх різноманітність.

Так, вихователь ЗДО «Берізка» (м. Пирятин, Полтавська обл.) доповнює свою роботу елементами методики В. Базарного. Так, вихователь активно використовує у своїй роботі режим динамічних поз. Діти за столами можуть працювати сидячи або стоячи. На килимі лежачи, сидячи або стоячи. Головна заповідь В.Базарного «НЕ всади!». Дотримуючись цього принципу, О. Курочка прагне, щоб діти під час занять якомога більше рухались. З цією метою розташовує методичний матеріал так, що дітям доводиться повертатися в різні боки і шукати його поглядом або підходити за ним.

Подаємо хід ігрової вправи для дітей старшого дошкільного віку «Штурман». Так, педагог розподіляє ролі: одна дитина - «водій», а інший - «штурман» (вказати дітям початок і кінець шляху кольоровими орієнтирами). Водій за допомогою указки пересувається по ігровому полю по словесній інструкції штурмана, наприклад: «Їдемо вгору, потім направо...». Завдання штурмана - простежити правильність руху водія. Після закінчення гри гравці міняються ролями.

Таким чином, одне з найважливіших завдань сучасного виховання дитини дошкільного віку – розвиток її розуму, формування таких умінь і навичок, які дозволяють легко засвоювати нове. Вступ дитини до школи вимагає наявності у неї певної інтелектуальної та фізичної підготовки. У дошкільному віці накопичується потенціал для повноцінного функціонування розумових процесів, формується мотивація навчальної, трудової, творчої діяльності. Рухи збагачують дитину новими почуттями, поняттями, уявленнями, внаслідок цього у них більш інтенсивно розвиваються цілеспрямоване мислення та пам'ять. Обмеженість дитини в рухах гальмує її психічний розвиток.

Література:

1. Голюк О.А., Пахальчук Н.О. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. // Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К 1.: монография / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Гл. 3. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017. – С. 67-91
2. Пахальчук Н. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики / Н. Пахальчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3 (58). – С. 90-93.
3. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 4. – С. 193.
4. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 141-142.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – С. 51.
6. Pakhalchuk N. Pedagogical conditions of activation of children's motional activity / Pakhalchuk N. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ, 2016. – №7 (61). – С. 80-90.

Антонюк Оксана,
студентка СВО магістр
ВДПУ ім. М. Коцюбинського,
наук. кер.- канд. пед. наук, доц. Грошовенко О.П.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

В умовах всезростаючої екологічної кризи особливої актуальності набуває проблема формування ціннісних орієнтацій молодших школярів, забезпечення морально-етичного становлення особистості дитини, розвитку її самостійності. В контексті останнього актуальним є завдання вибору адекватних форм, методів та засобів формування екологічних цінностей. Педагоги минулого та сучасного надають особливого значення методу спостереження. Так, на важливість безпосереднього спілкування учнів з природними об'єктами як ефективного засобу їх пізнання вказували такі відомі педагоги, як О.Я.Герд, Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці, Ж.Ж.Руссо, В.О.Сухомлинський, К.Д.Ушинський та ін. Проблема спостережень, розвитку спостережливості знайшла своє відображення в психолого-педагогічних працях Б.Г.Ананьєва, Л.В.Занкова, І.Я.Лернера, Г.О.Люблінської, С.Л.Рубінштейна, М.М.Скаткіна, А.О.Смирнова та ін. На значимості організації цілеспрямованих спостережень наголошують і сучасні дослідники. Зокрема, цінні міркування стосовно означеної проблеми містять праці Т.М.Байбари, І.В.Грущинської, В.Р.Ільченко, І.М.Кореневої, М.М.Філоненко та ін.

Проблема формування екологічних цінностей в учнів молодшого шкільного віку є актуальною, оскільки сучасна екологічна ситуація вимагає глибинного розуміння екологічних процесів, які відбуваються навколо, а також подальшого розвитку системи навчання щодо екологічного виховання. Проблема виховання екологічних цінностей потребує від педагога особливого розуміння та використання нестандартних підходів. На думку В.О.Сухомлинського, природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості. Видатний педагог вважав, що формувати у дитини ставлення до рідного краю як частки природи слід починати з раннього віку. Крім того, значну увагу приділяв великий педагог системі виховання на лоні природи, вважаючи, що «... дуже важливо не допустити, щоб шкільні двері закрили від свідомості дитини оточуючий світ» [7, 133].

Особливу роль у педагогічній системі В.О.Сухомлинського відведено спостереженню як методу формування екологічних цінностей. Він зазначає, що «вивести дітей на галявину, побувати з ними в лісі, в парку - справа значно складніша, ніж провести уроки» [7, 13]. Видатний педагог наголошував на тому, що серед природи дитині треба дати можливість послухати, подивитися, відчути. Ставлення дітей до об'єктів природи він тісно пов'язував із тим, що природа - це наш рідний край, земля, яка нас зростила і годує. У своїй педагогічній діяльності В.О. Сухомлинський використовував «уроки мислення» серед природи, які умовно можна поділити на два види:

- логічного типу, що спрямовані на формування системи наукових знань про закономірності розвитку природи і розвиток пізнавальних здібностей дітей («Живе і неживе», «Неживе пов'язане з живим"» «Все в природі змінюється», «Сонце – джерело життя»);

- художнього типу, що сприяли розвитку естетичних відчуттів, емоційної пам'яті, образного мовлення, бережливого ставлення до природи («Перший зимовий ранок», «Світ квітів серед зими», «Сонце після літнього дощу», «Веселка над річкою», «Дванадцять відтінків вбрання осіннього лісу – як їх назвати»).

Великий педагог обстоював гармонійне поєднання різних організаційних форм навчання, радив учителям початкових класів не обмежуватися уроком, не протиставляти світові, затиснутому у чорну класну дошку, той, що пливе за вікном. «Можливо, все те, що

приходить до розуму і серця дитини з книжок, з підручника, з уроку, саме й приходить лише тому, що поряд з книжкою – навколишній світ» [4, 75].

На думку В.О.Сухомлинського, свідомість формується як активна форма встановлення духовно-практичного зв'язку з навколишньою дійсністю. Саме тому одним із пріоритетних напрямів сучасної системи початкової освіти повинна бути організація діяльності учнів за законами природи. «Школа радості» – це школа, в якій основні види діяльності пов'язані з почуттям збереження і охорони навколишнього середовища. Саме тому зміст і характер комунікативної, пізнавальної, трудової і творчої діяльності учнів початкової школи повинні мати екологічну забарвленість, бути підпорядковані законам, що дозволяють примножувати прекрасне у природі, зберігати природні багатства.

У системі виховання В.О. Сухомлинського значна роль приділяється природі як об'єкту пізнання, сфері активної діяльності. Разом з тим він звертає увагу на те, що природа сама собою не виховує, а виховує тільки активна взаємодія людини з природою. Великий досвід роботи В.О. Сухомлинського з дітьми щодо екологічного виховання глибоко переконує, що благодійним джерелом гуманістичного виховання особистості є природа. З перших хвилин життя дитина входить до світу природи, що викликає почуття радості, здивування, захоплення, милування та бережливе ставлення.

Виховуючи дітей, педагог навчав їх бачити у звичайному незвичайне, шукати і відкривати причинно-наслідкові зв'язки. На його думку, спостережлива дитина ніколи не буває невстигаючою або неграмотною, адже якщо їй необхідно багато усвідомити і запам'ятати, то для цього необхідно ще більше побачити зв'язків і залежностей у природі і праці людей.

Пізнання навколишнього світу в усій його неповторній різноманітності починається з уміння спостерігати. Спостережлива людина завжди знає і розуміє все, що діється в довкіллі. Спостережливість – шлях до тренування розуму, пам'яті, кмітливості, запорука життєвого успіху. Для того, щоб стати спостережливим, потрібно навчитися помічати зміни, які відбуваються в навколишньому середовищі.

Особливо цінним є погляд великого гуманіста на проблему екологічного виховання підростаючого покоління. Так, В.О.Сухомлинський вважав, що спілкування дітей з живою природою дає змогу успішно вирішувати завдання екологічного виховання через засвоєння школярами доступних їх розумінню залежностей у природі, формування ціннісних орієнтацій, ознайомлення з правилами природокористування. Так, спостереження за рослинами та тваринами, дають можливість зосереджувати увагу на взаємозв'язках між ними та довкіллям, з'ясовувати значення різноманітних пристосувань живих організмів до умов середовища, встановлювати, від чого залежить їхній розвиток, розмноження, виживання та кількість на певній території тощо.

Отже, завдання екологічного виховання - є виховання гуманної, творчої, соціально-активної особистості, здатної екологічно мислити, дбайливо ставитися до природи. Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, для розумового розвитку дитини безпосереднє значення має спостереження предметів і явищ природи, яке розкриває перед ними реальний світ, розширює кругозір, розвиває розумові здібності - кмітливість, допитливість, спостережливість, самостійність тощо. Спостерігаючи, дитина навчається співставляти факти, аналізувати їх, робити прості висновки, тобто, вчиться творчо мислити. Не випадково В.О.Сухомлинський назвав спостереження "матір'ю усвідомлення і запам'ятовування", "важливим джерелом розуму" [7, 184].

Література:

1. Артемова Л. В. Історія педагогіки України: Підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Л. В. Артемова / Ред. Л. Л. Сісіна. – К. : Либідь, 2006. – С. 35.
2. Байбара Т. Спостереження у процесі навчання природознавства / Т.Байбара // Початкова школа. - 2002. - №6. – С. 11-15.
3. Байбара Т.М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник / Т.М.Байбара. – К.: Веселка, 1998. – 334 с.
4. Вознюк О. В. Наукова сутність педагогічної системи В.О. Сухомлинського / О. В. Вознюк // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. – 2002. – №5. – С. 75-78.

5. Деркач В. Ф. "Батьківська школа" у Павлиші / В. Ф. Деркач // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. – 2002. – №5. – С. 105-108.
6. Сухомлинский В.А. об умственном воспитании / Сост. И авт. вступ. ст. М.И.Мухин. – К.: Рад. шк., 1983. – 224 с.
7. Сухомлинський В. О. Трилогія, друге видання («Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Листи синові») / В. О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1987. – С.15–234, 235–477, 479–536.

Білявська Ірина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Присяжнюк Л.А.

РЕАЛІЗАЦІЯ СЕРЕДОВИЩНОГО ПІДХОДУ ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ З ПРИРОДОЮ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Орієнтація сучасної освіти на особистість дитини, визнання пріоритету її розвитку і саморозвитку зумовлює пошук нових підходів до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Нині визнано, що шлях до вихованця пролягає через спеціально створене освітнє середовище. Саме середовищний підхід, що гармонійно поєднується з іншими плідними методологічними підходами (особистісно зорієнтованим, діяльнісним, компетентнісний та ін.), екологізує життєвий простір дитини, робить його природовідповідним для неї.

Ефективність впливу природного довкілля на дитину в закладі дошкільної освіти залежить від уміння педагога організовувати комфортне еколого-розвивальне середовище, яке максимально забезпечує "занурення" дошкільника в процес емоційно-чуттєвого сприймання, активно-дієвого пізнання та оцінки природних об'єктів, процесів, явищ. Це, в свою чергу, як зазначають дослідники, сприяє ефективному формуванню в неї екологічної компетентності [1].

Ідея створення середовища, яке б забезпечувало навчання, виховання і розвиток дитини, присутня в творчій спадщині відомих педагогів. Утім особливо випукло співвідносно до природного довкілля вона представлена у працях педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського, який на власному досвіді переконався у її дієвості та ефективності. Зважаючи на це, звернення до творчості педагога вважаємо доцільним і своєчасним.

На думку В.Сухомлинського, природа лежить в основі розвитку дитячого мислення, почуттів та творчості, є важливим виховним фактором. Видатний педагог вважав, що формувати в дитини ставлення до рідного краю як частини природи слід починати з раннього віку. У Павлиській середній школі, яку свого часу очолював педагог, велася велика практична і дослідницька робота в цьому напрямі. У своїй шкільній системі велику увагу дослідник приділяв вихованню дітей на лоні природи. Вчений вважав, що "... дуже важливо не допустити, щоб шкільні двері закрили від свідомості дитини оточуючий світ" [6].

Отже, саме природу В.Сухомлинський пропонував використовувати в якості розвивального середовища для повноцінної освіти дітей. З цією метою ним була організована *Школа під блакитним небом* або ж *Школа радості* – місце на лоні природи, де старших дошкільників і школярів поглинав процес пізнання, де вони, спостерігаючи за природними об'єктами і явищами, навчалися розповідати про них, складали казки й оповідання, активно включалися в процес творчості, де відбувалося формування бережливого, гуманного ставлення до природного довкілля. Два рази на тиждень "... ми йшли в природу – вчилися думати", – зазначає у своїй роботі "Серце віддаю дітям" В.Сухомлинський [5]. Обґрунтовуючи свою педагогічну позицію, педагог писав: "…дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу. Так нехай перед нею відкривається чудовий світ у живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, у казці та грі, в особистій творчості, в красі, що надихає її серце, в прагненні робити добро людям. Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірний шлях до серця дитини.. Я буду так вводити малюків у навколишній світ, – наголошував Василь Олександрович, – щоб

кожний наш крок був мандрівкою до джерела мислення й мови – до чудової краси природи" [5, с. 32].

В.Сухомлинський чітко усвідомлював, що такі мандрівки вкрай важливі для дітей, особливо коли йде мова про дошкільників чи молодших школярів, адже, маючи розвинене образне мислення, вони можуть через пропоновані природою образи пізнати навколишній світ, зрозуміти його. Він зазначав: "Дитина мислить образами. Це означає, що, слухаючи, наприклад, розповідь про подорожі краплини води, вона малює в своїй уяві і срібні хвилі вранішнього туману, і темну хмару, і гуркіт грому, і весняний дощ. Чим яскравіші в її уявленні ці картини, тим глибше вона осмислює закономірність природи. Природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався біля джерел думки – серед наочних образів, і насамперед серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на "обробку" інформації про цей образ. Якщо ж ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання дитина сприймає тільки слово, то клітини мозку швидко втомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує вчитель" [5, с. 33-34].

Василь Олександрович Сухомлинський пропонував два шляхи в організації спілкування дітей з природою: емоційно-чуттєвий, через образотворення, та логічний, через розмірковування. Але і той, і інший, на його переконання, забезпечує розвиток думки дитини, є своєрідними інструментами виховання розуму, душі і серця. А відтак, уроки у Школі радості педагог часто називає "уроками мислення". Дослідниця творчості В.Сухомлинського Г.Сухорукова пропонує класифікувати їх на два види (відповідно до того, який із шляхів реалізується на такому уроці):

– *художнього типу*, що сприяють розвиткові естетичного сприймання, емоційної пам'яті, образного мовлення ("Перший зимовий ранок", "Світ квітів серед зими", "Сонце після літнього дощу", "Веселка над річкою", "Дванадцять відтінків вбрання осіннього лісу – як їх назвати" та ін.);

– *логічного типу*, які спрямовані на формування системи наукових знань про закономірності природи і розвиток пізнавальних здібностей дітей ("Живе і неживе", "Неживе пов'язане з живим", "Все в природі змінюється", "Сонце – джерело життя" та ін.) [8].

В.Сухомлинський був майстром створення так званих розвивальних осередків (за нинішніми мірками). Окрім Школи під блакитним небом у Павлиській школі існували Куток мрії (невелика печерка, куди приходили діти фантазувати, творити, мріяти), Сад здоров'я, Кімната казки, Куточок краси, Пташина лікарня та ін., де діти навчалися складати казки, вірші про природне довкілля, милуватися красою навколишньої природи, піклуватися про неї, пізнавали її таємниці. Все це сукупно і складало еколого-розвивальне середовище освітнього закладу, в якому працював педагог. На нашу думку, таке середовище максимально сприяє екологічному вихованню дитини – цілеспрямованому формуванню в неї міцних екологічних знань, розуміння взаємозв'язків, що існують у природі, ролі навколишнього середовища у житті людини та потреби його охорони.

В.Сухомлинський високо оцінював значення природи у вихованні дитини, утім, на його думку, в цьому процесі вирішальну роль повинен відігравати педагог-вихователь, який організовує взаємодію дитини і природи. З цього приводу він писав: "Природа сама собою не виховує. Марно було б, залишивши людину наодинці з природою, чекати, що вона під її впливом стане розумною, морально прекрасною, доброю і непримиренною до зла. Виховує тільки активна взаємодія людини з природою. Природа як світ, в якому дитина народжується, пізнає навколишню дійсність і саму себе, полегшує виховну роботу і водночас ускладнює її, бо робить її багатшою, багатограннішою" [7, с. 536-537].

Аналіз досвіду роботи сучасних закладів дошкільної та початкової освіти свідчить, що педагоги активно використовують у безпосередній практичній діяльності ідеї В.Сухомлинського, послуговуються його порадами та настановами. Особливою популярністю користуються оповідання і казки дослідника, які допомагають організувати спілкування дітей з природою, активізуючи образне мислення, зацікавлюючи їх пізнанням. Так, організовуючи милування природою, слід звернутися до творів педагога, які пропонують цікаві образи, пов'язані з природою, вказують на естетично виразні ознаки

природних об'єктів і явищ: "Метелик із росою на крилі", "Світає", "Пурпурова квітка", "Квітка сонця", "Золоті стрічки", "Дід Овсій", "Осінній день у лісі", "А пісня жива", "Все співає в лісі", "Пролісок і жайворонок" та ін. та інші. Під час спостережень у природі є доцільним прочитання оповідань "Як дізнаються муравлики, що буде дощ", "Акація і бджола", які допомагають дітям самостійно зробити висновки про зміни в погоді, активізують їхнє мислення. Під час екскурсій у природу використовуються такі оповідання, як "Врятував сонечко", "Щоб метелик не поколовся", "Хлопчик і сніжинка", "Соромно перед соловейком" та ін., що дає змогу не лише ознайомити дітей з об'єктами природи, а й виховати у них співпереживання, бережливе ставлення до них.

Отже, на переконання дослідника, для повноцінного розвитку дитини потрібне живе спілкування з природою. Саме тому є необхідність створення у закладі освіти еколого-розвивального середовища, яке допоможе організувати таке спілкування. У сучасних умовах ця ідея набула осмислення і реального втілення. Наслідуючи прийоми і методи видатного педагога, сучасні педагоги (вихователі, учителі) навчають дітей спостерігати, думати, мислити, милуватися і захоплюватися природою.

Література

1. Присяжнюк Л. А. Сучасні підходи до еколого-природничої освіти дошкільників і молодших школярів : аспект наступності / Л. А. Присяжнюк , О. П. Грошовенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. – Вип. 52. – С. С. 40-45. – (Серія: Педагогіка і психологія).
2. Сухомлинський В. О. Вогнегривий коник : Казки. Притчі. Оповідання / Сухомлинський В. О. ; упоряд. і передм. О. В. Сухомлинської. – К. : Знання, 2017. – 255 с.
3. Сухомлинський В. О. Казки Школи під Голубим небом : Казки, притчі, оповідання / В. О. Сухомлинський ; упорядник О. В. Сухомлинська. – Київ : Радянська школа, 1991. – 191 с.
4. Сухомлинський Василь. Пшеничний колосок : оповідання та казки : для дошкільного віку / В. Сухомлинський ; упорядник Ганна Сухомлинська. – Київ : Веселка, 1985 – 36 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 7-279.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти томах / В. О. Сухомлинський ; [ред. колег.: О. Г. Дзеверін (гол.), М. М. Грищенко, О. В. Киричук]. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419-654.
7. Сухомлинський В. О. Школа і природа / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти томах / В. О. Сухомлинський ; [ред. колег.: О. Г. Дзеверін (гол.), М. М. Грищенко, С. П. Заволока та ін.]. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 536-551.
8. Сухорукова Г. В. Василь Олександрович Сухомлинський / Г. В. Сухорукова // Обдарована дитина. – 1999. – № 2. – С. 37-38.

Боричко Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ ім. М.Коцюбинського
наук. кер. - канд. пед. наук, доц. Грошовенко О.П.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

З-поміж великої кількості напрямів навчально-виховної роботи в сучасних дошкільних навчальних закладах усе більшої актуальності набула проблема екологічного виховання дітей, зокрема формування в них екологічно доцільної поведінки, що виявляється в цілісному ставленні дошкільнят до природного довкілля та самих себе, в усвідомленні ними важливості бережливого, дбайливого підходу до навколишнього світу. Усе це зумовлене загостренням в останні десятиріччя екологічних проблем в усьому світі і, зокрема, в Україні.

Виховання дітей засобами природи завжди було у центрі уваги педагогічної думки. Цікаві ідеї стосовно ролі природи у формуванні особистості дитини, врахування природного фактора у її розвитку знаходимо у творах античних мислителів - Демокріта, Платона, Арістотеля. Адептами цих прогресивних ідей стали А.Дістервег, Я.Коменський, Й.Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, а в українській педагогіці - С.Васильченко, Б.Грінченко, Т.Лубенець, Г.Сковорода та ін. Незаперечною істиною для кожного педагога було визнання творчого потенціалу природи. Спілкування з нею – невичерпне джерело розвитку духовних і

фізичних сил людини. Класична педагогіка ніколи не відділяла життя і діяльність дітей від природи, вчила розумно, цілеспрямовано пізнавати і відчувати її доцільність і красу. На думку видатних педагогів, саме у природі дитина гартує розумові сили, отримує перші уроки любові до рідного краю.

На сучасному етапі цією проблемою займаються науковці В.Арсентьева, Н.Вересов, Н.Горопаха, Н. Глухова, В. Зебзеєва, Л.Іщенко, Н.Кондратьєва, Н. Кот, Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, М. Попова, Н. Рижова, котрі зазначають, що основи екологічного виховання повинні закладатися вже в дошкільному віці, а головною складовою екологічної культури має бути екологічна свідомість, формування засад якої визначають мету екологічного виховання дошкільників. Науково-педагогічний аспект проблеми формування екологічної культури особистості знаходить своє відображення у дослідженнях багатьох вчених, які аналізують різні аспекти даної проблеми. Так, у контексті нашого дослідження, актуальними є праці російських учених (І.Баринова, Л.Бобилєва, В.Голов, Г.Філіпова), у яких розкривається питання ефективної організації системи екологічної освіти та виховання.

Компетентність дошкільника у сфері «Природа» – це складник його загальної життєвої компетентності. Матеріали Змістового блоку, як і Базового компонента дошкільної освіти, починаються з аналізу мети, завдань і напрямів педагогічної роботи, пов'язаної з освоєнням маленькою дитиною природного довкілля, з усвідомленням нею себе як частки та чинника його нормального функціонування. Мета дошкільної освіти в галузі «Природа» – створити сприятливі умови для становлення в дошкільника компетентності в цій сфері життєдіяльності, сформувати основи екологічної культури, наукового світобачення та екологодоцільної поведінки [1].

Сучасне наукове бачення світобудови, що розглядає живі організми як складові біосфери, визначило основні змістові лінії Базового компонента: «Природа планети Земля» і «Всесвіт». Компетентність дошкільника в субсфері «Природа планети Земля» становлять відомості про природне довкілля як цілісний живий організм, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, у багатоманітності, єдності, русі, мінливості. Компетентність у галузі «Всесвіт» становлять елементарні уявлення про зорі (Сонце), планети (Венера, Земля, Місяць, Марс, Сатурн) [1]. Оскільки підходи до системи знань, умінь, навичок дошкільників у цій сфері життєдіяльності змінилися, основними стають не вони самі по собі, а ставлення до природи як до цінності, екологічна свідомість та екологічно доцільна поведінка, базис особистісної культури дитини.

Вихованець сучасного дошкільного навчального закладу розглядається як суб'єкт виховання, котрий сам формує для себе потрібну модель поведінки – на основі власного чи «підказаного» йому ставлення до світу. Процес становлення моделі поведінки відбувається щодня, усюди і може вести як до позитивного, так і до негативного результату. Вихователі дошкільних навчальних закладів мають бути готові до вмілого «підказування», доцільного керування цим процесом.

Важливою передумовою виховання в дошкільників інтересу і любові до природи, бережливого й турботливого ставлення до неї є засвоєння дітьми норм і правил поведінки стосовно об'єктів навколишнього середовища, вироблення в них умінь, необхідних для включення в природоохоронну діяльність.

Особливо цінними та актуальними стосовно означеної проблеми є думки великого педагога В.Сухомлинського, основою педагогічної спадщини якого є виховання у підростаючих поколінь еколого-доцільного ставлення до природи. Так, В.Сухомлинський вчив одухотворювати кожний природний об'єкт, дбайливо ставитись до нього. "Культ природи", який існував у його школі, спонукав учнів до потужної трансляції любові до природи, що втілювалась у відповідні вчинки.

Спілкування з природою, на думку В.Сухомлинського, – засіб формування високих моральних якостей. Краса природи, вважав педагог, – це кров і плоть людяності, добрих почуттів, сердечного ставлення до світу. Дійсно, краса природи надихає дітей творити добро, захищати її, допомагати дорослим розв'язувати важливі проблеми екології. В.Сухомлинський поглибив пошуки ефективних засобів і методів виховання, збагатив організаційні форми

природоохоронної діяльності. Цю проблему педагог вивчав з позиції єдності трудового, морального, естетичного виховання. Великого гуманіста тривожать думки, яким чином подолати жорстокість, байдужість у ставленні дітей до природи та віднайти найбільш ефективний механізм розв'язання цієї проблеми. Такий механізм ним було знайдено – шляхом творіння добра на благо природи через виховання почуттів. В.Сухомлинський підкреслює: "Нехай добра справа стане звичкою, потім вона розбудить серце" [6, 58].

Педагогіка В.Сухомлинського – гармонія розвитку системи "дитина-природа", де все взаємопов'язано та взаємозумовлено. Ставлення дитини до природи, на думку В.Сухомлинського, не має мотивуватись принципом заборон та табуювань, що не дає високих результатів. Свою поведінку в природі дитина має мотивувати, насамперед, виходячи із її естетичної цінності.

Отже, система екологічної освіти і виховання в Україні одним із головних напрямків визначає екологічну освіту, формування високої екологічної культури кожної людини та суспільства загалом. Дошкільне дитинство називають головним компонентом системи екологічної освіти і виховання. Так, Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні серед основних виховних завдань визначає формування екологічної культури, гармонізацію взаємовідносин особистості з природою. В основі екологічної культури – знання, екологічний стиль мислення, світогляд, ціннісні орієнтації, практична природоохоронна діяльність. Першочергове завдання екологічної освіти – включення в орієнтири екологічного виховання ціннісного освоєння природи.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. — К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Бєлєнька Г.В., Конюхова Т.С. Авторські казки про природу як засіб формування основ екологічного світогляду в дітей дошкільного віку / Г.В. Бєлєнька, Т.С. Конюхова // Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Наука і сучасність: Зб. наук. праць. – Т. 43. Педагогіка. Філософія. – К., 2004. – С. 20-29.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». – К., 2001.
4. Конюхова Т.С. Авторська казка про природу / Т.С. Конюхова // Дошкільне виховання. – 2006. – № 2. – С. 7-9.
5. Науменко Т. С. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами авторської казки. : Дис... канд. наук: 13.00.08 – 2008.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – К., 1976. – Т.3. – С. 539.
7. Сухомлинський В.О. Казки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ditky.in.ua/kazky-suhomlynskogo.
8. Ярмошевич А.Є. Розвиток творчої особистості дошкільнят шляхом використання казок В. О. Сухомлинського. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://refs.in.ua/rozvitok-tvorchoyi-osobistosti-doshkilenyat-shlyahom-vikorista.html.

Бурдейна Олена,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер. – канд. пед. наук, доц. Імбер В.І.

ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Найважливішим засобом розумового виховання є навчання, у процесі якого відбувається розумовий розвиток. „Як без азбуки людина не може читати, так без розумового розвитку, без гнучкої, живої думки неможливе розумове виховання" [2, с.215]. В.О. Сухомлинський зазначав, що успіх розумового виховання залежить від багатьох факторів: від інтелектуального багатства всього життя; від духовного багатства вихователя, його кругозору, ерудиції, культури; від змісту навчальних програм і характеру методів навчання; від організації розумової праці на заняттях і вдома. „Навчання – це лише одна із пелюсток квітки, яка називається вихованням у широкому розумінні слова. У вихованні немає головного і другорядного, як немає головної пелюстки у квітки. У вихованні все головне – і заняття, і розвиток різноманітних інтересів у дітей після занять, і відносини вихованців у колективі" [3, с.13-14]. Знання з кожного предмета мають певний виховний

заряд для формування і розвитку творчого розуму. В. Сухомлинський вважає, що розумове виховання неможливе без спеціального, спланованого, постійного розвитку розумових сил і здібностей дітей.

Керуючи процесом пізнавальної діяльності дітей, педагог повинен використовувати різні підходи і створювати педагогічні ситуації, в яких необхідно підтримувати зацікавленість об'єктом пізнання, щоб процеси мислення розпочиналися із дослідження зовнішніх ознак предметів і явищ з поступовим переходом до оформлення внутрішнього спонукання і завершувалися фіксацією позитивних результатів когнітивного пошуку; а також заохочувати дитину до евристичного пошуку способів вирішення суперечностей, аналізу змістових і функціональних характеристик інформації, визначення й обґрунтування обраних із загального масиву способів за критеріями самостійності й усвідомленості.

Організація процесу формування логіко-математичних понять у дітей старшого дошкільного віку під час пізнавальної діяльності має включати систему завдань, яка передбачає:

1) поступове ускладнення матеріалу;

2) узгодження нового матеріалу з раніше вивченим;

3) систематичне повторення вже знайомого навчального матеріалу з метою його міцного і повного засвоєння;

4) відповідність навчального матеріалу певній навчальній темі;

5) комплексне оволодіння всіма аспектами пізнавальної діяльності;

6) наявність слухових і зорових опор;

7) обов'язковість ігрового компоненту;

8) поєднання з іншими видами діяльності (інтегрованість);

9) комплексне засвоєння трьох видів логіко-математичних понять (форма, величина, число);

10) самостійне і творче використання вивченого матеріалу дітьми з обов'язковим промовлянням власних думок у вигляді міркувань та умовиводів.

До основних логічних прийомів, які опрацьовують діти при формуванні логіко-математичних понять, належать:

- аналіз як мисленнєве розчленування предметів на їх складові частини, мисленнєве виокремлення їх ознак;
- синтез як мисленнєве поєднання в єдине ціле частин предметів або його ознак, отриманих під час аналізу;
- порівняння як мисленнєве встановлення схожості або відмінності предметів за суттєвими або несуттєвими ознаками;
- абстрагування як мисленнєве виокремлення одних ознак предмету і відволікання від інших;
- узагальнення як мисленнєве поєднання окремих предметів у певному понятті.

Для цього можна пропонувати завдання на формування вмінь виділяти елементи об'єкта або з'єднувати їх у єдине ціле. Наприклад:

- виокремлення предмета із групи за будь-якою ознакою («Візьми червоний м'ячик»; «Візьми червоний, але не м'ячик»; «Візьми м'ячик, але не червоний»);
- виокремлення декількох предметів за однією зазначеною ознакою («Вибери всі м'ячики»; «Вибери круглі, але не м'ячики»);
- виокремлення одного предмета або декількох за певними ознаками («Вибери маленький синій м'ячик»; «Вибери великий червоний м'ячик») (передбачено з'єднання двох ознак предмета в єдине ціле).

Психологічно здатність до синтезу формується в дитини раніше, ніж до аналізу, і розвивати її активно можна за допомогою конструювання. Спочатку дитина вчиться відтворювати об'єкт, повторюючи за педагогом увесь процес конструювання («Роби, як я»), потім – по пам'яті. І нарешті, дитина засвоює самостійно відновлює побудову вже готового об'єкта («Зроби такий же»). Наступний етап завдань характеризується творчим характером. Дитина повинна побудувати, приміром, високий будинок, гараж, але без зразка, з дотримуванням заданих параметрів (наприклад, скласти гараж для конкретної машини).

Для конструювання можна використовувати мозаїку, конструктор, кубики, розрізні картинки, рекомендовані для кожної вікової групи.

Навчання дітей порівнянню можна робити за допомогою гри-завдання, під час якої варто знайти подібність (або розходження) за певними ознаками. Наприклад, ми пропонували дітям визначити, який із предметів – м'яч чи ведмідь – великий і жовтий. Або: що може бути великим, жовтим і круглим? (Кавун великий, круглий, зелений. Сонце кругле, жовте, гаряче. Стрічка довга, синя, блискуча, шовкова) або давати загальні ознаки (біле, холодне, розсипчасте). Дітей спочатку вчили порівнювати два об'єкти, потім групу, адже дошкільникові легше спочатку визначити ознаки розходження, потім подібності. Тому доцільним буде запропонувати таку послідовність: 1) завдання на поділ групи об'єктів за певною ознакою, що вимагають порівняння (більші і менші, червоні і сині та ін.); 2) ігри, спрямовані на формування вміння порівнювати («Знайди такий же»). Але якщо для дітей 2-4 років набір ознак, за якими вони можуть відшукати подібність, повинен бути чітко зрозумілим, то старшим дошкільникам кількість і характер ознак подібності можна широко варіювати.

Отже, формування логічних операцій здійснюється таким чином: 1) аналіз, порівняння, причинно-наслідкове обґрунтування та інші розумові операції над об'єктами, визначення їх істотних ознак і властивостей;

2) відтворення в пам'яті родового поняття або закону (в його загальних і основних рисах), до якого слід віднести конкретний об'єкт, що розглядається;

3) порівняння, аналіз і синтез та інші процеси мисленнєвого співвідношення істотних і загальних ознак окремого об'єкта і відтвореного загального поняття чи закону;

4) співвіднесення поодинокого і загального завершується словесним оформленням у вигляді умовиводів, в яких цей конкретний об'єкт класифікується, тобтовідноситься до відповідного роду чи підводиться під певний закон.

Література

1. Логіко-математичнийрозвитокдошкільників (за програмою «Дитина в дошкільні роки») /Л.Плетеницька, К.Крутій. – Запоріжжя : ЛІПС, 2002. – 156 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибр. твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1979–1980.– Т.4.
3. Сухомлинський В. О. Вибр. твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1979–1980.– Т.3.
4. Татаринова С.О. Стан формування логіко-математичних понять у практиці сучасних дошкільних закладів / С.О.Татаринова // Педагогічні науки та освіта : зб. наук. праць Запоріз. обл. ін-ту післядиплом. пед. освіти. – Вип. II. – Запоріжжя : ЛІПС, 2008. – С. 221-227.

Ганзюк Ольга,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц.Шикиринська О.В.

ДИДАКТИЧНА ГРА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Гра супроводжує нас протягом усього життя. А для дитини вона є незамінною у навчанні, основним видом діяльності, тому гру і називають королевою дитинства. Гра стимулює гарний настрій, активізує розумові процеси, підвищує інтерес до знань.

Людина завжди намагалася розкрити таємницю гри. Адже вона є привабливою діяльністю для дитини, помічницею педагогу, безмежно складним явищем для науковця.

У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно і нецікаво. Під час гри діти фантазують, відкривають таємниці і прагнуть чогось прекрасного. Гра дарує щохвилинну радість, задовольняє актуальні невідкладні потреби, а ще вона спрямована в майбутнє, тому що під час гри у дітей формуються і закріплюються вміння і здібності, необхідні їм у майбутньому. Де є гра, там здорове, радісне дитяче життя.

Гру як засіб взаємодії людини зі світом розробляли видатні мислителі минулого: Аристотель, Платон, Ж.Ж.Руссо, Ф.Шиллер, Г.Спенсер, Дж.Локк, Я.Коменський,

Г.Сковорода. Трактування гри розкрили у своїх працях Г.Гегель, І.Зязюн, М.Каган, П.Лавров, М. Семашко та ін. Велике значення грі приділяв і В. Сухомлинський.

Педагогічна енциклопедія трактує гру як один із видів діяльності людини; засіб фізичного, розумового і морального виховання. Основна функція гри науковцями вбачається у відтворенні дій дорослих і взаємин між ними [4, 912].

Відомо, що навчання знаходиться в прямій залежності від рівня активності учнів у цьому процесі. Тому необхідно шукати найбільш ефективні методи для активізації та розвитку в учнів пізнавального інтересу до змісту навчання. А для цього на уроках потрібно використовувати цікаві матеріали. І серед них особливе значення приділяється дидактичним іграм і на уроках математики.

Ось що пише В. О. Сухомлинський у книзі «Про виховання» про використання гри: «...Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [5,93]. Аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського показує, що в очах педагога гра – це потреба молодшого школяра. Для дитини гра є найсерйознішою справою. У грі розкриваються перед дітьми світ, творчі можливості особистості.

В новій українській школі діти, починаючи з 1 вересня 2018 року, навчаються, граючись. Вони опановуватимуть навчальний матеріал в інший спосіб. Вчителю не потрібно буде більшість часу розповідати щось дітям, стоячи біля дошки. Через гру (тобто моделювання ситуацій із додаванням руху, гумору й творчих завдань) учні зможуть дізнатись набагато більше.

На перший погляд гра здається чимось зовсім легким. Але насправді, вона потребує, щоб дитина, яка грається, віддавала грі максимум своєї енергії, розуму, витримки, самостійності. Гра стає напруженою працею і через зусилля веде до задоволення основних потреб дитини. В. Сухомлинський, узагальнюючи думку щодо освітнього значення гри писав: «Тисячу разів сказано: навчання – праця, і не можна і його не можна перетворювати на гру. Та не можна поставити китайську стіну між працею і грою. Яке місце займає гра в житті дитини? Для неї гра – це найсерйозніша справа. У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку» [6, 176–185].

Ш. Амонашвілі у своїй книзі «До школи – з шести років» також розглядав проблему використання гри на уроках: «Дидактична гра, якщо не робити з неї самоціль, може виконати свою виняткову роль прискорення складного процесу розвитку, навчання» [1,176].

Існує безліч кваліфікацій ігор. Але саме дидактичні ігри найтіснішим чином пов’язані з навчально-виховним процесом. Вони використовуються як один із способів навчання різних предметів в початковій школі, особливе місце дані ігри займають на уроках математики.

Дидактична гра - (гра навчальна) це вид діяльності, займаючись якою, діти навчаються [7,6]. Дидактична гра – самостійний вид діяльності, якою займаються діти: вона може бути індивідуальною або колективною. Дана гра є цінним засобом виховання дієвої активності дітей, вона активізує психічні процеси, викликає в учнів живий інтерес до процесу пізнання. У ній охоче діти долають значні труднощі, тренують свої сили, розвивають здібності і вміння. Вона допомагає зробити будь-який навчальний матеріал захоплюючим, викликає в учнів задоволення, полегшує процес засвоєння знань, створює кращий робочий настрій. У дидактичних іграх дитина, порівнює, зіставляє, спостерігає класифікує предмети за тими чи іншими ознаками, аналізує, робить узагальнення. Істотна ознака дидактичної гри – стійка структура, яка відрізняє її від будь-якої іншої діяльності [3,12-13].

Дидактичні ігри дають змогу індивідуалізувати роботу на уроці, давати завдання, посильні кожному учню, максимально розвивати здібності школярів. Граючись, діти вчаться лічити, розв’язувати задачі, конструювати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити самостійні висновки, обґрунтовувати їх.

Якщо учень зацікавиться грою, то дуже швидко його вже цікавитиме пов’язаний з нею матеріал, в нього виникне потреба вивчити, зрозуміти, запам’ятати цей матеріал, тобто він почне готуватися до участі у грі. Гра дає змогу привернути увагу й тривалий час

підтримувати в учнів інтерес до важливих предметів, явищ, на яких не завжди вдається у звичайних умовах зосередити увагу. Наприклад, одноманітне розв'язування прикладів стомлює дітей, виникає байдужість до навчання. Проте розв'язування цих самих прикладів у процесі гри стає для дітей вже захоплюючою, цікавою діяльністю: через конкретність поставленої мети в кожного виникає бажання перемогти, не відстати від товаришів, не підвести їх, показати всьому класу, що він вміє, знає. До активної діяльності залучаються навіть найпасивніші учні. На уроках математики доречно використовувати такі ігри: «У бабусі Дарини», «Чарівний клубочок», «Влучний кидок»,«Хто швидше» та багато інших. Використання дидактичних ігор на уроках математики робить навчання цікавим, створює у дітей бадьорий, творчий настрій, полегшує засвоєння навчального матеріалу. Різноманітні ігрові дії, за допомогою яких розв'язуються розумові завдання, підтримують і полегшують інтерес до навчального предмету. Тому дидактична гра на уроках математики – незамінний важіль розумового розвитку дитини. Дидактичні ігри можна використовувати на різних етапах уроку.

У дидактичних іграх діти спостерігають, порівнюють, класифікують предмети за певними ознаками, виконують аналіз й синтез, абстрагуються від несуттєвих ознак, роблять узагальнення. Завдяки іграм діти вчаться висловлювати свою думку в зв'язній і зрозумілій формі, використовуючи математичну термінологію.

Кожна дидактична гра поєднує в собі два елементи – пізнавальний та ігровий. Вчитель повинен спланувати діяльність учнів на досягнення поставленої мети. Основою ігрової ситуації є ігровий задум, який спонукає учнів до гри. Через ігровий задум виникає інтерес до гри. А коли в учня виникає особиста зацікавленість, виникає й активність і творчі думки, і дії, і переживання за себе.

Отже, гра – вкрай необхідне явище в житті дитини, оскільки вона є виявом природної потреби в діяльності, у якій дитина пізнає і перетворює навколишню дійсність, світ речей, людей, саму себе, одночасно розвиваючи свої здібності.

Гра – це один з важливих методів у навчанні і вихованні школярів. Саме вона запобігає перевантаженню психіки дитини і допомагає реалізувати навчальну мету значно швидше, ніж будь-який педагогічний засіб. Гра належить до засобів підвищення ефективності освітнього процесу. Таким чином, враховуючи зазначені чинники, можна стверджувати, що якісний розвиток основних психічних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви) у молодшому шкільному віці залежить від того, наскільки успішно організована навчальна діяльність. Підвищити ж її ефективність можна за умов використання на уроках, зокрема, математики, різних видів дидактичних ігор, оскільки навчально-ігрова діяльність, з одного боку, сприяє підвищенню ефективності навчання учнів початкової школи, а з іншого – створює умови для вдосконалення та розвитку психічних процесів.

Література:

1. Ельконін Д.Б. Психологія гри. – М., 1978. – 277с.
2. Коваленко В.Г. Дидактичні ігри на уроках математики. – М.,1990. – 12-13с.
3. Педагогическая энциклопедия. – М.,1965. – Т.2.–912с.
4. Сухомлинський В.А.Про виховання. – М.,1985. –93с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський – К. :Рад.школа,1977.– 176–185 с.
6. Чілінрова Л., Спиридонова Б. Граючи, вчимося математики. – М.,1993. – 6с.

Глодна Інна,
студентка СВО бакалавр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук.кер. – асист. Стахова І.А.

РОЗУМОВИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРИРОДИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

В сучасних умовах євроінтеграційного процесу нашої країни великого значення набуває виховання людей, здатних самостійно мислити, приймати власні оригінальні рішення, бути компетентним у своїй справі. Важливо, щоб громадяни нашої держави не лише оперували

знаннями, але й уміли їх активно та раціонально застосовувати. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами людини, формують її життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації. Основою компетентнісного формування особистості є її розумовий розвиток, який на сьогодні посідає чи не першочергове місце в сучасній системі освіти. Займатися розумовим розвитком особистості варто ще із початкової школи, що зумовить успішний старт для кожного громадянина нашої держави.

З огляду на це, цінними є теоретичні та методичні здобутки відомого українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського. Його ідеї були спрямовані на те, щоб виховати дитину передусім думаючою, активною у здобутті знань, допитливою, так званим «мандрівником у світі пізнання» [2, 328]. Лише тоді, вважав педагог, знання, які засвоюють молодші школярі, будуть дієвими, а не формальним багажем. Учні зможуть застосовувати їх для розв'язання різних завдань у навчальній та практичній діяльності, а це, в свою чергу, сприяє формуванню вміння мислити. Розумовий розвиток дитини має власну історичну і соціальну природу. Педагог визначав розумове виховання, як цілеспрямовану діяльність учителя з виховання цікавості дітей до пізнання. Розвиток культури розумової праці молодшого школяра забезпечується пізнанням предметів, явищ об'єктивної діяльності в їх взаємозв'язках та відношеннях [1, 306].

У своїх працях, присвячених проблемам розумового виховання учнів, В.О. Сухомлинський неодноразово підкреслював, що знання дітьми мають засвоюватися під час активного, самостійного виконання мислительних операцій: порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення та конкретизації. «Дуже важливо, – писав педагог, – щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню істини передували аналіз, зіставлення й порівняння фактів» [1, 342].

Великий педагог радив не давати знання дитині у готовому вигляді, а вчити її самостійно шукати необхідну відповідь, активно розмірковуючи над запитаннями. В.О.Сухомлинський наголошував: «Щоб осмислити кожний яскравий образ – наочний чи словесний, потрібно багато часу й нервових сил. Уміння дати дитині подумати – одна з найтонших якостей педагога» [2, 356]. Розумові сили розвиваються, коли учень зустрічає труднощі і самостійно їх долає. Доцільно залишати щось недоговорене, таємниче, щоб дитині хотілося повернутися до того, що вона дізналася і відшукати відповідь на своє запитання. Після пояснення необхідно дати час осмислити матеріал, подумати, зосередитися. Осмислення може виражатися і в різних формах роботи: читанні, складанні плану, виконанні схем, малюнків.

В.О. Сухомлинський вказував на різні джерела розумового розвитку дітей. Але найголовнішим із них він вважав природу, оскільки краса природи загострює сприймання і пробуджує мислення дітей, вона залишається неймовірно багатим джерелом розвитку дитячої думки. Педагог стверджував: «думка дитини виявляється в її активному ставленні до навколишнього світу» [2, 238]. Проте не сама природа, а запитання, що виникають у процесі її спостереження, встановлення причино-наслідкових зв'язків, є джерелом формування мислення. «Від того моменту, коли зерно пшениці покладено у пухкий ґрунт, до збирання врожаю у дітей виникало понад двісті запитань: як? чому? важко знайти іншу таку сферу як природа, котра б пробуджувала б думку, змушувала міркувати» [2, 240].

Відомий педагог розробив серію «уроків мислення» серед природи, в контексті яких учням пропонувалися завдання на основі спостереження за природним довкіллям, що потребували активного мислення. Умовно «уроки мислення» серед природи можна поділити на два види:

- логічного типу, які спрямовані на формування системи наукових знань про закономірності розвитку природи і розвиток пізнавальних здібностей дітей («Живе і неживе», «Неживе пов'язане з живим», «Все в природі змінюється», «Сонце – джерело життя»);
- художнього типу, що сприяють розвиткові естетичних сприймань, емоційної пам'яті, образного мовлення («Перший зимовий ранок», «Світ квітів серед зими», «Сонце після літнього дощу», «Веселка над річкою», «Дванадцять відтінків вбрання осіннього лісу – як їх назвати»).

В.О. Сухомлинський систематично два рази на тиждень протягом чотирьох років водив кожну групу своїх вихованців на виноградники, на зелені луки, в поля, на річку, на курган, що за селом... І кожен раз, даючи уроки мислення в «школі під голубим небом», він намагався не лише сам говорити, а більше слухати дітей, давав можливість їм серед природи помовчати, подивитися, відчути, осмислити побачене й почуте [2, 241].

Пізнавальна частина «уроків мислення» серед природи обов'язково чергувалася з грою. Їх метою було ознайомлення дітей з навколишнім світом, з різними явищами природи. У результаті образного мислення діти поповнюють словниковий запас такими поняттями, як явище, причина, наслідок, зумовленість, залежність, спільність та інші. Поняттями можна оволодіти, лише досліджуючи конкретні явища і факти, обдумуючи те, що дитина бачить своїми очима, при поступовому переході від сприймання конкретних предметів і явищ до абстрактних понять. Немалу роль, стверджував педагог, у розвитку мислення дітей відіграють задачі на кмітливість, які породжують оточуючі предмети і явища.

В.О. Сухомлинський говорив, що якщо ізолювати малюка від природи, якщо примушувати його сприймати слово без зв'язку з наочними образами, то клітини мозку будуть швидко втомлюватися і малюк не справиться із завданням, буде відставати. «Ось чому потрібно розвивати мислення дітей, зміцнювати розумові сили дитини серед природи. Ось чому кожна подорож у природу є уроком мислення, уроком розвитку розуму» [2, 242].

Ідеї В.О. Сухомлинського в наш час є дуже актуальними, особливо про вдосконалення освітнього процесу в початковій школі, де триває оновлення змісту навчання, відбувається переорієнтація на розвиток здібностей і обдарувань дітей, їхніх пізнавальних інтересів, підвищення загальної культури кожного учня, формування творчої активної особистості. На думку педагога-новатора, роки перебування в початковій школі мають стати для дитини «школою радісного здивування». Досвід роботи В.О. Сухомлинського підтвердив, що мислення дітей, які читають «Книгу природи», має чудову властивість: оперувати абстрактними поняттями, у думці звертаючися до тих уявлень, образів і картин, на основі яких ці поняття сформувалися. Завдяки урокам мислення школяр стає «трудівником думки».

Аналізуючи творчу спадщину В.О.Сухомлинського, можна сказати, що провідними чинниками ефективного формування мислення учнів педагог вважав активне, самостійне здійснення школярами розумових дій, формування знань. Цьому, на його думку, якнайкраще сприяє природа. Саме вона спонукає до роздумів, досліджень, висновків, передумовами яких є розумові дії та операції з природними об'єктами. А відтак, природа – це важливий засіб розумового розвитку молодших школярів.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти томах / В. О. Сухомлинський ; [ред. колег.: О. Г. Дзеверін (гол.), М. М. Грищенко, С. П. Заволока та ін.]. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 283-582.
2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1985. – 374 с.

Григоришина Марина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Присяжнюк Л.А.

РЕАЛІЗАЦІЯ НАСТУПНОСТІ В ЕКОЛОГО-ПРИРОДНИЧІЙ ОСВІТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ (ЗА ІДЕЯМИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО)

Найбільш виразною ознакою сучасних змін у системі української освіти, що вимагають відповідних управлінських, науково-методичних й організаційних рішень, є її реформування на засадах наступності й неперервності. Проголошення новим Законом України "Про освіту" принципу цілісності і наступності системи освіти [1] зумовлює посилення уваги педагогічної спільноти до перехідних періодів, так званих "стиків" між освітніми рівнями. Цілком очевидно, що одним із основних завдань педагогів нині є забезпечення якомога "м'якшого" переходу від одного етапу навчання до іншого, що убезпечить здобувача освіти від стресів і

перевантажень, допоможе йому швидко адаптуватися до нових умов. Особливої уваги у цьому контексті потребує передшкільний і шкільний (зокрема, його початок) періоди, як такі, що закладають фундамент у формуванні ключових компетентностей особистості, сприяють набуттю умінь, необхідних для виконання нової ролі – школяра.

Забезпечення наступності в еколого-природничій освіті дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку є одним із аспектів загальної проблеми наступності в роботі дитячого садка і школи, що презентує проблему послідовного і системного формування природничо-екологічної компетентності особистості молодшого школяра з урахуванням надбань дошкільного періоду та орієнтацією на вихідний рівень його готовності до взаємодії з природним довкіллям.

Слід зауважити, що означена проблема активно досліджується сучасними науковцями. Зокрема, теоретичне обґрунтування вона здобула у працях Г.Бєлєнької, А.Богуш, О.Вашуленко, Т.Дябло, Л.Калмикової, В.Кузя, Т.Поніманської, О.Савченко, О.Сухомлинської та ін. Методичні аспекти реалізації наступності між закладами дошкільної та початкової освіти у різних контекстах досліджували А.Ароніна, О.Лагутіна, М.Машовець, А.Попова, Т.Фадєєва та ін. Співвідносно до еколого-природничої освіти дітей теоретичні й методичні засади наступності представлені в наукових розвідках Н.Бібік, Л.Іщенко, Н.Коваль, Г.Ковальчук, Н.Лисенко, Т.Мантули, З.Плохій, Н.Пустовіт, Г.Пустовіта, Д.Струннікової, Г.Тарасенко, Н.Яришевої та ін.

Сучасні напрацювання педагогічної науки і практики щодо розв’язання означеної проблеми цілком очевидно базуються на надбаннях історичного минулого, презентованих у працях видатних педагогів-класиків. Серед них чільне місце посідає педагогічна спадщина відомого усьому світу педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського, яка містить багато цінних ідей стосовно ознайомлення дітей з природою на засадах наступності й неперервності.

Насамперед зауважимо, що В.Сухомлинський вважав природу важливим засобом всебічного розвитку дитини. Він зазначав, що природа – величезної ваги виховний фактор, який накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу. Природа як світ, в якому дитина народжується, пізнає навколишню дійсність і саму себе, полегшує виховну роботу і водночас ускладнює її, бо робить її багатшою, багатограннішою. Постійне спілкування з природою і взаємодія з нею стають істотною стороною виховного процесу [7, с. 538]. Для педагога природа – джерело знань і моральності, наочне мірило цінностей. Водночас він наголошував, що природа сама собою не виховує. Дослідник писав: “Марно було б залишивши людину наодинці з природою, чекати, що вона під її впливом стане розумною, морально прекрасною, доброю і непримиренною до зла. Виховує тільки активна взаємодія людини з природою” [7, с. 539]. Отож, саме від наставника (вихователя, вчителя) залежить, яким буде спілкування дитини з природним довкіллям, її взаємодія з ним.

Аналіз педагогічної спадщини В.Сухомлинського переконує у винятковій далекоглядності педагога щодо вирішення проблеми наступності й неперервності еколого-природничої освіти дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку. З цього приводу О.Савченко пише: “Ще в 50-х роках В.Сухомлинський практично розв’язав проблему наступності, відкривши в Павлиській школі “Школу радості” – “школу під голубим небом”, у якій він уперше почав навчати своїх шестирічок. Сповідуючи і надалі закладені ним принципи гуманістичної педагогіки, ми значно легше розв’яжемо проблему наступності і перспективності в навчанні та вихованні дошкільників й учнів початкової школи [3, с. 5].

Таким чином, створення педагогом “Школи радості” стало важливим кроком у реалізації ідеї наступності. Цю школу, за свідченням педагога, відвідували шестирічні діти, які готувалися через рік стати школярами. “Рік, що передував навчанню за партою, – писав дослідник, – був потрібний мені для того, щоб добре взнати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості її сприймання, мислення і розумової праці. Перш, ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати” [5, с. 19]. Саме з метою розвитку мислення дитини, підготовки її інтелектуальної сфери до систематичного шкільного навчання він вбачав доцільність такої роботи. Цінність передшкільного навчання, яке

здійснюється на лоні природи, на думку В.Сухомлинського, полягає ще й у тому, що це дозволяє пробудити в дітей інтерес до розуміння сутності природи, бажання спостерігати за природними явищами, навчити дітей бачити природу, відчувати її серцем, робити власні відкриття [7, с. 537]. І така робота, на глибоке переконання педагога, повинна мати продовження й під час систематичного навчання в школі.

У працях педагога неодноразово порушується тема виховання і навчання дітей засобами природи. Саме природу він обрав в якості освітнього середовища для дошкільників, зазначаючи, що в природі в доступній формі закладені прості і в той же час найскладніші речі, предмети, явища, залежності, закономірності, інформацію про які нічим не можна замінити, тому що вона відповідає дитячому сприйманню, тому що інформація про ці речі, предмети – первинне джерело її уявлень, понять, думок, узагальнень [7, с. 539]. Педагог стверджував, що вікова особливість дошкільника вимагає, щоб мислення маленької дитини розвивалося серед природи, щоб вона одночасно бачила, слухала, переживала і думала. Завдяки одночасності бачення, слухового сприйняття, переживання і мислення в свідомості дитини формується те, що в психології називається емоційною пам'яттю; з кожним уявленням і поняттям, що відклалися в пам'яті, пов'язується не тільки думка, але й почуття, переживання. Без формування розвинутої, багатої емоційної пам'яті не може бути й мови про повноцінний розумовий розвиток в дитинстві [6, с. 504]. Пізнання світу не тільки розумом, а й серцем В.Сухомлинський уважав надважливим завданням розвитку особистості.

Входження дітей у світ природи, знайомство з ним, розкриття його таємниць мало продовження з переходом дитини до школи. Зокрема, для молодших школярів В.Сухомлинський розробив систему пізнання явищ природного довкілля "Триста сторінок книги природи", що слугувала своєрідною програмою еколого-природничої освіти учнів початкової школи. День за днем педагог організовував зустрічі з природою. Він водив дітей на лоно природи: в сад, поле, до річки, терпляче вчив їх мислити, дивуватися, передавати в слові красу і розмаїття навколишнього світу. Часто В.Сухомлинський заздалегідь ішов туди, де йому потрібно побувати з дітьми, уважно вдивляючись в навколишню природу, намагаючись знайти якомога точніші відповіді на запитання, що хвилюють його вихованців. Ці уроки Василь Олександрович називав "мандрівками до джерела живої думки". "Йдіть у поле, в парк, – закликав він учителів, – пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудрими дослідниками, допитливими людьми, поетами" [5, с. 47]. У праці "Природа, праця, світогляд" педагог наголошував, що вихователю знадобиться багато місяців терплячого, постійного, розумного доторкання до розуму дитини, щоб дитина побачила себе як частинку природи, здивувалася, навіть була вражена думкою про те, що людина до того часу сильна і могутня, поки вона вірний син матері-природи, що вміє берегти почуття вдячності за те, що вона живе [4, с. 554].

Таким чином, вивчаючи педагогічну спадщину В.Сухомлинського, переконуємося у прогресивності й перспективності його ідей щодо реалізації наступності в еколого-природничій освіті старших дошкільників і молодших школярів. На думку Л.Присяжнюк, у свій час вони мали інноваційний характер і до сьогодні залишаються такими [2]. Нині, послуговуючись ними, в організації освітньої роботи в сучасних закладах дошкільної освіти перевага надається емоційно-естетичному сприйманню дітьми природи, розвитку в них естетичних (красиво), інтелектуальних (цікаво), гуманістичних почуттів та етичних норм у ставленні до природи. Навчання дітей у школі ґрунтується на позитивному емоційному досвіді спілкування з природою і розвитку вже набутих знань, умінь, навичок, переконань. Він є основою для формування екологічної культури особистості молодшого школяра.

Література:

1. Закон України "Про освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19
2. Присяжнюк Л. А. Інноваційний контекст ідей В.О.Сухомлинського щодо організації спілкування дошкільників з природою // Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського : збірник наукових праць за матеріалами Міжнародного науково-практичного семінару (м.Коломия, 26-27 вересня 2013 р.) / [ред. кол.: І.Д.Бех, Г.С.Тарасенко, О.І.Поясик та ін.] ; ДВНЗ "Прикарпатський

національний університет імені Василя Стефаника", Коломийський інститут, Вінницький державний педагогічний університет імені М.Коцюбинського. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – С. 290-294.
3. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти // Дошкільне виховання. – 2000. – №11. – С. 4-5.
4. Сухомлинський В.О. Природа, праця, світогляд // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 552-562.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 7-279.
6. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419-656.
7. Сухомлинський В.О. Школа і природа // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 536-551.

Житник Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Присяжнюк Л.А.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ (з досвіду роботи КЗ "ДНЗ №24 ВМР" м. Вінниці)

Зміни в політичному, економічному, соціальному житті нашої держави активно впливають на процес перебудови суспільної свідомості населення, вимагають формування у нього соціальної компетентності та грамотності в побудові міжособистісних взаємин. Нині стає цілком очевидним, що основи для цього закладаються в дошкільному дитинстві. Саме в дошкільному закладі дитина вперше відчуває себе членом соціальної групи і навчається зберігати при цьому свою індивідуальність. А відтак, украй важливо гармонізувати процес входження кожної дитини в новий колектив, формувати почуття солідарності, згуртованості, відданості.

Для дитини старшого дошкільного віку суспільство представлене широким (світ, країна) і вузьким (сім'я, школа, двір, місто) оточенням. Його соціальна компетентність визначається обізнаністю про те й інше (відомості про світ, країну, регіон, їх особливості, соціальні інститути), особливості взаємодії людей, цінності, традиції, норми, правила поведінки [1, с. 92].

Прикметно, що багато цінних порад і настанов щодо формування у дітей основ соціальності містяться в працях відомих педагогів, серед яких чільне місце посідає творчість видатного педагога, громадського діяча, науковця Василя Олександровича Сухомлинського. Звернення до його педагогічної спадщини поглиблює розуміння теоретичних і практичних засад діяльності педагога, спрямованої на розвиток у дітей здатності до соціалізації.

Насамперед, хочемо зауважити, що В.Сухомлинським було розроблено основні норми поведінки для дітей, які він сформулював у таких правилах: "Ти живеш серед людей. Твої бажання, твої вчинки – це радість або сльози твоїх близьких. Роби так, щоб людям, які оточують тебе, було добре. Не забувай, що кожний твій вчинок, кожне твоє бажання позначається на людях, що тебе оточують. Знай, що є межа між тим, що тобі хочеться, і тим що можна. Перевіряй свої вчинки. Роби все так, щоб людям, які тебе оточують, було добре" [2, с. 343]. Думки та ідеї В.Сухомлинського випереджали свій час, вони є надзвичайно актуальними сьогодні та слугують основою для формування соціальної компетентності дітей.

Дошкільники ще не можуть осягнути того, що кожна їхня дія, кожен вчинок певним чином впливають на оточення. Але вони постійно прагнуть впливати на нього, відстоюючи свої особисті бажання, потреби. *Формування соціальної компетентності дитини – це, передусім, виховання в дитини "відчуття серцем іншої людини".* В.Сухомлинський вчив своїх вихованців ставити себе на місце інших людей, бути емпатійним по відношенню до них, оскільки: "якщо дитині байдуже, що в серці її товариша, якщо вона не вміє бачити в очах іншої людини, що в неї на серці, – вона ніколи не стане справжньою людиною" [2, с. 349].

Соціальне виховання дітей педагог пропонував здійснювати, послуговуючись такими принципами:

- забезпечення єдності ідейної та організаційної основ;
- встановлення багатства відносин між учнями;
- створення яскраво вираженої громадянської сфери духовного життя вихованців;
- постійного примноження духовних багатств, особливо ідейних та інтелектуальних;
- забезпечення гармонії високих, благородних інтересів, потреб і бажань;
- створення і дбайливого збереження традицій, передачі їх від покоління до покоління як духовного надбання;
- насичення емоційним багатством дитячого колективу;
- дотримання дисципліни і відповідальності особистості за свою працю, поведінку [3, с. 108].

На думку В.Сухомлинського, те, якою є особистість в дорослому житті, залежить від її виховання в дитинстві. Якщо дитину не вчити вкладати свої духовні сили в іншу людину, вона не навчиться розуміти, відчувати, оцінювати саму себе, віддаючи свої сили творінню добра для іншої людини; у роки отроцтва такий вихованець наче перестає помічати, що живе серед людей. "*Справжня любов народжується тільки в серці, що пережило турботу про долю іншої людини.* Як важливо, щоб діти мали друга, про якого треба дбати… Чим більше дитина дбає про іншу людину, тим чуйніше стає її серце до товаришів, до батьків", – зазначав педагог [2, с. 356]. В.Сухомлинський прагнув до того, щоб стосунки дитини з іншими людьми і в дома, і в школі будувались на обов'язкові та відповідальності. Осмислення і переживання вихованцем свого обов'язку перед матір'ю, батьком, вчителем – саме з цього, на його думку, повинно починатися пізнання дитиною світу людей.

Василь Олександрович неодноразово у своїх працях акцентував увагу на красі людських взаємин. Необхідно повсякденно навчати малюків створювати і оберігати красу у всіх її багатогранних проявах, – стверджував педагог. *Чим більше в людині сил і можливостей для активної діяльності, тим більш важливу роль у формуванні її моральної сутності відіграє створення краси, сердечна турбота про красу, особливо в людських взаєминах, в служінні високим ідеалам.* Важливим, на думку педагога, є розвиток у дитини співчуття, жалю до всього живого, розвиток сердечної чутливості до прекрасного і, звичайно, емпатії до людини [3, с. 109].

Роздуми над гострими соціально-педагогічними проблемами дозволили В.Сухомлинському зробити висновок: складність виховання полягає в тому, що дитину мало вчать бачити, розуміти, відчувати саму себе як частину колективу, суспільства, народу. На думку педагога, *головним у виховній роботі є не те, щоб оберігати дітей від поганого впливу, а зробити їх несприйнятливими до чогось немудрого, аморального.* Саме в цьому майстерність і мистецтво виховання. В.Сухомлинський вважав, що дуже важливим є формування суспільних інстинктів в дитини, голосу совісті.

Мудрі настанові й цінні поради В.Сухомлинського щодо формування в дітей соціальних умінь і навичок нині активно використовуються у сучасних закладах освіти. Так, у комунальному закладі "ДНЗ №24 Вінницької міської ради" м. Вінниці педагоги Т.Гуранська, Г.Княжук, О.Санченко, Т.Берегута активно впроваджують педагогічний досвід В.Сухомлинського у свою діяльність. Вихователями (Г.Княжук, О.Санченко) часто створюються виховні ситуації – такі зовнішні обставини, які дозволяють опосередковано впливати на свідомість, почуття, вчинки дошкільника. Педагогічний ефект ситуацій забезпечується не прямим зверненням до дітей, а цілеспрямовано створеними умовами. Педагогами часто застосовуються:

- ситуації упізнавання, в яких дитина може продемонструвати свою унікальність, своєрідність, талановитість, інтереси ("Вихователь", "Лікар", "Відома телезірка");
- ситуації взаємодії кожного члена дитячого колективу ("У магазині", "На вулиці", "У театрі");
- ситуації співпереживання, турботи, взаємодопомоги, ситуації морального вибору ("Бездомне щеня", "Голодне кошеня", "Годівничка") тощо.

Вихователь Т.Берегута у своїй педагогічній діяльності для формування соціальної компетентності дошкільників використовує ігри соціального спрямування:

- сюжетно-рольові ігри: “День народження”, “Пошта”, “Осінній базар”, “Лікарня” та інші;
- ігри-драматизації: “Коза –Дереза”, “Ріпка”, “Квітковий бал” та інші;
- театралізовані ігри-вправи: “Предмет по естафеті”, “Хто як сидить”, “Вогняний танок” та інші.

Велику педагогічну цінність мають оповідання В.Сухомлинського соціально-морального змісту. А відтак, використання їх у роботі дозволяє вихователям створювати певні моральні орієнтири, формувати у дітей уміння соціальної взаємодії в межах моральних норм і правил, прийнятих у суспільстві. Так, з цих позицій доречним є звернення до таких творів педагога, як “А серце тобі нічого не наказало”, “Бо я – людина”, “Важко бути людиною”, “Добре слово”, “Красиві слова і красиве діло”, “Лялька під дощем”, “Чому мама так хвалить?”, “Як Федько відчув у собі людину”, “Який слід повинна залишити людина на Землі” та ін.

У підсумку хочемо зазначити, що сучасна дошкільна освіта, реалізуючи компетентнісну освітню парадигму, спрямована на формування в дітей життєво важливих умінь і навичок, серед яких чільне місце посідають соціальні: здатність установлювати партнерські стосунки, успішно взаємодіяти і виконувати необхідні ролі в різних соціальних групах. Педагоги стверджують, що використання ідей В.Сухомлинського допомагає у легкій та невимушеній формі соціалізувати дошкільника. Малюки з радістю слухають оповідання, обговорюють їх, беруть участь у виховних ситуаціях, іграх соціального спрямування, висловлюють свої думки з приводу вчинків тих чи інших персонажів казок тощо. Педагогічна спадщина В.Сухомлинського надихає вихователів на нові творчі ідеї у процесі формування соціальної компетентності дітей.

Література:

1. Кононко О. Розвиваємо соціальність дитини / О. Кононко, Л. Якименко // Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / О. Кононко (ред.). – Київ : Світич, 2009. – С. 91-109.
2. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти томах / В. О. Сухомлинський ; [ред. колег.: О. Г. Дзеверін (гол.), М. М. Грищенко, С. П. Заволока та ін.]. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 283-582.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1985. – 374 с.

Здихальська Карина,
студентка СВО бакалавр
ВДПУ ім.М.Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Грошовенко О.П.

ЕКОЛОГІЧНА КАЗКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Формування ціннісних орієнтирів у духовному світі людини є одним із головних завдань української освіти. Відповідно до вікових особливостей учнів таку діяльність варто розпочинати у початковій школі, де створюються умови для виховання людини-гуманіста, людини-творця, людини-патріота. Практика свідчить, що духовні цінності ефективно засвоюються в процесі вивчення казок видатного педагога і вченого В.Сухомлинського, адже саме в них проявляються риси антеїзму – зв'язок з українським буттям, кордоцентризму – звернення до серця дитини та екзистенціалізму в контексті вираження глибинних проявів душі українського народу.

Багато видатних педагогів, психологів, письменників підкреслювали виховне та розвивальне значення казки (С.Русова, І.Франко, К.Ушинський, Л.Толстой, В.Сухомлинський та ін.).

Різні аспекти роботи з казкою висвітлені у працях сучасних дослідників і педагогів-практиків (А.Богуш, Н.Вітковська, Т.Гризоглазова, Д.Джола, Н.Лисенко, Ю.Мандрик,

О.Савченко, О.Чебикін, А.Щербо та ін.), психологів (О.Запорожець, Н.Карпинська, Т.Рубцова, Н.Молдавська та ін.)

Національні духовно-моральні принципи виховання учнів початкової школи відображені в працях українських науковців (І.Бех, О.Березюк, Г.Васянович, О.Вознюк, О.Дубасенюк, І.Зязюн, В.Кремень, М.Стельмахович та ін.)

Діяльність В.Сухомлинського в царині казки визначається оригінальністю, самобутністю, особливим підходом. На цьому наголошують, аналізуючи творчий доробок педагога, М.Лановик, Л.Романішин, В.Федяєва та ін.

Поняття «цінність» було введено у 60-ті роки XIX століття німецькими вченими Г.Лотцем і Г.Когеном. Цінність – феномен, який відповідає актуальним потребам людини та її ідеалам; це опосередковане культурою поняття, яке є еталоном належного у досягненні потреб. Відповідно до змісту науковці-педагоги класифікують цінності за впливом на морально-етичну сферу особистості й виділяють такі групи цінностей: абсолютні вічні – доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість та ін.; національні – патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо; громадянські – права і свободи людини, обов'язки перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії, повага до закону та ін.; сімейні – стосунки поколінь, піклування про дітей та інших членів сім'ї, пам'ять про предків тощо. Цінності особистого життя, як правило, визначають риси характеру людини, поведінку, напрям зусиль особистості, її успіх у житті, стиль суспільного та приватного життя та ін. [3, 54].

Різні соціально-психологічні чинники впливають на процес формування ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації, за «Українським педагогічним словником», – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною її ціннісної орієнтації [3, 73].

Формування ціннісних орієнтацій школярів початкових класів засобами усної народної творчості на сьогодні набуло величезного поширення. Широке використання казок у початковій школі зумовлюється тим, що їх зміст викладено у цікавій для дитини формі. Казка, як вважав В.Сухомлинський, – це самою природою підготовлений «ключ» до почуттів дитини. Цей жанр творчості є духовним трампліном до розширення емоційного і раціонального світу людини, її позитивних цінностей. Саме казка, порівняно з іншими засобами фольклорного жанру, є найбільш дієвою у вихованні ціннісних орієнтацій школярів початкових класів. Як стверджують психологи і педагоги, казки захоплюють дітей несподіваністю змісту й високим злетом творчої вигадки. Існує чіткий поділ персонажів на добрих і поганих, сутність учинків яких легко розуміється дітьми і дає змогу визначити якості кожної дійової особи. Це полегшує юним читачам змогу правильно оцінити моральність учинку [1, 55].

Величезний виховний потенціал казок для дітей В.Сухомлинського, які допомагають сформувати й розвинути в молодших школярів такі ціннісні орієнтації:

- духовні цінності;
- гуманістичні почуття;
- родинні цінності;
- естетичні почуття;
- бережливе ставлення до природи.

«Утвердити в кожній дитині доброту, сердечність, чуйність до всього живого й красивого – елементарна азбучна істина шкільного виховання, з цієї істини починається школа» [5, 309].

Для дитини казка виконує дві функції – розвантажувально-релаксаційну і навчально-виховну. Як засвідчує проведений нами аналіз творчого доробку В.Сухомлинського, вже перші його казки інтегрували зазначені функції. Твори В.Сухомлинського також спрямовані на формування у дітей відповідних ціннісних орієнтацій, що базуються на філософській рефлексії наукового світогляду. Дії персонажів казки для дитини 6-8 років захоплюють школяра так, що він у своїх думках сам стає їх учасником. Зміст казки дитина розглядає

через призму хоч і невеликого, але вже достатньо кристалізованого власного досвіду, зіставляє з діями своїх близьких: мами, батька, бабусі, дідуся, або поведінкою сусідів, чи героїв телепередач тощо. Завдяки засобам казки у дитини відбувається активне формування ціннісних орієнтирів, які згодом раціоналізуються і вже з 15-18 річного віку складають міцний ціннісний фундамент духовного життя людини. Загалом, можна говорити про позитивний характер світоглядних орієнтирів, який має місце у казках.

Сьогодні казки В.Сухомлинського є найбільш доступним засобом пізнання світу для дитини. Вони несуть у собі еталони нормативної поведінки, мудрість народів світу, дають можливість прогнозувати події, будувати свою поведінку на основі конструювання моделі оточуючого дитину світу [3, 124]. У творчості В.Сухомлинського особливо велика роль казки виявлена у вивченні природи, її явищ. Більшість творчого доробку видатного педагога в царині казки присвячено природі. Варто зауважити, що педагог був одним із перших, хто підняв питання про важливість висвітлення екологічних проблем у навчально-виховному процесі. Саме тому в казках видатного педагога екологічний контекст спрямовувався на формування в дітей мотивації до охорони природи у зв'язку із розумінням вичерпності її ресурсів.

В.Сухомлинський акцентував у казках увагу школярів на тому, що герої казок мають силу тоді, коли вони тісно пов'язані з рідною землею, своїм народом, своєю історією. І це надихає школярів на здійснення добрих учинків, формує у них бажання зробити для близьких їй людей щось прекрасне, героїчне [5, 301]. Аналіз казок В.Сухомлинського дає підстави стверджувати, що їх зміст звернений до серця людини, характеризується такою рисою як кордоцентризм, уперше виражений у творчості Г.Сковороди. Третьою рисою української філософії, педагогіки і літератури є екзистенціалізм. І тому всі твори українських письменників, поетів, піснярів потужно розкривають внутрішній світ людини: її страждання, горе, тугу, радість, прагнення до свободи. І така аура української філософської ментальності наклала свій відбиток на українські казки (і знайшла відображення в творчості В.Сухомлинського), які вражають людину, передусім дитину, своєю внутрішньою силою, основою якої є боротьба зі злом силами задля утвердження добра, світлого в житті людини. Кожна з цих трьох проаналізованих рис органічно резонує з життям українського народу, його менталітетом, думами про сьогодення і прийдешній день.

В.Сухомлинський вважав, що необхідно не просто створювати систему цінностей, а й активно імплементувати її своїми діями, всіма силами протистояти злу, негараздам. Сучасні дослідники спадщини видатного педагога доводять, що навчання в «зелених класах», творче складання картинок про природу, безпосередньо подорожі у ліси і луки, використання і розв'язання задач із живого задачника природи, створення казок, куточка краси, використання народних пісень, проведення свят під керівництвом В.Сухомлинського сприяли і сприяють у сьогоденні формуванню у школярів молодших класів ціннісних орієнтацій. Саме казки і байки, на думку В.Сухомлинського, найкраще соціалізують дитину. Розкриваючи зміст казки і байки, ми тим самим сприяємо становленню людини, починаючи з її дитинства до юності й дорослого життя. Дитина, позбавлена у дитинстві казок, їх ціннісного змісту, виростає черствою, егоїстичною. В.Сухомлинський написав близько 1500 авторських казок і оповідань. Їх актуальність за майже 60-70 років не затьмарилась, а навпаки з кожним роком висвічує новими гранями.

Зауважимо, що кожна, навіть невелика за об'ємом, авторська казка В.Сухомлинського має глибокий зміст. Прикладом може слугувати казка «Соловей і Жук» [4, 276]. Вона є своєрідною філософською притчею для дітей – настановою, у якій утверджуються вічні цінності: у природі все взаємопов'язано, немає поганих і гарних тварин, рослин, усі мають право на життя. Якщо перенести ці думки на наше сьогодення, ще більшою стає їх актуальність. Казка видатного педагога утверджує найважливішу вимогу нашого часу – захист природи і людини від насилля у будь-якій формі. Отже, тематична різноманітність віршованих і розповідних казок, їх художня і виховна цінність дають основу для організації особистісно значущої читацької діяльності учнів [2, 28].

Багато років, як писав павлиський новатор, йде на те, щоб навчити і вчителів, і батьків бути чутливими до дітей, до їх почуттів, щоб учителів налаштувати на ту хвилю переживань,

вимог, на якій мислить і діє маленька людина, школяр молодших класів. Педагог вважав, що зрозуміти дитяче почуття – значить підійти до дитини по-людському, привнести їй спокій, розсіяти тривогу, навчити її бути доброю і чуйною. Дитина, відчувши, що старші зрозуміли її душевний стан, стає м'якою, чутливою до добра. «Те, що я називаю вихованістю, – писав він, – є відповіддю дитини на наше вміння зрозуміти її стан. Якщо ж старші, не розуміючи дитини, байдужі до її душевних порухів, часом бур і ураганів, дитина стає жорстокою, озлоблюється, вона може навмисне робити зло. Зловмисність – дитина байдужості, в цьому мене переконало багато сумних фактів. Виховання дитини, образно кажучи, можна порівняти з оркестром, що виконує найніжніші мелодії. Слово, погляд учителя повинні бути такою чарівною музикою» [3, 56].

Уся творчість В.Сухомлинського, як дитячого письменника, є своєрідною програмою виховання і розвитку дитини. Кожна казка, кожне оповідання, що включені до підручників, є основою для морально-етичних роздумів, формування ціннісних орієнтацій, висловлювання учнями власних оцінних суджень, імпульсом для самоаналізу.

Література:

1. Гагарін М. Критерії добору української народної казки для виховання морально-естетичних почуттів / М. Гагарін // Початкова школа. – 2006. – № 1. – С. 55-58.

2. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах: посібник для вчителя / О.Я. Савченко. – К. : Освіта, 2007. – 334 с.

3. Світельська-Дірко С.В. Виховання ціннісних орієнтацій молодших школярів засобами казки в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01 / С.В.Світельська-Дірко; Житомирський нац. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2017. – 228 с.

4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк, 1976. – Т. 4. – 1976. – 640 с.

5. Сухомлинський В.О. Виховання високих моральних якостей і норм поведінки / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори. В 5-ти томах. – К. : Радянська школа, 1976. – Т. 2. – С. 249-333.

КОЗАК Марія,
студентка СВО бакалавр
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Наук. кер. – ст. викл. Пойда О.А.

ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ НАВИЧОК ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ НАСТАНОВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Шлях розвитку сучасної системи освіти в Україні - це шлях оновлення та стратегічної переорієнтації. Новими освітніми пріоритетами стають гуманізація та гуманітаризація освітнього процесу, виховання у випускників закладів загальної середньої освіти відповідальності за власні рішення та дії, формування творчих можливостей особистості, що усвідомлює потребу в розвитку своїх здібностей і має бажання й вміння самоудосконалюватися; особистості, що прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни.

Закон України «Про освіту» визначає мету освіти для кожного освітнього рівня. У Ст.12 «Повна загальна середня освіта» зазначено, що «Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, громадянської активності» [1, с.11]. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей для успішної життєдіяльності, в тому числі поставлено завдання формування читацької компетентності школярів у контексті наступності повної загальної середньої освіти.

Актуальна проблема сьогодення – досягти реальної наступності між початковою та

основною середньою освітою. Наступність забезпечує поступовий перехід від попереднього вікового періоду до нового, поєднання щойно здобутого школярем досвіду з попереднім. Головною умовою забезпечення наступності у освітньому процесі є спрямованість на всебічний розвиток особистості дитини.

До вирішення аналогічної проблеми у 60-70-ті роки ХХ століття долучався видатний педагог-гуманіст, незмінний директор Павлиської школи Василь Олександрович Сухомлинський. Він зазначав, що наступність у навчанні – це, з одного боку, продумана підготовка учнів до отримання нових знань та умінь, а з іншого, - уміння вчителя при викладанні нового матеріалу спиратися на ті знання та уміння, що вже є в учнів, розвивати та удосконалювати їх [2].

В.О.Сухомлинський звертався до вчителів зі словами: «Учителі початкової школи! Ваше найважливіше завдання – закласти міцний фундамент знань. Настільки міцний, щоб учителям, які працюватимуть після вас, взагалі не треба було думати про фундамент. Ви починаєте працювати з 1 класом. Візьміть у руки програми 4-го класу. Зіставте все це, порівняйте. Продумайте, що треба знати учневі 3-го класу, щоб успішно навчатися в 4, а потім і в 5-му класах» [3, с. 37]. Тобто, наявність у педагогів знань про зміст та специфіку навчання на попередньому та наступному освітніх щаблях В.О.Сухомлинський вважав найважливішою умовою наскрізної освіти.

Провідним завданням початкової школи педагог-гуманіст називав формування навичок інтелектуальної праці, що забезпечить процес самостійного набуття необхідних знань. «Серед багатьох важливих завдань, які стоять перед початковою школою, на першому місці – навчити дітей учитися... У середніх і старших класах відставання, неуспішність з'являються головним чином тому, що в роки навчання в початкових класах учень не запам'ятав на все життя, не зберіг твердо в пам'яті тих елементарних істин, які є немовби фундаментом знань» [3, с. 34]. Це підґрунтя усвідомленого навчання і закладалося В.О.Сухомлинським на уроках мислення у Школі під голубим небом. Він дбав, аби у безпосередньому спілкуванні з живою природою, людською працею діти вчилися досліджувати довкілля, порівнювати й осмислювати певні явища, факти – пізнавати навколишній світ у його законах, а не запам'ятовувати певну інформацію.

В Павлиській школі вчителі навчали і виховували, допомагали гармонійно розвиватися дитині від 5 до 15 років – весь цей період один учитель-класовод спостерігав за інтелектуальним й моральним зростанням вихованців. Розмірковуючи про успіхи учнів у навчанні, В.О.Сухомлинський писав: «Уміння правильно визначити, на що здатний кожен учень у даний момент, як розвивати його розумові здібності в подальшому, - це надзвичайно важлива складова частина педагогічної мудрості» [3, с. 26].

Ще однією важливою умовою реалізації наступності педагог вважав формування у школярів сталих навичок мовленнєвої діяльності, зокрема читання і письма. «Я тисячу раз переконаний у тому, що успішне навчання в середніх і старших класах залежить насамперед від уміння свідомо читати, - читаючи, думати й, думаючи, читати. Тому вчителеві початкових класів треба уважно вивчати, як розвивається це вміння у кожного школяра...» [3, с. 35].

Василь Олександрович Сухомлинський дбав про своєчасне формування та перспективний розвиток основних характеристик мовленнєвих навичок – правильність, усвідомленість, швидкість. З цією метою в Павлиській школі було впроваджено п'ятихвилинки додаткового читання, прийом читання-гудіння, створення книжок-саморобок для самостійного читання, збагачення пізнавальних інтересів школярів. «30-річний досвід переконав мене, що від уміння добре читати залежить розумовий розвиток школяра. Навчіть у початкових класах всіх дітей читати так, щоб вони вміли, читаючи, думати й, думаючи, читати. Уміння читати треба довести до такого ступеня автоматизму, щоб сприймання ЗОРОМ, ОЧИМА й СВІДОМІСТЮ значно випереджало вимовляння вголос. Чим значніше це випередження, тим тоншою буде здатність думати під час читання – а це надзвичайно важлива умова успішного навчання й розумового розвитку взагалі» [3, с. 34].

Педагог-гуманіст «ліками» від багатьох «шкільних хвороб» вважав читання, яке

збагачує життєвий досвід, розкриває перед школярами невідомий світ, вчить самостійно мислити, оцінювати прочитане; сприяє вихованню творчого потенціалу дитини: «Чим важча дитина, чим більше, здавалося б, непереборних труднощів, на які натрапляє вона у навчанні, тим більше їй треба читати. Читання вчить її мислити, мислення стає стимулом, що пробуджує сили розуму. Книжка й жива думка, пробуджена книжкою, є найсильнішими засобами, які запобігають зубрінню – великому злу, що отуплює розум» [3, с. 32].

Розвиток навичок читацької діяльності у школярів є складним процесом, який залежить від соціокультурного контексту. Сучасні діти набувають основ читацької самостійності, взаємодіючи з батьками, вчителями, однолітками, а також у процесі роботи із медійними засобами, соціальними мережами. Характер цих взаємодій і їх роль у розвитку читацької діяльності школярів різного віку можуть бути різними. Батьки найбільше долучаються до цього процесу завдяки постійному спілкуванню з дітьми молодшого шкільного віку. Як свідчать дослідження, школярі основної школи активніше реагують на систематичні заняття літературною освітою зі своїми однолітками і вчителем. Якщо педагог допомагає учневі в процесі організованого навчання набувати нових знань і навичок, необхідних для удосконалення читацької діяльності, то взаємодія з однолітками дає змогу в невимушеній обстановці обговорювати проблеми, ділитися своїми думками, переживаннями на основі прочитаних творів. Працюючи з однокласниками, підлітки більше коментують, ніж під час роботи з учителем. Загалом, соціальні взаємодії дітей створюють більше передумов для набуття навичок читацької діяльності, ніж спеціальне навчання на уроках літератури. Разом з тим, педагогічні настанови В.О.Сухомлинського і в наш час залишаються неоціненним й актуальним.

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017р. № 2145-VIII. – К.: Світоч, 2018.
2. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1974. – 257с.
3. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. – К.: Радянська школа, 1988. – 304с.

Тетяна Кондратюк,
студентка СВО магістр
ВДПУ ім. М. Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, доц. Грошовенко О.П.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА

В Україні, як і у всьому світі, набирає ваги так зване покоління Y, або «діти тисячоліття», які народилися між 1990 і 2000 роками. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Досить поглянути на організацію офісів провідних технологічних корпорацій, щоб зрозуміти, на що орієнтується креативний клас, який визначає обличчя сучасної економіки. Для них немає чіткого розмежування між роботою, навчанням і відпочинком. Робота не обов'язково має бути серйозною і нудною. Життя для них – це гармонія між зароблянням коштів, пізнанням нового, самовдосконаленням, грою та розвагою.

Формула Нової української школи складається з дев'яти ключових компонентів, які, як не дивно, дуже чітко збігаються з ідеями Василя Сухомлинського, які були озвучені багато років тому і для багатьох педагогів не є новими. Проаналізуємо їх.

Головна мета педагогічної творчості В.О.Сухомлинського – формування всебічно розвиненої особистості. Василь Олександрович створив реальний зразок особистості з живими думками і почуттями, визначив її вчинки і дії. При цьому він обґрунтував шляхи, засоби і методи формування людини відповідно до цілей суспільства з урахуванням індивідуальних і вікових особистостей розвитку дитини. У своїй книзі «Сто порад учителеві» В.Сухомлинський писав про те, що дитина є істотою, яка мислить, пізнає світ не тільки навколо себе, але ще і пізнає самого себе. При чому це знання приходить не тільки розумом,

а й серцем.

У його педагогічній системі категорія особистості посідає центральне місце. Дитина – це активний і самодіяльний індивід, який не «вчиться на дорослого», а живе повноцінним і цікавим життям. Дитина – це розвиваюча система індивідуальних якостей (характеру, темпераменту, розуму, інтересів, бажань, почуттів) в єдності з соціально економічними відношеннями, тобто через школу, сім'ю, вулицю, друзів, працю. Кожна дитина – це цілий світ, світ, що не відкритий і не досліджений.

Концепція «Нової школи» пропонує нам орієнтацію на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм. Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. В рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок XXI століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми) до творчих (креативно-інноваційних). У навчанні будуть враховані вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей. Для цього запроваджується двоциклова організація освітнього процесу на рівнях початкової та базової загальної середньої освіти. Дітей навчатимуть справлятися зі стресом та напругою. Педагогічні задачі вирішуватимуться в атмосфері психологічного комфорту та підтримки. Нова українська школа буде розкривати потенціал кожної дитини.

В. Сухомлинський всебічно розкрив роль і значення школи як об'єктивного фактора виховання особистості. Школа – це місце, де дитина повинна відчувати щастя, повноцінність свого духовного життя, радість праці і творчості. До школи він підходить діалектично – від «школи під голубим небом», школи природи, чуттєвого, емоційно-конкретного сприйняття світу до школи як джерела духовності, культури, моральних цінностей, місця розв'язання протиріч і конфліктів.

Концепція «Нової школи» пропонує нам сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу.

Видатний український педагог В.Сухомлинський особливу роль надавав природі, спілкуванню з нею як фактору розумового розвитку. В книзі «Серце віддаю дітям» вчений зазначав, що завжди прагнув, щоб діти, перш ніж відкрити книгу, прочитати по складах перше слово, навчилися читати сторінки найкращої в світі книги – книги природи. Вчений неодноразово відзначав, що сама природа не виховує, виховує лише активний її вплив. «Мене вражало, – писав вчений,– що захопленість дітей красою переплталась з байдужістю до долі прекрасного. Захоплення красою – це лише перший паросток доброго почуття, котре слід розвивати, перетворювати у активне прагнення до діяльності».

Великий інтерес викликає досвід педагога у сфері розумового виховання учнів через спілкування з природою. Так, В.Сухомлинський обстоював гармонійне поєднання різних організаційних форм навчання, радив вчителям початкових класів не обмежуватися тільки уроком. «Можливо, – писав він, – все те, що приходить до розуму і серця дитини з книжок, з підручника, саме й приходить лише тому, що поряд з книжкою – навколишній світ». Він доводив, що читання «книги природи» під час екскурсій, подорожей повинно бути не звичайним сприйманням картин і образів природи, а початком активного мислення, теоретичного пізнання світу.

У своїх працях В.Сухомлинський розкриває різні джерела розумового розвитку дітей. Але найголовнішим із них вважає природу, оскільки краса природи загострює сприймання і пробуджує мислення дітей, визначає здатність до рефлексії. Пусковим механізмом рефлексії вчений вважає існування вираженої потреби дитини у пізнавальній активності, аналізі самої себе, а відтак – з пошуковою спрямованістю поведінки; ситуаціями, що активізують рефлексивні процеси, конкретизують загальне уміння рефлексувати у вигляді сукупності конкретних умінь: здійснювання контролю власних дій, у тому числі й розумових, контролі логіки розгортання своїх думок, міркувань через пошук смислів, здатності бачити невідоме у відомому, в звичному — незвичне, в очевидному – незвичне.«Думка дитини виявляється у її

активному ставленні до навколишнього середовища» [3, 23].

Основними методами навчальної роботи, на яких наполягав видатний педагог були: навчання в зелених класах, складання книжок-картинок про природу, подорожі у природу, проведення уроків мислення, використання і розв'язування задач із живого задачника, навчання у кімнаті казки, острів чудес, куточок краси, використання в духовному житті пісні, книжки, проведення свят матері, троянд, польових квітів, праця в Саду Матері, написання дітьми оповідань, казок. Природничі інтереси педагога були різнобічними: екскурсії в природу, уроки під небом голубим, складання та аналіз казок про предмети та явища довкілля. Найголовнішим завдання, якому підпорядковані всі інші, вчений вважав розвиток у дитини здатності до рефлексії, вміння критично оцінювати свою поведінку з урахуванням можливих наслідків для інших людей і для себе.

Сухомлинський говорив, що провести урок є досить непросто, це потребує великих зусиль і творчості педагога. Якщо ж творчо працює педагог, то і творчо будуть працювати діти. Підтвердження цих слів ми можемо знайти у багатьох працях Сухомлинського. Закоханий у свій предмет, Василь Олександрович спонукав і підтримував прагнення вчителів підвищувати свій рівень професійної майстерності. Він писав, що «школа може дати учням міцні і глибокі знання лише при тій умові, коли кожен учитель безперервно удосконалює свою педагогічну майстерність»

Педагогічна спадщина В. Сухомлинського дає можливість сучасному вчителю реалізувати завдання сучасної освіти не перевантажуючи маленького учня. Унікальною збіркою нашого видатного співвітчизника, що була видана останнім часом, стала збірка художніх творів «Всі добрі люди – одна сім'я». До збірки увійшли близько сотні казок, притч та оповідань, дійовими особами яких є олюднені тварини, рослини, природні явища. Всі твори розкривають перед дитиною розмаїття рідної природи, красу навколишнього світу,велич або жалюгідність вчинків людини. Аналіз творів збірки В. Сухомлинського дає можливість вчителю робити не лише літературознавчий аналіз казкових творів та оповідань, але й розкривати реальні взаємозв'язки, властивості явищ та предметів довкілля. На кожному з уроків природознавства вчителю доцільно було б, на нашу думку, запроваджувати аналіз одного з творів збірки, відповідно до змісту теми, що вивчається. Так, під час вивчення змістової лінії «Взаємозв'язки в природі» аналізуючи оповідання «Фіалка ібджілка» [3, с.35], вчитель має змогу не тільки розкрити художньо-естетичну цінність твору, проаналізувати образи та композицію, змалювати внутрішню красу героїв, їх прагнення і вчинки, а й розкрити унікальні прикмети передбачення погоди, підтвердження яких діти знаходять на практиці.

Отже, уроки з природознавства вимагають, щоб знання були не тільки метою, але і засобом, інструментом, знаряддям, за допомогою яких формується природознавча компетентність учня початкової школи.

Важливим для оптимальної організації процесу навчання та виховання вчений вважав:всебічне вивчення особистісних і навчальних особливостей дитини, поєднання ситуативної і перспективної мотивації учіння,залучення життєвого досвіду дітей. Основними принципами побудови уроку педагог вважав: поєднання, об'єднання, злиття роботи, що її виконують учні, з первинним емоційним сприйняттям знань, з їх поглибленням, розвитком; - залучення учнів до визначення мети роботи, діалогу, ігрових ситуацій, драматизації й імпровізації, парної та групової роботи, рефлексивних суджень тощо; - оновлення навчального середовища класу, оптимізацію у межах системи і окремого уроку кількості і тривалості вправ для індивідуальної роботи учнів. Саме діяльнісний підхід, на думку вченого, стає основною формування якості, що визначена в наш час в Державному стандарті як предметна природознавча компетентність.

Отже, педагогічну спадщину В.Сухомлинського без перебільшення можна назвати універсальною щодо широти охоплення і дієвості розвитку маленької особистості. Глибоко психологічна, гуманістична суть педагогічної системи великого педагога-гуманіста є її глобальною характеристикою.

Література:

1. Вашуленко М. Літературна творчість В.О.Сухомлинського в нових підручниках для початкової школи / М.Вашуленко // Бібліотечка вчителя - 2003.- № 5. С.3.
2. Савчено О. Грані дидактичної системи В.О.Сухомлинського / О.Я.Савченко // Початкова школа – 1993. - №10.-С.16.
3. Сухомлинський В. Всі добрі люди – одна сім'я: [збірка творів] / Василь Сухомлинський ; мал. О. Макієвої. – Х.: ВД «Школа», 2014. – 160 с.
4. Сухомлинський В.О. Гармонія трьох начал // Вибрані твори: У 5т. Т.5. – С.569-578.

Король Леся,
студентка СВО бакалавр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Імбер В.І.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Мета курсу математики у початковій школі полягає в тому, щоб формувати в учнів якісно нові знання, які характеризуються вищим рівнем осмислення, динамічністю застосування у нових ситуаціях, підвищенням їх дієвості і системності. Завдання цього курсу – розвиток у дітей математичних умінь: усної і письмової лічби, визначення складу числа, виконання обчислень, розв'язування задач.

Дуже часто учням важко сприймати математику як науку, вивчати її терміни, величини. Найбільше діти люблять гратися. Тому слід урізноманітнювати уроки цікавими ігровими моментами. Це сприятиме кращому вивченню предмета, розвиватиме творчі здібності школярів. Адже важливо дати кожній дитині не тільки знання, а й способи їх здобуття.

Одним із найперспективніших шляхів виховання активних учнів на уроках математики, озброєння дітей необхідними вміннями і навичками є впровадження активних форм і методів навчання, серед яких провідне місце займають дидактичні ігри.

Значення дидактичних ігор на уроках математики – дуже велике. За допомогою такої гри у дітей стимулюється мислення, розвивається кмітливість, просторова уява, пам'ять, увага; учні краще запам'ятовують навчальний матеріал. Під час гри в учня виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взяту на себе роль. Отже, система дій у грі виступає як мета пізнання і стає безпосереднім змістом свідомості школяра. Все, що допомагає успішному виконанню ролі (знання, вміння, навички), має для учня особливе значення і якісно ним усвідомлюється [2].

В. Сухомлинський писав: "В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань [6, с. 95].

Плануючи урок, вчителеві необхідно зважати на вік учнів, добирати ігри, які були б їм цікаві й зрозумілі. Вибір гри залежить від того, яка дитина, що їй необхідно, які навчальні та виховні завдання вимагають свого розв'язання. Якщо гра колективна, вчитель мусить добре знати особливості цього колективу: інтелектуальний розвиток, вік, інтереси. Вибір гри залежить також і від часу її проведення.

Будь-яка дидактична гра має вирішувати конкретне завдання, яке під силу її учасникам. Вчитель зобов'язаний визначити мету і завдання гри, її зміст і хід, а також забезпечити учасників гри методичними матеріалами: ігровими завданнями, інструкціями та навчальними матеріалами [2].

О. Савченко зазначає, що структура розгорнутої ігрової діяльності включає такі компоненти:

- спонукальний – потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання дитини брати участь у грі;
- орієнтувальний – вибір засобів і способів ігрової діяльності;
- виконавський – дії, операції, які дають можливість реалізувати ігрову мету;

– контрольно-оцінний – корекція і стимулювання активної ігрової діяльності [4, 216].

Кожна дидактична гра складається із певних структурних елементів. Структурні складові дидактичної гри: дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, ігрові дії, правила гри, підбиття підсумків.

Розглянемо приклади ігор, у яких відображаються всі структурні елементи дидактичної гри:

Гра «Зваримо борщик»

На дошці виставлена картинка із зображенням каструлі. Поряд на магнітній дошці виставлені зображення овочів: морква, буряк, цибуля, картопля, капуста, помідори.

Учитель: Зараз ми дізнаємося, чи вміють учні нашого класу варити борщ. На кожному овочі написаний приклад. Клас поділяють на команди по рядах.

Потрібно розмістити відповіді до прикладів у порядку зростання, завдяки цьому ми будемо знати, в якому порядку кидати овочі в борщ. Який ряд швидше виконає завдання, той і переміг.

Гра «Мертва петля»

Виготовляємо дидактичні картки, що за формою нагадують літак. На зворотному боці — приклади типу:

63:7 72:8
54:9 63:9
24:3 56:8 і т. д.

Літаки поділені на дві ескадрильї, учні теж організовують дві команди.

Перемагає та, що першою виконає «бойове завдання»: розв'язати приклади — зробити «мертву петлю» — і повернутися на «аеродром».

Дидактична гра дає змогу яскраво реалізувати всі провідні функції навчання: освітню, виховну та розвивальну, які діють в органічній єдності.

Під час планування, підготовки і проведення гри на уроці математики в початковій школі необхідно дотримуватись наступних принципів і правил:

1. Учитель має чітко усвідомлювати дидактичні завдання використання ігрових елементів у навчальному процесі й організовувати всю діяльність на уроці з орієнтацією на виконання цих завдань.

2. Всі учасники повинні знати і виконувати правила гри, про які їх докладно інформують до її початку.

3. На ігровому уроці не повинно бути сторонніх спостерігачів, тому важливо залучити всіх учнів до активної діяльності. Разом із тим, участь у грі – справа добровільна, тому не варто змушувати грати дітей пасивних, або тих, які соромляться. Спочатку їм можна запропонувати ролі експертів чи асистентів учителя. Через деякий час вони самі попросяться у гру.

4. На ігровому уроці, як і в будь-якій грі, обов’язково має бути присутній елемент несподіванки і непередбачуваності, що дає змогу активізувати вияв творчих здібностей учнів.

5. Періодично слід змінювати правила гри, щоб вона не набридала і залишалася цікавою дітям. При цьому система підрахунку балів і визначення переможців мають залишатися максимально простими й наочними. Дуже корисно бали матеріалізувати (у вигляді фішок, зірочок та ін.) і записувати їх на зведеному табло.

6. Розподіл ігрових завдань. Тут учитель має виявити весь психологічний і педагогічний такт. Учнів, які не можуть похвалитися знаннями, необхідно підтримувати, створювати для них ситуацію успіху, щоб вселити впевненість. Незаперечних відмінників і нестримних лідері вможна й навантажити, відповідно – їхня перемога буде важчою, але менш бажаною.

7. Необхідно якомога повніше використовувати багаті можливості гри для розвитку вміння працювати в колективі, що передбачає розподіл ролей у команді, причому краще, якщо це зроблять самі учні.

8. Гра неможлива без духу змагання, тому переможці в ній мають бути обов’язково. Важливо тільки, щоб азарт не спричинив психологічних травм, тому не можна допускати

образ і глузувань. Програвати й вигравати треба вміти гідно.

9. Як і будь-який урок, ігровий також завершується підбиттям підсумків. Усі бали учасників підраховують, переводять в оцінки й виставляють в класний журнал, але лише за бажанням учнів (тільки позитивні емоції) [1; 3; 5].

Література:

1. Матюшко І.С., Федотова Н.М. Математичні ігри в початкових класах: [Навчально-методичний посібник] / І.С. Матюшко, Н.М. Федотова. – Чернігів: Чернігівській ЦНТЕІ, 2004. – 184 с.
2. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. [Навчально-методичний посібник] / За ред. Г.С. Тарасенко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 320 с.
3. Петрушина Л. Вчимося гратися / Л. Петрушина //Початкова освіта. – 2004. - №24. - с.4-5.
4. Савченко О.Я. Дидактика початковоїшколи: [Підручник для студентів педагогічних факультетів] / О.Я. Савченко. – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
5. Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення / В. Саюк //Рідна школа. - 2001. - № 4. – с.18.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. – Т.3. – К.: Рад. школа, 1977. – 98 с.

***Маринчук Тамара**, ст. викладач,*
***Вічавська Олена**, концертмейстер*
кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

ВИКОРИСТАННЯ СПАДЩИНИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

В. О. Сухомлинський – людина, педагог, директор сільської школи який, за відносно коротке життя, зумів «своїм талантом і працею піднятись до висот світової педагогіки, увійти в наступне покоління з таким наробком, який під силу кільком інститутам» [1, 37].

У вчительській професії Василь Сухомлинський виділяв дві ідеї – учитель насамперед особистість, учитель і учень живуть один в одному. Він у масовій, і на перший погляд, непрестижній професії розкрив глибини духу і мислення, практично довів можливість всебічного виховання дитини в умовах взаємопроникнення школи і середовища. І завдання вчителів – докладати ще більше зусиль, щоб не лише досліджувати, а й розширювати і доглядати освітянське поле, засіяне зернами ідей В.О. Сухомлинського.

Сучасна педагогіка розглядає і його самого, і його педагогічну спадщину в розвитку, в контексті сучасної дійсності. Величезне значення і сьогодні, і в майбутньому має і матиме його літературно-педагогічна творчість, той дидактичний засіб, який дав змогу йому, як тонкому знавцеві дитячих душ, психології, впливати на учнів засобами художнього слова, якими володів досконало. Його художні твори, написані для молодших школярів, позбавлені прямого дидактизму. Вони спонукають розум і почуття дитини до аналізу вчинків літературних героїв, до відповідних висновків, викликають бажання наслідувати їх або, навпаки, чинити по-іншому [2, 7].

Василь Олександрович Сухомлинський добре знався на народних традиціях, усній народній творчості, Біблії, історії. Саме звідти він черпав сюжети для своїх казок. У школі Вчитель створив «Кімнату казок». «Казка, – любив повторювати В. Сухомлинський, – це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздмухує вогник дитячої думки і мови. Діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена в яскравих образах. Казка – благородне і нічим не замінене джерело виховання любові до Вітчизни. Патріотична ідея казки – у глибині її змісту, створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця і розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення. Казка виховує любов до рідної землі вже в тому, що вона – творіння народу» [3, с. 203].

Педагог створив сам понад тисячу казок, казки писали і його вихованці. Василь Олександрович стверджував, що фантастичні казкові образи відкривають дитині не тільки красу, а ще й істину, бо примушують співпереживати, битися серденьку, шукати виходу із ситуації, що склалася. Казки В. Сухомлинського – вічна мудрість життя, вони спонукають думати, робити висновки [4].

Величезний виховний потенціал казок для дітей В. Сухомлинського, які допомагають сформувати й розвинути в молодших школярів такі ціннісні орієнтири:

- духовні цінності;
- гуманістичні почуття;
- родинні цінності;
- естетичні почуття;
- бережливе ставлення до природи.

«Утвердити в кожній дитині доброту, сердечність, чуйність до всього живого й красивого – елементарна азбучна істина шкільного виховання, з цієї істини починається школа» [6].

Багато у творчій спадщині Василя Олександровича Сухомлинського пізнавальних казок. Вони ознайомлюють дітей із світом природи, звичками тварин, способом їх життя, особливостями поведінки. Зокрема, в казці «Деркач і Ластівка» діти ознайомлюються з тим, що одні птахи летять у теплі краї – Ластівка, а інші, як Деркач, ідуть пішки. Та завдяки своїй наполегливості, ця пташка долає довгий шлях. Ціна перемоги – це тяжка праця. Така мораль цієї казки.

Інший мотив казки «Як Їжачиха приголубила своїх дітей». У казці розповідається про те, як Зайчик скривдив маленьких їжаченят, бо вони гидкі і колючі. А матуся заспокоїла їх: «Та хіба ж ви колючі, дітки мої рідненькі. Волоссячко на вас м'якеньке, як льон. Та ви ж пухкі, мов ті м'ячики» [4]. До цього ж циклу належить і казка «Перепел і Кулик». Коли Перепела куріпки запитали: «Де ж найкраще?», Кулик відповів: «У болоті. Бо воно рідне». «У житі – відповів Перепел, бо воно рідне» [4].

Допомагає казка Василя Олександровича виховати і справжнього патріота. «Казка, – на його думку, – благодатне джерело виховання любові до Батьківщини, яке нічим не можна замінити. Патріотична ідея казки – в глибині її змісту: створені народом казкові образи, що живуть тисячоліття, доносять до серця й розуму дитини могутній творчий дух трудового народу, його погляди на життя, ідеали, прагнення» [6, с. 117].

Казки В. Сухомлинського, які зібрані в збірках «Казки школи під голубим небом», «Чиста криниця», «Вічна тополя», сприяють утвердженню доброчинності в молодших школярах. На практиці в школі ми можемо побачити, як казка допомагає пробудити в дітях зерна любові до Батьківщини, до свого народу, як вона зачаровує учнів початкової школи образністю рідного слова, красою української мови. Наприклад, казку «А що там за лісом?» можна використати з метою розвитку в дітей патріотичних почуттів, формування любові до навколишнього середовища, а казку «Чого ж ти вчора не шукав моїх окулярів?» – виховання поваги до старших, чесності, порядності. Можливості виховання любові до рідної країни ми бачимо також у казках «Сонце заходить», «Лелеки прилетіли» та інших. Казка «Кашу варила, діток годувала» виховує любов до матері, повагу до неї, справедливість. Ці та інші казки допомагають дитині усвідомити такі складні поняття, як Батьківщина, рідний край, патріотизм тощо.

Цілу низку оповідань і казок В. О. Сухомлинський присвятив темі філософії життя, місцю кожного в цьому житті на землі. Письменник-педагог дитячими вустами ставить запитання, на які школярам треба шукати відповідь разом з учителем, батьками, своїми ровесниками. Наприклад, дівчинці важко збагнути, як це могло бути, що її колись не було (оповідання «Як же все це було без мене?»), актуальне і вічне питання в дитячому світі. Його не можна ніяк обійти в спілкуванні з дітьми молодшого шкільного віку. Тому це оповідання Василя Олександровича й «працює» на сторінках сучасного підручника [6, с. 117].

Яскравим прикладом художнього розв'язання філософської проблеми на рівні, доступному дітям, є оповідання «Соловей і жук». Гордий, самозакоханий Соловей виявляє нетерпимість до Жука, який не співає, а гуде:

«Перестань гудіти. Твоє гудіння нікому не потрібне. Та й краще, аби тебе, Жуче, зовсім не було». На це Жук, сповнений власної гідності, відповів зухвалому Солов'ю:

- Ні, Солов'ю, без мене, Жука, неможливий світ, як і без тебе, Солов'я.

І дівчинка, ровесниця семирічних другокласників, якій за сюжетом казки, довелося стати арбітром у суперечці між тваринами, також робить дитячий, але по-дорослому

правильний висновок: «Хай будуть і Соловей, і Жук». Потім подумала і додала: «Як же можливо без Жука?» [6, с. 117].

Такі ж аналоги маємо уже не в дитячому, а в нашому дорослому житті. Це є стрижнева, дуже важлива проблема нашого суспільства, суспільства, яке тільки спинається на ноги в набутті справжнього демократичного обличчя, вигляду. Цю думку варто підкреслити учням і на уроці тією мовою, тими словами, які вони у своєму віці можуть сприйняти [6, с. 117].

Настільною книгою кожного педагогамає бути збірка Василя Сухомлинського «Казки школи під голубим небом». В ній твори об'єднує одна спільна тема – стосунки між дітьми і близькими людьми. Ними виховую позитивне ставлення до батьків та рідних, до своїх обов'язків, до праці, наповнюючи дитяче серце чуйністю і засуджуючи черству душу. В оповіданнях не твердиться прямо – що добре, а що погано. Ми самі робимо висновки: чому у мами з'явились сиві волосинки, чому вона може плакати, коли проводжає чи зустрічає своїх дітей, як проявити чуйність і піти у сусіднє село по глибокому снігу за лікарем для матусі, чому не потрібно соромитися того, що у твоєї бабусі тремтять руки, чому дуже легко образити своїх батьків, але важко цю образу потім забути. Ці твори повчають бути завжди чуйними й уважними до найрідніших людей [4, 1].

Особливу увагу ми звертаємо на твори, в яких Сухомлинський порушує важливі проблеми сімейного виховання: стосунки дітей з матір'ю, їхнє ставлення до рідної неньки. Вони виховують повагу до найріднішої людини, учать цінувати її працю, розуміти значення матері в сім'ї, в суспільстві. Мудрі ідеї виховання поваги й любові до матері по-своєму розробив Сухомлинський у художніх творах: «Чому мама тепер плаче?», «Хто кого веде», «Прийшла мама», «Сиві волосинки», «Моя мама пахне хлібом» [3, 2].

Наслідуючи В.Сухомлинського, ми маємо створювати культ неминущого: Матері, Вітчизни, Книги, Хліба. У цьому він вбачав головну умову розвитку громадянських якостей особистості, основу високої культури людини. Невеличке за розміром оповідання «Дідова колиска», формує у дітей поняття Батьківщини суто побутовим предметом – дитячою колискою, в якій колись колихали дідуся сучасного хлопчика. Цей твір навчає дітей пам'ятати про предків, пишатися своїм родом, Батьківщиною. «Наша сучасна колиска – це наше рідне село, рідна хата, мати, батько. З рідної хати починається для нас Батьківщина» [6, 134].

Одним з найбільш значущих людських почуттів, які роблять людину людиною, є совість. Педагог має непросто формувати уявлення про це почуття, а й розуміння його сутності в молодших школярів. Це досягається поступово. Дитина повинна співчувати, переживати різні морально-етичні ситуації, в яких проявляється її або чиясь совість («Як Наталя у лисиці хитринку купила») [3, 2].

Молодші школярі досить часто ставлять перед учителем і батьками запитання щодо філософії життя, місця кожного на землі. Відповіді на ці запитання шукають і в школі, і вдома («Як же все це було без мене?», «Соловей і Жук») [3, 2]. Оповідання змушують замислитись над сенсом життя і мам, і татусям, і дітям.

Василь Сухомлинський у своїх творах часто піднімав питання етики дитячого спілкування, шкільного співжиття. Модній сьогодні темі інклюзії (як соціалізується дитина з особливими фізичними потребами в умовах не спеціальної, а загальноосвітньої школи присвячено оповідання «Горбатенька дівчинка». Це не повсякденний, звичайний текст. І в школі вчитель, і вдома батьки допоможуть дітям отримати на все життя гарний урок – урок співчуття до ближнього, співпереживання і бажання виявити йому підтримку. І так хочеться, щоб наші сучасні вихованці теж витримали іспит на людяність.

Як багато уваги В. О. Сухомлинський приділяв роботі над словом, що має бути стрижневою опорою в процесі мовленнєвого розвитку школярів. Яскравим прикладом того, як Василь Олександрович навчає не лише учнів, а й учителів ставитися до слова не як до граматичної одиниці, а насамперед як до лексичної, є оповідання «Я хочу сказати своє слово»: «небо ласкаве…, небо сумне…, небо тривожне…, небо дихало, грало, трепетало, як жива істота». Тонкий психолог, Василь Олександрович змушує молодших школярів вслухатись в українське слово. В оповіданні «Сьома дочка» йдеться про те, як виражали доньки свою любов до матері, з якою були розлучені цілий місяць. Одна скучала, «немов

маківочка за сонячним променем», друга чекала її, «як суха земля чекає краплини дощу», третя плакала за нею, «як маленьке пташеня за пташкою». Але всі ці гарні слова враз поблідли порівняно зі справжнім виявом любові до матері сьомої дочки, що виразилась не в словах, а в її простих діях: вона зняла з ніг матусі взуття і принесла їй води в мисці – помити з дороги ноги [5, 237].

Дійовими особами оповідань В. Сухомлинського найчастіше бувають учні. Майбутнім вчителям початкової школи доведеться весь час спостерігати за поведінкою дітей, аналізувати їхні вчинки, а згодом – обговорювати, робити висновки, щоб інші могли визначити, як поводитись у схожій ситуації.

Ознайомлюючи дітей із творами Василя Сухомлинського, доцільно звернутися до портрету письменника: вдивитися в його розумні очі, побачити його добру усмішку. Важко переоцінити його творчий доробок. Він є автором багатьох праць, як для дорослих, так і для дітей. Твори В. Сухомлинського ніби-то опосередковані, невеличкі за розміром, але активно та ефективно виховують у дітей найкращі почуття щиросердності і любові до всього прекрасного, формують перші навички людяності у взаєминах між юними особистостями, виховують духовні цінності, гуманістичні почуття, родинні цінності, естетичні почуття, бережливе ставлення до природи тощо.

Література:

1. Гришина Р. М. Святкова лінійка, присвячена 80-річчю з дня народження В. О. Сухомлинського / Р. М. Гришина // Все для вчителя. – 1998. – № 17. – С. 37.
2. Деркач В. В. Примножуючи спадщину Павлиського добротворця: Ідеї і традиції В. Сухомлинського продовжують жити у Павлиші / В. В. Деркач // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 6–7.
3. Оповідання Василя Сухомлинського для дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://mala.storinka.org
4. Сухомлинський Василь. Вічна тополя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrlit.vn.ua/article/208.html.
5. Сухомлинський Василь – видатний український педагог // Початкова школа. – 2000. – № 9. – С. 2–5. 5. Сухомлинський Василь. Оповідання. // Світ барвистий, веселковий. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисін О. В, 2011. – С. 236–238.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К. : Рад. шк.,1977. – Т. 3. – С. 304.

Мельник Галина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, доц. Бриліна В.Л.

ТВОРЧЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ В.СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНИХ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Великого значення в естетичному вихованні дітей В.Сухомлинський надавав музиці. Педагог дбав про те, щоб його вихованці діставали мажорні враження, які вже самі по собі повинні ставати могутніми засобами виховання людини. В ранньому віці особливо сильний вплив на формування духовного світу дитини справляє пісня, музика. Осягаючи світ музичних ритмів, дитина навчається передавати за допомогою музики свої враження, розвиває свою емоційну культуру, творчі здібності, - зазначав В.Сухомлинський.

Музичні образи мають яскраве емоційне забарвлення, вони пробуджують думку, викликають глибокі почуття, дають роботу уяві. Явища життя сприймаються через музику глибше, яскравіше та повніше. Музична освіта є найважливішою складовою загальної багаторівневою освіти. Першим її ступенем є дошкільна музична освіта. Український народ створив справжні шедеври виховання в дитини-дошкільника почуття прекрасного: від маминої колискової пісні до складних видів мистецтва, якими може оволодіти людина протягом життя, якщо їх основа закладена у дошкільному дитинстві. Сприймання й розуміння прекрасного починається у дитинстві. «Все прекрасне, що існує в навколишньому

світі і створене людиною для інших людей, повинно доторкнутися до серця дитини і облагородити його», – стверджував В.Сухомлинський [1, 198].

Музика – це шлях до пізнання світу, людських почуттів, переживань, її сила полягає у впливі на почуття, у могутній емоційній дії. Музика відображає дійсність у русі, в динаміці розвитку. Як і в інших видах мистецтва, центром цього руху є людина. Навчити любити і розуміти музику можна тільки при допомозі самої музики, завдяки якій духовний світ людини стає багатшим, змістовнішим, глибшим. «Музика, – як казав В.Сухомлинський, – є найдивовижнішим засобом залучення до добра, краси, людяності» [1, 201]. Дитина прислухається до музики, до її змісту, радіє або сумує, залежно від характеру музичних образів, і поступово навчається не тільки переживати, відчувати красу мелодії, а й розуміти зміст музичного твору, відзначати різноманітність засобів музичної виразності.

Музика тісно пов'язана з усіма видами мистецтва і є наступною сходинкою в духовному розвитку людини. У вихованні музикою виражається єдність моральної, емоційної і естетичної сфер людини, вважав В.Сухомлинський: «Музика – це мова почуттів. Мелодія передає найтонші відтінки почуттів, недоступні слову. Музика починається там, де кінчається слово. І якщо словом обмежується проникнення вихователя в потаємні куточки юного серця, якщо пісня слова не починається тонше і глибше проникнення-музика, виховання не може бути повноцінним». Те, що неможливо передати словом, передається гармонією барв, звуків, ритміки. Це надзвичайний засіб творчого виховання дитини [2, 174].

Музичне мистецтво, як і інші, сприяє вихованню любові до природи, до прекрасного, формуванню особистості дитини: «Як у живому, трепетному слові рідної мови, так і в музичній мелодії перед дитиною розкривається краса навколишнього світу. Та мелодія – це мова людських почуттів – доносить до дитячої душі не тільки красу світу. Вона відкриває людську велич та гідність. В хвилини насолоди музикою дитина відчуває, що вона справжня людина. Душа дитини – це душа чутливого музиканта». Звичайно, не кожна людина може бути музикантом. І, зрозуміло, метою музичного виховання є не формування музиканта, а передусім – всебічно і гармонійно розвиненої людини. Слухати і розуміти музику, насолоджуватися художньо досконалими творами повинна кожна людина. Мистецтво не лише долучає людину до світу прекрасного, не лише сприяє вихованню її високих моральних якостей, але й формує логіку думки, творче мислення.

Мистецтво таке ж сильне джерело пробудження, формування і розвитку естетичних почуттів дітей, як і слово вчителя. Дитина мислить образами, барвами, звуками, тому, прилучаючи дітей до світу прекрасного, В.Сухомлинський вміло дотримувався деяких психологічних вимог. Передусім – позитивне естетичне ставлення до мистецтва. Там, де починається найменший примус людської душі, про естетичне виховання не може бути й мови. Заплакана дитина не сприйме прекрасного, яким би привабливим воно б не було [2, 176].

Наступною психолого-педагогічною вимогою, на думку педагога, є формування у дітей потреби в естетичних враженнях, але водночас недопустимим є перенасичення ними. В.Сухомлинський вважав, що це призводить до негативних виховних наслідків, як і багатослів'я вчителя, постійне повторення ним прописних істин.

Педагог створив оригінальну систему музичного виховання дітей, в якій слухання «музики природи» є підґрунтям для сприймання музики в грамзаписі. «Людина стала людиною, коли почула шелест листя і пісню коника, дзюрчання весняного струмка і дзвін срібних дзвіночків жайворонка в бездонному літньому небі, шелест сніжинок і завівання завірюхи за вікном, ласкавий плескіт хвилі й урочисту тишу ночі – почула і, затамувавши подих, слухає сотні і тисячі років чудову музику життя» [2, 251].

Сьогодні педагогічна спадщина В. Сухомлинського активно використовується у практичній діяльності закладів дошкільної освіти. Звертається велика увага на розвиток емоційної сфери дитини, естетичних емоцій і почуттів (святково, дзвінко, блискуче, яскраво, променисто, переможно, величаво, захоплено, гордо, стримано, серйозно, широко, монументально, піднесено, ласкаво, привітно, благородно, довірливо) накопичення життєвого досвіду та музичного, всебічний розвиток музичних здібностей (чуття ритму, звукообразності музичних уявлень і мислення, чуття ладу, чуття тембру), що в сукупності

дозволить переживати й усвідомлювати твори музичного мистецтва. Педагоги разом із дітьми слухають музику природи, надихаються її гармонією, що сприяє естетико-екологічному вихованню.

В. Сухомлинський створював Кімнату музики, де діти мали можливість слухати музичні твори, грати на музичних інструментах. Наслідуючи досвід педагога, в сучасних ЗДО створюються музичні зали, проводяться заняття із музичного мистецтва, що сприяє набуттю знань про видатних композиторів, розширення діапазону уявлень про твори музичного мистецтва, набуття досвіду гри на музичних інструментах, вихованню критичного смаку дітей, відчуття гармонії (мелодія, гармонія, ритм, тембр, образність). Доречним є прослуховування творів, які радив В. Сухомлинський, а саме: «Колискову» В. Моцарта, чеську народну пісню «Сорока», «Дитячу пісеньку» П. Чайковського, «Йде коза рогата» Н. Шпеєра, «Осінню пісеньку» Д. Васильєва-Буглая, польську пісню «Спів пташок», «Пісню лисички» М. Лисенка, «Пісню про чибіса» М. Йорданського, українські народні пісні «Розлилися води», «Ой, на горі женці жнуть», «Подоляночка», «Я – лисичка, я – сестричка» [2, 260].

Естетичне виховання дітей засобами музики в сучасних закладах дошкільної освіти здійснюється на заняттях по 35-40 хвилин кожного дня, заняття будуються за концентричним принципом: окремі теми вивчаються не одна за одною, а протягом усього року; вихователь активно переключає увагу дітей на різні види музичної діяльності, постійно варіює як формами, так і методами, видами музичної діяльності (слухання музики, диригування, музикування на інструментах, гра в музичні ігри, музична та пластична творчість) [3, 63].

В.Сухомлинський активно займався естетичним вихованням дітей засобами музичного мистецтва, дбав про формування їхньої музичної культури, яка є невід'ємною частиною духовності, дбав про розвиток інтересу до пізнання музики як виду мистецтва і через нього до виховання людських почуттів. Досвід В.Сухомлинського творчо та активно використовується в сучасних закладах дошкільної освіти, його передові ідеї втілюються вихователями у нові грандіозні проекти.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Радянська школа,1985. – 374 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – Т3. – К.: Радянська школа, 1977. – 525 с.
3. Зязюн І.А., Родчанін Є.Г. Морально-естетичні погляди В.Сухомлинського / І.А. Зязюн, Є.Г. Родчанін. – К.: Знання, 1980. – 126 с.

Мельник Олена,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. філол. наук, доц. Родюк Н. Ю.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ШЛЯХІВ ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕЙДЕТИКИ

Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського має потужний виховний потенціал, який з плином часу не втрачає своєї актуальності. Однією з основних ідей В.О.Сухомлинського є послідовний гуманізм. Кожна дитина, вважав педагог, має бути щасливою вже сьогодні. Для цього організація життя та діяльності дітей має ґрунтуватися на врахуванні їхніх потреб, інтересів, нахилів, бажань. Використовуючи окремі технології навчання й виховання, форми, методи чи прийоми, необхідно враховувати, наскільки це доцільно для дітей, для їх розвитку, їх життя.

Більшу частину життя вчитель проводить серед дітей, шукаючи все нові й нові засоби впливу на розвиток і навчання учнів. «Мистецтво і майстерність навчання й виховання полягає в тому, щоб, розкривши можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці», - писав В.О.Сухомлинський [3].

Процес пізнання Василь Олександрович розглядав як керовану школою і суспільством діяльність підростаючого покоління щодо оволодіння знаннями. Він досліджував мотиви, емоції, стимули і включив їх у систему активного педагогічного впливу. Результати різних форм впливу на процес пізнання він ставив у залежність від пробудженого почуття подиву, радості відкриття, емоційної сприятливості і тісного зв'язку з практикою, життям. Він вважав емоційну насиченість процесу навчання законом щодо розвитку дитячого мислення. П'ять променів пронизують систему В.О.Сухомлинського: продуктивна праця, творчість, довіра, співпереживання, краса. «Краса сама собою впливає на душу і не вимагає роз'яснень», - писав Василь Олександрович. Виховувати красою – це вести дітей від тонких спостережень над оточуючою природою до глибокого і емоційного проникнення в шедеври літератури, музики, живопису, розуміння і усвідомлення людських дій, вчинків, відносин і до намагання творити прекрасне руками. В.О.Сухомлинський намагався виховати у дітей творче ставлення до будь-яких видів діяльності [1, 174].

Таким чином, можна стверджувати, що В.О.Сухомлинський створив унікальну систему формування освіченої особистості, яка має і може розв'язувати складні навчальні та життєві проблеми з використанням елементів творчості й креативу. Практичні ж прийоми формування такої особисті відображають: 1) змістовне наповнення навчальної та позанавчальної діяльності, самоосвіти, роботи науково-дослідних лабораторій (якості, що формуються в навчальній діяльності (звичка працювати; вольове начало; дисциплінованість; відповідальність; зрілість), доповнюються рисами, набутими під час самоосвіти та участі в роботі науково-дослідних лабораторій (потреба працювати розумово; самодисципліна; гордість за зроблене; самостійність; активність; уміння свідомо читати; практичність; усвідомлення власної життєвої позиції; готовність до вибору майбутньої професійної діяльності)); 2) взаємозв'язок самоосвіти, роботу науково-дослідних лабораторій, діяльність предметних і творчих гуртків, організацію екскурсій, дотримання трудових традицій (якості, сформовані на основі діяльності науково-дослідних лабораторій і самоосвіти, гармонійно доповнюються рисами, сформованими під час роботи в гуртку, відвідуванні екскурсій, дотримання і збереження трудових традицій (почуття власної гідності; впевненість в успіху; радість праці; майстер своєї справи; вміння милуватися результатами праці; самостійність у виборі видів і об'єктів праці)); 3) творчий пошук школяра реалізовувався у гурткові роботі, під час відвідування екскурсій, збереження трудових традицій. Результативність застосування цих форм організації педагогічного процесу підтверджується тим, що учні вміють бачити й цінувати естетичну сторону процесу та результати праці. Це виражається в оформленні власного робочого місця, різноманітних стендів (інформаційних, творчих робіт), навчальних посібників, «Куточків краси» в приміщенні школи та на пришкільній ділянці. Інтегративність застосованих прийомів навчання в дидактичній системі В.О.Сухомлинського доводить, що форми, засоби навчання були спрямовані на досягнення загальної мети освіти - різнобічного розвитку освіченої, творчо орієнтованої особистості школяра [2, 109].

Одним з таких методів, засобів є ейдетика. Вивчення проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей молодшого шкільного віку обумовлена унікальністю і специфічністю цього періоду, характерними особливостями психофізіологічного, соціально-особистісного розвитку, які виявляються у своєрідності форм пізнання і способів практичної діяльності. Розвиток зв'язного мовлення є пріоритетним завданням мовленнєвого розвитку дітей. Це обумовлено, насамперед, його соціальною вагомістю і впливом на формування особистості. Мовлення є невід'ємною складовою не лише мовного розвитку, але й онтогенезу дитини в цілому. Воно є показником логіки мислення дитини, його вміння адекватно сприймати навколишнє середовище, аналізувати і виражати його засобами мовлення. Рівень сформованості зв'язного мовлення є одним із важливих критеріїв готовності учня до навчання.

Узагальнення сучасних уявлень та аналіз дослідницьких джерел щодо механізмів емоційної регуляції творчих і нетворчих форм мовленнєвої діяльності дозволило припустити ефективність використання прийомів ейдетики в процесі розвитку зв'язного монологічного мовлення. Ейдетика – це особливий різновид образної пам'яті, здатність найбільш яскраво й

точно відтворювати в усіх деталях наочні образи предметів, які в даний момент не діють на органи чуттів.

Література:

1. Основы, принципы и методы системы воспитания и обучения Сухомлинского // Антология гуманной педагогики / Г. Д. Глейзер, О. Ф. Иванов. – М. : Издательский дом Шалвы Амонашвили, 2017. – 224 с.
2. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. – Т.4. – К. : Радянська школа, 1977. – 638 с.
3. Сухомлинський В. О. Про виховання / О. В. Сухомлинський. – Режим доступу: http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000009/st012.shtml.

Наконечна Ольга
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. В. І. Імбер

ІНТЕГРОВАНИЙ ПІДХІД НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У СПАДЩИНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

В сучасних умовах пошуки ефективності початкової освіти пов'язуються з реалізацією інтегрованого підходу. В умовах постійного збільшення обсягів навчального матеріалу дитині дедалі складніше зібрати їх у цілісну картину. Тож на зміну урокам, на яких традиційно здебільшого переважає вивчення теоретичного матеріалу, мають прийти цілесне сприйняття навчального матеріалу, формування системного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання.

У своїх працях В.О.Сухомлинський зазначав, що праця думки неможлива без дитячої творчості. Ідею перетворення освіти у важливу життєву цінність В.О.Сухомлинський тісно пов'язує з відсутністю чи наявністю в учнів інтересу до учіння. Він ставить вимогу, щоб учіння для учнів було радісною працею. Єдиним джерелом вогнику допитливості, жадоби до знань називає радість успіху у праці, а найголовнішим засобом досягнення цього вважав правильне оцінювання учнів. «Оцінка повинна винагороджувати працелюбство, а не карати за лінощі та нерадивість. Але не можна допустити, щоб оцінка балувала учнів, щоб не склалось легковажне ставлення до навчання. Дитина мусить усвідомлювати оцінку як результат розумових зусиль» [3, с.282].

Інтеграція передбачає встановлення структурнологічних зв'язків між окремими дисциплінами, які об'єднують їх у єдину систему. Організація освітнього процесу на основі інтеграції може відбуватися на окремих заняттях (узагальнюючих) з певної теми, декількох тем різних курсів, циклу навчальних предметів або встановлювати взаємозв'язок між циклами.

Ідея інтеграції в освіті є значним здобутком дидактики, оскільки за умови її успішного методичного впровадження реалізується мета якісної освіти. Тому інтеграція як вимога об'єднання в ціле компонентів об'єктів навчання є необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого уможливлюється створення в учнів цілісного уявлення про об'єкт, що вивчається, формується міжпредметна компетентність.

У Державному стандарті початкової загальної освіти, що ґрунтується на засадах компетентісного підходу, поняття міжпредметна компетентність визначається як «здатність учня застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей».

Математика в початковій школі - це база для проведення інтегрованих уроків, так як зміст будь-якого іншого шкільного предмета може розглядатися в якості інформації того чи іншого виду. Інтегрований урок, побудований на базі математики, дозволяє конкретизувати знання, вміння та навички і застосувати їх на практиці, допомагає розвитку математичного мислення школярів і дає можливість вчителю продемонструвати найбільш важливі прийоми і методи розумової діяльності в нестандартних ситуаціях.

Головним завданням математики є забезпечення міцного і свідомого оволодіння учнями системою математичних знань і умінь, необхідних у професійній освіті. Інтегрований

підхід на уроках математики дає можливість зацікавити нею кожного учня, згуртовує весь педагогічний колектив, бо в них одна мета – навчити, а також об'єднує діяльність вчителів математики навчального закладу. Це дозволить забезпечити різноманітні потреби учнів і найбільш повно використати потенціал навчального закладу.

У праці «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» В. О. Сухомлинський значну увагу приділяв формуванню умінь на основі набутих знань. «Гармонія знань і вмінь, зміцнення пам'яті, розвиток творчих здібностей – усе це залежить від того, що відбувається із знаннями: складаються вони в голові як мертвий багаж чи живуть, перебувають у постійному русі, тобто творчо застосовуються. Найважливіше у застосуванні знань – вираження вихованцем власної думки про те, що він бачить, спостерігає, досліджує, робить» [2,с.310].

Ідею перетворення освіти у важливу життєву цінність В.О. Сухомлинський тісно пов'язує з відсутністю чи наявністю в учнів інтересу до учіння. Реалізація інтегрованих уроків досягається в процесі інтеграції уроків математики з іншими предметами початкової школи. Тематичний підхід об'єднує в одне ціле завдання з різних областей. Працюючи над темою, школярі користуються знаннями, отриманими на уроках математики, використовуючи при цьому здобуті знання на уроках природознавства, української мови, трудового навчання, образотворчого мистецтва тощо. Крім того, тема допомагає дитині зв'язати те нове, про що вона дізнається, з чимось знайомим і зрозумілим з реального життя.

Інтегровані уроки – це уроки, які об'єднують блоки знань із різних навчальних предметів, що за навчальним планом викладаються як окремі навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення, сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати нове з різних сторін, досягати цілісності знань.

Мета інтегрованих уроків:

- формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ;
- активізація пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу;
- створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей;
- формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями між предметних зв'язків, опорними схемами;
- підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається;
- ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання.

Інтегрований підхід на уроках математики сприяє підвищенню мотивації навчання, формуванню пізнавального інтересу учнів та цілісної наукової картини процесу або явища шляхом обрахунків, розвитку мовлення, формування вміння учнів порівнювати, узагальнювати, робити висновки, щодо використання того чи іншого алгоритму розв'язання задач, формуванню гармонійної та інтелектуально розвиненої особистості.

Інтегровані уроки дають учневі досить широке і яскраве уявлення про світ, в якому він живе, про взаємозв'язок явищ і предметів, про взаємодопомогу, про існування різноманітного світу матеріальної і художньої культури. Інтегровані уроки також передбачають обов'язковтй розвиток творчої активності учнів. Це дозволяє використовувати зміст усіх навчальних предметів, залучати відомості з різних галузей науки, культури, мистецтва, звертаючись до явищ і подій навколишнього життя.

Література:

1. Бех І. Д. Інтеграція як освітня перспектива / І.Д. Бех //Початкова школа. –2002. – № 5.– С. 5–7.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В. Сухомлинський. – К.: Рад.шк., 1998. – 310
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаюдітям // Вибрані твори: У 5–ти т. – К.: Рад.шк., 1977. – Т. 3. – 7–282 с..
4. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / В.О.Сухомлинський // : в 5-ти томах. – К. : Рад.школа, 1977. – Т.4. – С. 7-390.

Олійник Олеся,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Бриліна В.Л.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

В.О. Сухомлинський відзначав, що «дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя» [2, 511]. Педагог-гуманіст наголошував, що «... підміна думки пам'яттю, яскравого сприймання, спостереження за сутністю явищ заучуванням – велика вада, що отупляє дитину, відбиває, врешті, охоту до навчання...» [1, 158]. Він був переконаний, що природа стає могутнім джерелом виховання лише тоді, коли людина пізнає її, проникає думкою в причинно-наслідкові зв'язки.

Із своїх перших публічних виступів В.О.Сухомлинський вважав своїми читачами учителів, батьків, матерів, вихователів дитячого садка, викладачів ВНЗ, училища, технікуму, студентів. Демократичний педагогічний загал потребував поради й підтримки не лише творчою спадщиною В.О. Сухомлинського, а й у спілкуванні з ним. До Павлиської школи приїздили, щоб порадитися з автором наукових праць. Інтерес до його педагогічної творчості не зник і в теперішній час, а поширився з новою силою. Цьому сприяла потреба школи в докорінних змінах, учительство шукало шляхів виходу з кризової ситуації, і в пошуках зверталося до його учительського досвіду. З іншого боку, педагогів цікавили особистісні якості Василя Олександровича: повсякденна клопітка праця в сільській школі, аскетичний спосіб життя, попри всю його популярність, високі моральні якості, які впливали на його творчість і викликали великий інтерес у навколишніх.

Вчителі, студенти, педагоги об'єднувалися в гуртки, товариства, спілки для поглибленого вивчення творчості Василя Олександровича, розповсюдження його ідей, визначення шляхів їх застосування в школі. Особливо широкого розповсюдження набув творчий рух у педучилищах та педінститутах, університетах; він виявився у створенні при кафедрах педагогіки та психології клубів і гуртків з вивчення праць В.О. Сухомлинського. В Україні це були такі: Одеський університет (керівник Л. Холоденко); Луцький педінститут, де при історичному факультеті відкрився клуб молодих педагогів «Літопис» ім. В.О. Сухомлинського (керівник Л. Федорчук); Ніжинський педінститут, де при кафедрі педагогіки діяв гурток ім. В.О. Сухомлинського (керівник Г. Аржанова); Івано-Франківський педінститут, де був створений науково-педагогічний клуб «Ватра» (керівник І. Прус).

До цього творчого руху приєдналися також й педучилища України. У Володимирі-Волинському педучилищі був заснований гурток вивчення праць А. Макаренка та В.О.Сухомлинського (керівник М. Сенчишак); у Корсунь-Шевченківському педучилищі працював педагогічний клуб ім. В.О. Сухомлинського; в Олександрійському педучилищі глибоко вивчали творчу спадщину павлиського педагога [1, 78-79].

У педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського сучасна шкільна практика знаходить відповідь на питання, пов'язані з активізацією сприйняття учнів до естетики оточуючого середовища. Цей напрямок у системі екологічної освіти молодших школярів набуває важливого предметного, суспільного та художнього середовища, що пов'язано з розвитком їх уміння усвідомлено сприймати і визначати не лише прагматичні, але й духовно-ціннісні прояви живої природи, предметів побуту, міжособистісних стосунків, явищ художньої творчої діяльності.

Працювати над розвитком мислення, мовлення учнів вчителі починають з перших днів їх перебування у школі. Керуючись ідеями В.О. Сухомлинського про роль мовлення в розвитку особистості дитини, її почуттів, мислення, сучасні вчителі початкових класів прагнуть розширити і збагатити досвід вихованців шляхом застосування методики видатного вченого.

Як стверджує вчитель О.А. Безкид, яка у своїй педагогічній практиці застосовує праці В.О. Сухомлинського, в уміннях бачити прекрасне навколо робить маленьку людину

добрішою, мудрішою, духовно багатшою. Любов до природи рідного краю, бажання зрозуміти її, дізнатися про неї якомога більше – усе це джерело для душевних сил, коріння духовності. Здійснюючи екскурсії до парку, до шкільного саду, в поле, на тваринницьку ферму, ми подорожуємо і до джерел рідного краю. Під час екскурсій учні милуються красою квітів, осіннього листя, слухають пташиний спів.

Розуміння, спостереження за природою і працею людей дають багатий матеріал для розширення словникового запасу учнів, для розвитку мовлення. Зміни в природі: мороз і сніг, відлига, перші проталини, перші струмочки, льодохід, розпускання листя, приліт пташок, кожний день весняного цвітіння – приносить багато нового, пропонують учням тему для спостережень і розповідей. У школі проводиться робота над синонімами, образними виразами, відпрацьовується словник «осінніх», «зимових», «весняних» понять.

Традиційними стають у школах осінні, зимові, весняні екскурсії до парків. Спочатку діти просто граються, самостійно оглядають осінній парк. Потім вчителі звертають їхню увагу на загальний вигляд рослин, красу їх осіннього вбрання, на голубінь неба, дають учням кілька хвилин помилуватися парком, а потім проводять бесіду.

У подальшій діяльності вчителі пропонують порівняти, яким був парк влітку і як він змінився восени. Ставлять дітям ряд запитань: який тепер місяць?; яка це пора року?; яка стоїть погода надворі? (теплий ясний день); що ви можете сказати про сонце? (сонце світить яскраво, тільки гріє вже менше, ніж улітку); як можна назвати осінь? (осінь золота, прекрасна, барвиста, чудова). Потім даються учням завдання: вибрати красивий куточок парку, схожий на картину. Діти вдивляються в оточуючий пейзаж. Кожний вибирає «картину» до душі, відстоює переваги знайденого ним дерева, куща, групи дерев чи галявини. Усе це сприяє визначенню найбільш красивої «картини».

Діти читають вірші, загадки, розповідають про побачене. Вчитель непомітно доповнює розповідь учнів, спрямовує увагу на найбільш важливі моменти в житті природи, підтримуючи в дітей почуття радісного відкриття прекрасного навколо себе.

Після повернення з екскурсії вчитель підбиває підсумки: «Ми з вами спостерігали за осіннім парком, бачили усміхнене привітне сонечко, високе голубе небо, барвистий, святковий одяг парку, почули вірші, оповідання про красу рідної природи. Нам близькою і зрозумілою стала любов письменників, поетів, художників до природи рідного краю. Давайте ми з вами спробуємо якомога повніше, яскравіше описати все, що ми бачили і про що розповідали».

Таким чином, колективне обговорення естетичної краси навколишньої реальної дійсності реалізується у вихованні молодого покоління методологічною основою творчої спадщини Василя Олександровича Сухомлинського у визначенні шляхів застосування в школі.

Література:

1. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К. : Радянська школа, 1988. – 220 с.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві // Вибрані педагогічні твори: у 5-ти т. – К., 1976. – Т.2. – С.419-656.
3. Ткачук Л. Проблема розвитку позитивної самооцінки дитини у творчій спадщині В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка : Педагогіка. – 2002. – № 5. – С. 28-32.
4. Вознюк О. Наукова сутність педагогічної системи В.О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ : Педагогіка. – 2002. – № 5. – С. 75-78.

Паламарчук Леся, Головатюк Альона, Бацінко Віталіна,
студентки СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Пахальчук Н.О.

ВИКОРИСТАННЯ У ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВПРАВ СПОРТИВНОГО ХАРАКТЕРУ

Активний руховий режим – основа здоров'я дошкільників, їхнього успішного фізичного і психічного розвитку. Натомість недооцінюється рухова діяльність дошкільників, втрачають популярність, а то й зовсім зникають з дитячої субкультури ігрові вправи з

деякими традиційними спортивно–моторними засобами. В.Сухомлинський наголошував: «Я не боюся ще і ще раз повторити: турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Якщо виміряти всі мої турботи й тривоги про дітей, то добра половина них – про здоров'я» [4, 109].

З метою активізації та зацікавленості дітей у фізкультурно-оздоровчій діяльності доцільно використовувати альтернативні вправи спортивного характеру. Так, скелелазіння – вид спорту, в якому підготовлені траси долають на спеціальних тренажерах, що імітують справжні скелі (скеледромах). Така діяльність сприяє розвитку всіх груп м'язів, основних фізичних якостей – швидкості, спритності, сили, витривалості, гнучкості, – а також стратегічного мислення (важливо вміти орієнтуватися на маршруті та обирати найбільш раціональний спосіб його проходження) [1, 25]. Скеледром може бути розташований на одній зі стін фізкультурної зали. Зачепи різних кольорів і конфігурацій доцільно міцно прикріпити до стіни. Згори звисають металеві ланцюжки для спускання. Тло доцільно оформити у вигляді певного пейзажу. Заняття з підгрупою дітей проводиться один раз на тиждень. Наведемо структуру заняття зі скелелазіння. Розминка. Кожне тренування починається з розминки, що складається з загальнорозвивальних та спеціальних вправ. Діти розминають, розігрівають усі м'язи – від шиї до пальців ніг. Потім виконують вправи на розвиток сили, координації, гнучкості, розтяжки.

Наведемо вправи для розминки: для зміцнення м'язів шиї: різноманітні повороти, нахили голови назад, угору, в сторони, оберти; для розігріву м'язів кистей рук, пальців; для розігріву тулуба та м'язів тазу: як силові, так і вправи на розтягування; для розминання пальців ніг: піднімання навшпиньки.

Також можна використовувати вправи на невеликих круглих батутах. Головною перевагою джампінгу є його безпечність і доступність. Батут амортизує удар під час приземлення, створюючи виштовхувальний ефект води. Саме ця його особливість дає можливість зняти напруження з суглобів і попереку [2]. Джампінг можна використовувати під час фізкультурних розваг, днів здоров'я та свят. О.Безсонова визначає етапи виконання дітьми дошкільного віку рухових дій у джампінгу [1]:

І. Підготовча частина – розминка зв'язок і м'язів перед активними стрибками: колові рухи стопою, колінами, підйоми на носки, ходьба на п'ятках тощо. У цій частині заняття доцільно використовувати нешвидку музику.

ІІ. Основна частина – джампінг–вправи – стрибки на батутах з різноманітними рухами ніг та рук. На першому етапі вивчення комплексів вправ на батутах стрибки виконуються без залучення верхнього плечового пояса, оскільки спочатку дітям слід навчитися координувати свої стрибки з ритмом музичного супроводу та вільно рухатися, засвоїти відповідні рухи ніг. На другому етапі залучаються руки. Під час виконання вправ слід прагнути до узгодження рухів рук і ніг.

ІІІ. Заключна частина, під час якої заспокоюється нервова система, розтягуються м'язи тулуба, ніг та рук, виконуються дихальні вправи, медитація. Музичний супровід – спокійна повільна музика, яка дає можливість розслабитися, релаксувати. Тут доцільне використання стретчинг–вправ – вправ на розтягування м'язів. У завершальному релаксаційному етапі з дітьми експериментальної групи також були проведені бесіди про корисність виконуваних вправ для їхнього здоров'я, про будову тулуба, дати знання про роботу всього організму людини, налаштовувати дошкільників на здоровий спосіб життя.

Наука і практика дошкільної освіти підтверджують, що з кожним роком усе більше дітей, зокрема й у віці від народження до 6–7 років, мають проблеми зі здоров'ям. Аби змінити ситуацію на краще, доцільно впроваджувати в систему фізкультурно–оздоровчої роботи ЗДО *дитячий хулахупінг* [3].

Хулахупінг – танцювально–пластичні вправи з обертанням обруча. На заняттях з дошкільниками доцільно використовувати полегшений обруч і практикувати хулахупінг як своєрідний танець. Під музику діти виконували пластичні рухи, танцювальні елементи, комбінації кроків, обертають обруч навколо талії, шиї, ніг, рук.

Обруч (хулахуп) – простий тренажер, який за правильного застосування дає можливість задіяти майже всі групи м'язів. Для дітей дошкільного віку Н.Давидова [3] радить добирати

легкі пластмасові обручі товщиною 18–22 мм і діаметром 54см для обертання на руках, 65–72 см – на шиї та ногах і 82–92 см – на поясі. Роботу з хулахупінгу варто будувати за принципом «від простого до складного» – розпочинати з навчання дітей обертати обруч на одній руці, поступово вводячи ускладнення у цей вид вправ: обертання одного обруча на двох з'єднаних руках; передача обруча, який обертається, з руки на руку; обертання двох обручів на обох руках одночасно тощо. Так, навчаючись обертати обруч на одній руці, діти мають засвоїти вихідне положення: основна стійка (або стійка «ноги на ширині стопи»), обруч на зап'ястку або затиснутий у долоні (пальцями догори). Перед дитиною ми ставили завдання обертати обруч на одній руці, втримуючи його ближче до зап'ястка. З метою закріплення набутих навичок корисно організовувати змагання на тривалість обертання різними способами, кількість передач з руки на руку тощо.

Наведемо приклади рухливих ігор (фізкультурна розвага «Подорож планетами»). Зміст гри «Яка пара виграє?»: діти стають обличчям одне до одного, тримаючись за праві або ліві руки (обруч звисає на зап'ястку одного з дітей). За сигналом пари розкручують обручі. Та пара, яка обертатиме свій обруч найдовше, перемагає. Зміст гри «Не повторюйся»: діти сидять на лавах, встає перший гравець і починає обертати обруч на руці в положенні стоячи, другий – має обертати обруч в іншому положенні, наприклад, стоячи на колінах, третій – стоячи на одному коліні, четвертий – лежачи на спині, п'ятий – лежачи на боці з опорою на лікоть тощо. Також можна поєднувати рухливі ігри з елементами ботмерівської гімнастики [4; 5].

Окреслені види вправ спортивного характеру доцільно використовувати в активному відпочинку дітей дошкільного віку. В.Сухомлинський наголошував, що від нашого уміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить життя дитини, здоров'я і доля, розум, характер, воля, громадське і інтелектуальне обличчя, її місце і роль в житті, її щастя. Упущення хоча б однієї з цих сфер негативно позначається на вирішенні комплексного завдання» [7, 245].

Таким чином, для оптимізації освітньої роботи з дітьми дошкільного віку з фізичного виховання, зважаючи на особливу роль ігрової діяльності в житті дитини-дошкільника, ігровий метод доцільно використовувати як один із провідних методів навчання на різних етапах формування рухової навички. Елементи спортивних ігор, хулахупінг, джампінг за відповідної організації їх проведення, сприятливо впливають на фізичний розвиток і працездатність дитини.

Література:

1. Безсонова О. Підкорюємо вершини. Скелелазіння в дитячому садку / О.Безсонова, Л.Гонта // Дошкільне виховання. – 2016. – №7. – С. 25-27.
2. Вороніна Н. Батут – веселий тренажер / Н.Вороніна // Дошкільне виховання. – 2016. – №3. – С. 30–33.
3. Давидова Н. Дитячий хулахупінг / Н.Давидова // Дошкільне виховання. – 2017. – №10. – С. 31-35.
4. Пахальчук Н.О. Виховання почуття ритму в дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку засобами ботмерівської гімнастики / Н.О. Пахальчук // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ, 2015. – №7 (51). – С. 332-340.
5. Пахальчук Н. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики / Н. Пахальчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3 (58). – С. 90-93.
6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5 т. – К., 1976. – Т. 1. – С. 55-206.
7. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: в 5т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т.3. – С. 9-279.

П'ятниця Вікторія,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Шикиринська О.В.

ВИБІР МЕТОДІВ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ОСНОВІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Психологи розрізняють такі види мислення: наочно-дійове, наочно-образне та словесно-логічне та абстрактне [1, 53], а фахівці психології дитини дошкільного віку стверджують, що наочно-образне **мислення** є провідним у віці п'яти-семи років, проте саме в цьому віці закладаються основи словесно-логічного мислення [2, 18]. Дитині, яка не оволоділа прийомами логічного мислення, важче буде навчатися у школі, особливо, складним для неї буде засвоєння математичних знань.

Теоретично доведеним та практично виправданим є факт, що методичне керівництво цим процесом не тільки можливе, але є високоефективним, тобто при організації спеціальної роботи з формування і розвитку логічних прийомів мислення спостерігається значне підвищення результативності цього процесу незалежно від вихідного рівня розвитку дитини [2, 127].

Також психологами доведено, що мислення дитини старшого дошкільного віку розвивається більш ефективно, якщо:

відповіді дорослих на запитання дітей стимулюватимуть мислення дитини, розвиватимуть її самостійність, пізнавальну активність;

адекватним педагогічним прийомом є організація спільного з дорослим чи однолітками пошуку відповідей у процесі експериментування, міркування, спостереження. Дорослому важливо проявити терплячість і розуміння незвичайних пояснень, які дає дошкільник, підтримуючи його прагнення проникнути у сутність предметів і явищ, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, дізнатися про приховані властивості;

в розвитку мислення слід забезпечувати гармонійне поєднання його мотиваційних та операційних компонентів;

загальними умовами формування пізнавальної мотивації є демократичний стиль виховання дитини;

розвиткові операцій мислення сприяє порівняння, узагальнення, аналіз у роботі з художньою літературою, при організації спостережень, спеціальних занять;

на формування операцій мислення рекомендуються спеціальні вправи з використанням предметного матеріалу;

формування мислення повинно спрямовуватися на освоєння дитиною оточуючої дійсності у контексті творчого ставлення дитини до оточуючого [2, 134].

Також, щоб процес розвитку логічного мислення дошкільників був успішним, необхідно, в першу чергу, враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей, на глибокому вивченні яких наглошував видатний педагог В.О.Сухомлинський.

За його образним висловом, «у серці кожної дитини звучить своя струна, на яку педагог повинен настроїтися [4]. Вихователеві слід обов'язково вивчати тип і темп мислення кожної дитини, що допоможе формувати її індивідуальні нахили та здібності, спрямовувати розумовий розвиток у русло, що найбільш відповідає її природним даним. Навчити дитину думати, пробудити допитливість та інтелектуальні інтереси було головною турботою педагога-дослідника [5].

І саме Василь Олександрович рекомендує вихователям організовувати „уроки мислення серед природи, що їх він проводив у „Школі радості" і які були спрямовані на формування розумових здібностей вихованців, умінь бачити, спостерігати, аналізувати, фантазувати, передавати сприйняте [2]. У творчій співпраці з учителями Павлиської середньої школи В.О.Сухомлинський розробив „300 уроків мислення серед природи".

Видатний педагог був глибоко переконаний у тому, що діти, перш ніж розгорнути шкільну книжку і прочитати по складах перше слово, мають прочитати сторінки

найпрекраснішої в світі книги – книги природи. Розвивати мислення дітей, зміцнювати розумові сили дитини серед природи – це, наголошував В.О.Сухомлинський, вимога природних закономірностей розвитку дитячого організму, тому що кожна подорож у живу природу є уроком мислення, уроком розвитку розуму [3]. Адже, навколишній світ, природа – вічні джерела пам'яті та мислення: „Сама природа дитячої свідомості, дитячої пам'яті потребує, щоб перед малюком ні на хвилину не закривався навколишній світ з його закономірностями", – переконував Василь Олександрович [3,84].

Корисні для майбутніх вихователів рекомендації щодо формування допитливості у дітей, піклування про те, щоб вихованці були, передусім, думаючими, активними добувачами знань, допитливими шукачами істини, мандрівниками у світі пізнання. В.О.Сухомлинський наголошував: „Людина – дитина природи". І те, що ріднить її з природою, повинно використовуватися для прилучення до багатства духовної культури. Тут, у природі, вічне джерело дитячого розуму" [5].

Навчаючись, діти повинні самостійно переживати радість успіху, що є важливою умовою збереження сталого інтересу до навчання. „Успіх у навчанні, – говорив Василь Олександрович, – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися" [6].

Література:

1. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., переробл. і доп. - Вінниця. Нова Книга, 2004. - 704с.
2. Максименко Д.С. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку. – Київ: ТОВ «Центр учбової літератури», 2018. - 192 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1985. – 189 с.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : у 2 т. – К., 1976. – Т. 3.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. – К., 1977. – Т. 5.
6. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Там само. – К. : Рад. школа, 1976-1977. – Т. 4 – С. 393–626.

Ремета Олена, Димчак Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Пахальчук Н.О.

ПРОФІЛАКТИКА ТРАВМАТИЗМУ ПІД ЧАС ОРГАНІЗОВАНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Здоров'яформувальні та здоров'язбережувальні технології освітнього процесу передбачають створення умов для безпечного перебування дітей в освітньому закладі та попередження дитячого травматизму, зокрема під час фізичної активності. У пошуках шляхів збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування здорового способу життя звертаємося до талановитого вчителя В.Сухомлинського, адже на першому плані в його педагогічній діяльності стояла проблема фізичного розвитку і здоров'я дітей. «Турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя … Якщо виміряти всі мої турботи і тривоги про дітей протягом перших чотирьох років навчання то добра половина їх про здоров'я», - зазначав педагог-новатор [4, 110]. Згідно з даними науковців, ефективна система безпеки має бути постійною та комплексною і передбачати такі види [3, 96-97]: конструктивна безпека фізкультурного обладнання (конструкції); кріпильна (особливо підвісного обладнання) та опорна безпека тренажера; безпека вихідного положення дитини на опорі чи у висі; страхувальна безпека дорослим (особливо при відносно високому положенні дитини над опорою чи нестійкому положенні на опорі); безпека рухово-ігрової діяльності дитини (враховуючи самостійну, без контролю з боку дорослого).

Для ефективного попередження виникнення травм у процесі занять фізичною культурою, можна розмежувати ряд напрямів профілактичної діяльності.

І напрям – взаємодія із педагогічним колективом, спрямована на безперервний контроль педагогічних працівників за виконанням умов безпечного забезпечення рухової

активності у процесі фізичної культури.

ІІ напрям – підготовчо-оздоровчі заходи протягом дня. Основне завдання: збереження і зміцнення здоров'я дітей, проведення профілактичної роботи (корекційні компоненти протягом занять, сеанси релаксації, загартування тощо).

ІІІ напрям – контроль за фізичною активністю фізкультурно-оздоровчих занять протягом режиму дня (ранкова гімнастика, фізкультурні хвилинки та паузи, гімнастика пробудження, рухливі ігри на свіжому повітрі і самомасаж, тощо).

ІV напрям – психоемоційне розвантаження дітей. Основне завдання: урівноважити психоемоційний стан дітей із проявами гіперактивності та надмірної збудженості, організація профілактичних заходів.

V напрям – взаємодія із сім'єю. Основне завдання: проведення бесід, зборів, семінарів та диспутів із батьками щодо організації та реалізації головних завдань програми профілактики травматизму дітей в умовах ЗДО та вдома. Головною метою даного напряму є активне залучення батьків до сумісного, взаємного і сумлінного виконання заходів безпеки разом із дітьми [3].

Також доцільно з дітьми використовувати систему гімнастичних, загальнорозвивальних вправ для формування в дітей відчуття ритму [1; 2]; проводити хвилинки безпечної поведінки, де розглядаються правила безпеки при виконанні вправ спортивного характеру,. Наведемо правила безпеки в їзді на санчатах: після спуску потрібна коротка пауза (1–1,5 хв.) для відпочинку; підніматися на гірку слід повільно, не бігти, не обганяти інших дітей; дотримуватися своєї черги й чекати, поки попередня дитина не з'їде до кінця схилу, забезпечуючи відповідний порядок під час катання; не можна підніматись по схилу назустріч тим, хто з'їжджає, не перебігати доріжку, коли по ній хтось спускається; підніматися на гірку тільки по спеціально зробленій для цього доріжці; не можна пов'язувати кілька санок між собою; не заносити санки на гірку в руках; не з'їжджати на санках, стоячи на ногах або колінах, лежачи на животі, а також сидячи проти руху; якщо зіткнення саней неминуче, краще вистрибнути з них і правильно впасти, при цьому падати краще на бік, перекотившись на спину, притиснувши підборіддя до грудей, щоб зберегти голову.

Видатний педагог В.Сухомлинський зазначав, що гра це найсерйозніша справа, це величезне світле вікно, без неї не може бути повноцінного розвитку дитини: «Для неї гра – це найсерйозніша справа. В грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі можливості особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитина вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ» [5, 95]. Тому навчати умінь самострахуванню та правил безпечної рухової активності доцільно в ігровій формі. Окреслимо методичні прийоми для засвоєння правил безпеки:

1. Гра «Так або ні». Зміст: діти сигнальними картками показують свою відповідь на запропоноване педагогом твердження. Наприклад, чи можна санчата з'єднувати між собою для їзди (так, ні); чи можна випробовувати свою сміливість та пробігати перед санчатами (так, ні) тощо.

2. Перегляд мультиплікаційних фільмів з подальшим їх аналізом.

3. Заповнення батьками бланків-спостережень за дітьми. Подаємо його фрагмент:

Запитання	Відповідь (завжди, часто, іноді, ніколи)
1. Чи уміє ваша дитина безпечно падати?	
2. Чи чекає дитина своєї черги на гірці для їзди на санчатах?	
3. Чи користується дитина захисною екіпіровкою для їзди: роликах, велосипеді, самокаті	

4. Гра «Знайди причину та створи новий сюжет». Зміст: дітям пропонуються рисунки, на яких зображені небезпечними ситуації, завдання дітей з'ясувати причини виникнення цієї події, та уявно намалювати нову картину. Наприклад:

5. Мозковий штурм «Як безпечно падати на...», «Як піднятись після падіння», «Як уникнути падіння». Варіант розв'язання проблеми «Як безпечно падати на роликах»:

1. Падати лише вперед. Підняти пальці рук вгору, щоб з асфальтом стикався тільки захист.

2. Коли відчуваєте, що впадете, не тримайтесь до останнього. Приготуйтесь до падіння.

3. При падінні знижуємо висоту, згрупуйтеся, присядьте якнайнижче.

4. Найуразливіші місця людини знаходять позаду, тому, в крайньому випадку постаратись впасти на бік (пам'ятати про зниження висоти падіння).

5. При падінні назад не розмахуйте руками і не випрямляйтеся, намагаючись відшукати баланс. Таким чином, ви збільшуєте площу удару та можете пошкодити куприк. Навпаки, зігніть ноги в колінах.

Література:

1. Пахальчук Н.О. Виховання почуття ритму в дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку засобами ботмерівської гімнастики / Н.О. Пахальчук // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ, 2015. – №7 (51). – С. 332-340.
2. Pakhalchuk N. Pedagogical conditions of activation of children's motional activity / Pakhalchuk N. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ, 2016. – №7 (61). – С. 80-90.
3. Старченко А.Ю. Профілактика травматизму з дітьми старшого дошкільного віку під час застосування інноваційних технологій на фізкультурних заняттях / Старченко А.Ю., Дяченко Ю.Л. // Молодий вчений». – 2016. – Листопад. – С. 96-99.
4. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 4. – С.7-390.
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т.3. – С. 9-279.

Салюк Маріанна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, доц. Лапшина І.М.

ХУДОЖНЄ СЛОВО ЯК ЗАСІБ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Сучасного дошкільника вже з перших років життя оточує економічна сфера, наповнена складними економічними поняттями та процесами. Основними завданнями економічного виховання є ознайомлення сучасного дошкільника з основами економіки, способами соціально-економічної поведінки, розвиток особистісних якостей, необхідних для успішної економічної діяльності.

Процес пізнання економічної сфери життя є дуже складним для дошкільників. Аналіз програм з економічного виховання (Л. Дрозденко, Л. Книшова, Н. Корнєєва, Е. Курак, О. Меншикова, О. Попова, Н. Смелянська, Г. Шатова) дозволив виділили основні елементарні економічні поняття, ознайомлення з якими відбувається в дошкільному віці. Їх розподілено на чотири групи: ключові економічні поняття, що називають процес економічної діяльності, економічне явище, предмет або об'єкт (чек, обмін); поняття економічної діяльності (придбати, обміняти); базові характеристики економічного стану людини (щедра, добра);

поняття економічних дій, товарів та послуг (дорогий, сучасний).

Розумінню економічних понять та явищ, розвитку пізнавального інтересу до економіки, створенню позитивної мотивації сприяє проведення з дошкільниками ігор, розв'язання творчих завдань економічної спрямованості та використання художнього слова в начально-виховному процесі. Так, індиферентне, можливо, негативне ставлення до економічної реальності може перерости в позитивне сприйняття та ціннісне ставлення до економічної дійсності за допомогою використання художнього слова.

Художня література є предметом вивчення багатьох психолого-педагогічних досліджень, у яких розкриваються різні аспекти: художня література як жанр мистецтва; особливості сприйняття художнього твору дітьми дошкільного віку; можливості використання художньої літератури як засобу навчання та виховання; методика роботи з дітьми над художнім твором (А. Богуш, Л. Венгер, Н. Гавриш, К. Крутій, А. Новикова, Т. Ушакова, Л. Фесюкова).

Виховна та художня цінність літературного мистецтва зумовлена специфікою засобів утілення в ньому художньої уяви, здатної викликати яскраві уявлення про довкілля, впливати на почуття та свідомість людини [1, 7]. Художні твори – це скарбниця культури народів, "постачальник реальних знань та сильних вражень, джерело ознайомлення з незвичайним, чудесним, фантастичним, вигаданим" [3, 149]. Художнє слово захоплює дитину не тільки зовнішнім боком, а й внутрішнім, смисловим змістом. Дошкільник у сприйманні художнього твору поступово навчається ставати на позицію героя, подумки йому сприяти, радіти його успіхам та сумувати за невдачі [2, 76]. Саме це є вихідним положення для вибору художньої літератури та усної народної творчості одним з основних засобів економічного виховання дошкільників.

Серед жанрів художньої літератури та усної народної творчості, що використовуються як засіб економічного виховання та доступні для сприйняття дошкільниками, відзначимо такі, як казки, оповідання, вірші, прислів'я, приказки, загадки й малі фольклорні жанри: потішки, заклички, колисанки, забавлянки, жарти та скоромовки. Розгляньмо детально кожен з цих засобів.

Про доцільність використання казки в економічному вихованні дітей доводять роботи Л. Книшової, О. Меншикової, Т. Попової. Казка – це прозаїчний твір про тварин, вигаданих персонажів чарівного, авантюрного чи побутового характеру. Український казковий репертуар широко представлений казками про тварин, фантастичними та соціально-побутовими казками. Казки про тварин дуже подобаються дошкільникам. У композиційному відношенні вони дуже лаконічні. Але в них розкриваються важливі суперечки та боротьба добра зі злом, бідності з багатством, лінощів з працьовитістю. Так, наприклад, у казці "Як чоловік і ведмідь газдували" описується кмітливість працьовитого чоловіка, котрий провчив ведмедя, який хотів, нічого не зробивши, жити в достатку. На занятті з економічного виховання зі старшими дошкільниками з теми "Потреби тварин" вихователь може запропонувати дітям пригадати казки, у яких йдеться про потреби тварин ("Коза в заячій хаті", "Рукавичка", "Сірко").

Фантастичні казки відображають надзвичайно ранні ступені розвитку виробництва, у них збережено сліди родового побуту й ранні форми землеробства, сімейних стосунків і мислення [4, 6]. Так, наприклад, у казці "Царівна-жаба" описується конфлікт царя з невістками (царівною, князівною та працьовитою царівною-жабою). Разом з тим, добрі вчинки Івана - царевича допомагають визволити дружину.

Побутові казки мають своє коло сюжетів, а їхні герої живуть у реальному світі та перемагають дише завдяки розуму, працьовитості й доброзичливості. У своїх героях (селянин, бідняк, наймит, солдат) казка завжди чітко визначає їхній соціальний й майновий стан. Так, наприклад, у казках "Убогий та багатий", "Як солдат царя обдурив", "Золотий черевичок", "Названий батько" зображуються типові риси людини-трударя: оптимізм, гострий розум, кмітливість, винахідливість, доброзичливість тощо. Негативним персонажам у цих же казках властиві лінощі, жадібність, нерозумність, несамовитість. Ці персонажі завжди висміюються, бо їхні головні риси представлені гіперболічно. Більшість казок навчають бути доброзичливими, чуйними до людського лиха, завжди допомагати близьким,

не зважаючи на матеріальне та соціальне становище.

Авторські казки розкривають основні економічні категорії в цікавій та доступній для дитячого сприйняття формі. Так, наприклад, різновиди потреб і шляхи їх задоволення розкриваються в таких казках: К. Ушинський "Гуси" (потреба в їжі, безпеці, турботі, особливості роботи фермера), брати Грімм "Бременські музиканти" (потреба в житлі, спілкуванні), К. Чуковський "Телефон" (різновиди потреб, потреба в їжі, відпочинку), О. Пушкін "Казка про рибалку та рибку" (різновиди потреб, зміна потреб від можливостей, їх обмеженість). "Праця" як економічна категорія розкривається в багатьох казках: О. Пушкін "Казка про попа і наймита його Балду" (переклад М. Рильського), В. Одоєвський "Мороз Іванович", К. Ушинський "Бджола та муха" тощо. Віршована авторська казка Б. Грінченка "Три бажання" розкриває необхідність праці в житті всіх людей: "Заробіть, тоді й будете мати, на дурничку ж не можна придбати".

Основною економічною категорією є праця. Уже з раннього дошкільного віку через колискові, утішки, заклички дитина засвоює зміст слів "праця", "робота", "працювати" тощо. У піснях "Ой, котику, котику","Ой, ти котику сірий", "Ой був собі коточок","Ходить кіт по горі" та інших котика запрошують до різних видів праці: копати грядку, ловити рибу, топити піч, учитися шити, горох молотити тощо. Дитина через колискові пісні засвоює, що навколо всі працюють (і котик, і півник, і курочка, і кізонька) та поважають лише тих, хто любить працювати: "Не вчись, котику, красти, а вчись робити – черевики шити, та й недорогії – по три золотії. Будуть люди купувати, будуть тебе шанувати".

Велика кількість прислів'їв та приказок тісно пов'язана з трудовою діяльністю дітей: "Землю прикрашає сонце, а людину – праця", "У праці – краса людини", "Якщо хочеш старість спокійну мати, мусиш змолоду гарно працювати", "Коріння праці гірке, але плоди – солодкі", "Щоб людиною стати, треба працювати", "Праця – ключ до щастя", "Щастя не в хмарах ховається, а працею здобувається" та ін. У народі існує багато порівнянь на економічну тематику: "Багатий як осінь", "Бережись як вогню", "Будь багата, як земля, здорова, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола", "У мене стільки грошей, як у жаби пір'я", "У гурті робити, як згори бігти" тощо.

Дітям дошкільного віку дуже подобаються невеликі вірші про тварин, маленьких дітей, а також римовані загадки. У загадках певне місце відводиться темі праці й знаряддям, які пов'язані з нею: "Чотири грають, два танцюють, один сидить і все чує" (пара коней, віз, візник); "Загадаю загадку, закину на грядку, нехай моя загадка до літа лежить" (озимина, посіяна в полі); "Б'ють мене ціпами, ріжуть мене ножами; за те мене отак голублять, бо всі мене дуже люблять" (хліб) та ін. [5].

Серед основних економічних категорій, доступних для дітей дошкільного віку, зазначимо такі: потреби, праця, професії, товар, послуга, бартер, гроші, бюджет, ресурси, реклама. Саме тому твори художньої літератури та усної народної творчості як засоби економічного виховання дітей дошкільного віку можна умовно розподілити на чотири групи.

Перша група творів розкриває зміст потреб людини та варіанти їх задоволення (використання грошей, виготовлення товарів, користування послугами, рекламою тощо). До цієї групи належать такі прислів'я та приказки: "Добрий товар сам себе хвалить," "Де працює машина, там не болить спина", "Добре там живеться, де гуртом сіється й ореться", "Де руки й охота, там іде робота". Серед казок та оповідань зазначимо такі: "Вигідна справа" братів Грімм, "Нове вбрання короля" Г.-Х. Андерсена, "Бізнес Крокодила Гени" Е. Успенського.

Твори художньої літератури та усної народної творчості, які віднесено до другої групи, розкривають зміст і значення праці людей (спеціальності й атрибути їхньої праці). До цієї групи віднесемо такі прислів'я та приказки: "Хто влітку гайнує, той взимку голодує", "Посіяв вчасно, то родить рясно", "Зароблена копійка краще краденої гривні" та ін. Також зазначимо казки О. Пушкіна "Казка про попа і наймита його Балду", В. Сухомлинського "Ледача подушка", вірші Б. Бойко, С. Михалкова, О. Пчілки, Ю. Турчини. В творі І. Волосевича "Про хлопчика, який не вмів робити нічого корисного" цікавим є завершення цього оповідання: хлопчик не лише навчився робити багато корисного, але вже ніколи особливо не задумувався про користь чи винагороду за те, що він робить.

До третьої групи віднесемо твори, що розкривають традиції українського народу й особливості ведення домашнього господарства (планування бюджету, розподіл обов'язків, ставлення до власності тощо). Наприклад, таки прислів'я та приказки: "Достаток починається з ощадливості", "Бережне сто разів віддячить", "Усяк дім господарем красний", "Без господаря гроші – черепки", "Запас біди не чинить і їсти не просить" та ін. Зазначимо також народні казки "Убогий та багатий", "Дід, баба й курочка ряба", казку К. Ушинського "Бджола та муха" й загадки Н. Григор'євої.

Четверта група творів допомагає дітям зрозуміти значення таких морально-економічних якостей особистості, як економність, дбайливість, доброзичливість, практичність тощо. Так, наприклад, це прислів'я та приказки "Працелюбство – грошове дерево; бережливість – скатертина-самобранка", "Хоч стареньке, аби чистеньке", "Що маємо – не дбаємо, а втративши – плачемо" тощо. Також це твори С. Михалкова, В. Катаєвої, В Сухомлинського. Так, оповідання В. Сухомлинського "Ледача подушка" присвячено опису боротьбі людини з власними лінощами. Отже, працьовитість є основою для успішної економічної діяльності. Цій же темі присвячено оповідання "Ремісник і різець", що розкриває читачам відмінність між поняттями "мистець" та "ремісник", стимулюючи дітей до творчого підходу до праці. У процесі економічного виховання необхідно звернути увагу на те, щоб під час прийняття рішення на власну користь діти завжди враховували наслідки цієї дії для інших людей. Цій темі присвячено оповідання В. Сухомлинського "Бо я – людина". Таким чином, у роботі з формування економічного досвіду дітей використовуються всі вищезазначені жанри художньої літератури та усної народної творчості на заняттях з основ економіки та впродовж дня.

Отже, вивчення особливостей організації процесу економічного виховання дошкільників, пошук ефективних форм роботи та засобів її реалізації є дуже актуальними питаннями на сучасному етапі. Разом з іграми й творчими завданнями економічної спрямованості художня література визначається як один із засобів економічного виховання дітей. Використання художньої літератури в процесі економічного виховання надає можливість всебічно розвивати дитину: формувати стійку життєву позицію до соціально-економічних явищ та способи поведінки у відповідній ситуації, розвивати особистісні якості, образне мовлення та логічне мислення.

Література:

1. Гариш Н. Художнє слово і дитяче мовлення / Н.Гавриш. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.
2. Запорожец А.В. Избранные педагогические труды: В 2 т. / Под ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. – М.: Педагогика, 1986. – Т.1. – 320 с.
3. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук. - метод. посібник / Наук. ред. О.Л. Кононко. – К.: Ред. журн. "Дошкільне виховання", 2003. – 243 с.
4. Українські народні казки, легенди, анекдоти / Упоряд., передм. та приміт. В.А. Юзвенко. – К.: Молодь,1989. – 432 с.
5. Григор'єва Н. Загадки для дітей. Режим доступу: http://abetka.ukrlife.org/index.html

Стасюк Анастасія,
студентка СВО магістр
ВДПУ ім. М. Коцюбинського
наук. кер. - канд. пед. наук, доц. Грошовенко О.П.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Рівень екологічної культури сучасного суспільства спричинив зростання негативного впливу на біосферу, чим обумовив близький до кризового стан природного середовища. Нова стратегія розвитку людства має відповідати об'єктивним законам Всесвіту, забезпечувати діалектичну єдність людини й природи, створювати передумови для гармонійного розвитку всіх форм життя та ґрунтуватися на усвідомленні цілісності природи.

Ідея формування цілісного сприйняття природи є визначальною в екологічній освіті. Остання розглядається як неперервний процес, що охоплює всі вікові й соціальні групи

населення, передбачає рух від елементарних екологічних знань, уявлень дитини дошкільного віку до усвідомлення і практичної реалізації природозберігаючих технологій дорослою людиною. За Концепцією екологічної освіти України, дошкільна і початкова освітні ланки забезпечують інформаційно-підготовчий рівень екологічної зрілості, сприяють формуванню елементів природоцільного світогляду (Закон «Про дошкільну освіту») й усвідомленню цілісної природничо-наукової картини світу на основі пізнання загальних закономірностей функціонування природи та взаємозв'язків між її складовими (Державний стандарт початкової загальної освіти).

Аналіз літератури свідчить, що окремі складові процесу формування цілісного сприйняття природи традиційно входять до кола актуальних питань педагогіки. Зокрема, залучення дітей до безпосереднього сприймання об'єктів природи, сприймання її складових у зв'язках та за участі різних аналізаторів розглядалися Й.Ф. Гербартом, Я.А. Коменським, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В.О. Сухомлинським та ін. Сучасна педагогіка додала низку нових підходів, де об'єктами сприймання виступають: а) загальні закономірності функціонування природи (В.Р. Ільченко, К.Ж. Гуз), б) природа у відповідності до ієрархічного принципу її побудови (А.В. Степанюк, С.П. Пескун, З.П. Плохій), в) конкретні об'єкти, явища природи (Т.М. Байбара, Н.М. Бібік, І.Д. Звєрєв, З.П. Плохій, О.Я. Савченко), г) індивідуально значуща для дітей інформація про природу (З.П. Плохій), д) об'єкти природи як суб'єкти (З.П. Плохій, А.В. Степанюк).

Наявний науковий фонд є свідченням того, що формування цілісної картини світу дітей старшого дошкільного віку є предметом дослідження багатьох науковців. Так, окремих педагогічних аспектів заявленої проблеми торкалися практично усі науковці, які здійснювали дослідження в контексті дошкільного та молодшого шкільного віку. Так, наукові пошуки Л.Артемової, З.Плохій, Л.В.Іщенко, В.Маршицької, Г.Марочко та ін. спрямовані на виявлення найоптимальніших педагогічних технологій формування екологічної культури, а відтак – формування цілісності сприйняття дитиною світу природи. Науковці стверджують, що орієнтиром у цій справі має стати не лише накопичення певної суми знань, умінь та навичок, але й формування екологічної компетентності. У дослідженнях особлива увага приділяється використанню активних методів, які б забезпечили формування ціннісних орієнтацій, організації діяльності, в процесі якої успішно відбувається засвоєння норм поведінки в природі, розвиток творчих сил, естетичних почуттів, уяви, фантазії тощо.

Універсальним методом, який допоможе створити єдине соціально-педагогічне середовище взаємодії педагогів та батьків, визначальним для якого є орієнтація на вихідний рівень готовності дітей до взаємодії з природою є метод спостереження. Спостереження є одним із перших кроків наближення дитини до природи. Даний метод допомагає дитині краще пізнати природні процеси, розвиває фантазію, кмітливість, спостережливість, навчає дбайливо ставитись до усього того, що дарує людині природа. Спостереження – особливий метод залучення дітей до активної діяльності. Виконуючи те чи інше дослідницьке завдання дитина найбільшою мірою готується до нього, вчиться розуміти елементарні процеси та явища, набуває певних навичок у ставленні до природи. Невипадково видатні педагоги минулого велику роль приділяли цьому методу в психічному розвитку дітей. Так, В.О.Сухомлинський стверджував, що саме спостереження є світом практичної діяльності для дитини [6].

Формування екологічної культури особистості передбачає використання таких методик, які б уможливлювали одночасний вплив на емоційно-ціннісну, інтелектуальну та дієво-практичну сферу особистості. Реалізацію саме такого підходу забезпечує спостереження як активний метод організації навчально-виховного процесу.

Однією з умов формування високого рівня екологічної культури дітей старшого дошкільного віку є забезпечення "живого" спілкування з природою. Однак, таке спілкування міських дітей вкрай обмежене, що, власне і позначається на їх здатності до практичної діяльності, відсутності ціннісних орієнтацій на взаємодію з природою. Використання методу спостереження дає можливість викликати особистісні установки на взаємодію з природою, поставити себе на місце того чи іншого природного об'єкта, зануритись у його простір, ситуацію чи обставини, активно діяти, самостійно приймати

рішення. Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів навколишньої дійсності, яке підпорядковане конкретно визначеним цілям й вимагає вольових зусиль. Дитина має не просто слухати, а прислухатись, не просто дивитись, а придивлятися, всебічно розглядати об'єкт, щоб створити необхідне уявлення про нього. Результатом систематичних спостережень є розвиток у дітей спостережливості як важливої особистісної якості, що впливає на структуру і зміст інших психічних процесів, полегшує засвоєння знань та вмінь, забезпечує кращі результати в навчанні, позитивні емоції, розвиває пізнавальні інтереси дітей.

Методу спостереження належить особлива роль у пізнанні дітьми природи, оскільки він базується на чуттєвому сприйманні, забезпечує живий контакт дітей з реальними об'єктами природи, в результаті чого у дітей формуються реалістичні уявлення про об'єкти природи та зв'язки між ними.

Спостереження не розвивається спонтанно. Воно потребує керівництва зі сторони вихователя*:* навчання прийомам раціонального обстеження, порівняння, виділення істотних ознак, підведення до узагальнень, формування ставлення до об'єктів природи.

Спілкування дітей з живою природою дає змогу успішно вирішувати завдання екологічного виховання через засвоєння дітьми доступних їх розумінню залежностей у природі, формування ціннісних орієнтацій, ознайомлення з правилами природокористування. Спостереження пов'язано із вивченням нових для дітей об'єктів навколишнього світу або з виконанням практичної діяльності. У процесі його здійснення застосовуються різні способи цілеспрямованого обстеження об'єктів: виявлення їхніх частин, ознак, властивостей, розміщення у просторі. Психологи вважають доцільним дотримуватися такої послідовності обстеження предмета:

- цілісне сприймання предмета, формування загального враження про нього;
- виділення основних частин предмета, виявлення його особливостей (форма, розмір, колір);
- визначення просторового розміщення одних частин предмета відносно інших (вище, нижче, зліва, справа);
- виділення додаткових і дрібних частин, визначення їх просторового розміщення відносно основної частини;
- повторне цілісне сприймання предмета, закріплення враження про нього, виділення основної частини.

Для створення у свідомості дітей правильного образу предмета чи явища і його запам'ятовування використовуються спеціальні прийоми. Вони допомагають затримувати увагу дітей на об'єктах, перевіряти і коригувати засвоєні знання та уміння. Наприклад, після розгляду предмета старшим дошкільникам варто запропонувати заплющити очі, уявити його і розповісти про нього. Якщо допускаються помилки, організовується повторне сприймання, але тих частин образу, які нечіткі, розпливчасті або неправильні. Серед педагогічних умов ефективної організації спостережень варто виокремити наступні:

1) забезпечення належної мотивації діяльності старших дошкільників у процесі спостережень;
2) стимулювання пізнавальної активності дітей під час проведення спостережень за природними об'єктами;
3) забезпечення чіткої алгоритмізації діяльності в процесі спостережень.

Таким чином, чітко сплановане й організоване спостереження забезпечить свідоме сприймання об'єктів та явищ природи дітьми, сприятиме повноцінному формуванню в учнів природничих уявлень і понять.

Література:

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Психологические исследования / Л.И.Божович. – Москва: Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Вороніна Л. Взаємодія школи й сім'ї в екологічному вихованні / Л.Вороніна // Шкільний світ. – 2005. – травень (№ 18-19). – С. 3-25.

3. Державна національна програма “Освіта (Україна XXI століття)”. – К.: Компас, 1992. – 70 с.
4. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология / С.Д.Дерябо, В.А.Ясвин. – Р-на- Д.: Феникс, 1996. – 480 с.
5. Плохій З.П. Виховання екологічної культури у дітей дошкільного віку: Методичний посібник / З.П.Плохій. – К.: Дошкільне виховання. – 356 с.
6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5-ти томах / В.О. Сухомлинський. – К., 1976. – Т.3. – С. 539.

Тюхтій Яна,
студентка СВО магістр
ВДПУ ім. М. Коцюбинського,
наук. кер.- канд. пед. наук, доц. Грошовенко О.П.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ’ЯЗБЕРІГАЮЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Виховання здорового молодого покоління – одне з пріоритетних завдань української загальноосвітньої школи. Основні підходи до формування і зміцнення здоров’я дітей і молоді визначені у Національних програмах “Освіта” (Україна XXI століття), “Діти України”, де здоров’я особистості розглядається як інтегрований показник соціального розвитку суспільства, могутній фактор впливу на економічний і культурний потенціал держави. Реалізація цих завдань пов’язана із удосконаленням змісту педагогічної освіти, приведенням його у відповідність до вимог сьогодення з метою підготовки нової генерації вчителів з новим гуманістичним типом мислення.

Проблема формування, збереження, зміцнення та відтворення здоров’я знаходить своє відображення у дослідженнях учених – філософів, культурологів, соціологів, психологів, педагогів, медиків. У вітчизняних і зарубіжних працях філософів і культурологів (В.Казначеєва, В.Климової, В.Скуміна, Є.Спіріна, І.Фролова та ін.) проблема здоров’я розглядається з позиції єдності психічної, духовної, соціальної, фізичної компоненти. Наявність широкого спектру досліджень є підтвердженням актуальності проблеми формування здорового способу життя та валеологічної культури підростаючого покоління.

Особливо активно означена проблема представлена у працях педагогів-класиків: Я.Коменського, Дж.Локка, А.Макаренка, Ж.-Ж.Руссо, Г.Сковороди, В.Сухомлинського, К.Ушинського та ін.

Життя й здоров’я людини визначаються як найвищі людські цінності, найвиразніший показник цивілізованості суспільства. Нажаль, несприятливі соціально-економічні умови сучасної України, важка екологічна ситуація, інформаційне перенасичення та інтенсифікація навчального процесу викликають тенденції до погіршення здоров’я дітей і учнівської молоді. Здоров’я цієї вікової групи особливо важливе, тому що, за оцінкою фахівців, приблизно 75% хвороб дорослих є наслідком умов життя в дитячі та юнацькі роки. Майже 90 % дітей, учнів, студентів мають відхилення в здоров’ї, а більше 50 % – незадовільну фізичну підготовку.

Сучасні умови розвитку українського суспільства висувають нові вимоги до системи освіти та виховання підростаючого покоління. Діти й молодь значно раніше інших категорій населення відчувають наслідки деформації суспільства, гостро переживають свою соціальну незахищеність, прискорене падіння духовності, зростання психічної нестабільності та фізичної слабкості. Перегляд стратегії, змісту, методичного забезпечення навчально-виховного процесу, стану здоров’я дітей і молоді, який погіршується з кожним роком, вимагає зміни у ставленні шкільної системи освіти до цієї проблеми. Україні необхідне покоління з високим рівнем освіченості, культури й здоров’я, здатне сприймати загальнолюдські цінності, творчо, продуктивно та довго діяти в будь-якій галузі соціальної практики.

Національною доктриною розвитку освіти передбачено оперативну зміну змісту освіти на основі новітніх педагогічних і технологічних досягнень. Згідно з нею школа повинна виконувати освітні, виховні, культуротворчі та аксіологічні функції. Формування свідомого та відповідального ставлення до здоров’я має починатись з раннього дитинства, поступово входити до системи світогляду, ставати складовою частиною загальної культури, духовного світу людини. Саме рівень загальної культури обумовлює поведінку, стиль життя і, в решті

решт, стан здоров'я людини. Починати зміни ніколи не пізно, адже відновні можливості організму людини невичерпні. Йдеться про необхідність навчити кожну людину науці здоров'я. Така наука має назву валеологія (від лат. Valeo – бути здоровим). Розглядається необхідність планомірного та цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку людини з метою формуванняу нього певних настанов, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, які забезпечують необхідні умови для збереження, зміцнення і відтворення здоров'я.

Ставлення до свого здоров'я є частиною загальної культури людини. Базова валеологічна освіта передбачена шкільною програмою і дає дитині головні поняття про способи підтримки здоров'я. Особливо важливу роль у формуванні компетентностей здоров'я має предмет «Природознавство», яким передбачено формування у молодших школярів ціннісного ставлення до життя. Великий педагог В.Сухомлинський в кількох своїх статтях підкреслював: «Я не боюся ще й ще раз повторити: турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток, міцність знань, віра в свої сили» [2].

Напевне, ніхто не сумнівається в тому, що рух має величезне значення в житті дитини. Справді, коли вона рухається – ходить, бігає, стрибає, кидає м'яч, катається на велосипеді тощо, дихання її прискорюється, серце б'ється частіше, а це означає, що й організм краще працює, активізуються процеси, які сприяють росту і розвитку. Отже, діти відчувають величезну потребу в русі, що є для них засобом пристосування до життя, пізнання навколишнього світу.

Завдяки загальному зусиллю вчителів, учнів і батьків щодо здоров'язбереження, завдяки систематичній, послідовній і творчій роботі з організації фізкультхвилинок, динамічних пауз та ін. здоров'язберігаючим технологіям забезпечується достатній рівень функціональної діяльності всіх органів та систем організму дітей на уроці, їхній загальний бадьорий стан.

Рис. 1. Здоров'язберігаючі технології

Самий найкращий спосіб розпочати день із *ранкової гімнастики*. Вона може бути представлена, як фізкультурною паузою, або дихальною гімнастикою, або у вигляді сміхотерапії. Варіантів багато, головне, в цьому прийомі, що уся школа збирається разом та налагоджується на робочий лад, отримує позитивні емоції, які допоможуть зробити робочий день кращим, а ще допоможуть «зберегти» перший урок від ранкових пробуджень.

Фізкультхвилинка. Руханки необхідно проводити на всіх уроках, особливо це важливо для шестирічних першокласників, в яких основним видом діяльності в дошкільному періоді була гра. На уроках природознавства рекомендуємо проводити такі фізпаузи, які безпосередньо пов'язані із темою уроку.

1) Гра «Коник». Руки на поясі. Підстрибуючи на двох ногах, пересуватися вперед у напрямі до дошки, а потім у зворотному напрямі.

2) Гра «Вітер». Школярі уявляють, як вітер колише дерева, піднімають руки вгору, роблять нахили разом з тулубом вправо і вліво, імітуючи при цьому шум вітру.

3) Гра «Метелики». Імітуючи метеликів, змахуючи руками, учні пробігають на носочках до дошки і повертаються назад до парт.

Під час розучування цих рухів велику увагу приділяємо естетичній досконалості. Формування гарної постави – один з головних стимулів, що спонукають учнів щодня робити ранкову гімнастику.

Серед оздоровчих технологій особливою популярністю користуються усім відомі - дихальна та пальчикова гімнастика, ігри та ігрова терапія, психогімнастика, казки та казкотерапія, арт-техніки, аромо та аква терапія, вправи-енергізатори тощо. Особливою популярністю в сучасній школі користується технологія проведення уроків у природі вперше розроблена великим гуманістом В.О.Сухомлинським. У природі В.О.Сухомлинський убачив одвічне джерело дитячого розуму, фантазії та словесної творчості. Великий педагог прагнув, щоб яскраві образи рідної землі живили свідомість дитини впродовж усіх років навчання, щоб закони мислення вперше розкривалися не перед класною дошкою, а серед поля, на лузі, біля річки, в гаю [3].

Для того, щоб змусити дитину мислити, В.О.Сухомлинський закликав педагогів: «Умійте примусити її дивуватись». Здивувати можна дитину тільки на цікавих уроках – уроках у природі. Вони мають величезний вплив на навчання, виховання і розвиток, залишаючись у пам’яті дітей на все життя. І це тому, що вони відбуваються в іншому спілкуванні з учнями, за інших умов [2].

Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність є в Україні найвищою соціальною цінністю, невід’ємною складовою суспільного багатства. Головне завдання школи – виховання фізично і морально здорового покоління, формування нової особистості, здатної вдосконалювати себе, готової до активного творчого життя в незалежній державі.

Жоден лікар не зробить для людини того, що вона може і повинна зробити для себе сама - забезпечити оптимальні умови для формування та збереження власного здоров’я, а справа педагога – зародити та виплекати в дитини прагнення до цього.

Література:

1. Астахова О.В., Тихоплав С.М. Динамічні паузи як один із ефективних методів забезпечення оптимізації рухової активності школяра. – Х.: Вид. група «Основа», - 2011. - №12(269) травень. – с.2-9.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори.: В 5-ти томах. – К., 1977. – Т.3. – с.103.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. – К.: Радянська школа, 1981.

Фурманець Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. біол. наук, доц. Сарафинюк П.В.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Охорона природи, раціональне використання людиною її багатства - важлива загальнодержавна справа. Охорона природи - обов'язок кожної людини. Успіх у цій справі залежить перш за все від усвідомлення важливості цього завдання, від переконаності, вміння і звички постійно, на кожному кроці оберігати рідну природу, лікувати ті рани, які вже їй нанесено й не допускати нових. Виходячи з вищесказаного, проведення уроків природознавства з елементами екологічного виховання є актуальними для практики сучасної школи.

Загальноосвітня школа покликана виховувати школярів у дусі любові до рідної природи, охорони навколишнього середовища. У школі природоохоронна освіта учнів здійснюється в різних напрямках: на уроках, заняттях, гуртках, під час проведення екскурсій, у процесі суспільно-корисної праці, різних масових заходів. Часто учні виступають

пропагандистами природоохоронних знань серед своїх товаришів, місцевого населення, беруть участь в озелененні, доглядають лісопарки, охороняють рідкісні рослини і тварини.

Природознавство як навчальний предмет має інтегрований характер, оскільки його зміст утворює система уявлень і понять, відібраних з різних природничих наук на основі ідеї цілісності природи з урахуванням міжпредметних зв'язків у початковій ланці освіти і перспективних зв'язків із природознавчими курсами, що вивчатимуться в наступних класах [4, 23].

Головною метою природознавства є формування в учнів уявлення про цілісність природи, виховання гуманної, творчої, соціально активної особистості, здатної екологічно мислити, дбайливо ставитися до природи, розуміти значення життя як найвищої цінності. Вона досягається шляхом постановки й реалізації освітніх, розвивальних і виховних цілей

Екологічне виховання є одним з найважливіших завдань сьогодення. Науково-технічний прогрес, що дав людству надзвичайно багато корисного, породив і цілий ряд екологічних проблем: забруднення атмосфери, ґрунтів, вод, збіднення рослинного і тваринного світу. Майбутній стан природного середовища значною мірою залежить від успішного здійснення екологічного виховання, формування нового, свідомого, відповідального, доброго ставлення до природи, розвитку екологічної етики, основаної на ідеї співпереживання, самооцінки всього живого. Екологічне виховання тісно пов'язане з екологічною освітою. На основі знань, діяльності формується екологічна культура. Людина, що оволоділа нею, усвідомлює загальні закономірності природи і суспільства, вважає природу своїм рідним домом, який треба берегти і про який треба піклуватися [6, 95-97].

Важлива роль у здійсненні завдань екологічного виховання в процесі ознайомлення дітей з природою належить вихованню любові до праці в природі, формуванню перших трудових навичок вирощування рослин, догляду за тваринами. Видатний педагог Й.Г. Песталоцці зазначав, що справжню людину творить те, що вона працює, а не те, що вона бачить і чує. Саме в процесі праці в природі найбільш комплексно здійснюються завдання ознайомлення з природою, а на цій основі - і гармонійний розвиток особистості.

Живе споглядання, колективне спостереження, сприймання природи вихователь організовує так, щоб вихованці відчули потребу пильно придивлятися до навколишнього, помітили поруч дивне і загадкове; привертає увагу до яскравих барв, звуків природи, де заховані тисячі запитань [5, 106-107].

Обраний для постійних спостережень, улюблений куточок природи стає школою сприймання, фантазії, мислення та словесної творчості. Сюди приходять діти і золотою осінню, і напровесні.

Оптимальні можливості для становлення екологічної культури молодших школярів створює змішана модель, при якій усі навчальні предмети зберігають свої специфічні навчально-виховні цілі, а координаційну роль візьме на себе один із альтернативних курсів екологічного спрямування. Його завдання полягає в тому, щоб у цікавій ігровій формі познайомити молодших школярів з навколишнім світом, джерелами і наслідками його забруднення, ввести дітей у світ природи, вчити спостерігати її неповторність у різні пори року, викликати бажання розкрити таємниці життя на Землі, зробити щось корисне для збереження рідної природи [1, 5-6].

Виділяють чотири етапи залучення дітей до світу природи. На першому етапі учні навчаються бачити і розуміти красу навколишнього світу; мета другого - сформувати в школярів потребу не лише споглядати, а й бережливо ставитися до природи, охороняти і збагачувати її; на третьому етапі учні усвідомлюють, що природа не є чимось відстороненим від людини, що людина - це своєрідний вихованець її: через спілкування з природою людина виховує в собі найкращі моральні якості. Четвертий етап - становлення екологічної відповідальності у випускників школи як основної риси особистості на основі системних знань про екологічні проблеми сучасності і можливості впровадження концепції сталого розвитку сучасної цивілізації і навколишнього середовища. Таким чином, бачимо, що екологічна культура, екологічна свідомість формується тільки шляхом тривалого й поступового пізнання довкілля. Це складний багатогранний психолого-педагогічний процес, що починається з раннього дитинства. Відомо: чим швидше розпочинається навчання, тим

кращими бувають результати. Доведено також, що елементарні і наочно продемонстровані взаємозв'язки природних явищ доступні вже дітям дошкільного віку. Тому це може бути практична діяльність природоохоронного спрямування, безпосереднє спілкування з природою чи просто словесна інформація про неї, поєднання з іншими засобами впливу, наприклад з музикою, малюванням, поезією, сюжетно-рольовими іграми відповідної тематики тощо [2, 120-122].

Виділяють чотири взаємопов'язані компоненти екологічних знань: пізнавальний - головні ідеї про характер взаємодії природи і суспільства, про глобальні екологічні проблеми та шляхи їх розв'язання; ціннісний - ціннісні орієнтації щодо суспільної та особистісної значущості природи; нормативний - основи моральних та правових норм природокористування, правила поведінки у довкіллі; діяльнісний - види та способи діяльності, спрямовані на формування практичних екологічних умінь [3, 15-19].

Історія людства нерозривно пов'язана з історією природи. На сучасному етапі питання традиційної взаємодії її з людиною виросли в глобальну екологічну проблему. Якщо люди в найближчому майбутньому не навчаться дбайливо ставитися до природи, вони знищать себе. А для цього треба виховувати екологічну культуру і відповідальність. І починати екологічне виховання треба з молодшого шкільного віку, оскільки в цей час набуті знання можуть надалі перетворитися в міцні переконання.

Література:

1. Даценко Г. Екологічна освіта як аспект гуманізації шкільного навчання та виховання // Біологія. - 2007. - № 10. - С. 5-6.
2. Екологічна освіта та виховання: досвід та перспективи. - Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. - 248 с.
3. Колесник М.О. Форми, засоби та методи екологічного виховання учнів // Екологічний вісник. - 2006. - № 3. - С. 15-19.
4. Макаренко Л.С. Екологічне виховання учнів // Розкажіть онуку. - 2006. - № 3-4. С. 23.
5. Медюк І.В. Оберігати природу - берегти Батьківщину // Розкажіть онуку. - 2008. - № 8. - С. 106-107.
6. Нікітін Н.В. Збережемо рідну землю голубою і зеленою // Розкажіть онуку. - 2008. - № 4. - С. 95-97.

Цепла Дарина,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Лапшина І.М.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ НАСТАНОВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Упродовж останніх років створено ефективну модель сучасної школи, яка охоплює не лише колективи учнів, учителів, але й батьків, громадськість, та є осередком культури, духовною колискою народу, де розумом, любов'ю, творчістю вчителів плекаються дитячі душі, яка має назавжди залишитись у серцях вихованців як Школа Радості, Добра та Любові, джерело знань і творчості.

Організуючим центром роботи колективів по вивченню і впровадженню в практику досвіду педагога-гуманіста Василя Олександровича Сухомлинського мають стати творчі групи, до яких входитимуть теоретично обізнані, енергійні, ініціативні, близькі по духу з видатним педагогом вчителі. Різноманітні питання впровадження сучасними вчителями гуманістичних ідей в практику роботи закладів освіти досліджують і розвивають шкільні методичні об'єднання вчителів початкової школи, суспільно-гуманітарного циклу, класних керівників.

Любов до дитини, ствердження добра, виховання красою – це три константи, «три кита» гуманної педагогічної системи В.О. Сухомлинського. Ним був розроблений і успішно реалізований дослідницький метод у педагогіці – експеримент, що характеризується єдністю трьох компонентів: цілісності, колективної творчості та тривалості [1]. Саме завдяки застосуванню цього методу в дослідженні проблем виховання всебічно розвиненої

особистості й були досягнуті результати, які ознаменували значний внесок у розвиток педагогічної теорії. Василь Олександрович Сухомлинський першим заговорив про провідну роль виховання у формуванні духовно багатої особистості, про те, що без духовності не може бути соціально-економічного прогресу.

У цьому зв'язку В. Сухомлинський справедливо стверджував, що педагогіка повинна стати наукою для всіх. Багато уваги він надавав організації педагогічної освіти, а теоретичні ідеї апробував в безпосередній практичній роботі. Саме тому ми – сучасники – маємо осмислити, зрозуміти, відчути провідні педагогічні настанови авторитетного педагога.

В працях Василя Олександровича Сухомлинського, зокрема в його теорії розумового виховання, прослідковується розробка елементів інтерактивного навчання. Успіх розумового виховання в процесі навчання визначають такі фактори: багатство всього духовного життя школи; духовне багатство вчителя, широта його світогляду, його ерудиція, культура; зміст навчальних програм; характер методів навчання; організація розумової праці учнів на уроках і дома [3].

Педагог наголошував, що виняткового значення слід надавати дослідницькому характеру розумової праці: спостерігаючи, думаючи, вивчаючи, зіставляючи, діти знаходять істину або ж бачать, що для відкриття істини потрібні нові спостереження, потрібне читання, експериментування [4].

У системі дослідницької роботи під час навчання вчителі особливе місце відводять написанню творчих робіт, що передбачає активний пошук розв’язання поставленого перед учнями завдання. Це вимагає роботи з додатковою літературою, пошуку потрібної інформації, зокрема через мережу Інтернет, її вибору, аналізу, порівняння та узагальнення. Творчі роботи заслуховуються на гурткових заняттях, узагальнюючих уроках.

Дослідницькому характеру розумової праці сприяє використання проектної технології. Працюючи над проектами, діти вчаться робити презентації, користуватися різними джерелами інформації, створювати ілюстрації, доводити власну позицію. Щоб залучити дітей до активної співпраці, зацікавити їх, вчителі впроваджують в систему роботи нетрадиційні типи уроків. Серед них, зокрема, уроки-дослідження, уроки-змагання, конференції, семінари, уроки-мандрівки тощо. Виконуючи творчі домашні завдання, учні готують цікаві доповіді, повідомлення, складають пізнавальні кросворди, тестові перевірні завдання.

Сьогодення вимагає від педагогів переосмислення багатьох освітніх канонів. Школа потребує ідей, теорій, що відповідали б оптимальному розвитку дитини і сучасним потребам суспільства. Учителям необхідно працювати за принципом Василя Олександровича: «Виховання без покарання». Адже оцінка – це нагорода за працю, а не покарання за лінь. «Не можна допускати, щоб оцінка перетворювалась для дитини на пута, що сковують її думки» - писав В. Сухомлинський [5].

Важливо вже на першому етапі навчання виявляти, підтримувати обдарованих дітей. А цьому ми вчимося, звертаючись до невичерпного джерела методичної думки – педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. У книзі «Сто порад учителю» він зауважив: «Немає абстрактного учня. Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб розкривати сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці … [6]».

Дидактична система Василя Сухомлинського ґрунтується на тому, що дитину необхідно навчити думати, спостерігати. Так, у роботі всіх закладів освіти особливе місце мають займати уроки мислення та уроки серед природи. Як радив великий педагог, перші наукові істини дитина має пізнавати з навколишнього світу, щоб джерелом думки була краса і невичерпні скарби природних явищ. Саме у природі вбачав В. Сухомлинський джерело розвитку дитячого розуму.

Також вивчення українського народознавства повинно супроводжувати дитину, підлітка протягом усього навчання у школі. На уроках рідної мови діти мають мати широкі можливості для ознайомлення з українським фольклором, що є одним з найважливіших компонентів народної духовності.

Дитина у своє дитяче серце і душу вбирає те, що каже вчитель, що її оточує у житті.

Саме у шкільні роки формується світогляд, характер, звички, ставлення до навколишнього світу, де не останнє місце займає і ставлення до природи. Гармонійне спілкування дітей з природою у подальшому житті не дозволить їм необдумано зірвати квітку, зламати деревце або ж знищити гніздечко пташки.

Отже, зазначимо, що головна мета діяльності вчителів початкової школи – берегти й охороняти дитину, завжди пам'ятати слова В.О. Сухомлинського: «Учитель – це скрипаль дитячих сердець: як поведе смичком, таку мелодію і почує …» [6].

Література:

1. Сухомлинський В. Вибрані педагогічні твори у 5 т. / В.О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1976. – 588 с.
2. Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики – К.: «КІС», 2003.
3. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський // Вибрані педагогічні твори: В 5 т. – К., 1977. – Т.3. – С. 5 – 279.
4. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О.Сухомлинський // Вибрані педагогічні твори: В 5 т. – К., 1976. – Т.1. – С. 59 – 206.
5. Постельняк А.І. В.О. Сухомлинський: діалог із сучасністю – Кіровоград, 2003.
6. Савлук А. Г., Бреславська Н.Л. В.О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю – Знам'янка, 2008.

Чимирис Тетяна,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. - канд. пед. наук, доц. Лапшина І.М.

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧИМИ ПЕДАГОГАМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ТВОРІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Найглибший слід у душі вихованця, як стверджував педагог-гуманіст Василь Сухомлинський, залишає той, хто зумів розбудити почуття людської гідності, прагнення до добра, правди, честі, краси [4, с. 186]. Працюючи з молодшими школярами, він завжди звертав увагу на те, що найкращим, довершеним інструментом вчителя є звертання до серця й розуму дитини, а не намагання повчати, вказувати їй, розпоряджатися нею. Якщо в школі та сім'ї дитина набуває досвіду особистісних демократичних взаємовідносин, то в майбутньому, будуючи власне життя, беручи участь у дорослому самостійному житті, ця людина буде жити вільно, у згоді з моральними цінностями [7, с. 387].

Виховання молодших школярів В. Сухомлинський називав «школою сердечності». Він радив батькам, педагогам навчати дітей добра, любові, милосердя. Для цього важливо, щоб діти постійно бачили гуманістичний зміст вчинків і поведінки тих, хто їх оточує.

Здійснивши аналіз наукових джерел, ми дійшли висновку, що чимало фахівців саме молодший шкільний вік називають другим (і останнім) періодом дитинства. Цей поділ, на думку В. Абраїмова [1, с. 26], бере початок з етнопедагогіки, а саме її вважав фундаментальною В. Сухомлинський, реалізуючи свій талант педагога й письменника на уроках рідної мови з молодшими школярами, й особливу роль у вихованні дітей надавав казці [6, с. 198].

До казки Василь Олександрович звернувся ще на початку свого творчого шляху. «Батько був не тільки педагогом-теоретиком, учителем-практиком, а й автором 1500 художніх мініатюр-казок, оповідань, легенд, притч, новел» – згадувала донька педагога Ольга Сухомлинська [3, с.12]. Герої казок видатного педагога – мурашка на землі, журавлиний ключ у небі, білокора береза, горобці, калюжа, жук, ворона. Це навколишнє життя має ввійти в душу дитини й залишитися в ній назавжди, щоб потім прорости чуйністю, добротою, дбайливістю, людяністю і відповідальністю. Провідного значення у моральному вихованні дітей В. О. Сухомлинський надавав творам цього жанру.

Сучасні вчителі початкової школи систематично використовують твори Василя Сухомлинського в освітньому процесі, зокрема на уроках рідної мови та літературного читання. Саме в гуманних взаєминах дорослих і дітей знаходимо основу виховання почуття відповідальності, працелюбності, тобто «школу тонких, сердечних, людяних взаємовідносин» [5, с.169]. Моральні почуття й вчинки пробуджуються й удосконалюються

лише тоді, коли благородство, велич ідеї, на основі якої виникає це почуття, пізнаються на власному досвіді, на власних вчинках, у поведінці, у праці. Так, на прикладі казки «Не загубив, а знайшов» вчителі допомагають школярам усвідомити особистісну й соціальну значимість праці як необхідного обов'язку й духовної потреби людини, сформувати бажання сумлінно й відповідально працювати.

Зміст казки, крім трудової активності, працьовитості, високої моральності, виховує в дітей також почуття совісті, обов'язку й відповідальності як найвищої загальнолюдської цінності. Процес формування почуття відповідальності в дітей Василь Олександрович Сухомлинський розглядав на основі внутрішніх властивостей особистості дитини, її свідомих і добровільних вчинків, коли дії оцінюються власною совістю, усвідомленням обов'язку й відповідальності.

Художні твори видатного педагога-письменника спонукають дітей до роздумів, морально-етичного аналізу вчинків героїв творів, а також власної поведінки. У зверненні до дітей В. Сухомлинський писав: «Не завдавай своїми вчинками, своєю поведінкою болю, кривди, турботи, тяжких переживань іншим людям. Умій підтримати, допомогти, підбадьорити людину» [6, с. 255].

Літературна творчість педагога посідає значне місце в нових підручниках з літературного читання, автором яких є голова Української асоціації Василя Сухомлинського, віце-президент АПН України, академік О. Я. Савченко. Наприклад, зміст поданого в підручнику оповідання «Про що думала Марійка» допомагає дітям зрозуміти сутність дружніх стосунків, гуманних взаємовідносин.

В умінні «відчути душу» іншої людини, у здатності зрозуміти її душевний стан Василь Олександрович вбачав найкращу рису моральності дитини: «Умій відчути поряд із собою людину, вмій зрозуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ... Думай і відчувай, як твої вчинки можуть відбитися на душевному стані іншої людини» [4, с. 219].

На уроках літературного читання поряд із слуханням та читанням художніх творів (казок, оповідань, легенд тощо) важливо, щоб діти чули живу думку самого Василя Олександровича, важливо час від часу зачитати цитати його звернень до дітей, вживлюючи безпосередньо у відтінки змісту й ідеї конкретного твору.

Значне місце в педагогічній спадщині В. Сухомлинського займає проблема виховання в дітях поваги, любові до матері-берегині домашнього тепла. У любові до матері – основа, джерело виховання, від якого все залежить, все починається [4, с. 214]. Дискусії, обговорення творів Василя Олександровича на цю тему мають допомогти школярам зрозуміти, що справжня любов до матері виявляється не лише в гарних словах, а передусім в добрих вчинках, у ставленні, повазі, шані, бажанні й потребі допомогти. Важливо, щоб діти в процесі такої роботи могли відкрито висловлювати свої міркування, а для цього треба створити необхідні умови на уроці. Важливо також вислухати всі дитячі відповіді, щоб діти пояснили їх (чому ти так думаєш?) [2, с. 23].

Любов до матері має формуватися з раннього дитинства. Уже в дівчинці-школярці В. Сухомлинський бачив майбутню матір, у неї має формуватися уявлення про сім'ю, про життя задля інших в ім'я щастя ближнього, працелюбство, непримиренність до споживацького благополуччя. Відомо, що одне з найбільш вагомих людських почуттів, яке робить людину людиною, є совість. Непросто сформувати уявлення про це почуття, розуміння його сутності в молодших школярів. Досягається це поступово, в результаті переживання дитиною різних морально-етичних ситуацій, в яких проявляється її або чиєсь сумління. Василь Олександрович засобами оповідання-казки «Як Наталя в Лисиці хитринку купила» (підручник для 2 класу) дає дітям уявлення про совість у протиставленні з хитрощами, які між собою є несумісними.

Низку оповідань і казок В. О. Сухомлинський присвятив темі філософії життя, місцю кожного в цьому житті на землі. Письменник-педагог дитячими вустами ставить запитання, на які школярам треба шукати відповідь разом з учителем, батьками, своїми ровесниками. Безцінним є урок милосердя, який проводиться за програмою літературного читання у 2 класі, на якому вивчається оповідання В. Сухомлинського «Горбатенька дівчинка». На цьому уроці вчитель, окрім того, що вчить учнів розуміти текст,

виокремлювати в ньому головне, аналізувати, правильно оцінювати вчинки дійових осіб, має колосальні можливості розширити уявлення учнів про добрі й погані вчинки, виховувати доброту, людяність.

Близьким до цього дитячого, але по-дорослому філософського оповідання, і дуже істотним за своїм значенням є пласт оповідань В. Сухомлинського, присвячених етиці дитячого спілкування, їхнього шкільного співжиття (збірки «Квітка сонця», «Усі добрі люди - одна сім′я»).

Отже, Василь Олександрович Сухомлинський складання казок перетворював на живий творчий процес на уроках. Він навчав дітей не тільки слухати казки, а й самостійно складати їх, записувати, розповідати. Знаковим є те, що й до сьогодні у Павлиській школі, якою він багато років керував, діти продовжують створювати казки. Вони непомітно, але активно й ефективно виховують в дітях найкращі почуття щиросердності й любові до всього прекрасного, формують перші навички людяності у взаєминах між юними особистостями. У художніх творах педагога міститься неоціненний виховний потенціал, зміст його казок та оповідань дає змогу щоденно здійснювати виховання юного громадянина.

Література:

1. Абраїмов В. Мужнє серце, яке було віддане дітям / В. Абраїмов // Історія в школі. – 2002. – № 7. – С. 26–30.
2. Павленко М. Споріднення і перегукування душ / М. Павленко // Дивослово. – 2013. – № 9. – С. 22–24.
3. Сметанський М. А. С. Макаренко та В. О. Сухомлинський про сімейне виховання / М. Сметанський // Рідна школа. – 2012. – № 9. – С. 12–14.
4. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К. : Освіта, 2000. – 263 с.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину : поради вихователям / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 2005. – 235 с.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1981. – 380 с.
7. Сухомлинський В. А. Оповідання та казки / В. Сухомлинський // Рідне слово : хрестоматія : у 2 кн. кн. 2. – Київ : Либідь, 1999. – С. 387–396.

Шадей Оксана,
студентка СВО магістр,
ВДПУ ім. М.Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, ст. викл. О.А.Шикирінська

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ЩОДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Неможливо уявити належний рівень життєвої компетенції людини без вільного володіння мовленням. Видатний педагог В.О.Сухомлинський зауважував, що рідне слово є основою розумового розвитку і скарбницею всіх знань. Опановуючи мовлення, вивчаючи мову, дитина засвоює систему знань, суспільно прийняті норми поведінки – основу життєвої компетентності, тобто опановує науку і мистецтво жити поміж інших. Людина завжди перебуває в контакті з іншим – партнером реальним, уявним, обраним, нав’язаним тощо. Компетентність у спілкуванні передбачає розвиток вмінь адекватної самооцінки, орієнтації людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації і завданні. Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [2, 38].

Закономірним результатом професійної підготовки в сукупності мотиваційно-ціннісних, когнітивних та інших складових виступає професійно-комунікативна компетентність особистості майбутнього педагога, як одна із його професійно значущих якостей. Професійно-комунікативна компетентність як складник комунікативної культури, на думку багатьох учених, є важливою якістю особистості педагога, тому що розвиток особистості супроводжується зміною системи її стосунків, потреб, ціннісних орієнтацій і настанов. Це зумовлюється тим, що в особистісно-професійному розвитку, з одного боку, властивості особистості суб’єкта праці істотно впливають на процес і результати професійної діяльності, а з іншого, – саморозвиток особистості відбувається завдяки впливові специфіки професійної діяльності.

З початку 90-х рр. минулого століття, наукова категорія «комунікативна компетентність» у системі педагогічної освіти була предметом спеціального усебічного розгляду (Г.Балл, М.Забродський, І.Зимня, Ю.Ємельянов, Н.Кузьміна, С.Максименко, А.Маркова, Л.Мітіна, С.Мусатов, Л. Петровська, Є.Руденський та ін.). У наукових доробках презентуються моделі формування комунікативної компетентності як кінцевий результат професійної підготовки.

Аналіз досліджень у галузі соціальної, педагогічної психології і педагогіки показує, що більшість учених (Б.Ананьєв, Г.Андреєва, І.Богачок, Н.Бордовська, М.Каган, В.Кан-Калік, О.Леонтьєв, Л.Мітіна, В.Панкратов, В.Панфьоров, А.Реан, Н.Шевандрин, В.Шепель та ін.) розглядають комунікативну компетентність у зв'язку із вивченням взаємодії людей, як особистісну якість і поведінку, що проявляється у стосунках, у зв'язку із навичками ефективного спілкування. Т.Вольфовська вважає, що комунікативна компетенція – це «знання норм і правил поведінки, характерних для ситуації спілкування; вміння підпорядкувати свою поведінку існуючим правилам спілкування; культура слухання співбесідника, прояв толерантного ставлення до думок співрозмовника» [1, 14-15]. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню.

Формування комунікативної компетентності педагога має бути спрямоване на виховання культури мовленнєвого спілкування, прикінцевою метою якого є формування культури спілкування педагога як з дітьми, так і з дорослими. Дошкільне дитинство – це особливий період розвитку дитини, становлення загальних здібностей, формування основних компетентностей, необхідних у будь-якому виді діяльності. Розв'язання цієї проблеми має ґрунтуватись на врахуванні історико-педагогічного досвіду в цій галузі, складником якого є педагогічна спадщина видатного вітчизняного педагога В.О.Сухомлинського. Вчений зауважує: "Чим менше слово передає образи безпосереднього сприймання, тим гірше сприймається ідея і, що особливо важливо, слабшає емоційне ставлення дитини до навколишнього світу" [3, 26]. Ця думка є надзвичайно важливою, адже через спостереження і слово дошкільник отримує знання про природу, побут, суспільні явища, засвоює доступні йому факти навколишнього життя. Творча спадщина видатного вченого В.О.Сухомлинського, який розробив цілісну педагогічну систему, органічно поєднує класичну педагогіку, народні звичаї та власні творчі знахідки. Вчений зумів продемонструвати зразки педагогічної мудрості, що мають важливе значення не тільки для дошкільної практики сьогодення, а й для сучасної педагогічної теорії. Його ідеї відповідають загально-цивілізаційним тенденціям розвитку, що все більше утверджуються в Україні. Одна з них – ідея особистісного підходу до організації навчання, виховання та роботи з дітьми й молоддю. В.О.Сухомлинський – перший із дослідників, який на сторінках української педагогічної преси підняв питання про важливість формування комунікативної компетентності на засадах ідей гуманістичної педагогіки [5, 8-9].

У процесі опанування комунікативної сфери дитина запозичає з культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних і візуальних форм. На думку В.О.Сухомлинського, праця над творами й казками – це не лише розвиток мовлення, а й самовиховання почуттів, це "загальнопедагогічна проблема, від вирішення якої залежить розумовий розвиток дітей, багатство їх духовного життя" [4, 53-55]. Казки В.О.Сухомлинського ("Бо я – людина", "Добре слово", "Хочеться сказати щось ніжне-ніжне", "Як Федько відчув у собі Людину", "Усмішка", "Ті самі слова", "Образливе слово", "Чого заплакав Мишко?" та ін.) важливо використовувати з метою розвитку в дітей соціальних норм міжособистісних взаємин та уміння дотримуватися їх під час бесід, спостережень, самостійної художньої та ігрової діяльності.

Педагогічне спілкування вихователя з дітьми передбачає такі цілі:

1) інформаційну, яка передбачає взаємообмін навчальною інформацією;

2) ціннісно-орієнтаційну – полягає у передачі суспільно значущих і професійно важливих норм і цінностей;

3) спонукальну – полягає у підтримці дитини, створенню мотивації її діяльності;

4) соціальну – узгодження спільних дій, отримання зворотного зв'язку про характер

стосунків між суб'єктами педагогічної взаємодії.

Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно, з яких дитина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень. У безпосередньому спілкуванні мають значення не лише слова, а й невербальні засоби, тому в педагогічному спілкуванні багато експресії, педагогічного артистизму, навіть мистецтва.

Отже, педагогічні знахідки В.О.Сухомлинського щодо формування комунікативної компетентності педагога, його підхід до вирішення досліджуваної проблеми мають значну педагогічну цінність як для науки, так і для сучасної практики навчання й виховання дітей.

Література:

1. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 13–16.
2. Петровская Л. А. Компетентность в общении / Л. А. Петровкая. – М.:1989. – 283 с.
3. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа / Сухомлинский В.А. ; сост. О.С.Богданова, В З. Смаль // Избранные педагогические сочинения : в 3 т. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 2. – 384 с.
4. Сухомлинський В. О. Школа і природа / Сухомлинський В.О. // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5. – С. 536-551.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Сухомлинський В. О. // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 3. – С. 7-279.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / Сухомлинський В. О. // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 419-656.

Швидка Ірма,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Імбер В.І.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ УРОКУ МАТЕМАТИКИ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІКИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Освітні процеси, які відбуваються зараз в Україні, потребують нового педагогічного мислення. Це глобальна потреба, бо від того, які освітні системи будуть запроваджуватись у навчальний процес, які орієнтири у ставленні особистості будуть прийняті, залежатиме майбутнє держави, нації, кожної людини зокрема. Нова школа потребує нової педагогіки, яка формується на засадах гуманізації та демократизації, відродження національної культури. Сучасні форми роботи творяться тоді, коли в навчально-виховні процеси приходять інноваційні ідеї, що ґрунтуються на вітчизняному та зарубіжному досвіді. Вони мають глибоке національне коріння.

Робота у школі відкриває широкі можливості для вчителів, які працюють творчо. В.О. Сухомлинський писав: «Головна мета, яку я ставив, залучаючи дітей до співпраці, - пробудити задатки і нахили, дати радість творчості, виробити вміння і навички, необхідні в майбутньому» [1, т.5, с. 589]. Основне завдання вчителя полягає у створенні умов для того, щоб навчання було цікавим і продуктивним, адже «урок – найважливіша організаційна форма процесу пізнання світу учнями» [1, т.3, с. 12].

Щоб підвищити ефективність уроку, потрібно починати свою роботу з планування: календарного, тематичного, поурочного. Адже саме це дає змогу використати якнайдоцільніше кожну хвилину уроку і стимулює дітей до праці. Учень працює там, де працює вчитель. Необхідно організувати здобуття знань учнями так, щоб вони зрозуміли, який матеріал підлягає засвоєнню і як з ним потрібно працювати – це і є одним із етапів визначення мети.

Важливою умовою підвищення якості уроків є урізноманітнення форм і методів навчання, видів роботи, які виконують учні, при цьому уникати перевантаження, що виникає не стільки від великої кількості завдань, їх складності, скільки від одноманітності, сірості й буденності.

Не існує універсальних методів навчання і універсальних форм роботи. Але у кожного педагога є свої улюблені прийоми, знайдені в процесі праці. О.А. Ланецька (Петрівський НВК «ДНЗ – ЗШ І-ІІІ ступенів» Знам'янської районної ради), опираючись на слова В.О.Сухомлинського, що «Колектив – це дуже чутливий інструмент, який творить музику виховання, необхідну для впливу на душу кожного вихованця, - творить тільки тоді, коли цей інструмент настроєно», будує уроки так, щоб зайняти роботою всіх учнів, спонукає їх до мислення, щоб кожен міг відчути радість від своїх перемог, працюючи в колективі. Організовуючи роботу в малих групах, домагається розуміння виконуваних завдань і представлення їх розв'язків. Зусилля думки та пам'яті – найважливіша основа розумового виховання і успіху. Вчитель не повинен задовольнятися тим, що учень знає математичні визначення і правила, наводить приклади, розв'язує задачі. Він обов'язково має вимагати мотивації і доказів. Слід прагнути, щоб питання «Чому ти так вважаєш?» щоразу поставало на уроці. Слід стежити, зосереджуючи увагу на слабших учнях, щоб усі в класі виправляли помилки в своїх зошитах, розуміли їх.

Дорога і мудра порада В.О.Сухомлинського: у сфері уваги на уроці мають бути не тільки думки про предмет викладу, а й учні, їхнє сприймання, мислення, увага, активність розумової праці. Тому на уроках математики центром діяльності є учень: більше довіри до нього, більше поваги до його особистості. Підтримувати хоча б найменшу зацікавленість у роботі, бажання брати участь у розв'язанні посильних завдань. Тоді дитина повірить у свої сили і буде прагнути до кращого. Усі діти люблять гратися – і в першому, і в п'ятому, і в десятому класі. Для них це гра, а для нас – серйозний методичний прийом, який успішно можна використати при перевірці засвоєння теоретичного матеріалу. Цікаво і захоплююче проходить «Лицарський турнір» між учителем і учнем. Учитель ставить заздалегідь підготовлені питання, на які він хотів би почути відповідь. У свою чергу, учень ставить питання вчителеві. Вся дія триває десять хвилин. Проведення турніру оголошується заздалегідь. Питання мають бути стислі, відповіді – короткі і по суті. Цей прийом дає змогу в ігровій формі повторити теоретичний матеріал, активізувати роботу учнів, спонукає до логічного мислення.

Ефективність уроку великою мірою залежить від того, наскільки учень підготовлений активно сприймати новий матеріал. Ця підготовка здійснюється різними засобами. Вчитель розкриває перед дітьми значення виучуваної теми, приводить їх до усвідомлення потреби в даних знаннях, коротко повідомляє, що саме вони вивчатимуть на уроці, підкреслюючи практичну важливість визначень чи правил. Проте, як домогтися високої результативності в роботі вчителя, можна говорити багато. Але найголовніший секрет – повага і любов учителя до своєї праці. Без цього неможлива робота у школі, бо тільки з любов'ю можна запалити вогонь знань. Актуальність ідей В.О.Сухомлинського в наші дні очевидна, його спадщина служить та буде довго служити невичерпним джерелом педагогічної мудрості.

Отже, різні засоби активізації розумової діяльності учнів забезпечують високий науково-методичний рівень уроку і глибоке засвоєння ними знань, умінь і навичок. Виняткове значення для активізації навчального процесу має постановка проблемних завдань, наприклад, сформулювати правило. За цих умов школярі працюють активніше, не чекаючи, коли вчитель сформулює визначення і правила. Саме проблемність у навчанні забезпечує інтенсивну мислиннєву активність дітей у засвоєнні знань.

Література:

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори у п'яти томах. – К.: «Радянська школа», 1976-1978.
2. Сухомлинский В.А. Каквоспитатьнастоящегочеловека. – К.: «Радянська школа», 1979.
3. Гончаренко С., Мальований Ю. Гуманізація і гуманітаризація освіти // Шлях освіти. – 2001. – №2.
4. Освітні технології [Навчально-методичний посібник]/О.М.Пєхота, А.З.Кістенко, О.М.Любарика та ін.: за заг. ред. О.М.Пєхоти. – К.: А.С.К., 2001.

Шпирко Любов,
студентка СВО магістр
ВДПУ імені Михайла Коцюбинського,
наук. кер. – канд. пед. наук, доц. Присяжнюк Л. А.

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО В ЕКОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ІННОВАТИКИ

Нинішня екологічна ситуація у світі та Україні зокрема становить загрозу для нормального функціонування усіх життєтворчих процесів на планеті Земля. Нехтування важливими природними законами та загальнолюдськими цінностями переважною частиною людства є однією з причин несприятливого явища. Щоб подолати його, варто усвідомити усю серйозність даної проблеми, віднайти ефективні важелі регулювання як екологічної політики держави, так і освіти, як одного з найбільш ефективних шляхів її реалізації.

Пріоритетним освітнім напрямком налагодження гармонійних взаємин у системі "людина-природа" має стати, передусім, створення впорядкованої системи природодоцільних засобів, методів і технологій формування екологічної та соціокультурної компетентностей школярів, спрямованих на осягнення ними ціннісних орієнтирів у спілкуванні з природою, активізацію практичного досвіду взаємодії з нею. Цікаві та слушні ідеї у цьому контексті містить педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського, осмислення яких дає поштовх до розробки і впровадження нової екологоосвітньої парадигми, що проектуватиме формування в молодого покоління екоцентричної свідомості.

На переконання видатного вченого, майбутня школа має бути, насамперед, школою радості для дитини, у якій якнайповніше використовується усе те, що дала людині природа і що було створено людиною во благо гармонійного співбуття в соціумі. Головна місія закладу початкової освіти полягає в тому, щоб "навчити дитину вчитися", пробудити у неї дух дослідника, творця й активного учасника соціальних взаємин [2, с. 407]. А відтак, навчання повинно стати емоційно забарвленим, цікавим та творчим для кожного учня, викликати у дітей подив, доторкатися до найпотаємніших куточків їхньої душі. В.О.Сухомлинський стверджував, що під лавиною знань завжди можуть бути поховані дитяча допитливість і любов до осягнення нового, а тому вчителеві вкрай важливо навчитися "відкривати перед дитиною у навколишньому світі щось одне, але робити це так, щоб шматочок життя заграв перед учнем усіма кольорами веселки" [5, с. 41].

Фундаментом в побудові якісної системи екологічної освіти молодших школярів (за В.О.Сухомлинським) мають стати *цінності*. Адже лише тоді учні свідомо використовуватимуть набуті знання у житті, коли вони стануть для них особистісно значущими і цінними. Цінності можуть мати духовне або матеріальне втілення. Головне завдання педагога полягає у тому, щоб навчити учнів не просто бути пасивними споживачами цінностей, а й створити належні умови для активної діяльності школярів, спрямованої на розуміння, збереження і примноження цих цінностей [6, с. 537].

На думку педагога, на формування цінностей учнів впливають *естетичні почуття й переживання у процесі оцінки й створення ними краси*. Краса – це все те, що спонукає замислитися, те, що випромінює гармонію, духовне благородство, доброту, сердечність [4, с. 177]. Сприймання та осмислення прекрасного, за твердженнями В.О.Сухомлинського, є основою і стрижнем культури учня, зокрема й екологічної. Без краси, почуття молодшого школяра залишаються глухими до всього благородного і гуманного, а тому потрібно привчати дітей змалку до того, щоб вони вчилися помічати, бачити, відчувати, розуміти, берегти у своїй емоційній пам'яті найтонші відтінки краси і виразності будь-якого природного явища чи процесу. Милування красою природи, на переконання педагога, – це перший паросток добрих почуттів учня до навколишнього світу, до усього живого. Ці почуття потрібно завчасно розвивати, щоб вони могли згодом перетворитися в активне прагнення до діяльності, спрямованої на збереження, відновлення природних ресурсів [4, с. 178]. У сучасній школі яскравою формою залучення учнів до сприймання краси природи

можуть стати вміло організовані *хвилинки милування природою*. Вони допоможуть педагогові зробити природу предметом особливої, захопленої уваги, забезпечити духовне єднання з нею. Тематика хвилинок може бути найрізноманітнішою: "Чорнобривці – крапельки розпаленого сонця", "Куди поспішає хмаринка?", "Кришталеві чари ранкової роси" тощо. Назва хвилинки милування природою має націлювати школярів на щось незвичайне, дивовижне, добре, красиве та емоційне.

Екологоосвітні ідеї В.О.Сухомлинського мають чітко виражену *діяльнісну основу*. Важливого значення у процесі екологічного навчання та виховання педагог надавав різним видам діяльності учнів: праці, грі, інтелектуальній роботі, милуванню, колективним справам тощо. Він вважав, що найкраще, коли усі ці види діяльності будуть пов'язуватися між собою, інтегруватися. Тільки за таких умов можливо забезпечити цілісний розвиток школярів.

Яскравим прикладом реалізації цієї ідеї в контексті освітньої інноватики в сучасній школі може стати застосування на уроках *case-технології*. Ця технологія передбачає обов'язкове використання конкретних життєвих випадків, ситуацій, історій (тобто "кейсів") для колективного обговорення, аналізу, обґрунтування та вироблення ефективних рішень якоїсь проблеми. При чому, кожен учень може придумати власний неповторний варіант рішення проблемної екологічної ситуації. Особливістю case-технології, також, є те, що при розв'язанні певної життєвої ситуації на уроці активно інтегруються знання, уміння, навички з різних освітніх галузей (природничої, математичної, інформаційно-комунікаційної та ін.), використовуються відео, графічні моделі, аудіо-записи, Інтернет-ресурси тощо. *Наприклад, на "кейс-уроці", тема якого "Куди зникає вода?", діти можуть об'єднуватися у групи, кожна з яких працюватиме над пошуком відповідей на проблемне запитання. Одна група проводить математичні розрахунки щодо визначення кількості використаної людиною води за день. Інша група звертається до інформаційних джерел з метою визначення чинників, які сприяють зникненню води на планеті Земля. Ще одна група учнів долучається до експерименту "Крапля воду береже" тощо. Наприкінці уроку групи обговорюють та аналізують досліджувані питання. В підсумку діти створюють рефлексивне відео-звернення до жителів планети "Бережіть воду – диво-перлину нашого життя!"*.

У своїх творах В.О.Сухомлинський неодноразово наголошував на тому, що педагог має йти в ногу з часом, враховувати ті соціокультурні та глобалізаційні зміни, у яких народилася і проживає дитина. У сучасну інформаційну епоху використання у школі інформаційно-комунікаційних засобів є доречним і, навіть, необхідним. Проте робити це слід методично грамотно, створювати такі умови, щоб ці засоби були дієвим допоміжним засобом і помічником у становленні екологічно грамотної особистості, а не перешкодою. Вони мають, за словами педагога, наближувати світ до дитини, але ні в якому разі не віддаляти його від учня [6, с. 538]. У контексті освітньої інноватики ці твердження можуть ефективно реалізуватися шляхом створення учителем віртуального інформаційного еколого-освітнього середовища (ІЕОС), електронних навчально-методичних комплексів, у яких педагог розміщуватиме пізнавальну та захопливу інформацію про дивовижний світ природи, цікаві веб-квести на екологічну тематику (наприклад, "Вода – це справжнє диво!", "Зелена аптека"), віртуальні 3D-подорожі мальовничими куточками нашої планети, заповідниками, музеями; створить мультимедійно-ігрову платформу "Крокуємо стежинами природи"; долучить до обговорення важливих екологічних проблем сучасного світу; представить цікаву добірку анімаційних сюжетів про красу природного довкілля тощо.

Дитина молодшого шкільного віку нічому не вірить просто так. Вона все хоче випробувати, перевірити. Саме тому В.О.Сухомлинський наполегливо рекомендував, щоб на уроках природничого циклу учні не просто отримували знання, а "мандрували джерелами живої думки", міркували про явища, причини і наслідки, шукали у навколишньому середовищі різноманітні залежності, досліджували, фантазували й вели активні спостереження за усіма процесами, які виникають у природі. Він наголошував, що чим більше відкриттів школярі зроблять для себе на таких уроках, тим більше знаходитимуть незвіданого і цікавого [6, с. 543]. Активне спостереження, на переконання В.О.Сухомлинського, – це перша стежинка, за допомогою якої школярі мають розпочинати свою взаємодію із природою. При цьому, "розглядаючи квітку чи окрему пелюстку, крильце

метелика чи пушинку тополі, потрібно, щоб учні не забували й про глобальну істину: природа – це єдине ціле, якому притаманна своя гармонія взаємозв'язків і взаємозалежностей" [7, с. 6]. Яскравим прикладом використання цих ідей в сучасній системі екологічної освіти можуть стати дослідницькі, творчі, ігрові та телекомунікаційні екологічні проекти, екологічні веб-квести, екологічні акції, години доброти для природи, проведення різноманітних дослідів, моделювання проблемних ситуацій, створення продуктів образотворчості на основі помічених у природі естетично виразних особливостей, відео-репортажі, фото-колажі, case-уроки з використанням інноваційних технологій, залучення школярів до роботи з віртуальними моделями екологічних процесів (створеними засобами Smart-технологій) тощо.

Актуальним для сучасної школи має стати пропонований педагогом *середовищний підхід* до організації еколого-освітнього процесу. На думку, В.О.Сухомлинського, середовище, особливо те, яке створили учні власними руками, не лише збагатить духовне життя класного колективу, але й допоможе закарбувати у пам'яті кожного учня любов та повагу до природи, радісні почуття та переживання, викликані турботою та дбайливим ставленням до навколишнього світу [3, с. 89]. Такими осередками у Павлиській школі були "Кімната казки", "Острів чудес", "Куточок краси", "Куточок мрії", "Сад здоров'я", "Підводне царство", "Школа під голубим небом" та інші. Реалізація даної ідеї на сучасному етапі має широкі можливості для успішного втілення. Науково-технічний прогрес зумовив ефективне використання у створенні освітніх осередків різноманітних технічних пристроїв, мікроскопів, віртуальних і природних лабораторій, комп'ютерів, дизайн-технологій. Із їхньою підтримкою у класі можуть успішно створюватися як реальні, так і віртуальні осередки комунікацій з природою: *"куточки дослідництва", "куточки творчості", "куточки мислення", "оазиси краси", "міні-музеї природних явищ", "міні-лабораторії", "куточки відкриттів", "осередки креативного дозвілля засобами природи", "куточки релаксації з навколишнім світом"* та інші. Їхнє спрямування залежатиме від безпосередніх потреб, індивідуальних особливостей та інтересу школярів.

Інноваційність ідей В.О.Сухомлинського виражається також і в особистісній їх орієнтації. Важливо, зауважував педагог, щоб діяльність вчителя була спрямована на особистість учня, на те, щоб кожна дитина стала повноцінною, самодостатньою, творчою, вільною і самодіяльною особистістю. Потрібно створювати для учнів такі умови, в яких вони могли б розвивати свій творчий потенціал, самовиражатися [1, с. 3-4]. Педагог свого часу звертав особливу увагу на те, щоб у процесі ознайомлення із природою учні вчилися фантазувати, творити, імпровізувати, відтворювати голоси природних стихій, вигадувати легенди, казки та історії, слухати і наспівувати животворящу мелодію природи. Створений у результаті художньої діяльності школярів об'єктивний образ природи назавжди закарбовується у їхній свідомості, дозволяє самоідентифікувати себе із об'єктами природної дійсності, а, отже, й мисленнєво наблизитися до неї, її потреб.

На сьогоднішній день ця ідея може ефективно реалізовуватися в процесі залучення учнів молодшого шкільного віку до *створення мультфільмів на екологічну тематику*. Організація такого виду діяльності передбачає включення творчості, фантазії та уяви кожної дитини. Працюючи над сюжетом мультиплікаційного фільму діти мисленнєво заглиблюються у світ природи, вчаться чути і бачити її проблеми не лише розумом, а й серцем та душею. Процес створення комп'ютерної анімації є емоційним та дещо ігровим за своєю суттю. Це дозволяє вчителеві зробити екологічне навчання та виховання для кожного учня цікавим, насиченим, умотивованим та невимушеним водночас. Розробка сюжетної лінії та композиційних елементів дає змогу школярам спроектувати на себе екологічно несприятливі ситуації і явища, розробити якісну модель вирішення актуальної екологічної проблеми. Або ж, навпаки, побачити непомічену раніше красу, естетику, виразність якогось процесу або явища природи. Творча мультиплікаційна діяльність, як правило, передбачає обрання або самостійне створення героїв сюжету, реплік. За тим, кого обирають або уявляють учні, які слова використовують, педагог може визначити, що хвилює дітей у довкіллі, якою є їхня екологічна культура, мислення та свідомість. Це дозволить ефективно спроектувати подальшу освітню діяльність. Під час створення комп'ютерного мультфільму

учні приміряють невластиві для них раніше ролі мешканців природи. Така діяльність якнайкраще зближує дитину з довкіллям. Використані у процесі створення мультфільму художні образи, музичний супровід, креативне моделювання анімованого простору активно впливають на емоційно-почуттєву сферу школярів, свідомість, залучаючи усі види чуттєвих реакцій учнів, додаючи процесам охорони та збереження довкілля особистісної значущості.

Оскільки поняття "екологічна освіта" є досить багатогранним і поєднує різні аспекти взаємодії учнів з навколишнім середовищем, то педагог радив привчати учнів до ведення екологічного способу життя, осягнення екоцентричних принципів взаємодії з природою у невідривній єдності з моральним, естетичним, патріотичним, розумовим та трудовим вихованням. Ця ідея актуалізується і в наш час переходу до компетентнісного та інтегрованого навчання.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що екологоосвітні ідеї педагога мали новаторський характер і можуть творчо реалізовуватися на сучасному етапі розвитку суспільства, в контексті освітньої інноватики. Побудована В.О.Сухомлинським методологічна та методична системи екологічної освіти учнів молодшого шкільного віку була зорієнтована на особистість, діяльність, життєві компетентності та творчість учня, чим і зумовила свою цінність для нинішнього часу.

Література:

1. Присяжнюк Л. А. Еколого-природнича освіта дошкільників у поліфонії інноваційних підходів / Л. А. Присяжнюк // Палітра педагога. – 2017. – № 6. – С. 3-8.
2. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 4. – С. 393-629.
3. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т.– К. : Рад. школа, 1976, – Т. 4. – С. 7-385.
4. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 5-651.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-279.
6. Сухомлинський В. О. Школа і природа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 536-551.
7. Тарасенко Г. С. Паросток. Методика гуманістичного виховання молодших школярів засобами природи. 1-4 класи : посібник для вчителя / Г. С. Тарасенко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 144 с.

Наукове видання

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРАКТИЦІ РОБОТИ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Випуск 15

Збірник матеріалів XV регіональних педагогічних читань,
присвячених дню народження В.О.Сухомлинського
(8-10 жовтня 2018р.)

Підписано до друку 15 листопада 2018р.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 16,7
Наклад 100 прим. Зам. № 38

ТОВ «Ландо ЛТД», м.Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 145.
тел./факс: (0432) 52-33-95
e-mail: landovin@sovamua.com